5 schellingen

John Adams

LOCUS NONUS

De Tranſgreſſione Fœderis naturæ.

CAPUT VI.

De Lapſu Hominis.

Felicem hunc hominis in integritate ſua ſtatum diabolus invidus tentat labefactare.

I. Tque hoc in ſtatu, ſi unquam, res hominis fuere beatiſſimæ, cum à Deo ſuo recens, integer viribus, animo ac mente caſtus, Dei amicitia ac familiaritate frueretur, iiſque facultatibus inſtructus eſſet, ut invitus tanto bono privari non poſſet. At ut perpetua eſſet illa felicitas non tulit diaboli invidia; qui, per ſuperbiam excuſſo Dei jugo, eodem viſco, quo ipſe irretitus fuerat, hominem illaqueare conatus eſt,& verò effectum dedit. Cujus triſtiſſimi lapſus hiſtoriam, cum omnis mali cauſam ac originem comprehendat, paucis enarrare operæ erit pretium.

TENTATIONIS modus. Tentator duplex,

II. Ac primum *tentatorem* nobis ob oculos ponit ſacer ſcriptor, ita exordiens: *Serpens autem erat prudens quavis beſtia agri, quam creaverat Jehova Deus* &c. Gen. 3: 1. Sub quibus verbis tentator duplex repræſentatur; cum *apertus* & in oculos incurrens; tum *occultus* & ſerpentinis exuviis tectus. Moſes autem, cum hiſtoricum agat, ac tantum rei geſtæ ordinem narret, ſatis habuit quid mulier tentata viderit ac audiverit tradere; adeoque non tentatorem diabolum, ſed ſerpentem, ſub quo latebat, in ſcenam producit.

apertus ſerpens,

III. Serpentem non verum hic adfuiſſe, ſed diabolum iſtius animantis larva protoplaſtis illuſiſſe, *Cyrilli* quondam, & poſtea *Cajetani* ac *Eugubini* fuit ſententia. Sed obſtat ſimplex ac nuda Moſis relatio; ut Serpentis ipſius tanquam callidiſſimi animalis *inter beſtias terræ* deſcriptio; atque eidem denique, in ſeductionis memoriam, non minus quam diabolo, cui pro parario ac inſtrumento inſerviverat, à Deo inflicta pœna. Ac magis adhuc aberrant, qui ne quidem externam ſerpentis imaginem hic admittunt, ſed à ſolo diabolo, ſerpentis nomine hic indigitato rem omnem peractam volunt, qui omnem hiſtoriam temere in allego-

riam

riam convertunt. Cum tamen manifesto serpens appelletur, nec alia appellationis istius dari possit ratio, quam qualiscunque illa serpentis ac diaboli unio, & ad perdendum hominem conspiratio.

astutiâ & prudentiæ specie insignis.

IV. Commendabatur hoc animal homini ab *astutia*, & prudentiæ specie, quæ non, ut in homine, ratione, vel qualicunque ejus umbra ac vestigio, sed celerrimo spirituum ac membrorum, ad hæc vel illa objecta, motu, constat: quæ & alibi in Scripturâ celebratur. *Venenum habent, quale est venenum serpentum; tanquam aspidis surdæ quæ obturat aurem suam, ne audiat vocem mussantium, incantatoris peritissimi.* Psal. 58: 5, 6. γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις *sitis igitur prudentes instar serpentum.* Matth. 10: 16. Cujus species est, *videre malum & occultare se.* Prov. 22: 3. Unde ad instruendam fraudem erat aptissimum, & peculiaris φρονιμότητος in hoc animante χαρακτὴρ, illud homini gratius & accessu blandius reddebat, & spiritum saltem, si quem in eo loqui deprehenderet, benevolum ac sapientem commendabat.

Diaboli in usu hujus instrumenti fraus & astus:

V. Atque hæc prima in nectendis hisce insidiis diaboli ars fuit, talis animalis specie hominibus obrepere, quod ipsis acceptissimum & struendæ fraudi suæ maximè foret idoneum. Hinc *Evam seduxisse* ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, 2. Cor. 11: 3. legitur. Diabolum enim tristis hujus scenæ artificem sub serpente latuisse extra dubium est; cum per serpentem loqui non nisi spiritus, neque falsa loqui nisi spiritus malus non potuerit. Unde *diabolus* dicitur *homicida ab initio, & in veritate non stetisse, quia veritas non est in eo.* Ioh. 8: 44. & Paulus eodem loci ab eodem illo *serpente, qui Evam calliditate sua seduxit, sese Corinthiis metuere* dicit, *ne mentes ipsorum à simplicitate, quæ in Christo est, avertat.* Atque hinc Satan Serpentis quoque nomine in Scripturis passim insignitur. *Et conjectus est Draco ille magnus, Serpens ille antiquus, qui vocatur Diabolus & Satanas, in terram* &c. Apoc. 12: 9. conf. c. 20: 2. *Serpentis esca pulvis.* Esai. 65: 25.

qui & per bestiam humana verba sonuit,

VI. Quod autem per bestiam humana verba sonuerit, non majorem difficultatem habet, quam quod asinam etiam Bileamo locutam legimus, Num. 22. angelorum procul dubio ministerio; vel quod in Romanis historiis, inter portenta, in foro bovem, vel attonito pecudes pastore locutas, nonnunquam scriptores referunt; vel quod idem Pythonissarum ac vatum suarum rabida ac spumantia ora in inconditos sonos sæpe resolverit. Quod in obsessis quoque nonnunquam videmus.

& se in

VII. Atque extra omne dubium est, ut homini adhuc sancto & integro,

and paying 1d N. C. Mony for every hundred Acres of unimproved Lands in their possession, and clearing ½ an Acre annually for every such 100 Acres. But whether they clear the ½ Acre or not, to pay the 1d annually for every such 100 Acres, which 1d shall be added to the Quit Rent.

Boston N. E. Decemb 30. 1724

My Ld

in Obedience to the Commands of his Grace, I now make these few Remarks, and send them to your Ldship; and the complying with some of which, I think absolutely necessary (according to the Posture of Affairs here) to pave the Way, for making sure Work for my Ld Duke:

1: That his Grace give me full power to sell some of the Lands absolutely, for a small Price ~~[illegible] Acknowlegment~~, not exceeding 50000 Acres, This will be a good Metho to establish his Grace's Title, and will engage the Purchasers in the Interest of my Ld Duke, their own Interest obliging them to defend their sd Title so deriv'd from his Grace.

2. That I may let out the Remainder of the Lands at 2d ~~pr~~ Acre New England Mony, for what is improv'd. The people will not agree upon any other Terms.

3 That I may grant the Leases in such Manner, that the Tenants their Heirs, ~~Executors Administr~~ or Assigns may for ever hold the Lands, at the same Rent of 2d New England Mony for every improv'd Acre, without any further Demands from his Grace his Heirs or Successors; the Tenants only pay the Rents from Time to Time, as specifyd in the Leases, ~~and clearing an Acre [illegible] annually for every 100 Acres of unimprov'd Lands, or paying 1d N.E. Mony Quit Rent in Lieu of it~~

These 3 Things I think absolutely necessary.
It woud likewise be of great Service, if an Order coud be procur'd from his Majesty to the Governments here, that such as shall acknowledge the Title of his Grace, and shall purchase or take out Leases accordingly, may not be taxed by the Government, in Order to defend the respective Titles of the People in general against the Duke's Claim. And likewise, that I may be protected in the Execution of the legal Orders of my Ld Duke.
I must further remark to your Ldship, that I am promised, when the Instruments are alter'd according to the Premises, and come over duly ratifyed, and are recorded in the Courts here, to be put into Possession of part of a Tract of Land 20 Miles long & 6 wide, within the Limits of my Ld Dukes Grant.
I must likewise take Notice, that the Persons concerned with me, will not advance any Mony towards carrying on this grand Affair; but are of Opinion, that the Services already (or which may be) done by them in furtherance of his Grace Interest, will be the full Value of what they may expect from the Allowance in my Articles.
Nor (in my humble Opinion) woud it be of any Service to the Dukes Interest, for them to do so; for the whole Country woud despise what coud be rais'd by a few of their own Members in Opposition to the whole, when

gro, & à manu Dei recenti facilius imponeret, eum *in angelum lucis ſeſe transfiguraſſe.* Atque hæc Evæ quoque mens fuit, cum beſtiam loquentem audiret, forte bonum aliqu m angelum, ſpecioſa animalis iſtius pelle indutum, ſecum ſermones habere. Sicut angelorum conſortia & colloquia iſto in ſtatu frequentiora fuiſſe veroſimile eſt; quorum rationem omnem nos quidem, poſtquam iſta felicitate excidimus, ac ſanctum illud cum cœlo commercium perdidimus, nunc nec capere, nec explicare poſſumus. Atque adeo non mirum eſt, quod ſerpentis alloquium non expaverit, cum illud miraculum potius & beneficium, quam rem mali ominis interpretaretur.

angelum lucis transfiguravit.

VIII. Aſtus quoque in Satana fuit, quod hominem, prout videtur, adhuc tenerum & mollem, & à manu plaſtis ſui adhuc novum, in primo felicitatis ſuæ limine adortus ſit; antequam longiori uſu confirmatior rectitudinem ſuam melius tueri noſſet. Similiter quod non in viro, ſed in muliere, primum fraudis ſuæ periculum fecerit, abſente ejus viro. Quæ prima quoque fœminæ culpa fuit, quod tantis de rebus cum ſerpente colloqui, ejuſque ſermones contra præceptum Dei tendentes audire ſuſtinuerit, idque abſente etiam marito, ſine quo tamen nihil magni agere debuerat; nec illico ſuadam illam ac vipereos ſibilos cum indignatione rejecerit; inſtar caſtæ virginis, quæ ne verbis quidem atque adultero ſermone florem ſuum pollui patitur, ſed primas verborum blanditias, inſtar veneficii alicujus, refugit atque exhorret.

Satanæ aſtus, quod adortus ſit hominem recentem & novum, non virum, ſed mulierem.

IX. Tria autem præcipuè in ſermone ſuo cum muliere agit ſerpens. 1. præceptum Dei additamqne comminationem elevat. 2. contra majus ac præſtantius fœminæ bonum promittit. 3. & medium ad id obtinendum monſtrat.

Quid Satanas in ſermone ſuo cum muliere egerit, exponitur.

X. *Dixit* ergo *mulieri*: *Etiam quod dixit Deus, non comedetis de omni* vel *de ullo ligno horti.* vel ſic: *multò minus dixit Deus* &c. v. 1. Quibus verbis infauſti colloquii compendium, & extrema tantum verba ſubnotantur. Non enim hæc prima potuit eſſe compellatio; pariterque incertum eſt, an hac ſola unicaque vice hominem tentaverit, an vero jam ante depulſus nunc ex intervallo rurſus hominem adoriatur. Patet autem ſubtiliſſimi colloquii methodus. Specioſus enim prætextus erat, homini univerſi mundi dominium ac principatum conceſſum: id Deum tam recenti beneficio teſtatum, dum hominem in novam mundi poſſeſſionem immitteret, omniaque animalia velut obſequii cauſa ad ipſum adduceret: cum eo autem pugnare, unius arbuſculæ tactu hominem prohibere,

qua forte nec ipsa animalia arcerentur: nec vero Deum, cum reliqua concesserit omnia, unam eamque pulcherrimam arborem excepisse; quam tamen creaverit, hominique quotidie ostendat & ingerat, ut visu isto perpetuo sese cruciet, & tantum non intabescat: id cogitare, angusti nimium ac pusilli animi esse; quin & ipsi Deo hoc pacto injuriam fieri, qui ea ratione vel ut invidus vel ut durus accusetur; nec hoc de ipso cogitare religionis, sed superstitionis esse: oportere vero hominem sese istis nodis, qui ipsum, si se ultra iis permittat, strangulaturi sint, exolvere & vincula disrumpere: tangendam, gustandam arborem esse, qui unicus absoluti hominis imperii obex foret; idque Deo non invito, quin jubente, & amabiles istius arboris fœtus offerente. Ita versatiles dolos struit, & ambiguo sermone hominem paulatim trahit, ac in præceps ducit. Nec primum Deum rectâ fronte criminatur, sed vanam hominum opinionem, & superstitionem tantum accusat, qua videl. larvatus hic doctor fœminam liberare volebat.

XI. Mulier verbum Dei repetens, respondet: *De fructu* quidem *arborum hujus horti comedemus*; *at de fructu arboris istius*, *quæ est in medio horto*, *dixit Deus*, *ne comedatis ex isto*, *neque attingatis eum*, *ne moriamini*. v. 2. 3.

XII. Cum ergo videret Satanas, eam præceptum Dei tenere, nec ab eo depelli posse, ad sanctionem præcepto additam pergit, quam elevare & negare, ac una ipsum præceptum tollere nititur. Mulieri itaque dicit, *non moriemini*; quod quomodocunque intellexerit, seu de morte animæ, seu de subita ac præsenti morte, nam æquivocatione quibusdam usus videtur, manifestum erat mendacium: unde & *Diabolus in veritate non perstitisse*, *mendax*, *&* *mendacii pater dicitur*. Joh. 8:44. Aperte enim hæc verba opponit comminationi Dei, atque illam non metuendam docet. Atque ita pestilentissimam hæresin primo serit, non moriturum hominem, etsi præceptum transgrediatur, & peccatum ac pœnam ejus divellit; qui error in plerisque extra ecclesiam sectis non uno modo pullulat. Imo in omni quotidie peccato hoc etiamnum hominibus suggerit, *non utique moriemini*; à quo verbo tanquam serpentino sibilo, maxime cavendum est.

XIII. Sed omne tandem virus effundit, cum aperte, Deoque veluti in os obloquens, addit: *Novit enim Deus*, *quo die comederitis ex eo*, *aperturos se oculos vestros*, *&* *vos fore sicut Deos scientes boni & mali*, v. 5. quibus verbis Deum invidiæ & male usurpati in hominem imperii arguere

qui-

when at the same Time, they woud have a great Terrour upon them, when they considerd, that the Purse of a Peer of great Britain was like to be opend against them.

I shoud say something further at this Time concerning the War with the Indians &c which I mention'd to your Lordship when in England; but I am now conferring with a Gentleman of this Country, perfectly well versed in their Affairs, who will draw up a Memorial shewing the latent & mysterious Causes of the War, & of what Importance, the concluding a Peace with the Indians (with the Methods of preserving it when concluded) woud be to the Interest of this Country in general, and to the Interest of his Grace in particular;

To whom I beseech your Lordship to make my Service acceptable, assuring You, that nothing shall be left undone, which is in my power to perform, to serve the Interest of my Ld Duke, by (My Ld) Your Lordship's very much obliged & very humble Servant

No 5. My Lord The 50000 Acres in the first Article, which I desire I may be empowered to sell absolutely at a small Price, may seem too large a Demand. But the Reason of it is this. There may be that Number of Acres & a great deal more as yet unpossessed by any One. Now, the Governments here being alarmed with the Duke's Designs of recovering his Rights, I fear they will parcel the (as yet unpossessed Lands) among themselves & the principal Men of the Country, who will stifly oppose My Lord Duke's Claim. But if the Instruments come over early in the Spring, I hope I shall have Time to dispose of those Lands to a Number of Men, who are resolved to defend their Title so derived from the Duke.

As to the second Article. The People here have no Notion of Sterling Mony, and never will come into it. And tho the Mony here at present is low, yet the Ballance of Trade has been in Favour of this Country for some Years past, and they begin to bring in Gold & Silver. And there is no Doubt of it, but that as the Country encreases, the Mony will be restored to its former Value, almost equal to Sterling.

quibusdam videtur, suadetque homini vinculis istis sese extricare, ac suo arbitrio sua disponere, cumque Deo veluti ex pari vivere: quod gustato fructu illico assequi possint. Cum enim omnia homini concessa sint, solam istam arborem obstare ejus felicitati, quo minus creaturarum omnium dominus, & hæres, mundique princeps agnoscatur. Itaque hunc obicem perrumpendum. Nec diu deliberandum, cum fructus adeo speciosus & amabilis sit, & nullo custode ultro expositus, ut credibile non sit Deum illo hominem arcere voluisse; vel si arcuerit, hoc summæ invidiæ ac impotentiæ esse, qui hominem velut parem metuens fatali ista arbore, unde immortalitas sperari poterat, interdixerit. Cum vero durius videatur, Diabolum apud hominem adhuc integrum, Deum tam diris ultraque omnem fidem horrendis calumniis impetere ausum, omnis hic sermo potius eo directus videtur, ut mulieri persuadeat, cum vel invidia, vel metus in Deum cadere non possit, tale præceptum ab eo proficisci non potuisse; illudque vel non rectè intellectum, vel non ἀδόλως à viro ipsi traditum esse. Unde verba, *novit Deus*, quidam ita accipiunt, quasi Deum ipsum dictorum suorum testem vocet; simulans sese videl. doctorem veritatis, quique in nomine Dei loquatur; imaginem exhibens pseudo-prophetæ illius qui describitur *habiturus cornua agni, & locuturus instar draconis*. Apoc. 13: 11.

XIV. Magno vero argumento hominem adoritur, dum ipsum *instar Dei futurum* spondet, in inferiori nempe hoc mundo, inque ejus dominio & principatu, in quo, reliquas inter creaturas, veluti Deus degeret, cunctisque imperaret, potestate nullis legibus impedita, quam sola hæc arbor hactenus morari videbatur: itemque respectu vitæ beatissimæ ac immortalis, quam fructus hujus esus ostentabat. Quæ appellatione scientiæ boni ac mali, hoc est, liberrimi ad omnia arbitrii, statusque consummatissimi & immutabilis, ad quem nec peccatum, nec error, nec mors pertingere queat, significantur. Istique rei consequendæ arborem istam, ad quam disputatio hæc peragebatur, monstrat, quæ fructuum quoque pulchritudine tantum bonum spondere videbatur; cumque Deum de ea aliquid edixisse constaret, vel hoc ipso majorem singularis alicujus virtutis fidem faciebat. Atque hoc tandem objecto fascino hominem infatuavit, & jam lapsantem impulit, deque statu suo prorsus dejecit. *Effectus tentationis,* TRANSGRESSIO.

XV. *Et vidit mulier, quod bona esset arbor in cibum, & quod cupiditas esset oculis, & amabilis arbor ad considerandum: & accepit de fructu ejus, & comedit, & dedit etiam viro suo secum, & comedit*, vers 6. Allubuit

 ipsi

ipſi bonum oſtentatum, non ſatis pollente in animo ejus verbi divini memoria; nec timore Dei frenata ad altiorem iſtum ſtatum, quem mendax ſpiritus promiſerat, adhinniit; atque obverſante arbore, tantaque felicitate, quæ ex ea penderet, non ſatis firmos ad eam oculos habuit. Atque hæc aliaque ſecum agitat: ſummi boni conſecutio eſt in meâ poteſtate; arbor ipſa ſpecioſa fronde ac fructu blanditur; angelus quidam, hujus arboris vel curæ vel cuſtodiæ præpoſitus, omne ejus ſacramentum ac myſterium mihi expoſuit; unicamque in horto arborem, ex qua vitam ac immortalitatem guſtare liceat, eſſe edixit: Deus autem, cum bonus ſit, non fruſtra eam condidit, medioque in horto locavit; nec tale bonum, quale hæc arbor ſpondet, creaturæ ſuæ invidet &c. atque tentata à diabolo his ſimilibuſque ratiociniis ſe ipſam quoque tentavit ac decepit. Nec adſpicere ac attingere contenta, fructum tandem ejus audaci manu carpſit, eumque deguſtandum marito quoque obtulit, ut ejuſdem boni ipſum participem redderet.

Quomodo Adamus adductus fuerit ut comederet?

XVI. Quæri ſolet, *quomodo Adamus adductus fuerit, ut comederet,* an iiſdem rationibus quibus Eva decepta fuit, quæ procul dubio colloquium cum ſerpente habitum marito narravit, ſuoque exemplo in vanum ex fructus ejus eſu mortem timeri firmavit? an vero alia ratione ad id permotus fuerit? Quod Apoſtolus potius affirmare videtur. 1. Tim. 2:14. *Non enim Adam eſt ſeductus*, ut nimirum vera crederet quæ ſerpens mulieri perſuaſerat; *ſed mulier ſeducta cauſa illi tranſgreſſionis fuit.* Quæ verba innuere videntur, ipſum potius amore conjugis lapſum, cujus animum affligere nolebat: adeoque etſi præcepti Dei conſcius, & Satanæ fraude intactus, tamen ne eam in iſto ſtatu deſereret, oblatum ab ipſa fructum etiam libavit: forte credens, affectum hunc erga ſponſam ſuam, à Deo ipſi datam, ſi quid hic peccatum foret, facile excuſaturum. Sicut huc collimare videtur ejus ad Deum reſponſio, qua non in ſerpentis mendacium, ſed in *mulierem, quam dederat ipſi Deus*, culpam rejicit. Mulier autem ſeductam ſeſe à ſerpente queritur: *Serpens iſte ſeduxit me, & comedi*, v. 12. Ex quo fœminæ & intellectum & voluntatem corruptam, virum vero non tam errore in intellectu ſeductum, quam affectui ſuccumbentem, in peccatum ruiſſe, confici videtur.

Ejus peccatum gravius.

XVII. Quo reſpectu gravius videtur viri peccatum, qui non viſo hoſte, nec certaminis particeps, ſolis uxoris blanditiis ſuccubuit: quam tamen ut vir ac dux ejus ſapientia ſua regere, & ubi opus emendare debuiſſet; quique integro cæteroquin intellectus lumine, ſola voluntatis infirmi-

tate

As to the 3d Article. That the Tenants, their Heirs or Assigns shall hold the Lands for ever &c.

There is no talking with them but upon these Terms. It is absolutely necessary that this shoud be granted. Otherwise I fear the People woud rise up in Arms.

A Copy of this I sent by the Way of London lest one shoud miscarry. The sooner they come, the better.

Boston N. E. May 26. 1725.

May it please your Grace

I take this Opportunity to pay my Duty to You, and to let You know, that all Proceedings are at a Stand for Want of your Grace's Commission alterd and acknowledged according to the Directions, which I humbly offered in my last. When that comes over, I shall be able to gain such Footholds for your Grace, as will in Time (in all probability) secure the whole; but till that be finished, and upon Record in the Courts here, nothing can be further done by (May it please your Grace).

Y^r Grace's very dutiful & very much obliged very humble Servt

tate prolapsus, & tantum nefas ausus videtur. Quanquam ab altera parte primum à fœmina peccandi exemplum datum fuerit, quæ à Diabolo adornata, quod ipse aperta fronte desperabat, virum quoque pessundedit, & *Paradisi colonum de possessione sua mulier dejecit*, ut Hieron. Sicut enim à muliere peccatum initium sumsit, ita in viro completum est; nec ante illud tempus ejus vim sensisse ipsa videtur. Unde *in Adamo omnes peccasse* dicit Apostolus Rom. 5:12. non in Eva.

XVIII. Disquiri hic etiam solet, *unde peccatum hoc initium sumserit*, ab intellectu, an à voluntate? quique ejus ordo fuerit? Cum vero mentis, ac judicii error, qui primus peccati hujus gradus fuit, non ad intellectum, ut vulgo fit, sed ad voluntatem referendus sit: judicare enim est velle, inque eo error committitur, cum judicium ultra perceptionem intellectus se extendit, & sine prævia ejus luce aberrat: patet ad voluntatem peccati primi originem referendam esse. Error enim hic, vel quicunque primus peccati hujus gradus, voluntarius, atque è voluntatis negligentia ortus fuit, adeoque ad voluntatem referri debet. Eam enim facultatem ac legem à Deo homo acceperat, ut non assentiretur nisi rebus rite percognitis; quâ cum male uteretur, voluntatis suæ culpa in errorem & peccatum incidit. Judicavit enim voluntas de eo, quod non satis perceptum fuerat ab intellectu; hinc Eva nimium fidei verbo serpentis tribuit; atque inde in concupiscentiam prolapsa est. Præcessit autem sine dubio incuria circa verbum Dei, & non-attentio ejus, tepor in precibus, securitas contraria timori Dei &c. quæ voluntatis sunt. Secuta autem sunt addubitatio de divinæ comminationis veritate, infidelitas, defectionis omnis radix, divinitatis affectatio, & hinc nati λογισμοὶ πολλοὶ, Eccl. 7:29. tandemque manus ad fructum extensio, mysticæque arboris violatio, inque illo statu permansio, deque comminatione Dei jam non dubitatio, sed contraria persuasio in Eva, dum sese mortuam non videt, tandemque viri etiam in ejusdem peccati consortium adductio. Quo pacto hi actus, quanquam inter sese connexi & complicati, disponi non incommodè possunt.

Quodnam fuerit primi peccati initium,

XIX. Atque hæc est magna illa ac lugenda primi hominis à Dei fœdere defectio, principale crimen generis humani, ac summus sæculi reatus; in quo non hoc vel illud particulare peccatum, sive gulæ, sive superbiæ, ut Pontificiis placuit, sed omnium peccatorum semina ac confluxum cernere est. Fuit enim in eo inadvertentia divini præcepti, securitas, timoris, amicitiæ Dei custodis, excussio, infidelitas, deque Dei veracitate addubitatio, superbia & divinitatis affectatio, Filii Dei, qui mystica arbore

& cujus generis peccatum illud fuerit,

repræſentabatur, abjectio, mala concupiſcentia, præpoſtera ſciendi curioſitas, contrectatio rei vetitæ, ἀςοργία in poſteros, denique rupto ac conculcato fœderis ſymbolo totalis à Deo apoſtaſia.

& quam grave? XX. Quæ omnia præterea exaggerantur à circumſtantiis: cum *perſonæ*, quæ tot beneficiis à Deo affecta, tot dotibus inſtructa erat, nec ullos peccandi ſtimulos patiebatur: tum *objecti*, quod tantâ rerum copiâ conceſsâ tam facile vitari poterat: tum *loci* denique ac *temporis*, quod vix è manibus conditoris ſui egreſſus, inque horto ac ſacrario Dei poſitus, ad primum tentatoris impetum vix viſo hoſte profugerit & haſtam parmamque abjecerit. Ut pateat peccatum hoc omni modo fuiſſe magnum ac graviſſimum, ac ſpirituum defectorum peccato ſuppar.

Quæ hominis ad peccatum hoc fuerit diſpoſitio? XXI. Conſiderandum autem imprimis, quis *hominis* ad peccatum hoc fuerit *ſtatus*, quæ *diſpoſitio* ac *vires*. Difficulter enim concipi poteſt, quomodo homo, tantâ ſanctitate ac ſapientia præditus, tam facile faſtigio iſto excuſſus, & miſerandum in modum lapſus ſit. Atque hic Pelagiani, ad quos inter Pontificios Jeſuitæ, ac Remonſtrantes, accedunt, facile ſe expediunt, in *Paradiſo*, *ante maleſuadi venena ſerpentis*, *ante corruptam ſermone ſacrilego voluntatem*, homini *illiciti cibi libidinem* tribuentes, *Aug. op. imp. c. Iul. lib.* 1. Quod, utcunque in peccatis poſt lapſum locum habeat, quæ à concupiſcentiæ fomite primum ſuſcitantur, Jac. 1. cum beato tamen Adami ſtatu, & ſumma iſta corporis ac animi pace, plane pugnat, ac Deo præſertim conditori injurium eſt, in quem tanquam peccati auctorem iſta operis ejus labes redundat; quique partem hominis principem formans, eique pravæ libidinis ſtimulum apponens, non poteſt non dici hominem tentare ad peccatum. Si autem non mala, ſed naturalis iſta inclinatio fuiſſe dicatur; tum neque conſenſus & plena voluntas pro malo habenda eſſent; cum nihil mali in eo eſſe poſſit, quod quis naturali ſuæ cupiditati, quæ bona eſt, obſequitur. Non ergo ante peccatum in homine talis concupiſcentia ſtatuenda eſt; non magis quam in angelis, qui nulla materiæ labe adſperſi proniſſimâ voluntate lapſi ſunt: paritérque etiam homo, ſine ulla carnis ac ſpiritus lucta, liberrima voluntate ſeſe ipſum impulit ac evertit; ac, juxta Auguſt. *voluntas cupiditatem, non voluntatem cupiditas duxit.*

& lucta? XXII. Nec tamen, etſi talem luctam in incorrupto adhuc homine negamus, nullum certamen ipſi relictum fuit, nec ſine ullo conflictu ac labore coronam adeptus fuiſſet. Adamus enim ſicuti peccare poterat, ita poterat à malo tentari, & externas peccati illecebras pati. Atque etſi intus nul-

nullos carnis ſtimulos ſenſerit, atque eâ moleſtiâ caruerit, aliunde tamen laborem difficultatemque habuit; cum ipſi magna cura ac circumſpectione opus fuerit ad imaginem Dei integram ſervandam, ne ea peccato fœdaretur, cujus laqueos undique tenſos videbat. Quo in labore atque vigili cura ipſius omne certamen conſtitit, poſt quod exantlatum coronandus atque æternum beandus fuiſſet.

XXIII. Cum ergo nulla concupiſcentia impelleretur homo, quin imo ſanctus ac integer foret, labi tamen potuit, ac lapſus eſt, quia libertate ſua abuti, deque felicitate ſua excidere poterat.

XXIV. Conditus autem erat homo cum ſumma libertate, quæ non *& liberta-*
ſolum in ſpontaneitate ac animi lubentia, verum etiam plerumque in *tis ratio?*
indifferentia ad ὁπότερον, inſtar bilancis in æquilibrio pendentis, collocari ſolet. Quod recte intelligendum eſt.

XXV. Indifferentia enim hæc in homine, vel ad *facultatem*, vel ad *Quomodo*
actum referri poteſt. *Facultatis* indifferentia omni libero arbitrio intrin- *ſecundum*
ſeca eſt, inque eo conſiſtit, quod ita aliquid amplectamur vel fugiamus, *illam in-* *differens*
ut à nulla vi externa nos impelli ſentiamus. *Actum* autem ipſum in par- *fuerit?*
ticulari quod ſpectat, quod voluntas circa illum indifferens ac dubia eſt, ex imperfectione ac cognitionis defectu oritur, & libertatis infimus tantum gradus eſt. Si enim creatura rationalis ſemper quid verum bonumque ſit videret, & iſtius roboris eſſet, ut bono fortiter adhæreret, nunquam quid eligendum ſequendumque foret ambigeret, atque ita, quamvis libera, nunquam tamen indifferens foret. Primus autem homo, cum creatus foret cum bona voluntate ac imagine Dei, & ſufficienter bonum ac malum cognoſceret, non ad utrumque indifferens, ſed ad bonum potius aptus ac determinatus erat. Nec actus, ſed facultatis indifferentia iſti ſtatui propria erat. Eratque ejus libertas nihil aliud, quam recta Deo placendi, & bono ſuo incommutabiliter adhærendi voluntas.

XXVI. Etſi vero liber ſanctiſque dotibus inſtructus, & ad bonum *aut potius*
naturali facultate aptus paratuſque eſſet, labi nihilominus homo poterat, *mutabilis.*
quia *mutabilis*, & necdum in bono confirmatus erat. Quæ libertatis quædam imperfectio ex creaturæ ἐνδείᾳ proficiſcebatur, quæ eo ipſo quod creatura eſt, atque ex nihilo producta, non omnem perfectionem comprehendit. Neque in eo magis accuſandus eſt Deus, quod creaturam non omni modo perfectiſſimam condiderit, quam quod eam Deum non fecerit. Oſtendi enim diſcrimen aliquod debebat inter creatorem ac creaturam. Neque tenebatur hominem, mox ut creatus erat, in bono confirmare,

firmare, cum prius tentandus ac explorandus foret, antequam ſummum illum beatitudinis apicem conſequeretur; quo per gradus ipſum deducere Deus decreverat. Hunc enim ordinem divina ſervat ſapientia, ut non uno momento maxima ſua opera nobis oſtendat, ſed per numeros graduſque ſuos illa veniant, ſuoque ſingula tempore abſolvat. Ut enim *Aug.* lib. 22. de *Civit. Dei*, c. 30. *Servandi erant gradus divini muneris, ut primum daretur liberum arbitrium, quo non peccare poſſet homo; noviſſimum, quo peccare non poſſet; atque illud ad comparandum meritum, hoc ad recipiendum præmium pertineret.*

unde etiam lapſus eſt. XXVII. Atque ex hac hominis mutabilitate fieri poterat, quod, cum à tentatore blandis verbis oppugnaretur, non attenderit ad Dei præceptum; atque ita in inſidias, quas prævidere alioquin potuiſſet, præcipitavit. Ut initium peccati fuerit, quod intellectus & voluntas hominis in officio ſuo ceſſaverint, nec ſatis diaboli laqueos ac fraudes vitaverint; cujus rei cauſa fuit defectus ille liberi arbitrii, quod oculos à ſummo bono avertere & libertate ſua male uti poterat. Quam imperfectionem, cum homo in bono nondum confirmatus eſſet, ex nihilo, ex quo creatus erat, atque ex qua tam multum adhuc participabat, trahebat. Ut unica ac intima peccati cauſa in voluntate ſit, quæ cum mutabilis eſſet condita, atque ultra modum ſeſe extendere poſſet, ultra etiam quam intellectus duceret, ſe ipſam mutavit, & in deterius lapſa eſt. *Nulla enim re de arce dominandi, rectoque ordine mens deponi poteſt niſi voluntate*, ut recte Aug. l. 1. de lib. arb. c. 16.

Quales primi hominis fuerint vires? XXVIII. *Vires* tamen habuit Adamus ad obediendum idoneas, alioquin enim conditionem impoſſibilem tuliſſet Deus, & revera ipſum à fœdere ac amicitiâ ſuâ abjeciſſet: poteratque earum confirmationem à Deo poſtulare, atque urgente certamine etiam debebat. Dei autem, ex fœdere erat, homini in fide petenti vires conſervare & adaugere, ipſumque iſto in rerum cardine non deſerere. Non autem tenebatur omnem tentationem avertere, vel ad eam tolerandam hominem præmunire, atque efficere ut ne omnino laberetur. Sic enim ratio fœderis mutata fuiſſet, quod liberam hominis obedientiam, ac in bono perſeverantiam poſtulabat, quam oblato certamine explorari ac probari par erat.

Adjutorium ejus duplex: XXIX. Facit huc conſideratio duplicis auxilii, ſive adjutorii, *ſine quo non*, & *quo*; qua Auguſtinus utitur. Quarum prius per modum habitus aut facultatis in homine conſideratur, alterum per modum actionis & impetus, ſive efficacis motus & inclinationis voluntatis ad bonum.

Prius

Prius necessarium erat ad τὸ posse evitare peccatum, alterum ad illud actu evitandum: illud requirebatur ad τὸ posse perseverare, hoc ad τὸ perseverare ipsum. Aderat Adamo auxilium prius (licet non ejus arbitrio subjectum & ab illo determinabile, secundum Pelagium & ejus sequaces) habebatque facultatem & habitum bene agendi; ipsumque auxilium, *quo* actu perseveraret, ad manum habebat, modo rite petiisset, nec sese proprio arbitrio corrumpendum dedisset. Hic autem homo defecit, & prior Deum deseruit, atque auxilium *quo* Deus actu in ipso operaretur τὸ velle, nec petiit, nec impetravit; cumque Deum rectorem aspernaretur, atque ab æternâ luce oculos averteret, in tenebras & perditionis barathrum propriâ sponte prolapsus est.

XXX. Non ergo Deus vires aliquas, vel gratiam prius datam homini ante lapsum subtraxit; sic enim imaginem suam ipse corrupisset, cum hæ vires bonique habitus pars imaginis divinæ forent. Neque solet Deus prior hominem deserere. Solummodo gratiam confirmantem, quæ ipsum potenti manu sustentaret, atque actu à lapsu præservaret, non largitus est; ad quod neque obligabatur. Cum hæc ratio fœderis foret, ut homo libere obediret, & in amore Dei perseveraret, ac graviori præsertim in lucta ad Dei opem respiceret, nec ab ea pendere desineret. Quod cum non faceret, nec cœlesti ope niteretur, nec eam peteret propriisque potius viribus confideret; non eam Deus ipsi negavit, sed non petenti, & vix tanti illud facienti, non largitus est. *à Deo ipsi non subtractum.*

XXXI. Ut non recte hæc digerant *Remonstrantes*, statuentes, hominem ante lapsum accepisse adeo sufficiens auxilium ad standum, ut alio præterea auxilio opus non habuerit. Quod aperte falsum est; cum, ut ex eventu patuit, in ipso persistendi actu defecerit. Sunt enim gradus auxilii sufficientis, posse, velle & perficere. *Dederat autem Deus homini posse si vellet, non autem velle quod posset*, juxta *August. de corrupt. & grat. c.* 11. Atque eodem modo aberrant, cum hominem stare potuisse contendunt, sive possibilitatem causæ spectes; intelligunt autem hoc nomine facultatem standi; sive effectus, ita ut ille dari potuerit, etiam respiciendo ad Dei decretum & providentiam. Quod ex ipso eventu refutatur. Sic enim homo actu perstitisset.

XXXII. Quamvis autem homo liberè defecerit, non tamen excludenda ab hoc peccato est *Dei providentia*, quasi ille cœlo suo inclusus mortalia neglexerit; vel tantum certamen, quod totius generis humani fata secum tracturum erat, otiosus spectaverit; cum ne quidem *passerculorum* *Non tamen sine Dei providentia lapsus est.*

 alter,

alter, *quorum duo assario væneunt, in terram cadat sine Patre* cœlesti, Matth. 10. 29. nedum ut nobilissima creatura, mundi domina & princeps, Deo vel inscio, quod Sociniani velint, vel incurio & rebus humanis neutro, ut alii, saltem pugnæ hujus non arbitro, ac utram in partem res vergeret ambiguo, ex tanta felicitate exciderit. Quod non aliud foret quam universi mundi regimen Deo abrogare. Tanti enim momenti res hæc erat, ut ab ejus arbitrio removeri Deus nullo modo possit; cum ex ea mundi recens creati nova gubernatio, novusque rerum ordo inchoatus fuerit; atque exinde mundus non amplius sancta Dei civitas, ut in primo ortu, sed duæ in ea civitates, altera Dei, altera diaboli extiterint, in quarum regimine universa Dei providentia absolvitur; ac Christus tandem, Dei filius, in carne apparere mundumque rursus restituere debuerit. Quæ tam magna ac illustria Dei sunt opera, ut ea fortuito ac temere, vel etiam nudo quodam ejus permissu, contigisse dici non queat.

Quomodo ea hic se habuerit? XXXIII. Modus autem, quo circa hoc peccatum versatus est, sanctissimus fuit. Actum enim physicum peccato substratum potentissimè operatus est: auxilium autem gratiæ & suavem illum influxum, quo homo actu perseverasset suspendit; neque enim largiri illum tenebatur; præsertim cum ipse homo viribus suis fidens istud non expeteret. Unde in culpa Adamus fuit, qui, divina licet præmotione carens, tamen ipse quoque liberrime actum obediendi suspendit. Unde actus ille malus evasit; hominique in peccatum vertit.

Ut extra omnem culpam manserit. XXXIV. Nihil ergo culpæ hac doctrina homini demitur, vel Deo adscribitur; sive ea quæ in tempore circa lapsum Deus peregit, sive æternum ejus decretum ac præscientiam spectes. *Non enim ex creatione aliquid mali* homini inseverat: quod adversarii non dubitant dicere, qui tamen hic maximè nostras Ecclesias criminantur, illudque de Deo peccati auctore identidem ingeminant. Nec ejus *permissio ac non-impeditio* in culpam trahi potest; cum Deus non fuerit obligatus homini, nec peccatum omne arcere teneretur (ut quidem inter homines legi obnoxios locum habet) cum ex malo bonum elicere norit. Neque accusari potest, *quod homini ipsum velle actuale* non dederit. Sufficientes enim ipsi vires reliquerat; nihilque, nisi salva ejus libertate, ipsi negavit; nec aliud negavit quam quod optimo jure ipsi negare poterat, quodque cum à Deo homo non peteret, eo potius illud aspernari, ac ne Deus largiretur, promereri videbatur. Nec deniq; *decretum Dei* culpari potest, cum quod illud, malum attinet, tantum fuerit de lapsu permittendo. Differunt autem illa, permissionis peccati, atque ipsius peccati, auctorem esse. Non autem pec-

catum

catum ipsum, sed ejus permissio à Deo ordinata fuit, ut ἀφορμὴ & occasio ad opus aliud longè dignius.

XXXV. Omnis igitur peccati culpa non in Dei ulla actione, sed in hominis ipsius voluntate sita est. Non enim malum consistit in volitione ut fiat malum, sed in malâ volitione ejus quod à Deo prohibitum est. Atque eo magis ab omni labe remotus fuit Deus, quod illam mali permissionem tanquam medium aut ἀφορμὴν ad majus bonum procurandum adhibuerit; quodque ex humani generis ruinis dignius longe opus extruere, atque admiranda sua attributa, justitiam ac misericordiam, quæ sine peccato æternum latuissent, digne explicare noverit: ut illa jam pulcherrima luce radient. Unde benè Apostolus animadvertit Tit.3:4. quod nunc ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ ἐπεφάνη. Quæ profecto tanti erant, ut absque crimine Deus peccatum permittere potuerit. Et quanquam omne bonum melius est omni malo, præstitit tamen permitti aliquod malum, quam in obscuro manere omnia illa bona, quæ ex lapsu postea consecuta sunt. Sicuti ergo lapsum generis humani non debuissemus optare, nec in eo exultamus; ita vicissim illo jam posito non desperamus: verum quemadmodum justitiam Dei venerabundi adoramus, ita ex misericordia ejus animos erigimus & in ea triumphamus, consilio ejus acquiescentes & gloriam ejus amantes.

Quæ in solo homine hæsit.

XXXVI. Atque hæc primævi lapsus ratio fuit. Cujus *tempus* cum plane incertum sit, de eo frustra inquiritur. Damnandæque *ab unâ parte* Cabbalistarum ineptiæ, qui illud nimium producunt, & vigesimo anno Adamum cecidisse ex litterulis quibusdam supputant. Nec felicius alii Adamo 33. integritatis annos assignant, quot Christus secundus Adam in carne egerit. Nec probanda *ab altera parte* Talmudicorum quorundam audacia, qui illud breve nimis faciunt, nec ultra sex horas Adamum perstitisse memorant; & quod diei ac noctis reliquum erat in mœrore ac pœnitentia egisse, ac proximo mane iterum in gratiam acceptum. Nos autem, etsi tempus ipsum definire non possimus, non repugnare tamen putamus, quo minus aliquod tempus, nobis quamvis ignotum, in beato isto statu exegerit: cum nulla ratio nos cogat, maxima Dei opera tam angustè circumscribere, atque ita calculum ponere, quasi mundus in primævâ pulchritudine vix unum diem sese videndum præbuerit, opusque illud adeo infirmum fuerit: ut mox ac è manibus Dei prodiret conciderit. Saltem eodem die, quo conditus est homo, lapsum non esse, ex iis quæ Gen.c.2. narrantur patet: cum ne quidem Eva eo die creata fuisse videatur.

Tempus lapsus incertum.

tur. Nec ſine myſterio Scriptura lapſi mundi tempus ſilentio involvit, cujus creati hiſtoriam per ſingulos dies tam accuratè ediſſerit; ut inter Dei ac hominum opera diſcrimen faciat, atque ad illa admiranda & prædicanda, hæc autem, veluti ſilentio digna, perpetuo deploranda, nos invitet.

CAPUT VII.

De PECCATO.

PECCATI, jam propius conſiderandi,

I. Tque ita, datâ portâ, peccatum, cum omni comitatu ſuo, in mundum introiit, *per unum* illum *hominem*, Rom. 5:12. qui cum mundi decus & gloria exiſtere debuiſſet, ejus præcipua calamitas ac lues extitit, ac Dei creaturam miſere defœdavit, omnique honore ſpoliavit. Cujus cum in rerum ordine nunc primum mentio occurrat, atque operum Dei filum ſecuti in ejus ortum ac originem nunc incidamus, naturam effectuſque ejus propius conſiderabimus; quippe cum illud non minimum Theologiæ noſtræ poſt lapſum caput factum ſit.

nomina varia.

II. Peccatum Græcis ἁμαρτία, Hebraicè חַטָּאָה dicitur, quod aberrationem à ſcopo vel via notat; ut ſit propriè *fruſtra eſſe*, excidere deſtinato, ἀτυχεῖν: *Quilibet jaculabatur funda ad pilum*, וְלֹא יַחֲטִא *neque fruſtrabatur jactum.* Jud. 20: 16. *Ubi viſitaveris manſionem tuam,* וְלֹא תֶחֱטָא *non eris fruſtra.* Job. 5: 24. *Qui feſtinat pedibus* חוֹטֵא *peccat.* Prov. 19: 2. Vocatur etiam in Scripturis פֶּשַׁע ἀποστασία ſeu ἀνομία. *Condonans* עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה *pravitatem & defectionem & peccatum.* Exod. 34: 7. עָוֹן, ἀδικία, *pravitas*, quæ rectitudini opponitur; עֲוֹן עֲקֵבַי, *Pravitas calcaneorum meorum circumſtabit me.* Pſal. 49:6. עֲבֵרָה παράβασις; *tranſgreſſio* עָבְרוּ בְרִית *tranſgreſſi ſunt fœdus.* Hoſ. 6:7. עָבְרוּ תוֹרוֹת *tranſgreſſi ſunt leges.* Eſai. 24: 5. מְרִי ἀπείθεια, *inobedientia*, imo & מֶרֶד *rebellio. Si* בְּמֶרֶד *in rebellione & ſi* בְּמַעַל *in prævaricatione in Jehovam! ne ſervato nos hodie.* Joſ. 22: 22. eodemque ſenſu בֶּגֶד *perfidia.* בּוֹגְדִים בָּגָדוּ *perfidi perfidè egerunt, & perfidiâ perfidorum perfide* egerunt. Eſai. 24: 16. & מַעַל *prævaricatio*, quæ eſt occulta adverſatio ſub ſpecie amicitiæ. וְתִמְעֹל מַעַל בְּאִישָׁהּ *prævaricata eſt in maritum ſuum.* Num. 5: 27.

III. De-

III. Definitur, ex 1. Joh. 3: 4. ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία, *peccatum est transgressio legis.* *Definitio.*

IV. Intelligitur autem solius Dei lex, qui *est unicus ille legislator, qui potest servare & perdere.* Jac. 4: 12. Leges enim humanæ non obligant conscientiam per se, sed tantum ob legem Dei, qui, dum mundum hunc sanctissimo ordine regere vult, *omnem animam potestatibus superioribus* subjecit, Rom. 13: 1, 5. easque tanquam majestatis suæ præstantissimam imaginem, & supremum in terris nomen, omni cultu ac honore affici voluit. *Subjecti estote omni humanæ conditioni propter Dominum. Deum timete, regem honorate.* 1. Pet. 2:13, 17. Unde tantum magistratui parendum est, quando non præcipit contraria legi Dei, quippe πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις *obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Act. 5: 29. Leges autem Ecclesiasticæ per se non obligant conscientiam; non magis quam cujuslibet privati cœtus constitutiones. Unica enim tantum in humanis est potestas legislativa, eorum videl. penes quos imperium est: sicut in divinis ac spiritualibus illa solius Dei est. Peccatur autem in eas solo contemtu & publico scandalo, quando ordo omnis protervè nimis conculcatur, & ecclesiæ unitas laceratur; quod non leve flagitium est. Hebr. 13: 17. *Obedite ductoribus vestris & cedite: ipsi enim vigilant pro animabus vestris* &c.

V. Peccati naturam quod attinet, *non est substantia, vel substantiale* quid; quod, de originali saltem labe, M. Flaccus Illyricus docuit, Manichæis nimium vicinus; dum inter naturæ corruptionem, & ipsam naturam corruptam distinguere nescivit. Neque quid *positivum* est, juxta Scholasticorum quosdam, cum ita Deum auctorem habere deberet. Neque etiam est quid *relativum*, sicut Vasquez ejus formam in relatione aliqua extrinseca oppositionis & inconvenientiæ cum natura rationali ponebat; quod rude nimis & secum ipso pugnans est. Neque denique mere *negativum*, ac nihil est respectu hominis: aliud enim est nihil omnino agere, aliud male agere. Sed proprie est privatio, seu nihil *privativum*, h. e. nihil, relatum ad certum subjectum, ad quod referri non debebat. In se enim peccatum nihil est. *Non est substantiale quid, aut positivum, nec relativum quid, aut merè negativum, sed nihil privativum,*

VI. Adhæret autem hæc privatio vel potentiæ & habitui, vel actioni nostræ; quorum illud in peccatis *omissionis*, hoc in peccatis *commissionis* magis locum habet. In illis tota substantia actus tollitur, in his actus non tollitur, sed corruptus exit, & debitâ conformitate cum lege Dei caret. *adhærens, vel potentiæ, vel actioni nostræ.*

Causa peccati, (quæ non efficiens, sed deficiens) VII. Causa peccati non efficiens, sed deficiens datur: ac proinde auctor ejus Deus esse non potest; cum peccatum producendo, quod sua natura non ens ac nihilum est, omnipotente virtute suâ nihil produceret; quod implicat. Quando autem peccatum permittit ac regit, ista permissio respectu Dei, mera est negatio perfectionis, quam creaturis dare non tenetur: creaturarum autem respectu, quibus illa debita ac necessaria est, non mera negatio, sed privatio & peccatum est.

vera est, tum Satan, VIII. Vera autem peccati causa est, tum *Satan*, insignis ille mundi corruptor ac operum Dei turbator; ut in initio ejus, Gen. 3:13. *dicebat mulier; serpens decepit me & comedi*: pariterque in novæ ecclesiæ exordio. Act. 5:3. *Quare replevit Satanas cor tuum, ut mentireris in Spir. S.?* *tum homo.* &c. tum *homo*, qui voluntate ac intellectu corruptissimus, malæ instar arboris non nisi in spinas ac sentes sylvescit, locoque fœtuum lactentium, ac pretiosi uvarum roris, quæ gustum perbelle tangere possunt, tetrum absinthii liquorem, ferosque centauros, quæ fœdo sapore ora pertorqueant, producit. *Quare exspectavi ut faceret*, h. e. produceret *uvas, & fecit labruscas?* Esai. 5:4.

Pontificii & Sociniani perperam volunt nihil esse peccatum, nisi τὸ ἑκούσιον. IX. Errant autem Pontificii ac Sociniani, dum non τὸ ἄνομον solum, sed & τὸ ἑκούσιον de peccati ratione formali statuunt, nihilque peccatum esse volunt, nisi quod pariter sit voluntarium, h. e. scienter ac deliberato factum; quod variis suis erroribus in diversis religionis capitibus ita ex longinquo præstruunt. Præcipuè autem corruptæ naturæ supparasitantur, cujus motus primos, utcunque fœdos ac turpes, qui in nostra potestate non sint, ac pleno animi assensu careant, peccata esse non statuunt. Cum tamen in illis peccatorum omnium exordium, primusque eorum conceptus sit; atque isto sinu, nimium sæpe fœcundo, educantur primo ac exeant; istoque veluti fomite quicquid porro cupiditatum est exardescat, conceptasque flammas latissimè spargat. Ut à peccato excusari non possit illud quod peccatorum omnium ac scelerum radix, officina, nutrix & fomes est.

Qui redarguuntur. X. Verum litem hanc absolvit Apostolus, proprio in exemplo, capite ad Rom. 7. ubi multa querens, ac indignans, sese invitum ac obluctantem, contra interiorem animi sensum, ad peccata perpetuo abripi: *Quod odi, hoc facio. non enim, quod volo, facio bonum: sed, quod nolo, malum, hoc ago,* v. 15. 19. effrenem istum concupiscentiæ motum non solum ἁμαρτίαν vocat, sed ἁμαρτίαν καθ᾽ ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸν; digno prorsus vocabulo, cum quicquid in homine mali est, inde moveatur: ac *legem*

præterea

præterea *peccati* appellat, v. 21, 23. deque peccato isto, ut duro domino, conqueritur, quod ipsum lege ac imperio suo veluti constrictum teneat; quodque divinæ legi, quæ omnem concupiscentiam vetat, contrariam veluti concupiscendi legem ferat. Utque de primis motibus eum agere intelligamus, peccati istius blanditias ac illecebras addit, seque à peccato isto trahi ac seduci ait, v. 11. Cætera enim peccata committunt homines, ubi jam seducti sunt. Quod vero de involuntario causantur, id tanti non est: nam primi illi motus, & surrepens oblectatio, quanquam deliberato ac maturiori voluntatis consensu careant, neque iis animus diu immoretur, istisque in sordibus se volutet, sed ad primum earum attactum potius exhorreat & refugiat; non tamen prorsus involuntarii, ac sine omni voluntatis labe sunt; cum ipsissima voluntas sit quæ concupiscit, cujus integritas saltem levi assensu & motu delibatur; quod ex ipsa concupiscentiæ titillatione, ac blando sensu, quo vel sub primum ictum animum permulcet, patescit. Est autem illud solum involuntarium à peccato liberum, quod involuntarium est per nolitionem positivam, cum homo in externis actibus vim patitur; non autem illud quod tale est per nolitionem negativam, cum aut cessat voluntas velle, aut in lucta inter concupiscentiam ac bonæ voluntatis motus, non toto assensu in rem aliquam fertur.

XII. Effectus peccati sunt hi tres, 1. macula, 2. reatus, 3. pœna. *Peccati effectus.*

XIII. *Macula* peccati est pollutio illa spiritualis, qua anima, corruptâ ac deletâ Dei imagine, omni honore ac ornatu suo spoliata est; atque, introrsum fœda ac turpis, non habet quo amplius creatori suo placere possit, sed immundo potius visu sanctissimos ejus oculos offendit. Talis enim deformitas & vilitas in animâ, postquam pristina pulchritudine per peccatum excidit, locum habet. *Quod egreditur ex ore, hoc polluit hominem.* Matth. 15: 11. *Qui sordet, sordescat amplius.* Apoc. 22: 11. *1. Macula;*

XIV. Inest vero ea labes tum actionibus, quatenus illæ ἀνομίαν suam habent, nec ad Deum decorandum sunt, tum etiam præcipue facultatibus & habitibus, in quibus vitium ac dedecus istud firmius hæret ac permanet. *inhærens actionibus & facultatibus:*

XV. Oriturque inde respectu Dei aversatio & abominatio, qui *purior est oculis, quam ut malum videat*, Hab. 1: 13. *Abominatio Domini* est *retrocedens*, Prov. 3: 32. & respectu hominis, ex mali istius conscientia pudor ac metus. *Quem igitur fructum habebatis tunc ex iis, quorum nunc vos pudet? nam finis illorum mors est.* Rom. 6: 21. *unde oritur Dei abominatio, hominisque pudor & metus.*

XVI. *Reatus*

2. Reatus. XVI. *Reatus* jurisconsultis est conditio, in qua sunt rei, donec vel absolvantur, vel condemnentur. Theologis est, *obligatio ad pœnam ex peccato*: qua quis dicitur אָשֵׁם Lev. 5: 2, 3, 4, 5. ὑφ' ἁμαρτίαν εἶναι, *sub peccato esse*; & ὑπόδικος γίνεσθαι τῷ Θεῷ, *obnoxius fieri Deo*. Rom. 3:9, 19.

qui duplex. XVII. Consequitur autem peccatum, *partim* ex intrinseca ejus natura & demerito: non enim res media ac indifferens est, sed sua natura pœnam flagitat, ut benefacta laudem ac præmium; quod nisi confusis ac inversis rerum naturis, omnique boni ac mali discrimine sublato, negari nequit: *partim* virtute legis divinæ. Prius intrinsecam pœnæ dignitatem, posterius actualem ordinationem ad pœnam dicit. Iste *reatus potentialis*, qui à peccato inseparabilis est; hic *reatus actualis*, qui per Dei misericordiam ab eo separari potest, appellatur.

Qui medium quid est inter culpam & pœnam; adeo ut reatus culpæ & pœnæ unus sit. Cui adversantur Pontificii: qui redarguuntur. XVIII. Est ergo reatus medium quid inter culpam & pœnam: ex culpa enim oritur, & ad pœnam ducit; adeo ut unus sit reatus culpæ & pœnæ, qui inter istos utrinque terminos medius veluti intercedit, & ab utroque ex æquo denominatur. Quæ perperam non distinguunt solum, sed & divellunt Pontificii, dum reatum culpæ tolli ac remitti posse, imo aliquando actu tolli affirmant, in iis videl. qui igne purgatorio torquentur, manente reatu pœnæ. Quod secum ipso pugnat, cum culpa condonata dici non possit, si peccatori pro ea adhuc luendum sit: & justitiæ Dei contrarium est, qui creaturam jam in gratiam acceptam, & culpæ immunem, tamen veluti sontem persequi non desinat. Si vero distinctionem istam sic explicent, ut per reatum culpæ intelligant id quod nos vocamus reatum potentialem, & per reatum pœnæ reatum actualem, quod Bellarminus facit, incommodè valde loquuntur, nec hypothesibus suis, quibus firmandis scholasticam hanc distinctionem invenerunt, satis serviunt.

XIX. Atque ex hac maculæ ac reatus diversa consideratione patet contra Pontificios, quomodo in baptismo peccati originalis reatus deleri possit, manente ejus maculâ; ut non opus sit cum ipsis statuere, ipsam quoque labem, seu concupiscentiam, per ablutionem istam tolli. Quod mirum in adversariis est, quod nunc maculam & reatum primævæ istius noxæ adeo inseparabilem faciant; cum tamen mox viderimus ipsos reatum pœnæ à culpa nimium quantum discerpere in iis, qui in purgatorio cruciantur. In quo sibi manifesto contradicunt.

3. Pœna. XX. Tertius peccati effectus est *pœna*: quod est malum à Deo vindice peccatori propter peccatum inflictum, ei castigando ac in ordinem redi-

redigendo. Estque malum, non turpe, qua tale, sed triste; non absolutè ac per se tale, sicut peccatum, sed creaturæ tantum respectu, cujus commodis adversatur, cum Dei respectu bonum sit & actus justitiæ. Est autem peccati pœna, ut vidimus, mors; quæ non una facie homini peccatori incubuit.

LOCUS DECIMUS

De Effectibus transgressionis in homine primo & posteris.

CAPUT VIII.

De Effectibus peccati in primo homine.

I. Postquam enim homo à Deo defecerat, tum vero versa rerum facies, resque humanæ, quæ hactenus beatæ & florentes steterant, non solum levi ictu afflictæ, sed prorsus corruptæ ac deperditæ fuere. Excidit enim homo amicitia ac familiaritate Dei, quem tanquam patrem adire hactenus consueverat; nec cum fiducia accedere ad eum amplius potuit; divinæque iræ ac κατάρᾳ *maledictioni* obnoxius, omnibus exinde malis, tum animi, tum corporis, implicitus, ne quidem spem ullam rediturae felicitatis reliquam habuit. Quos peccati effectus nunc propius in primo homine, tum inde in nobis considerabimus. *Peccati EFFECTUS in primo homine.*

II. Impletum autem mox in ipso est divinæ sententiæ carmen, *quo die comederis, moriendo morieris*, Gen. 2: 17. quod in sese omnia mortis ac pœnarum genera comprehendit. *Cui à lapsu incubuit mors,*

III. Incubuit enim ipsi primo *mors spiritualis*, ac à Deo vitâque ejus extorris, veluti amisso sole suo, in tenebris palpitabat, ne minimæ quidem lucis spiritualis particeps; unde nihil sancti ac læti in ipso superesse poterat; sed intus æstuans, cupiditatibus pariter ac pudore agitabatur, peccatorum omnium spolium & ludus. *spiritualis:*

IV. Apparuit enim mox à lapsu nuditatis sensus, & pudor, qui aliquid in homine pudendum extare arguebat, quale in primævo Dei opere non sine conditoris contumelia cogitari potest. Unde naturalia velare, veluti *cujus argumentum exhibetur in agnita*

pudenda nuditate,

libidinis ſtimulis impar, inſtituit: quæ nihil niſi peccati in membris jam dominantis erubeſcenda confeſſio erat, quibus videlicet abeunte ſpiritu ducatus jam ceſſerat. Quod in fœdiſſima iſta voluptate potiſſimum apparet; ubi proprium concupiſcentiæ regnum eſt. Quæ cum in homine primo jam viſa ſint, jam tum peccatum ingreſſum eſſe teſtabantur.

V. Non enim iſte genitalium pudor in primo ſtatu, cum nihil in animo impuri, nihil in corpore inordinati foret, locum habuiſſet, niſi Deum aliquid pudendum creaſſe dicamus. Cum enim nihil niſi opus Dei in homine tum extaret, de eo ſaltem erubeſcere hominem non decebat, niſi Deo vel ſapientior vel honeſtior haberi voluiſſet. Ut hic pudor à peccato venerit, ejuſque juſta ſit vindicta in homine, qui *cum ſuperiorem dominum ſuo arbitrio deſeruerat, jam nec inferiorem famulum ad ſuum arbitrium tenebat.* Aug. de Civ. Dei lib. 13. c. 13.

& hypocriſi peccatum tegente.

VI. Cum hac nuditatis conſcientia oſtendit ſeſe etiam in homine hypocriſis in peccato tegendo. *Audiens enim vocem Jehovæ Dei, ab ejus facie ſeſe abſcondebat inter arbores horti,* Gen. 3:8. qui non exiguus ſapientiæ defectus erat, ac ſi inter arbuſta vigilem Dei oculum fallere potuiſſet. Cumque ipſum in ſecreto ſuo Deus deprehendiſſet, primum, quod roganti ipſi reſpondebat, mendacium ſonabat, dum dixit, ſeſe latebras iſtas quæſiiſſe *eo quod timuerit, quod nudus eſſet,* v. 10. Cum tamen fugæ cauſa eſſet peccati conſcientia, & pœnæ metus. Eademque arte, cum de peccato interrogaretur, in fœminam, quam Deus ipſi dederat, culpam omnem rejecit; atque hæc in ſerpentis dolos.

Unde pateſcit in primo homine amiſſio imaginis Dei, corrupta

VII. Ex quibus pateſcit, imaginem Dei protinus miſerè corruptam ac prorſus fœdatam fuiſſe. Perierant enim præcipuæ ejus partes, ac in perfectiſſimâ tabulâ lineæ illæ, quæ ſolæ divinæ pulchritudinis erant æmulæ, *ſapientia* videl. ac *rectitudo*, quarum illa *ignorantiâ* obnubilata, hæc *concupiſcentiâ* corrupta erat.

per ignorantiam,

VIII. *Ignorantiam* ac ſtuporem prodidit in fuga illa, quam vidimus, & miſero tegendi peccatum ſtudio; quod, etſi ſtultum ac irritum, hinc omnibus tamen peccatoribus fatali quadam cæcitate familiare eſt; qui noctem peccatis ſcelerique obducere nubem, quam nec Deus ipſe pervideat, ſeſe poſſe ſperant, accepta à primis parentibus labe ac exemplo. *Percutiet te Jehova amentia, & cæcitate & ſtupore cordis.* Deut. 28: 28.

IX. Atque ignorantia hæc porro etiam in aliis rebus Adamum ſecuta eſt. Non quod unico momento rerum omnium ſcientiam perdiderit; ſed quod recto iſto habitu benè utendi ratione, ut non niſi bene perceptis aſſentiretur, orbatus fuerit.

X. *Con-*

X. *Concupiſcentiam* , ejuſque turpes motus, ſatis pudor & velamenta poſt lapſum quæſita teſtabantur; quæ tam valida eſt, ut veluti pondere quodam animam porro trahat, atque terræ affigat, ubi ea, cœleſtis pabuli expers, ad bona hæc inferiora tanquam ad vilem & degenerem paſtum abjicitur: nec unquam emergere poteſt, ſed tanquam captivo motu ſeſe in vinculis ſuis perpetuo jactat ac verſat, nec unquam ad originem ſuam aſſurgit. Quæ juſta peccati talio eſt, qua homo, dum neſcio qua libertatis imagine illi ſervire noluit, cui naturaliter ſubjectus erat, jam in veram ac fœdam ſervitutem, amiſſa libertate, præcipitatus eſt. *& concupiſcentiam.*

XI. Excuſſo enim caſto illo amore Dei, qui hominem ſoli Deo, legitimo ſuo domino, ſubjectum, cætera autem liberrimum faciebat, ſucceſſit perverſus ſui ac creaturarum amor, qui non amor, ſed *concupiſcentia* eſt, qua homo in perpetuum vinctus tenetur: quæque ut animam verâ luce ac ſanctitate ſpoliat, ita illicita omnia deſideria in ea accendit, *corpuſque* ipſum & ſanguinem, ac ſpiritus, tanquam arma & tela, contra eam movet. Sicut enim magno illo humani generis peccato univerſus naturæ ordo turbatus & decore ſuo ſpoliatus eſt, & *creatura vanitati ſubjecta propter* hominem *qui ſubjecit illam vanitati*, Rom. 8:20. ita præcipue corpus, homini proximè conjunctum, eam labem paſſum eſt; jamque frænum pati indocile contra hominem ipſum inſurgit, & pravorum affectuum officina & ſedes quotidiano veluti bello hominem fatigat. Unde oritur miſer animæ ſtatus. Etenim motus illi tam vehementes ſunt, ut maximam partem à voluntate ex hoc ſolo quod velit, compeſci ac tolli nequeant.

XII. Neque enim cum hac controverſia, ut Auguſt. appellabat, & corporis ac ſpiritus pugna homo primum conditus erat. Neque, ut corpori laſſitudo, fames, ſitis, ita homini, corpore & anima conſtanti, licet ſingula naturales ſuas inclinationes habeant, iſtud inter diverſos illos motus diſſidium à primævâ origine adhæret. Non enim illa potuit eſſe hominis à Deo creati indoles, ut voluntas ejus ſecum ipſa perpetuo contenderet ac jurgaretur, atque alia vellet, dum proprios, alia dum corporis motus ac irritationes ſequeretur. Naturalis enim ordo inclinationes iſtas repreſſerat, & carnem ut inferiorem ſpiritui ſubjugaverat, nec illi effrenes iſtos motus, vagam libertatem, quam in brutis adhuc cernimus, indulſerat; ſed ſpiritui, ut rectori ac duci parere juſſerat: at contrarium jam facit caro, non natura, ſed prava conſuetudine, quæ in naturam verſa eſt.

Quæ tanta mutatio in homine facta est ex lapsu, tum meritoriè, tum efficienter.

XIII. Facta autem est tanta in homine ex lapsu mutatio, tum *meritorie*, postulante hoc Dei justitia; tum *efficienter*, dum tam fœda apostasia hominem de statu evertit, omnemque bonam mentem ipsi expectoravit. Ut hinc ad vulgarem objectiunculam responsio pateat, quomodo unico peccato tanta strages dari, atque universa natura corrumpi potuerit? Istud enim vel minimi peccati *meritum* est, ut hominem à Dei communione amoveat, ipsiusque pacem & amicitiam rumpat. Homo autem extra Dei communionem positus, nullaque cœli luce collustratus, hoc ipso corruptissimus est, tantumque in cœno suo se volutat; dumque ipsum Deus ne minimo quidem aspectu dignatur, ab eo veluti neglectus, omnisque cœlestis opis exsors, nihil quoque boni præstare potest. Accessit & peccati ipsius *gravitas*, quod immane ac atrox valde fuit, atque ex eorum genere quæ vastantia vulgo appellantur; ut propria vi ac efficacia omnem rectitudinis habitum homini excutere, & mentis apicem in contrarium dirigere ac figere potuerit. Perfide enim à Deo defecit, suique ipsius veluti idololatra divinitatem affectavit, & secundum à creatore in terris numen esse voluit. Imo hæc cujuscunque peccati ratio est. Sicut oculus sese à sole avertens, unico ictu ac motu perpetuas sibi tenebras facit, nec ullius luminis particeps est, nisi rursus ad solem accedat. Quod peccatori, Deo irato ac averso, impossibile est.

Cum imagine Dei periit quoque homini dominium rerum externarum.

XIV. Hac imagine Dei perditâ, etiam dominio rerum externarum homo excidit. Peccator enim hæres Dei esse non potest, neque bonis ejus, ac si Deum sibi adhuc faventem ac sibi similem haberet, sese satiare. Unde impura homini omnia ac vetita. *Omnia quidem pura puris, inquinatis vero & infidelibus nihil purum. Sed polluta est eorum & mens & conscientia.* Tit. 1:15. *Omne vero quod non ex fide est, peccatum est.* Rom. 14: 23. ipsaque rerum natura *invita* ipsi servit. Rom. 8:20.

XV. Atque ita, instar dilapsæ in cineres facis, periit quod pulcherrimum in homine fuerat; nec quidquam jam superest nisi infelicis naufragii tabulæ, & rudera quædam ac reliquiæ, veluti in pictura fugientis imaginis tenues quædam umbræ; quæ non magis imago Dei dici possunt, quam imago hominis trunca ejus & vetustate exesa in pariete effigies. Quæ rudera tamen, tanquam pretiosæ olim vestis extremas oras, Deus asservare & superesse voluit, ut ex iis integræ olim imaginis præstantia agnosceretur: tum ut ab humano genere non omnis prorsus decor ac honestas abiret; verum illud tenui ista luce ad vitæ officia & commoda uteretur; utque contra eam peccantes eo magis inexcusabiles fierent: denique ut

ex

ex istis veluti ruinis tandem novum opus extrueret, & *novam creaturam formaret ad eandem imaginem*, *ad quam prius eramus conditi.* Col.3:10. Eph.4:24.

XVI. Spiritualem hanc mortem comitata quoque fuit *corporalis*; quæ licet ipsi non fuerit omni suo modo mox inflicta, cum Deus longanimitatem suam vellet exercere; ejus tamen prodromi, omnigenique vitæ hujus labores ac molestiæ statim sese ostenderunt. Atque huc tristis illa Dei in Adamum ac Evam lata sententia pertinet: quos etsi in gratiam acceperat, tamen in exercitiis istis castigatoriis peccati amaritudinem gustare, ejusque toto vitæ cursu pœnitentiam agere voluit.

Mortem spiritualem comitata est mors corporalis: in omnigenis hujus vitæ laboribus & molestiis, Evæ & Adamo impositis.

XVII. Evæ autem, quæ, quia prior in peccatum consenserat, etiam prima sibi *pœnas* denunciari audit, imponitur 1. partus dolor. Gen.3:16. *Multiplicando multiplicabo dolorem tuum, & conceptum tuum, in dolore paries liberos.* Qui quomodo in statu integro ἀνώδυνος futurus fuerit, nunc quidem ex naturalibus istius sexus non satis recte æstimamus. Nisi quod matrum fastidia, ac in emittendo dolores tunc abfuturos fuisse constat: quemadmodum etiam nunc in nonnullis, etsi paucis, accidit, iique in reliquis animalibus aut nulli, aut mitiores sunt: ut illi etiamsi nunc ex naturalibus causis proveniant, tamen ad naturam non necessario ac per se pertineant. 2. subjectio sub viro. *Et ad virum tuum erit accursatio tua*, præsto eris viro tuo, *& ipse dominabitur tibi.* Quamvis enim mulier ex creationis lege etiam antea viro subjecta erat, cum *Adamus prior formatus sit, deinde Eva*; *atque non vir propter illam, sed hæc propter virum sit condita*, 1. Tim. 2: 13. 1. Cor. 11: 9. per lapsum tamen illa subjectio valde aggravata fuit; quæque antea mollis ac blanda erat, jam in pœnam conversa est, qua mulier, quæ se ipsam non rexit, ac virum præterea pellexit, jam regimini ejus ac imperio subjicitur; idque postquam imagine Dei spoliatus sæpe durum ac difficilem sese dominum præbet.

XVIII. Viri quoque pœna duplex est: prima ad vitæ hujus curriculum pertinet, in quo multo cum labore ac sudore versaretur, terramque cum molestia exerceret, quæ ipsa tam ingrato hospiti victum sæpe denegaret, & licet exculta ac subacta in sentes ac spinas sobolesceret. *Maledicta propter te terra, in labore comedes ex eâ singulis diebus vitæ tuæ, spinam & tribulum germinabit tibi, & comedes herbam agri, in sudore vultus tui vesceris pane tuo,* v. 17, 18, 19. Ita homini, qui ante jucundo labore paradisum coluisset, nunc in proxima arva relegato labor, ut pœna, ac petulantis carnis frenum, imponitur; isque sæpe irritus & vanus, dum fru-

ctus agricolæ votis non reſpondet, ac inter nitentia culta infelix lolium & ſteriles dominantur avenæ. Quod ſaltem antea locum non habuiſſet, cum quidem ſpinis ac ſentibus terra alibi inhorruiſſet, non autem Paradiſus & loca culta, ac in fruges ac herbas vel naturæ ingenio, vel humana manu manſuefacta. Altera ejus pœna, ſed quæ mulierem ἀναλόγως quoque tangit, vitæ hujus exitum ſpectat: *donec revertaris in terram, unde deſumtus es: nam pulvis es, & in pulverem reverteris*, v. 19. Ubi mors corporalis ita vitæ hujus ponitur terminus, ut & ipſa pœna ſit, tum omnium hominum, tum præcipue impiorum reſpectu, quibus illa graviorum pœnarum initium eſt.

3. Mors æterna.

XIX. Sed & eodem tempore, quo peccavit, factus quoque eſt reus *mortis æternæ*, quatenus ſeparari meruit à ſummo bono ſuo, in quo æterna ipſius felicitas conſiſtebat, factus ὑπόδικος, & ὑπὸ κατάραν poſitus, Rom. 3: 19. Gal. 3: 10. Mors enim ſpiritualis, quam mox à lapſu ſubiit, ab æternâ non differt, cum ipſa ſuâ naturâ æterna ſit: eſtque mors æterna nihil aliud quam ſpiritualis illius mortis in inferno continuatio, cum cruciatibus & pœnis convenientibus.

Cujus reatus manifeſtabatur cum conſcientiæ horrore,

XX. Ac duobus maxime argumentis ille mortis æternæ reatus in homine ſe oſtendebat: cum horrore illo conſcientiæ, quo homo, ſervi inſtar fugitivi, à Deo, πιστῷ κτίστῃ *fideli creatore*, quo cum antea tam familiariter & tam jucundè egerat, in aliquo horti receſſu ſe abſcondebat, ad omne adventantis ejus murmur pavitans & trepidus. Refert enim Moſes, *audiviſſe* ipſos *vocem Jehovæ Dei itantem per hortum ipſum ad ventum illius diei*: & inde *abſcondiſſe ſe Adamum & uxorem ejus à facie Johovæ Dei in medio arborum illius horti. Inclamante* autem *Jehova Deo Adamum*, & dicente, *ubi es*? illum dixiſſe, *vocem tuam audiebam in hoc horto: tremui, eo quod nudus ſim, & abſcondi me.* Gen. 3: 8, 9, 10. tum actuali ex Paradiſo expulſione, & ab arbore vitę excluſione, quæ vitæ cœleſtis ſymbola ac fœderis pignora erant; quæ cum Deus homini eriperet, quid niſi ruptum fœdus, ac bonis ejus & benedictionibus omnibus hominem indignum ac exutum teſtabatur? Gen. 3: 22, 23, 24. *Et dixit Jehova Deus, Ecce homo eſt ſicut unus ex nobis, cognoſcendo bonum & malum! nunc igitur, ne extendens manum ſuam accipiat etiam de fructu arboris vitæ, & comedat victurus in ſæculum. Emiſit itaque eum Jehova Deus ex horto Edenis ad colendam terram ex qua deſumtus erat. Quumque expuliſſet hominem, inſtituit à parte anteriori horti Edenis Cherubinos, flammamque gladii ſeſe vibrantis, ad cuſtodiendum viam, quæ ferebat ad arborem vitæ.*

tum expulſione ex Paradiſo,

narrata à Moſe, Gen. 3: 22, 23, 24.

XXI. Quæ

XXI. Quæ Dei ſententia tres habet partes. Primo enim ſuperbiam illis exprobrat, non ſine acerbo irriſu, & σαρκασμῷ, *Ecce homo factus eſt ſicut unus ex nobis!* quæ juſta arrogantiæ hominis pœna eſt, cujus vanitatem ita proſtitui decebat. Sicut &, præter ſuperbos, idololatras quoque in ſacris Dei veluti illudentis ac indignantis riſu excipi legimus. *Ite, & inclamate Deos quos elegiſtis, illi ſalvent vos tempore anguſtiæ veſtræ.* Jud. 10: 14. *Et ubi* ſunt *Dei tui, quos feciſti tibi? ſurgant, ſi ſunt ſervaturi te tempore mali tui?* Jer. 2: 28. *Stent, age, & ſervent te aſtrologi, qui contemplantur ſtellas* &c. Eſai. 47:13. *Et illuſit eos Elias, & dixit, vociferate voce magna quandoquidem Deus eſt, nam colloquium habet, aut, quia in ſeceſſu eſt, aut, quia via ipſi; fortaſſe dormit, & evigilabit.* 1. Reg. 18:27. Quæ duo peccatorum genera ſunt, quę Deo de cœlo proſpectanti, & mirabiles hominum tumultus intuenti peculiari ſua vanitate veluti ludibrium debent. Quanquam hic ipſe riſus non ſine ſtomacho & indignatione ſit. *Sedens enim in cœlis ridet, & Dominus ſubſannat ipſos. Tunc loquetur ad illos in ira ſua, & in æſtu ſuo percellet illos.* Pſal. 2:4, 5. Cum autem addit, *ut unus noſtrum*, numerum pluralem, non honoris cauſa, ut nonnullis videtur, ſed perſonarum in divina eſſentia trinitati ſignificandæ adhibet.

Quâ ſententiâ 1. Superbiam illis exprobrat,

XXII. Dein exilium denunciat, *ne forte homo mittat manum ſuam, deque arbore vitæ ſumat, & comedat, & vivat in ſæculum*, v. 22. Quæ verba non proprie accipienda, ſed μιμητικῶς; ſuntque præcedentis ironiæ continuatio. Nec rei ipſius reſpiciunt eventum (ſacramenta enim peccatoribus & fœderis deſertoribus nihil obſignare amplius poſſunt) ſed ſtultam hominis cogitationem, qua impoſterum ſibi imponere, & ex guſtata illa arbore, velut opere operato, vel qualicunque juſtitia præſtita, vitam ſibi polliceri potuiſſet. Et nolebat Deus, poſtquam homo fœdere exciderat, fœderis ſymbola ac pignora ipſi tractanda permittere: atque ipſe quoque ablato è ſinu ejus iſto amoris Dei arrhabone ac pignore, ſeſe morte dignum fateri debebat.

2. Exilium denunciat,

XXIII. Atque hanc denunciationem ſequitur ipſa hominis extra fortunata iſta arva relegatio, & in alium veluti orbem, ac potius perpetuum exilium, expulſio: ubi longas inter calamitates dum vitam traheret, triſtem ſuum ac univerſi generis ſui caſum deplorare ac plangere, ac Dei gratiam in promiſſio ſemine apprehendere ſolum curæ habere debuit. Quo ipſum omnia impellebant, dum extra ſe creaturas omnes, ſuum ob crimen, priſtino decore ſpoliatas, ac mundi fata immutata; intra ſeſe autem carnis tumul-

3. Actu illud ipſis infligit.

tumultum, intellectus tenebras, voluntatis fastigio ac regno suo evolutæ turpissimam servitutem & languorem, quotidie intueretur: quodque Deus miseræ ejus vitæ solatium adhuc dederat, in generis humani multiplicatione, illud vero in sobole sua, Abele & Caino, & sequenti nepotum serie, ad impietatem & vitia omnia prolabentium, corrumpi & amaroris plenissimum esse sentiret.

Impedimento, ne redire in Paradisum possent, protoplastis fuere custodes ejus Cherubim.

XXIV. Collocavit quoque Deus ad horti custodiam angelos, quos Cherubinorum nomine Ecclesia Israëlitica, ob formas in propitiatorii operculo, noverat; qui ardentis gladii laminam perpetuo versarent. Sive illa species gladii fuerit, visibili modo ab angelis ad horti aditum vibrati. Qua forma eos, ad judicia Dei exequenda missos, sæpius apparuisse legimus; Bileamo, Num. 22:22,23. Josuæ, c. 5: 13. Davidi, 1. Chron. 21:16. Ezechiëli, cap. 9:2. sive, juxta Grotium, per flammantem gladium perpetuos ignes, & cavernas bitumine ac sulphure stagnantes, quales in Babyloniæ campis scriptores produnt, intelligas. Quomodo & in Sodomæ agris pristini incendii reliquias ex bituminis magna copia agnoscere licet. Sive denique ista voce impropriè ignea Dei lex, qua Deus hominem Paradisi aditu prohibebat, additis legis vindicibus ac custodibus angelis, intelligenda sit. conf. Deut. 33: 2. *Jehovah*, qui *ex Sinai venit* &c. *& venit a myriadibus sanctis*; *à cujus dextra ignis legis ipsis* extitit. Putida enim sunt quæ Pontificii nonnulli de zonâ torridâ, quasi illic terrarum, & sub ipso sideris incendio, Paradisi sedes quærenda foret; vel audacius alii de purgatorii ignibus fabulantur. Sufficit nobis, hominis è Paradiso exilium cœlestis hæreditatis amissæ imaginem fuisse; ipsumque à cœlo, magisque à Deo suo, exulem, & *tanquam spem non habentem, ac ἄθεον*, & sine Deo fœderato ac amico, in mundo agentem Eph. 2:12. æternæque iræ ac maledictioni obnoxium, admonuisse, ut eo ardentius gratiam Dei, quæ in semine promisso ostentabatur, anhelaret & quæreret.

Paradisus, cum hominem colonum amplius non pateretur, destructus.

XXV. Sed & Paradisum ipsum, cum hominem colonum pati amplius non posset, nec, abolito prisco fœdere, ac superinducto novo, tale ejus symbolum perpetuo extare, ac ante oculos versari par esset, destructum esse multis, etiam ex Pontificiis, probabile, nobis autem certissimum est. Cum in Mesopotamiæ vel Armeniæ campis, ubi olim ejus sedes fuerat, nulla horti istius vestigia nunc extent: & per diluvii aquas, quæ toti terræ tam diu incubarunt, quicquid pristini decoris locus iste forte adhuc servaverat, prorsus corruptum ac extinctum videatur. Fieri enim non potuit ut hortus tam delicatus, servata loci venustate ac gratia, perpetuum virens

ac

ac florens, nulla frondium ac comarum diſpendio, annum ferme integrum ſub aquis perduraſſet; cum vel firmiſſima ædificia eo tempore, laxatis compagibus, fatiſcere ac collabi deberent. Ad miracula autem confugere, extra Scripturarum auctoritatem, ineptum eſt. Ut meræ fabulæ ſint, à Judæis, peritiſſimis talium mercium mangonibus, primum hauſtæ, quæ Pontificiorum magna adhuc pars de Enocho & Elia ſomniant, quos in Paradiſo adhuc attineri volunt, donec in ultima mundi ſenecta in terram reduces Antichriſtum oppugnaturi ac Judæos converſuri ſint. Quibus firmandis perperam adducunt locum Mal.4:5,6. *Ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Jehovæ magnus ille & terribilis: ut convertat cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres ipſorum; ne veniam & percutiam terram anathemate*, & ex Apocryphis Eccleſ. 44:17. *Henoch placuit Deo, & tranſlatus eſt in Paradiſum, ut det gentibus pœnitentiam*; ſed corruptum; in Græco enim nulla Paradiſi fit mentio: & Apoc. 11:3. *Et dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt dies mille ducentos amicti ſaccis.* Cum Paradiſi nulla iſtis locis mentio exiſtat, quæque ibi narrantur, alium longe ſenſum habeant, nec in Enochum vel Eliam quadrare poſſint.

XXVI. Cum autem omnes has pœnas commeritus ſit homo, ac partim pertulerit, dubium hinc oritur, *an primi parentes damnati ſint*? Quod temere nimis inter veteres quidam affirmarunt, præſertim Novatiani, id in hæreſeos ſuæ firmamentum rapientes; alii autem addubitarunt, quia in fidelium catalogo, Hebr. 11. quem ab Habele Apoſtolus demum exorditur, non comparent. Sed falſo. Mox enim poſt lapſum in gratiam recepti leguntur: & primæ promiſſionis auditores fuerunt, cui procul dubio fidem habuerunt, cum ſecuturo mundo ejus veluti obſides, & divinæ gratiæ amplectendæ poſteris ſuis auctores ac exemplar fuerint. Unde & Eva, poſt lapſum, nomen *matris viventium* ſortita eſt, quod ab Abele & Caino certe, quos infauſto partu ediderat, vel universâ poſteritate quam in mortem omneſque calamitates genitura erat, accipere non potuit; ſed à longe meliori ſemine, cujus mater exiſtere non potuiſſet, ſi divinam promiſſionem non ante fide acceptaſſet. Sed & nomina quæ liberis deinceps impoſuit, præſertim illuſtre illud Caini, quem tanquam maximum Dei donum amplexa, & in infante iſto vel ipſum ſemen promiſſum, vel ejus ſaltem venturi pignus ſeſe tenere exiſtimans, ea ipſa à re denominavit; ut & Sethi, ac alia, quæ teſtabantur ipſam de progenie ac poſteritate ſua non deſperare; ut & ſacrificiorum oblatio, quam ex ſpeciali

Q. an primi parentes damnati ſint?

fiduciâ factam in Habele ipsorum filio constat, cum *fide potius sacrificium præ Caino obtulit Deo*, Hebr. 11:4. quid nisi fidei ipsorum manifesta professio fuerunt?

Hi peccati effectus ex Dei benignitate variè mitigati:

XXVII. Atque hi peccati effectus in primo homine mox sese ostenderunt, ac exinde porro in posteros ejus derivati sunt. Qua in re tamen, ex Dei benignitate ac amore in genus humanum, multiplex se ostendit moderatio, dum iram suam variè temperat, & tum internis, tum externis beneficiis istam non unius generis mortem diluit, ac peccatori non falsam spem gratiæ facit, & ad sese quærendum interim invitat. Non enim, ut perfectiones suas demonstret Deus, peccatum omnibus modis & quantum potest punire tenetur; sed χάριτος potius ac χρηστότητος ejus est, beneficentia ac patientiâ uti, nec humanum genus, protinus ac conditum esset, unius ob noxam penitus abjicere.

quoad mortem corporalem.

XXVIII. Quoad mortem enim corporalem, non exigui amoris erat, quod, lata jam mortis sententiâ, non voluit hominem primum, omneque hominum genus mox extinguere. Inde non solum primi hominis vitam ad longissimum tempus protraxit, ut diu rebus humanis præesse, eosque qua pollebat sapientia regere, & tradita sibi cœlestia oracula ad posteros transmittere posset; sed & mundum adhuc, quamquam impium, & conditori suo rebellem, nec ipsum ut decet agnoscentem ac colentem, sed blasphemantem potius & abnegantem, per tot annorum millia tolerat, & quotidie de cœlo visitat, quanquam in universali ista corruptione vix quicquam in eo supersit quod ipsi placere possit. Duratque etiamnum semel à Deo constitutus ordo: præsertim in hominum generatione, cujus leges gratiosè conservat, atque ad vagas & incestas libidines, quas sterilitate ulcisci posset, tamen prolem indulget. Quin & externa quælibet bona, & vitæ commoda, ac solatia peccatoribus largitur, nec ad necessitatem solum, sed & ad delicias mensam ipsorum instruit. Ut bonis istis juste ac pleno jure uti possint: non quidem quoad jus spirituale, & in Christo, secundum bonam conscientiam; isto enim respectu, cum amicitia Dei careant, etiam bonis ejus exciderunt, nec ad ea jus habent; sed tamen quoad jus quod ipsis ex indulgentia Dei nascitur; cum creaturæ Dei sint, quas iis, quibus in hoc mundo vitam pro misericordia sua prorogat, etiam utendas proponit: ut peccatores eas accipere possint, cum Deus eas veluti manu sua ipse tradat & offerat, & in mundo exponat. Licet enim in abusu creaturarum sæpissime peccent, quod cum gratiarum actione eas non usurpent, & ad luxum plerumque iis abutantur; in eo tamen quod

rebus

rebus à Deo datis ſimpliciter utantur non peccant, nec in eo culpandi ſunt. Quibus Deus oſtendere voluit, ſe habere conſilium gratiæ, ac propoſitum miſerendi, & quoſdam ſaltem ad vitam æternam reducendi; unde una cum vita omnem ſpem gratiæ homini præcidere noluit, ſed potius longanimitate iſta homini miſericordiæ non levem tantum ſuſpicionem, ſed & ſpem dedit. Reprobis autem etiam iſtis beneficiis ſe teſtatum reddere voluit, ut non haberent quod Deum accuſarent ut immitem, vel crudelem, cum vel ad faſtidium bona ſua iis offerat, ut non niſi propria libidine perire poſſint.

ſpiritualem,

XXIX. Circa mortem ſpiritualem non leve temperamentum eſt, quod imaginis ſuæ reliquias, ac extremas ſaltem lineas, & pretioſæ iſtius tabulæ fragmenta, in homine ſupereſſe faciat, è quibus veluti emorientibus radiis priſtinæ lucis ſplendor & gloria agnoſci queat. Qualia ſunt in intellectu rationis ac humanæ ſapientiæ uſus, in voluntate ſummi boni amor, ac languentis animæ ſitis, quæ nullâ re terrena ſatiari poteſt; quin & virtutum ſimulachra, & artium ac diſciplinarum adinventio, quæ vitæ humanæ multa commoda & ornatum ac decus addunt. Quo etiam pertinet multorum peccatorum ac ſcelerum in ipſis infidelibus impeditio, ac παιδεία ἐθνῶν *diſciplina gentium*, Pſal. 94: 10. Qua cœleſtis cenſuræ ſeveritate mundus hic continetur, ne hominum ſocietates ac cœtus, quibus nihil beatius in hac mundi corruptione dari poteſt, divellantur, ac in mera latrocinia degenerent. Ut enim Deus humanum genus amat, ita præcipue benè ordinatos eorum cœtus, hominumque mutuo ſe amantium ac juvantium conventus, quas politias vocamus, curat. Hinc parentum, magiſtratuum, dominorum auctoritatem tuetur, iſtiſque veluti repagulis peccatorum ac miſeriæ curſum aliqua ex parte morari ac impedire ſolet.

& æternam.

XXX. Tandemque, etſi mortem æternam non auferat, tamen vaſa iræ, ad interitum præparata, ſapientiſſimis modis regit, ſuamque χρηστότητα ac perfectiones omnes variè oſtendit. *Si verò volens Deus oſtendere iram & notam facere potentiam ſuam, tulit in multa longanimitate vaſa iræ aptata ad interitum; & ut notas faceret divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparavit ad gloriam*: non habet poteſtatem? Rom. 9:22, 23. *Aut divitias bonitatis ipſius & tolerantiæ ac longanimitatis contemnis: ignorans, quod bonitas Dei ad reſipiſcentiam te ducat*? Rom. 2:4. tandemque pœnas ipſas ita temperat, ut peccatum non omnibus modis puniat quibus puniri poteſt; &, ſicut bona opera ultra condignum remunerari, ita peccata citra condignum vindicare ſoleat.

CAPUT IX.

De peccato Originali.

Primævi peccati effectus in nobis.

I. On ſtetit autem in primo homine primævæ tranſgreſſionis labes; ſed, cum ille communis mundi parens ac princeps eſſet, in univerſam ſobolem ac poſteritatem ejus propagata, hinc omnes porro homines reos fecit, ac ſub κατάρα poſuit. Quem peccati hujus in nobis effectum conſideraturi, agemus de peccato, cum *originali*, tum *actuali*, tum de ſtatu illo veluti peccati hinc orto, quem liberi *arbitrii ſervitutem* appellamus.

Peccati ORIGINALIS *vox*

II. *Peccati originalis* vox in Scripturis non reperitur, ſed eccleſiaſtici uſus eſt, ut multæ aliæ; ab Auguſtino aliiſque ſcriptoribus eum ſecutis adverſus Pelagianos frequenter uſurpata, ad nativam luem exprimendam.

complectitur reatum & labem.

III. Vox autem illa duo complectitur: tum *reatum*, quem ab Adamo habemus, *τὸ κρῖμα, meritum judicii*, quod eſt *ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα, in condemnationem*, quia judicati ſunt *in eo omnes peccaſſe*, ut loquitur Apoſtolus Rom.5:12,16. tum ipſam illam *labem* nobis inhærentem. Prius peccatum originale *imputatum*, poſterius *inhærens* dicitur.

Imputatio peccati in quo conſiſtat?

IV. Quæ *imputatio* non tam in eo conſiſtere videtur, quod ipſum Adami peccatum, ipſeque ille actus, & veluti fructus deguſtatio, nobis irrogetur; cum nemo alterius voluntate nocens fieri poſſit: ſed potius in eo, quod propter conjunctionem quam cum Adamo habemus, cum naturæ, tum præcipuè fœderis Dei reſpectu, poſtquam ille peccaviſſet, jam rupto Dei cum univerſo genere humano fœdere, nos quoque ejus liberi, cujuſcunque illius fortunæ hæredes, extra Dei amicitiam naſcamur, nec Dei amplius, ſed Adami imaginem geramus; unde non niſi corruptiſſimi eſſe poſſumus. Quod cum non niſi ratione peccati iſtius primi nobis eveniat, non tantum *mediata*, ſed & *immediata* ejus imputatio eſt, ut recentiores loquuntur.

Ejus ratio nititur cum natura, tum fœdere:

V. Ratio autem hujus imputationis eſt, tum *natura*, quam ab Adamo haurimus, quam nobiliorem nobis dare non poterat quam ipſe habuit, cum ejus liberi ac pars ſimus: tum præcipuè Dei *fœdus*, non cum Adamo ſolo, ſed cum univerſo genere humano initum; quod in primo parente violatum univerſam ejus ſobolem eidem calamitati involvit.

VI. At-

VI. Atque ita Adamum confiderandum fuiffe, ut commune vid. generis noftri caput ac fœderis principem, ad oculum docet ipfa primi hominis hiftoria, ubi bona malaque omnia ipfi ut publicæ perfonæ, quæ fequentis mundi exemplar ac veluti obfes foret, tributa legimus; tum ante lapfum egregia illa, Dei imaginem, imperium in creaturas, matrimonium, legefque conjugales; tum etiam poft lapfum omnes illas miferias & calamitates, quæ exinde non illum folum, fed præcipuè pofteros ejus afflictura erant.

unde Adamus confiderandus ut generis humani caput.

VII. Atque idem confirmat Scripturæ auctoritas, & imprimis infignis ille Apoftoli ad Romanos locus, cap. v. ubi propria argumenti hujus fedes, v. 12. ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον: quod five vertas, *in quo omnes peccaverunt*, non infolenti Nov. Teftamenti fcriptoribus phrafi, qui & alibi ἐπὶ fumunt pro ἐν, ut in illis: *Demittunt grabatum*, ἐφ' ᾧ ὁ παραλυτικὸς κατέκειτο. Marc. 2: 4. *Solummodò* ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι &c. Hebr. 9: 10. *Ad redemtionem* τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, *quæ fub priori Teftamento erant tranfgreffionum.* Hebr. 9: 15. quo etiam ducunt antecedentia verba, ubi de uno & primo illo homine, deque trifti quem in mundum intulit comitatu, fermo eft; quæ oratio continuatur: five, *quo peccante omnes peccaverunt*, ἐφ' ᾧ (ἁμαρτάνοντι) πάντες ἥμαρτον; quomodo ἐπὶ ufurpatur Hebr. 9: 17. *Teftamentum enim* ἐπὶ νεκροῖς *in mortuis firmum eft*: five denique non fubjective, fed caufaliter, *eo quod omnes peccaverunt*; in eundem omnia fenfum exeunt; cum etiam vel ita neceffe fit in eandem fententiam verba fupplere, ac intelligere, *eo quod* (videl. in uno illo homine) *omnes peccaverunt*, cum Apoftolus ab uno illo homine peccati pariter & mortis in mundo initium arceffat. Quod ita generaliter de univerfo mundo, deque omnibus hominibus etiam nondum natis dicere, cunctofque homines eidem reatui involvere nequiviffet, nifi omnes in primo illo homine pariter peccati & mortis rei fuiffent: præfertim cum moriantur etiam illi, qui nulla propria culpa obftricti communi tantum generis humani crimine tenentur. Ut fruftra Pelagiani ad imitationis exemplum hæc verba reftringant. Hoc enim in infantibus faltem locum non habet. Atque hoc porro innuit Apoftolus v. 14. ubi mori *etiam illos addit, qui non peccarunt in fimilitudine Adami*, h. e. non proprio & actuali peccato; adeoque imputato: quod hic manifefto innuit Apoftolus. Sed & eodem verfu Adam τύπος τοῦ μέλλοντος dicitur, *typus futuri*, h. e. Chrifti. Ut ergo Chriftus electorum fuorum perfonam fuftinuit in impletione legis, ita idem & Adamus fecit in ejus tranfgreffione.

Quod afferitur ex Scripturis,

Talis etiam partium oppositio est v. 15. inter *unius offensam*, qua *multi* dicuntur *mortui*, & inter *donum gratiæ*, quod pariter est *unius hominis Jesu Christi, quod abundans* fuit *super multos*: ubi utrobique est imputatio. Pariterque v. 19. ubi simili modo *ex unius crimine multi dicuntur rei*; sicut *per unius obedientiam justi constituuntur multi.* Per *multos* autem illos, qui unius ex crimine crimen habent, patet intelligi omnes ab Adamo ortos; cum hi multi non opponantur aliis multis, qui ab eodem parente orti insontes remanserint, sed Adamo ipsi qui unus solum erat. Nec est quod in ea voce latebras adversarii quærant.

Imputatio primi peccati negata à Pelagianis & Remonstrantibus; ab aliis asserta, sed abnegatâ hominis per id corruptione.

VIII. Male ergo *Pelagiani* Adami peccatum à nobis alienum censent, nec ullo modo imputari posse contendunt. Nec satis rectè *Remonstrantes* pœnam istius peccati ad posteros transire, ex naturæ videl. humanæ conditione, quæ nunc omni bono gratiæ ac gloriæ veluti veste nudata sit; non autem ipsum peccatum, neque ideo nos reos ac peccatores coram Deo statui, docent: quod secum ipso pugnat. Sicut è contra alii, ut ante Lombardum *veteres*, & inter recentiores *Albertus Pighius* & *Ambrosius Catharinus*, peccatum originale ad nos transire, sed nulla relicta labe, voluerunt, nihilque aliud esse quam solam Adami inobedientiam nobis imputatam, nec ultra integritati nostræ nocentem. Quæ & olim Remonstrantium, dum peccatum illud videbantur agnoscere, sententia fuit.

Quare distinctius consideratur ejus corruptionis

IX. Consideranda ergo, præter imputationem, etiam *inhærens* naturæ nostræ corruptio, & prava lues, quæ tum in Adamo, tum in posteris ejus remansit. Quod tanquam virus quoddam est, quod ab epoto veneno, vel depastis noxiis dapibus, in præcordiis postea desævit, hominemque perimit. Cujus permanentis noxæ 1. existentiam, 2. naturam, 3. propagationem lustrabimus: quatenus nempe in privationem hæc omnia cadere possunt.

existentia, qua asseritur

X. Existentiam ejus tum *Scriptura*, tum *ratio*, tum denique *experientia*, ipseque sensus ac *conscientia* nostra testantur. Ut omni argumentorum genere hæc veritas, quæ inter Christianas veritates tanti ponderis est, confirmari possit.

ex Scripturâ

XI. Ac Scriptura quidem illustri loco, Gen. 6:5. *Vidit Deus quod plurima esset malitia hominis, in terra, & omne figmentum cogitationum cordis ejus tantum malum esset omni die.* & Gen. 8:21. *Quia figmentum cordis hominis malum à pueritia ejus.* Occurrit enim iis locis judicium *ipsius Dei* de opere suo, sed corrupto & fœdato: optimè autem potest

test figulus sentire de vasculo, quod ipse effinxit, inquit alibi *Hieronymus*. Nec de hoc vel illo solum peccatore, sed de *universo genere humano*. Idque, facto ante examine, & postquam de cœli arce veluti *prospexerat*, ac terras lustraverat. Idemque judicium *bis*, iisdem ferme verbis repetit; non de mundo solum illo, quem ob scelera ultricibus aquis delere decreverat; sed & de novo mundo quem ex superstite Noachi sobole prosseminaturus erat. Ne quis per hyperbolem veteris sæculi flagitia exaggerari tantum dicat. Ac denique cœlestis hæc sententia tam gravibus verbis exponitur: intimi *cordis* omnes *cogitationes*, easque adhuc informes, eorumque primas veluti umbras & deformationes ac *figmenta*, esse *mala*, & *tantum* mala, quin *malitiam* ipsam, à prima usque *pueritia* & origine. Ut non de actualibus solum & voluntariis peccatis ac primi mundi sceleribus hæc verba intelligenda veniant, ut adversarii excipiunt. Cum & de sequenti mundo illa iterentur, Gen. 8: 21. & fortia nimis, ac universalia sint, quam ut ipsam nativam labem non comprehendant. Quin potius, exposita corruptissimâ hominum istius ætatis vitâ, hinc ad ipsum mali fontem Scriptura ascendit (ut sæpe alibi, Psal. 51:7. Ezech. 16:4. *Et quod attinet genituras tuas, quo die genita fuisti, non fuit præsectus umbilicus tuus, & aquis non fuisti lota ad nitorem, vel ad jucundum aspectum meum, & saliendo non eras salita, & fasciis non eras involuta.* Eph. 2:3. *In quibus peccatis & nos omnes conversati sumus quandoque in concupiscentiis carnis nostræ, facientes voluntates carnis & cogitationum: & eramus filii natura iræ; ut & reliqui.* Psal. 103: 14. *Nam ille novit figmentum nostrum; memor est nos esse pulverem.*) atque unde tam diræ cupiditates, & tanta sæculi impietas provenerit, exponit; ex vitiata nempe origine, quæ instar corrupti fontis non nisi noxias aquas continuo egerebat, & non secus ac incensa fornax flammas & scintillas undique jactabat.

XII. Accedit Psal. 51: 7. *Ecce in pravitate editus sum, & in peccato concepit me mater mea.* Quem locum etiam inter Judæos Aben Ezra & Sal. Jarchi de innatâ concupiscentiâ exposuerunt. Ut non ferenda Socini ac Anabaptistarum audacia sit, Davidem vel matris peccatum confiteri, vel hyperbole uti, & excusando proprio peccato, humanam fragilitatem deplorare, & ad communem hominum sortem, ad quam nati omnes sumus, ingemiscere. De proprio enim lapsu manifesto Propheta agit, & à peccato suo mundari petit: *Expiabis me hyssopo, & purus ero; lavabis me & præ nive albescam.* v. 9. *Averte faciem tuam à peccatis meis, & omnes pravitates meas dele.* v. 11. nec inanibus verbis abutitur;

tur; neque in ἀνυποκρίτῳ illa ἐξομολογήσει Deo obmurmurat, ac providentiam ejus incuſat, quod naturam noſtram tam lubricam, & ad carnis tentamenta tam mollem finxerit: iſtæ enim gentilium querelæ, non vero ſanctorum hominum fuêre, qui operis Dei rationem, atque imbecillitatis humanæ originem & cauſas, melius edocti, in edenda peccatorum confeſſione longe ſanctius ſe gerebant: ſed *veritatem* ex animo & intimis ſenſibus ſe amare profitetur, & potius ſapientiam & gratiam ac fidem Dei exaltat, ut amoris ac miſericordiæ ejus particeps fiat. *Nam defectiones meas ego novi, & peccatum meum coram me eſt ſemper.* v. 5. *Tibi ſoli peccavi, & malum in oculis tuis feci; ut juſtificeris, quando loqueris, & mundus ſis, quando judicas.* v. 6. *Ecce veritate delectatus es in renibus, & in occulto ſapientiam me facis cognoſcere.* v. 8.

XIII. Quibus adde Job. 14: 4. *Quis dabit purum ex impuro? non unus.* Unde & idem ſacer ſcriptor negat, filium *Adami*, muliere prognatum, purum eſſe, aut juſtificari poſſe coram Deo. *Homo natus muliere brevis eſt vitæ & ſatur commotionis.* cap. 14: 1. & 15: 14. *Quid* eſt *homo deploratus, ut jus illi ſit, &, ut juſtus ſit, natus muliere*? Et Prov. 22: 15. *Stultitia alligata eſt animo pueri*: quod etiam Rabbi Levi ben Gerſon de ſtultitia adnatâ intelligit. Nec aliud innuebat *circumciſio* infantium in membro genitali inſtituta, niſi corruptam ipſorum originem, cui hoc ſacramento remedium parabatur: quod & baptiſmo infantium in Nov. T. peragitur. Et fatentur ipſi Judæi aliquo modo hoc naturæ vitium, ex antiqua Patrum procul dubio fide ac Catecheſi, in homine יצר הרע *figmentum malum,* ponentes; & naturæ humanæ languorem ac veluti tabem aliquam agnoſcentes; quamvis illam cæteroquin peccatum eſſe negent. Denique confirmat idem Chriſti auctoritas, Joh. 3: 6. *Quod natum eſt ex carne, caro eſt, quod natum eſt ex Spiritu, Spiritus eſt. Niſi quis naſcatur denuò, non poteſt videre regnum Dei.* Ibid. v. 3. *Amen dico tibi; niſi quis naſcatur ex aqua & Spiritu, non poteſt intrare in regnum Dei.* v. 5. & Apoſtolus ita gentes natura peccatores affirmat, Gal. 2: 15. *Nos, natura Judæi & non ex gentibus peccatores*, ut idem etiam ad ſuam gentem ac Judæos extendat. Eph. 2: 3. *Et eramus filii natura iræ; ut & reliqui.*

ratione, XIV. Nec refragatur *ratio*: cum enim Adamus generis humani parens ac ſator, ejuſque quaſi radix foret, in ejus corruptione omne hominum genus vitiatum fuiſſe oportet. Radice enim putrefacta non niſi rami putridi proveniunt, qui eandem tabem ſpargunt ad alios ex ſe naſcentes

tes

tes surculos: & scaturigine corrupta, omnes quoque rivuli putres aquas trahunt, ejusque veneni primordia ad ultimos usque latices derivant. Sic ipsa naturæ lege ac jure omnis Adami hæreditas ad posteros pervenit; atque ipse per peccatum corruptus, & amore terreno languens universæ posteritatis suæ corruptor evasit. Non enim dignum Deo erat, homini peccatori, nec quærenti semen Dei, sanctam sobolem dare, ac imaginem suam per vitiosam, ac fœdam sæpe & varia libidine pollutam generationem, propagare ad ejus posteros; adeo ut peccator, ab amicitia & fœdere Dei alienus, & stirps & caput foret seminis sancti.

XV. Probat hoc etiam *experientia*: quæ cum universum mundum corruptum esse doceat, ne uno quidem excepto, qui à nativa lue purum se ostendat, (vide Rom. 3:10, 11, 12. *Sicut scriptum est: non est justus, ne unus quidem. Non est animadvertens, non est quærens Deum: omnes declinaverunt; simul inutiles facti sunt; non est, qui faciat bonum, non est ad unum usque.*) universalem communemque vitii istius causam prodit; ipsamque naturam, quam à primo parente trahimus, in ipso ortu ac origine sua laborare, jamque tum ægram esse, arguit. Alioquin in tantâ mortalium turba vel unus inventus foret, quem nascentem benigniori sinu natura excepisset, quique ab ipsa origine sua purus & sanctus esset. *experientiâ,*

XVI. Ipse denique sensus ac *conscientia* nostra hoc confirmat: quæ vel ipsa rationis obstrepentis ac responsantis os occludit. Dum videmus, qualibus in tenebris, quantâque in caligine, hoc ævi quodcunque est transigamus; quam infirma & debilis sit voluntas, quæ reginæ instar humanæ vitæ præsidere deberet; & quanta affectuum sit rabies, qui ferocibus equis non absimiles, exturbata ratione, ceu auriga excusso, intemperanter ac sine modo vel in optimis quibusque lasciviunt: atque ipsi denique sensus nostri quantopere torpeant, semperque humi serpant, & in crassioribus objectis volutentur, nec unquam ad verum robur se attollant. Quid quod, quæ præcipua nostra calamitas cæterarumque causa est, indignum in modum, animam hanc ipsam, à primo ortus sui momento, ita corpori suo immersam atque isto carcere veluti sepultam conspicimus, ut vix ullam cogitationem, nisi occasione corporis motuumque ejus, fingat, quin & motibus ejus automaticis, quos regere ipsa debebat, ita obsequatur, ut tanquam funibus ac nervis quibusdam vincta videatur, à qua consuetudine ac servitute multi vix tota vitâ se extricant. Quæ profecto homini nobilissimæ creaturæ convenire non possunt, nisi Deum, cui vel minima opera sua placent, præstantissimo huic operi infensum *& conscientiâ,*

 dica-

dicamus. Adeoque alii causæ & primævæ isti labi hæc adscribenda veniunt.

Quam naturæ corruptionem negant Judæi, Pelagiani,

XVII. Negant hanc naturæ corruptionem *Judæi*, hæreseon omnium patres ac pigmentarii, qui quanquam promtitudinem ad peccatum & figmentum malum in homine concedant, peccatum tamen esse negant. Quos secuti sunt plerique fere extra Ecclesiam hæretici, imprimis *Pelagiani*, qui homines sine vitio ac reatu nasci, atque instar Adami ante lapsum suum, incorruptos in mundum prodire statuunt: ac Adamum peccantem non nisi exemplo posteritati suæ nocuisse, ac naturam nostram solum frequentibus vitiorum actibus corrumpi, & sola ejus peccati imitatione ream fieri, docent. Quæ per omnia *Socinianorum*, ac plerorumque inter *Anabaptistas* hodie quoque sententia est. Quæ & Scripturæ, & experientiæ, ut vidimus, repugnat; quæ insontem ac innoxium ex fingentis naturæ manibus etiamnum hodie exire hominem non admittit.

Sociniani & plerique Anabaptistæ:

XVIII. Quæ enim ex S. S. litteris producunt, *infantes dici innocentes*: *Et fuderunt sanguinem innoxium, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum; quos sacrificarunt idolis Cananæis.* Psal. 106: 38. *Et ego indolescerem Nineva, urbi maximæ, in qua sunt amplius duodecim myriades hominum, qui non dignoscunt dextram suam à sinistra sua, & pecudes multa?* Jon. 4: 11. quin & *sanctos*: *Liberi vestri impuri essent. Sed sancti sunt.* 1. Cor. 7: 14. non simpliciter intelligenda sunt, sed tum comparatè quoad adultorum scelera & flagitia; tum de sanctitate, non inhærente sed relativâ ac fœderali, phrasi Judaicâ, *in sanctitate nati sunt*, h. e. non Ethnici, sed Christiani: quam tamen ipsam sanctitatem non ex naturâ, sed ex gratia ac fœdere Dei habent. Quod addunt: corruptionem hanc, si qua poneretur, *non esse voluntariam*; *neque etiam legem ullibi* istam naturæ infirmitatem ac languorem *vetare*, adeoque nec esse peccatum; partim supra excussum est, partim ipsis legis verbis adversatur; quæ cum incontaminatum ac omni ex parte integrum Dei amorem postulet, apertis verbis istud concupiscentiæ adulterium proscribit: *non concupisces.*

extenuant Pontificii;

XIX. Extenuant illam *Pontificii*, dum concupiscentiam esse naturæ quandam ægritudinem ac infirmitatem, non autem propriè peccatum, præsertim post baptismum acceptum, statuunt. Sicut concilium Tridentinum illam in regenitis esse peccatum expresse negat, contra Apostolum, Rom. 7. quibus affinia *Remonstrantes* habent: inter quæ Episcopius docuit, hominem quidem per sese parum ad beatitudinem aptum ac idoneum esse; sed tamen nihil in ipso esse, quod peccatum proprie dictum,

quibus affinia docent Remonstrantes.

vel

vel Dei odio dignum, vel peccati pœna ſit; nec etiam eſſe ipſum adeo corruptum, quin doctrina ac promiſſis excitari & ad Deum reduci poſſit.

XX. Naturam autem ejus quod attinet, dicit peccatum iſtud totius naturæ vitium & à recto ordine deviationem, à primo ortu, primiſque mentis cogitationibus, ei adnatam. Conſiſtitque in eo, quod homo ita anima ac corpore ſit conſtitutus, ut à materno utero, primaque utriuſque unione, non niſi ſtulta cogitet, & ad terreſtria pronus vix quicquam ultra motus corporeos ſomniet, nec divina ac cœleſti ulla re afficiatur. A quâ actuali à Deo averſione, & ad carnalia inclinatione, quam in ipſis operationis ſuæ primordiis patitur, quamque repetitis jugiter actibus confirmat, talis vitioſus habitus, ac concupiſcentiæ dominatus ac fœda illa animæ macula exoritur, quam corruptionem originalem appellamus. Ita ut hic etiam locum habeat, quod homo prius actu quam habitu ſe corrumpat; & à primarum cogitationum labe omnis porro naturæ corruptio derivata ac confirmata fuerit. *Hujus corruptionis natura,*

XXI. Habet autem ea corruptio duas quaſi partes, averſionem animæ à bono, & inclinationem ad malum, ſeu concupiſcentiam; quarum illa στερητικῶς ſeu privativè: *Omnes declinaverunt; ſimul inutiles facti ſunt: non eſt, qui faciat bonum, non eſt ad unum uſque.* Rom. 3:12. hæc θετικῶς ac poſitivè in Scripturis exprimitur. *Video autem aliam legem in membris meis belligerantem adverſus legem mentis meæ, & captivantem me legi peccati, quæ eſt in membris meis.* Rom. 7:23. *Et vidit Dominus quod multa* eſſet *malitia hominis in terra, & omne figmentum cogitationum cordis tantùm malum eſſet omni die.* Gen. 6:5. Quæ non ita differunt, quaſi non utrobique ſit privatio; ſed quod ibi abſit habitus bonus, hic adſit quidem habitus, ſed qui non in rectum exeat, verum perverſo objecto ſe applicet ac corrumpatur. Eſt ergo hic poſitivum non niſi logicum, & ſolo vocabulo tale; quo Scriptura utitur, tum ne peccatum illud pro mero nihilo & merè negativo habeamus, tum ut pernicioſiſſimos illius effectus conſideremus. *duabus partibus conſtans.*

XXII. Subjectum inhæſionis eſt *totus homo*, tum animâ, tum corpore. Unde menti cœcitas, voluntati perverſitas, & corpori denique ac membris rebellio inſanique impetus tribuuntur: *Animalis homo*, ſpiritu rectore deſtitutus, *non recipit*, approbat & admittit, *ea quæ ſunt Spiritus Dei. Stultitia enim ipſi ſunt. neque poteſt ea cognoſcere; quia ſpiritualiter examinantur & dijudicantur.* 1. Cor. 2: 14. *Reliquæ gentes ambulant in* *Subjectum ejus, inh. ſive, totus homo,*

vanitate mentis suæ, obtenebrati cogitatione, quia sunt abalienati à vita Dei, propter ignorantiam, quæ in ipsis est, propter obdurationem cordis ipsorum. Eph. 4: 17, 18. *Neque sistatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed sistite vos Deo, ut ex mortuis viventes, & membra vestra arma justitiæ Deo.* Rom. 6: 13. Ut male Pontificii, soli animæ parti inferiori ac ignobiliori, solique sensualitati, ut appellant, vitium adscribant, illæso mentis ac voluntatis apice: cum eadem sit anima quæ sentit & quæ intelligit; ut ea præcipuâ sui parte sana, aliâ vero ægra concipi non possit.

(non sola animæ pars inferior ut Pontificii volunt) extensivè omnes homines.

XXIII. Extensive ejus subjectum sunt *omnes homines*, omnes videl. Adami posteri, sine ulla exceptione: *Quod natum est ex carne, caro est.* Joh. 3: 6. ἐφ' ᾧ *in quo*, uno homine, Adamo, *omnes peccarunt.* Rom. 5: 12. *Quemadmodum enim in Adamo omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificabuntur.* 1. Cor. 15: 22. Frustra Pontificiis ferè omnibus, extra Dominicanos, obnitentibus, & beatam Virginem excipientibus, quæ ista labe intacta, supra communem humanæ naturæ sortem in mundum edita, nec ullius unquam peccati rea fuerit. Qui error à Canonicis Lugdunensibus, circa annum Christi 1136. ex immodico in Matrem-Virginem cultu ortus & à Bernardo & Scholasticis isto ævo refutatus, tandem Scoti acumine ac auctoritate in scholis prævaluit, Franciscanis ac Jesuitis, contra Dominicanos, acerrimè pro eo nitentibus. Donec tandem litem illam, quam concilium Tridentinum, ob certamina Theologorum, definire non ausum, ambiguis verbis involverat, nostra ætate Pontifex Rom. è sede sua non sine orbis stupore decidit, & latâ sententiâ Virginem ab omni nativitatis labe absolvit, idque pro Ecclesiæ dogmate credi in posterum jussit. Cum tamen Bellarminus ipse opinionem hanc incertam & inexploratam esse fateatur; imo & Mariam Christi sanguine expiatam dicat: quo ipso peccatricem & ream fateri debuit; cujus rei etiam in Euangelica historia manifesta indicia sunt; quod fidem suam in Deum Servatorem testetur: *Exsultat spiritus meus in Deo Servatore meo.* Luc. 1: 47. quod veteris legis sacrificia, quæ non sine peccati confessione fieri poterant, peregerit; sicut & quotidiana prece Deum adire, & commissorum veniam petere non dedignata est, solemnibus istis verbis, *remitte nobis debita* &c. imo quod à Filio increpata legatur. *Dicit ipsi Jesus: quid tibi & mihi, mulier? nondum venit hora mea.* Joh. 2: 4. conf. Marc. 3: 31. & seqq. quod denique quascunque vitæ ærumnas & calamitates, velut amaros peccati fructus, non leviter delibaverit, sed ad plenum pergustaverit.

etiam beata Virgo.

XXIV. So-

XXIV. Solus autem excipiendus ab hac labe Jesus Christus, qui cum in Adamo numeratus non fuerit, neque fœderis (erat enim alterius fœderis caput) neque naturæ respectu, cum miraculo natus, nec vi primævæ benedictionis: *Crescite & multiplicamini & implete terram*, Gen. 1: 28. sed gratiosæ promissionis, *Semen mulieris conteret te*, serpentem, quoad *caput*, Gen. 3:15. in mundum venerit; à communi ista sorte eximius, atque ab utero sanctus & purus fuit. *Spiritus sanctus veniet super te & virtus altissimi inumbrabit te. ideo etiam, quod nascitur, sanctum vocabitur filius Dei.* Luc. 1: 35. *excepto solo Iesu Christo.*

XXV. Sequitur peccati hujus *propagatio*; cujus ratio etsi occulta & ferè inexplicabilis sit, nihilominus tamen certissima est, atque hoc propemodum modo concipi posse videtur. *Primi peccati* PROPAGATIO

XXVI. *Animam* quod attinet, quæ præcipua hujus peccati sedes est, ea cum in Adamo censita, ejusque lapsu rea facta sit, à Deo, considerato non tantum ut creatore, sed & ut judice, creatur nuda ac investis, sine spirituali isto decore ac ornatu, ut par est peccatoris prolem ac stirpem prognasci. Quæ Dei quidem respectu justissima peccati pœna, hominis autem ratione, qui sanctus ac creatori similis esse debebat, maxima culpa est. Neque Deus magis in talis animæ productione accusandus est, quam in peccatricis animæ conservatione; quod cum circa unum hominem decorè, & cum bonitatis suæ laude, facere possit, cur non & majori beneficentia uti, atque humanum genus, jam corruptum, ejusque stirpem & sanguinem, per longam nepotum seriem, isto in statu conservare ac propagare posset? Quæ humani generis conservatio continuam novarum animarum, non Dei, sed hominis defectoris imaginem gerentium, creationem dicit; adeoque Deo non indigna est, ut potius misericordiam ac longanimitatem ejus testetur. Anima autem ita primæva sua pulchritudine orbata, cum actuosa sit, ac necessario cogitationes suas exerceat, nec in agendo cessare possit, variisque dotibus polleat; eæ cum in rectum exire nequeant, hoc ipso pravæ ac distortæ, & vanitatis ac stultitiæ plenissimæ sunt. *quoad animam,*

XXVII. Accedit & *corporis* contages, cujus vitium Adami ac Evæ pudor jam ab initio fatebantur. Ista autem sanguinis ac spirituum intemperies, omnisque ista peccati armatura, naturali generatione proseminatur. Cumque anima, mox ac creata est, tabido isto sinu excipiatur ac immergatur; recensque adhuc nec ullo cogitationum usu firmata, cognati corporis motus & impetus sentiat, atque absque illis in tenera ista ætate vix *& quoad corpus*

ullas cogitationes formet, hinc patet quantopere ipsa à corpore corrumpatur, ejusque tandem serva evadat; quod ipsissimum concupiscentiæ regnum est.

XXVIII. Denique anima à primordio jam ægra, seque regere nesciens, non in corpore solum, sed & *in mundo*, tanquam communi valetudinario, ponitur: ubi cum non nisi mala exempla videat, quę eam undique obsident, & potentissimis illecebris ad malum impellunt, hinc ipsa nullis præsidiis munita, inermis instar fœminæ raptori cuicunque expositæ, peccatorum omnium spolium ac ludibrium evadit; ac, jam antea corrupta, sese ipsam ac mundum ipsum amplius corrumpit.

fit, tum per modum meriti, tum per modum efficientiæ cujuscunque realis.

XXIX. Propagatur itaque peccatum ab Adamo, tum ad modum meriti, quatenus est pœna; tum per modum efficientiæ cujuscunque realis; qualis nempe efficientia in privationibus locum habere potest, quarum una sæpe est causa alterius. Ex solo autem primævo Adami peccato hæc labes in progeniem ejus transit, quia eo solo fœdus Dei violatum fuit. Reliqua enim Adami peccata non tam naturæ quam personæ fuerunt, nec magis ad posteros transeunt, quam personalia ejus vel corporis vel animæ dona.

Cum peccato transit & pœna.

XXX. Cum peccato autem simul *pœna*, omnisque mortis reatus in omnes homines transit. *Amen, amen dico tibi, nisi quis nascatur denuo, non potest videre regnum Dei.* Joh. 3: 3. *Quod natum est ex carne, caro est, & quod natum est ex Spiritu, Spiritus est.* v. 6. *In quibus* peccatis *& nos omnes conversati sumus quandoque in concupiscentiis carnis nostræ, facientes voluntates carnis & cogitationum: & eramus filii natura iræ; ut & reliqui.* Eph. 2: 3. *Scimus autem quod, quæcunque lex dicit, iis, qui in lege sunt, dicat, ut omne os obturetur & obnoxius fiat omnis mundus Deo.* Rom. 3: 19.

Quam veritatem vario & adultero colore incrustant adversarii.

XXXI. Quæ, cum negare prorsus non possint adversarii, varie iterum incrustant, & adultero colore linunt: dum *vel* mortem non peccati, sed naturæ sequelam esse ajunt, ut Pelagiani, quod supra excussimus. *Vel* effectus quosdam primi peccati, hincque orta mala, universum mundum occupasse concedunt; verum illa in posteris non pœnæ propriè, sed tantum naturalis conditionis, rationem habere; quæ humanæ naturæ è pristino fastigio lapsæ nunc naturaliter debeatur: ut Sociniani; quod secum ipso pugnat: quod enim à primo peccato ortum in omnes transiit, quia omnes in uno peccaverunt, necessario pœna est. *Alii* pœnam, quæ nobis ex Adami culpa incumbit, non æternam, sed tantum temporalem esse volunt; ut cum Socinianis Anabaptistæ errant. Quod itidem inane est,

cum

cum peccati pœna non alia ſit quam una, mors vid. æterna. Cumque aliquam peccati pœnam concedant, quid vetat omnem concedere? unde Remonſtrantes has pœnas nonnihil augent, & æternas, ſaltem damni pœnas inde humano generi incumbere dixere.

XXXII. Atque hæc effata præſertim *infantibus*, etiam infidelium, applicatum ivere, quos ab omni omnino pœna liberant cœloque adſcribunt Anabaptiſtæ, aliique ex Pelagii ſobole: Pontificii autem pœnam ſolum damni iis infligunt, & infantes omnes non baptiſatos limbo cuidam ac viridario, propter ſtygiæ ripæ marginem, includunt: non aliter ac olim Pelagiani, inferno eos eximentes, diſtinguebant inter vitam æternam & regnum cœlorum. Quæ partim fabuloſa, partim pugnantia, partim falsâ hypotheſi nixa ſunt. Nullibi enim Scriptura inferni Ditis regiam, & vaſti iſtius carceris ſpecus ac receſſus, prætextoſque iis limbos ac campos, ita deſcribit, ut hi homines fecere; qui ut cœlum, ita & infernum metari, ac in ſua ſpatia deſcribere auſi ſunt. Nec ſatis rationali creaturæ congruit, pœnam damni ſolum pati, non autem pœnam ſenſus; cum damni iſtius neceſſario conſcia ſit, illudque ſentire, eoque cruciari ſummopere debeat. Denique quod infantes quoſcunque non baptiſatos huic pœnæ ſubjiciunt, accepto ab Auguſtino errore, qui tamen non limbum aliquem, ſed ipſos inferorum ignes, quanquam mitiores, iis aſſignavit, illud ſacrorum ſignorum vim ac neceſſitatem nimis extollit, à quorum uſu ſalutem omnino ſuſpendunt; quæ à Dei fœdere ac gratiâ expectari ſolum debet.

CAPUT X.

De PECCATO ACTUALI:

I. EX peccato originali fluunt *actualia*; quæ corruptæ iſtius arboris & flores & fructus ſunt, noxio ſucco radicis venenum teſtantes. *Non poteſt arbor bona fructus malos facere, nec arbor mala fructus bonos facere.* Matth. 7: 18. *Manifeſta autem ſunt opera carnis: quæ ſunt adulterium* &c. Gal. 5: 19. *Ex originali fluunt peccata* ACTUALIA.

II. Deſcribi poteſt hoc peccatum, deviatio à normâ ac lege Dei: *Eorum* καὶ ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία, *& aberratio eſt defectio.* 1. Joh. 3: 4. Aut, *definitio.* cogitatum, dictum, factum, contra legem Dei.

III. Diſcri-

Divisio, III. Discrimen ac divisio eorum, sicut in privationibus fieri consuevit, ab opposita rectitudine commodissimè peti potest.

I. ratione partium, in peccata omissionis ac commissionis. IV. Ac ratione *partium*, occurrit distinctio in peccatum *omissionis* ac *commissionis*: *Igitur qui noverit rectè facere, nec facit, is peccato tenetur.* Jac. 4: 17. *Esurivi enim, & non dedistis mihi quo vescerer: sitivi, & non dedistis mihi potum.* Matth. 25: 42. Quæ non diversæ peccatorum species, sed ejusdem peccati quasi partes sunt. Cum in omni peccato actuali simul omissio ac commissio notari possit; quod vel omissionis appellatur vel commissionis, prout hæc vel illa peccati ratio in eo dominatur ac eminet. Atque inde etiam peccatum omissionis ad actualia refertur, quia moraliter loquendo nunquam sine actu ullo, vel præcedente vel concomitante, existit.

II. Subjecti, in peccata cordis, oris, operis. V. Ratione *subjecti*, aliud est peccatum *cordis*, aliud *oris*, aliud *operis*: *Etenim hypocritæ corde ponunt iram, non implorant, quando vinxit eos.* Job. 36: 13. *Ego vero dico vobis, quicunque aspicit mulierem ut eam concupiscat, jam adulteravit eam in corde suo.* Matth. 5: 28. *Nam ex corde egrediuntur cogitationes malæ, cædes, adulteria, scortationes, furta* &c. Matth. 15:19. Quæ tamen ita distinguuntur, ut se mutuo sæpe includant: Quæ enim opere patrantur, prius corde concepta fuere, atque ibi homo peccare incipit.

atque hæc, vel in corpore, vel extra corpus. VI. Eodem respectu alia sunt peccata *carnis*, alia *spiritus*: *Purificemus nos ab omni inquinamento carnis ac spiritus.* 2. Cor. 7: 1. Atque ista rursus vel *extra corpus*, vel ipso *in corpore* patrantur, illudque polluunt. Quod de scortationis probro Apostolus valide urget. 1. Cor. 6: 18. *Fugite scortationem. omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus est, sed qui scortatur, in proprium corpus peccat.*

III. Objecti, in peccata in Deum & in homines VII. Ratione *objecti*, vel *in Deum* peccatur, vel etiam *in homines*. *Pater, peccavi in cœlum* (i. e. in Deum. vide Dan. 4. 26. *Regnum tibi firmum est, ex quo cognoveris, quod potestatem habeant cœli*) *& in tuo conspectu.* Luc. 15:18. *Si quis in alterum peccaverit, judicabit eum Deus; sed si in Jehovam quis peccat, quis orabit pro eo?* 1. Sam. 2:25. In Deum omne peccatum committitur propriè & formaliter, ac ratione offensæ: *Tibi soli peccavi, & malum in oculis tuis feci.* Psal. 51: 6. In hominem vero non nisi materialiter, ac damni & injuriæ ratione delinquitur.

IV. Modi, in voluntaria & invo- VIII. Ratione *modi*, peccatum est vel *involuntarium*, ex *ignorantiâ* sc. vel *infirmitate* commissum: *Aberrationes quis intelligat? ab occultis absolve me.* Psal. 19: 13. qui Mosi *error*, (*Et expiationem faciet sacerdos*

cerdos super toto cœtu filiorum Israël, & remittetur eis, quia error est. *luntaria,*
Num. 15: 25.) Tertulliano peccatum quotidianæ incursationis appellatur: vel *voluntarium*, deliberatò & ex prava lubidine factum: *Etiam à protervis comparce servum tuum, ne dominentur in me; tum integer* ero *& mundus ero à defectione multa.* Psal. 19: 14. quod lex appellat, *peccare elatâ manu*, pro quo non erat sacrificium: *Et anima, quæ fecerit elatâ manu, sive ex indigenis, sive ex peregrinis, Dominum is contumeliâ afficit, & exscindetur anima illa è medio populi sui.* Num. 15: 30. A quo discrimine, peccatorum & pœnarum gravitas aut levitas præcipuè dependet. *Quin etiam dico vobis: Tyro & Sidoni & terræ Sodomorum tolerabilius erit in die judicii quam vobis.* Matth. 11: 22, 24. *Ille autem servus qui novit voluntatem domini sui, & neque se comparavit, neque fecit ex ejus voluntate, cædetur multis; qui verò non novit & fecit digna plagis, cædetur paucis.* Luc. 12: 47, 48. *Qui tradit me tibi, majus peccatum habet.* Joh. 19: 11. *Et inobediens extitisti judiciis meis ad improbitatem plus quam gentes ipsæ* &c. *idcirco sic ait Dominus, Ecce me irruentem in te, me inquam, ut faciam in medio tui judicia coram oculis gentium* &c. Ezech. 5: 6, 8. Atque huc spectat quoq; discrimen peccati *regnantis*, & *non-regnantis*. *Ne igitur regnet peccatum in mortali vestro corpore, ut obediatis in concupiscentiis illius.* Rom. 6: 12. *Peccatum enim vobis non dominabitur. non enim estis sub lege, sed sub gratia.* v. 14. *Nunc autem non jam ego operor illud, sed, quod habitat in me*, peccatum. Rom. 7: 17. illud est, cui quis plenâ voluntate indulget, ac sese immergit; accedente speciatim legis impulsione: hoc vero, cui homo obluctatur, & per gratiam Sp. S. obnititur, vel antequam fiat, vel postquam jam vulnus accepit, quod pœnitentiâ lavat ac expiat. Quæ omnia ex iis quæ suo loco dicentur pleniorem lucem accipient.

regnantia & non-regnantia.

IX. Ratione *effectus*, peccata alia sunt *clamantia*, alia *tolerantiæ*. *Aut divitias bonitatis ipsius & tolerantiæ ac longanimitatis contemnis: ignorans, quod bonitas Dei ad resipiscentiam te ducat?* Rom. 2: 4. *Volens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam tulit in multa longanimitate vasa iræ aptata ad interitum.* Rom. 9: 22. Clamantia appellantur in Scriptura, non omnia peccata, quamvis magna, sed præcipue immania illa, quorum in Scripturis mentio: 1. Effusio sanguinis innoxii. Extat *vox sanguinis* fratris *tui clamantis ad me à terrâ.* Gen. 4: 10. 2. Defraudatio mercedis operariorum. *Ecce, merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, per vos interversa clamat: & vociferationes eorum qui messuerunt, in aures Domini Sebaoth introierunt.* Jac. 5: 4. 3. Rapina.

v Effectus, in peccata clamantia vel tolerantia.

 Nam

Nam lapis è pariete clamabit, & trabs è ligno respondebit illi. Hab. 2: 11. 4. Concussio & oppressio viduarum, orphanorum, & pauperum. *Et dixit Dominus: videndo vidi passionem populi mei qui est in Ægypto; & clamorem eorum audivi propter exactores ejus, quia novi dolores ejus.* Exod. 3:7. *Nullam viduam aut orphanum affligitote. Si qua afflictione afflixeris eum (nam si tantillum clamet ad me, utique exauditurus sum clamorem ejus) tum accensa ira mea occidam vos gladio.* Exod. 22: 22, 23, 24. confer v. 27. 5. Scelus Sodomiticum. *Dixit ergo Dominus: clamor Sodomæ & Gomorrhæ cum multus sit, & peccatum istorum cum grave sit valde, descendam nunc* &c. Gen. 18: 20.

Remissibilia vel irremissibile; quod est peccatum in Sp. S. quale illud sit?

X. Eodem pertinet distinctio inter peccata *remissibilia*, & speciale illud quod Scriptura dicit *irremissibile*, quod est peccatum in Sp.S. De quo videndum tum quale illud sit, tum cur dicatur irremissibile.

XI. Intelligitur autem hoc nomine non omne peccatum, quod in Spiritum S. committitur, quod in errorem quosdam induxit; nam hoc modo ab ipsis fidelibus persæpe peccatur: *Ne contristate Spiritum Sanctum Dei, quo obsignati estis.* Eph. 4: 30. Neque Servator Matth. 12:31, 32. illud simpliciter ita appellat, nec de peccato quolibet, sed de *blasphemia* in Spiritum S. loquitur. *Propterea dico vobis, quodvis peccatum & blasphemia remittetur hominibus: blasphemia verò in Spiritum non remittetur hominibus. Et quisquis loquutus fuerit adversus Filium hominis, remittetur ei; quisquis autem fuerit loquutus adversus Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Ut hoc peccatum sit immanis illa blasphemia, qua quis veritatem divinam, cujus vim in animo sentiit, negat, blasphemat, oppugnat; & contra Spiritus illuminationem oculos claudit, mentemque roborat ac armat, luci ipsi cœlesti, cujus potentes radios ac ictum vel invitus sentit, iratus ac infestus. Unde appellationis ratio patet, quare peccatum in Spir. S. peculiariter appelletur; propter illuminationem videl. mentis, quæ cum auctore Spiritu contemnitur ac respuitur.

Irremissibile est

XII. Est autem peculiariter irremissibile (*non remittitur,* inquit Salvator, *nec in hoc, nec in futuro sæculo,* Matt. 12:32. quod vel de Veteris ac Novi Test. sæculo; vel de futuro post resurrectionem ævo, ubi publica remissionis promulgatio ac præconium peragetur; vel simpliciter de nonremissione seu punitione perpetuâ ac æternâ intelligitur: (Conf. Marc. 3: 29. *Quicumque blasphemarit in Spiritum S. non habet remissionem in æternum,* εἰς τὸν αἰῶνα *h. e. nunquam, sed tenetur æterno judicio.*) potissi-

tissimum duas ob causas, 1. ob justitiam Dei, quæ tantam à creatura sua contumeliam sustinere, & peccatum tam atrox ac infandum, tamque protervè ac procaciter contra gratiam ac amorem suum commissum, negligere, ac in levi habere non potest: *Deus* enim *se irrideri non patitur*, Gal. 6: 7. ἑκουσίως *voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, non amplius pro peccato relinquitur hostia.* Hebr. 10: 26. 2. ob ipsam peccati istius rationem, quod unicum vitæ medium, Christi sacrificium, abnegat, crucemque Salvatoris blasphemat & ridet; ac sanguinem ejus, ac si nihil sacri esset, & vel perditissimi latronis, esset cruor, vilem ac immundum habet: atque quod ipsam denique gratiam ac operationem Spiritus, qua sola homo iste converti tandem deberet, insectatur & oppugnat. Hinc *peccatum ad mortem* dicitur 1. Joh. 5: 16.

ob Dei justitiam, & ipsam peccati istius rationem.

XIII. Non facile autem de hoc peccato judicandum est: latet enim plerunque persuasio ac convictio conscientiæ, quæ hic præ-requiritur; nec ipsa Spir. Sancti calumnia ac blasphemia adeo manifesta est. Hinc Christus Pharisæos non tam accusare, & reos agere, quam præmonere de hoc peccato quibusdam videtur, Matth. 12: 31. quod saltem de plerisque ipsorum verum est. *Jesus autem dicebat, Pater, remitte hoc ipsis, nesciunt enim quid faciant.* Luc. 23: 34. *Sed nunc, fratres, scio vos per ignorantiam* ista *fecisse, sicut & primores vestros.* Act. 3: 17. *Quam* sapientiam *nemo principum seculi hujus cognovit: nam si cognovissent, nequaquam Dominum gloriæ crucifixissent.* 1. Cor. 2: 8. Nec de Juliano Imperatore constat, quem veritatis Christianæ oppugnatorem fuisse certum est; an autem intimo animæ sensu de eâ convictus ac persuasus unquam fuerit, maxime incertum est, & contrarium potius videtur. Multo autem minus, & non sine injuria, Franciscus Spira isto in ordine locari debet; cum fidem Euangelicam non oppugnaverit, sed ex infirmitate abnegaverit, lapsumque suum longis lacrymis ac celebri pœnitentia deploraverit, & ut sperare licet, deleverit.

De hoc peccato non facile judicandum.

XIV. Impœnitentia finalis irremissibilis quoque est, non quia peccata de quibus pœnitentia non agitur, in se irremissibilia sunt, sed quia peccatorum cursum non sistit, adeoque eatenus illa irremissibilia reddit.

Irremissibilis quoque est impœnitentia finalis.

XV. *Remissibilia* peccata quod attinet, perperam Pontificii illa dividunt in *venialia* & *mortalia*. Venialia autem appellant, non solum ex misericordiâ Dei, sed ex naturâ rei talia, quæ propter levitatem delicti veniâ non indigna sint, cum amicitiam Dei lædant quidem, non autem solvant ac extinguant. Ita illi ad humanum modum Dei offensas exigunt.

Remissibilia peccata Pontificii perperam

Mmm 2 Hinc

dividunt in mortalia & venialia.

Hinc illa volunt magis præter voluntatem Dei, quam contra eam fieri; magis contra charitatem, quam contra expressos jussus legis; nec perpetua Dei irâ ac inferorum cruciatibus, sed castigatione ac flagello leviori, veluti à paterna manu; non morte, sed verbere digna; & peracto supplicio tandem veniam acceptura. Metiuntur autem illa partim ex materiæ parvitate, in qua offenditur; ut si quis obolum furetur: partim ex subito motu ac subreptione, quâ offusâ veluti nebula animi lux ac integritas libatur; ut in desideriis non deliberatis: partim ex proprio peccati genere; ut in verbo otioso. Atque isti fundamento & alios errores inædificant, ut hominis in hoc mundo perfectionem ac impeccantiam; dum à gravioribus videl. sese purum servat: tum & fictitia illa, confessionem auricularem, purgatorii ignes, sacramentalia, quæ vocant, aquam lustralem &c. quæ levibus istis noxis expiandis ac abluendis servire volunt.

Nos, qui peccatorum æqualitatem non asserimus, omnia tamen ex sua natura morte digna statuimus,

XVI. Nos vero, quanquam peccatorum æqualitatem cum Stoicis non teneamus; tantundem ut peccet, idemque, qui teneros caules alieni fregerit horti, & qui nocturnus divum sacra legerit: cum peccata alia sint levia, alia gravia; atque aliud sit decem millia debere, aliud quadrantem: omnia tamen ex sua natura credimus morte & æternis suppliciis digna; nec ulla venialia nisi ex peculiari Dei gratiâ ac misericordiâ: quod tum Scriptura, tum ratione à Dei peccatique natura petita, firmatur.

duce Scriptura

XVII. Huc enim spectat generale istud effatum: *Stipendia peccati mors.* Rom. 6: 23. Ac horrendum legis carmen, *maledictus* qui non יקים *fecerit extare*, h. e. rata fecerit & impleverit *verba legis hujus, ut ea faciat: & dicet totus populus, Amen.* Deut. 27: 26. *Scriptum est enim, maledictus omnis qui non manet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut ea faciat.* Gal. 3: 10. Quæ verba non de peccatis gravioribus, sed de omnibus agunt, quæ justitiæ ac postulato legis *fac hoc & vives*, opponuntur. Unde Apostolus Jac. 2: 10. *qui in uno impegerit, omnium reus est.* Quod non de criminibus solum, sed de quibusvis delictis indefinite pronunciat: *quisquis in uno* &c. Unde vel *verbum otiosum*, Christo judice, Matth. 12: 36. peccatum est, *deque eo ratio reddenda erit in ultimo judicio.*

& ratione.

Sed & ratio hoc evincit, cum omne peccatum gloriæ Dei adversetur, illamque in levi habeat, ac ordinem ab eo institutum conturbet; & vel minimum delictum perfectæ charitati ac illibato Dei amori repugnet, nec omnes ejus numeros ac gradus expleat, adeoque contra legem sit, quæ jubet Deum diligi ex toto corde. Unde Deus, qui peccatori si-

ri similis nec esse, nec videri potest, ipsi sese amicum præbere, eumque tanquam bene meritum ad communionem sui admittere non potest; tum enim ipsi similis existeret. *Hoc fecisti, & silui, putasti quod omnino tui similis sim. Arguam te, aciem dirigam contra oculos tuos.* Psal. 50: 21. *Abnegare se ipsum Deus non potest.* 2 Tim. 2: 13. Extra Dei communionem autem ac amicitiam abjectum esse, ipsa mors est.

XVIII. Quæ vero adversarii ex Scripturis objectant, levicula sunt. Nam Matth. 5: 22. *Ego vero dico vobis, quicumque irascitur fratri suo temere, tenebitur judicio; quicunque vero dixerit fratri suo Raca, tenebitur consessu; quisquis autem dixerit, fatue, tenebitur gehenna ignis*, peccatorum ac pœnarum diversi quidem gradus, phrasibus ex judiciis Hebræorum desumtis, traduntur, non autem aliqua ex sese ponuntur venialia; cum vel minimus pœnæ gradus ibi capitalis sit. Et verba quæ sunt Matth. 7, 3, 4, 5. *Quid autem spectas festucam quæ est in oculo fratris tui, trabem vero quæ est in oculo tuo non animadvertis? aut quomodo dices fratri tuo, sine ejiciam festucam ex oculo tuo: & ecce trabes in oculo tuo? Hypocrita, ejice primum trabem illam ex oculo tuo, & tum dispicies ut ejicias festucam ex oculo fratris tui*, ad summum delictorum imparitatem ostendunt, & proverbiali locutione nos monent, ab hypocrisi cavere, sicque inter homines agere, ut æquos ac mites nos præbeamus, nec scuticâ dignum horribili sectemur flagello, præsertim cum nos ipsi iisdem ac majoribus vitiis urgeamur. Atque 1 Cor. 3: 12. (*Quodsi quis superædificet super fundamentum hoc, aurum, argentum lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam*) stipula ipsa in ignem conjicitur; nec venialia peccata, sed hæretica dogmata isto nomine patres intelligunt. Jac. 1: 15. autem concupiscentia adeo non à morte absolvitur, ut ad eam ducere ibidem dicatur: *cupiditas postquam concepit, parit peccatum; peccatum vero peractum parit mortem.* Quibus verbis ἁμαρτιγένεια & peccati conceptus ac genitura, ejusque quasi cursus, tum ubi oriatur, tum ubi finiat, explicatur. Denique 1. Joh. 5:16. distinctio traditur inter alia peccata, & illud peccatum, quod peculiariter ad mortem est, quodque nunquam remittitur, nec pro quo etiam orandum est, quod est peccatum in Spir. S. *Si quis viderit fratrem suum peccare peccato*, quod *non* est *ad mortem, petet & dabit ei vitam*: *peccantibus* dico *non ad mortem. Est peccatum ad mortem*: *non pro illo dico ut roget.* Cum vero addunt, ne inter homines quidem leviculas offensas amicitiam dirimere; male ad Deum hæc applicant; cum justitiæ divinæ ac humanæ rationes longe diversæ sint; Deo enim longe sanctius obligamur

Objectiones adversariorum solvuntur.

quam hominibus. Imo cum contra homines propriè non peccatur, ibi proprie dicta justitia puniens ne quidem locum habet.

Socinianorum dogma, solum peccandi habitum cœlo excludere,

ad quod accedit Episcopius.

XIX. Errant etiam Sociniani, dum non quemlibet vitiosum actum, sed solum peccandi habitum & consuetudinem cœlo excludere ajunt: ad quos circuitu & variis distinctionibus usus accedit tandem Episcopius, ad quæst. 64. q. 18. Contra expressa loca: *Quisquis totam legem servaverit, impegerit autem in uno, damnas factus est omnium.* Iac. 2: 10. *Quisquis solverit unum ex mandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cœlorum.* Matth. 5: 19. *Nemo vos decipiat vanis sermonibus. Propter hæc enim venit ira Dei in filios inobedientiæ.* Eph. 5: 6. *Neque fures neque avari &c. regni Dei hæreditatem possidebunt.* 1. Cor. 6: 10.

Ex multiplici hoc discrimine peccatorum patet, neminem vivere sine omni peccato:

cui repugnat hominis in hac vita impeccantia, quam urgent omnes Pelagianizantes.

XX. Atque ex hoc multiplici peccatorum discrimine patet immensus eorum numerus, quamque difficile sit ea prorsus evitare, & non alibi obhærere, inque laqueos & insidias eorum incidere. Unde nemo renatorum sine omni peccato vivit, quanquam Dei gratia sine crimine degat. Ut mera sint mendacia, fascinandis hominibus inventa, quæ Sociniani, Pontificii, omnesque Pelagii discipuli de hominis in hac vita impeccabilitate vel potius impeccantia docent, contra manifestam Scripturæ auctoritatem. *Nam non est, qui non peccat.* 1. Reg. 8: 46. *Si dicimus, quod peccatum non habeamus, nos ipsos seducimus, & veritas non est in nobis. Si dicimus, quod non peccaverimus, mendacem facimus eum, & sermo ejus non est in nobis.* 1. Ioh. 1: 8, 10. *Dixit stultus in corde suo, non est Deus: perditè egerunt, abominanda facinora commiserunt, non erat, qui faceret bonum. Dominus ex cœlo prospectavit super filios hominis ad videndum, an esset animadvertens, quærens Deum. Quicquid est, recessit, pariter sorduerunt, non erat faciens bonum, non erat vel unus.* Psal. 14: 1, 2, 3.

CAPUT XI.

De SERVO ARBITRIO.

Ex peccato orta servitus LIBERI ARBITRII.

I. Ost considerationem peccati originalis & actualis sequitur hinc ortus in homine peccati veluti status, & *liberi arbitrii* miserrima *servitus*; quæ ex primævo delicto nata, omnibus nunc hominibus, nisi gratiâ Dei sanentur, incumbit.

De

a from his father Moulins [illegible]

De qua acturi considerabimus 1. liberum arbitrium in genere naturæ, seu absolutè. 2. tum in genere moris, sive relativè.

Quid consideratur 1. absolute, in genere naturæ.

II. Mentis humanæ duæ omnino sunt facultates, pro diversis cogitandi formis, intellectus & voluntas. Illius objectum statuitur verum, hujus bonum: in illo affirmatio & negatio, in hoc desiderium & fuga ponitur. Ac intellectus rursus duplex statuitur, theoreticus & practicus. Voluntatem autem cœcam ajunt; unde ab intellectu regi, ejusque judicio subesse & determinari debeat.

Mentis humanæ duæ facultates, intellectus & voluntas.

III. Sed minus accuratè hæc digeruntur. Cum ad intellectum solummodo pertineat simplex perceptio, atque idearum repræsentatio & oblatio, qua luce tum universa anima illustratur. Qui primus mentis veluti actus est. Cæteri autem, qui consequuntur actus (licet dubium videri possit, an non præcedant voluntatis actus) voluntatis sunt, quæ, intellectus lumine accepto, circa quascunque porro res occupatur, tum circa verum, tum circa bonum, tum affirmando & negando, tum amplectendo & fugiendo. Unde non intellectus, sed voluntas potius duplex est, pro diversis actibus ejus, ac prout circa res vel contemplandas vel agendas exercetur.

Intellectus tantum est simplex perceptio, cæteri mentis actus sunt voluntatis.

IV. Adeoque judicium non ad intellectum, sed ad voluntatem pertinet; cum judicium simplici idearum perceptione, qui modus cogitandi intellectui proprius est, majus quid dicat, aliumque illi actum superaddat, dum oblatas ab intellectu ideas vel accipit, vel repudiat, & pro arbitrio aut conjungit aut disjungit, varieque eas ordinat; quæ alterius facultatis sunt, & non simplices percipiendi modi, sed & volendi quidam actus sunt. Tum etiam ille intellectus genius est, ut cum percipit, determinetur; sicut voluntatis natura est determinare. Omnis vero qui judicat, determinat. Ergo judicare voluntatis est. Porro libertas formaliter est voluntatis, non autem intellectus. Illa autem non est in perceptione, sed in judicio de illa: adeoque judicare voluntati tribuendum. Quod ipsum quoque experientia cuique dictat. Ad nos ipsos enim attendentes libere nos judicare, & affirmare ac negare, ac volentes id facere proprioque arbitrio sentimus, adeoque non sine arbitrii ac voluntatis actu; cujus rei ipsi nobis conscii sumus.

Adeoque judicium pertinet ad voluntatem.

V. Unde nec voluntas cœca est, nec ab intellectu determinatur. Est enim actus mentis, quæ tota lux est, & merâ cogitatione constat: præsertim cum actus intellectus & voluntatis se mutuo immeent, & ipsæ hæ facultates non realiter, sed agendi tantum modo & ordine differant. Primo enim actu homo percipit & intelligit, omnemque mentem ista luce spar-

Quæ nec cœca est, nec ab intellectu determinatur.

ſpargit: ad quam ſequitur ſecundus & ulterior actus, tum affirmandi, tum negandi, varieque judicandi, quod voluntatis eſt; quæ ex priori iſta luce non determinatur, ſed de accepta luce ipſa judicat, ſeque ipſam determinat: quin & intellectum ipſum ſæpe excitat & ad percipiendum determinat. Prærequirit autem voluntas neceſſario lumen intellectus; ſecus enim in ignotum ferretur, nec quid ipſa judicaret vel vellet, ſciret. Imo quo major in intellectu lux eſt, eo facilior ſequitur determinatio voluntatis, cum tum majoribus ad judicandum inſtructa ſit præſidiis; iſtumque Deus ordinem inter perceptionem & judicium inſtituerit, ut hi actus ſe mutuo ducant & ſequantur.

Ad utramque hanc facultatem conjunctim refertur liberum arbitrium.

VI. Atque ad utramque hanc facultatem conjunctim pertinet liberum arbitrium, cum univerſa mens libera ſit, & libere agat, ejuſque in omnibus ſuis actibus ſibi ſit conſcia. Ad intellectum autem radicaliter, & ad voluntatem formaliter refertur. Qua ratione, homini τὸ αὐτεξούσιον tribui poteſt, non Dei, ſed aliarum creaturarum reſpectu; cum actionum ſuarum ipſe dominus ſit.

Df. P.1:c.44,§47.

Prava ejus definitio Ieſuitarum, & cum iis Socinianorum ac Remonſtrantium.

VII. Definiunt liberum arbitrium Ieſuitæ, quos Sociniani & Remonſtrantes ſequuntur, per indifferentiam; & facultatem eſſe dicunt, qua homo, poſitis omnibus ad agendum requiſitis, vel non agere vel agere pro lubitu poſſit. Quod ſi in ſenſu compoſito intelligant, multis modis abſurdum eſt: cum inter requiſita ad agendum, non divina ſolum, ſed ipſius quoque voluntatis ultima determinatio ſit, quibus poſitis hominem non agere impoſſibile eſt. Si vero in ſenſu diviſo hæc accipiant, quatenus ipſa facultas conſideratur, quæ, licet jam determinata, ſemper tamen libera manet, aliudque alio actu volendi ac agendi potentiam habet, concedi poteſt. Quanquam indifferentia, quam adeo crepant, non in omnibus actionibus neceſſaria ſit; cum potius indifferentem & dubium eſſe, aſſenſumque perpetuo alternare, libertatis imperfectio ſit, & à tenui ac dubia iſta luce, qua mens contingitur, proficiſcatur.

Liberi arbitrii definitio vera.

VIII. Commodius ergo definitur, facultas agendi quod lubet, præeunte judicio & conſilio; ita ut à nulla vi externa determinari nos ſentiamus. Illa enim, quæ in brutis videtur ὁρμὴ & impetus, non ſolum ſine ullo conſilio eſt, ſed ne libertatis quidem umbram habet; cum externi tantum motus ſint, ſimiles noſtris, ſed per ſolos ſpiritus ab objectis motos producti: unde non à ſpontaneitate aliqua, quæ impropriè ipſis tribuitur, ſed naturali neceſſitate proveniunt.

Cujus li-

IX. Huic ergo libertati repugnat, cum neceſſitas phyſica & naturalis, in

in rebus materialibus; tum præcipue necessitas coactionis, quæ libertati huic potissimum opponitur: sicut Scriptura τὸ ἑκούσιον & τὴν ἀνάγκην inter se componit: *ut non* ὡς κατ' ἀνάγκην, *velut ex necessitate*, per coactionem *beneficium tuum esset, sed* κατ' ἑκούσιον, *sponte collatum*, Philem. v.14. *Inspectioni vacantes* μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ' ἑκουσίως, *non coacti, sed lubentes*. 1.Pet. 5:2. Cum autem voluntas nullo modo cogi possit, quoad actus elicitos, in libertate hac à coactione arbitrii libertas propriè consistit.

bertati repugnat necessitas physica, aut coactionis:

X. Non autem repugnat ei, ab unâ parte *necessitas dependentiæ*, aut *infallibilitatis*, aut *determinationis*, respectu Dei, decretorumque ac efficacis gratiæ ejus. Cum quæcunque à Deo proveniunt libertatem potius ponant, quum omnis in creaturis ordo, omnisq; perfectio, à Dei decretis ac voluntate unicè pendeat; qui nisi ipse foret liberrimum agens, qui liberrime hunc rerum ac causarum ordinem instituit & regit, nihil etiam in creaturis liberum foret, sed omnia eadem necessitate traherentur. Neque etiam gratia aut specialis ejus determinatio, vel minimam libertatis partem delibat, cum hæc duo optimè consistant, Scripturâ teste. Vide 2.Cor.8:16,17. ubi *Titus* αὐθαιρέτως & *propria voluntate* iter *ad* Corinthios *suscepisse* dicitur, & tamen additur, *Deum id cordi ipsius indidisse*: imo quo magis gratia Dei nos determinat, eo liberiores sumus; quo magis enim *in nobis operatur velle*, Phil. 2: 13. eo magis volumus, eoque magis liberi sumus. *Trahe me, post te, curremus.* Cant. 1:4. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum; & ego resuscitabo eum ultimo die.* Joh. 6:44. *Populus tuus* נְדָבוֹת *spontaneus, voluntarius est*, aut *voluntariæ oblationes in die strenuitatis tuæ*. Psal. 110:3.

non verò necessitas dependentiæ, infallibilitatis, aut determinationis divina;

XI. Nec etiam ab altera parte, creaturæ ipsius respectu, ei repugnat nativa illa corruptio, & necessitas servitutis sub malo; cum corruptio hæc voluntatis ipsius arcem occupet, quæ ista lue fœdata libenter voluntarieque peccat, nec ullam aliunde vim ac necessitatem patitur. *Omnis, qui facit peccatum, servus est peccati.* Joh. 8: 34. *Non scitis, quod cui sistitis vos servos ad obedientiam, servi estis, eo quod obeditis, sive peccati ad mortem, sive obedientiæ ad justitiam?* Rom. 6: 16.

Nec creaturæ respectu nativa corruptio & sub peccato servitus.

XII. Ut male Jesuitæ & Remonstrantes quamcunque necessitatem cum libertate pugnare velint: quod à perverso indifferentiæ conceptu est; quam dum adeo urgent, hominem sui per omnia arbitrii & à Deo ipso independentem, & gratiam ejus præsertim inanem faciunt. Quod nihil aliud est quam Deo regnum in præcipuam suam creaturam, atque unde in

Quare perperam Iesuitæ & Remonstrantes omnem ne-

ceſſitatem cum libertate pugnare ſtatuunt.

cætera imperium eſt, atque adeo in maximam rerum humanarum partem eripere. Non conſtant autem ſibi Lutherani, dum ab una parte non omnem neceſſitatem libertati repugnare contra Jeſuitas tuentur; ab altera autem parte, ut noſtris obloquantur, neceſſitatem eventus & conſequentiæ, ex decreto & determinatione Dei, repudiant.

Nec Lutherani quoque ſibi conſtant.

XIII. Atque hæc de libertate abſoluta & naturali, quæ in omnibus hominibus reperitur, nec à natura rationali abeſſe poteſt. Sequitur conſideratio ejus ſpecialis, in ordine ad habitus bonos ſive malos, diverſumque hominis ſtatum, ſive integritatis, ſive peccati, ſive gratiæ, ſive denique gloriæ: de qua præcipua cum adverſariis controverſia eſt; cum quibus non tam de natura, quam de viribus liberi arbitrii diſceptatur.

II. Liberum arbitrium conſideratur relative ad ſtatus hominis varios

XIV. Ac in ſtatu quidem *integritatis* homo ponitur libertatem habuiſſe ad ὁπότερον, inſtar bilancis, neutram in partem inclinantis, dum juſtitia originali præditus uſum ejus in poteſtate haberet, & ad bona malaque ex æquo foret indifferens. Quod tamen minus accuratè dicitur, cum non tam indifferens, quam mutabilis conditus fuerit: non enim ſinebat eum imago Dei indifferentem ac dubium eſſe, ſed ad bonum potius determinabat; quos motus tamen negligere, & à rectitudine ſua deflectere, ac in certamine deficere poterat. Imo nullo in ſtatu homo proprie indifferens fuit, ſive integro, ſive corrupto, cum ſemper voluntas ipſius, aut bonis aut malis habitibus inſtructa, vel in bonum vel in malum ferri debeat.

a. Integritatis, in quo vere liberum fuit, ſed mutabile.

XV. In ſtatu ergo integritatis verè liber erat, non naturaliter ſolum, ſed & moraliter; quippe ſanctus & purus, omnique mala cupidine intactus, ſoli autem juſtitiæ deditus ac ſervus. quæ vera hominis libertas eſt.

b. Peccati, in quo impotens eſt in ordine ad actus verè bonos,

XVI. Hæc autem libertas per lapſum perdita eſt, ut ſupra vidimus; quod non de omnibus ejus actibus, vel naturalibus, vel civilibus, vel qualibuſcunque moraliter bonis, quomodo etiam Ethnicorum virtutes admirari ſolemus; ſed de actibus ſpiritualiter & verè bonis intelligendum eſt, ad quos nulla ipſi potentia vel libertas ultra ſupereſt; adeo ut, ἑκουσίως licet & libere, nihilominus neceſſario in malum tantum feratur, nec quicquam boni præſtare poſſit. *Vidit Jehova, quod magna eſſet malitia hominis in terra, & omnis formatio cogitationum cordis ejus tantum mala eſſet omni die.* Gen. 6: 5. *Figmentum cordis hominis malum eſt à pueritia ipſius.* Gen. 8: 21. *Nunquid mutabit Cuſchita pellem ſuam, & pardus maculas ſuas? etiam vos poſſetis benefacere, edocti male facere,* Jer. 13: 23. *Arbor mala non poteſt fructus bonos ferre.* Matth. 7: 18. *Senſus carnis inimicitia in Deum eſt. Legi enim Dei non ſubjicitur. Nam nec poteſt.* Rom.

Rom. 8: 7. *Sine me non poteſtis facere quicquam.* Joh. 15: 5. *Animalis homo ea quæ ſunt Spiritus Dei non poteſt cognoſcere; quia ſpiritualiter examinantur.* 1. Cor. 2: 14. *Non idonei ſumus per nos ipſos ad cogitandum quicquam, velut ex nobis ipſis.* 2. Cor. 3: 5. Quæ impotentia non moralis tantum, qua voce adverſarii nonnunquam diminutam ac læſam potentiam intelligunt, ſed reſpectu naturæ corruptæ, cui adeſt, naturalis & inhærens eſt.

XVII. Atque hoc reſpectu liberum arbitrium nunc *ſervum* eſt. Quod vocabulum immeritò in nobis culpatur, cum ex Scripturis deſumtum ſit. *Omnis qui facit peccatum, ſervus eſt peccati.* Joh. 8: 34. *Veritas liberos vos faciet.* v. 32. *Si filius vos liberos fecerit, verè liberi eritis.* v. 36. *Libertatem ipſis pollicendo, quum ſervi ſint ipſi corruptionis: ſiquidem à quo quis victus eſt, huic etiam in ſervitutem eſt addictus.* 2. Pet. 2: 19.

& Scriptura phraſi, ſervum.

XVIII. Quin Scriptura hominem non ſolum ſervum, ſed & *mortuum in peccatis* exhibet, Eph. 2: 1. *Et vos, quum eſſetis mortui lapſibus & peccatis* &c. *Etiam, quum eſſemus mortui lapſibus, nos una vivificavit cum Chriſto.* v. 5. *Laſciviens autem vidua viva mortua eſt.* 1. Tim. 5: 6. *Mortui audient vocem filii Dei, & qui audiverint vivent.* Joh. 5: 25. Quæ tam fortia ſunt, ut corruptiſſimum hominis ſtatum, nullaque amplius parte integrum & illæſum teſtentur; niſi Deum inanes logos, & ultra modum ſonantia verba fundere velimus, quæ hominum ingenio demum debeant, quod in rectum ac tolerabilem ſenſum exeant.

Vnde & homo in peccatis dicitur mortuus.

XIX. Ita enim, poſt Pelagium, adverſarii, ac præſertim Remonſtrantes, in colloquio Hagienſi, minutè hæc omnia, interpretantur; atque ita mortuos peccatores volunt, ut tamen ſpiritualis vitæ veſtigia in iis remaneant, qui veluti ſopiti ignis cineres levi flatu animari poſſunt: ſupereſſe enim in hominibus aliquam Dei notitiam & ſenſum; ipſumque peccatorem ad ſui vivificationem aliquid conferre poſſe: unde Scripturam peccatores non ſolum mortuos, ſed & dormientes, ægros, & ſaucios appellare; mortuos autem dici, non omnes, ſed gravioribus ſolum peccatis ac ſceleribus obnoxios, omnique Dei cognitione vacuos.

XX. Contra autem, omnes irregenitos, omneſque qui per Chriſtum vivificari & regenerari opus habent, quales etiam ſunt multi qui externa virtute pollent, nec Dei ſenſu ac metu plane vacui ſunt, iſto nomine Scriptura appellat. Eph. 2: 1, 5. *Et vos* una vivificavit, *quum eſſetis mortui in lapſibus & peccatis*: Atque *etiam nos, quum in offenſis mortui eſſemus, una vivificavit cum Chriſto, cujus gratia eſtis ſervati.* Nec obſtat, quod

Quæ effata Scripturæ, enervata ab adverſariis, imprimis Remonſtrantibus, ab eorum contorſionibus vindicantur.

iidem dormientes ac ſaucii appellentur, cum iſta Scripturæ phraſis ſit, quod mortui dicantur dormire; & in ipſa ſpirituali morte hæ voces conjungantur & alternentur, & qui dormire dicebantur, mox ex mortuis exſurgere jubeantur. Eph. 5: 14. *Excitare, qui dormis, & exurge ex mortuis: & illucebit tibi Chriſtus*: ſimilique ratione ipſa mors Chriſti plaga, vibex, & vulnus appelletur, idque eodem loco, quem adverſarii, ut hominem vulneratum ac ſanatione tantum opus habentem, oſtendant, adducunt. 1. Pet. 2: 24. *Peccata noſtra ipſemet ſurſum tulit in corpore ſuo, ut peccatis mortui juſtitiæ viveremus: cujus vibicibus ſanati eſtis.* Eſai. 53: 5. *Vibice ipſius ſanatio nobis facta eſt.* Quodque dotes quaſdam & Dei notitiam in homine corrupto remanſiſſe ajunt; verum hoc eſt, ſed ad vitam ſpiritualem ac ſupernaturalem illa nihil faciunt, nec ejus pars ſunt; cum eadem in Satana reperiantur, & quidem illuſtriora. Nec tandem ad vivificationem & regenerationem iſtis ſuis dotibus homo plus confert, quam cadaver ac membra filii Sunamitidis, aut Zareptanæ, 1 Reg. 17: 21. & 2. Reg. 4: 34. recens extincti, unde vitalis calor nondum omnis diſceſſerat, per ſuperſtites qualitates & operationes ad ſui excitationem conferre poterat. Quicquid enim pollet atque agit peccator, ad vitam ſpiritualem ac ſupernaturalem nullum ordinem habet.

Hanc mortem ſpiritualem hominis negant etiam cum Socinis

XXI. In eundem modum *Sociniani* ſpiritualem hanc mortem negant; nam etſi humanæ naturæ fragilitatem & ad peccandum proclivitatem concedant, eo quod homines paulatim magis ac magis ſe corrumpant, vireſque eorum exiguas valde fateantur; aliquas nihilominus vires in ipſo ſupereſſe docent, quæ Dei ope, h. e. externo verbo & vitæ æternæ promiſſione, excitari ac roborari poſſint.

Anabaptiſtæ,

XXII. Similiter *Anabaptiſtæ*, Socinianis in multis plus juſto accedentes, Adamum poſt lapſum Deo, per uſum rationis, auſcultare, & vitam in Chriſto promiſſam accipere potuiſſe, hominemque ſeſe convertere, & famem ſaltem ac ſitim ſentire, & ad gratiam Dei anhelare poſſe affirmant: nullos autem pro mortuis habent, niſi peccatis actualibus immerſos, & inſignes quoſque peccatores, probris omnibus ac ſceleribus incoctos; quos, altero commento, *mortuos*, h.e. propter peccata mortuos, & morti ac pœnis æternis obnoxios dicunt. Planè contra Apoſtoli ſenſum, qui illos *naturâ* tales affirmat, Eph. 2: 3, 5. & non ſolum de æternæ mortis reatu, ſed & pérpetuâ peccatorum ſervitute agit, v. 2: 3. *In quibus* peccatis *aliquando ambulaſtis, ſecundum ſæculum hujus mundi, ſecundum principem poteſtatis aëris, qui nunc operatur in filiis obedientiæ*; *in quibus & nos omnes converſati*

ſati ſumus quandoque in concupiſcentiis carnis noſtræ, facientes voluntates carnis & concupiſcentiarum.

XXIII. *Pontificii* etiam hic paria habent, & poſt lapſum ſupernaturalibus quidem dotibus hominem excidiſſe, cætera vero vires hominis læſas, non autem prorſus extinctas docent. Quas tum pro arbitrio adaugent, & hominem utcunque fractum ad amorem Dei poſſe contendere, multa adhuc bona & Deo placentia peragere, modo graviori tentatione non urgeatur, quin dum irregenitus eſt opus aliquod omnibus circumſtantiis bonum præſtare poſſe, quod Jeſuitæ tamen iſto in ſtatu infructuoſum vocant, affirmare non verentur. Quæ multiplex venenum habent, & cum Scripturis ac ſecum ipſis pugnant. *& Pontificii.*

XXIV. Atque ex hac liberi arbitrii ſervitute & ſpirituali animæ morte, conſequitur 1. Hominem nihil ex ſeſe quod verè bonum ſit, præſtare poſſe. *Sine me non poteſtis quicquam facere.* Joh. 15: 5. *Sine fide impoſſibile eſt Deo* εὐαρεστῆσαι *grata facere.* Hebr. 11: 6. Utcunque enim bona quædam ac virtutes edat, quas in gentilibus quoque videmus, illa tamen circumſtantiis peccant, & præſertim principio unde oriuntur (non enim ſunt *amor ex puro corde, & conſcientia bona, & fide non fucata,* 1. Tim. 1: 5.) & fine, qui ſola Dei gloria eſſe debet, quò oculo ſincero ac irretorto ſpectare oportet. Cum autem defectus ille in accidentibus ſolummodo ſit, opus autem ipſum natura bonum ac rectum ſit, propter adhærens illud vitium iſtud non omittendum, ſed corrigendum eſſe patet. *Ex hac liberi arbitrii ſervitute ſequitur, 1. Hominem ex ſe nihil boni præſtare poſſe.*

XXV. Ad dubium, cur Deus homini, ad bonum quodvis inutili, officium nihilominus imperet? & an non fruſtra hoc faciat, imo injuſtè, cum ad impoſſibile ipſum obſtringere videatur? Reſp. Nullo modo inania eſſe Dei præcepta adjunctaſque minas & promiſſiones; cum hoc pacto Deus convenienter humanæ naturæ agat, quæ rationali modo duci ac regi amat: & reprobis ſaltem externæ diſciplinæ frænum imponat, humanumque genus aliquo in ordine ac honeſtate conſervet, ne ruptis vinculis ac legibus omnibus ferociat & diſſolvatur: electos denique ſuos per externa hæc media convertere, converſoſque in officio retinere ſoleat. Neque ideo culpandus eſt, quod impoſſibilia videatur præſcribere; cum eadem ſit ratio illius ſervi, Matth. 18. qui ad rationes à domino ſuo vocabatur, cum ſolvendo non eſſet: non enim aptitudo hominis ex ſtatu ejus præſenti æſtimari debet, ſed ex eo tempore quo fœdus Dei primum inſtitutum eſt, cum homo vires idoneas habebat. Et diſtinguenda tandem eſt ipſa impoſſibilitas, cum alia abſoluta ſit ac involuntaria, quæ *Cui Deus propterea non fruſtra officium imperat; nec eum injuſtè ad impoſſibile obſtringit.*

ſub præceptum non cadit, ut ſi Deus cœlum digito contingere jubeat: alia ſecundum quid, quæque non ſolum propria culpa contracta, & voluntaria eſt, ſed adhuc ipſa in voluntate hæret, ut homo iſto in ſtatu ſibi placeat, & ſumma cum voluptate ac lubidine peccet, nec aliter rem ſeſe habere velit; qualis hominis corrupti ratio eſt: quæ maxime ſub præceptum cadit.

II. Ethnicorum virtutes fuiſſe ſplendida peccata.

XXVI. 2. Hinc videmus quid de late ſplendentibus Ethnicorum virtutibus judicandum ſit. Quod nimirum fuerint ſplendida peccata, quæ vix quicquam præter externum fucum habuerunt; cum recto principio, corde videl. integro & Deum amante, ac fine, Dei gloria, nulla alia re libatâ, caruerint. Præterquam quod non pauci ex illis virtutem ſolum oſtentui habuerint, & ſanctiſſimam ejus imaginem inſtar meretricis ad quæſtum ſedere juſſerint, ipſi fœdi ac maculoſi, ac introrſum turpes, ſpecioſi pelle decorâ.

III. Non dari irregenitorum merita ex congruo, aut diſpoſitiones prævias, &c.

XXVII. 3. Cadunt errores, de irregenitorum meritis ex congruo; eorumque præparationibus & diſpoſitionibus præviis; & liberi arbitrii in ipſo converſionis momento ad gratiam divinam cooperatione &c. quæ ſaltem ab homine irregenito non magis quam à mortuo expectari non debent.

c. Gratiæ, in quo cum luctâ bonum vult & facit.

XXVIII. Atque hic eſt ſtatus liberi arbitrii ſervi. In *regeneratione* autem cum nova vita novas vires accipit; ut cum antea nihil velle potuerit niſi malum, jam etiam per Sp. S. gratiam incipiat velle bonum, etſi cum luctâ & difficultate. *Trahe me, poſt te curremus.* Cant. 1: 4. *Omnis, qui ex Deo natus eſt, peccatum non facit, quia ſemen ejus in ipſo manet: & non poteſt peccare, quia ex Deo natus eſt.* 1. Joh. 3: 9.

An regeniti plus boni præſtare poſſint quam actu præſtant?

XXIX. Ad quæſtionem, an regeniti plus boni præſtare poſſint, quam revera præſtant? Reſp. Affirm. ſi actum primum, ſeu habitum & vires quas in Chriſto acceperuut, reſpicias: in actu autem ſecundo nihil agere poſſunt, niſi à Sp. S. excitentur & moveantur; cujus gratiam quia ſæpe negligunt, motuſque ejus ſurda aure prætervehuntur, ſua culpâ peccant, minuſque boni faciunt quam facere revera poſſent.

d. Gloriæ, in quo liberrimum erit & immutabiliter confirmatum in fruitione ſummi boni.

XXX. Atque hiſce modis ſeſe habet liberum arbitrium. In ſtatu integritatis determinatum erat ad bonum; quanquam mutabiliter: in ſtatu peccati ſolummodo ad malum fertur: in ſtatu gratiæ rurſus ad bonum mutatur; & quanquam in particulari actu aberrare poſſit, in genere tamen & quoad univerſum ſtatum in bono confirmatum eſt: donec tandem in ſtatu gloriæ indeclinabili dilectione ſummo ſuo bono æternum adhæſurum erit.

CA-

CAPUT XII.

De Fœderis operum Antiquatione.

Fœderis operum ABROGATIO,

I. Considerato hominis lapsu, quo fœdus Dei transgressus est, ut per illud amicitiam ejus sperare amplius non possit, tristibusque effectibus ejus; sequitur nunc consideranda fœderis istius evacuatio, ac tandem antiquatio. *Et illi, ut Adam, transgressi sunt fœdus: ibi perfide egerunt mecum.* Hos. 6: 7. *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Rom. 6: 14.

variis gradibus procedens: quorum primus hic consideratur, abolitio sc. illius per peccatum;

II. Variis autem gradibus abolitio seu abrogatio istius fœderis processit. Nam 1. quoad *possibilitatem justificandi*, evacuatum ac inutile factum est per peccatum. 2. quoad *damnationem*, actu abrogatum est per Christum, altero fœdere promisso, & fide accepto. 3. effectus ejus quod attinet; quoad *terrorem*, & iram, ac *servitutem*, cujus multiplex facies in Vet. T. extabat, ablata illa in Nov. T. factâ per Christum peccati expiatione. 4. *quoad luctam cum peccato*, ab ea liberamur per mortem corporis. 5. reliqua denique omnia, per peccatum introducta, tandem plenissime auferentur per resurrectionem corporis, omniaque Novi Fœderis bona fidelibus donabuntur. Nos primum nunc abolitionis ejus gradum spectabimus, cum reliqua ad fœderis gratiæ tractationem pertineant.

quæ dupliciter spectari potest:

III. Atque hæc inutilitas seu evacuatio fœderis gratiæ per peccatum dupliciter spectari potest, quoad duplicem ejus partem; seu quoad pactum de *officio*, sive præcepta fœderis, seu quoad pactum de *beneficio*, sive promissa illius.

vel quoad præcepta hujus fœderis, quæ manent;

IV. Ac priori quidem respectu, quod officium hominis spectat, nullo modo abrogatum est postulatum istius fœderis: non enim jus Dei per inobedientiam hominis mutatum est, quod non temporarium, sed æternum ac immutabile est; sicut æterna quoque hominis sub Deo obligatio est. Quin ex adverso aucta legis vis est, & principali hominis obligationi ad officium accessit insuper secunda & gravior, qua etiam ad pœnam tenetur: à qua licet sponsor noster postea nos absolvat, non tamen legis obedientiam nobis remittit ac condonat, illa enim perpetua est.

vel quoad

V. Alteram fœderis partem quod attinet, nimirum promissionem mer-

promissa illius, mercedis, sive vitæ æternæ, si homo obediisset; illa cum hypothetica & temporaria fuerit, nec homo conditionem impleverit, non solum mutata, sed in contrariam maledictionem conversa est. Atque eatenus fœdus hoc evacuatum est. Non solum enim Deus homini non amplius est debitor vitæ æternæ; sed è contrario homo mortis & maledictionis reus factus est. Quod distinctius videri potest in triplici illo beneficio, quod *nempe, justificationem,* homo, si officii legem implevisset, adepturus fuisset, nimirum 1. in *justificatione*, 2. *sanctificatione*, 3. *glorificatione.*

VI. Quantum ad *justificationem*, cum Scriptura testetur *victurum esse* hominem, qui legis mandata *fecerit*, Lev. 18: 5. Ezech. 20: 11. ita ut talis, instar fidelis servi, de præstita obedientia lætari, gloriari, ac mercedem petere potuerit: nunc, violato fœdere, iste legis usus in contrarium vertit; & quod homini amicitiam Dei vitamque parere debebat, factum est mortis ac damnationis sententia. *Inventum est præceptum quod erat ad vitam, id ipsum mihi ad mortem.* Rom. 7: 10. Unde lex nunc facta διακονία θανάτου *ministerium mortis*, 2. Cor. 3: 7. atque *potentia peccati* ad condemnationem, 1. Cor. 15: 56. *Quotquot enim ex operibus legis sunt, sub maledictione sunt.* Gal. 3: 10.

sanctificationem, VII. Ad *sanctificationem* pariter inutilis est. Cum enim lex Dei sanctissima sit, omnisque sanctitatis typus ac deformatio in ea reperiatur, ejus quoque imaginem homo, si integer permansisset, in sese expressisset. Nunc vero contra animæ sordes ac impuritatem non solum ista sua luce detegit ac exprobrat; sed & fræno veluti injecto concupiscentiam nostram magis proritat & commovet. Unde *lex peccati*, cujus accusationem depellere non potest, sed potius juvat, illudque contra hominem, quem mancipii nexu sibi dedi postulat, armat; *& mortis*, cui tanquam ministra famulatur, Rom. 8: 2. & lethalis ac *occidens littera*, 2. Cor. 3: 6. appellatur.

VIII. Unde nec potestatem *glorificandi* hominem, mercedemque tanquam benè merito adjudicandi habet; sed contra mortis sententiam in eum pronunciat. *Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, ut ea faciat.* Gal. 3: 10. Unde facta est διακονία θανάτου, *ministerium mortis*, 2. Cor. 3: 7. & *præceptum ad mortem.* Rom. 7: 10. *Stimulus* enim *mortis peccatum est, & vis peccati lex.* 1 Cor. 15: 56.

& glorificationem. VIII IX. Atque ita patet, quo pacto fœdus hoc, etsi usus aliquos adhuc servet, tamen præcipuâ suâ ratione abrogatum sit. Cum per peccatum exstinctus sit primarius ejus usus ad justificandum ac vivificandum hominem, in quo formalis ratio fœderis sita erat. Unde homo, etsi mandata

Dei

Dei adhuc præſtare teneatur, non tamen ideo fœderatus Dei eſt,aut illum pariter fœderatum ac amicum habet, vel ex factis ſuis vitam ſperare poteſt: cum ex jure ac dominio Dei ſupremo iſta omnia jam debeat.

X. Cæteros autem ejus *uſus* quod ſpectat, illi pro diverſo hominis ſtatu varii ſunt. Ac in *ſtatu peccati*, abrogatum quidem illud eſt, quoad vim juſtificandi, hoc eſt primaria ſua ratione, cum eo ſolum inſtitutum fuerit, ut rationem ac medium ad amicitiam Dei perveniendi monſtraret; manet autem, 1. quatenus officium hominis poſtulare non deſinit. Non enim Deus per lapſum hominis jure ſuo excidit. 2. quatenus non miniſtra, vel ancilla,& amicitiæ Dei, ut antea, pararia, ſed domina facta,in peccatorem regnum exercet; eumque peccato, cui ſuccubuit, veluti ſervum dedit, illudque contra hominem vi ſua armat ac roborat: quod peccati ac legis regnum in cupiditatum rabie potiſſimum conſpicitur. 3. quatenus denique vim damnandi habet.

Fœdus hoc, licet abrogatum, habet uſus adhuc aliquos: in ſtatu peccati,

XI. Sed illuſtriores uſus habet in fœdere gratiæ, ac *ſtatu regenerationis*. Et quidem in *Vet. Teſtamento*, dum Chriſto venturo aditum parat, 1. maledictionem intentabat omnibus, qui propriam juſtitiam quærebant; quæ ſolum in promiſſo ſemine oſtendebatur,ac unice in eo quærenda erat. 2. interim peccatum, ut nondum deletum quotidiè accuſabat, atque iſta ſeveritate, quæ veteri jugo ac ſervitute non parum augebatur, ad Chriſtum fideles ſuſpirare faciebat. Erat enim *Lex pædagogus ad Chriſtum*. Gal. 3: 24. In *Novo* autem *Teſtamento, antecedenter ad fidem*, 1. officium noſtrum ac perfectam juſtitiam nos docet. 2. illam exigit, ſive à nobis, ſive à Sponſore noſtro. 3. ad deſperationem peccatores adigit, atque extra ſeſe ad Chriſtum ire cogit. 4. cujus juſtitiam ac obedientiam ut ritè factam approbat. Et *conſequenter ad fidem*, 1.obedientiæ ac gratitudinis formulam tradit. 2. fœderali omni reſpectu expuncto, cum lex non domina amplius, ſed miniſtra fidelium facta ſit, eorum opera ex vero Dei amore profecta, utcunque nævis laborantia,probat & juſta ac laude digna declarat. Cum alioquin ex veteri rigore damnare ea debuiſſet.

& in ſtatu regenerationis ac fœderis gratiæ; cum ſub Vet. T. tum ſub Novo antecedenter, & conſequenter ad fidem.

XII. Quæ omnia Apoſtolus egregia ſimilitudine explicat, Rom. 7:2, 3, 4. *Mulier viro obnoxia eſt*, ὕπανδρος *lege, quamdiu ipſe vivit: ſi autem moriatur maritus, ſolvitur à mariti lege. Viro autem vivo adultera vocabitur, ſi alteri viro nubat. Si autem moriatur vir, libera eſt à lege. Ita & vos, fratres, mortui eſtis legi per corpus Chriſti, ut fiatis alterius, qui è mortuis excitatus eſt.* Ubi veluti matrimonium aliquod noſtrum cum

lege considerat; quod triplicem hunc statum habet: 1. *in prima sui institutione*, dum integrum ac inviolatum est. Quæ nostri in prima creatione ratio erat; cum lex nondum adulterii nos arguere poterat: quo in statu si perseverassemus, illa, instar mariti castam conjugem mutuo amantis, fidem sibi integre servatam, nulloque facinore libatam, pariter prædicare, nosque justificare debuisset. 2. *in ejus violatione*, per quam mulier læsæ fidei conjugalis rea, marito non solum obligata & ὕπανδρος manet, sed mortis metu in durissimam servitutem ac perpetuam formidinem redacta, non amplius thori socia, sed veluti serva, immitia ejus imperia pati debet, nec à maritali potestate exire unquam potest. Quæ hominis peccatoris ergà legem servitus est, cujus sanctitatem fœdis amoribus ac concupiscentia sua polluit. Unde lege vinctus, ejusque servus factus, nec legi satisfacere, nec à vinculis ejus sese expedire potest: sed ejus iram ac terrores mortemque ipsam perpetuo expavescens, interim sub legis, non amplius blande instar mariti ducentis, sed instar heri sævientis, quin concupiscentiam ejus & sopitos ardores potius proritantis, jugo perpetuo gemit. 3. tandem *in ejus dissolutione*. Sicut enim priori marito mortuo talis fœmina maritali lege ac imperio exolvitur & ad nova fœdera transeundi potestatem habet; ita nos in statu gratiæ legi mortui, & per Christum novo veluti matrimonio traditi, legem non ut dominam & accusatricem, sed ut ministram saluti nostræ famulantem habemus. Atque hoc respectu *non sumus sub lege*, Rom.6:14. *eaque nobis mortua est*. Rom.7:6. cum *justo lex non sit posita*, 1. Tim. 1:9. nec ille ejus iram ac superba imperia pati amplius cogatur, ut ipsi tanquam magistra imperitet, & tanquam servum constringat, ac juxta duo ista, quibus armabatur, verba, vel sontem damnet, vel obedientem absolvat. Hoc jus & dominium in solos impios & injustos adhuc exercet, qui cum ad Christum dominum nondum transierint, legem dominam ferre adhuc coguntur.

Contra hæc pugnant suis erroribus Sociniani.

XIII. Contra quæ directâ fronte pugnant *Socinianorum* præcipuè errores, qui, sicut ex operibus adhuc justitiam quærunt, ita priscum fœdus abrogatum esse, aut illi antiquato novum gratiæ successisse, tueri non possunt. Cum loco fœderis gratiæ inducant fœdus legale alterum, quod priori superinducunt, ut eo perfectius, à Christo videlicet legislatore institutum. Quin Veteris Fœderis, quod abolitum est, nomine non aliud quam Mosaicum intelligunt, istosque ritus, & nascentis Ecclesiæ crepundia ac rudimenta, quibus robustior ac perfectior tandem ætas successerit, quæ ludicris istis non amplius indiguerit; sed Christo duce cœlum

lum & ſpiritualia bona ſperare juſſa, ſub perfectioris obedientiæ lege ea tandem expectaverit. Quod iſtius Theologiæ arcanum & apex eſt; quo uti pleraque religionis capita deſtruunt, ita fœderum divinorum Oeconomiam & ordinem, omnemque ſalutis adipiſcendæ rationem, tum in Patribus, tum in nobis, omnemque adeo religionem, quæ in iſtis explicandis unicè verſatur, prorſus conturbant & uno ictu evertunt.

XIV. Peccant etiam, qui, ex naturalis cognitionis ſeminibus homini relictis, fœdus legale æternum, quod titulo fœderis naturæ venditant, introducunt; ſub quo homines omnes, qui Euangelii præconio carent, & juxta naturam vivunt, ponunt; quibus & vitæ æternæ ex fœdere iſto ſpem faciunt. Quæ mali commatis ſunt. Cum iſtæ naturalis lucis reliquiæ, quas Deus ad decus ac honeſtatem aliquam ſervandam, inſtar fræni, in humano genere ſupereſſe fecit, nihil præterea per ſeſe excelſi in homine operari, nec ipſi ſalutares eſſe, nec denique juſtitiam ac vitam ipſi conferre poſſint. In quo omnis ratio fœderis ſolum ſita eſt.

Illi quoque, qui fœdus aliquod legale æternum, quod naturæ appellant, introducunt.

LOCUS UNDECIMUS

De Fœderis gratiæ conſtitutione.

CAPUT XIII.

De Fœdere ac Teſtamento gratiæ.

I. ABolito ergo fœdere primo, & per peccatum inutili reddito, ſecutum eſt alterum, quod gratiæ appellatur, in quo ſolo homo ſalutem ſperare poteſt. Atque hic jam alius ſeſe rerum ordo aperit; & illuſtria illa Dei, circa ſalutem hominis laborantis, opera, ac conſilia ſeſe explicare incipiunt; & Mediator Chriſtus, ignotum primo fœderi nomen omniaque ipſius decora, ac in genus humanum merita; univerſaque tandem Eccleſiæ ejus in his terris œconomia & gubernatio; diverſæque illius ætates, & pro temporum ordine diverſa quoque facies, ac veritatis ſalutaris adminiſtratio, pulcherrimo ordine videnda ac fidei noſtræ conſideran-

Fœderi operum abrogato ſucceſſit FOEDUS GRATIÆ:

considerandum in generali sua natura, vel speciali ejus œconomia. siderandа sese exhibent. Quæ omnia nunc propius perlustraturi, fœdus hoc primò in *generali* sua natura, tum in *speciali* sua ratione, ac diversa, pro varia mundi ætate, œconomia, considerabimus.

Quæ circa illud in genere notanda? II. In *genere* consideranda veniunt, 1. Fœderis illius *natura* & denominatio. 2. illius *Testamentum*, cujus hæredes sumus. 3. Testamenti illius dispositio, quoad *Mediatorem*. 4. ejusque *sponsio*. 5. inde Testamenti *promulgatio*, & *applicatio*. 6. denique illius *subjectum*, cui applicatur, ac *latitudo* ejus. Specialis autem ejus œconomia triplex est, sub *Promissione*, sub *Lege*, sub *Euangelio*.

Ejus definitio, III. Nempe *fœdus gratiæ* est gratuita conventio inter Deum & peccatorem, in qua Deus ex libero suo beneplacito, per mandatum fidei ac resipiscentiæ, certo semini addicit justitiam & hæreditatem in mediatore; homo autem promissioni illi & mandato adstipulatur per fidem, atque inde jus habet ad petendam hæreditatem cœlestem. *& partes quatuor.* Ut fœderis hujus partes sint quatuor: 1. *à parte Dei, stipulatio* seu *legislatio* ejus, per mandatum fidei & resipiscentiæ: *quod* Testamentum *super potioribus promissionibus* νενομοθέτηται *in legis formulam redactum est*, Hebr. 8: 6. 2. præmii, sive hæreditatis cœlestis *promissio*: 3. *à parte peccatoris, adstipulatio*, ὁμολογία, in Christo. *Considerate Apostolum & Pontificem* τῆς ὁμολογίας ἡμῶν *adstipulationis nostræ Jesum Christum.* Hebr. 3: 1. *Habentes ergo Pontificem magnum, qui pertransiit cœlos, Jesum, filium illum Dei, teneamus adstipulationem*, c.4:14. *Teneamus adstipulationem spei indeclinabilem.* c.10: 23. Unde & in Christo *omnes promissiones Dei sunt* ναὶ καὶ ἀμήν, 2. Cor. 1: 20. 4. & mutua *restipulatio*, sive præmii postulatio, ejusque spes & expectatio certissima.

Est hic fœdus: IV. Quamvis enim sæpius *testamentum* appellatur, ut videbimus, tamen & *fœderis* rationem habet, cum hic sit pactum mutuum, de pace & amicitia, ac rationem & viam ad eam perveniendi doceat.

quod dicitur novum, seu secundum, V. Vocatur autem *fœdus novum*, seu *secundum*, & *gratiæ*, respectu fœderis prisci, quod ante lapsum obtinuit: non enim appellatio ista veteri Testamento opponenda, nec novum fœdus cum Novo Testamento, quod demum à morte Christi cœpit confundendum est. Novum autem hic est fœdus, cum per illud fœdus primum partim *antiquatum* sit, nimirum respectu nostri; partim vero, nimirum respectu mediatoris, illud *innovatum*, & novo modo instauratum ac impletum est. Cum enim primum fœdus immutabile Dei jus & sanctitatem testaretur, eamque amicitiæ Dei legem ferret, quæ sola Deo digna foret, aboleri prorsus ac vi

suâ

ſuâ & poteſtate omni exui non poterat. Hoc enim cum juri Dei, tum ipſius fœderis jam lati ac confirmati, inque vim legis inviolabilis redacti, rationi obſtitiſſet. Mediator igitur in ſecundo ac novo hoc fœdere prioris pacti conditiones implevit; geminamque obligationem, qua peccator ex fœdere tenebatur, tum ad obedientiam, tum ad pœnam, exſolvit; ac bona omnia primi fœderis nobis acquiſivit, ut ea illæſo iſto fœdere, imo eo ipſo addicente, ſaltem non abnuente, nunc poſſideamus. Atque hæc principalis illa circumſtantia eſt, ſponſoris ſcil. ſubſtitutio, quæ hoc fœdus à primo illo, cum homine integro facto, diſcernit. Unde merito *novum* appellatur.

& gratiæ.

VI. Fœdus autem *gratiæ* dicitur, quia ex mera Dei gratia fuit profectum; qui & vires ad fœderis leges implendas gratiosè ſuppeditat; & gratiæ iſti manifeſtandæ & prædicandæ unicè intentus eſt. Ut omnimodo & undecunque hic gratia obtineat; & tum initium, tum medium, tum finis ejus mera ſit gratia. Unde Apoſtolus, cauſam hujus fœderis memorans, Eph. 1: 5. εὐδοκίαν τοῦ θελήματος θεοῦ *beneplacitum voluntatis Dei* appellat: omniaque pariter tendere in eundem finem affirmat, ad ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, v. 6. *ad laudem glorioſæ ejus gratiæ.*

omne meritum, omniaque opera reſpuens.

VII. Unde meritum omne, omniaque opera ab hoc fœdere excluduntur, ſive ea ut ſalutis cauſa, ſive ut conditio ſine qua non, ſive alio ſchemate conſiderentur. Nam fœderi operum, in quo ſolo illa locum habebant, hoc fœdus ex diametro adverſatur; adeoque omnia opera quocunque colore introducta hoc ſenſu reſpuit: neque ullam gratiæ ac operum mixturam facere hic licet. Nam vel per opera ſola ad juſtitiam & vitam contendere debemus, quod ipſum fœdus operum eſt, vel plane operibus omnibus, tanquam conditioni juſtitiæ, renunciandum eſt. *Nunc vero abſque lege juſtitia Dei manifeſtata eſt.* Rom. 3: 21. *Si autem gratia, jam non ex operibus, alioqui gratia non manet gratia. Si vero ex operibus, non jam eſt gratia; alioqui opus non jam eſt opus.* cap. 11: 6.

Quæ huic fœderi admiſcere Theologiæ Socinianorum, Anabaptiſtarum, Remonſtrantium labes eſt.

Quæ Theologiæ *Socinianorum, Anabaptiſtarum, Remonſtrantium,* aliorumque extra Eccleſiam labes fuit; qui dum opera huic fœderi admiſcere ſtuduerunt, tandem illud in novum fœdus operum tranſmutarunt, inſtitutum à novo legiſlatore Chriſto: quod dum à primo fœdere diſtinguere voluerunt in abſurdiſſimas ſententias inciderunt, & duplex fœdus operum fabricarunt; quaſi duplex Dei foret ſanctitas, duplexque ejus imago, atque alia opera cum ejus imagine convenire ac vitam conferre poſſent ſub novo, atque alia rurſus ſub veteri fœdere. Ita turpiter impegerunt, & non

Christi solum gratiam, ac meritum, & Testamentum abnegarunt, sed & ipsam Dei sanctitatem & justitiam, cui hoc novo operum fœdere subservire volebant, violarunt: ut nec Christum, nec Deum, in Theologiâ sua, atque hoc primario ejus capite, integrum reliquerint.

Fœdus hoc nititur TESTAMENTO *gratiæ.*

VIII. Cum vero Deus ab æterno gratiam exercere decreverit, & æterno *consilio* suo & voluntate quasi ultima fœdus hoc de hæreditate justitiæ & salutis, omnemque ejus ordinem jam ante deformaverit & delineaverit, Scriptura id *Testamentum gratiæ* appellat; atque eo nomine non minus utitur, quam nomine *fœderis*. Cum hoc Dei consilium non minus, imo potius, Testamenti, quam fœderis rationem habeat. *Deus volens abundantius demonstrare hæredibus promissionis immutabilitatem consilii sui, intercessit jurejurando.* Hebr. 6: 17. *Nunc autem præstantius sortitus est ministerium, quanto & potioris Testamenti est mediator.* c. 8: 6. *Propter hoc Testamenti Novi est mediator, ut, morte obitâ, ad redemtionem, quæ sub priori Testamento erant transgressionum, promissionem accipiant vocati æternæ hæreditatis. ubi enim Testamentum, mortem necesse est contingere testatoris.* c. 9: 15. 16. Est enim hic res ipsa testamenti, propositum nimirum, sive ultima voluntas Dei de cœlesti hæreditate largienda, testatoris sanguine ac morte firmata. Quo pacto fœdus hoc à priori differt. Illud enim fœdus tantum erat, non testamentum; cum fœdus gratiæ simul & fœdus & testamentum, imo magis proprie testamentum sit.

IX. Hujus autem testamenti gratiæ consideranda occurrunt, I. *Nomen.* II. Definitio, sive *natura.* III. *Testator.* IV. *Hæreditas*, sive bona. V. Sanctio sive *confirmatio.*

Cujus consideratur 1. *Nomen,* בְּרִית *διαθήκη.*

X. Testamentum autem hoc, (quod hic simpliciter & in universum consideramus, *Testamentum* videl. illud *æternum*, Hebr. 13: 20. quod juxta varias executionis partes, vel *primum*, quod Israëli propositum fuit, vel *secundum*, quod à morte Christi incepit; sive *Vetus* & *Novum* appellatur, de quibus postea) Hebræis ברית dicitur: quæ vox, etsi promiscue fœdus & testamentum, συνθήκην & διαθήκην in sacris significet, tamen proprie συνθήκης *pacti* seu *fœderis* notione venit. LXX τὸ ברית plerunque per vocem διαθήκης reddunt; quæ licet etiam utrumque notet, tamen potius posterius, sive Testamentum, dicit. Unde ea notione non solum apud profanos, sed etiam apud sacros Scriptores usurpatur. Vide Matth. 26: 28. *Hic est enim sanguis meus*, τῆς καινῆς διαθήκης *Novi Testamenti. Hoc poculum Novum Testamentum,* quod est *in sanguine*

guine meo. Luc. 22: 20. *Et ego* διατίθεμαι *testamento vobis dispono regnum, sicut* διέθετο *testamento mihi dedit Pater meus regnum.* v. 29. *Nam hoc* הַבְּרִית *fœdus, quod pangam cum domo Israël* &c. Jer. 31: 33, 34. coll. Hebr. 8: 10, 12. αὕτη ἡ διαθήκη *hoc est testamentum, quod disponam domui Israël* &c. præcipue autem Hebr. 9:15,16. ubi Apostolus retinens vocem qua Lxx usi erant, ænigma id exposuit & elucidavit, vocem clariorem & institutioni in regno Christi convenientem, inde eliciens.

XI. Est autem illud *æternum Dei propositum*, sive *immutabilis voluntas de danda hæreditate sua, vel de hæredibus bonorum suorum instituendis, tum Christo, tum semini ipsi dato.* Adeo ut duplex quasi hic sit voluntas Dei, tum qua voluit ut filius suus esset hæres omnium, Hebr. 1: 2. *Quem posuit hæredem omnium.* Esai. 53: 10. *Ubi posuerit anima ejus* amor ipsius *satisfactionem, videbit semen.* Zach. 6: 13. *Et consilium pacis erit inter utrumque,* Dominum, & virum Tsemach, h. e. germen; tum qua voluit certos homines esse hæredes Christi, qui morte sua cœlestem hanc hæreditatem iis legavit. Utrumque complectiter Christus Luc. 22: 29. *Ego vero testamento do vobis, prout testamento dedit mihi Pater meus, regnum.* 2. *Definitio.*

XII. *Testator* hic proprie est filius Dei. Deo Patri enim in testamentaria hac dispositione tribuit Scriptura *consilium* gratiæ, quo rem omnem ab æterno veluti præformavit & decrevit, τὸ ἀμετάθετον τῆς βȣλῆς, *voluntatem immutabilem*, Hebr. 6: 17. & *pactum* pacis cum filio initum, quod testamento huic firmitatem conciliavit. Filius vero, hæreditatis hujus veluti arbiter, ita eam cum Patre decrevit, ut tamen simul de suo eam promittat, Luc. 22: 29. ipseque hujus testamenti & testator, Hebr. 9: 15, 16. & mediator, & sponsor, ac tandem etiam executor sit. *Traditus est propter lapsus nostros, & suscitatus est propter justificationem nostri.* Rom. 4: 25. Quod in nullum merum hominem cadit. 3. *Testator.*

XIII. *Bona* hujus Testam. Deo ac Christo testatore digna sunt, & duobus maximè beneficiis absolvuntur, plenissimâ cum Deo reconciliatione in hac vitâ, & tandem vitæ æternæ legatione & exspectatione in futurum. Quorum hoc *ultimum*, illud *intermedium* testamenti hujus bonum appellari potest. Christus *nobis factus est a Deo justitia.* 1. Cor. 1: 30. *Si autem filii, & hæredes sumus: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Rom. 8: 17. 4. *Hæreditas, sive bona.*

XIV. Cumque illa bona à Testamento gratiæ inseparabilia sint, communia

munia fuerunt omni ejus tempori ac statui, variæque ejus œconomiæ tum sub Vet. tum sub N. Test. Ita tamen, ut, pro varia Ecclesiæ ætate, in administratione hujus gratiæ non-nihil intercederet discriminis, & sub Vet. T. daretur quidem ingressus in gloriam, post vitæ hujus labores, ~~Hebr.2:10.~~ nam *multis filiis in gloriam introductis*, tandem *princeps salutis ipsorum per passiones consummatus est*, Hebr.2:10. non tamen perfecta τελείωσις & consummatio in terra; cum reatus per sacrificium Messiæ nondum extinctus esset, & extaret adhuc *peccati commemoratio*, Hebr. 10:3. fidelibus toto isto severitatis tempore ferenda, cum metu mortis & servitute elementorum mundi, & altaris ac sanctuarii alicujus terrestris cultu, in quo procul veluti adstantes nondum in interiorem thalamum ac domum admissos sese fatebantur; quo & terræ Canaan hæreditas, ac potius servitus, pertinebat. In Novo vero Testam. exhibetur consummatio in terris, & communio plenæ justitiæ & libertatis, una cum hæreditate mundi, sive gentium, & regno, sive conversione earum, in perpetua lætitia, sine ulla jugi ac iræ specie. *Non docebunt amplius quisque proximum suum, & quisque fratrem suum, dicendo, cognoscite Dominum. Nam omnes cognoscent me, a parvo eorum usque ad magnum eorum. Nam propitius ero iniquitatibus ipsorum, & peccatorum ipsorum non recordabor amplius.* Jer. 31:34. coll. Hebr.8:11,12. *Ubi autem remissio horum, non adhuc oblatio pro peccato est.* Hebr. 10:18. Unde & de bonis hujus Testam. gratiæ, licet ea ad generalem illius considerationem proprie pertineant, cum tamen in Nov. Test. magis eluceant, ad istum locum distinctius agemus.

Quæ Sociniani evertunt, Remonstrantes hypothesibus suis labefactant.

XV. Quæ beneficia sicut Sociniani, insignes fœderis Dei corruptores, profanis suis erroribus evertunt; ita non parum Remonstrantes hypothesibus suis labefactant, dum Christi reconciliationem pro omnibus & in commune peractam docent; sive potius per eum viam factam ajunt, qua ad amicitiam Dei iterum aditus detur, ac ruptis prioribus tabulis, unusquisque per novas veluti pactiones, novumque fœdus operum, eam acquirat. Quibus commentis nec certam hæreditatem, nec certos hæredes (hoc enim aperte negant) nec omnino testamentum ullum relinquunt. Quæ errorum præcipitia sunt, divinoque fœdere ac testamento summopere indigna; cum vel hominis testamentum ac suprema jussa longe sanctius ac reverentius haberi soleant, quam hi in æterno Dei testamento explicando agunt. *Et propter hoc Testamenti Novi mediator est, ut, morte obita, ad redemtionem, quæ sub priori Testamento* erant, *trans-*

transgressionum, promissionem accipiant vocati æternæ hæreditatis. Testamentum enim in mortuis firmum est. Hebr. 9: 15, 17.

XVI. Accessit denique huic testamento *sanctio* sive confirmatio ejus, suo tempore morte testatoris facta: *Ubi enim testamentum est, mortem necesse est contingere testatoris. Testamentum enim in mortuis firmum est: si quidem nunquam valet quando vivit testator.* Hebr. 9: 16, 17. Quo spectabat typica ejus confirmatio in V. T. per victimarum sanguinem, quo testam. illud typicum initiatum fuit: nam *ne* quidem *primum testamentum sine sanguine initiatum est.* Hebr. 9: 18. Unde Moses: *Ecce sanguis fœderis, quod secavit Dominus vobiscum, super omnibus verbis istis.* Exod. 24: 8. Qui typi cum mentiri non possent, nec Deus externa scena populum in cultu suo pascere ac deludere vellet, isto pecudum cruore pretiosior sanguis, qui olim pro mundi salute libandus foret, monstrabatur, *sanguis videl. testam. novi*, quo cœlestis hæreditas nobis obsignanda & tradenda erat. *Hoc poculum Novum Testamentum, quod est in sanguine meo.* Luc. 22: 20. Non enim, ut in humanis, testator moritur, ut vacuam relinquat hæreditatem, sed isto veluti libamine facto testamentum obsignat; cunctaque in eo scripta rata facit.

5. Sanctio, sive confirmatio.

XVII. Sunt itaque hic omnes testamenti partes, 1. *hæreditas*, gloria æterna, non proprio aliquo merito, sed jure υἱοθεσίας ac hæredum more adeunda; 2. & *hæredes*, ab æterno in tabulis Dei scripti; 3. & liberrima ac immutabilis *voluntas*; 4. & *mors* denique ipsa testatoris, voluntatis istius testis, bonorumque omnium ac cœlestis hæreditatis pretium, & obses, & pignus.

Quare in hoc omnes testamenti partes sunt.

CAPUT XIV.

De Mediatore Fœderis gratiæ.

I. Cum autem fœdus gratiæ peccatum & inimicitiam inter Deum & homines præsupponat, testamentum, quo hæreditas & bona ejus destinantur electis, sine *mediatore* concipi non potest, qui in fœdere hoc intervenit, ejusque vinculum est inter Deum & homines. Unde Scriptura cum testamento hoc *mediatorem testamenti* conjungit. *Nunc autem præstantius sortitus est ministerium, quanto & potioris est testamenti mediator.* Hebr. 8: 6.

Testamentum gratiæ concipi non potest absque MEDIATORE.

Mediator qui sit?

II. *Mediator*, μεσίτης, אֶמְצָעִי dicitur, qui medius est inter duas partes dissidentes, ad eas reconciliandas. Sive *qui stat inter Deum & homines*, ut de se Moses, Deut. 5: 5. Veteribus *sequester*, Jurisconsultis *interventor, intercessor, internuncius, interpres, advocatus*, Ulpiano *inter-reconciliator* appellatur. Ex usu Scripturæ *Mediator* dicitur, cujus videl. officium est inter partes utrimque intercedere. Hoc enim proprie est μεσιτεύειν.

Quem Socinus perperam tantum divinæ voluntatis interpretem esse, statuit.

III. Male ergo *Socinus* mediatorem hunc vult solum esse divinæ voluntatis interpretem & internuncium; quod exile nimis est. Quamvis enim vox mediatoris interdum ita sumatur, ut de Mose: *Lex injuncta est per angelos in manu mediatoris: mediator autem ille unius non est.* Gal. 3: 19, 20. qui tamen ipse, cum in typo & imagine mediator foret, non sine victimarum sanguine prius illud testamentum dedicavit, quod non meri interpretis est: attamen in proprio sensu suo, cumque alicui eminentiori modo tribuitur, quod hic fit, ubi exclusis reliquis omnibus *unus mediator* dicitur, qui Deum inter & homines intercedere, solusque ad Deum accedere possit, εἰρηνοποιὸν, *reconciliatorem*, & pacis arbitrum ac auctorem significat. Unde cum libamine & sanguine ad Deum accedere dicitur; semperque ipsi isto in munere redemtionis pretium, fusus ad aram cruor, mors denique, cunctaque placando numini facientia adscribuntur. *Unus Mediator Dei & hominum, homo Jesus Christus, qui dedit se ipsum redemtionis precium pro omnibus.* 1. Tim. 2: 5, 6. *Propter hoc Novi Testamenti Mediator est, ut, morte obita, ad redemtionem, quæ sub priori testamento* erant *transgressionum, promissionem accipiant vocati æternæ hæreditatis.* Hebr. 9: 15. *Accessistis ad Testamenti Novi Mediatorem Jesum, & sanguinem aspersionis meliora loquentem præ Abel.* c. 12: 24. *Per eum reconciliavit sibi omnia, pacem faciens per sanguinem crucis ejus.* Col. 1: 20.

Mediatoris necessitas à peccato, causâ dissidii mutui inter Deum & homines.

IV. Necessitas mediatoris à peccato est, quod dissidium ac divortium inter Deum & homines fecit. *Pravitates vestræ fecerunt divisionem inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra fecerunt abscondi faciem à vobis, ne audiat.* Esai. 59: 2. Cui tollendo justitia divina plenissimam obedientiam ac mortem peccatoris exposcebat. Deus enim sanctificandus, & tanquam purus ac sanctus manifestandus erat. Quod & per nebulam gentiles viderunt, qui etiam sacrificia sua, aliaque conciliando numini piamenta habuerunt; & ne intercessoribus carerent, magnam illam minorum Deorum turbam in cœlum induxerunt, per quos tanquam cœlestis

aulæ

aulæ apparitores & miniſtros ipſi ad ſupremum numen adducerentur. Ut non ſatis integre Sociniani hic inimicitiam tantum à parte hominum ſtatuant, quam Chriſtus, hominem convertendo & ad Deum reducendo, per Euangelii præconium abſtulerit. Cum non apud homines ſolum, ſed etiam apud Deum, qui offenſus erat, & peccatorem averſabatur, quædam peragenda fuerint, iſque digno interveniente ſacrificio, quod ſanctitatem ac juſtitiam ejus teſtari poterat, placandus hominique conciliandus foret. Non ſolum enim homines Dei inimici erant: *Vos quum eſſetis quondam abalienati & hoſtes mente operibus malis intentâ, nunc ſane reconciliavit.* Col. 1: 21. Sed & Deus homines peccatores odio proſequebatur. *Revelatur enim ira Dei de cœlo in omnem impietatem & injuſtitiam eorum hominum, qui veritatem in injuſtitia detinent.* Rom. 1: 18. habebatque eos pro inimicis ſuis, quibus reconciliandus fuit. *Quum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filii ipſius.* Rom. 5: 10.

Quod Sociniani negant, dum inimicitiam hic tantum à parte hominum ſtatuunt.

V. Mediator autem, Deum hominesque reconciliaturus utriusque naturæ particeps, & non officio ſolum, ſed & natura medius eſſe debebat, & juxta utramque naturam munus illud exercere. Ita tamen ut utraque natura diſtincta maneat quoad proprietates & operationes, quæ externo opere & ἀποτελέσματι pariter ſeſe oſtendunt. Quæ opera θεανδρικὰ & Deo-virilia appellantur, ad quæ Deus ſimul & homo concurrunt.

In mediatore requiſita,

VI. De *natura humana* id in confeſſo eſt. 1. Cum enim mediator hominis perſonam ſuſtinere deberet, & poſtulatum priſci *fœderis* adimplere, omnino hominem eum oportebat eſſe. Alioquin fœdus illud, quod ſolum hominem ſpectabat, non impletum, nec inſtauratum, ſed violatum potius & abrogatum quantum ad obligationem ſuam fuiſſet. 2. Accedit quod non aliter caput hominum ſalvandorum, eorumque tanquam proprii *corporis ac carnis ſuæ,* quam tenerrimè adamare debebat, cuſtos & *conſervator*; neque etiam *frater* eorum, ac *Goël*, qui ex communis ſanguinis jure eos tanquam à ſe non alienos aſſerere & redimere, & tanquam proprios ſibi vendicare ac poſtulare poſſet, eſſe potuerit. Unde Apoſtolus egregie Chriſtum, ex eo quod *caput Eccleſiæ* eſt, etiam *corporis ſui conſervatorem,* Eph. 5: 23, 25, 26. & Hebr. 2: 10, 11, 14. *eum qui ſanctificat, illoſque qui ſanctificantur* & redimuntur, *ex uno* ſanguine *eſſe* pronunciat, mutuoque *fratres* appellare *non veretur,* illudque ſummopere *decuiſſe* innuit. 3. Quid quod mediator *legi* charitatis, de amando proximo ſuo ad mortem uſque, deque quærenda Dei gloria ac ſanctitate, obnoxius eſſe; & cum idem ſacerdos eſſe deberet, juſtitiæ Dei oſtendendæ

natura humana,

dendæ & placandæ, sanguinem quem libaret, & corpus quod offerret, habere debuerit : quæ naturam humanam requirebant. Unde Apostolus connectit γενόμενον ἐκ γυναικός, & γενόμενον ὑπὸ νόμον, Gal. 4: 4. ideo incarnatum innuens, ut in ista natura, quæ ὑπόδικος erat, legis reatum susciperet & extingueret : & peragendo sacerdotio Christo *corpus formatum* dicit : Hebr. 10: 5.

sancta & immunis ab omni peccato:

VII. Debebat autem esse homo sanctus ac purus, atque ab omni labe immunis. Alioquin enim mox reus, non fœderis istius capax, illudque in primo ortu suo dissolutum fuisset. *Talis* enim *nos decuit* mediator, qui *sanctus, pius, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus*, foret, Hebr. 7: 26. quique fœderis leges implere posset, easque *cordi* haberet *inscriptas. Facere voluntatem tuam volupe mihi fuit, & lex tua erat in medio viscerum meorum.* Psal. 40: 9.

& divina.

VIII. Verum, præter humanam naturam, etiam *divina* in mediatore requirebatur. *Non alius* enim *nos decebat Pontifex*, nec sine alio mediatore ad Deum accedere hominibus fas erat, quam qui non solum sanctus &c. sed & *sublimior cœlis*, ipseque dominus de cœlo, & summus ac altissimus foret. Hebr. 7: 26. Nec in alio *gloriari* par erat, quam *in Jehova redemtore* nostro : *Et hoc nomen ejus quo appellabunt ipsum* : *Jehova justitia nostra.* Jer. 23: 6. Quod *tum* ex ipsa *muneris mediatorii dignitate*, quod divina omnia decora complectitur; cum qui mediator est, idem fœderatorum caput ac princeps, salutis arbiter ac dominus, & fidei ac spei omnisque religionis unicum objectum sit : *tum* ex singulis *mediatoris operibus* apparet, quæ divinam vim ac virtutem requirebant; ut ex incarnatione : (*Sermo caro factus est*, sive *esse incepit, & habitavit in nobis.* Joh. 1: 14.) Euangelii ac salutis præconio : (*Venite ad me omnes, qui fatigati estis & onerati, & ego faciam ut requiescatis.* Matth. 11:28. quæ verba merus homo fari non poterat; cum non nisi Dei sit dicere, *Respicite ad me, & servamini omnes fines terræ* : *nam ego sum Deus fortis, & nullus præterea,* Esai.45:22.) morte, ac corporis sui voluntaria oblatione : (*Nemo tollit animam meam à me* : *sed ego pono eam à me ipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo recipiendi eam. hoc mandatum accepi à Patre meo.* Joh. 10: 18.) ejusque dignitate; (*Pascite Ecclesiam Dei, quam sibi lucratus est proprio sanguine.* Act.20: 28. *Dominum gloriæ crucifixerunt.* 1. Cor. 2: 8.) resurrectione, (*Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*) Joh.2:19. ascensione, intercessione, Sp.S. missione, ac universæ porro salutis applicatione, quæ ab homine saltem proficisci non potest, liquidissimè constat.

IX. Ubi

IX. Ubi ab una parte vitandus error *Osiandri*, qui efficaciam à merito distinguere nescius, ab officio mediatorio humanam Christi naturam exclusit; & justitiam Christi divinam ac essentialem nostram justitiam esse asseruit: & ab altera parte *Stancari* opinio, qui dum fervidius sese collegæ suo objicit, in alterum extremum deflexit, & Christum secundum humanam naturam tantum mediatorem esse pronunciavit. Quæ & Magistri sententiarum opinio fuerat; quam Pontificii fere sequuntur, ut eo colore fidem Ecclesiæ suæ de sanctorum hominum & angelorum mediatione facilius tueantur. Nec satis sententiæ istius probrum ac invidiam declinat Bellarminus, distinctione *principii quod*, & *quo*; ut illud sit tota mediatoris persona, hoc vero sola ejus natura humana: cum nec aliud Stancarus voluerit, qui nec Deitatem Christi, nec personarum unionem negavit. Principium autem quo hic non solum est humana, sed & divina Christi natura, ut in operibus mediatoriis jam vidimus. ***Ab officio mediatorio Osiander exclusit humanam, Stancarus divinam Christi naturam. Cum quo faciunt Pontificii.***

X. Apostolus quidem, 1. Tim. 2: 5. *mediatorem* appellat *hominem Jesum Christum*. Verum sermo ibi tantum est de persona in concreto; quam Apostolus cum Deum antea appellasset, nunc peculiari de causa ab humana natura denominat; tum quia mox λύτρου ac mortis illius mentionem facturus erat, v. 6. tum quia fideles in precibus suis de nullo hominum genere desperare jubebat, quia mediator, cum homo existeret, communem omnium hominum personam sustinuerat.

XI. Quod porro objicit Bellarminus, mediatorem differre debere à Deo, cum mediator omnis sit ad alterum; adeoque Christum secundum divinam naturam id munus gerere non posse, nisi apud semet-ipsum mediator statuatur, mera argutia est. Cum enim apud Patrem, ex peculiari hujus operis œconomia, juxta Scripturæ usum mediatio peracta fuerit; atque ille judicis ac legislatoris, Christus autem sponsoris ac mediatoris personam sustinuerit, satis patet quam inanis hæc sit ratiuncula. Differt enim filius à Patre, tum personæ divinæ respectu, tum potissimum qua θεάνθρωπος, & ratione incarnationis suæ, sive œconomiæ, ut Græci Patres loqui amant, de qua Phil. 2: 7, 8. *Se ipsum exinanivit, dum formam servi assumsit, quando in similitudine hominis esse incepit, &, quum habitu inveniretur ut homo, humiliavit se ipse, dum se præstitit obedientem usque ad mortem, mortem verò crucis.* Et quanquam nemo sui ipsius mediator esse possit officii ratione, fructus tamen mediationis ad ipsum quoque pertingere potest. Adeoque cum Filius juxta cum Patre læsus fuerit, quid obstat quo minus & ipsius justitiæ sacrificio isto ***Objectiones Bellarmini solvuntur.***

satisfactum, ipseque ut Deus cum Patre peccatoribus placatus ac reconciliatus dicatur? quanquam Scriptura, peculiarem operis hujus œconomiam spectans, aliter loqui amet, Patremque potius, in quo tota trinitas censetur, nobis placatum dicat. Nulla etiam hæc Deitatis in Christo diminutio est, quod secundum eam mediator dicatur. Non enim quia mediator est, minor Deo est; cum illud æque sit divinum opus & decus, ac creare. Quæcunque autem minoratio Christo attribuitur, non simpliciter ob mediatorium munus, sed ob formam servi, quam in mediatione assumsit, ipsi attribuitur; juxta quam etiam *Patrem* sese *majorem* fatetur, Joh. 14: 28.

Christus solus mediator:

XII. Cum ergo mediatorem esse divinum opus ac decus quoque dicat, divinamque in Christo naturam requirat, apparet ipsi quoque soli hanc dignitatem competere. *Non est in alio quoquam salus. nec enim aliud nomen est sub cœlo quod datum sit inter homines in quo oporteat nos salvari.* Act. 4: 12. *Ego sum via, veritas & vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me.* Joh. 14: 6. *In quo habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem ipsius.* Eph. 3: 12. *Unus est Deus, unus & mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus, qui se ipsum dedit redemtionis precium pro omnibus.* 1. Tim. 2: 5, 6. *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* 1. Joh. 2: 1, 2. Unde Augustinus: *Hoc dicit Servator tuus; non est quò eas, nisi ad me, non est quà eas, nisi per me.* Non enim aditur Deus, nisi per Deum; non Filius fide, nisi trahente Patre; non Pater oratione, nisi deducente Filio.

Non angeli, sancti, aut beata virgo, ut Pontificii volunt.

XIII. Ut non sine sacrilegio Pontificii Servatori de hoc primario suo titulo controversiam moveant, ac sacerdotium ejus etiam ad alios, tum in cœlo, tum in terra, transferant. Hæc enim Bellarmini verba sunt, *esse sanctos aliquo modo redemtores: nec esse cur timeamus nomen mediatoris transferre ad sanctos,* De sanct. beat. l. 1. c. 20. & Virginem ipsi vocant *generis humani Redemtricem*; quam etiam protoplastis monstratam volunt, Gen. 3: 15. ubi, sacrum codicem nefando scelere corrumpere ausi, legunt היא pro הוא. Blasphemiam autem potissimum hoc colore tegunt, quod distinguunt inter mediatorem primarium & secundarios, inter mediatorem redemptionis & intercessionis; quo in censu sanctos ponunt. Qui dolus propius detegendus est.

Distinctionis eorum inter me-

XIV. 1. Apostolus enim non solum Col. 2: 18. contra Platonicos ac Angelicos agens, omnes istos minutos ac de plebe Deos, omnemque istam inter-

interceſſorum turbam cœlo proſcribit, damnans omnem *θρησκείαν τῶν ἀγγέλων angelorum cultum.* Erat autem illorum hominum idem prætextus qui Pontificiorum, ſeſe angelos ut interceſſores venerari. Sed 2. 1.Tim.2:5. ubi expreſſe de precibus in Eccleſia fundendis agit, *unicum* dicit eſſe *mediatorem*, ut per iſtum ſolum, non per alios, Deum debere adiri oſtendat: utque conſtet, quantam per hunc interceſſorem in precibus noſtris habeamus fiduciam, addit v. 6. talem eſſe mediatorem, *qui ſe ipſum dedit in redemtionis pretium pro quibuſvis.* Quibus verbis naturam interceſſionis mediatoriæ declarat. 3. Interceſſio enim hæc non eſt actus cujuſlibet Deum pro alio orantis, ut ea ſanctis etiam adſcribi poſſit; ſed eſt officii ſacerdotalis pars, & proprius ſacerdotis actus, qui ſe interponit pro peccatore, omneque malum averruncat, nec tam petit, quam poſtulat. Qualis interceſſio egregiè tribuitur Jobi 33: 23, 24. *Angelo advocato, uni ex mille,* qui, *ubi anima propinqua eſt foveæ, gratia hominem complectitur, & dicit, redime ipſum ne deſcendat in foveam, inveni lutrum.* Quo pacto nullus hominum aut ſanctorum Deum adire & pro alio orare poteſt. Non enim ille ſanguinem ſuum ac redemtionis pretium oſtendere poteſt; nec ejus eſt ad jam jam pereuntis animæ extremos gemitus occurrere, eamque dato pretio ac lytro ſervare, & dicere, redime ipſam &c. inveni lytron. Hoc autem proprie in hac cauſa eſt intercedere, per fuſum victimæ ſanguinem, per undantem altaribus cruorem, per datam in pretium animam, quod Chriſto conveniebat, Deum obteſtari, & magnis argumentis vel irato miſericordiam extorquere. 4. Unde Apoſtolus 1. Joh. 2: 1, 2. ut oſtendat qualis ſit Chriſtus interceſſor, qualique nos interceſſore egeamus, mediationem ejus interceſſioni adjungit, & non alium interceſſorem agnoſcit, quam qui pariter *paracletus & advocatus* noſter in judicio Dei ſit, quique *ipſe ſit propitiatio pro peccatis noſtris* v. 2. Quæ in merum hominem non cadunt. 5. ſed & adverſarii, (adeo ſe mutuo hæc conſequuntur) non preces ſolum, ſed & merita ſanctorum Deo imputant; ipſoſque liberatores & vindices vel in media morte appellant & invocant, & quidem ex vi meritorum. Quæ ipſiſſima eſt redemtio. Non enim niſi verè mediator & redemtor liberare animam in morte poteſt. Moſes autem, quem mediatorem Apoſtolus vocat, Gal. 3: 19. & Vet. Teſtamenti ſacerdotes, qui *pro hominibus conſtituti erant in iis quæ apud Deum agenda erant*, Hebr.5:1. (quæ exempla urgent) non ſanctorum, vel angelorum, ſed Chriſti ſolius imaginem ſuſtinuerunt; qui ideo Novi Fœderis, & *melioris teſtamenti ſponſor & mediator* dicitur, Hebr.7:22. 8:6.9:15.12:24.

Dictorem redemtionis & interceſſionis fraus detegitur.

XV. Cum

An, & quomodo Filius Dei ante incarnationem munus mediatorium gesserit?

XV. Cum vero adhuc in temporibus ante mediatoris adventum versemur, quæritur an, & quomodo, ibi munus mediatorium gésserit? Resp. Filium Dei *æterno* Patris consilio in mediatorem datum fuisse: cum sit *agnus ille inculpatus & incontaminatus*, *præcognitus ante jacta mundi fundamenta*. 1. Petr. 1: 20. *Jesus Christus heri & hodie idem est, & in sæcula*. Hebr. 13:8. In tempore autem *mox à lapsu*, sponsionem actu subiisse; eumque in finem *veteri Ecclesiæ* propositum, ab eâque fide acceptum fuisse. Ac eo nomine Ecclesiæ istius, tanquam peculii sui, curam gessisse, seque ut regem, protectorem ac vindicem ejus variis operibus exhibuisse. Unde & dictus מַלְאַךְ הַגֹּאֵל *angelus assertor, vindex,* Gen. 48: 16. *in cujus medio nomen Dei.* Exod. 23: 20-23. Cum autem ad propriam officii mediatorii functionem requireretur naturæ divinæ & humanæ concursus, peculiare istud munus & mandatum à Patre sibi traditum non ante peregisse, quam cum in *plenitudine temporis* formam servi indutus in terris versaretur. *Quum verò venit plenitudo temporis, emisit Deus filium suum, nascentem ex muliere, se subjicientem legi.* Gal. 4: 4.

Mediator hic fœderis inventus probat religionis nostræ supra alias præstantiam.

XVI. Atque ex hoc mediatore fœderis gratiæ invento æstimare licet Christianæ religionis supra omnes alias præstantiam; cum hæc sola verum mediatorem, gentibus ignoratum, Judæis repudiatum, nec à Muhammedanis agnitum, ab hæreticis denique justitiariis non recte cultum, commonstret; atque in eâ *unicum hoc sub cœlo nomen* inveniatur, in quo solo justitia & *salus* reperiri potest, Act. 4: 12. ut merito huic nos salvandos planè tradere opus habeamus.

CAPUT XV.

De Sponsione Fœderis gratiæ.

SPONSIO *fœderis gratiæ,*

I. Ost considerationem mediatoris novi fœderis sequitur ejus sponsio, quâ officium istud in se suscepit, ac fœdus omne ratum fecit (*Testamentum ante ratum factum à Deo in Christum, lex non facit irritum ad abolendam promissionem.* Gal. 3: 17.) Cujus *natura,* & tum *sponsoris,* tum ipsius *sponsionis conditio* & qualitas; ac porro præmium ac *remuneratio,* & sponsionis istius *firmitas,* & fructus denique ac *effectus* consideranda sunt.

II. *Sponsio*

II. *Sponsio* hæc nihil aliud est, quam *pactum* mutuum inter Patrem & Filium, quo Pater Filium dat ut λυτρωτὴν & caput populi præcogniti, & Filius vicissim se sistit ad ἀπολύτρωσιν hanc peragendam. In quo fœdere ac pacto Pater stipulatur à Filio assumtionem naturæ humanæ ex semine mulieris, & in eâ obedientiam usque ad mortem; ac repromittit ipsi pariter semen spirituale & regnum: Filius vicissim sistit sese ad faciendam Patris voluntatem; & altrinsecus restipulatur salutem sui ipsius, & populi sibi è mundo dati. Atque hoc est *consilium* illud ac fœdus *pacis*, Zach. 6: 13. de quo videri amplius potest Jer. 30: 21. *Et erit princeps ejus ex ipso, & potestatem habens ejus ex medio ipsius exibit, & faciam eum accedere, & accedet ad me. Nam quis est qui in fidem* suam *recipit cor suum, ut accedat ad me?* Esai. 42: 1. *Ecce servus meus.* v. 6. *Ego Jehovah vocavi te in justitia, & tenebo manum tuam & retinebo te & dabo te in fœdus populi in lucem gentium.* Sic Esai. 49: 5, 6......12. *Et nunc dixit Jehovah (qui format me ab utero in servum sibi ad reducendum Jacobum ad sese, Israël ipsi colligetur*, vel *non colligeretur? & honoratus ero in oculis Jehovæ; & Deus meus extitit robur meum) dixit, inquam: Leve est, ut sis mihi servus* ad *erigendas tribus Jacobi, & retentos Israëlis ad reducendum; sed dabo te in lucem gentium, ut sit salus mea usque ad finem terræ.* Esai. 53: 10, 11. *Et Dominus volens enervare ipsum ad impotentiam redegit, ubi posuerit anima ejus satisfactionem, videbit semen,* quod *prolonget dies, & in cujus manu voluntas domini proficiat. A labore*, quem *videbit anima ejus satiabitur; in agnitione*, h.e. fide *sui justificationem dabit justus servus meus multis, & peccata ipsorum ipse portabit.* Psal. 40: 7, 8, 9. *Sacrificium & munus non voluisti; aures perforasti mihi. Tunc dixi, Ecce venio, de quo in volumine libri scriptum est. Facere voluntatem tuam cupio, & lex tua est in medio viscerum meorum.* conf. Hebr. 10: 5, 6, 7, 10. *In hac voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Christi semel* factam. Psal. 16: 2, 3. *Dixisti ad Jehovah, Dominus es tu. Bonum meum non est super te, pro sanctis qui sunt in terra.* Psal. 2: 8. *Postula à me, & dabo gentes hæreditatem tuam, & proprietatem tuam extrema terræ.* Job. 33: 24. *Redime illum, ne descendat in foveam, inveni λύτρον.* *quid sit?*

III. Quantum ergo ad *Filium*, sponsio ejus nihil aliud est quam voluntas ejus offerendi semet ipsum in sacrificium pro humano genere. Unde nomen sponsoris ipsi tribuitur. *Melioris Testamenti* ἔγγυος *sponsor est Jesus*, Hebr. 7: 22. *Patris* autem erat, sponsorem hunc humano generi dare & sponsionem ejus accipere. Est enim eadem hic voluntas Patris &

 Filii,

Filii, æterna illa ac divina voluntas, sive *voluntas spiritus æterni.* Hebr. 9: 14. sed quæ pro diversitate personarum utrique distincte appropriatur: Patre personam rectoris ac legislatoris, Filio personam Angeli assertoris, & tum divinæ gloriæ ac sanctitatis, tum Ecclesiæ vindicis ac restitutoris gerente; sicut Spiritus Sancti est hæreditatem hoc fœdere partam fidelibus applicare & obsignare: *In quo etiam credentes obsignati estis Spiritu promissionis Sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ.* Eph. 1:13, 14.

Qualis debuerit esse persona sponsoris?

IV. Atque hinc *secundo* patet qualis debuerit esse *persona sponsoris*, & qualium naturarum particeps, divinæ nimirum & humanæ.

V. *Divinæ.* Non enim mera creatura pro aliis, justitiæ divinæ satisfacere, & gloriam ac sanctitatem ejus illustrare; nec hominum salvandorum caput & princeps, eorumque, tanquam hæreditatis ac peculii sui, dominus, in quo confidere & tanquam in salvatore suo gloriari possent, existere; nec denique ab æterno pro iis apud Deum intercedere & spondere, ac porro in omnem æternitatem eos servare poterat. Hæc enim divina αὐχήματα sunt.

VI. *Humanæ* autem, quia illa ex fœdere Deo obligata erat; quod fœdus mutari non poterat. Adeoque humana obedientia, hominisque officia requirebantur. Imo non homo solum, sed & *Filius hominis* Psal. 8:5. existere debebat, ut legem charitatis, qua hominem *ut carnem suam adamare* debebat, (*Membra sumus corporis ipsius, ex carne ejus & ex ossibus ejus*, Eph. 5:30.) implere, & pro iis tanquam *fratribus* intercedere, eorumque *Goël* (Job. 19:25. *Ego novi Goël, vindex meus, vivit*) existere, & denique tanquam *primogenitus* universam Dei familiam sacrare, & ad Deum adducere posset. *Qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno omnes; quare non pudet eum fratres eos vocare.* Hebr. 2:11. *Quia igitur pueri communem habent carnem & sanguinem, & ipse similiter particeps factus est eorundem* &c. v. 14, 15, 16, 17.

Sponsionis ipsius qualitas, in subjectione sponsoris sub legem.

VII. Ipsius porro *sponsionis conditionem* & legem quod attinet, consistit illa *in subjectione* sponsoris in natura humana *sub lege* Dei. Intelligitur autem *lex* illa amoris Dei ac proximi, qua omnes homines, adeoque etiam sponsor tenebatur. Amor autem Dei jubebat ipsum gloriam Dei quærere, eamque quam maxime fieri poterat illustrare & perficere; quod potissimum in redemtionis opere, quo Deus peculiari modo sanctificatus est, factum est. Amoris in proximum erat, fratrem suum ex morte eripere, & vel suam ipsius vitam pro eo interponere. *Si condonas peccatum ipsorum*, bene est, *& si non est*, sc. remissio, dele me *ex libro quem scripsisti*, Exod. 32:32.

VIII. Sub-

VIII. Subjectio illa Christi ab Apostolo Phil. 2:6,7,8. in duobus ponitur: 1. in gloriæ suæ abjectione vel occultatione, & profunda illa sui *exinanitione*, qua, cum, ut olim, gloriosus in terris apparere, & Deum fateri potuisset, dissimulatâ majestate, ac servi in formam compositus, in terris egit. 2. in legis obedientia usque ad mortem crucis. *Qui, cum esset in forma Dei, non raptum duxit esse instar Dei, sed seipsum exinanivit, dum formam servi assumsit, quando in similitudine hominis esse incepit, & quum habitu inveniretur ut homo, humiliavit se ipse, dum se præstitit obedientem usque ad mortem crucis.*

IX. Quæ obedientia propriè subjectionis sub lege in Christo speciem habebat. Duplex enim subjectio illa est; vel naturalis, quæ ab omni creatura rationali debetur, vel ex peculiari fœdere ac pacto; quæ proprie in Scripturis subjectio sub lege, atque *sub lege esse*, appellatur: atque ea ratione de Christo usurpatur. Quanquam enim natura humana, quatenus Dei creatura est, Deo semper subesse debeat, nec nisi sancta ac justa Deo placere possit, quomodo & Christi in cœlo humanitas, & beatæ animæ ad eandem sanctitatis legem perpetuo tenentur; hoc tamen propriè & strictè subjectionem hanc sub lege non dicit: non enim beati in cœlis, quanquam sancti esse debeant, amplius legi subjecti sunt. Et sic Christus, absque sponsione suâ, legi quoque obedire, Deum proximumque adamare, & homo sanctus ac justus esse debuisset; non tamen legi proprie subjectus fuisset. Subjectio enim sub lege strictè dicit, sub eâ esse, ut dominâ obedientiam imperante, tanquam beatitudinis conditionem; nec eam addicente ante conditionem præstitam. Qua ratione nec beati in cœlo, nec Christus, quanquam homo, absque sponsione sua, in terris, sub lege fuisset, cum mox comprehensor ac beatitudinis hæres esse potuisset, nec eam post longum obedientiæ cursum demum expectare necesse habuisset. Atque ita Christus, cum ex sese legi subjectus non foret, nec ad istas conditiones teneretur, sese ipsum liberrima voluntate legi subjecit, pro nobis, per sponsionem ac pactum suum cum Patre. Quæ subjectio naturali illi sanctitati, quam ut homo etiam pro se præstare debebat, accessit; & certum aliquod præterea obedientiæ curriculum postulavit, ante quod impletum præmium sperare non poterat: sumsitque initium à prima ejus nativitate, ac terminata est ejus morte; qui ab Apostolo appellantur *dies carnis ejus*, Hebr. 5:7. qui nunc cessant: *non enim amplius cognoscimus Christum secundum carnem.* 2. Cor. 5:16. Unde jam intelligi potest, quomodo sanctitatem & legis obedientiam, quam pro sese

debebat ut homo, tamen nihilominus pro nobis ac nostro nomine ac bono adimpleverit.

Quæ subjectio consistit in obedientia vitæ & mortis.

X. Consistit autem hæc subjectio Christi proprie dicta in obedientia *vitæ & mortis*; ac trinam illam perfectionem postulabat, partium, graduum & perseverantiæ; quæ tota *vita* præstita, in *morte* Christi potissimum elucebat ac absolvebatur: in qua ipsius respectu erat obedientiæ ac amoris ejus probatio, & πειρασμὸς (*Quantumvis esset filius, didicit ex iis, quæ passus est, obedientiam,* Hebr. 5:8.) nostri autem respectu τιμωρία & propriè dicta pœna. *Paradigma pacis nostræ super ipso erat, & vibice ipsius sanatio nobis facta est.* Esai. 53:5.

Quam quidam perperam divellunt, distinguendo justitiam ejus activam & passivam.

XI. Quam obedientiam Christi perperam quidam non distinguunt solum, sed & divellunt, duplicem ejus justitiam facientes, *activam* & *passivam*, priorem Christo vendicantes, alteram nobis. Cum quicquid Christus præstitit, id omne ad justitiam requisitum fuerit, & unicam justitiam pepererit, quæ universa activa potius dicenda est; omnisque ea nobis fuerit debita, tum quatenus justitiam legis implevit, tum quatenus mortis reatum expunxit & delevit. Tota enim illa obedientia Christi unum tantum facit δικαίωμα, unicamque justitiam, per quam salvi constituimur. Nam τὸ χάρισμα *quod per gratiam datur*, est *ex multis lapsibus* εἰς δικαίωμα *in justitiæ causam*, Rom. 5:16. est *per unum* δικαίωμα *justitiæ meritum in omnes homines in justificationem vitæ.* v. 18. Nec hæc curiose adeo distinguenda, multo minus discerpenda sunt, & justitia Christi laceranda & mutilanda.

Sponsoris remuneratio.

XII. Hanc sponsoris subjectionem *ad breve* tempus, βραχύ τι Hebr. 2: 7, 9. ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ *in diebus carnis ejus*, Hebr. 5:7. in quibus se ipsum ἐφάπαξ *semel obtulit,* Hebr. 7:27. consequi debuit *quarto* ipsius *remuneratio* & exaltatio, ut præmium obedientiæ peractæ. *Ubi posuerit satisfactionis pretium anima* ejus, *videbit semen,* quod *prolongabit dies; & beneplacitum Jehovæ in manu ejus prosperabitur* &c. Esai. 53: 10, 11. *Qui propter passionem mortis gloria & honore coronatus est,* Hebr. 2:9.

Quæ est exaltatio ejus, ut capitis Ecclesiæ, pro omnibus ejus membris.

XIII. Quæ ejus exaltatio non nude consistere debuit in collatione vitæ æternæ, quod erat præmium fœderis operum cuilibet justo conferendum; sed sicut ille peculiare mandatum à Patre acceperat, & peculiare pactum cum eo inierat, quo singulare etiam præmium ipsi promissum erat; & sicut θεανθρώπου meritum majus plane est merito nudi hominis; ita etiam gloriosior exaltatio ipsi debebatur; non ex fœdere operum simplici-

pliciter, ſed ex pacto illo cum Patre. Quæ in eo conſiſtit, quod ipſe peculiari gloria effulgens, & ad dextram Dei conſidens, ſalvandorum dux & princeps, eos ſecum in gloriam introducturus, inque iis ſemper glorioſus extiturus ſit. Quæ tamen gloria ejus non tollit naturalem illam ſubjectionem, qua humanitas Chriſti divinitati ſubjecta manet ut creatura. *Quum vero ſubjecta fuerint ei omnia, tunc & ipſe Filius ſubjicietur ei, qui ſubjecit ipſi omnia, ut Deus ſit omnia in omnibus.* 1. Cor. 15: 28.

XIV. Cum autem exaltatio hæc Filio ex pacto iſto debita fuerit, obedientia & ſubjectio ejus veri & propriè dicti *meriti* rationem habuit, & ad gloriam ipſius non tantum antecedenter, ut quidam volunt, verum etiam meritoriè præceſſit. Imo meritum hic fuit non tantum ex pacto, ſed etiam ex condigno: tanta enim humiliatio tantæ perſonæ gloriæ iſti & exaltationi proportionata fuit. Unde 1. Chriſtus à Deo exaltatus dicitur *ideo* & *propter* obedientiam ſuam, Phil. 2: 9. *Quamobrem & Deus ipſum ſuperexaltavit.* Hebr. 1: 9. *Dilexiſti juſtitiam --- ideo unxit te, Deus, Deus tuus oleo alacritatis præ conſortibus tuis*, coll. cum Pſal. 45: 8. Hebr. 2: 9. *διὰ propter paſſionem mortis gloria & honore coronatus eſt.* Eſai. 49: 4. *Certe judicium meum eſt apud Dominum, & operæ pretium cum Deo meo.* 2. Et commutatio obedientiæ & gloriæ ejus innuitur, תחת אשר *ejus vice, pro eo quod in mortem effudit animam ſuam, propterea dabo ipſi partem in multis.* Eſai. 53: 12. 3. Denique expreſſe *dignitas* ad gloriam ipſi adſcribitur, ut Apoc. 5: 12. *Dignus eſt agnus qui mactatus eſt, ut accipiat potentiam* &c. Ac tantum abeſt quod hæc negari queant, ut Chriſtus ſi ſibi nihil meritus ſit, ne nobis quidem aliquid meritus fuiſſe dici poſſit.

Quare obedientia ejus habuit rationem meriti, & quidem ex condigno: quod probatur.

XV. Citra *ἀκυρολογίαν* igitur meritum Chriſto adſcribi poteſt circa exaltationem ejus: ubi tamen attendendum 1. meritum hoc tantum reſpicere gloriam illam, qua nunc fruitur natura ipſius humana, non vero revelationem glorioſam divinitatis in humanitate, quæ ſupra omne meritum eſt, æque ac ipſa incarnatio, quæque non meriti, ſed gratiæ fuit, ut Apoſt. expreſſe Phil. 2: 9. monet voce ἐχαρίσατο: *nomen* enim illud, *in quo omne genu ſe* debeat *flectere*, nullo merito acquiri poteſt, ſed naturæ ejus divinæ jam ante conditum mundum competebat, juxta illud: *Et nunc glorifica me, tu Pater, apud te gloria, quam habui priuſquam mundus eſſet,* Joh. 17: 5. 2. omne Chriſti meritum, omnemque ejus gloriam tandem exire in bonum noſtrum, atque uſu noſtram eſſe: non enim ſuum lucrum quæſivit, ſed Eccleſiæ ſuæ, cujus *caput*, & tanquam proprii

& diſtinctius explicatur.

corporis salvator est. Eph. 5: 23. Non enim illa quæ sibi & quæ nobis promeruit nimium discernenda ac discerpenda sunt. Nos enim sibi in peculium & hæreditatem acquisivit, ac sibi proprios promeruit. Quæ pariter & Christi & Ecclesiæ gloriam ac beatitudinem comprehendunt. Ut Sociniani prorsus aberrent, dum Christo meritum sui ipsius respectu attribuunt, ut eo colore meritum ipsius respectu nostri abnegent. Quod alienum & secum pugnans est. Sicut enim gloria ejus sine Ecclesiæ gloriâ non consistit, cum in eâ potius sita sit; ita illam sibi promeruisse, ut nihil interim Ecclesiæ meruerit, nec dici nec concipi potest.

Sponsionis hujus constantia, negata à Remonstrantibus:

XVI. Sequitur *quinto* loco sponsionis hujus *firmitas & constantia*; qua Filius Dei causam nostram, quam susceperat, deserere, & sponsioni semel initæ renunciare non potuit. Quod *Remonstrantes* temerè, nec sine impietate aliqua affirmant, cum Christum absque peccato & pœnâ ulla provinciam susceptam deponere potuisse asserunt, hac sola noxâ, quod simul præmium & gloriam promissam abdicare & negligere debuisset. Quod & fœderi gratiæ, & sponsionis naturæ, & Christi ipsius dignitati ac sanctitati, fidelium denique sub V. T. spei ac fidei repugnat.

qui redarguuntur.

XVII. Hoc pacto enim 1. Non solum electionem divinam ac decretum ejus, quo Christus *ante jacta mundi fundamenta præcognitus* & in vadem destinatus erat, 1. Pet. 1:20. incertum ac mutabile reddunt: sed fœdus ipsum gratiæ, omneque testamentum Dei, pactumque Patris & Filii, quo solo salus nostra nititur, & *voluntatem æterni spiritus, per quam sanctificati sumus,* Hebr. 9: 14. 10: 10. prorsus perimunt; imo pactum hoc cum Filio, & mandatum Patris, quo ipsi redemtionis opus commissum fuit, in nudam permissionem convertunt, *licet tibi satisfacere pro fratribus, si vis.* 2. Sed & sponsionis ipsius naturam evertunt, quæ ejus generis est, ut semel accepta sine peccato deponi iterum non possit. Quod in Christo magis verum est, cui ille honos non sine *jurisjurandi* religione contigit, ad firmitatem & æternitatem ejus significandam. *Lex homines constituit sacerdotes habentes infirmitatem : sermo autem jurisjurandi, quod post legem est, Filium in æternum consummatum.* Hebr. 7: 28. 3. Quin & Christum ipsum cum Durando peccato ac damnationi subjiciunt: sponsionem enim factam frangere, vadimonium deserere, sacerdotium jurejurando firmatum profanare, & summum istum in genus humanum amorem abjicere, perfidia & scelus est, ac pœnam meretur. 4. Ac denique spem omnem atque fidem filiorum Dei, ac præsertim Patrum sub V.T. qui isto sponsore nixi animas suas Deo crediderunt, fallacem ac

dubiam

dubiam ponunt. Cum tamen tanta cum certitudine ac fiducia Jobum loquentem audiamus c. 19: 25. *Sane ego novi, quod vindex meus vivit, & postremus supra pulverem stabit. Et postquam cutis mea destrinxerint hoc, etiam ex carne mea videbo Deum.* Non enim spes ac fides ulla in Deum mendax esse, vel hominem frustrari potest.

XVIII. Christi autem in munere hoc obeundo fidelitas & constantissima obedientia, quæ nulla vel minimi peccati labe adspergi poterat, duplici fundamento nitebatur, *unione hypostatica*, & *unctione Spir. S.* Illa faciebat ipsum amicum, quin & Filium Dei: impossibile autem erat Filium Dei, eundemque θεάνθρωπον & Deum, Dei per peccatum inimicum fieri, & hæreditate suâ excidere, tandemque damnari. Per hanc autem *supra consortes suos inunctus*, Psal.45:8. *Spiritum S. non ex mensura accepit*, Joh.3:36. & in prophetam infallibilem, sacerdotem incontaminatum ac sanctissimum, regem denique spiritualem, & salutis ducem ac ἀρχηγὸν certissimum, & sanctitatis omnis exemplar ac auctorem consecratus ac Ecclesiæ datus est.

XIX. Πρῶτον ψεῦδος adversariorum est, Christum Patri obediisse liberrimè, h. e. ut ipsi interpretantur, sine ulla subjectione sub lege, vel pœnæ comminatione: unde sine peccato munus quod acceperat, rursus deponere potuerit; hoc solo, quod simul promissum præmium abdicare necesse fuerit. Cum tamen & pactum Patris, & mandatum ipsi traditum legamus, quo saltem adstringebatur: quæ postea universæ ipsum legi subjecerunt, ejusque præstandæ reum fecere. Ista enim sponsoris ratio est, omnem hominis obligationem subire & præstare. Neque etiam obedientia ipsius absque hoc fuisset obedientia vera, vel δικαίωμα τοῦ νόμου, *impletio legis ad justitiam.* Ut legi subjectum fuisse constet; pariterque etiam comminationibus legis: non enim istæ propriè labendi periculum dicunt, ut adversarii urgent, sed justitiam ac sanctitatem Dei, ejusque erga peccatum odium testantur; & in Christo præterea divinæ iræ sensum, quam ut sponsor noster degustare debebat, operabantur, adeoque ejus statui nullo modo adversabantur. ***Adversariorum πρῶτον ψεῦδος.***

XX. *Effectum denique* ac fructum sponsionis quod attinet, ille duplex est: non-imputatio peccati nostri, utpote quod in sponsore punitum ac deletum fuit, Rom.8:1. *nulla nunc condemnatio iis, qui sunt in Christo Iesu*: & imputatio justitiæ ac obedientiæ sponsoris nostri, ad acquirendam vitam & salutem, non ut mercedem nobis debitam, sed ut hæreditatem à fratre Christo nobis donatam. *Christus factus est sapientia* ***Sponsionis effectus, seu fructus.***

a Deo,

à Deo, juſtitia, & ſanctificatio, & redemtio. 1. Cor. 1: 30. Cujus juſtitiæ participes reddimur per unionem ac communionem cum ipſo, ut cum capite noſtro; quæ à Spiritu ſponſoris per fidem, ac vitam ſpiritualem in nobis perficitur.

Huic ſponſioni Chriſti adverſantur Sociniani qui volunt eum duntaxat dici ſponſorem, quod pro Deo apud nos ſpoponderit quæ eorum ſententia refellitur.

XXI. Adverſantur autem huic ſponſioni Chriſti palam *Sociniani*, eamque impie detorquent & corrumpunt, dum Chriſtum ἔγγυον τῆς διαθήκης & *ſponſorem teſtamenti* dictum volunt, non quod noſtro nomine apud Deum egerit, ſed contra quod pro Deo apud nos ſpoponderit; quod videl. Dei nomine ad nos venerit, fœdus nobiſcum fecerit, ejuſque bona ac promiſſiones rata fore promiſerit, modo ea fide accipiamus, idque morte ſua ac ſanguine firmaverit. Quæ 1. mera vocis κατάχρησις eſt: ſponſor enim proprie eſt qui alterius debita in ſeſe recipit & præſtat. 2. Quæ & ſponſionis Chriſti ratio fuit: ſicut Apoſtolus Hebr. 7. ſacerdotis & ſponſoris vocabula alternat; unde hæc ſponſio apud Deum peragenda erat, nec ſine Chriſti ſacerdotio ac ſatisfactione intelligi debet. 3. Quam cum adverſarii negant, infirmum eum valde ſponſorem, etiam apud homines faciunt: nihil enim ſponſor ſpondere poteſt niſi quod ipſe impetraverit: hi autem Chriſto omne meritum abrogant. 4. Imo cum omnem Chriſti promiſſionem & annunciationem, quam hi homines ſponſionem vocant, conditionalem ponant, utpote quæ obedientiâ noſtrâ nitatur, quæ adeo difficilis eſt, quamque propriis viribus peragendam ajunt, profecto iſta ſponſio fidem noſtram parum firmare & ſtabilire poteſt. 5. Et porro, an fides noſtra ſine tali ſponſore non poſſet Deo promittenti credere? an non Abraham, reliquique fideles ſine eo crediderunt? & quid ille tum adeo neceſſarius? & quomodo Apoſtolus ipſum ſponſorem *Deo dignum* dicit, idque tantopere, ut abſque eo Deum adire, eique ſe permittere, nefas ac ſummopere indecens foret? *Decebat ipſum, propter & per quem ſunt omnia, multis filiis in gloriam introductis, principem ſalutis ipſorum per paſſiones conſummare.* Hebr. 2: 10. *Talis nos decebat ſacerdos, pius, ſine vitio* &c. c. 7: 26. Adeo tenuem ac inutilem & nullum tandem ſponſorem hi homines relinquunt; & præſtantiſſimis iſtis vocabulis Sponſoris, Sacerdotis, Redemtoris nullum planè ſenſum ſubjiciunt. Quod ſollemne ipſis eſt, ita omnem Scripturæ ac univerſæ religionis vim ac potentiam enervare ac tollere.

LOCUS DUODECIMUS

De Fœderis gratiæ executione.

CAPUT XVI.

De Promulgatione & Applicatione Fœderis GRATIÆ.

I. NOn sufficit autem Deum ab æterno habuisse consilium dandi, in mediatore & sponsore, semini electo hæreditatem per formam testamenti, nisi illud in tempore hæredibus illis notificetur & applicetur. Atque huc *quinto* facit testamenti hujus *promulgatio & applicatio*. *Testamenti gratiæ* PROMULGATIO & APPLICATIO.

II. *Promulgatio* illius constat tribus partibus, 1. *notificatione* illius. 2. *præcepto fidei*. 3. *promissione salutis*. PROMULGATIO *constat tribus partibus*.

III. *Notificatio* ac declaratio hujus testamenti facta est ab ipso Deo, tum *primis parentibus* statim à lapsu: *Et inimicitiam ponam inter te & inter mulierem, & inter semen tuum, & inter semen ejus: illud conteret te* quoad *caput, & tu conteres illud* quoad *calcem*. Gen. 3: 15. tum *Abrahamo*: *Et faciam stare fœdus meum inter me & inter te, & inter semen tuum post te, in ætates ipsorum, in fœdus seculi, ut fiam tibi in Deum & semini tuo post te*. Gen. 17: 7. tum deinceps multoties, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως *per Prophetas*, Hebr. 1: 1. Atque in N. T. vocatur ἐπαγγελία, sive *promissio*. Rom. 4: 16. *Ut firma sit promissio toti semini*. vide & Gal. 3: 14, 16, 17, 18, 21, 22. Hebr. 11: 9, 13, 17, 39. quibus locis eadem appellatio frequentatur. *1. Notificatione illius.*

IV. Promulgatur *deinde* testamentum gratiæ per verbum mandati, sive *præcepti*, quo omnes homines, quos Deus externâ vocatione dignatur, jubentur credere in Christum; juxta illud Act. 16: 31. *Crede in Dominum Jesum Christum, & salvaberis tu, & domus tua*. In quo præcepto fidei simul continetur præceptum resipiscentiæ & studii conservandæ bonæ conscientiæ in charitate. Naturâ autem fides resipiscentiam præcedit; illa enim ad Deum primo nos adducit; quanquam tempore simul sint. *2. Præcepto fidei & resipiscentiæ.*

An hoc fidei mandatum sit legis an Euangelii?

V. Ad *quæstionem*, an mandatum hoc fidei sit præceptum legis an Euangelii? Resp. 1. mandatum legis esse eatenus, quatenus ea homini omne Dei verbum recipere jubet. 2. non tamen esse mandatum *legale*, h. e. præceptum habens conditionem pacti. 3. cumque fluat ex promissione illa testamentaria, de servando semine electo per fidem; atque non omne testimonium Dei, sed proprie bona in Christo oblata unicè apprehendat; eatenus est *Euangelicum*, & *lex fidei*, Rom. 3: 27. uno verbo, quoad obligationem, fides hæc legis est; quoad originem, Euangelii.

An Christus in fœdere gratiæ sit legislator?

VI. Unde etiam solvi potest *altera quæstio*, an Christus in fœdere gratiæ sit legislator? Est enim revera, & dici legislator potest, quatenus legem, h.e. doctrinam & viam salutis hominibus tulit, sive potius jussit, tum in Vet. tum in Nov. T.; atque etiam obedientiam erga mandata Dei ab hominibus flagitat, quin & ea cordibus suorum inscribit. 2. respiciendo vero ad legem operum, non sine blasphemia vocari potest novæ legislator, quasi aut ad legem operum aliquid addiderit, aut auctor fuerit novi fœderis operum, per quod, sub conditione obedientiæ præstandæ, homines servare velit.

3 Promissione fœderali salutis, distinguenda à promissione testamentaria.

VII. Tertius actus promulgationis fœderis gratiæ consistit in *promissionibus* fœderalibus, quæ annectuntur mandato fidei. Quæ fœderales promissiones distinguendæ sunt à promissionibus testamentariis, quibus Deus declarat ac notificat testamentum sive consilium suum. Nam promissiones testamentariæ nudè dicunt quid Deo propositum sit efficere, & concipiuntur verbis absolutis; ex. gr. *semen mulieris conteret caput serpentis*: promissiones vero fœderales proponuntur axiomate conditionato, & connectuntur mandato fidei, atque ad hominem propius diriguntur, ex. gr. *si credideris, servaberis*. Unde hominis officium, videl. adstipulationem ejus & amorem ac quæstionem boni promissi postulant. Quo pacto testamentum hoc in formam quandam fœderis abit. *Potioris est testamenti mediator, quod super potioribus promissionibus in legis formulam redactum est*. Hebr. 8: 6.

VIII. Cum verò Deus approbet omnem veritatem ex mandato & consilio suo fluentem, hinc etiam propositiones istas conditionatas universales approbat, *omnis qui credit, habet vitam æternam* &c. non tamen voluntas ejus à conditione aliquâ suspensa est. Ac sub tali propositione conditionata salus offerri potest omnibus vocatis, sine ulla illusione, aut desiderio, ac voluntate incompletâ in Deo. Æternùm enim illa connexio vera est, *qui credit, salvabitur*. Non enim frustra quis ad Christum, ru-

pem

pem ſalutis, confugere poteſt. Unde officium hominis monſtratur, ut ad Chriſtum confugere non dubitet, & ſalutem tantam non negligat. Quod cum Deo homineque ſummopere dignum ſit, Deus illud non poteſt non probare ac jubere, & laſſam ſitientemque animam recipere ac ſolari. Reprobi autem, in officio ſuo deficientes, ipſi ſibi deſunt, manente tamen propoſitione in ſeſe vera.

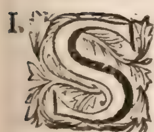
IX. Promulgationem hanc externam ſequitur interna fœderis hujus *applicatio*. Circa quam occurrunt cum *principia* ejus, à quibus pendet, tum *operationes* & *beneficia*, per quæ in propiorem hujus fœderis communionem adducimur. *Teſtamenti gratiæ* APPLICATIO; *circa quam conſideranda, ejus cum principia,*

X. *Principia* ac cauſæ hujus applicationis ſunt partim *Chriſti meritum*, partim efficax ejus per *Sp. S. gratia*. Eſai. 49: 4, 6. *Judicium meum eſt cum Jehova, & operæ pretium meum cum Deo meo --- dedi te in lucem gentium, ut ſis ſalus Dei uſque ad finem terræ.* Eph. 4: 10. *Qui aſcendit ſupra omnes cœlos, ut impleat omnia.* Adeo ut rejiciendi ſint, qui putant, non obſtante Chriſti merito, fieri potuiſſe, ut nemo in ipſum crederet, & per ipſum ſalvaretur. Quæ meriti Chriſti abnegatio eſt.

XI. *Operationes* ac *beneficia* iſto ex fonte fluentia, quæ nos bonorum fœderis participes faciunt, ſunt, 1. vocatio efficax, 2. regeneratio, 3. fides, 4. juſtificatio, 5. ſanctificatio, 6. reſipiſcentia, 7. glorificatio, 8. atque inde reſultans perſeverantia & certitudo ſalutis. Quæ bona omnia, ut & ipſum meritum ac gratia ſponſoris Chriſti, cum excellentius ſub N. T. emineant, quam ſub ulla alia fœderis iſtius œconomia, tractationem eorum ad iſtum locum reſervabimus; quamvis cæteroquin bona iſta omnibus hæredibus communia ſint, & ad omnia teſtamenti iſtius tempora ex æquo pertineant. *tum operationes & beneficia.*

CAPUT XVII.

De Subjecto Fœderis gratiæ. Ubi de ejus latitudine & gratiâ univerſali.

I. Equitur denique *ſubjectum* fœderis gratiæ, cui id applicatur: cui cohæret diſquiſitio de *latitudine ejus*, quouſque ſe extendat. *Fœderis gratiæ* SUBJECTUM,

II. Ubi in ipſo limine occurrit *quæſtio*, *an etiam* ad *angelos* *non angeli:*

gelos pertingat hoc fœdus, & an Christus eorum mediator sit? Ad quod resp. Apostolus, Hebr.2:16. *Non angelos* ἐπιλαμβάνεται *assumit*, sive asserit, scil. ut eorum Goël & assertor sit, *sed semen Abrahæ*.

sublatis eorum qui aliter sentiunt, scrupulis; III. Nec rectè contrarium infertur, ex locis Eph.1:10. Col.1:19,20. ubi *per Christum omnia recollecta ac reconciliata* dicuntur, *tum quæ in terra, tum quæ in cœlo sunt*. Posito enim per *ea quæ in cœlo sunt* intelligendos ibi esse angelos, reconciliati sunt illi, non Deo, sed nobis. Hominibus enim Christi beneficio cum Deo reconciliatis, etiam angeli Dei ministri ac amici, qui propter peccatum ab ipsis alieni ac divulsi fuerant, reconciliati sunt: atque per eum, reductis ab errore suo hominibus, universa Dei domus & familia rursus pacata & composita dici potest. Potius autem ibi agitur de reconciliatione illa, quâ reconciliavit Christus satisfaciendo pro peccatis ipsorum, simul tum beatos, qui tunc temporis in cœlo erant, tum electos, qui in terra agebant & porro acturi erant. Conf. Hebr. 11:40. *Quum Deus de nobis melius quid providisset, ne sine nobis consummarentur.*

IV. Neque etiam juvat distinguere inter mediatorem unionis & reconciliationis. Scriptura enim non alium quam reconciliationis mediatorem agnoscit. Adeo ut, quamvis non sine Filio Dei angeli boni perseveraverint, utpote per quem Pater omnia operatur, & cujus gloriam quærit; isque etiam angelorum, atque universi cœlitum populi caput & princeps sit, qui eum proinde *adorare* jubentur (*Quum rursus introducit primogenitum in orbem hâbitabilem, dicit, Et adorent eum omnes angeli Dei*. Hebr.1:6.) non tamen eorum mediator est. Non enim quæcunque gratia, etiam in Filio præstita, gratia mediatoris est. Illa enim solummodo circa miseros & inimicos Dei locum habet.

sed soli homines, semen promissionis. V. Restringendum ergo hoc fœdus est ad solos homines, sive illos inter homines, quos Scriptura *semen & filios promissionis*, exque eâ veluti prognatos, & *semen Abrahæ*, cui specialis promissio facta legitur, ac *semen benedictum* appellat. *Non filii carnis, hi filii Dei: sed filii promissionis reputantur in semen. Promissionis enim sermo hic: secundum hoc tempus veniam & erit Saræ filius.* Rom. 9: 8, 9. *Ut firma sit promissio omni semini, non ei, quod ex lege est, tantum, sed & ei, quod ex fide Abrahami est: qui est pater omnium nostrum. (Sicut scriptum est, patrem multitudinis gentium posui te) --- qui contra spem securè credidit se factum esse patrem multarum gentium, secundùm id quod dictum est, sic erit semen tuum.* Rom. 4: 16, 17, 18. *Scriptura prævidens Deum ex fide justificare gentes,*

ante

ante euangelizavit Abrahamo : Benedicentur in te omnes gentes. Gal. 3: 8.

VI. Cui ſemini cum affixum ſit fœdus gratiæ, non illud tanquam *universale* concipi, & ad omnes & ſingulos homines extendi debet. Obſtat enim, cum propria fœderis ac ſponſionis ratio; tum præſertim ipſa adminiſtratæ ſalutis œconomia & hiſtoria.

Non ergo fœdus gratiæ eſt univerſale omnes & ſingulos homines comprehendens. Quod demonſtratur, cum ex ipſa fœderis & ſponſionis ratione, tum ex ipſa adminiſtratæ ſalutis œconomia.

VII. Chriſtus enim fœderis hujus *ſponſor non ſpopondit* pro omnibus & ſingulis, nec omnium coram Deo cauſam egit, adeoque fœdus ipſum univerſale dici non poteſt. Cum hoc ſponſione Chriſti unicè nitatur : nec latius ſe extendat fœdus Dei cum hominibus, quam fœdus & pactum ejus cum Filio; cum ejus tantum ſit repetitio, & ad homines applicatio. Fœdus enim & teſtamentum Dei idem ſunt; adeoque ultra teſtamenti tabulas extendi non poteſt. Pro omnibus autem non ſpopondiſſe Filium, ex eventu patuit; niſi pro quibuſdam eum non impetraſſe, nec cauſam obtinuiſſe ſtatuamus.

VIII. Sed & ipſa *experientia ac Eccleſiæ* à prima ſua origine *hiſtoria*, ac pro triplici ejus ætate, diverſa gubernatio & œconomia, diſcrimen hoc à Deo obſervatum, nec univerſum mundum ad fœdus Dei pertinuiſſe, oſtendit. Alii enim Eccleſiæ, alii mundi limites fuere; ac utriuſque civitatis fines diſcreti ſemper manſere. Ut fruſtra, contra ipſam rei geſtæ lucem, fœderis hujus latitudo & univerſalitas ratiunculis quibuſdam urgeatur.

IX. Et *ſub promiſſione* quidem 1. In ipſo ejus exordio, ac prima ſalutis promulgatione, manifeſta quorundam à fœdere rejectio & excluſio conſpicitur, *ſeminis* vid. *ſerpentis*, quod *ſemini mulieris* ex adverſo opponitur, Gen. 3: 15. 2. Et in ſecunda mundi nativitate, poſt diluvium, cum una cum mundo Eccleſia quoque inſtauranda eſſet, mox à ſancto fidelium cœtu, ac Eccleſiæ liminibus, arcetur Chamus, vel ſaltem Cananæi, poſteritas ejus. 3. Reſtitutâ denique ac firmatâ in Abrahami progenie vera Eccleſiâ, quidam ex ipſa patriarcharum ſobole, ut ſanctæ ſtirpis dedecora, ac cortices & putamina, reſecti & abjecti ſunt: quod in Iſmaële, Eſavo eorumque poſteris patuit. *Neque, quia ſunt ſemen Abrahami, omnes filii; ſed in Iſaaco vocabitur tibi ſemen.* Rom. 9: 7.

X. Sub V. T. electus fuit *Iſraël*, cæteræ autem gentes, veluti ſollemni decreto, ac Dei judicis edicto, extra Eccleſiæ pomœria ablegatæ ſunt. Nam *Deus præteritis ætatibus ſivit omnes gentes ſuis ipſarum viis incedere*, Act. 14: 16. atque *indicavit verba ſua Jacobo, ſtatuta ſua & judicia Iſraëli: non fecit ſic ulli genti.* Pſal. 147: 19, 20. quin erexit quoque *ſe-*

ptum intermedium, Eph. 2: 14. quod toto isto severitatis tempore populos omnes arceret, & tanquam profanos absistere juberet.

XI. Denique sub N. T., ut hæc hic prælibemus, sublatum quidem fuit discrimen gentium, & *solutus* iste *intermedius paries*, atque *per Christum pax facta est, ut duos illos crearet in se in unum novum hominem*, Eph. 2: 14, 15. atque Apostoli jussi *omnes gentes docere*, Matth. 28: 19. atque *Euangelium omni creaturæ, quæ sub cœlo est, prædicatum fuit*, Col. 1: 23. Sed tamen rejecti rursus maxima ex parte *Judæi*, & *delictum eorum divitiæ* fuit *mundi*, & *damnum divitiæ gentium*, Rom. 11: 12. Et quoad ipsas gentes observata fuit varia Dei dispensatio, qua non nisi per gradus salus ad eas pervenit: adeo ut vocatio communis quidem, nunquam autem generalis vel universalis fuerit sub illa N. T. ætate. Prohibiti enim Apostoli leguntur, *in viam gentium ne abirent, & in urbem Samaritanorum ne ingrederentur*. Matth. 10: 5. rursusque *vetiti à Spiritu S. loqui sermonem Dei in Asia. Quumque venissent in Mysiam, tenderentque in Bithyniam, non sivit eos* ire *Spiritus Jesu*, Act. 16:6,7.

Adversantur hisce non uno modo varii gratiæ universalis patroni; qui refutantur:

XII. Valde autem laborant adversarii, contra manifestam hanc rei ipsius lucem, uti fœdus & amorem Dei (prima enim hæc erroris causa est) ita gratiam quoque ejus in tempore, omniaque fœderis bona universalia reddere, variisque commentis id efficere student.

1. cum Hubero Puccioque, Anabaptistæ.

XIII. 1. *Quidam* enim volunt in prima promissione, mox à lapsu, universum genus humanum in Adamo rursus in gratiam acceptum; quod *Huberi*, *Puccii*, atque etiam *Anabaptistarum* commentum est. Cui ipsa Proteuangelii verba refragantur, quæ manifestam cujusdam seminis exclusionem continent. In Adamo autem genus humanum non restitutum, sed corruptum & pessundatum Scriptura perpetuo commemorat, uniusque lapsu omnes mortuos ait: *Si enim unius lapsu multi mortui sunt, multo magis gratia Dei & donatio in gratia, quæ est unius hominis Jesu Christi, in multos abundavit* &c. Rom. 5:15. & seqq. *Ut enim in Adamo omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur*. &c. 1. Cor. 15:22. 45, 47. & seqq.

2. Pelagiani.

XIV. 2. *Alii* volunt vocatione quadam communissima, sine verbo externo, solo fœdere naturæ, per opera creationis & providentiæ, omnes omnino homines à Deo vocatos, & ad salutem invitatos fuisse. Ita *Pelagiani*, omnesque istius scholæ discipuli. Cujus erroris πρόφασιν habent, quod ab Adamo ad Mosem nullum fuerit verbum scriptum. Unde, licet patriarchæ virique alii eximii, Deoque summopere chari, peculiari verbo

verbo vocati ſint, reliquam tamen Eccleſiam ac plebem Dei ſolo legis naturæ adminiculo & vocatam & ſalvatam volunt. Quo referunt Apoſtoli verba Rom. 2: 4. *Aut divitias bonitatis ipſius & tolerantiæ, ac longanimitatis contemnis: ignorans quod bonitas Dei ad reſipiſcentiam te ducat?*

XV. Verum multipliciter hi errant. Nam 1. Humanæ naturæ vires nimium extollunt, quaſi illa creaturarum voces & hortatus non ſolum audire, ſed ad illa ſeſe quoque ſalutariter convertere poſſit. 2. Effectus providentiæ communis cum præconio Euangelii, & naturam cum gratiâ, & vocationem ad Deum creatorem & conſervatorem (quæ ſola publicâ creaturarum voce peragitur) cum ſalutari vocatione ad Chriſtum confundunt. 3. Unde fides quoque quædam naturalis, & Ethnicorum abſque Chriſto ſalus extrui poſſit. 4. Et ſine cauſa, ac contra Scripturam, priſcæ Eccleſiæ, ante Moſem, per oracula & catecheſin prophetarum ac ſanctorum virorum, inſtitutionem negant. 5. Magiſque adhuc abſurdi ſunt, cum aliâ viâ patriarchas, ut Deo propiores, Deique alloquio dignatos, aliâ reliquam fidelium Eccleſiam, tum ad Deum iviſſe hariolantur. Cum nemo abſque Chriſto, & verbo promiſſionis, Deum adire potuerit. Nec alia fides patriarcharum, alia reliquorum fidelium fuiſſe potuerit: eſt enim ea in omnibus ἰσότιμος & æqualis, 2. Pet. 1: 1, 2. cum in eundem Servatorem vergat, qui etiam pariter omnibus monſtratus eſſe debuit. Et eundem quoque ac parem ſeſe Deus omnibus credentibus exhibet: nec Abrahamo aliter vel alio modo in Deum fieri potuit, quam omnibus omni tempore fidelibus. Eſt enim *Deus unus*, Gal. 3: 20. adeoque & *Dominus unus, & fides una*, Eph. 4: 5. 6. Neque tandem locus ad Rom. 2: 4. ipſorum inſtituto ſervit: cum ibi non de naturæ ac creaturarum viribus in convertendo homine; imo ne de naturali quidem vocatione & invitatione agatur; ſed de iſta vocatione, quæ Judæis contigit, per verbum & media extraordinaria: in quem ſenſum etiam χρηστότης Dei accipitur. Rom. 11: 22. *Vide igitur* χρηστότητα *bonitatem & ſeveritatem Dei, in te bonitatem, ſi affixus manſeris bonitati, alioqui & tu excideris*: & Eph. 2: 7. *Ut oſtenderet in ſeculis venientibus exceſſivas divitias gratiæ ſuæ* ἐν χρηστότητι *in bonitate erga nos in Chriſto Jeſu*: & Tit. 3: 4. *Quum vero* ἡ χρηστότης *bonitas & erga homines amor apparuit Servatoris noſtri Dei.*

XVI. 3. *Remonſtrantes*, quanquam in ſuperioribus etiam Pelagii veſtigiis hæreant, firmando errori huic aliud præterea commentum addunt, *3 Remonſtrantes.*

dunt, docentes, impetrationem salutis saltem universalem esse, ex consilio & intentione Dei filium suum in mortem pro humano genere tradentis; applicationem vero & usum ejus non nisi à fidelibus fieri. Quæ impetrationis & applicationis nimia distinctio est; utpote quæ impetrationem vanam & nullius pretii in plerisque reddat. Per eam enim Deum placabilem, vel à sua parte placatum redditum, idque omnibus hominibus ex æquo, tenuè nimis est, & pretii à Christo soluti vim intervertit; cum eo non obstante plerique condemnari possint, qui videl. à Deo jam reconciliato & placato æternum punientur. Sed, quod palmarium est, non fuit tale in Deo consilium, nec talis voluntas omnium & singulorum *miserendi*, ut ante vidimus; aut per Christum eos *redimendi*: *Sic enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut omnis, qui credit in eum, non pereat; sed habeat vitam æternam.* Joh. 3: 16. Atque ipse *dilexit Ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea, ut eam sanctificaret.* Eph. 5:25,26. *Ut purgaret sibi ipsi* λαὸν περιούσιον, *populum peculii, accensum studio bonorum operum.* Tit. 2: 14. aut denique omnes & singulos per Christum *vocandi*, cum *Jacobo verba sua indicet, & statuta sua ac judicia Israëli; non autem sic fecerit ulli genti,* Psal. 147:19,20. Apostolosque suos in Euangelii exordio solum *dimittat ad oves perditas domus Israëlis*, Matth. 10: 6. & Act. 16:6-10. aliis præteritis, nocturno visu Paulum evocet in Macedoniam, *ut iis euangelisaret.*

XVII. Frustra autem urgent promissionem Euangelicam, *quicunque crediderit, habebit vitam æternam.* Non enim illa universalis est, nisi respectu credentium. Quos omnes, quocunque in tempore & statu, modo vere resipiscant & credant, salutis participes Scriptura declarat. Ubi ipsi adversarii, qui gratiam Dei tantopere crepant, deficiunt, dum sero resipiscentibus cœlum polliceri verentur; non enim certa promissa extare, adeoque non nimis confidendum putant. Distinguenda autem in illa promissione hæc tria sunt, 1. præconium, & notificatio salutis in Christo. 2. mandatum salutem istam non negligendi, sed amplectendi, quod est præceptum fidei ac resipiscentiæ. Atque hæc omnibus auditoribus communia sunt. 3. ipsa promissio salutis, quæ non pertinet nisi ad illos qui jam priores conditiones impleverunt. Adeo ut non omnes jubeantur credere Christum pro se esse mortuum: hæc enim ipsissima fidei consolatio, & magnum illud Euangelii bonum est: sed tantum peccatores credentes & resipiscentes. Reliqui vero contrarium credere tenentur. *Ne date sanctum canibus, nec projicite margari-*

tas

tas vestras coram porcis. Matth. 7: 6. *Non est tibi pars neque sors in hoc negotio; cor enim tuum non est rectum coram Deo.* Act. 8: 21.

XVIII. Σοφὸν autem φάρμακον est, quod adhibent, dum excipiunt, Deum universo humano generi initio mundi in Protoplastis, secunda ejus ætate in Noacho, ac tandem postrema rursus in Christo & Apostolis salutem obtulisse; nunc autem propter posterorum peccata & ingratitudinem fieri, quod multi hoc beneficio orbati sint. Cum enim reconciliationis beneficium non gentile bonum, nec nationi vel populo alicui in commune acquisitum, sed singulorum homiuum proprium ac personale bonum sit, non sufficit illud majoribus propositum fuisse; qui, sicut pro posteritate sua respondere non potuerunt, ita nec pro illis istud accipere, neque etiam repudiare potuerunt. Quanquam illud toti mundo unquam oblatum fuisse, merum commentum est.

XIX. 4. Aliâ rursus facie universalem gratiam reducunt *Lutherani*, *4. Lutherani.*
statuentes æternum in Deo consilium de omnium universim hominum salute per Christum fide apprehendendum; quod niti volunt tribus fundamentis, 1. infinitâ & universali Dei misericordiâ, 2. universali Christi merito, 3. universali vocatione ac verbi ministerio. Ac in tempore Deum paratum docent omnes & singulos per ordinaria media vocare & regenerare, voluntate quidem conditionata, sed tamen seriâ. Quæ non satis sana sunt, & varios secum errores trahunt, de amore aliquo Dei universali, tum ab æterno, tum in tempore ostenso, qui merum figmentum & non ens est; de voluntate ejus conditionatâ, sive velleitate in Deo; de mortis Christi efficacia ac pretio non ritè agnito; deque fide partim ab humano arbitrio suspensa, quod hinc vel invitis ipsis sequi debet &c. quæ jam alibi excussa sunt.

XX. 5. Nec probandi denique illi inter *nostros* qui gratiam universalem objectivam, sive oblationem fœderis universalem, comminiscuntur; negant autem gratiam universalem subjectivam, seu vires sufficientes. In quo ab heterodoxis differunt. Quæ tamen ἀσύστατα sunt. Inanis enim est gratia universalis objectiva, & merum ludibrium, ac mendacium, nec hoc nomine digna, nec Deo tandem decora, nisi etiam adsit talis gratia subjectiva. Atque ipsa fœderis oblatio, ut ante vidimus, etsi omnibus nationibus communis, non tamen universalis est, nec unquam fuit, sive singulos homines, ut necesse est, sive singulas quoque urbes & populos spectes. *5. Illi inter nostros, qui asserunt gratiam universalem objectivam.*

LIBER III.

De Oeconomiâ Fœderis gratiæ ſub PROMISSIONE.

LOCUS DECIMUS TERTIUS

De prima Promiſſione, ejuſque propagatione uſque ad Moſem.

CAPUT I.

De prima Promiſſione, ejuſque propagatione uſque ad Abrahamum.

Fœderis gratiæ SPECIALIS *œconomiæ, pro t iplici ejus ſtatu.*

I. Onſiderationem fœderis gratiæ *generalem* ſequitur nunc illius tractatio *ſpecialior*, pro diverſis illius œconomiis: partim ſub *Promiſſione*; partim ſub V. T. *& lege*; partim ſub N.T.& *Euangelio*. Atque, pro hac variâ gratiæ & ſalutis adminiſtratione, triplex veluti Eccleſiæ ætas diſtingui poteſt, infantiæ, adoleſcentiæ, & maturæ virilitatis.

II. Non ſatis accuratè enim inſtituunt, qui omnia Eccleſiæ tempora in duas periodos diſtinguunt, cum Vet. tum Nov. T. ad Vetus Teſtamentum omne ante Chriſti adventum tempus referentes; quod perperam confundunt, atque omne ejuſdem ſtatus & conditionis faciunt. Initium enim ſumſit demum V.T. à Moſe, & hæreditariâ poſſeſſione terræ Canaan, quam ex teſtamento illo Dei populus poſſedit, in melioris hæreditatis typum ac pignus. Nec ante Teſtamentum illud Vetus locum habuit, nec habere potuit.

Primus eſt PROMISSIONIS.

III. Prima igitur Oeconomia gratiæ ἐπαγγελία ſive *Promiſſio* dicitur, & προευαγγελισμὸς, quaſi anticipatio Euangelii, in oppoſitione ad rem illius promiſſionis nobis exhibitam per Euangelium. Vide Gal.3:8. *Scriptura prævidens Deum ex fide juſtificare gentes*, προευηγγελίσατο *ante euangelizavit Abrahamo: benedicentur in te omnes gentes.* v. 14. *Ut promiſſionem Spiritus acciperemus per fidem.* v. 16. *Abrahamo dictæ ſunt* pro-

promissiones. item v. 17, 18, 19, 21, 22, 29. Hebr. 11:9. *Juxta fidem mortui sunt hi omnes, non acceptis promissionibus.* & v. 13. *Omnes testimonium adepti per fidem non sunt potiti promissione.* Act. 13:32. *Vobis euangelizamus eam promissionem, quæ patribus facta est.* Rom. 1:2. *Ante promiserat Euangelium per prophetas suos in Scripturis sanctis.* conf. c. 4:13, 14. *Si qui ex lege, hæredes sunt, exinanita est fides, & abolita promissio.*

IV. Ac circa eam consideranda sunt hæc quatuor. 1. *Promissio* ipsa, ejusque propagatio à Paradiso usque ad Mosen. 2. *Verbum* & revelatio divina, quibus illa promissio manifestata & expressa fuit. 3. *Sacramenta*, quibus confirmata fuit. 4. *Status* & latitudo *Ecclesiæ* sub illâ. *Quæ circa eum consideranda?*

V. Promissio ipsa bis potissimum audita fuit, atque duos gradus maxime notabiles habuit. Unde dupliciter considerari potest, vel 1. prout facta legitur primis parentibus *in Paradiso*: vel 2. prout *Abrahamo*, ejusque posteris, post diluvium, repetita est.

VI. Primò ea facta est in ipso Paradiso: *Et inimicitiam ponam inter te, & inter mulierem; & inter semen tuum, & semen ejus; illud conteret te* (quoad) *caput, & tu conteres illud* (quoad) *calcem.* Gen. 3:15. Quod verbum matrix & radix fuit omnis verbi gratiæ, quod in posterum auditum est, quodque in Ecclesiâ unquam audiri debuit; & fundamentum fidei ac salutis Adami, sequentisque in omne ævum Ecclesiæ. Unde & illa in prima sua periodo sub promissione fuisse dicitur. Cujus idcirco promissionis sensum propius videbimus. *Promissio prima in* PARADISO.

VII. Dirigitur autem hic sermo omnis ad *serpentem*, in pœnam ipsius; sed ita, ut in eo contineatur hominis benedictio & salus. Non autem nudum illud animal, sub cujus specie Diabolus latebat, intelligitur. Jejunum enim nimis, nec Deo dignum esset, homini cum bruto animante certamen veluti indicere, quasi illud par foret Deo dignum, quod ipse inter sese componeret & in arenam induceret; idque, tanquam res aliqua magni momenti foret, in omnem ætatem sine missione duraturum prædicere; tandemque homini ex difficili videl. pugna victoriam promittere. Quæ ridicula sunt. Altius enim hæc spectant. Atque alia pugnantium paria hic cogitanda sunt, aliudque certamen, quod, Deo auctore & arbitro dignum, ipsius oculos morari possit, cujusque eventum tanto ante prædici par sit. Ut ex ipso verborum ac sententiæ pondere patet. *Quæ enucleatur.*

VIII. Igitur Deus 1. sese pugnæ istius auctorem ac moderatorem ferens, *Ego ponam inimicitiam* &c. 2. diversa deinde pugnantium paria pro-

ducit: 3. ac tandem victoriam ſemini mulieris promittit: 4. ſed non ſine ſudore ac ſanguine acquirendam.

IX. 1. Dicit ergo Deus, *Ego ponam*, non homo, mulier ve, ſed Deus. Quod in triſti hoc rerum humanarum caſu verbum gratiæ eſt, ac promiſſio, qua Deus propoſitum ſuum ac voluntatem immutabilem, de ſemine electo dando, deque victoria in diabolum per illud obtinenda, declarat. Atque ita Deus, cum Diabolus jam pro victore ageret, atque ſeſe mundum, Dei opus, mox ut conditus erat, corrupiſſe lætaretur, deque homine, ut à ſe proſtrato, ſibique jam in ſervum addicto, tantum non triumpharet; aliud reſtare bellum edicit, & maximum illud certamen, quod tot ſæculis duraturum erat, & in quo Diabolus tandem cum cohorte ſua omni vi ac poteſtate exueretur, indicit.

X. 2. Diverſa hoſtium paria conjungit. 1. *Serpentem*, h. e. Diabolum, qui, ſicut potiſſimum ſuperandus erat, ita in hoc certamine præcipuè ſpectabatur: ſicut ſerpentis nomine ipſum in Scripturis ſæpe venire jam ante vidimus: & *mulierem*, quam ex adverſo cum eo componit; quæ ſicut familiarius cum eo conſueverat, atque ab eo ſeducta & ſuperata fuerat; ita nunc ejus jugo & ſervitute eximitur, & adverſo in agmine ipſi opponitur. Quod protinus gratiæ Dei documentum erat; cujus ſolius erat mulierem à diabolo proſtratam erigere, & veluti redintegrato certamine, iterum contra eum in arenam inducere, non ſine ſpe victoriæ. 2. *Semen ſerpentis*, quod maxima ex parte, juxta uſum Scripturæ, ſunt homines reprobi, qui patrem habent diabolum. *Zizania ſunt filii illius mali*, Matth. 13: 38. *Progenies viperarum*, Matth. 3:7. 12:34. 23:33. *Qui dat operam peccato, ex Diabolo eſt*, 1. Joh. 3: 8. *Vos ex patre Diabolo eſtis, & cupiditates patris vultis exſequi.* Joh. 8: 44. & *ſemen mulieris*, quod priori ſemini oppoſitum de Evæ poſteritate piâ, & gratiæ ac electionis participe, intelligere oportet; deque civitate illa Dei, quæ in hac terra perpetuo depugnat contra civitatem diaboli; juxta hanc Dei, quam audimus, legem, qua non primis parentibus ſolum, ſed univerſæ ipſorum poſteritati manſurum perpetuo bellum indicitur. pugnent ipſique nepotes. 3. Denique, ne certamen inter iſtas partes impar foret, tandem *Semen* illud, quod peculiari notione in Scripturis ita appellatur, & *Serpens* antiquus inducitur. Intelligitur autem ſeminis nomine unus quidam ex iſto ſemine, qui nomine & bono totius ſeminis certamine hoc defuncturus erat; ſicut ex adverſo ipſi non aliud ſemen, ſed ipſe antagoniſta ſerpens opponitur; cujus caput hoc ſemen contriturum erat: quod non eſt niſi ſingula-

ris

ris iſtius ſeminis. Sicut Scriptura, in promiſſione Abrahamo facta, quæ eadem eſt cum hac noſtra, ſemen illud ſingulariter de Chriſto ſolo ſumit, Gal. 3: 16. *Abrahamo dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus. Non dicit, & ſeminibus, quaſi de multis: ſed quaſi de uno, & ſemini tuo: qui eſt Chriſtus.* Nec alienum à Scriptura eſt notione ſeminis unicam perſonam intelligere, ut Gen. 4: 25. *Poſuit mihi Deus ſemen alterum pro Abele.* Gen. 15: 3. *Et dixit Abraham, ecce mihi non dediſti ſemen.* 21: 13. *Filium ancillæ hujus in gentem ponam eum, quia ſemen tuum eſt*: & Gal. 3: 16. Appellatur autem Chriſtus ſemen *mulieris*, quod, ſine viri congreſſu, ex Matre-Virgine prodierit.

XI. 3. Atque in hoc ſemine demum victoria promittitur. *Illud conteret tibi caput.* quod cum ab homine ſolo fieri non potuerit, ſimul Chriſti deitas innuitur. Per caput autem intelligitur omnis poteſtas diaboli, per peccatum illi data; quæ in ſerpentibus in capite potiſſimum eſt, quo læſo ac obtrito, nocere amplius non poſſunt. Contritum autem fuit caput diaboli, omniſque ejus poteſtas deſtructa, tum per mortem Chriſti, qua divinæ juſtitiæ ſatisfactum, omnique jure accuſandi Satanas excuſſus fuit. *Ut per mortem aboleret eum, qui imperium habebat mortis, hoc eſt diabolum.* Hebr. 2: 14. tum per prædicationem Euangelii. *Spectabam Satanam, ut fulgur, è cœlo cadentem. Ecce, do vobis poteſtatem calcandi Serpentes & ſcorpiones, & ſupra omnem vim inimici: & nihil vos lædet.* Luc. 10: 18, 19. tum per juſtificationem & ſanctificationem noſtram: *Mortificate ergo membra veſtra terreſtria*, Col. 3: 5. *Qui genitus eſt ex Deo, conſervat ſe ipſum, & improbus ille non attingit eum,* 1. Joh. 5: 18. tum per mortem corporis noſtri. *Ultimus hoſtis aboletur, mors,* 1. Cor. 15: 26. & pleniſſime denique in reſurrectione ultimâ. *Deus pacis conteret Satanam ſub pedes veſtros,* Rom. 16: 20.

XII. 4. Non futura autem erat hæc victoria ſine agone & ὠδῖναις: *Et tu conteres ei calcaneum.* Diabolus nempe per omnes tentationes, dolores, mortem denique & ſepulturam contrivit Chriſtum quoad calcaneum, h.e. carnem, qua terram calcavit; non tamen cum exitio: mox enim iterum reſurrexit, & victor evaſit. Adeo ut hic conjungantur Chriſti perpeſſiones, & poſt illas *ſecuturæ gloriæ, quas & ſcrutati ſunt prophetæ* &c. 1. Petr. 1: 11. *Qui prædixerunt Chriſtum fuiſſe paſſurum, ac primum ex reſurrectione mortuorum lucem annunciaturum huic populo & gentibus.* Act. 26: 23.

XIII. Atque hæc primævæ iſtius promiſſionis ſententia erat, quæ

 præ-

præcipua fidei capita comprehendit. Ita ut illa audita, theologia protoplaſtorum poſt lapſum tribus illis capitibus, quæ in omni peccatorum theologia reperire eſt, jam conſtaret. Habebant nempe 1. Normam *fidei* & Euangelii, promiſſionem nimirum hanc à Deo datam, quæ erat fundamentum omnis fidei. 2. Normam *obedientiæ* & legis, præcepta moralia, quibus conſtabat theologia ἔμφυτος; cui dein ſucceſſit decalogus. 3. Normam *cultus* externi; in quo eminebant ſacrificia: de quibus infra.

Sociniani eam prorſus corrumpunt & enervant.

XIV. Hanc autem promiſſionem *Sociniani* prorſus corrumpunt, omnemque primorum parentum ſequentiſque Eccleſiæ fidem ac conſolationem extinguunt; dum in ea nihil de Chriſto prædictum reperiunt, de quo primam promiſſionem Abrahamo demum factam volunt. Sed quid magni hæc promiſſio tum continuiſſet? Cumque conſolatione ſpirituali imprimis protoplaſtis opus eſſet, & remedio, non contra brutum animal, ſerpentem, ſed contra ipſum diabolum, à quo in ſummam miſeriam præcipitati erant; nec aliud verbum Dei ad ipſos extet quam hocce, cur negabimus illam verbis hiſce comprehenſam fuiſſe; præſertim cum in eorum poteſtate ſit iſta bona ſpiritualia ſignificare? Sicut ex Scripturæ analogia conſtat, quæ hoc vaticinium ad Chriſtum, ejuſque beneficia, ſæpiſſime applicat, & ad illud variis loquendi modis manifeſto reſpicit. Vide Eſai. 11:8. *Et ludet lactens apud foramen aſpidis, & in cavernam baſiliſci ablactatus manum ſuam projicit.* Eſai. 27:1. *Illo die viſitabit Dominus gladio ſuo magno, gravi, firmo, ſuper balænam, ſerpentem impetuoſum, tortuoſum, & occidet Draconem, qui eſt in mari.* c. 65:25. *Serpentis cibus erit pulvis: non nocebunt nedum perdent in omni monte meo.* Pſal. 8:3. *Ex ore infantium & lactentium fundaſti robur, propter hoſtes tuos, ad abolendum inimicum & eum, qui ſe vindicat.* Pſal. 40:8. *Ecce veni, de quo in volumine libri ſcriptum eſt.* coll. Hebr. 10:7. ἐν κεφαλίδι βιβλίου. & præſertim in Nov. T. *Progenies viperarum* &c. Matth. 3:7. & 12:34. *Vos ex patre Diabolo eſtis.* Joh. 8:44. *Nunc princeps hujus mundi ejicitur foras.* 12:21. *Venit mundi hujus princeps, & in me nihil habet.* 14:30. *Spectabam Satanam ut fulgur è cœlo cadentem* &c. Luc. 10:18, 19. *Quum plenitudo temporis venit, emiſit Deus filium ſuum naſcentem ex muliere, ſe ſubjicientem legi.* Gal. 4:4. *Particeps factus eſt carnis & ſanguinis, ut per mortem aboleret eum, qui imperium habebat mortis,* hoc eſt, *Diabolum.* Hebr. 2:14. *Exutis imperiis & poteſtatibus palam* eas q. *in triumphum duxit.* Col. 2:15. *Manifeſtatus eſt filius Dei ut diſſolveret opera diaboli.* 1. Joh. 3:8. *Per hoc manifeſti ſunt filii Dei & filii Dia-*

Diaboli &c. v. 10. & maximè Rom. 16: 20. *Deus pacis conteret Satanam ſub pedes veſtros cito.* conf. Apoc. 17: 7--11. *Factum eſt bellum in cœlo, Michaël & Angeli ejus præliati ſunt contra Draconem illum magnum, ſerpentem illum antiquum, qui vocatur Diabolus & Satanas* &c. Et procul omni dubio eſt, Deum arcanos iſtius vaticinii ſenſus protoplaſtis retexiſſe, qui deinceps viva prædicatione ac catecheſi illos poſteris ac nepotibus ſuis tradiderunt.

XV. Fidei enim ipſorum, intellectæque promiſſionis non parva indicia ſunt, quod Adamus, audito Dei ſermone, mox uxorem appellaverit *Evam*, h. e. non mortuam, ſed vivam, & *matrem omnis viventis*, Gen. 3: 20. Quod illuſtre nomen, fœminæ, quæ peccatum mortemque in mundum intulerat, convenire non poterat, niſi promiſſionis iſtius reſpectu, cujus vim atque ſenſum Adamus capiebat, quâque ex mœrore ſuo relevatus, & vitam ſibi poſteriſque ſperare audens, ſemen præcipuè iſtud, in quo vera vita & victoria contra Satanam promiſſa erat, jam è Paradiſi umbris proſpectabat. *Promiſſio illa propagata per protoplaſtos,*

XVI. Similiter quoque Eva, in primo partu, cujus difficultates, inque eo comminationis divinæ veritatem, & peccati ſui amarorem, prægustaverat, mox, cum marem edidiſſet, in eo promiſſionis divinæ fidem recolebat; ſeque ipſum illud ſemen, de quo tam magnifica promiſſa erant, in infante iſto jam tenere rata, lætabunda exclamat, *Acquiſivi virum Jehovam*, Gen. 4: 1. ſic enim את illud ſpecificativè ſumi poteſt. Non exiguam enim de illo infante ſpem habuiſſe oportet, quam eximio adeo nomine, tanquam pretioſiſſimum pignus à Deo acceptum, ab acquiſitione denominaverat. Sed & de ſemine iſto cogitaſſe indicio eſt, quod in Caino decepta, cum tertium filium pareret, itidem dicit: *Poſuit mihi Dominus aliud ſemen pro Abele, quia interfecit eum Cain*, Gen. 4: 25. ita Cainum occulte à ſemine excludens.

XVII. Fidem hanc etiam teſtatus eſt *Abel*, cujus ſacrificium Deus demiſſo è cœlis igne probavit. Unde *fide obtuliſſe* dicitur, *& teſtimonium accepiſſe, quod juſtus eſſet.* Hebr. 11: 4. *& Patres.*

XVIII. Cumque ſub *Enoſchi* nativitatem *denominari cæptum fuerit à Jehova*, Gen. 4: 26. (quæ phraſis & Eſai. 44: 5. occurrit; זֶה יִקְרָא בְשֵׁם יַעֲקֹב *Hic nominabit nomen Jacobi*, non invocando, ſed dicendo: Jacobus eſt Pater meus, vel, ego facio cum Jacobo.) & Dei cultus, à Cainitis obliteratus, à ſanctâ Sethi ſtirpe inſtauratus, & publice conſtitutus fuerit; id quidem ſine verbi hujus & promiſſionis fide factum non fuit.

XIX. Ea-

XIX. Eadem *fide Enochus*, Sethi trinepos, *ambulavit cum Deo*, Gen. 5:24. εὐαρέστησε τῷ Θεῷ *grata Deo facere studuit, accessit ad eum, quæsivit eum*, Hebr. 11:6. & ob summam Dei familiaritatem, nondum legitima confecta ætate, divinitus ex hominum cœtu atque oculis abreptus, & in cœlum translatus est.

XX. Hujus nepos *Lamech*, vitæ humanæ labores ac calamitates miseratus, hac unâ spe se solabatur, quam testatus est in nativitate filii sui, quem *Noach*, h. e. consolatorem appellavit, Gen. 5:29. quanquam in persona aberraverit, ut ante eum Eva.

XXI. Ac paternæ promissionis hæres *Noah per fidem factus est hæres justitiæ*, Hebr. 11:7. qui *invenit gratiam in oculis Jehovæ, vir justus integer exstitit in ætatibus suis, & cum Deo ambulavit.* Gen. 6:8, 9. & *præco justitiæ*, 2. Pet. 2:5. *Per Spiritum Christi* impio isti mundo *prophetavit*, 1. Pet. 3:19, 20.

XXII. Post *diluvium* promissio hæc hæsit præcipuè *in tentoriis Semi. Persuadebit Deus Japheto & habitabit in tentoriis Semi, & erit Canaan servus ipsis.* Gen. 9:27. & propagata fuit per patriarchas sanctæ lineæ. Quo plurimum conferebat ipsorum longævitas. Solus enim Noachus, novi deinceps mundi conditor ac parens, antediluvianos omnes, tribus tantum prioribus exceptis, attigit; filiusque ejus Semus, qui etiam primum mundum viderat, ad annum Jacobi quinquagesimum primum supervixit.

Imprimis Abrahamum, cui repetita.

XXIII. Cum autem, post nefas Babylonicum, structamque turrim Deo æmulam, abrupto sermonis commercio, genus humanum dispergeretur, paulatim quoque hæc promissio, ac sancta Patrum κατήχησις corrupta fuit. Donec de novo sese Deus *Abrahamo* revelavit, circa annum mundi 2000. cujus stirpi istud semen, in quo omnes gentes beandæ forent, peculiariter asseruit, Gen. 12. & seqq.

CAPUT II.

De vocatione Abrahami, ac Fœdere Dei cum ipso inito, & speciali promissione ipsi facta.

Instauratio promissionis in ABRAHAMO.

I. COllapsâ ergo Dei notitia, & primæva promissione, qua solâ Ecclesiæ fides steterat, non satis caste custodita, sed in ipsa sancta linea, ac Heberi stirpe, penes quam veræ religionis usus remanserat, paulatim corrupta ac adulterata; vocavit Deus

Deus Abrahamum, tunc Abramum, cumque eo fœdus integravit, & venturi ſeminis parentem, ac promiſſionis obſidem fecit. Ubi notanda hæc tria. 1. Abrahami vocatio. 2. Fœdus Dei cum ipſo erectum. 3. Promiſſio ſpecialis ipſi facta.

II. *Vocatus* fuit Abramus idololatra. *Ultra flumen Euphratem habitabant majores veſtri olim, Therah Pater Abrahami & Pater Nachoris: colebantque Deos alienos. Sed aſſumſi patrem veſtrum Abrahamum* &c. Joſ. 24, 2, 3. Et, *Eligite vobis hodie quem colatis, ſive Deos quos coluerunt majores veſtri, qui habitabant trans flumen illud, ſive Deos Emoræorum* &c. v. 15. imo familia ejus prima in Scripturis idololatriæ rea peragitur. *Furata eſt Rachel imagines quæ* erant *patris ſui.* Gen. 31: 19. A Deo autem admonitus, ut domum ac patriam relinqueret, ex Ure Chaldæorum, Gen. 11:31. 15:7. cum patre in Meſopotamiam profectus, ætatis anno 70. circiter quinque annos Charane conſedit; atque eo mortuo, mox ut juſſus eſt, migravit in Cananæam, annum agens 75. Gen. 11: 32. Atque ab hoc exitu Abrahami ſupputandi anni 430. qui in Iſraëlitarum egreſſu ex Egypto finiuntur. *Scias, quod peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſuâ, quodque illos in ſervitutem reducturi ſint & debilitaturi quadringentis annis.* Gen. 15: 13. *Ætas quarta revertentur huc.* v. 16. coll. Act. 7:6. *Lex, quæ poſt quadringentos & triginta annos exſtitit, non facit irritum teſtamentum ante ratum factum.* Gal. 3: 17. conf. Exod. 12: 40. ubi Moſes dicit, *habitationem filiorum Iſraël, quam habitarunt in Ægypto, fuiſſe* 430 *annos.*

Ejus vocatio.

III. Variæ autem narrantur Dei revelationes ipſi factæ; unde Tertullianus ipſum divinæ familiaritatis virum appellat. Scriptura eas ad novem uſque recenſet: inter quas eminent duæ, Gen. 15. & 18. Quoties autem Jehova ipſi apparuiſſe legitur, videtur ille plane fuiſſe Filius Dei: quo quidam etiam referunt locum Joh. 8: 56. *Abraham Pater veſter exultavit, ut videret diem meum, & vidit, & lætatus eſt.*

Apparitiones ei factæ.

IV. Ac ſpeciatim in apparitione Gen. 18. exiſtimavit Auguſtinus, aliique, Deum apparuiſſe τριϲυπόϲατον, & S. Triados ſymbolum exhibuiſſe, quatenus humanis oculis eam uſurpare fas eſt: quia *Jehova* dicitur Abrahamo apparuiſſe v. 1. quem & compellavit, *& adoravit*, v. 3. dicens, *Domine, ſi age, inveni gratiam in oculis tuis, ne, age, tranſeas præter ſervum tuum.* cum tamen *tres viros* viderit, nec unum aliquem reliquis digniorem ac legationis principem fuiſſe conſtet. Quod de *Angelis hoſpitio exceptis* ex Hebr. 13: 2. afferunt, id ad hanc hiſtoriam non pertinet,

net, sed ad historiam Loti, Gen. 19. Qui ipsi angeli tamen Jehova fuere, & eo nomine appellantur, Gen. 19: 1, 17, 19, 21, 24. & duo fuisse narrantur: qui videlicet Filium & Spir. S. repræsentabant, qui propter œconomiam missionis recte angeli vocari possunt. Pater autem isto nomine non venit, nam Gen. 18:2, 16, 22. appellantur *tres viri*: nam & duo illi angeli sub forma virorum visi sunt, Gen. 19:5, 10, 12. conf. Gen. 18:2.

FOEDERIS *cum ipso initi*

V. Cum autem Deus cum Abrahamo fœdus facere, ac promissionem patribus factam repetere, inque ejus familiam eam inferre vellet, atque eo revelationes ipsi factæ spectaverint; illa præcipue à nobis consideranda sunt. *Fœderis* autem cum Abrahamo initi observandum est cum *tempus*, tum summa ac *partes*.

tempus,

VI. Circa *tempus* ejus variant theologi. Quidam ejus κύρωσιν in sacrificio illo, de quo Gen. 15: 8. & seqq. posuerunt; alii decennio citius, cum Abrahamus Charane exiret, Gen. 12:1, 2, 3.

VII. Quæ facile conciliari possunt, distinguendo inter promissionem ipsam primo datam, & sollemnem ejus confirmationem, adhibitis certis ritibus, factam. Prius accidit cum adhuc in Chaldæa versaretur: unde & 430 anni, de quibus proxime vidimus, exordium sumunt. Quamvis enim illa promissio primo recenseatur Gen. 12:1--3. in exitu ex Charane, facta tamen videtur capite præcedente, cum Abrahamus adhuc in Ure esset. Unde verba verti debent, *Dixerat Deus Abrahamo,* scil. in Ure. Sollemnis autem ejus confirmatio posterius peracta est: atque hos tres gradus habet. 1. facta est per ritum sollemnem, qualis est ineuntium fœdus, Gen. 15. 2. per sacramentum circumcisionis, quod promissioni additum est, eique firmando servivit, Gen. 17. 3. per jusjurandum, Gen. 22.

VIII. Hic autem de primâ confirmatione agimus, quæ facta fuit adhibitis sollemnibus & ritibus quibusdam, qui in fœdere firmando usurpari solent; quæ narratur Gen. 15. atque 15 annis post promissionem in Chaldæa primum auditam, & 10 annis post exitum ex Charane peracta est. Ita ut Gen. 15: 13. ubi 400 anni servitutis numerantur, centenarii tantum numerentur, cum exactiori calculo ab illo tempore 415 anni numerandi sint.

IX. Nec obstat auctoritas Apostoli, qui Gal. 3:17. *Legem* 430 *annos* post διαθήκην προκεκυρωμένην *latam* dicit: unde confici videtur, cum inter sacrificium Abrahami, Gen. 15. & datam legem tantum 415 anni intercesserint, non isto in sacrificio, sed jam ante, in Chaldæa videl. ubi hi anni exeunt, hujus fœderis κύρωσιν fuisse. Sed facile hæc solvuntur.

tur. Apoſtolus enim διαθήκην *fœdus* 430 annos ante legem ponit, (quod verum eſt; cum Abramo adhuc in Ure verſante illud initum ſit) non vero κύρωσιν illius; illa enim quindecim annis poſt facta eſt: & ſimpliciter tantum dicit, illud *ante confirmatum* eſſe, non præciſe 430 annos ante, ſed in genere ante legem latam, & annorum iſtorum 430 finem. Ut conjungi non debeant fœdus & confirmatio ejus, ſed potius diſtingui. Quo obſervato difficultas omnis tollitur.

X. Sequitur nunc *fœdus ipſum*, cum à parte Dei initum, tum à parte Abrahami acceptum. A parte Dei obſervanda eſt. 1. *ſtipulatio fœderis* 2. *promiſſio*.

XI. *Stipulatio* diverſis vicibus facta fuit, atque hæc præcipue præcepta *ſtipulatio,*
comprehendit, 1. ut *exiret è patria ſua*, Gen. 12: 1. idolorum cultui dedita, Joſ. 24: 2. atque Deum ſequeretur; quod quorundam poſtea philoſophorum ſcitum tot ſæculis ante eos natos ab Abrahamo præſtitum fuit. Iu quo exitu imago exhibita fuit exituræ olim ex Babylone Eccleſiæ. *Exite ex illa, popule mi; ne communicetis cum peccatis ejus, & ne accipiatis de plagis ejus.* Apoc. 18: 4. 2. *ne timeret*, Gen. 15: 1. quod à Deo peccatori dictum ſpiritualia & æterna bona comprehendit; quæ ſola animam ſolari, ejuſque terrores tollere poſſunt. 3. *ut ambularet coram Deo, & eſſet integer*, Gen. 17: 1. ac Deo veluti teſte perpetuo viveret, & ſinceram obedientiam præſtaret. Quæ totidem reſipiſcentiæ, fidei, ac charitatis præcepta erant.

XII. Promiſſio ſtipulationi adjuncta fuit, cum *generalis*, tum *ſpecialis*. *& illi adjuncta* PROMISSIO; *generalis*,

XIII. *Prior* eſt Gen. 15: 1. ſe fore ipſi *ſcutum & mercedem ipſius multam valde*. & Gen. 17: 7. *Se fore ipſi in Deum, & ſemini ejus poſt eum.* Quæ rurſus præcipuè æterna bona dicunt, & juſtificationem ac ſalutem includunt; utpote cum Deus ſeſe-ipſum in mercedem offerat, & ſeſe verè Deum ipſi fore promittat. Quod nomen maxima quæque comprehendit. Ut enim ſi quis ſeſe in patrem alicui futurum ſpondeat, eo non vulgarem affectum teſtatur, nec vulgaria officia ipſi præſtare tenetur, ſed talia, qualia à parente proficiſci ſolent: ita in Deum alicui eſſe, ſeſeque Deum oſtendere, atque omnem nominis iſtius menſuram implere, infert talia beneficia, quæ nemo niſi Deus præſtare poteſt, hoc eſt, immortalia & æterna, eaque ſecundum corpus æque ac animam, cum utriuſque Deus ſit. Unde bene Servator ex promiſſionis hujus vi ac verborum pondere vitam & mortuorum reſurrectionem infert. *De reſurrectione verò mortuorum non legiſtis quod vobis dictum eſt a Deo, dicente, Ego ſum*

Deus Abrahami, Isaaci & Jacobi? Deus non est Deus mortuorum, sed viventium. Matth. 22: 31, 32.

specialis, XIV. *Specialis* autem ac palmaria promissio, quæque propriè fœderalis erat, fuit illa de dando *Semine*, in quo benedicendæ erant omnes gentes; quæ per excellentiam inde appellatur *Promissio*: cui arrhabonis loco accesserunt promissiones speciales secundariæ tres; de multiplicando semine ipsius; deque dandâ ipsis Cananæa, in pignus hæreditatis cœlestis; & tandem eductione illorum ex Egypto ad terram illam possidendam.

ter repetita, De benedictione gentium in Abrahamo. XV. Promissio illa præcipua ter repetita legitur. Primò Gen. 12: 2. *Faciam te gentem magnam & benedicam tibi, & magnum faciam nomen tuum, & esto benedictio.* quod emphasin habet. Promittitur autem benedictio præcipuè spiritualis & æterna, quæ sola hoc nomine digna est. *Et benedicam benedicentibus tibi, & maledicentes tibi execrabor: & benedictæ erunt in te omnes familiæ terræ*, v. 3. quæ benedictio rursus corporalis esse non poterat; illam enim habebant gentes extra Abrahamum & semen ejus. Ergo spiritualis promittitur, in justificatione & glorificatione. Hanc enim nactæ sunt gentes in semine Abrahami. *Scriptura autem prævidens, Deum ex fide justificare gentes, ante euangelizavit Abrahamo: Benedicentur in te omnes gentes, itaque, qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abrahamo.* Gal. 3:8, 9. *In te.* 1. quia Abraham continuit in se Messiam, in quo omnis benedictio. 2. Quia dux ac princeps fuit fœderis Dei, & fidei ac benedictionis reliquis exemplar, adeo ut illi juxta cum ipso fierent benedicti: sic enim Apostolus Gal. 3:8, 9. illam promissionem de benedictione gentium *in Abrahamo* explicat, σὺν τῷ πιστῷ ἀβραάμ *cum fideli Abrahamo*. Et sic etiam sumenda vox Hebraica בך, in qua particula ב idem valet quod עם *cum*. Vide Exod. 15: 19. *Venit equus Pharaonis* בְּרִכְבּוֹ *cum curru ejus* וּבְפָרָשָׁיו *& cum equitibus ejus in mari.* Licet tamen illa particula hic aliquid amplius quam σὺν *cum* notet.

XVI. Eadem benedictio repetitur: *Et benedicentur in eo omnes gentes terræ.* Gen. 18: 18. Adstricta adhuc benedictione ad Abrahamum, etsi jam nato Ismaële. *Sarah uxor tua parit tibi filium, & vocabis nomen ejus Isaak, & constabiliam fœdus meum cum ipso.* Gen. 17:19, 21.

& semine ejus. XVII. Et tertiâ vice expressius: *Benedicent sibi in semine tuo omnes gentes terræ.* Gen. 22: 18. Ubi variatio est: non *in te*, sed, *in semine tuo*; non *benedicentur*, sed, *benedicent sibi.* Non enim de Abrahamo agitur, ut ante, in quo *benedicendæ* dicuntur gentes, ut ejusdem benedictionis

socio,

ſocio & exemplari ; ſed de ſemine ejus, de quo ſolo dici poteſt, quod *in eo benedicent ſibi*, h. e. benedictionem petent & conſequentur omnes gentes. Hoc enim ſemen benedictionem non accepturum, ſed daturum erat.

XVIII. *Semen* autem Abrahami duplex fuit; unum *primarium*, alterum *ſecundarium*, ſive vel *ſanctificans*, vel *ſanctificatum*, Hebr.2:11.

XIX. Hic vero, ubi de ſemine agitur, in quo ſibi benedicturæ ſint omnes gentes, ſemen *primarium* præcipuè intelligitur, quod fuit Chriſtus, ut Apoſtolus colligit. *Sed Abrahamo dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus. non dicit, & ſeminibus, quaſi de multis; ſed, quaſi de uno, & ſemini tuo; qui eſt Chriſtus.* Gal. 3: 16. ex eo, quod numerus ſingularis hic uſurpetur; quodque ille unus ſit, cui hæc verba in pleno ſuo ſenſu attribui poſſint. Ut ſemen Abrahami, quod fons & cauſa benedictionis foret, idem ſit cum *ſemine mulieris* ſerpentis caput contrituro, Gen. 3: 15.

XX. Sed & ſecundo in loco ac latius intelligi poteſt ſemen Abrahami *ſecundarium*, quod fuit cum Iſaacus, tum reliqui Judæi fideles, filii Abrahami ſecundum carnem. In illis enim benedictæ etiam fuerunt gentes, ut in typo & exemplari. Fuit enim Iſaacus typus Chriſti, & benedictiones Judæorum terreſtres adumbrarunt ſpirituales benedictiones Eccleſiæ; & tum in Iſaaco, tùm in Judæis credentibus, fuerunt prima benedictionis exempla, juxta illud: *In Iſaaco vocabitur tibi ſemen.* Gen. 21: 12. *Vos eſtis filii prophetarum, & pacti, quod pepigit Deus ad patres noſtros, dicens ad Abrahamum: & in ſemine tuo benedicentur omnes familiæ terræ; vobis primùm Deus, quum reſuſcitaſſet puerum ſuum Jeſum, miſit eum benedicentem vobis.* Act. 3: 25, 26. inque iis, ac poſt eos, ac ad eorum exemplum benedictæ ſunt gentes, ac de ſilveſtri ſtipite *oleæ Judaicæ inſertæ* ſunt, Rom. 11:17.

XXI. Sic ergo gentes in & cum ſemine Abrahami, cum primario, tum ſecundario, benedictæ ſunt. Utrumque enim ſemen, in quo nempe futura erat benedictio, ſic appellatur; tum Chriſtus ſolus, Gal. 3: 16. tum ipſe Abraham cum poſteris credentibus, quibus pariter hæreditas mundi per fidem addicitur, quatenus gentes ad ipſorum exemplum benedictæ ac juſtificatæ ſunt. *Non enim per legem promiſſio Abrahamo aut ſemini ejus, nempe hæredem eum eſſe mundi; ſed per juſtitiam fidei* &c. Rom. 4: 13 -- 17. quo pacto hæc loca concilianda ſunt.

XXII. Cum autem benedictio hæc plena non poſſit dici, impoſito jugo &c.

go & intentatâ maledictione, inde sequitur, semen Abrahami carnale aliquando à jugo illo & maledictione, quæ ipsis deinceps imponi poterant, fuisse liberandum, & gentes hujus jugi planè immunes fore.

XXIII. Unde patet, quomodo διαθήκη hæc προκεκυρωμένη sit ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς Χριστὸν, Gal. 3: 17. & quomodo promissio hæc spiritualis fuerit. Judæi enim male illam dè corporali benedictione explicant, quam gentes omnes in Abrahamo, Isaaco & posteris eorum sibi apprecaturæ essent: quod nunquam factum est, nec fiet. Et quomodo in Abrahamo, quem pleræque gentes non noverant; vel in Isaaco & Israëlitis, exiguâ gente, inque Syriæ angulo sepositâ, omnes familiæ terræ benedictionem sibi promittere poterant? præcipuè cum Abrahamus & posteri ejus benedictionibus externis sæpe caruerint; & ferè gens ista contemtui reliquis gentibus fuerit; nec tantæ ac tam florentes eorum res fuerint, ut mundi oculos in se convertere, & tanquam in terrenę felicitatis exemplum positi videri potuerint. Ut benedictio hæc non nisi spiritualis & fœderalis intelligi possit, quam in semine Abrahami primario, cum Abrahamo & semine ejus secundario consecuturæ erant omnes gentes; quod ex ipso eventu manifestum est, cum jam in Nov. T. in isto Abrahami semine omnes gentes sibi benedicant.

Cui accesserunt promissiones tres aliæ secundariæ.

XXIV. Promissioni huic primariæ, arrhabonis loco, accesserunt secundariæ tres. 1. *Multiplicatio* seminis Abrahami in *Isaaco*. 2. Promissio terræ *Canaan*. 3. Eductio è servitute *Ægypti*.

1. de multiplicando semine.

XXV. Promittitur ipsi primo multiplicatio seminis in Isaaco. *Et faciam te gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum.* Gen. 12: 2. *Et ponam semen tuum ut pulverem terræ* &c. conf. c. 15: 5. 17: 2, 6. & 22: 17. Intelligitur autem hæc promissio non de omni carnali ejus semine, cum multi carnales Isaaci & Israëlis filii excludantur; atque alii, ex Abrahamo non geniti, sed ad exemplum ejus credentes, includantur: *Non omnes, qui ex Israële, hi Israël. Neque, quia sunt semen Abrahami, omnes filii; sed in Isaaco vocabitur tibi semen. Hoc est, non filii carnis, hi filii Dei: sed filii promissionis reputantur in semen.* Rom. 9: 6, 7, 8. sed præcipuè de semine ejus spirituali, cum ex Judæis, tum ex Gentibus credentibus. Quod semen propriè fuit innumerabile. *Turba multa, quam numerare nemo poterat, ex omni gente, & tribubus, & populis, & linguis.* Apoc. 7: 9. quale non fuit carnale ejus semen.

XXVI. Ac veritas ejus promissionis Abrahamo velit in pignore adumbrata & confirmata fuit in Isaaco, qui natus fuit ipso ferme emortuo, &

Sarâ

Sarâ ſterili effœtâque. Quod, ut ex eventu patuit, notabat 1. ſemen ſpirituale primarium proditurum è virgine, quæ non magis quam Sara ad edendam prolem apta futura erat. 2. ſemen benedictionis ſecundarium non futurum carnis, ſed promiſſionis filios, qualis Iſaacus fuerat. *Non filii carnis, hi filii Dei; ſed filii promiſſionis reputantur in ſemen.* Rom. 9:8.

XXVII. *Secunda* promiſſio fuit de dandâ terrâ *Canaan. Semini tuo dabo terram hanc.* Gen. 12:7. *Totam terram, quam tu vides, tibi dabo, & ſemini tuo in ſæculum.* c. 13:15. conf. c. 15:7. & 17:8. quæ tum in Abrahamo, qui poſſeſſionem ejus veluti prælibavit, in miti illo ac non inopi exilio, quod ibi toleravit; tum præſertim in ejus poſteris, poſt annos quadringentos, impleta fuit. *2. de danda illi terra Canaan.*

XXVIII. Ac ſub hac donatione ſimul involvuntur duo Teſtamenta; Vetus, in quo Deus promittit hæreditatem iſtius terræ, tanquam typi & pignoris cœli: *Dabo tibi & ſemini tuo terram hanc*; & novum, in quo promittit ſeſe in illa *ipſis futurum in Deum*, Gen. 17:8. h. e. Meſſiam in carne in terra illa manifeſtatum iri.

XXIX. *Tertia* promiſſio ſpecialis fuit de eductione poſterorum ejus è ſervitute Ægyptiaca, ad κληρουχίαν illius terræ, poſt annos 400. *Scias, quod peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, quodque illos in ſervitutem redacturi ſint, & debilitaturi ſint ipſos* 400 *annis. Atque etiam gentem, cui ſervient, ego judico. Et poſtea exibunt cum facultatibus magnis.* Gen. 15:13, 14. De quibus annis ſupra vidimus. Effluxere autem ex illis anni 220 ab exitu Abrahami ex Chaldæorum regione uſque ad deſcenſum Jacobi in Ægyptum; in ipſa autem Ægypto tranſacti fuerunt reliqui 210 anni, qui terminabantur ipſa nocte exitus. *Fuit vero exactis quadringentis triginta annis, fuit eodem ipſo die, ut egrederentur omnes exercitus Jehovæ è terrâ Ægypti.* Exod. 12:41. Atque hæ promiſſiones Abrahamo factæ cum tam multiplices ſæpiuſque repetitæ fuerint, & tot ac tanta contineant, in plurali dicuntur αἱ ἐπαγγελίαι: *Abrahamo dictæ ſunt promiſſiones & ſemini ejus.* Gal. 3:16. *Juxta fidem mortui ſunt hi omnes,* μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, *non acceptis promiſſionibus.* Hebr. 11:13. *3. de eductione poſterorum ejus è ſervitute Ægyptiacâ.*

XXX. Sequitur nunc ab altera parte in hoc fœdere conſideranda Abrahami *fides*, ſive fœderis & promiſſionis adſtipulatio. Fides *Abrahami.*

XXXI. *Fides* ejus conſideranda, tum in *naturâ*, tum in *circumſtantiis*, tum in *fructibus* ejus.

XXXII. Natura ejus deſcribitur: *Credidit Abraham Iehovæ,* Gen. 15:6. *Ejus natura.*

h. e.

h. e. amplexus fuit promiſſionem de ſemine, v. 4. 5. & expectavit ab eo bona omnia, non tantum corporalia, ſed præcipue ſpiritualia & æterna; quæ Deum illi promiſiſſe ſupra vidimus. Quæ ipſius fides fuit juſtificans & ſalvans. Nam *credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam.* Rom. 4: 3.

circumſtantiæ, XXXIII. Circumſtantiæ autem hic tres notandæ. 1. quod crediderit res tam arduas & plane incredibiles; terræ poſſeſſionem, at poſſeſſam à potentiſſima gente, cum ipſe ſolus eſſet: prolem, ipſo & Sara jam effœtis: benedictionem omnium gentium in ſemine ſuo; at primario ſemine nunquam à ſe viſo, ſecundario vero per 400 annos opprimendo. Adeo ut fides ejus verè fuerit *ſpes.* Rom. 4: 18. *Qui contra ſpem ſecure credidit, ſe factum eſſe patrem multarum gentium.* conf. Hebr. 6: 11, 18. 2. quod primus, & ſine exemplo, crediderit promiſſiones adeo ſingulares & remotas. Unde *Pater credentium* dicitur, Rom. 4: 11. 3. quod fuerit in fide adeo conſtans & immotus. Nam *decem annis,* uſque ad natum Iſmaëlem, nullam videbat prolem, Gen. 16: 3. iterumquè plures tredecim annis fluebant uſque ad natum Iſaacum, Gen. 17: 25. Atque ipſe interim centenarius, & Sara ſterilis ac effœta erat. Nihilominus tamen credidit, *& minime languens fide, non conſideravit corpus ſuum jam emortuum, centum circiter annos habens, nec emortuum uterum Saræ; verum in promiſſionem Dei non diſceptavit incredulitate; ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo; certiſſimum habens, eum, quod promiſerat, etiam faciendi poteſtatem habere.* Rom. 4: 19-21.

& fructus: cum reſpectu ipſius: in obedientia, XXXIV. Fructus ipſius fidei fuerunt duplices, cum in *obedientia,* reſpectu ipſius; tum in *præmio,* reſpectu Dei.

XXXV. *Obedientiam* oſtendit, 1. quod exiverit è domo patris ſui, *incertus quo iret,* Hebr. 11: 8. Quæ ſumma obſequii gloria eſt, Deum ducentem ſequi, atque ire quo ipſe neſcias, &, quod maximum eſt, ubi ignores, an bene, an male tibi futurum ſit.

XXXVI. 2. quod obtulerit filium. *Fide obtulit Abraham Iſaacum, quum tentaretur: & unigenitum offerebat is, qui promiſſionem acceperat.* Hebr. 11: 17. vide Gen. 22: 2. Quod erat naturam omnem, omneſque affectus humanos exuere; filium, innocentem, dilectum, unicum, occidere, eumque propriis manibus mactare, &, non ſine mora, ducto per ſingula membra ferro, ſacrificii in morem dilaniare, ac intima ejus viſcera ſcrutari, eaque aris imponere, illumque in holocauſtum tandem offerre, ut univerſus conſumatur; idque præmeditato, toto triduo inter iſtas cogi-

cogitationes exacto: quod ſacrilegium potius, quam ſacrum, contra fas omne, divinum, humanum, & omne exemplum, mixtumque cum infamia & periculo, iſta in terra, ubi exulem agebat, quæ tam crudelem religionem averſatura erat; conveniens potius diabolo, placandiſque diis inferis, quam Dei præcepto; repugnans denique promiſſioni datæ de ſemine benedicto, & maximè benedicente, naſcituro ex Iſaaco; adeoque evertens Abrahami & omnium fœderatorum æternam ſalutem & fidem. Quæ ſumma tentatio erat. Unde cum emphaſi dicitur hîc *tentatus*; quaſi ultima & maxima omnium tentatione, Gen.22:1. Hebr.11:17. Attamen obedivit, & paratus fuit, ex *fide reſurrectionis mortuorum*, Hebr. 11:19. etiam filium offerre. Ex qua ſingulari obedientia *amicus Dei* dictus eſt, 2.Paral.20:7. Eſai.41:8. Jac.2:23.

XXXVII. *Præmium* hujus fidei fuit *juſtificatio* ejus. *Nam credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam*, Gen. 15:6. Rom.4:3. Deus enim gratuito bonum aliquod promittens, illudque accipi jubens, eo ipſo declarat, quod accipientem habiturus ſit pro juſto, id eſt, qui jus habeat bonum promiſſum petendi & expectandi. Atque ita juſtificatio Abrahami facta fuit ex fide, promiſſiones illas accipiente, non ex operibus. Ad minimum enim 15 annis, ante oblatum Iſaacum, jam juſtificatus dicitur, Gen.15:6. Atque opus illud ipſum fidei ipſius probatio & fructus tantum fuit, illamque conſummavit: *Fides cooperata eſt operibus ejus, & ex operibus fides conſummata eſt, Et* ita *impleta eſt Scriptura, quæ dicit, credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam, & amicus Dei vocatus eſt.* Jac. 2:22, 23. Atque notat præterea Apoſtolus aliam circumſtantiam temporis, quo juſtificatus fuit, ſcil. *cum eſſet in præputio*, Rom. 4:10. ut nec ex circumciſione, nec ullo alio ex opere, vitam ſperare potuerit, ſed ex ſolâ fide in ſemen iſtud, benedictionis auctorem ac principem.

tum reſpectu Dei, in præmio.

XXXVIII. Unde patet, fidem Abrahami (ſola temporis circumſtantia excepta) eandem fuiſſe cum noſtra: cum in Meſſiam, ſemenque iſtud benedictum crediderit, atque *ejus diem* proſpectaverit, &, per tot ſæculorum licet caliginem, tamen *viderit*, Joh. 8:56. tum in crebris apparitionibus, tum in illuſtri promiſſione ſeminis, tum in Iſaaco venturi ſeminis typo & obſide; atque eadem nobiſcum bona æterna ſperaverit & acceperit: *Expectabat enim eam, quæ fundamenta habet, civitatem, cujus artifex & conditor eſt Deus.* Hebr. 11:10. conf. v. 13, 14. Quod & Apoſtolus confirmat, cum benedictionem Abrahami probat fuiſſe juſtifi-

Fides Abrahami eadem cum noſtra

cationem per Christum. *Scriptura prævidens, Deum ex fide justificare gentes, ante-euangelisavit Abrahamo: benedicentur in te omnes gentes: itaque qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abrahamo.* Gal. 3: 8, 9. Impia ergo Smalcii glossa est, Abrahamum diem Christi vidisse, sed absque Christo vel notitia ejus. Quî nec dies Christi fuisset, nec Abrahamo lætitiam præbere potuisset; contra ac Christus eo loco docet.

CAPUT III.

De propagatione Promissionis ab Abrahamo usque ad Mosem.

Promissio post Abrahamum devoluta in ISAACUM:

I. *Brahamo* in hæreditate promissionis successit *Isaacus*, cui Deus illam quoad singulas ejus partes addixit, eadem formula, qua ad Abrahamum ante usus fuerat. *Peregrinare in hac regione, & ero tecum, ac benedicam tibi: nam tibi & semini tuo dabo omnes regiones istas, & præstabo juramentum illud, quod juravi Abrahamo patri tuo: multiplicabo enim semen tuum, & benedicent sibi in semine tuo omnes gentes terræ.* Gen. 26: 3, 4. conf. Gen. 22: 17, 18.

cum exclusione Ismaëlis.

II. Data autem fuit illa promissio *Isaaco*, cum exclusione *Ismaëlis*, & reliquorum *Abrahami* filiorum. *Sed quid dicit Scriptura, ejice ancillam & filium ejus. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ.* Gal. 4: 30. vide Gen. 21: 10, 12. & 25: 5, 6. Unde Ismaël proponitur ut reprobationis exemplum, & typus. *Neque, quia sunt semen Abrahami, omnes filii; sed in Isaaco vocabitur tibi semen. Hoc est, non filii carnis, hi sunt filii Dei; sed filii promissionis reputantur in semen. Promissionis enim sermo hic: secundùm hoc tempus veniam, & erit Saræ filius.* Rom. 9: 7, 8, 9.

III. Nec excipi potest, hanc tantum esse exclusionem quoad bona corporalia & externa, non vero spiritualia & æterna; nec ipsum adeo intelligi Ismaëlem, quam posteros ejus. Contrarium enim patet 1. ex scopo Apostoli Rom. 9. qui isto exemplo rejectionem Judæorum à fœdere Dei sub Nov. T. probare intendebat. Quod sicuti merè spirituale erat, & bona spiritualia ac æterna comprehendebat; ita eo allatum exemplum etiam spectabat. 2. Unde Ismaëlem, quanquam ab Abrahamo pro-

prognatum, non tamen ejus fuisse τέκνον v. 7. id est, promissionum & fœderis hæredem, asserit. 3. Considerat enim Abrahamum, non solum ut patrem carnalem, sed præcipuè tanquam fœderis caput, & promissionum veluti parentem; quæ tum typicæ erant, de terra Canaan, multiplicatione seminis, &c. tum antitypica de spirituali hæreditate bonisque internis; à quibus omnibus Ismaël cum posteris suis exclusus fuit, Gen. 21: 10, 12. Gal. 4: 30. 4. Distinguit enim Apostolus inter *filios carnis*, qui non sunt filii Dei, & *filios promissionis*, qui *in semen reputantur*, v. 8. Eodem modo ut & suo tempore v. 6. inter verum Israëlem, eosque qui quocunque modo ex Israële erant orti distinguit. 5. Sed & perversa indoles Ismaëlis, ac profanus animus in Scripturâ notatur, in acerbâ illa irrisione, Gen. 21: 9. quam *persecutionem* vocat Apostolus Gal. 4: 29. Atque ita reproborum in Scripturâ typum gerit, ut ipse eorum pars ac exemplum fuerit. 6. Unde & ipse & posteri ejus, non à benedictionibus externis, quas affatim habuerunt, sed à fœdere Dei ac Ecclesia extorres egerunt.

IV. Verè ergo reprobus fuisse videtur *Ismaël*; qui, cum nihilominus primogenitus esset, repræsentavit, 1. fœdus operum & indolem operariorum; sicut Isaacus repræsentavit fœdus gratiæ & fidei. *Nos autem, fratres, secundùm Isaac, promissionis filii sumus.* Gal. 4: 28. *Ecce dies veniunt, ait Jehovah, & pangam cum domo Israël & cum domo Judæ fœdus novum. Non ut fœdus, quod pepigeram cum patribus ipsorum, die, quo apprehendi manum eorum, ut educerem eos ex Ægypto.* &c. Jer. 31: 31, 32, 33, 34. 2. cumque è matre serva fuerit natus, *Hierosolymæ* terrestris quoque imago fuit, quæ ad servitutem parit, & montis *Sinai*, ex quo lex prodiit; sicut *Isaacus*, è matre libera natus, exhibuit Hierosolymam cœlestem, quæ liberos parit ex fide ad libertatem & spiritum adoptionis filiorum. *Hierosolyma quæ sursum est, libera est: quæ est mater omnium nostrum. Scriptum enim est: lætare sterilis --- nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus. Sed quemadmodum tunc qui secundum carnem generatus erat, persequebatur eum qui secundum spiritum: ita & nunc.* Gal. 4: 26--31.

Ab Isaaco derivata ad IACOBUM:

V. *Ismaële* ergo excluso, promissio in *Isaaco* stetit, qui in sua familia pariles vices conspexit, ac ante Abrahamus. Cum enim benedictionis ac fœderis hæredem instituere vellet *Esavum*, primogenitum ac sibi dilectum, Gen. 27: 4. interveniente Dei consilio, & singulari, nec undiquaque probando *Rebeccæ* astu, pro Esavo, Jacobo ignarus

 bene-

benedixit, & quidem benedictione fœderis, ut colligitur ex Gen.27:29. *Serviant tibi populi --- maledicentium tibi quisque maledictus esto, & qui benedixerit tibi, esto benedictus.* coll. cum Gen.12:3. *Et benedicam benedicentibus tibi, & maledicentem tibi execrabor; & benedicentur in te omnes familiæ terræ.* Quod ubi vir sanctus animadvertit, ac Dei nutum in hac parte deprehendit, benedictionem datam iterato confirmavit, ipsumque expressis verbis magnæ ac primariæ illius promissionis, Abrahamo factæ, hæredem ac traducem fecit: *Det tibi Jehova benedictionem Abrahami* &c. Gen. 28:3, 4.

Reprobato Esavo.

VI. Atque ita rursus in familiâ Isaaci discrimen apparet, & exemplum electionis & reprobationis divinæ in Jacobo & Esavo, quamvis iisdem parentibus natis, editum fuit. *Necdum enim natis, quumque non egissent quicquam malum aut bonum, (ut, quod secundum electionem est, Dei propositum maneret; non ex operibus, sed ex vocante) dictum est ei: major serviet minori. Quemadmodum scriptum est, Jacobum dilexi, Esavum odio habui.* Rom. 9: 11, 12, 13.

Remonstrantium contra hoc exemplum exceptiones.

VII. Contra quod exemplum frustra excipitur: 1. Illos electionis & reprobationis duntaxat typos respectu Nov. T. non vero exempla fuisse. 2. Benedictionem illam beneficia solum externa, non vero spiritualia spectare. 3. & de posteris eorum potissimum, non vero de ipsis, intelligendam esse. 4. idque ex Mal. 1: 3. constare, ubi *odium Esavi* de desolatione Idumeæ à propheta explicatur. 5. aut odium Esavi comparativè tantum de minori aliquo amore intelligendum esse. Quæ Remonstrantium commenta sunt.

quæ diluuntur.

VIII. Ad quæ respondemus: 1. Istud fratrum par ita electionis & reprobationis gessisse typum, ut ejus etiam in se ipsis expresserint imaginem & exemplum. Sicut vox typus sæpe alibi exemplar notat. Vid. 1. Cor. 10: 6. Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, *Hæc autem typi nostri fuerunt, ut ne concupiscamus res malas.* 1. Thess. 1: 7. ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους *adeo ut fueritis exemplaria omnibus credentibus in Macedonia & in Achaja.* 1. Tim. 4: 12. τύπος γίνου *exemplar esto fidelium.* Et manifesto de personis eorum accipiendum est, quod est Rom. 9: 11. *nondum natis* &c. 2. Nec de externis solum beneficiis, sed de maximâ ac fœderali promissione, quam Isaacus Patriarcha, ejus hactenus custos, filiis tradere parabat, inter fratres istos agi, tum ex Apostoli scopo & verbis, tum ex ipso vaticinii ac benedictionis sensu patet. Agit enim Apostolus isto capite de Judæorum à fœdere Dei rejectione, deque æterno ac libero reprobationis con-

consilio; illique probando ac confirmando ex ipsa patriarcharum familia exempla petit, ac duos hosce fratres adducit. Circa quos discrimen dicit esse factum ex *Dei proposito*, *προθέσει τῇ κατ' ἐκλογὴν*, v. 11. quod prædestinationem æternam infert; & Esavum introducit ut *servum fratris*, v. 12. quo Dei fœdere, bonisque fœderis, quæ una cum primogenituræ jure ad Jacobum fratrem minorem translata erant, excidebat; & *Deo exosum*, v. 13. quod majus aliquid sonat, quam externo aliquo beneficio carere; quod certe hominem Deo exosum, nisi alia accedant, non facit; & *misericordiam non consecutum*, v. 15, 16. denique ut induratum, ac *Pharaoni* supparem, v. 17, 18. quin & *profanum* eum ac manifeste impium alibi describit. *Ne quis scortator, aut profanus; ut Esau, qui pro edulio uno vendidit primogenituram suam.* Hebr. 12:16. Nec posteros Esavi solum, sed ipsam ejus personam spectari, Apostoli verba innuunt, *Nondum natis pueris* &c. Rom. 9:11,12. Unde sæva & profana ipsius indoles in Scripturâ notatur; ejusque perpetuum à fratre dissidium, & degener animus protinus à materno utero se ostendit: *Jehova autem dixit ei, duæ gentes* sunt *in ventre tuo, & duæ nationes*, editæ *ex visceribus tuis separabuntur, quarum natio una robustior erit altera, & major serviet minori* &c. Gen. 25:23. & seqq. Nec posteros tetigisset hæc prædictio, nisi ipsum prius Esavum eorum parentem spectasset. 4. Quod vero Idumæi à Saule & Davide subjugati & Israëli subjecti fuerint, illud sero demum evenit, nec admodum diu duravit; cumque etiam aliis vicinis gentibus acciderit, tantum non est, ut hujus vaticinii fidem absolvat, & odium illud Dei, ac maledictio, in Esavum peculiariter lata, quæ amori ejus erga Jacobum (qui amor omnem bonum affectum, & omnia ac summa beneficia dicit) opponitur, dici mereatur. Quanquam alioquin non negemus, externas istas clades *ex odio* isto profectas, (*At Esavum odi, & posui montes ejus desolationem, & hæreditatem ejus draconibus deserti*, Mal. 1:3.) æterni illius odii ac maledictionis effectus ac partem fuisse, illamque inclusisse & ostendisse. 5. Nec comparativè Dei odium pro minore aliqua dilectione interpretandum est. Quanquam enim de hominibus isto sensu phrasis illa nonnunquam veniat (*Videns Jehova exosam esse Leam, aperuit vulvam ejus.* Gen. 29:31. sic & v. 33. *Uxor Simsonis ei dixerat: tantum odisti me, ac non amas me.* Jud. 14:16. *Si quis venit ad me & non odit patrem suum ---- non potest meus esse discipulus.* Luc. 14:26.) nullibi tamen Deus odisse aliquem nisi in pleno ac vero sensu dicitur. Neque enim leviter adeo Dei odium sumere licet. Ac manifesto nimis Jaco-

bus & Esavus sibi mutuo opponuntur: alter enim servus, alter dominus; alter dilectus, alter exosus; alter misericordiam consecutus, alter reprobatus dicitur; quæ non gradibus tantum, sed toto genere differunt.

IX. Atque hæc Esavi & Jacobi conditio iterum typica erat, ut antea fuerat illa Isaaci & Ismaëlis. Nam 1. Esavus exemplar & typus est reproborum operariorum, qui externis prærogativis & operibus nituntur. Quamvis enim nihil legatur Esavus fecisse justitiæ causa, tamen externis suis prærogativis nixus legitur: *Quod cum rediret à venatione sua, paraverit cupedias, & attulerit patri suo, eique dixerit, surgat Pater meus, & comedat de venatione filii sui, ut benedicat mihi anima tua.* Gen. 27:31,32. Jacobus vero typus erat electorum & fidelium. 2. Esavus, cum ex majori fieret minor, referebat rejectionem Judæorum, & assumtionem gentilium. *Sic ultimi erunt primi, & primi ultimi.* Matt. 20: 16.

à Iacobo promissio propagata

X. Jacobus tertius benedictionis hujus hæres, & promissionis tradux, duodecim habuit filios; qui totidem patriarchæ, seu tribuum partes futuri erant. Ad quem numerum sæpe respicitur in Nov. T. Matth. 19:28. *Sedebitis in thronis duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.* Conf. Apoc. 21:12.

XI. In tanto autem filiorum numero, quamvis duo duntaxat sine crimine essent, sc. Josephus & Benjamin; pater nihilominus singulis benedixit, cunctosque, veluti patriarcharum nepotes, & sanctum semen, promissionis Abrahamo olim factæ hæredes instituit; atque apud eos, tanquam nascentis Ecclesiæ patres pretiosum illud cœli pignus deposuit.

potissimum ad JUDAM; *cui facta promissio de Messia,* *Gen.* 49: 10.

XII. Ubi consideranda potissimum pars illa hæreditatis longè maxima, quæ *Judæ* obtigit, cui inter cæteras tribus principatus, tandemque veri principis Messiæ ex semine ejus exortus, illustri vaticinio addicitur: *Non auferetur (tribus) sceptrum de Judâ, neque (doctor legis) legislator de inter* (qui sit *ex intra*) *pedes ejus, usque dum veniet Schiloh: & ei* (erit) *aggregatio* (vel *obedientia*) *populorum,* Gen. 49: 10. Cujus oraculi tum *sensus,* tum *implementum* propius videnda sunt.

Cujus sensus & implementum propius considerantur.

XIII. Occurrit ibi vox שֵׁבֶט, quæ communiter *virgam,* aliquando *sceptrum,* seu virgam regiam (שֵׁבֶט *sceptrum rectitudinis est sceptrum regni tui.* Psal. 45:7.) denique sæpissime *tribum* notat; & מחקק, quod *legislator* vertitur, h. e. legis & statutorum Mosaicorum præceptor & inculcator. Adeo ut per duo hæc vocabula omnis Judæorum intelligatur regnatrix potestas, seu sacra, seu civilis, quæ isto in populo mire conjunctæ erant, cum iidem Ecclesiæ ac Reipublicæ tum forent limites.

Non

Non auferetur, usque dum &c. Quod non de hac vel ista potestatis specie, sed in communi de omni ista potestate accipitur. Nam & respublica & Ecclesia in ista gente usque ad Messiæ tempora permansit, & publica utriusque facies, etsi post longas calamitates, superfuit. Nam ad templum, & ad populum suum venit. Cum nec templum sine populo & politia ista; nec hæc sine templo ac sacerdotio subsistere potuerit. Quod postea ex eventu patuit. *De inter pedes ejus*, LXX. & Mercerus ad generationem referunt, & de propagatione posteritatis, ac longa nepotum serie intelligunt. *Usque dum veniat Schiloh.* quod vocabulum, sive à שָׁלָה tranquillum esse, quasi *tranquillatorem* dicas, seu potius ab Arabico שִׁיל *fluxit*, unde cum affixo ה pro ו, quod Arabibus frequens est, & interdum Hebræis quoque usitatum, שִׁילֹה *profluvium*, h. e. *semen ejus*, cum tres Targumistæ, LXX. omnesque alii interpretes de Messia explicent, probare id supervacaneum est. *Illi* autem *erit aggregatio*, seu obedientia, *populorum*: qui sunt fideles ex omni populo.

XIV. Cum autem hic Judæ peculiare aliquid addicatur supra fratres ejus, quanquam cæteroquin beneficium quod hic promittitur, cæteraque de interitu & fine istius reipubl. quæ hic simul innuuntur, omnes tribus spectent; ad oraculi fidem & implementum sufficit, istam familiam ac tribum supra cæteras longe eminuisse, inde domum regnatricem exortam, atque in ea longo tempore imperii ac religionis sedem fuisse, tandemque universam gentem & rempublicam ab ista tribu Judaicam sive Judæorum dictam fuisse: quæ appellatio potissimum tempore Messiæ usurpata fuit; quo veniente sceptrum omne istius gentis, qualecunque tunc erat, omnisque potestas, Judæorum dicta fuit: sicut illa tribus post longas clades ferè sola superfuit, cæterarumque princeps sola religionis ac reipublicæ dignitatem sustinuit: denique, quod palmarium est, Messiam ipsum, qui hic appellatur שילה h. e. semen ejus, ex tribu ista prodiisse.

XV. Circa cujus adventum, juxta oraculi hujus sensum, sceptrum desiit: quod per gradus factum fuit, 1. Pompeji bellis, quibus Judæa subacta, & caput gentis Hierosolyma capta fuit, annis ante Christum 63. 2. Herode, gente extero, in Asmonæorum solium evecto. 3. Judæâ paulo post Christum natum in provinciam redactâ, & Syriæ attributa. 4. tandem plenissime republicâ eversâ, temploque deleto sub Vespasiano; quando vaticinium hoc omnibus numeris suis impletum fuit. Ista enim omnia conjungenda sunt, cum eodem tendant, tandemque vaticinium hoc absolvant.

XVI. Cum

XVI. Cum ergo, templo ac politiâ everſis, ſceptrum à Juda ablatum ſit, & jam per ſexdecim ſæcula eo caruerint, quod non diffitentur ipſi Judæi, omniumque ore teſtatur & deplorat R. David Kimchi ad hæc Hoſeæ verba c.3:4. *Diebus multis ſedebunt filii Iſraël ſine rege & ſine principe*; certo certius eſt, Meſſiam ſeu שִׁילֹה dudum advenisse.

XVII. Atque hæc probabiliſſima ac facillima hujus vaticinii interpretatio eſt, quæ *ſceptrum* & *legiſlatorem* non nimis curioſe diſtinguit aut divellit, ſed ea in unum conjungit, præſertim circa Meſſiæ tempora; cum utroque vocabulo imperium & poteſtas illius populi, qualiſcunque illa ſit, deſignetur, quæ ad Meſſiæ adventum duratura perhibetur; cum, dilatatis Eccleſiæ pomœriis, gentes adducendæ forent, nec amplius regnum Dei in ſola Judæorum natione conſtiturum.

XVIII. Alii tamen *ſceptrum* & *legiſlatorem* diſtinctè ſumi volunt, quia conjunctiva particula in textu occurrit. Cumque utrumque pariter ad Meſſiæ tempora manſurum dicatur, & alterutrum tamen ante Chriſtum jam remotum conſtet; vocem שבט per *tribum* convertunt, quomodo & v.16. *Dan judicabit populum ſuum* כְּאַחַד שִׁבְטֵי, *ut una tribuum Iſraëlis*, & v.28. *Omnes iſtæ* ſunt שִׁבְטֵי *tribus Iſraëlis duodecim*, ſumitur, & מחקק per *ſcribam* ſeu doctorem legis ceremonialis. conf. Deut. 33:21. מְחֹקֵק סָפוּן *Legiſlator incruſtatus*. & Num.21:18. *Puteus, quem effoderunt ingenui populi* בִּמְחֹקֵק *cum legiſlatore ſcipionibus ſuis*. & מבין רגליו *de inter pedes ejus*, de more, quo diſcipuli ad magiſtrorum pedes, ipſique in diſcipulorum corona, & in medio veluti pedum eorum, ſedebant, accipiunt. conf. Deut. 33:3. *Cujus omnes ſancti* ſunt *in manu tua*: *& illi medii perambulati ſunt pedi tuo, ut acciperet à loquelis tuis*. Luc. 10:39. *Maria aſſidens ad pedes Jeſu, audiebat ipſius ſermonem*, Act. 22:3. *Ego*, Paulus, *Judæus ſum, nutritus in hac ipſa urbe apud pedes Gamaliëlis*. Ut tria Judæ privilegia hic denotentur: unum primarium, de Schilo ex eo prodituro; duo ſecundaria, quæ ut totidem circumſtantiæ tempus adventuri Meſſiæ exprimunt, 1. quod diſtinctio tribus Judæ, 2. quod doctrina ſeu inſtitutio ſacra Levitarum, non ſint perituræ ex illa tribu ante adventum Meſſiæ. Quæ duo, cum etiam aliis tribubus communia fuerint, peculiaris tamen bonorum iſtorum continuatio & conſtantia, uſque ad ultima reipublicæ iſtius tempora, & ipſum tandem Meſſiæ adventum, iſti tribui præ reliquis adſeritur.

XIX. Quod & eventu comprobatum fuit. Corruptis enim ac deperditis cæterarum tribuum genealogiis, per abductionem Aſſyriacam,

Eſr.2:59.

Esr. 2: 59. Neh. 7: 61. &c. sola tribus Juda integra reliquisque impermixta remansit; & ante, 1.Sam.11:8. & 15:4. 2.Sam.24:9. 1.Chron.21: 5. & postea, usque ad templi urbisque excidium, Luc. 2: 3, 4, 5. Similiterque cum per regni divortium religio quoque contaminaretur, ac reliquæ tribus mox Levitarum ministerio & sincera ac incorrupta legis institutione carerent, 2. Chron. 11: 13, 14. & 13: 9. in Juda tamen sacra institutio ac Levitarum ministerium perennavit, & ad secundum templi excidium perduravit, ipso Christo teste, *in cathedra Mosis sedere Scribas & Pharisæos, omniaque quæ dixerint servanda & facienda esse*, Matth. 23: 2, 3. Sicut & Judæi tradunt, extinctâ *Hillelis* prosapia, qui ad excidium templi scholam Hierosolymitanam rexerat, veros doctores, per χειροθεσίαν ordinatos, in terrâ Israëlis defecisse. Atque hæc de vaticinio isto sufficiant.

XX. Aliud fidei suæ testimonium edidit Jacobus, eodem cap. v. 18. *Salutare tuum*, vel salutem, *expectabo*, vel expecto, *Jehova*. Quod dictum de Messia agere etiam Paraphrastes Hierosolymitanus eximiis verbis agnovit; ut frustra illud detorqueant Sociniani. Conferri autem possunt verba Simeonis, Luc. 2: 29, 30. *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, cum pace. Quia viderunt oculi mei salutem tuam.*

XXI. A *Jacobo* propagata deinceps hæc promissio per duodecim ejus filios, Judaicæ gentis patres, in Ægypto apud posteros eorum permansit. Quos in tribus distributos *Moses* in novam gentem ac populum composuit, quem data terra ac sanctuario verborum Dei deinceps depositarium fecit. de quo suo loco.

Per Patriarchas duodecim propagata est promissio ad eorum posteros in Ægypto; communicata etiam quibusdam extra sanctorum Patrum familiam.

XXII. Quanquam isto tempore aliis etiam hominibus, extra sanctorum Patrum familiam, promissio hæc communicata fuerit, ut *Jobo*, Esavi ut quibusdam creditur, abnepoti, qui Mosi coætaneus videtur fuisse, & de Messia eximiè agit, sub nomine *Goëlis sui, quem vivere se nosse* ait, cap. 19:25. *amicisque* ejus, ex quibus *Elihu*, sub nomine *Angeli* & *Interpretis selecti ex mille*, cujus est dicere, *redime ipsum ne descendat in foveam*; *inveni lytrum*, cap. 33: 23, 24. eum introducit; aliisque, quos nunc omittimus.

XXIII. Atque hoc promissionis Messiæ ab Adamo usque ad Mosen curriculum fuit. In quo spatio paulatim ea majori luce ac incremento Ecclesiæ affulsit. Cujus peculiaris gradus circa *Abrahami* tempora observari potest. 1. Cum enim hactenus ad certam stirpem alligata non fo-

ret, nisi quod in *Semum* à *Noacho* fœderis hæreditas collata videatur, Gen. 9: 26, 27. *Benedictus Jehova Deus Semi* &c. clarius deinde ad Abrahami sobolem ea adstricta fuit; quam in familiam suam veluti adoptavit Deus, tradito ei fœderis ordinario symbolo & sacramento. 2. Deus sese propius ac speciali nomine *El Schaddai* illi manifestavit, quod ante id tempus factum non legitur. 3. Addidit & clariorem promissionem vocationis gentium, quam antea audita fuerat.

inde speciali modo DAVIDIS *familiæ adhæsit,* XXIV. *Davidis* vero tempore promissus Messias ut *Rex* proponi cœpit. 2. Sam. 7: 12, 13. *Excitabo semen tuum post te & confirmabo regnum ejus. Ipsum ædificabit domum nomini meo, & confirmabo solium regni ejus in sæculum.* Psal. 89. postque illud tempus isto nomine in Ecclesiâ perpetuo agnitus & expectatus fuit. *Et servient Jehovæ Deo suo, & Davidi Regi suo, quem excitabo ipsis.* Ier. 30: 9. *Et constituam super ipsas pastorem unum, & pascet eas, servum meum Davidem. Et ego Jehova ero ipsis in Deum, & servus meus David princeps in medio earum.* Ezech. 34: 23, 24. *Et servus meus David Rex super ipsis, & pastor unus erit omnibus, & in judiciis meis ibunt* &c. c. 37: 24. *Postea convertentur filii Israël, & quærent Iehovam Deum suum & Davidem Regem suum.* Hos. 3: 5. *Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur, dabitque ei Dominus Deus thronum Davidis patris ipsius. Regnabitque in domo Iacobi in æternum, & regni ejus non erit finis.* Luc. 1: 32, 33. *Et obstupuit tota turba dicebatque, nonne iste est filius ille Davidis?* Matth. 12: 23. *Quid vobis videtur de Christo illo? cujus filius est? dicunt ei, Davidis.* c. 22: 42. *Quomodo dicunt scribæ Christum esse Filium Davidis?* Marc. 12: 35. & Luc. 20: 41.

XXV. Ne autem Rex terrenus expectaretur, indicatæ sunt simul ipsius passiones & mors, Psal. 22. & 69: 22. Esai. 50: 6. & 53. Dan. 9: 26. Zach. 9: 9, 11. & 11, 12, 13. & 12: 10. & 13: 7. ut & ejus resurrectio & gloria, Psal. 68. & 110.

ejusque posteris, usque ad captivitatem BABYLONICAM; XXVI. Deinde post annos circiter 300, tempore Achazi Regis, cum Davidis domus ruinam minitari videretur, eadem promissio repetita, simulque Messiæ *mater* nominata fuit: *Ecce virgo concipit, & parit filium: & vocabit nomen ejus Immanuel.* Esai. 7: 14.

XXVII. Esaiæ σύγχρονος Micheas, velut diversorii Mariæ metator ac cunarum Domini custos, locum Messiæ natalem, ex quo post annos circiter 700 proditurus erat, indicavit, Cap. 5: 1. *At tu, Bethlehem Ephrata, parva es, ut sis inter familias Judæ? Ex te mihi prodibit,* Judex, *ut sit dominator in Israële. Cujus egressiones sunt ab initio, à diebus sæculi,* conf. Matth. 2: 4, 5, 6.

XXVIII. De-

XXVIII. Denique post captivitatem Babylonicam, imo & in ea everso Davidis solio, ac valde imminuta templi majestate, promissionem hanc instaurarunt tria maxime illustria oracula, Dan. 9:24--27. *Septuaginta septimanæ decisæ sunt super populo tuo, & super urbe sancta tua, ad coercendum defectionem, & ad consummandum peccata* &c. Hagg. 2:4--10. *Major fiet gloria domus hujus posterioris quam prioris, & in loco hoc dabo pacem* &c. Mal. 3:1. *Ecce ego mitto Angelum meum, ut vacuam faciat viam ante me, & derepente veniet ad templum suum Dominus ille, quem vos quæritis, angelus ille fœderis.* *& post, eam.*

XXIX. Per hos ergo gradus promissio hæc cucurrit. 1. *Protoplastis* semen illud, in quo mundi vita foret, promissum est in genere. 2. Genus illius indicatum est in *Abrahamo*, ejusque posteris. 3. Propius designata fuit tribus in *Juda*, ut & generale tempus adventus ipsius. 4. Familia & regnum monstrata sunt sub *Davide*. 5. Mater, sub *Achazo*. 6. Locus, qui nascentem exciperet, à *Micha*. 7. Tempus tandem cum propinquaret, indicatum illud & specialioribus notis insignitum fuit, sub secundo templo à *Daniele*, ultimisque prophetarum. In quibus omnibus admiranda Dei providentia elucet. *Unde elucent præcipui promissionis gradus.*

CAPUT IV.

De fide Patrum sub Promissione, eorumque justitia, ac spe salutis.

I. HÆc de promissione. Videamus nunc 1. quæ *Patrum* sub eâ fuerit *fides*. 2. quæ eorum redemtio & *justitia*. 3. quæ denique salutis *spes*. *Patrum* FIDES, *eadem cum nostra.*

II. Cum ergo sæpe adeo, multisque modis, promissio de Messia repetita fuerit, & quidem sine jugo ullo ac legis accusantis onere: sequitur consideranda nunc ipsorum in istam promissionem *fides*. Illa enim ex promissione ista universa dependebat; ita ut fundamentalis Ecclesiæ Messiæ ætatem antegressæ fuerit articulus ille de promissione Messiæ, seu seminis mulieris & Abrahami, serpentis caput contrituri, & in quo benedicendæ essent omnes gentes terræ, cum necessariis suis sequelis seu appendicibus acceptus. Quam illorum fidem temporis acciden-

tiumque circumstantiis solummodo diversam, cæteroquin re ipsa eandem fuisse cum nostra, tum sacræ Scripturæ testimoniis, tum rationibus inde deductis, tum denique exemplis constat.

Quod adstruitur Scripturæ testimoniis,

III. 1. Testatur enim Scriptura, commune fidei objectum omnibus ætatibus fuisse Christum, *Qui heri & hodie idem est & in sæcula.* Hebr. 13: 8. *Omnesque prophetas de eo testimonium perhibuisse*, Act. 10:43. & *quæsivisse & scrutatos esse de salute nobis facta, in quod sc. & quale tempus, Spiritus Christi, qui in ipsis erat, significaret Christi passiones & glorias sequentes* &c. 1. Pet. 1: 10, 11, 12. Unde Paulus veteres in Christum προηλπικότας *ante sperantes* appellans, Eph. 1: 12. τὸ δωδεκάφυλον *duodecim tribus suas*, Deum *nocte & die* ἐν ἐκτενείᾳ *assidue colentes*, *sperasse se deventuras ad promissionem patribus factam*, profitetur Act. 26:7. *Christum* nempe *passum, primum ex resurrectione mortuorum, lucem annunciaturum huic populo & gentibus.* ibid. v. 23. & eandem Abrahami ac nostram fuisse fidem ac benedictionem probat. Gal. 3:6-10, 14.

fœderis divini naturâ

IV. 2. Sed & *fœderis* divini natura hoc evincit. Non enim illud varium esse potest; cum peccatori non nisi unicum salutem adipiscendi medium restet, de quo fœdus hoc factum est. Unde Apostolus fœdus, quod cum Abrahamo initum est, Christum præcipuè spectasse, idemque cum illo quod nobiscum sancitum est fuisse, docet. *Fratres, secundum hominem dico: tamen hominis ratum factum testamentum nemo rejicit aut supra disponit.* Gal. 3: 15. *Hoc autem dico, testamentum ante ratum factum à Deo in Christum, lex, quæ post* 430 *annos exstitit, non facit irritum ad abolendam promissionem.* v. 17. *Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.* v. 22. Nec diversum esse potuit. Cum *Deus sit unus, qui justificabit circumcisionem ex fide, & præputium per fidem*, Rom. 3: 30. *unusque* pariter *Dominus*, ac salutis auctor, Eph. 4: 5, 6. extra quem nulla salus, *aut nomen sub cœlo datum in quo oporteat salvari*, Act. 4: 12. & unica ad salutem *via*, Joh. 14: 6. adeoque & *una fides*, Eph. 4: 5. quam operatur τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως *idem Spiritus fidei*, 2. Cor. 4: 13. Quod Apostolus etiam in diversis, tum Veteris, tum Novæ Ecclesiæ sacramentis ostendit, 1. Cor. 10: 3, 4. quæ *eandem escam & potum spiritualem* signabant, & tanquam umbræ, modo antecedentes, modo subsequentes, pro variâ videl. diei luce, idem corpus comitabantur.

& fidelium exemplis.

V. 3. Juxta quæ varia fidelium, qui in Messiam speraverunt, in Vet. & Test. exempla producuntur: Protoplastorum, qui crediderunt pro-

[illegible] ἀ[illegible]

κόται [illegible]

promissioni ipsis factæ *de semine mulieris contrituro caput serpentis.* Gen. 3:15. Abelis, qui *fide potius sacrificium præ Caino obtulit Deo; per quod testimonium consecutus est, quod justus esset,* Hebr. 11:4. Enochi, qui *fide translatus est ne videret mortem,* & *ante translationem suam testimonium acceperat grata fecisse Deo. Sine fide autem impossibile est Deo grata facere.* v. 5, 6. Noachi, qui *fide divinitus monitus, de iis, quæ necdum videbantur, metuens paravit arcam ad salutem domus suæ. Per quam damnavit mundum, & justitiæ, quæ est secundum fidem, factus est hæres.* v. 7. Abrahami, Isaaci & Jacobi, qui *fide peregrinatum venerunt in terram promissionis tanquam alienam, exspectantes eam, quæ fundamenta habet, civitatem, cujus artifex & conditor est Deus* &c. v. 8. & seqq. *Abraham pater vester exsultavit, ut videret diem meum, & vidit, & lætatus est.* Joh. 8:56. *Et signum accepit circumcisionis sigillum justitiæ fidei.* Rom. 4:11. coll. Col. 2:11--15. *Angelus, qui me vindicat ab omni malo, benedicat pueris hisce.* Gen. 48:16. & sequentibus temporibus, Israëlis, quem *Angelus faciei* Dei *servavit, & in dilectione & clementia sua asseruit, bajulavit & tulit omnibus diebus sæculi.* Esai. 63:9. Mosis, *majores divitias æstimantis Ægypti thesauris improperium Christi. aspiciebat enim in remunerationem.* Hebr. 11:26. Jobi, qui *noverat vindicem suum vivere* &c. c. 19:25, 26. Elihu, qui confitetur esse apud Deum *Angelum advocatum unum ex mille, ad indicandum homini rectitudinem ejus,* cujus esset *gratiâ illum complecti, ac dicere: Redime ipsum ne descendat in foveam; inveni lytrum.* Job. 33:23, 24. Davidis, *Dixit Dominus domino meo.* Psal. 110:1. coll. Matth. 22:43. *Nam non est recta domus mea cum Deo, sed fœdus perpetuum posuit mihi, dispositum inter omnes & servatum, quod omnis salus mea & omne beneplacitum* erit, *quum* domus mea *non germinabit.* 2. Sam. 23:5. denique omnium justorum; *multi* enim *prophetæ, reges & justi desiderarunt videre & audire* quæ videbant & audiebant Apostoli, *sed nec viderunt neque audiverunt.* Matth. 13:17. Luc. 10:24. quorum longum agmen Apostolus instruit, Hebr. 11. quos nobis ut *testes nos circumstantes,* Hebr. 12:1. commendat; quod frustra esset, si non ejusdem fidei testes forent.

VI. Male ergo *Judæi*, ante latam legem, *Tohu* sive inane statuunt; mundumque ignotis illis temporibus in meris tenebris jacuisse, & vix Ecclesiæ aliquam faciem fuisse, saltem illam, nulla, vel exiguâ luce collustratam, in mera infantia, ac Messiæ ignorantia egisse volunt.

Hanc Patrum ante Christi adventum eandem cum nostra

VII. Quibus suppares *Sociniani* hæc docent: 1. Humanum genus ab

fidem negant Iudæi, Sociniani, Adamo usque ad Mosem, lege naturæ fere contentum, tantum non errasse sine lege ac Deo; qui toto isto tempore illud neglexerit, nec fœdus ullum spirituale cum eo fecerit; nec Christum per duo annorum millia Ecclesiæ suæ vel per umbram fuisse visum aut cognitum; quodque de eo Abraham aliquid inaudivisse videatur, id vero secus esse; nec eo tempore verba promissionis ab eo sic intellecta esse; sed Apostolum, ut veteris Ecclesiæ figuris ludere amat, post rei eventum illa Christo adaptasse: saltem, si Abrahamus & similes viri excellentes deoque chariores illa ita intellexerint, tamen promiscuam fidelium turbam & Ecclesiæ vulgus ista ignorasse. Quibus 2. addunt, ne quidem figuras ullas de Christo illa ætate extitisse, sed longè post Abrahami tempora eas demum Judæis traditas. 3. Unde non mirum est, quod nec fidem in Christum, nec justificationem per fidem illis temporibus agnoscant. 4. Euangelium autem ipsum demum à Christo in carne viso promulgatum statuant.

VIII. Quæ fundamentalia hominum istorum themata sunt, quibus veluti pulcherrimis emblematis Theologiam suam interstinguunt & exornant, atque istis pretiosis videl. effatis quicquid porro in religione sua dogmatum habent subservire ac famulari jubent; non solum insigni in Ecclesiam veterem opprobrio, sed commento, ipsi Euangelio & Christi sub Nov. T. doctrinæ, quam tantopere extollere sese putant, vel maxime adverso; cujus nempe universa veritas ac fides laborat, si Veteris Ecclesiæ auctoritate & consensu careat, atque isto principali suo tibicine destituatur. Unde Apostoli firmando Euangelio istam Veteris Novique Test. concordiam tantopere urgent: quam mendacibus argumentis à Paulo adstructam volunt, dum ipsum oraculo ad Abrahamum facto priscisque figuris mysticum quendam & alienum, nec à fidelibus istorum temporum intellectum, sensum attribuere docent. Saltem Zachariæ, apud Lucam c. 1: 72, 73, 74. verbis assentiri illi non possunt, qui Deum, exhibito Christo, *sancti fœderis ac juramenti Abrahamo præstiti recordatum*, illudque implevisse dicit. Quod fœdus, juramento firmatum, Abrahamum, fidelium parentem dictum, non intellexisse cogitatu insanum est. Sicut autem istud intellexit, ita & posteris ac sequenti Ecclesiæ, istarum promissionum hæredi, illas fidelissime tradidit & exposuit. *Et Jehovah dixit: nunquid celo ego Abrahamum, quod ego facio? atqui Abrahami fiet gens magna & numerosa, & benedicentur in ipso omnes gentes terræ. Nam cognovi ipsum, ut præcipiat filiis suis, & domui suæ post se, & observent viam Jehovæ, ut faciant justitiam & judicium, ut adducat Iehovah*

hovah super Abrahamum id, quod locutus est de ipso, Gen. 18:17,18.19.

IX. Impingunt & hic ipsorum discipuli *Remonstrantes,* præceptum fidei in Christum nolentes uspiam in Vet. T. clare extare, & si quæ tum de illius adventu fides fuerit historica, illam equidem justificantem plane non fuisse; cum ad summum fides tantum in generalem illam promissionem Dei, & in typos solum ac umbras Christi, non vero propriè in Christum lata fuerit; contra expressa Apostoli verba: *Huic omnes Prophetæ testimonium dant, remissionem peccatorum accepturum per nomen ejus quemvis qui crediderit in eum.* Act. 10:43. & Joh. 8:56. *Abraham pater vester exsultavit, ut videret diem meum, & vidit, & lætatus est.* Gal. 3:16. *Abrahamo dictæ sunt promissiones & semini ejus. Non dicit, & seminibus, quasi de multis: sed, quasi de uno, & semini tuo: qui est Christus.* Hebr. 11:1. *Est fides eorum, quæ sperantur pollicitatio, rerum demonstratio, quæ non videntur.* v. 4. *Fide potius sacrificium Abel præ Caino obtulit Deo* &c. v. 7. *Fide divinitus monitus Noë de iis, quæ necdum videbantur, metuens paravit arcam ad salutem domus suæ, per quam damnavit mundum, & justitiæ quæ est secundum fidem, factus est hæres.*

Remonstrantes

X. Errant pariter *Anabaptistæ*, volentes fœdus Dei cum Abrahamo initum merè carnale fuisse, ut & circumcisionem, nihil vero ad conscientiam & cordis purificationem fecisse. Sed contra est, Jer. 4:4. *Circumcidite vos Iehovæ, & auferte præputia cordis vestri* &c. c. 9:24,25. *Visitabo super omni circumciso cum præputio. Nam omnes gentes præputiatæ sunt, & omnis domus Israël præputiati corde.* Ezech. 44:9. *Omnis peregrinus præputiatus corde & præputiatus carne non intrabit sanctuarium meum.*

& Anabaptistæ.

XI. Atque ita manet Patrum in Christum fides. Hæc autem in aliis major, in aliis minor erat; in quibusdam explicita, in quibusdam implicita, dum solâ promissione Abrahamo facta de benedicto semine niteretur. In genere tamen, ac cum nostrâ comparata, ratione istius œconomiæ, obscurior erat; quanquam quoad fiduciam in multis ipsorum major ac firmior erat, quam multorum fidelium sub N. T.

XII. Hanc Patrum fidem in Messiam consequitur etiam communio beneficiorum, cum *redemtionis & justitiæ* in hac vitâ, tum *salutis* & beatitudinis in futura.

Fidem Patrum consequitur communio beneficiorum, a REDEMTIONIS,

XIII. *Redemtionis* Christi, etsi illo nondum incarnato, tamen propter firmitatem sponsionis illius, ac, per illam, virtutem mortis ejus retroactivam, veteres fuisse participes, tum ex promissione ad ipsos pertinente, quam jam vidimus, tum ex apertis Scripturæ testimoniis patet. Apostolus.

Ius enim expresse ad Rom.3:24,25. & ad Hebr.9:15. testatur *transgressiones, quæ sub priori testamento & παρέσει* Dei admissæ fuerant, per mortem Christi fuisse deletas. Et ad Hebr.9:25,26. ubi unicum Christi sacrificium sufficere probat, ait, *Christum alioqui à jactis mundi fundamentis sæpius debuisse pati.* Quod manifesto infert, Christum etiam fidelium ab ipso mundi exordio peccata luere debuisse. Quin & apertis verbis Apoc. 13: 8. *agnus* hic *mactatus dicitur inde à jactis mundi fundamentis,* in agnis videl. illis, qui in sacrificiis inde à mundi initio mactabantur. Unde Apoc.4:4,6,8,10,11. in cœlesti isto 24 seniorum ac animalium choro non solum Nova sed & Vetus Ecclesia Christo regnanti assurgit, seque agni istius sanguine redemtam fatetur.

b IUSTITIÆ, & REMISSIONIS *peccatorum:*

XIV. Atque ex hac Christi redemtione sequitur, Patres etiam veram *justitiam*, & peccatorum remissionem habuisse. Quod præsertim exemplo Abrahami & Davidis ab Apostolo ostenditur, Rom.4. conf.Gen.15: 6. *Et credidit* Abraham *in Iehovam,* ויחשבה לו צדקה *& reputavit hoc ipsi justitiam.* Sic & Νῶε κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος *per fidem justitiæ factus est hæres,* Hebr.11:7. Et quotquot circumcisi sunt, iis circumcisio fuit σημεῖον, σφραγὶς δικαιοσύνης, *signum, sigillum justitiæ,* Rom.4: 11. Fiebat enim hæc remissio per imputationem sacrificii futuri Christi, & certitudinem sponsionis ejus, licet peccata revera actu nondum expiata essent.

* *quæ fuit* ΠΑΡΕΣΙΣ, *distinguenda ab* ἀφέσει.

XV. Ubi tamen consideranda est diversitas quædam inter remissionem peccatorum, tum quæ illis, tum quæ nobis convenit; quod illa nempe fuerit πάρεσις, hæc nostra ἄφεσις. Quæ voces ita differunt, quod πάρεσις sit *prætermissio*, id est, *non-punitio* peccatorum, à παρεῖναι *sinere præterire*, à παρίημι; ἄφεσις autem *remissio*, ab ἀφιέναι *missum facere*, cum aliquis id quod manu tenet missum facit. vide Joh.20:23. *Si quorum* ἀφῆτε *remiseritis peccata*, ἀφίενται αὐτοῖς, *remittuntur eis : si quorum retineatis, retinentur.*

XVI. Veteris ergò temporis erat πάρεσις *prætermissio, non-punitio*, indulgentis videl. Dei; quamvis, reatu manente, & peccato necdum per dignum sacrificium deleto, Deus illud identidem commemorare, ac quotidiano opprobrio homini peccatori ingerere posset; quod postea, post legem latam jugumque impositum, in sollemni isto cultu fecit. Ἄφεσις autem proprie est Nov. T. *Nam condonabo pravitatem eorum, & ipsum peccatum eorum non recordabor amplius.* Jer. 31: 34. & conjuncta est cum ἀπολυτρώσει & perfecta redemtione Christi: *In quo habemus*

τὴν ἀπο-

τὴν ἀπολύτρωσιν *redemtionem per ſanguinem ipſius*; τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων *remiſſionem peccatorum*. Eph. 1: 7. Col. 1: 14. & non ſolum peccatorum prætermiſſionem, ſed eorundem in libro Dei deletionem, & chirographi abolitionem, omnemque eorum extinctam mentionem ac memoriam dicit: adeo ut, *ubi* ea eſt, *nulla amplius pro peccato oblatio* exigi poſſit, Hebr. 10: 18.

XVII. Atque ita hæc diſtinguit Apoſtolus Rom. 3: 25, 26. ubi priori tempori *tolerantiam* adſcribit, & *peccatorum quæ tum fiebant diſſimulationem*, præſtituto demum Chriſto, *per cujus ſanguinem placamentum* ac vera expiatio fieret, *per fidem in illum*. Unde fidelium peccata per longam ſeculorum feriem expianda remanſerunt, uſque ad Chriſti mortem, *qui ſemel circa conſummationem ſæculorum ad abolitionem peccati cum ſacrificio ſuo manifeſtatus eſt*, Hebr. 9: 26. & *peccatum totius terræ delevit uno die*, Zach. 3: 9. Et certe aliam longe faciem peccatorum remiſſio habet fuſo Chriſti ſanguine, & repræſentato redemtionis pretio, ac olim cum ſanguis ille adhuc fundendus eſſet. Adhuc enim ſcribi poterat, ac erubeſcenda & fidei imprimis gravis peccati confeſſio imponi, quandiu de redemtione ut peracta nondum gloriari poterant. Illâ autem præſtitâ, ac veræ victimæ cruore fuſo, plena facta eſt remiſſio, atque publica illa peccati commemoratio, ac confeſſio, certis ritibus peracta, quæ deinceps impoſita fuit, & perpetuum Eccleſiæ ut nondum conſummatæ teſtimonium erat, abrogata quoque eſt. Cum nihil jam ad conſummationem ejus reſtet.

XVIII. Illa tamen πάρεσις ſeu peccatorum tranſmiſſio, quæ priori tempori conveniebat, etiam gratiæ erat, multoſque gratiæ effectus ſecum trahebat: nimir. 1. *Vocationis* per promiſſionem & legem converſionis ac fidei. 2. *Sanctificationis*, quâ ſanctificabantur Patres per Sp.S. 3. *Aſſumtionis* in gloriam: *Decebat ipſum, propter & per quem ſunt omnia, multis filiis in gloriam introductis, principem ſalutis ipſorum per paſſiones conſummare*. Hebr. 2: 10. & 11: 40. *Quum Deus de nobis melius quid providiſſet, ne ſine nobis conſummarentur*. Adeo ut non obſtante hac πάρεσει gratiam redemtionis & gloriam cœleſtem receperint Patres: alias enim non fuiſſet πάρεσις, ſeu peccatorum tranſmiſſio, ſed eorundem ultio. Gratiæ ergo & gloriæ non deerat illis *effectus*, ſed *cauſa* ſolummodo.

XIX. Qua in re licet eccleſia patriarcharum ab eccleſia N.T. differat, præcipua tamen utriuſque eſt convenientia, non in eo tantum, quod gra-

tia & justitia Christi credentibus donata utrique ad justificationem cesserit, non imputatis eis, ad qualemcunque vel damnationem vel servitutem peccatis; verum in eo etiam, quod æquè in Ecclesia Patriarcharum ac N. T. non fuerit audita lex, quæ in servitutem redegit, nullum exactum fuerit chirographum; sed apud illam quidem sola promissio, apud hanc vero solum Euangelium de impleta & rebus ipsis repræsentata promissione obtinuerit. Hinc Patres in comparatione Israëlis, *liberi* dicuntur, & nos illorum filii in libertate N. Testamenti. *Superior Hierusalem libera est, quæ est mater omnium nostrum.* Gal. 4: 26.

(quæ beneficia Patribus negant Sociniani.) XX. Hanc autem Patrum redemtionem & peccatorum remissionem negant *Sociniani*, quamvis verbis fateantur illos habuisse plenam peccatorum condonationem: hoc enim de ablatione pœnarum solum temporalium, non autem mortis æternæ, h. e. æternæ existentiæ in nihilo intelligunt; atque etiam nullo Christi interventu per solam Dei clementiam peractam docent. Quæ peccatorum condonatio revera omnem veram remissionem corrumpit ac tollit. Non enim illa vera remissio est, quæ solummodo pœnarum temporalium, non vero mortis æternæ ablationem dicit; quæque sine ullo sacrificii Christi intuitu peracta est per pecudum cruorem, Deique illum acceptantis benignitatem: verum hæc justitiæ Dei abnegatio est, & justificationem dicit sine justitia, quod contradictorium est. Unde nec commode satis loquuntur, qui sub Vet. T. ubi nondum adducta erat vera justitia, tamen plenissimam justificationem ac remissionem obtinuisse volunt: cum omnis justificatio ac redemtio ibi peracta fuerit per imputatam Christi sponsionem, quæ cum adhuc implenda restaret, vera quidem, non autem plena vel plenissima remissio ibi locum habuit.

c Salutis & VITÆ ÆTERNÆ; XXI. Nec veteres solum justitiæ & redemtionis participes fuerunt in hac vita, verum etiam salutis & beatitudinis post hanc vitam. Unde à fide Patrum progredimur ad spem illorum de vita æterna. Hæc enim duo connexa sunt. *Reportantes* τὸ τέλος τῆς πίστεως ὑμῶν σωτηρίαν ψυχῶν, *salutem animarum.* 1. Petr. 1:9.

cujus habuerunt spem quod probatur XXII. Ac salutis æternæ, post vitæ hujus tædia & labores, ipsos certissimam spem habuisse, tum ex Dei cum ipsis *fœdere*, tum ex Patrum ipsorum *fide* ac animi certitudine in Scripturis celebrata, tum denique ex apertis Scripturæ *testimoniis* constat.

ex Dei promissio- XXIII. 1. A parte Dei, spei isti probandæ occurrit *primæva promissio*, homini mox post peccatum & mortis reatum facta, Gen. 3: 15. quæ libe-

liberationem à morte, & novæ vitæ collationem peccatori promittebat *ne, & fœ-*
in *Semine mulieris, quod contriturum* erat *caput serpentis*, etiam *sub pedes* *dere cum*
fidelium, Rom.16:20. & *per mortem aboliturum* erat *eum, qui imperium* *ipsis:*
habebat mortis, hoc est, Diabolum, ut liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. Hebr. 2: 14, 15. & *fœdus Dei cum Abrahamo* initum, quod de spiritualibus & æternis bonis erat; nec enim aliis de rebus cum peccatore, cujus sese Deum profitetur, pacisci Deo decorum est. Hinc illam fœderis formulam, *Ero Deus tuus,* Christus de vitâ æterna explicat. Matth.22:32. Et fœdere isto promissa *benedictio in semine*; quæ benedictio eadem est cum nostra sub N. T. & justitiam ac vitam dicit, Gal.3:8,9,14. parta denique in hac vita *justitia* & *redemtio*; de quibus mox vidimus. Ubi autem justitia & redemtio, ibi salus: *Christus per proprium sanguinem intravit in sancta,* αἰωνίαν λύτρωσιν *æterna redemtione inventa.* Hebr.9: 12. *Ego vitam æternam do ovibus meis, & non peribunt in sæculum, & non rapiet quis eas ex manu mea.* Joh. 10: 28.

XXIV. 2. A parte fidelium, occurrunt ipsa spei istius in ipsis exem- *tum ex*
pla; ut Abrahami, Isaaci, Jacobi, *Qui fide peregrinatum venerunt in ter-* *Patrum*
ram promissionis, expectabant enim eam quæ fundamenta habet, civitatem, *celebrata*
cujus artifex & conditor est Deus. Hebr. 11: 9, 10. conf. v. 13-16. *Salu-* *fide,*
tem tuam exspecto, Jehova. Gen.49:18. Jobi: *Ecce occidat me -- etiam ipse mihi saluti est. Nam non coram ipso hypocrita veniet.* c. 13: 15, 16. *Ego novi, vindex meus vivit, & postremus super pulvere stabit, &, postquam pellem meam destrinxerit quoad hoc, etiam ex carne mea videbo Deum: quem ego videbo mihi, & oculi mei videbunt & non alius* potiùs quàm mei: sive *& non alienum. Confecti sunt renes mei in sinu meo.* c. 19: 25, 26, 27. Quæ enim sub œconomia legali occurrunt exempla, ibidem recitabimus.

XXV. 3. Sed & aperta extant *Scripturæ testimonia*, spem ac salutem Pa- *& apertis*
trum sub promissione & V.T. affirmantia. Qualia sunt, Tit. 1: 2, 3. *Ad* *Scripturæ*
spem vitæ æternæ, quam promisit Deus πρὸ χρόνων αἰωνίων *ante tempora* *testimo-*
sæculorum: manifestavit autem temporibus suis, sermonem suum in præco- *niis.*
nio, quod mihi concreditum est. Unde de hac *salute animarum quæsiverunt & scrutati sunt Prophetæ, qui de gratiâ nobis dandâ prophetarunt,* 1.Pet. 1: 10, 12. Nec enim *in ullo alio salus est. Neque enim aliud nomen unquam datum fuit sub cœlo in hominibus, in quo nos oporteat servari,* extra nomen Jesu Christi, Act.4:12. Unde etiam ante *consummationem prin-*

cipis salutis, multi filii in gloriam introducti fuerunt, Hebr. 2: 10. Sicut & Christus *in domo Patris sui μονὰς πολλὰς habitationes multas*, h. e. multorum, esse dicit Joh. 14: 2. quemadmodum etiam illi, qui postea per Euangelium vocandi erant, *accubituri* dicuntur *cum Abrahamo, Isaaco & Jacobo, in regno cœlorum*, Matth. 8: 11. conf. Luc. 16: 23.

Spem vitæ æternæ comitata est spes resurrectionis. XXVI. Hanc eorum spem de vita æterna simul comitata est spes *resurrectionis*. Quod rursus patet tum ex verbis fœderis, *Ero Deus tuus*, quæ corporis resurrectionem inferunt, ut Christus docet Matth. 22: 32. tum ex fidelium exemplis; ut inter alios, Abrahami, *Qui credididit Deo, qui vivificat mortuos, & vocat, quæ non sunt, tanquam sint*. Rom. 4: 17. conf. Hebr. 11: 19. *Reputans, quod etiam ex mortuis excitare valeat Deus*. v. 35.

quam spem negant Pelagiani, Pontificii, Anabaptistæ aliique, Sociniani, XXVII. Objiciunt sese hic rursus adversarii, qui sicuti fidem, ita & spem veterum negant: quales sunt *Pelagiani*, qui homines ante Christum, aut per naturam, aut per externam legis disciplinam ad salutem perductos docent: *Pontificii*, qui etiam iniquius de Patribus sentiunt, eosque ad temporalia solum bona, tanquam ad terrenum pastum, abjiciunt: tum *Anabaptistæ, Servetiani, Zwenkfeldiani*, qui idem statuunt. Quorum omnium errores complectuntur & augent *Sociniani*: nam illi fidelibus olim tantum bona externa promissa volunt, ut umbras felicitatis æternæ promulgandæ sub N. T. nec deinceps in lege quoque vitæ æternę apertam mentionem factam, quamquam ejus quædam sint indicia; & promissum quidem Messiam, sed sequenti solum Ecclesiæ; unde in eum veterum fidem non fuisse latam; nec qualia illius beneficia futura essent tum cognitum fuisse, cum illa mysteriis & umbris tegerentur, quæ mysticos & incertos sensus haberent, pro interpretantium ingenio. Unde & Patres morientes descendisse volunt in infernum non-existentiæ: Deum tamen novissimo die illis daturum vitam æternam; sed nec speratam, nec promissam: idque non ex fide in Christum, sed ex ipso Veteri Testam. expiatis illorum peccatis per sanguinem sacrificiorum. Quos non longo intervallo sequuntur *Remonstrantes*, quibus hæc commenta, aliquatenus interpolata, impense arrident, ut ex Episcopio patet.

& Remonstrantes.

Qui omnes refutantur. XXVIII. Contra quæ solum hîc observamus, 1. & *promissam* veteribus vitam æternam, atque ipsis fœderis verbis eam comprehensam: sicut illis eam probatam dat Christus Luc. 20: 37, 38. & Paulus promissionem Christi deducit ex promissione seminis, & justificationem fidei ex justificatione Abrahami. 2. & *expectatam*: *Exspectabat* Abraham *eam, quæ fundamenta habet, civitatem*, Hebr. 11: 10. *Juxta fidem mortui sunt*

hi

hi omnes, non acceptis promissionibus; sed eminus visis &, persuasi, salutatis; & confessi, quod hospites & inquilini essent super terra. Qui enim talia dicunt, ostendunt se patriam quærere. v. 13, 14. *nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestem.* v. 16. ubi non de eventu tantum, sed de ipsa fidelium fide & expectatione agitur: unde & v. 1. *fides* ὑπόστασις *rerum speratarum* appellatur. 3. & denique *datam* ex illa promissione. Alioquin si sine promissione illam accepissent ex obedientia sua tantum, hæreditas fuisset ex operibus legis; quod negat Apostolus, Gal. 3: 18. *Si hæreditas est ex lege, non utique ex promissione. Atqui Abrahamo per promissionem largitus est Deus.* v. 22. *Conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Christi daretur credentibus.* Præcipuum duntaxat inter ipsos & nos ratione salutis & vitæ æternæ discrimen erat, quod ante Christi obedientiam & mortem vita quidem fuit in Christo, ut *principe salutis*, sed necdum ut *consummato*, Hebr. 2: 10. ut sponsore, qui sub lege futurus erat, sed nondum, ut *mortuo legi.* Hactenus ergo *vita æterna*, licet *ante tempora sæcularia promissa*, nondum tamen *manifestata* ac *præconiata* fuit, Tit. 1: 2, 3. Reliqua in œconomia legali occurrent.

XXIX. Atque hac fide ac spe Patrum asserta, concidit fabulosus ille Pontificiorum *limbus* & carcer, quo eorum animas usque ad Christi adventum detentas volunt. Qui & fœderi, & promissioni Dei, & beato fidelium statui directe repugnat, omnemque ipsorum spem ac consolationem prorsus perimit. Patrum enim animas in beatitudinem cœlestem translatas esse Scriptura undequaque confirmat. *Gaudete & exsultate: nam merces vestra multa est in cœlis; ita enim persequuti fuerunt Prophetas qui fuerunt ante vos.* Matth. 5: 12. *In domo Patris mei* μοναὶ πολλαὶ εἰσιν, *mansiones multis sunt.* Joh. 14: 2. Quod patet exemplis Henochi, *qui cum Deo ambulavit, & translatus est, ne videret mortem: assumserat enim eum Deus*, Gen. 5: 24. coll. Hebr. 11: 5. Abrahami, Isaaci & Jacobi, qui *exspectabant civitatem quæ fundamenta habet*, Hebr. 11: 9, 10. *quærentes patriam, quam iis præparaverat Deus*, v. 14, 16. Sicut Jacobus *exspectabat salutem Jehovæ*, Gen. 49: 18. unde *in gloriam introducti* sunt, Hebr. 2: 10. sicut & fideles N. T. accedunt *ad spiritus justorum consummatorum*, Hebr. 12: 23. cum quibus ideo *multi venturi ab oriente & occidente accubituri* dicuntur *in regno cœlorum.* Matth. 8: 11. Sicut & Lazarus *asportatur ab Angelis in sinum Abrahami.* Luc. 16: 22, 23.

Huic Patrum fidei & spei repugnat LIMBUS, *Pontificiorum figmentum; quod rejicitur:*

XXX. Nec illum inferni carcerem, quem asservandis piorum animis commento suo extruxerunt, in Scripturâ ullibi ostendere possunt. *Scheol*

enim, ad quod Jacobus Patriarcha *ad filium*, sive potius *propter filium* suum, quem amissum rebatur, præ mœrore *descensurum* se dicebat, Gen. 37:35. proprie sepulchrum notat, non infernum. Multo minus *sinus Abrahæ* longo hiatu ab inferno separatus illum locum signat. Est enim ille ipse Paradisus cœlestis, immutabili Dei statuto ab inferorum portis longissime discretus. Neque etiam *carcer*, quo *spiritus* attinebantur, *quibus Christus per Spiritum suum tempore Noæ prædicavit*, 1.Pet. 3:19, 20. istum Patrum carcerem notat, sed ipsas infelices impiorum sedes, qui, cum Noæ prædicationem, quæ per *Christi Spiritum*, h. e. *Spiritum* ejus *æternum*, qui vivificatus est, quæ ipsa ejus deitas est, Hebr. 9:14. peracta dicitur, respuissent, ultricibus aquis deleti sunt, & Petri, qui hæc scribebat, tempore, in carcere erant. Insana enim sunt quæ Pontificii de Christi animæ, mortis triduo, ad subterraneum istum specum descensu, deque Euangelii sc. præconio in ipso inferni Ditis regno facto, Patrumque ex isto carcere liberatione nugantur. Quo referunt Eph.4:8. *Captivam duxit captivitatem*; qua phrasi hostes Christi designantur, Satan, peccatum &c. conf. Jud.5:12. *Surge, Barak, & captivos tuos age, fili Abinoam.* Inverecundum autem est Patres Vet. Ecclesiæ à Christo liberandos sic appellare. Denique *inferiores partes terræ*, Eph.4:9. rursus non limbum aliquem & inferni regionem, sed sepulchrum denotant, in quod descenderat Christus; quod ita vocatur respectu partis superioris terræ, in qua homines & animalia degunt.

& Anabaptistarum somnus animarum; quæ in cœlo vivunt.

XXXI. Cadit etiam insana *Anabaptistarum* opinio, animas Patrum, quin & reliquorum porro fidelium, perpetuo sopore vinctas, usque ad Christi adventum dormire statuentium.

XXXII. Nec audiendi quidam alii, qui animas Patrum in quiete & gaudio, ac loco quodam refrigerii, ubi Deo vivant, non tamen in cœlo locant. Non satis enim constat sibi illa sententia, & confuso conceptu de loco & statu animarum nititur. Cum enim anima ibi tantum sit ubi operatur, cœlo excludi non debet, quæ cœli gaudiis fruitur. Unde Scriptura illam cœlo perpetuo asserit. *Redit pulvis ad terram, ut fuerat; & Spiritus redit ad Deum, qui dedit eum.* Eccl. 12:7. *Gaudete & exsultate: nam merces vestra multa est in cœlis.* Matth. 5:12. *Multi ab oriente & occidente venturi sunt & accubituri cum Abrahamo, Isaaco & Jacobo in regno cœlorum.* c. 8:11. *Vidit Abrahamum e longinquo, & Lazarum in sinu ejus.* Luc.16:23. *Amen, dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso.* c. 23:43.

XXXIII. Atque ex hac eadem Patrum nobiscum fide, justitiâ & spe clarissime patet, Ecclesiam ante Christum eandem fuisse cum Ecclesia N. Test. *Est* enim Abraham *pater omnium credentium per præputium, ut reputaretur & ipsis justitia : & pater circumcisionis, iis, qui non ex circumcisione solum* essent, *sed & qui incederent vestigiis fidei ipsius.* Rom.4:11, 12. *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex ovili hoc. etiam illas oportet me ducere; & vocem meam audient, & fiet unus grex, unus Pastor.* Joh. 10:16. vide & Matth. 8:11. & 21:33. & 22:2. adeo ut omne utriusque ecclesiæ discrimen tantum accidentale sit. Ut non satis verecunde Tridentini Patres populum Dei ante Christum *Synagogam*, id est, congregationem appellatam fuisse dicant, quæ pecudum more propter bona terrestria congregata fuerit.

Ecclesia ante Christum eadem cum Ecclesia Novi T.

LOCUS DECIMUS QUARTUS,

CAPUT V.

De verbo Ecclesiæ sub Promissione, & revelationibus Propheticis.

I. VIdimus ita ipsam promissionem, ab Adamo usque ad Mosem continuâ serie deductam; qua constabat istius Ecclesiæ fides, justitia & spes. Sequitur nunc modus, quo illa Ecclesiæ communicata fuit, scil. per *verbum Dei* ἄγραφον & revelationes *propheticas*.

VERBUM *Ecclesiæ Patrum,*

II. *Verbum* hujus Ecclesiæ multi tollunt, volentes illam servatam sola legis naturæ observatione, per religionem quandam naturalem. Ita olim *Pelagiani*; omnesque hodie, qui ista Ecclesiæ ætate Christum ignoratum docent, ut *Socinus* & *Socinizantium* caterva. Quæ Ecclesiæ sub promissione insignis corruptela est. Sicut & illuc spectat *Judæorum Tohu, inane*, sive mundi status sine Dei lege ac verbo, ac sine Messia; quem primis duobus mundi millenariis obtinuisse volunt. Quæ jam profligata sunt.

quod tollunt, cum Judæis Pelagiani & Socinizantes.

III. Crebra etiam & celebris apud Judæos mentio est septem *præceptorum Noachi*, quorum observatione Ecclesiæ ante legem relligio constiterit: videlicet, 1. cavendum esse ab idololatria. 2. numen verum benedicendum. 3. sanguinem non esse effundendum. 4. turpitudinem non reve-

Septem præcepta Noachidarum

revelandam. 5. rapina abstinendum. 6. judicia recte administranda esse. 7. membrum vivi animalis non esse edendum. Quorum priora sex ab *Adamo* esse, septimum à *Noacho* additum volunt. Sine quibus in republ. Israëlis nemini olim vita relicta; illa autem observantes, quanquam præputiatos, omnes futuri sæculi participes fore ajunt.

Talmudico commento Adamo vel Noacho falso adscripta.

IV. Verum præcepta illa vel Adamo vel Noacho lata esse nullibi ex Scripturâ constat; & de septimo contrarium constat. Unde id omne pro Talmudicorum commento habendum, qui, suetà magistris istis mentiendi libidine, illustriora quæque ad Patriarchas vel Prophetas auctores referre solent. Sunt enim pleraque juris naturalis dictamina, ex decalogo repetita, eodemque ordine disposita, inque Israëlitarum, ut videtur, republ. olim usurpata; quæ Patribus ante legem, vel etiam gentilibus in Judæa degentibus, non magis salutem dare poterant, quam philosophorum de virtutibus præceptiones plerisque Ethnicis. Ultimum autem plane cæremoniale erat, & nec gentilibus imponi, nec ad salutem facere quicquam poterat. Unde Ecclesiæ ante Mosen fides ac religio iis absolvi non potuit. Cum juxta ipsos Judæos qui ea observabant *proselyti portæ* tantum, non autem *Proselyti justitiæ* appellarentur.

Promissio & fides propagata per verbum divinum ἄγραφον: idem substantia cum scripto.

V. Verus ergo modus, quo isto tempore promissio & fides salutaris propagabatur, erat verbum divinum, ἄγραφον, ut putatur, ab Adamo usque ad Mosem; sed continua Patrum traditione & Catechesi ad posteros traductum: cui accedebat sacrificiorum ex fide oblatio.

VI. Erat autem verbum hoc idem substantia cum illo verbo, quod deinceps à Mose, Prophetis, Euangelistis, Apostolis, scripto traditum est. Nec diversum esse poterat. Vide Act. 3: 18. *Deus quæ prænunciaverat per os omnium Prophetarum suorum, Christum suum perpessurum, ita implevit.* v. 24. *Sed & omnes Prophetæ à Samuele & deinceps iis qui fuerunt, quotquot loquuti sunt, etiam prænunciarunt dies istos.* c. 26: 6, 7. *Ob spem promissionis factæ patribus nostris à Deo, sto in judicium vocatus* &c. ibid. v. 22, 23. *Perstiti in hunc usque diem, testificans tum parvis, tum magnis, nec quicquam dicens extra ea quæ Prophetæ ac Moses futura prædixerunt, an passibilis Christus, an primus ex resurrectione mortuorum lumen annunciaturus sit populo & gentibus.* Rom. 3: 21, 22. *Nunc absque lege justitia Dei manifestata est; cui testimonium perhibent lex & prophetæ* &c. 1. Petr. 1: 10, 12. *De qua salute exquæsiverunt & scrutati sunt Prophetæ, qui de* ventura *in vos gratia prophetarunt* &c. Adeo ut reipsa unum verbum, una doctrina, & una fides fuerit Ecclesiæ istius cum Ecclesiâ Nov.

Nov. T.; adeoque & una utrobique Ecclesia, sicut & unus Deus.

VII. Propagando autem huic verbo, ac à corruptione conservando, inserviebat plurimum Patriarcharum longævitas; cui accedebat *revelationum* divinarumq; apparitionum, frequentia. Quæ quoniam isti Ecclesiæ familiariores fuerunt, quæ in ista veluti infantia sua majore cœli commercio gaudebat, ac deinceps postquam verbum scriptum extitit, atq; iste alter propagandæ promissionis modus fuit, de iis paulo accuratius agemus.

Cui propagationi inserviebat Patriarcharum longævitas, & frequentia revelationum; quæ fuerunt duplicis generis:

VIII. Duplex autem genus divinæ revelationis fuit: prior privata magis, nec tantæ dignitatis, aut usus in Ecclesia, cum singulares aliquos homines potius spectaret, qui cœlesti affatu de his illisve rebus monebantur: quæ & impiis contigit; Abimelecho, Gen. 20:3,6. Labani, Gen. 31: 24. aliisque, Gen. 37. & 40. & 41. Dan. 2. & 4. Quamvis hi plerunque magis somnia habuerint, quam majorem aliquem luminis prophetici gradum. Distinguuntur enim חֹלֵם חֲלוֹם & נָבִיא *somniator*, & *propheta*, Deut. 13:1,3,5. Gen. 20:6,7.

IX. Secunda fuit superioris ordinis, ac in publicum Ecclesiæ usum servis Domini, ad id peculiariter electis, contigit; qui de rebus majoribus, & ad fidem ac consolationem universæ Ecclesiæ spectantibus divina oracula, cum prænunciatione rerum futurarum, accipiebant. Atque hæc proprie *prophetia* est. Unde Prophetæ. De quibus observanda, 1. Prophetarum *nomina*. 2. *Modus* divinarum revelationum. 3. *Notæ*. 4. *Adjuncta*.

superioris ordinis, PROPHETIA *est.*

X. Propheta Hebraicè נביא *Vates* dicitur, ut & חוזה & ראה *Videns. Antiquitus in Israële sic dicebat quisque, quum profecturus esset ad consulendum Deum, agite eamus ad* הָרֹאֶה *Videntem: nam qui* נָבִיא *Propheta hodie, antiquitus vocabatur Videns,* 1. Sam. 9:9. *Indica mihi, ubi sit domus Videntis.* ibid. v. 18. *Jeduthun* חוֹזֵה *Videns Regis.* 2. Chron. 35:15. Ita 1. Chron. 29:29. Samuel dicitur הראה & Gad חזה & Nathan הנביא / & *Vir Dei*, 1. Sam. 2:27. 9:10. Jud. 13:6. 1. Reg. 13:1. *A Spiritu sancto acti, locuti sunt* prophetiam οἱ ἅγιοι θεοῦ ἄνθρωποι *sancti Dei viri*, 2 Pet. 1:21. in N.T. προφήτης, passim.

Prophetarum nomina,

XI. Appellabantur autem hoc nomine varii. 1. in genere omnes qui litteris ac rebus sacris incumbebant, ductore Spiritu. *Vidit* quisque *congregationem prophetarum prophetantium, & Samuel stabat præstes eorum, & fuit super legatos Saulis Spiritus Dei & vaticinabantur etiam illi.* 1. Sam. 19:20. *Et filii prophetarum sedebant coram eo,* Eliza. 2. Reg. 4: 38. præsertim qui eas publicè enarrabant, quique in aliquo Ecclesiæ

variis attributa

gradu positi divino cultui vacabant; & vel Ecclesiam docebant, singulari interpretationis dono sæpe divinitus præditi. 2. in specie qui Deum hymnis & sacro concentu, aurigante videl. ac ducente eodem Spiritu, celebrabant. *Occurret tibi chorus prophetarum, cum tympano tibia & cithara, & ipsi prophetabunt.* 1. Sam. 10: 5. *Et perrexit* Saul *psallens. Et exuit vestem suam & cantavit*, c.19:24,25. Conf. 1. Chron. 25:1,2,5. qua notione & fœmina dicitur *prophetare*, h. e. psallere, 1. Cor. 11: 5. 3. præcipuè qui inspirante Deo futura vel occulta prænunciabant; ut *Samuel*, 1. Sam. 10: 2. *Eliza*, 2. Reg. 6: 12. *Agabus*, Act. 11:27,28. Conf. Act. 21:10. vel etiam voluntatis divinæ alteri revelatæ erant interpretes; qualis erat *Aaron* Mosi, Exod. 7: 1. & mentem Dei de hac aut illa re agenda Ecclesiæ patefaciebant: quo sensu *Prophetarum Antiochenorum* fit mentio Act. 13:2. Semel autem μιμητικῶς hoc nomine apud Apostolum appellatur poëta Ethnicus, Tit. 1:12. *Dixit quidam ex ipsis proprius ipsorum propheta* &c.

Donum & munus prophetandi distincta. XII. Distingui item in propheta potest τὸ χάρισμα, sive donum prophetandi, & publicum ejus in Ecclesiâ munus. Multi enim χάρισμα illud habuerunt, & cœlestes affatus passi sunt, qui tamen publicum prophetandi munus in Ecclesia non gesserunt, sed visa sua privatim protulerunt apud se aut suos, domestica locutione, sine officio publicæ vocationis; vel agente eodem Spiritu in usum Ecclesiæ ea scriptis mandarunt.

Prophetia in quo consistat? XIII. Prophetia autem consistit, cum in *revelatione*, tum in *agitatione* divina: per illam Deus cœlesti lumine prophetas perfundebat, eosque de rebus occultis edocebat: per hanc ad oracula, quæ acceperant, vel ore, vel scripto vulganda eos impulit, istoque in opere, ne aberrarent, manuduxit.

Modi revelationis propheticæ. XIV. *Modi* revelationis propheticæ in universum videntur fuisse tres. 1. per intellectum, quando Deus prophetarum mentibus immediatè illapsus, iis formas quaslibet & ideas rerum impressit. 2. per phantasiam, in qua pingebantur variæ rerum species; vel in *visione*, quæ vigilantibus, amoto tantisper sensu eorum, objiciebatur; vel in *somno*, dormientibus: de quibus agitur Num. 12: 6, 7, 8. *Si* est *Propheta* ex *vobis, per visionem me ipsum Jehovam notum facio ei*, aut *per somnium alloquor eum. Non sic servus meus Moses, qui est in tota domo mea fidelis. Ore ad os alloquor eum*, -- *aspectu, & non in ænigmatibus, & speciem Jehovæ videt.* 3. per sensus, seu sensibilia externa, cum visibilia, tum audibilia, mente interim sui compote, nec isto, quo percussa erat, lumine magnopere alienata. Num. 12:8.

XV. Excelluit autem in prophetiæ gradu Moses. Quod non in eo consistebat, quod cæteris Prophetis omnibus, solo Mose excepto, per angeli ministerium visa sua offerebantur; ut Judæi volunt. Nam & illi nonnunquam immediate Dei vocem audiverunt, licet in visione, ut v. g. *Samuel* 1.Sam.3:4. & Esaias, c.6:8. *Qui audivit vocem Domini dicentis: quem mittam? & quis ibit nobis?* aut inspiratione illius ac interno alloquio, ut rursus in Samuele apparet, qui *quum videret Saulem, Jehova dixit ei, Ecce hic* est *vir, quem dixeram tibi, hic imperium obtinebit in populo meo.* 1.Sam. 9: 17. Atque etiam angelus ille, qui propheticis revelationibus plerunque præerat, fere Angelus fœderis erat. Sed in eo sita erat Mosis dignitas, quod Deus Mosi loqueretur *ore ad os*, adeo *ut intueretur speciem Dei*, Num.12:7,8. *à facie ad faciem*, Exod.33:11. Quæ prærogativa in duobus consistebat, 1. quod Deum adiret quandocunque vellet, qui ei respondebat voce humana, id est, familiariter è columna nubis, supra propitiatorium: *Et non surrexit Propheta adhuc in Israële par Mosi: quem agnoverit Jehovah facie ad faciem*, Deut. 34: 10. coll. Exod. 33: 9, 11. & Num. 7: 89. *Et, quum accederet Moses ad tentorium conventus ad loquendum cum ipso, audiebat vocem loquentis secum de propitiatorio, quod erat super arca testimonii, è medio duorum Cherubim, & loquebatur cum ipso.* Cum enim reliqui prophetæ per imagines, per somnum aut in visione acceptas, Dei fierent compotes, atque in ista nebula voces ejus fere audirent; Mosi Deus locutus est re ipsa, per voces sonosque humanos, quas videns vigilansque & mente præsens hauriebat. 2. Nec auditu solum, sed &, quantum homini Deum usurpare fas est, visu ipsius gloriam libavit, per gloriosissimam speciem oculis ejus exhibitam. Nam *intuebatur similitudinem Dei*, id est, Deus, sive Filius Dei, ipsi apparebat, in forma externa gloriosa, cujus *posteriora* videbat Moses, Exod. 33: 23. & abeuntis veluti umbram ac extrema vestigia humano visu carpebat: cum ipsam gloriam Dei in hac vita nemo videre possit: *Fac me videre quæso gloriam tuam. Et dixit, non posses videre faciem meam; nam non videt me homo & vivit.* v.18,20.

Moses in prophetia gradu excellens.

XVI. Accedebant hisce revelationis modis aliquando *raptus*, cum corporales, ut in Elia, 1.Reg.18:12. 2.Reg.2:16. Philippo, Act. 8: 39. tum mentales, ut in Ezechiele, cap.8:3. & 11:24. Jeremia, cap.13:4. Paulo, 2.Cor.12:2. Johanne, Apoc.17:3. miræque & insolitæ corporis agitationes & membrorum motus; quin & languores, corporisque fessi, nec Deum amplius pati valentis, ægritudines. *Dictum audientis sermones Dei*

Raptus prophetici corporales & mentales, mirique corporis motus

 fortis,

& languores. *fortis, qui visionem omnipotentis videt, decumbens & habens oculos revelatos.* Num. 24: 4. *Ego Daniel, multum cogitationes meæ perturbarunt me, & splendor meus mutabatur apud me, & verbum in corde meo servavi.* Dan. 7: 28. *At ego Daniel confractus sum & infirmatus sum per dies, -- & obstupescebam ob visum hoc, & non erat qui declararet*, vel, *qui observaret*, meum stuporem scilicet, c.8:27. Quin & *ignaros* aliquando, ubi locum sacrum intrassent, hic Spiritus invadebat; & veluti corporis istius rector ac dux miris illud modis afficiebat, ut in Saule & ejus legatis apparet, 1. Sam. 19: 20-24. Quod etiam Diabolus in vatibus suis imitatus est, de quorum bacchationibus & sacro furore apud poëtas legimus. Quanquam longe quietius, alioque, ac sanctiori longe modo Deus Prophetas suos afflaret; quorum ecstases, in isto mentis recessu, sanctoque cum Deo commercio, non autem furores, osve rabidum, & inconditos, nec ipsis, qui eos edebant, intellectos sonos legimus; quæ in Ethnicorum sacris reperiuntur.

Agitatio divina fuit, tum ad eloquium, tum ad Scripturam.

XVII. Agitatio fuit tum ad *eloquium*, tum ad *Scripturam*; prout vel sermone, vel scripto, Deus oracula sua hominibus tradi volebat. Prior vel simplex fuit, quando composità mente ac sedato sermone quæ à Deo acceperant edisserebant; vel aliquando operosior, quando externo corporis motu & habitu res ipsas figurabant, ut *Agabus* Act. 21:10, 11. & passim. Sive talia in veritate, sive in visione gererent, ut Zach. 11. & alibi. Aliis etiam motus & agitatio ad scribendum adfuit, quam Judæorum Magistri רוח הקודש appellant. Quæ quibusdam prophetis sola adfuit, qui cæteroquin munus publicè docendi non habebant: sicut quibusdam rursus, qui ministerium formale Ecclesiasticum obibant, agitatio ad Scripturam non adfuit. Atque hinc nata sunt Hagiographa sic dicta; quæ spiritu prophetico conscripta sunt, non prædicata: *Spiritus Domini locutus est ad me & verbum ejus est in lingua mea. Dixit Deus Israëlis*, de me locuta est rupes Israëlis &c. 2. Sam. 23: 2,3.

Prophetia in quibusdam momentanea, in aliis permanens.

XVIII. Prophetia autem hæc in quibusdam momentanea fuit, in aliis permanens. Mõtanea fuit illa, ad instar coruscationis cujusdam, in senioribus illis, qui, *quum resideret super eos Spiritus, prophetarunt, sed non amplius.* Num. 11: 25. in Saule, 1. Sam. 10:6. 19:24. aliisque, quibus donum prophetiæ ademtum fuit, ut de Bileamo videtur. Perpetuum vero illud donum fuit sanctis illis viris, qui Prophetæ dicuntur; quibus illud nunquam prorsus ereptum, sed per intervalla renovatum fuit: quanquam nemo illorum perpetim vaticinatus fuerit, semperve lumen

istud

istud præsens habuerit, ut isto tanquam habitu quoties vellet uti posset; quod perperam Judæi de Mose affirmant; quem tamen in rebus gravioribus hæsisse, & ad responsum ex tabernaculi adyto petendum confugisse legimus. *Posuerunt blasphemum illum in custodia, ut exponeret eis Moses* quid faciendum *secundum os Jehovæ.* Lev. 24:12. coll. Num. 15: 34. quod non opus fuisset, si lumine isto perpetuo collustratus fuisset. Non enim prophetia habitus quidam erat, sed externa irradiatio, & haustâ de cœlo luce constabat: quæ cum in hominis potestate non sit, eam quoties libet, instar infusi vel acquisiti habitus, ad nutum habere non potest.

XIX. Sequitur ut videamus quænam revelationum illarum fuerit certitudo: quæ tum respectu ipsorum prophetarum, tum respectu aliorum considerari potest. *Revelationum divinarum certitudo,*

XX. Prophetas quod attinet, illi de revelationum suarum divinitate certissimi fuere, tum ex persuasione internâ, quæ sola sufficiebat, quæque instar potentissimæ lucis animos eorum collustrabat, nec ullam dubitationem superesse sinebat; tum ex peculiaribus argumentis & indiciis revelationi adjunctis, quæ studiosè observabant. vide Act. 16:10. *Ut autem hoc visum vidit Paulus, statim studuimus abire in Macedoniam,* συμβιβάζοντες *collatis argumentis colligentes quod advocasset nos Dominus ut eis euangelizaremus.* *tum respectu ipsorum prophetarum;*

XXI. Ad dubium, an ipsi Prophetæ res revelatas semper intellexerint? Resp. cum duplex fuerit divinarum revelationum species sive gradus; quarum prior etiam impiis contigit, ut Pharaoni, Nebucadnezari &c. illi quidem nonnunquam revelationes cœlestes, & lucis hujus stricturas aliquas acceperunt; ita tamen ut ad lucem istam caligarent, & plerunque divinæ vocis sensus ipsis lateret. Prophetas autem superioris gradus quod attinet, præsertim eos, qui non solum charismate illo ornati erant, sed & publico in Ecclesiæ munere fungebantur; illi quanquam omnes revelationum ipsis factarum partes & minimas circumstantias non caperent, præcipue cum illæ ænigmaticæ forent: *Tu autem, Daniel, absconde verba illa & obsigna librum usque ad tempus finis, quo scrutabuntur multi & major fiet cognitio.* Dan. 12:4. *Abi, Daniel. nam abscondita & obsignata sunt verba illa usque ad tempus finis.* v. 9. *Respondit unus ex senioribus dicens mihi: Hi, qui amicti sunt stolis albis, quinam sunt & unde venerunt? Et dixi ipsi: Domine, tu nosti,* Apoc. 7:13, 14. *Dico vobis, multos prophetas & reges cupivisse videre quæ vos videtis, nec vidisse,* *qui, an res revelatas semper intellexerint quæritur?*

& audire, quæ auditis, nec audisse. Luc. 10:24. *De qua salute exquisiverunt, & scrutati sunt prophetæ, qui de ventura in vos gratia prophetarunt.* 1.Petr.1:10. generalem tamen earum sensum & scopum perviderunt, & cum ipsa revelatione ejus expositionem sæpissime hauserunt. vide Dan.2: & 10. Si qua autem ænigmata erant, quæ imagine aliqua res futuras velarent, ea perscrutari, &, quæ fidei erat ἀγχίνοια, ex operum & verborum Dei comparatione, ac analogia & nexu, latentem sensum deprehendere poterant: *Quibus revelatum est, eos non sibi, sed nobis ea administrare, quæ nunc annunciata sunt vobis, -- in quæ cupiunt angeli introspicere.* 1. Petr. 1: 12. Nam *testimonium Jesu erat Spiritus prophetiæ*, omniumque prophetiarum scopus & compendium ac clavis, Apoc.19:10.

tum respectu auditorum. XXII. Auditores quod attinet, anxium est, unde illis prophetiarum ac prophetarum certitudo fuerit? ubi adhibenda est distinctio. Si enim propheta, qui in nomine Dei loquebatur, publicè isto in munere erat confirmatus, ac in Ecclesia receptus; tum absque ulla cunctatione, audiendus erat, nec facile verba ejus negligenda, quoties in nomine Dei sese loqui præ se ferebat. Si vero novus exsurgeret propheta, qui nondum isto in ordine publicè agnitus erat, ille non nisi examine habito in locum illum ac gradum admittendus erat.

Notæ veri prophetæ. XXIII. Erat autem præcipua ejus nota isto tempore, prophetiis ac miraculis illustriori, 1. signum, aut ab ipso, aut circa ipsum editum. Vide Gen. 20: 7. *Nunc itaque restitue uxorem illius viri, propheta enim est, quumque oraverit pro te, vivito.* & v.17,18. *Quum ergo orasset Abraham Deum, curavit Deus Abimelechum*, & *uxorem & ancillas ejus, ut parerent* &c. 1.Reg.13:4,5. & seqq. *Ei edidit illo die prodigium dicendo --- Ecce, altare hoc findètur, & effundetur cinis qui est super ipsum. quo verbo viri Dei audito, quum extensa manu prehendere eum vellet rex Jerobo-am, exaruit ejus manus, ita ut non posset eam ad se retrahere.* &c. Joh. 4: 50. *Dicit ei Jesus: vade; filius tuus vivit. Et credidit homo sermoni, quem dixerat Jesus, & proficiscebatur.* Act.5: 9, 10. *Petrus dixit ei, quid est cur conveneritis inter vos ut tentaretis Spiritum Domini? Ecce, pedes eorum qui sepelierunt virum tuum, ad ostium* adsunt, *& efferent te. illico vero cecidit ad pedes ejus, & exanimata est* &c. & c. 13: 11. *Ecce manus Domini adversum te: eris cœcus. illico vero incidit in eum caligo & tenebræ: & circumiens quærebat qui sese manu prehensum ducerent.* 2. rei ipsius ab ipso prædictæ fides ac implementum. *Quod si dicas cum animo tuo, quomodo cognoscemus verbum illud quod non elocutus fuerit Jehova? Quod*

fuerit

fuerit locutus ille propheta in nomine Jehovæ, si non erit illud verbum, neque evenerit, hoc illud est verbum, quod non elocutus est Jehova. Deut. 18:21,22. *Propheta, qui vaticinaretur de pace, cum venisset verbum prophetæ illius, cognoscebatur propheta quem misisset Jehova re vera.* Jer. 28:9. *Quum autem crevisset Samuel, Iehova erat cum eo, adeo ut non sineret decidere ullum ex omnibus sermonibus ejus in terram.* 1. Sam. 3:19. quibuscum 3. semper & præcipuè erat conjungenda doctrina vera, Deut. 13:1,2. 4. sæpe etiam accedebat veteris notique prophetæ auctoritas, qui ipsum Ecclesiæ tradebat, ac testimonio suo commendabat; ut Moses Josuam, Elias Elisæum, Johannes Christum. Ubi autem propheta iste signo carebat, præter doctrinæ veritatem, alteriusve prophetæ testimonium, commendabat ipsum 5. vitæ & morum sanctitas, ultra communem modum, & 6. fervor singularis: quibus notis Jonas sese Ninivitis probasse videtur. Vide è contra Ezech. 13:18,20. *Væ consuentibus pulvillos sub omnibus axillis manuum, & facientibus culcitras ad caput omnis staturæ ad venandum animas. Numquid animas venabimini populo meo & animas vobis vivificabitis?* &c. Jer. 29:22,23. *Reddat te Iehovah instar Zedekiæ* & *Achabi --- quia fecerunt flagitium in Israële --- & locuti sunt verbum in nomine meo falsò, quod non præceperam ipsis, idque me conscio & teste, ait Iehovah.* Matth. 7:15,16. *Cavete vobis à pseudo-prophetis, qui veniunt ad vos cum vestimentis ovium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces à fructibus eorum agnoscetis eos.* 2. Petr. 2:3. *Et per avaritiam fictis sermonibus vos negotiabuntur, quibus damnatio jam olim non otiatur, & quorum exitium non dormitat.* 1. Tim. 6:5. Ex *quibus existunt conflictationes hominum, quibus corrupta mens est, carentium veritate, putantium, quæstum esse pietatem. Absiste à talibus.* Hæ autem notæ Ecclesiæ sufficiebant; interim nihil temere agere debebant, sed intra limites officii se continere, ita exspectantes eventum: quod illis faciendum erat, quotiescunque novi prophetæ exsurgerent.

XXIV. Ad dubium, an non verus propheta à veritate potuerit deflectere, sive inadvertentia ac errore, sive destinata malitia, ut fictis oraculis & mendaciis Ecclesiam deluderet ac seduceret? & quæ tum prophetiarum certitudo? Resp. 1. non potuisse, quandiu divinis mandatis inhærebat. 2. Si vero, ex humana infirmitate, aut ad divinum mandatum non recte attenderet, aut pro affectu suo illud aliter acciperet, aut aliena fraude captus fuisset; tum quidem Dei nomen oraculis suis non præscribebat, aut saltem melius à Deo edoctus altero oraculo admissum errorem.

An verus propheta potuerit deflectere à veritate.

rorem corrigebat; ficut hac ratione *dixit Nathan Regi*, *quicquid* eft *in animo tuo*, *abi*, *fac*: *nam Iehova tecum eft. Sed fuit nocte illa, ut ederetur verbum Iehovæ ad Nathanem*, *dicendo* &c. 2. Sam. 7:3,4. 3. Ex deftinata autem malitia verum unquam prophetam Ecclefiam fallere, Deique nomen mendaciis fuis obtendere aut voluiffe, aut potuiffe, non videtur. Obftabat enim Dei erga Ecclefiam fuam cura, atque erga fanctiffimum nomen fuum amor ac zelus, quod tali flagitio, in media Ecclefia fua, à propheta, cui ipfe fignis & miraculis auctoritatem tradiderat, cuique adeo fidem haberi jufferat, profanari ac pollui paffus non fuiffet. Unde tale fcelus, modo unquam accidere potuerit, mox detexiffet ac ultus fuiffet. Adeoque nec quicquam inde periculi Ecclefiæ oboriri potuiffet. 4. Si autem aliis in rebus humanâ infirmitate prophetæ laberentur, id vaticiniorum ipforum fidem nullo modo elevabat.

Falfi prophetæ.

XXV. Ex hifce verorum prophetarum indiciis fimul patet ratio falforum prophetarum: qui erant in duplici difcrimine: aut enim erant cultores falforum Deorum, eoque etiam alios feducere conabantur; aut profeffione erant cultores veri Dei, illius nomine tamen falfa annunciantes.

Quomodo hi fibi, vel aliis potuerunt perfuadere fe vera prædicere?

XXVI. Ad quæftionem, quomodo hi vel fibi ipfis, vel aliis, univerfo videl. populo, facerdotibus ac regibus perfuadere potuerint fefe vera prædicere, Refp. 1. ipfos quod attinet, quanquam fuæ fraudis fæpe fibi erant confcii, eamque ex deftinato ftruerent, 1. Reg. 13. & 22. tamen fæpe contingebat eos ipfos putare, fe divinos effe, & divinas revelationes habere; idque duplici ex caufa: 1. cum divinationes & auguria fua fequebantur, quæ orta à Deo vel Diis fuis effe putabant, qui ea ratione mortalibus confilia fua revelare folerent. vid. Dan. 2. quæ labes etiam in populo Dei obtinuiffe videtur. *Sic dixit Iehova de Prophetis*: *Ecce*, *ego facio eos*, *ut comedant abfinthium*, *&* *potabo eos aqua fellis. Nam à Prophetis Hierofolymæ exiit hypocrifis in totam terram.* --- *Ne aufcultetis ad verba prophetarum*, *qui vaticinantur vobis*; *illi vos faciunt evanefcere*: *vifionem cordis fui loquuntur non ex ore Iehovæ.* Jer. 23:15,16. *Non mifi prophetas*, *&* *illi cucurrerunt*: *non locutus fum ad ipfos*, *&* *illi vaticinati funt*, v. 21. 2. cui accedebat Diaboli feductio, qui per idolorum refponfa vates fuos populumque feducebat, permittente illud jufto judicio ipfo Deo. *Unufquifque de domo Ifraël*, *qui fecerit afcendere ftercora fua in cor fuum*, *&* *offendiculum pravitatis fuæ pofuerit coram facie fua*, *&* *venerit ad prophetam*; *ego Iehova refpondeo ipfi in ea re*, *in multitudine fter-*

ſtercorum ſuorum &c. Ezech. 14:3,4,7. *Ut pravitas conſulentis, ita pravitas prophetæ erit.* v. 9.

XXVII. 2. Quod vero populum, & ſacerdotes ipſos, ac reges ſpectat, qui talibus oraculis ſe duci patebantur: accidebat hoc 1. quia dicebant quæ grata erant. 2. idque magnâ multitudine & conſenſu. 1. Reg. 22. 3. quia illa videbantur convenire cum divinis promiſſis. 4. denique quia τέρατα ψεύδους *falſa ſigna* ſæpe adhibebant, 2. Theſſ. 2: 9.

XXVIII. Sequuntur prophetiæ adjuncta, tum quoad illius *objectum*, tum *ſubjectum*, tum denique *tempus*.

XXIX. *Objectum* prophetiarum erat præcipuè Meſſias, ejuſque regnum & beneficia, Act. 3: 18, 24. & 7: 52. 10: 43. 13:27. 26:6,7,22,23. 1. Petr. 1: 10, 12. ut ſupra vidimus Apoc. 19: 10. *Teſtimonium Ieſu eſt Spiritus prophetiæ.* Sicut idem prophetarum eſt terminus ac finis, Matth. 11: 13. *Nam omnes Prophetæ, & ipſa Lex, uſque ad Iohannem prophetarunt.* *Prophetiæ objectum,*

XXX. *Subjectum* hujus doni non tantum viri erant, ſed etiam fœminæ; *Mirjam*, Exod. 15:20. *Debora*, Jud. 4: 4. *Hanna*, mater Samuelis, 1. Sam. 2: 1. *Hulda*, 2. Chron. 34:22. & in Nov. T. *Anna*, *filia Phanuelis*, Luc. 2: 36. *Quatuor filiæ virgines Philippi Euangeliſtæ*, Act. 21: 9. *Subjectum,*

XXXI. *Tempus* prophetiæ quod attinet, donum hoc mundo tantum non coævum eſt. Fuit enim illud in *Adamo*, Gen. 2:23,24. coll. Eph. 5: 31, 32. *Enocho*, Jud. v. 14. *Noacho*, 1. Pet. 3: 19, 20. Gen. 6:3. 9:25, 26,27. *Abrahamo*, Gen. 20:7. coll. Pſal. 105: 15. *Ne attingatis unctos meos, & prophetis meis ne malè faciatis.* *Iſaaco*, Gen. 27: 29-41. *Iacobo*, Gen. 48: 15. & 49. toto. Sub *lege* præcipuus fuit *Moſes*, Num. 12: 6,7,8. Deut. 18: 18. *Bileam*, licet improbus, Num. 22:8. & 23:1. &c. ſub *Iudicibus* rarum fuit illud donum, uſque ad *Samuelem*: *Sermo* enim *Iehovæ fuerat rarus temporibus illis*, *nec* fuerat *viſio aperta*. 1. Sam. 3: 1. Qui à Moſe primus fuit: *Moſes enim ad Patres dixit* &c. *Sed & omnes Prophetæ à Samuele & deinceps iis qui fuerunt, quotquot loquuti ſunt, etiam prænunciarunt dies iſtos.* Act. 3: 22, 24. Poſt quem illud donum iterum refloruit, ſub regibus Judæ & Iſraëlis, uſque ad captivitatem Babylonicam, & ultra. Deſiit autem circa *Malachiæ* tempora, ipſis Judæis fatentibus. *Signa noſtra non videmus. non eſt amplius propheta; neque eſt nobiſcum, qui ſciat, quo uſque.* Pſal. 74:9. *Tempus.*

XXXII. Iiſdem temporibus floruerunt & collegia prophetarum, à Samuele primitus erecta, variis in locis, quibus ille ut προεστὼς præerat, *Prophetarum collegia:*

1.Sam. 10:5. & 19:20. In quo munere successerunt ipsi Elias, Elisæus &c. 2. Reg.2:3,5. & 4:38.

eorum discipuli dicti filii prophetarum. XXXIII. Horum collegiorum discipuli *filii prophetarum* appellabantur, 2. Reg. 2. super quibus quiescebat etiam interdum spiritus propheticus, cap. 2:3,5. Discipuli autem isti adulti ferè, imo & conjugati sæpe erant, manibus etiam victum quærentes, cap.6:2,4,5. Adeo ut ab hodiernis monachis & anachoretis planè diversi fuerint. Ortæ autem ex iis postea, prophetiæ dono intermittente, Rabbinorum scholæ, magisteria & præfecturæ videntur.

Prophetiæ donum sub N.T. XXXIV. Revixit deinde rursus prophetiæ donum, sub tempora Nov. T. in Zachariâ, patre Johannis Baptistæ, (*Ecce ego mitto vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Iehovæ magnus ille & terribilis.* Mal. 4:5. *Tu vero, puerule, propheta altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini, ut pares vias ejus*, Luc.1:76.) Elizabetha, Simeone, Anna Prophetissa, Luc.2:34,35,36. Apostolis, aliisque Nov. Test. Prophetis *Inædificati in fundamento Apostolorum & Prophetarum, ita ut sit angularis summus lapis idem Iesus Christus.* Eph. 2:20. De quibus suo loco.

LOCUS DECIMUS QUINTUS

De Sacramentis & cultu sub Promissione.

CAPUT VI.

De Sacramentis sub Promissione.

SACRAMENTA, quibus Promissio confirmata est: I. Postquam vidimus *Promissionem*, modumque quo illa *propagata* & fidelibus communicata fuit; sequuntur *tertio Sacramenta* & signa externa, quibus illa confirmata fuit. Ita enim Deo ab omni ævo agere placuit, ut, quum homines simus, qui corpore quoq; constamus & sensibus utimur, sensibilibus etiam signis fœderis sui bona nobis repræsentet. Hæc enim sacramenta sunt, sacra nimirum & visibilia signa divinitus instituta, ad repræsentandas & obsignandas promissiones salutis divino fœderi annexas, & vicissim nostram obedientiam Deo contestandam. Hæc autem sacramenta sub Promissione fuerunt quinque: 1. *Arbor vitæ.* 2. *Sacrificia Patrum.* 3. *Diluvium & Arca Noæ.* 4. *Iris.* 5. *Circumcisio. Pascha* enim, licet ex Ægypto processerit, tamen quia Mosi datum fuit, ad œconomiam legalem referemus.

III.Sa-

II. Sacramentum primum fuit *arbor vitæ*; quæ quamvis primo ſpectaverit ad fœdus operum, & excluſio ab illa pœna fuerit hominis lapſi; nihilominus ea ipſa excluſio ſimul bonitatis ac gratiæ divinæ ſignum fuit. Ademto enim homini hoc operum ſacramento, ſimul ei oſtenſum fuit, juſtitiam ex alio fœdere quærendam eſſe; atque ita à fœdere operum manuductus fuit ad fœdus gratiæ: in quo *arbor vitæ* nunc etiam memoratur, & umbram ac imaginem Chriſti ac beneficiorum ejus gerit. *Vincenti, dabo ei edere ex arbore vitæ, quæ eſt in medio Paradiſi Dei.* Apoc. 2:7. conf. c. 22: 1, 2. ARBOR VITÆ.

III. Secundo in eo cenſu erant *Sacrificia* Patriarcharum, v.g. *Caini, qui adduxit de fructu terræ munus Domino*: præcipuè autem *Abelis*, qui *obtulit de primogenitis & adipe ovium ſuarum*, Gen.4:3,4. & *Noachi, qui ſtruxit altare Jehovæ, & in eo holocauſta obtulit*. c.8:20. & ſequentium Patriarcharum. In quibus pecus pura, cœleſti igne flammata, adumbrabat ſanctiſſimam Chriſti carnem, per Sp. æternum oblatam, & immenſo charitatis ardore conſumtam, ut eſt Pſal.69:10. *Zelus domus tuæ comedit me*. Quibus cum accederet publica Dei acceptio, & teſtimonium, quod demiſſo cœlitus igne dabat: *Nam reſpexit Jehovah ad Habel, & ad munus ipſius*, Gen. 4: 4. tum etiam ſacra convivia, in quibus de mactatis hoſtiis fideles coram Deo epulabantur: ut cum ad *Jethronem ſocerum Moſis, qui holocauſtum & victimas Deo* obtulerat, *venerunt Aharon & omnes ſeniores Iſraëlis ad comedendum cibum cum eo coram Deo*, Exod. 18: 12. conf. Deut.12:7,12. iſtud illis gratiam fœderis non leviter tantum figurabat, ſed pleniſſime obſignabat. De hiſce autem plura deinceps ſub lege. SACRIFICIA Patrum.

IV. Tertium ſacramentum iſtius temporis fuit Diluvium, & Arca, mediis in aquis una cum Noâ conſervata. Quæ ſicut priſci mundi reliquias vehebat, quem non omnem Deus extinguere volebat, verum quoſdam in melioris ſtatus ac ſæculi auſpicium ſervare decreverat, ita bonitatem Dei ac conſilium gratiæ de humano genere teſtabatur, ejuſque pignus ac ſigillum erat. Sicut Noachus in eo ἐπερώτημα bonæ conſcientiæ ad Deum habuit, *fide* quippe *divinitus monitus de iis, quæ necdum videbantur, metuens paravit arcam ad ſalutem domus ſuæ, per quam damnavit mundum, & juſtitiæ, quæ eſt ſecundum fidem, factus eſt hæres*. Hebr. 11: 7. atque ipſum præterea Chriſtum, & mortem, & reſurrectionem ejus tanto ante clariſſima imagine ſignificabat, qui *traditus fuit morti propter offenſas noſtras*, pariterque *ſuſcitatus ad noſtri juſtificationem*, Rom. DILUVIUM & ARCA Noæ.

4: 25. Quod ſimili modo etiam baptiſmi aquæ in N.T. figurant, 1. Pet. 3: 18, 20, 21. in quibus ſimilis eſt immerſio & emerſio, & cum morte ac reſurrectione Chriſti communio. *Aut ignoratis, nos, quotquot baptizati ſumus in Chriſtum Jeſum, in mortem ejus baptizatos eſſe? Conſepulti ſumus igitur ipſi per baptiſmum in mortem; ut, ſicuti ſurrexit Chriſtus ex mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* Rom. 6: 3, 4. quæ nobis proinde ſimile fidei firmamentum, ac adeundi Deum fiduciam præbent. vid. 1. Pet. 3:20, 21. ubi S. Petrus clare docet, *baptiſmum nos ſalvare* τοῦ κατακλυσμοῦ ὕδατι ἀντίτυπον *habentem typum correſpondentem aquæ diluvii*, non qui *eſt carnis ſordium depoſitio*, ſed *fundamentum interrogationis bonæ conſcientiæ ad Deum per reſurrectionem Jeſu Chriſti*, qui *carne* quidem *morte affectus*, at *ſpiritu vivificatus* dicitur. ibid. v. 18.

IRIS. V. Quartum ſymbolum fuit *Iris*, quæ, cum in gratiæ ac bonitatis divinæ teſtimonium data ſit, *ſignum fœderis* appellatur, idque ſæpius, Gen. 9: 12, 13, 17. Nec cum terra ſolum animantibuſque omnibus hoc fœdus percutitur, ſed præcipue cum homine peccatore, cujus *figmentum malum eſſe* dicitur *ab ipſa orgine*, Gen. 8:21. Unde Deus labores ac miſeriam hominis miſeratus cum ipſo de novo fœdus erigit, quod ſine redemtione, ac peccatorum remiſſione per Meſſiam, in cujus fide Noachus offerebat, & *juſtitiæ hæres* fiebat, Hebr. 11:7. concipi non poteſt. Quod autem fœdus hoc cum univerſo mundo cunctiſque animantibus fieri dicitur, id vero ipſum gratiæ ſignum eſt. Sicut enim mundi creatio, ita & ejus conſervatio conſilium æternæ gratiæ oſtendit: niſi Deum fruſtra mundum creaſſe & creatum in tantâ hominum impietate ſine cauſa conſervare dicamus. Adeoque quod Deus, poſt tanta hominum ſcelera & flagitia, quæ ultricibus aquis vindicari debuerant, ex ſuperſtite Noachi ſobole mundum inſtaurat; quodque illum utcunque pariter impium futurum (noverat enim Deus *hominis figmentum malum* eſſe *à pueritiis ejus*, attamen addit, *iterum non percutiam amplius viventia, quemadmodum feci*, Gen. 8:21.) non amplius cœleſtibus aquis perditurus ſit, id vero vel maximum gratiæ ſignum eſt. Neque id ad hunc terrarum orbem, qui Deo ipſi uſque adeo placere non poteſt, ſed hominem & electos potius ſpectat, eorumque redemtionem per Chriſtum promittit. Unde fœdus hoc ad Eccleſiam pertinere docet Eſaias, cap. 54:10. *Nam aquæ Noachi hoc mihi* eſt. *ut juravi non tranſituras amplius aquas Noachi per terram; ita juravi, quod non efferveſcam in te aut increpabo te*: & in Apocalypſi iris ut divinæ gratiæ ſignum

ſignum oſtenditur; quod & colores ejus promittere videntur, qui iram Dei gratiâ contemperatam ſignificant. Ac proinde, ſicut aquæ terram non amplius obtecturæ, ſed leves duntaxat vapores ad arcum iſtum in aëre pingendum elevaturæ erant; ita aptiſſima imagine bonitas Dei notabatur, qui non amplius in ira ſua humanum genus perditurus erat; ſed Eccleſiæ ſuæ leves tantum immiſſurus afflictiones, per quas ejus gratia mediis veluti in flammis gratiſſimo virore pelluceret.

VI. Quintum ſacramentum fuit *Circumciſio*, data *Abrahamo*; in qua, una cum Paſchate, duo ordinaria veteris Eccleſiæ ſacramenta conſtitui plerumque ſolent. In ea autem conſideranda: 1. ejus *inſtitutio*. 2. *adminiſtratio*. 3. *uſus* & *ſignificatio*. 4. *abrogatio*. Quæ, etſi tempore diverſa, tamen ob argumenti affinitatem conjungemus. CIRCUMCISIO; *in qua conſideranda*

VII. Sacramenti hujus duæ fuerunt periodi; una ab *Abrahamo* ad *Moſen*; ſecunda à *Moſe* uſque ad *Chriſtum*. Quæ innuuntur Joh. 7:22. *Propter hoc Moſes dedit vobis circumciſionem (non quod ex Moſe ſit, ſed ex Patribus) & in Sabbato circumciditis hominem.* In prima fuerunt Eccleſiæ circumciſæ incunabula; in ſecundâ ejus ἀκμή. *ejus inſtitutio,*

VIII. Primus ergo qui circumciſionem accepit, fuit *Abrahamus*: *Patrem multitudinis gentium do te. --- Et conſtituam fœdus meum inter me & inter te, & inter ſemen tuum poſt te, in generationes eorum, in fœdus ſæculi, de eo, quod futurus ſim tibi in Deum & ſemini tuo poſt te. --- Et circumcidetis carnem præputii veſtri: & erit in ſignum fœderis inter me & inter vos. Et filius octo dierum circumcidetur vobis, omnis maſculus, in generationes veſtras.* Gen. 17: 5, 7, 11, 12. anno mundi 2107. ante exitum Iſraëlitarum ex Ægypto annis 406, ætatis Abrahami anno 99. Gen. 17: 1, 9, 24, 25. In qua primâ ſua inſtitutione circumciſio non fuit ſacramentum publicum totius Eccleſiæ viſibilis iſtius temporis, ſed tantum domeſticum familiæ Abrahami; adeo ut univerſa Abrahami poſteritas circumcidi debuerit, Gen. 17: 25-27. Reliquis autem fidelibus illius temporis ea non fuit impoſita: nec tamen ideo excludebantur ab Eccleſia Catholica; quia Eccleſia tum necdum alligata erat familiæ Abrahami, conceſſo gentibus adhuc ſpatio antequam rejicerentur. *Tu venies ad Patres veſtros in pace, ſepelieris in ſenectute bona. & quarta ætas revertentur huc: quia nondum conſummata eſt pravitas Amorrhæorum.* Gen. 15: 15, 16.

IX. Poſt quatuor autem illa ſæcula, rejectis gentibus, & emortuis piorum inter eas reliquiis, Eccleſia concluſa fuit intra Abramidas; atque

tum circumcisio facta est publicum totius Ecclesiæ Catholicæ illius temporis sacramentum, à Mose Judæis datum. *Moses dedit vobis circumcisionem.* Joh. 7: 22. *Illo tempore* gentes *abalienati* erant *à Republica Israëlis, & hospites testamentorum promissionis, spem non habentes, & sine Deo in mundo,* Eph. 2: 12. mater libera tunc *non pariebat, sterilis & desolata,* Esai. 54: 1. coll. Gal. 4:27. Adeo ut nemo tum Ecclesiæ membrum esse posset, nisi circumcisus, Exod. 12: 48. Atque hic erat circumcisionis status à Mosè ad Christum: quæ fuit Ecclesiæ circumcisæ ἀκμή.

X. Ab Abramidis circumcisio dimanavit ad vicinos populos, *Ægyptios, Colchos, Æthiopes, Arabes.* Carebat autem apud illos instituto & promissione divina, adeo ut nihil sacri esset, & per meram κακοζηλίαν ab illis usurparetur: sicut hodieque à Muhammedanis.

Administratio, respectu ministri, XI. *Administrationem* ejus quod spectat, 1. *Minister* illius à quibusdam statuitur fuisse sacerdos, ex 1 Macch. 2:46. *Et circumciderunt,* Matthithia sacerdos nempe cum amicis suis, *pueros incircumcisos quoscunque invenerunt in termino Israëlis, fortiter.* Ab aliis autem probabilius unusquisque paterfamilias: *Et accepit Abraham Ismaëlem filium suum & omnes natos domi suæ --- & circumcidit carnem præputii ipsorum,* Gen. 17: 23. similiter *Isaacum filium natum octo dies*, c. 21: 4. aut alius quispiam rei peritus, ipsius loco, ut nunc apud Judæos in usu est. Exemplum enim Zipporæ, filium suum circumcidentis, Exod. 4: 24, 25. præter, imo contra ordinem divinum fuit.

instrumenti, XII. *Instrumentum,* quo peragebatur, erat culter lapideus, aut, ut alii vertunt, acutus. *Et accepit Zippora* צר *mucronem & secavit præputium filii sui.* Exod. 4: 25. Fac tibi חַרְבוֹת צֻרִים (*cultros acierum*) *& circumcide secundò filios Israëlis,* Jos. 5: 2. coll. Psal. 89: 44. *Retundis* צוּר *mucronem gladii ejus.*

subjecti, XIII. *Subjectum* ejus erant omnes Israëlitæ, mares: *Hoc est fœdus meum, quod servabitis inter me & inter vos & inter semen tuum post te; circumcidi vobis omnem marem.* Gen. 17:10. coll. Jos. 5:4,7. etiam qui illis ex servis & ancillis nascebantur; omnesque qui ad ipsorum familiam pertinebant, servi tum emptitii, tum vernæ, exceptis solum mercenariis, *Hoc ipso die circumcisus est Abraham --- & omnes viri domus ejus, natus domi & emtus argento a peregrino, circumcisi sunt cum ipso.* Gen. 17: 26, 27. Unde & *Ismael* circumcisus legitur: quanquam enim exclusus erat divino fœdere, cujus sigillum erat circumcisio; tamen cum hoc familiæ istius sacramentum foret, ideo etiam ille cum aliis Abrahami domesticis cir-

circumcisus fuit, Gen. 17:25,26. Sub maribus autem fœminæ censebantur & comprehendebantur. *Non possumus facere rem istam, dare sororem nostram viro* cui est *præputium.* Gen. 34: 14. ut 1. Cor. 7:14. *Sanctificata est mulier infidelis in viro. alioqui liberi vestri impuri essent. sed sancti sunt.*

XIV. *Tempus* circumcisionis erat octavus à nativitate dies. *Et natus octo dies circumcidetur vobis, omnis mas secundum ætates vestras.* Gen. 17: 12. Abraham *circumcidit Isaacum filium suum natum octo dies.* cap. 21: 4. Cujus rei ratio revera ignoratur. Nisi eam ex lege longè post latà repetere libeat. Juxta illam enim mater, à partu recens, octo diebus impura erat, & per consequens ex illius contactu etiam infans. *Mulier septem dies immunda esto, si pepererit masculum, die autem octavo, circumciditor caro præputii ejus.* Lev. 12: 2, 3. Sicut & nullum animal ante octavum diem Deo offerre fas erat, cum ante id tempus imperfectum, ut vix dum lucis patiens, & ex materno utero impurum censeretur. *Sic facito bove tuo & pecore tuo: septem dies esto cum matre sua, die autem octavo dato illud mihi.* Exod. 22: 30. coll. Lev. 22: 27. Accedebat, quod sacramentum hoc non sine dolore perageretur, ad quos infans mox post partus dolores exponi non sine periculo poterat; unde dierum aliquot intervallo & quiete opus erat. Addi denique non inepte potest ratio mystica, jam tum nempe resurrectionis Christi diem, qui sequentis hebdomadæ primus, atque in ordine dierum octavus erat, quique multiplicibus umbris in Vet. T. signatus erat, utpote religionis nostræ summus ac sacratissimus, & quo vera circumcisio ac salus nostra prorsus expleta & consummata fuit, etiam hoc mysterio figuratum fuisse. *Temporis,*

XV. Non licebat autem illum diem anticipare, quacunque de causa vel necessitate. Impurum enim Deo consecrare nefas. Nec ideo de infantium illorum, si forte præmorerentur, salute dubitandum, cum ex fœdere ac gratia Dei salvati fuerint, cujus solummodo sigillum erat circumcisio; non minus quam fidelium infantes ante institutam circumcisionem defuncti. Adeo ut Judæi hodie male liberos suos ante octavum diem defunctos in cœmiterio circumcidant; ut isto videl. signo Deus Israëlis semen agnoscat, nec in futura resurrectione ut profanos prætereat. Differre tamen in casu necessitatis illam licuit, ex analogia loci Marc. 2: 27. *Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter Sabbatum.*

XVI. Ne autem sacramentum istud negligeretur, apposita illi fuit comminatio *excisionis. Et præputiatus mas, qui non circumciderit carnem* *appositæ comminationis.*

præ-

præputii suam, exscindetur anima illa ex populis suis. fœdus meum irritum fecit. Gen. 17: 14. de qua pœna, qualis fuerit, anxiè disquiritur. Nos, pro ratione locorum, ubi de ea agitur, diversam illam esse statuimus. Et quidem de pœna capitali, à magistratu infligenda, eam nonnunquam usurpari, ex Exod. 31: 14, 15. *Quicunque fecerit in eo,* Sabbato, *opus, utique exscindetur anima illa è medio populorum suorum, quisquis fecerit opus die ullo Sabbati, omnino morti traditor*, satis patet. Cum tamen plerunque Deo ea adscribatur, vid. Lev. 17: 10. *Eum qui comederit ullum sanguinem, exscindam è medio populi sui.* & cap. 20: 4, 5, 6. *Si quis respiciat ad engastrimythos & sciolos, vultu in eum defixo ipsum exscindam ex populo suo*; de morte potius repertina & θεηλάτῳ, vel etiam de æterna damnatione in impœnitentibus ea intelligenda est. Atque ita in hoc negotio, cum pœnam capitalem à magistratibus in incircumcisos exercitam non legamus, *excisio* illa significat, vel mortem violentam, divinitus immissam, ex analogia loci, Exod. 4: 24, 25. vel etiam mortem civilem, aut potius Ecclesiasticam, qua incircumcisus tanquam profanus & non-Judæus habebatur, & sacris prærogativisque omnibus populi Dei excidebat; & denique, nisi resipisceret, æternam, ita ut nulla ipsi sors esset in semine Abrahami, atque benedictionibus ejus, cum fœderis signum, adeoque ipsum Dei fœdus repudiasset.

Proselyti circumcisi.

XVII. Præter infantes autem circumcidebantur etiam adulti, qui plerunque erant *Proselyti,* Matth. 23:15. Act. 2:10. qui appellabantur *Proselyti justitiæ.*

Nominis impositio, circumcisionis comes.

XVIII. Circumcisionem autem comitabatur nominis impositio: ut in circumcisione *Isaaci,* Gen. 21: 3, 4. Johannis Baptistæ, Luc. 1: 59. & Christi, Luc. 2:21. videre est. Cui accedebant etiam testes. *Et testes conscivi mihi fideles, Uriam Sacerdotem & Zachariam filium Jebarachiah.* Esai. 8:2. Ita *accolæ & cognati* Elizabethæ *gratulabantur & octavo die venerunt ad circumcidendum puerulum. vocabantque eum ex nomine patris ipsius Zachariam.* Luc. 1: 58, 59.

Circumcisionis difficultas.

XIX. Atque ex hac circumcisionis administratione patet, 1. Sacramenti hujus difficultas, utpote quòd non sine sanguine perageretur, & summo cum dolore ac pudore mixtum erat. vide Exod. 4:25, 26. ubi Zippora filium circumcisum appellat *Sponsum sanguinum, propter circumcisionem.* & Gen. 34:25. *Tertiò die quum essent in dolore* Sichemitæ circumcisi, *Simeon & Levi invadunt civitatem* &c. Unde eximia Abrahami obedientia elucet, qui, ætate licet provectus, mox ab accepto hoc præcepto seipsum,

se ipsum, filium, totamque familiam *eodem die circumcidit*, Gen. 17:23. Sicut ab altera parte hinc commendatur Baptismus noster, qui difficultatibus hisce carens, omnibusque hominibus æque administrari aptus, vere catholicum Nov. Test. sacramentum est. *Quum credidissent* Samaritani, *baptisabantur, tum viri, tum mulieres.* Act. 8:12. *Quicunque in Christum baptizati estis, Christum induistis. non est Judæus, nec Græcus, non est servus, nec liber, non est mas & fœmina.* Gal. 3:27, 28. 2. Apparet occulta Dei sapientia, qui ritum adeo erubescendum ac propemodum pudendum gratiæ suæ sigillum esse voluit in Test. Vet. sicut in N.T. ejusdem gratiæ fundamentum posuit in re magis adhuc pudenda; nimirum cruce Christi: ita omnem carnis sapientiam pudefaciens. *Nos prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem offendiculum, Græcis verò stultitiam, ipsis autem vocatis, tum Judæis, tum Græcis, Christum Dei potentiam ac sapientiam.* 1. Cor. 1:23, 24.

Occulta Dei in ejus institutione sapientia.

XX. Sequitur circumcisionis usus & *significatio.* Non male docent Judæi, illam signum fuisse unitatis inter Abrahami posteros, id est, notam fœderis, qua populus Dei discretus fuit ab aliis gentibus. Quæ tamen discretio non solum externa erat & cærimonialis, qua aliquis extrinsecus inserebatur in Dei populum, sed potissimum interna, qua quis in fœdus partemque Dei transibat, ut portio veri Israëlis Dei. *Non enim, qui in propatulo est, Judæus est: neque ea, quæ in propatulo, in carne, est, circumcisio est. Sed, qui in occulto est, Judæus, & circumcisio cordis, in spiritu, non litera; cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.* Rom. 2:28, 29.

Circumcisionis usus & significatio.

XXI. 1. Obsignabat ergo circumcisio fœdus Dei, cunctaque ejus beneficia; eratque sigillum ejus, à Deo traditum: *Apparuit Jehova Abramo, filio nonaginta & novem annorum, & dixit ad ipsum: Ego sum Deus sufficiens. --- Et dabo fœdus meum inter me & inter te. --- Hoc* est *fœdus meum, quod servabitis inter me & inter vos, & inter semen tuum post te; circumcidi vobis omnem marem. Et circumcidetis carnem præputii vestri, & erit signum fœderis inter me & inter vos.* Gen. 17:1, 2, 10, 11. *Et signum accepit circumcisionis, sigillum justitiæ fidei, quæ erat in præputio.* Rom. 4:11. *Ego sum Deus Abrahami & Isaaci & Jacobi. Deus non est Deus mortuorum, sed viventium.* Matth. 22:32. & ab hominibus acceptum. Qui enim circumcidebatur, eo testabatur, ad minimum testari tenebatur, sese fidem habere promissioni Abrahamo olim factæ, & sacramento isto firmatæ, de semine ex eo prodituro, in quo omnes gentes forent benedicendæ.

XXII. 2. Unde & fœderis totius, bonorumque eo comprehensorum, in externo isto ritu, quandam imaginem gerebat. 1. enim naturæ *impuritatem* & reatum testabatur, quod recens natus infans in fœdus Dei transire non poterat, nisi libato prius sanguine suo, illoque veluti lustratus ac purgatus. Unde in genitali membro, ad originis labem signandam, hoc sacramentum peragebatur; & resecta carnis particula totum hominem morte dignum esse pronunciabatur. *Nisi quis nascatur denuo ex aqua & Spiritu, non potest videre regnum Dei,* aut *in id intrare.* Joh. 3: 3,6. 2. Cumque ista corporis parte fieret rursus, non solum multiplicationem seminis, Abrahamo sollemni promissione affirmatam; sed præcipuè *seminis benedicti* ex eo ortum Abrahamo posterisque ejus significabat. Et *sanguis* ille, in circumcisione fusus, sanguinem Messiæ, longe certe aptius & dignius quam cruor pecudum, præfigurabat, effundendum ad *redemtionem* electorum. *Hoc est sanguis meus, Novi Testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.* Matth. 26: 28. Atque hinc circumcisio *sigillum* fuit *justitiæ*, Rom. 4: 11. Cum enim præcipuè promissionem de Messia Abrahamo factam obsignaret, iis, qui illam promissionem signumque ejus acciperent, justitiæ per illum acquirendæ sigillum erat. 3. Præterea peccaminosæ carnis resectio & abjectio *sanctificationem* ac regenerationem hominis obsignabat; statumque istum carnalem & σαρκικὸν à semine electo auferendum esse docebat, tum per ablationem carnalium concupiscentiarum, per *circumcisionem* ἀχειροποίητον: *In quo circumcisi estis circumcisione quæ non fit manibus,* ἐν τῇ ἀπεκδύσει *corporis peccatorum carnis, in circumcisione Christi. Et vos mortuos in lapsibus & præputio carnis vestræ, convivificavit cum ipso, condonans vobis omnes lapsus.* Col. 2: 11, 13. tum per ablationem status carnalis Ecclesiæ, carnalibus præceptis & servituti elementorum mundi subjectæ: quæ est illa *cordis circumcisio*, maxime promissa sub Nov. T. utpote præstanda per adventum seminis promissi, effuso Spiritu adoptionis filiorum sine externæ circumcisionis jugo: *Ambulabo cum ipsis temerè, nisi flectatur cor ipsorum præputiatum.* Lev. 26: 41. *Circumcidite præputium cordis vestri, & cervicem vestram ne obduretis amplius.* Deut. 10: 16. *Et circumcidet Dominus cor tuum & cor seminis tui, ad amandum* &c. c. 30: 6. *Circumcidite vos Jehovæ, & auferte præputia cordis vestri.* Jer. 4: 4. conf. Col. 2. 11-14. 4. denique notabat perfectam depositionem peccatorum in morte & resurrectione, per *exutionem corporis peccati,* Col. 2: 11. adeo ut ipsam etiam *glorificationem* comprehenderet.

XXIII. Ex

XXIII. Ex quibus omnibus patet circumcisionis dignitas; & quomodo illa eadem obsignaverit beneficia quæ nunc baptismus. Sicut Apostolus Col. 2:11, 12. baptismo illa attribuit, quæ priori commate de circumcisione vera & ἀχειροποιήτῳ dixerat. *In quo etiam circumcisi estis circumcisione quæ non fit manibus, in exutione corporis peccatorum carnis in circumcisione Christi, consepulti ipsi in baptismo, in quo & conresuscitati estis, per fidem efficacitatis Dei, qui suscitavit eum è mortuis.* *Circumcisionis dignitas.*

XXIV. Errant ergo 1. *Pontificii*, qui circumcisionem sacramentum legis naturæ fuisse statuunt, ut *Bellarminus*; contra Apostolum, qui docet fuisse *sigillum justitiæ fidei*, Rom. 4: 11. 2. *Sociniani*, qui, ut fœdus Dei spirituale cum Abrahamo, ita & signum talis fœderis negant; nec eo *circumcisionem illam* ἀχειροποίητον, Col. 2: 11--15. ipsi obsignatam volunt: verum eam ad Christianos solos spectare; cujus, non suæ, sed nostræ, circumcisionis ille tantum umbram habuerit. Cum tamen & tum circumcisio cordis aliquo gradu obtinuerit, Jer. 4: 4. Rom. 4: 11, 12. 3. *Anabaptistæ*, qui similiter, dum fœdus Dei ignorant, nihilque spirituale, quodque conscientiam purgare queat, ante Christum obtinuisse putant, sacramenta Veteris T. beneficiorum Christi ac rerum spiritualium inanes umbras fuisse volunt. Quod profano commento intelligunt de umbris, res ipsas, non repræsentantibus vel obsignantibus, sed injecto quasi velo obumbrantibus ac contegentibus, ac nulli luci perviis, quæ nunc videl. in N. T. demum nudentur, & fidelibus ostendantur. Verum hæc ex præjudicio illo de fœdere Dei cum veteribus non nisi carnali, deque bonis carnalibus, inito. Quæ jam latè excussa sunt. *Circa quam errant, Pontificii, Sociniani, Anabaptistæ.*

XXV. Sequitur quartò, circumcisionis *abrogatio*, quæ spectanda, 1. in causa ejus, *Christo*. 2. in nobis. *Circumcisionis abrogatio*

XXVI. Christus, cum peccato careret, ejusque remedio non indigeret, propter se quidem circumcisione opus non habuit. Unde eam nostri causa potissimum suscepit. Non solum 1. ut isto signo ostenderet, sese verum semen Abrahami esse, *factum ex semine Davidis, ex patribus, secundum carnem*, Rom. 1:3. & 9:5. & 2. ut circumcisionem ipsam, hactenus in Ecclesia usurpatam, suo exemplo probaret ac confirmaret. Sed 3. potissimum, ut testaretur sese nostro nomine legem subire (*Emisit* enim *Deus filium suum nascentem ex muliere, se subjicientem legi, ut eos, qui sub lege erant, emtos liberaret, ut adoptionem filiorum acciperemus*. Gal. 4: 4, 5. *Testor omni homini*, qui *circumciditur, eum esse debitorem totius legis servandæ*, c. 5: 3.) ac ut peccatorem velle reputari. Quin 4. ut obedientiam *1. in causa ejus, Christo,*

 suam

ſuam à Deo acceptam, & peccatum revera expiatum eſſe doceret; adeoque fidem noſtram iſto juſtitiæ præſtitæ ac conſummatæ ſymbolo confirmaret. Unde nos *in ipſo circumciſi* dicimur, *circumciſione non manuali*, Col.2:11. quia noſtra videl. causâ Chriſtus circumciſus eſt; atque iſto gratiæ ſymbolo juſtitia ac obedientia ejus à Deo, ex fœdere cum ipſo inito, probata ac accepta, (*Oportuit enim eum implere omnem juſtitiam*, Matth. 3: 15.) adeoque etiam nobis in ipſius circumciſione beneficia iſta obſignata ſunt.

2. in nobis. XXVII. Atque hac Chriſti circumciſione & inſecuto ejus ſacrificio, impleta & abrogata fuit circumciſio; nec in N.T. amplius uſurpari poteſt. 1. Quia ea ad ſolos Abramidas, iſtamque politiam & terram ſpectabat; data quippe Abrahamo, & ſemini ejus, *per ætates ipſorum*, h.e. quandiu Cananæam poſſiderent, ac diſtinctus populus manerent, ſeu, per totum tempus exſpectationis, donec priores dies abirent, & veniret ſæculum aliud, in quo fierent hæredes mundi. Gen. 17: 4--9. 2. Quia beneficia illa, quæ potiſſimum adumbrabat, advenerunt; adeoque nullum uſum habere amplius poteſt; ſed veniente die umbra hæc cedere debuit. Notabat enim multiplicationem ſeminis Abrahami, ac præcipue ortum ſeminis benedicti; inque eo ſemen ex gentibus adventurum, dandamque olim pleniſſimam illam circumciſionem cordis, ad Deo ſerviendum in plenâ libertate Spiritus. Quæ omnia cum impleta ſint, per ſignum ac umbram obſignari ac figurari opus non habent. 3. Quia ejus generis hoc ſacramentum erat, ut cum beato N. T. ſub Meſſia ſtatu non congrueret. Non ſolum enim dolore plenum, ac pudori imprimis grave erat; ſed &, pro Eccleſiæ iſtius ſtatu, multiplici imperfectione laborabat. Cum non tolleret reatum, imo potius eum nondum ablatum eſſe fateretur; & locum adhuc relinqueret jugo ac ſiti Vet. Teſtamenti, imo & legi introducendæ; cui poſtea peculiariter inſervivit, atque ad eam reſpectum & obligationem peculiarem habuit: *Ecce, ego Paulus dico vobis & teſtor omni homini, ſi circumcidamini, Chriſtum vobis nihil profuturum, &, eum qui circumciditur, eſſe debitorem totius legis ſervandæ.* Gal. 5:2,3. 4. Tandem Eccleſiam ac fœdus Dei non ſolum genti Judæorum aſſerebat, ſed & reliquum mundum veluti prophanum ab ejus fœdere & communione diſtinebat: quæ ſub Novo T. ubi Eccleſia non amplius unius populi eſt, ſed publica reddita eſt, ac toto orbe filios ſuos habet, locum habere non poſſunt.

Abroga. XXVIII. Atque hæ cauſæ ſunt, propter quas abrogari debuerit circum-

cumcisio. Abrogatio autem ipsa hos habuit gradus: 1. Ante adventum Christi circumcisio fuit necessaria. Unde & circumcisus fuit Christus. 2. Post adventum Christi ea cœpit languere. 3. Per mortem ejus mortua & antiquata est. 4. Post mortem Christi, quanquam aliquandiu in Ecclesia usurpata, propter infirmos, tanquam *sigillum justitiæ fidei*, baptismo veluti geminum (non alium enim respectum tum habebat) paulatim tamen cœpit abrogari; primusque Cornelius in præputio aquâ & Sp. S. baptisatus est, Act. 10: 44, 47. Quo tempore intermedio, quo illa aliquandiu retenta est, ut videl. pretiosius expirantis funus esset, magna fuit opus prudentia, ob Judæos Christianos, qui patrii ritus tenaces ex ejus abrogatione scandalum patiebantur. Cumque hi vel infirmi forent, vel pertinaces ac præfracti; prioribus paulum indulserunt Apostoli, ideoque circumcisus fuit Timotheus, matre Judæâ natus, Act. 16: 1, 3. reliquis autem ne ad momentum quidem concesserunt, ne Ecclesia Christiana de libertate sua quicquam amitteret; unde Titum, Græcis parentibus ortum, circumcidi minimè permiserunt: *Sed neque Titus, qui mecum erat, quum Græcus esset, coactus fuit circumcidi. nempe propter subreptitios falsos fratres, qui subintraverant ad explorandum libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent. Quibus neque ad horam cessimus per subjectionem, ut veritas Euangelii permaneret apud* vos. Gal. 2:4, 5. conf. c. 5:3--12. 5. Post templi destructionem, quo veluti velo ablato Ecclesia plenè in libertatam asserta est, una cum reliquo templi apparatu, abolita & tandem mortifera facta est circumcisio. Nam etiamsi aliæ quædam cerimoniæ & ritus Judæis indulgeri potuerint, circumcisio tamen, ob peculiarem sui rationem, retineri non potuit, nisi abnegato una Christianismo: cum, post legem latam, peculiarem ad eam respectum haberet, ejusque omnis servandæ obligationem inferret, atque universæ religionis Judaicæ foret tessera & compendium, Gal. 5: 2, 3. Ab alia autem parte, sicut Gentiles præputia ponere necesse non habebant; ita etiam Judæis ad Christum conversis non officiebat, quod recutiti essent. Quod Apostolus monet, (1. Cor. 7:18, 19. *Circumcisus aliquis vocatus est? μὴ ἐπισπάσθω ne attrahat* præputium: *in præputio aliquis vocatus est? ne circumcidatur. Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio præceptorum Dei.*) contra eos, qui ad Christum conversi arte medicâ iterum præputia sibi superinducebant.

tionis gradus.

XXIX. Rejicienda ergo 1. hodierna circumcisio *Judæorum*, ut character. *Rejicitur*

itaque hodierna circumcisio Iudæorum, Muhammedanorum, Æthiopum.

ćter infidelitatis ipsorum: *Videte canes, videte malos operarios, videte τὴν κατατομὴν concisionem. Nos enim sumus circumcisi, qui Spiritu Deo servimus, & gloriamur in Christo Jesu, & non in carne habemus fiduciam.* Phil. 3: 2, 3. 2. *Muhammedanorum*, quæ olim, ex civili potius, quam religioso instituto, inter orientales populos celebrata, deinceps apostasiæ impostoris illius facta est symbolum. 3. *Æthiopum*, qui circumcisionem cum baptismo conjungunt; ut vid. ita discernantur, tanquam filii credentis Abrahæ, à cæteris nationibus. Verum cum jam Iudæorum prærogativa desierit, & Iudæi defracti sint, & gentiles facti verum semen Abrahæ, non licet nunc Christianis gloriari in consanguinitate Abrahami, secundum carnem, atque hoc prætextu circumcisionem retinere. *Cognoscitis igitur, quod, qui ex fide sunt, hi sint filii Abrahami.* Gal. 3: 7. *Nos neminem amplius cognoscimus secundum carnem, quod si etiam cognovimus Christum secundum carnem,* nunc *tamen non amplius cognoscimus*, 2. Cor. 5: 16. *Fratres mei, ne cum acceptione personarum habete fidem Domini nostri Jesu Christi gloriosi*, Jac. 2: 1.

CAPUT VII.

De Cultu externo Ecclesiæ sub Promissione.

CULTUS *Ecclesiæ hujus temporis; præcipuè consistens in* SACRIFICIIS.

I. Um vero magnam externi cultus partem sacramenta ferè faciant, commodè eorum enumerationi cultum seu *sacra* hujus periodi adjungemus. Illa vero sub hac œconomia pro ratione temporis, valde imperfecta, seu potius simplicia, fuere. Nec, extra naturalem Dei cultum & sacrificia, ex Scripturâ afferre quicquam possumus.

II. Consistebat enim præcipuus cultus in *sacrificiis*; mox, post auditam promissionem, oblatis: quod, ut quibusdam videtur, victimarum pellibus (*Et fecit Dominus Deus Adamo & uxori ejus tunicas pelliceas quibus vestivit eos.* Gen. 3: 21. coll. Lev. 6: 31. vel 7: 8. *Sacerdos autem quum offert holocausta alicujus; pellis holocausti quod obtulerit, illius sacerdotis esto.*) non obscurè colligitur; quæque ei, pro more fœderum, (*Colligite mihi pios meos, facientes fœdus mecum per sacrificium*, Psal. 50: 5.) isto exemplo porrò in omnem ætatem valuerunt.

runt. Unde mox *Habelis* ac *Caini* ſacrificia leguntur, Gen.4:2,3,4. & *mundorum* ac *immundorum* animantium diſcrimen annotatur, Gen.7:2. quod iſto tempore, cum leges cibariæ nondum latæ erant, ſacrificia videtur ſpectaſſe. Sicut expreſſe additur, c.8:20,21. *Noachum*, poſt anni moram arcâ egreſſum, de pecoribus ac volucribus mundis holocauſta immolaſſe, Deumque placaſſe. Similiter *Melchiſedechus* ut *Sacerdos Dei altiſſimi* introducitur; qui ab Abrahamo *decimas* acceperit, Gen.14:20. Decimæ autem boum ac pecudum altari debebantur: *Et omnium decimarum boum aut gregum, eorum quæ tranſeunt ſub virgam; decimum quodque eſto ſanctum Jehovæ*, Lev. 27:32. Et ſacrificiorum *Abrahami* non ſemel occurrit mentio, Gen.12:7. 13:18. 15:9,10. 21:28. 22:13. Eoque adhuc ſuperſtite *Iſaacus* altare dedicavit, cap.26:25. Pariterque Jacobus, Gen. 28: 18. loci, in quo de nocte acquieverat, omen accipiens, tumultuariam aram erexit, in qua rediens voti religione ſeſe exſolvit, ac ſacra fecit, cap. 35: 14. Ita de *Jobi* holocauſtis legitur Job.1:5. 42:8. Tandemque inter *Iſraëlitas*, ante inſtitutum cultum Leviticum, Sacerdotum mentionem legimus: *Etiam ipſi Sacerdotes, qui ad Jehovam appropinquant, ſe ipſos ſanctificent: ut non irrumpat in eos Jehova.* Exod. 19: 22. & 24: 5. *Et miſit juvenes filiorum Iſraël, qui obtulerunt holocauſta & ſacrificarunt ſacrificia pacifica Domino, juvencos.* Sive illi familiarum primogeniti, ſeu ab univerſo populo ad ſacrum iſtud peragendum lecti fuerint.

Sacerdotes hoc tempore qui fuerint?

III. *Sacerdotes* tum temporis erant, cum ſinguli Patriarchæ, tum imprimis primogeniti. Summum autem ſacerdotium erat penes Patriarcham principem, penes quem etiam præcipua rerum ſacrarum cura erat. Poſt hunc ſacerdotes erant etiam reliqui patresfamiliarum, manente eminentiori jure ac honore ejus, qui primogenitus fuerat. Ille enim tum patre ſuperſtite defungi vicibus illius poterat, tum illo defuncto in locum illius ſuccedebat, & familiæ fiebat caput, quamdiu cum ipſo in eadem familia reliqui agebant fratres.

Fides Patriarcharum ſacrificantium.

IV. Fides autem Patriarcharum ſacrificantium non alia fuit, quam quod Chriſti ſacrificium in iſtis umbris de longinquo proſpectabant, & primævam promiſſionem de promiſſo ſemine quotidie recolebant. Perſpicua enim erat figuratio, tum Patriarchæ ſacerdotis, qui præter alia Deum repræſentabat, peccata noſtra in Chriſtum conjicientem; tum victimæ cedendæ, quæ Chriſto olim venturo vicaria erat, ejuſque ſanguinem jam tum Eccleſiæ oſtendebat. Et cum Deus cœleſti igne ſacrificia eorum concremaret, (*Et factum eſt, ſol occiderat & primæ tenebræ*

exſti-

exstiterant; & ecce fornax fumi & flamma ignis quæ transibat inter segmenta hæc. Gen.15:17. *Exiens ignis à conspectu Jehovæ, consumsit in illo altari holocaustum ipsum & adipes.* Lev. 9:24. coll. Jud.6:21. 2.Chron. 7:1. & Psal. 20:4. *Recordetur omnia munera tua; & holocaustum tuum* יְדַשְּׁנֶה *incineret*) visibili divinæ acceptationis symbolo, in eo divini Spiritus adumbratio erat, qui per ardorem charitatis Christi carnem consumturus, nosque in spirituales hostias Deo sacraturus erat. Quatenus autem crebro sacrificia iterabantur, in eo simul confessio reatus adhuc extantis, & ἀνάμνησις τῶν ἁμαρτιῶν, *peccatorum commemoratio* peragebatur, Hebr.10:3.

Ad cultum Patriarcharum externum non referenda observatio SABBATI,

V. Ad cultum Patriarcharum externum multi referunt etiam observationem *Sabbati.* Et jure, siquidem constaret illis Sabbati cultum vel injunctum, vel usurpatum fuisse. Sed neutrum constat. Non enim vel levissima observationis Sabbati in historia Patriarcharum occurrit mentio. Cumque tam multæ ipsorum legantur peregrinationes & exilia, nunquam tamen ob septimi diei quietem iter ab ipsis intermissum legimus. Neque verisimile est, cum Deus tam severè diei istius religionem Judæis injunxerit, utpote quæ signum sanctificationis inter Deum & Ecclesiam foret, ejus neglectum in Patriarchis tam diu toleraturum fuisse. Pariterque nec præceptum de istius diei quiete ipsis datum reperitur. Ex cujus, cum *præcepti,* tum *observationis* defectu ac silentio (quæ duo conjungenda sunt) firmissimum argumentum contra tale Sabbatum ducitur. Sed & contrarium constat; præceptum illud in deserto demum datum, ut ex Ezechiele liquido constat, c:20:10,11,12. *Et eduxi eos ex Ægypto, & deduxi eos in desertum - atque etiam Sabbata mea* DEDI *ipsis, ut essent in signa inter me & ipsos, ad cognoscendum, quod ego Jehova sanctificem ipsos.* Unde de Sabbati quiete, tanquam novâ, cui indicium dabant miracula in cœlesti manna exhibita, Moses loquitur: *Illud* est *quod edixit Jehova, quies, Sabbatum sanctum* est *Jehovæ cras* &c. Exod. 16:23,25,26. Atque hæc quoque communis veterum Hebræorum, ac celebriorum inter recentiores sententia est, qui ad *statuta,* Exod. 15:25. (*Ibi posuit ipsi,* Israëli, חֹק *definitionem, statutum & judicium, & ibi tentarunt ipsum:* sicut & *præceptorum & statutorum* v. seq. fit mentio) referunt etiam Sabbatum; præsertim cum id *præceptorum,* & *legis* nomine Exod.16:28, 29. comprehendatur.

in deserto demum Israëlitis injuncti;

Quod alii Deum à

VI. Aliis autem aliter videtur, Deum nempe, cum exemplo suo, quia ipse quievit die septimo, tum mandato, quia diem septimum sanctificavit, Sab-

Sabbatum jam à mundi origine instituisse, juxta id quod legitur Gen.2: 2,3. quod Deus die septimo *quievit ab omni opere suo quod fecerat, & benedixit diei septimo, & sanctificavit eum.* Sed de Sabbato morali & perpetuo hæc quidam accipiunt; & diei illius benedictionem ac sanctificationem non ad illum solum diem, sed ad reliquum porro universum tempus referunt. Atque ita *benedixit* Deus diei septimo, quia, absoluto creationis opere, beatissimus ille mundo illuxit, atque operum Dei finem, omniaque ea perfecta vidit; ac præsertim hominem, Dei operum colophonem & gloriam, in cujus creatione Deus quievit, ad Deum perpetuo, ac in omne deinceps tempus benedicendum ac glorificandum conditum esse docuit. Atque eadem ratione istum diem, & quicquid exinde temporis fluxurum erat, *sanctificavit*, h.e. sibi vindicavit; ut videl. in opere jam condito lætaretur, ac ab homine, qui solus Deo gloriam tribuere poterat, ac in cujus, tanquam perfectissimi operis sui, creatione opus suum absolverat, æternum glorificaretur. Quæ communis Dei operum, post consummata ea omnia, benedictio ac sanctificatio, septimo die peracta, creationis finem ostendebat; ut omnia videl. quæ facta erant, ad Deum ut finem suum referrentur; istoque in statu mundus Sabbatum suum, non periodicum, sed perpetuum, & quale beato isti statui conveniebat, æternum ageret. De quo etiam supra L. II. C. v. §. 10. egimus.

mundi origine instituisse statuunt, è verbis Mosis Gen.2: 2,3. quæ tamen vel de Sabbato morali & perpetuo accipienda:

VII. Nec alterius Sabbati, saltem non hebdomadici, Apostolus meminit, in epistola ad Hebræos cap.4. v.3. *Ingredimur enim in requiem, qui credidimus: quemadmodum dixit, ut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam, quanquam opera à fundatione mundi facta essent. Dixit enim alicubi de septima die sic: Et requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis.* Cum enim probare vellet, reservari Ecclesiæ sabbatismum suum, id ex eo conficit, quod talis sabbatismus promissus, nec hactenus inter tot Sabbata populo Dei præstitus sit: non in primo Sabbato, ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενηθέντων, *operibus à mundi fundatione factis*; nec in quiete terræ Canaan; unde tertium tempus & beatiorem statum Ecclesiæ restare concludit. Nullum autem horum Sabbatum periodicum dicit. Sed primum universi mundi Sabbatum, & post absolutâ Dei opera, quietis in posterum peragendæ, semperque in summa delectatione continuandæ, initiatio erat: quo beato statu, in ipso ejus limine, homo per peccatum excidit; ac sanctæ illi quieti, vel peragendæ, vel addiscendæ, inidoneus factus fuit. Altera autem quies terram

cujus meminit Paulus Hebr.4:3, 4.

Canaan spectabat, quæ nec ipsa perfecta, nec ab homine, isti cœli pignori incubante, benè usurpata fuit. Unde alium ac tertium sabbatismum, ac perfectiorem Ecclesiæ statum, restare colligit Apostolus. Qui argumentationis ejus nexus & scopus ostendit de periodicâ unius diei quiete ibi minimè agi; cum de Ecclesiæ universæ statu agatur: cujus diversas periodos, tum in mundi exordio, & beatissimi istius status auspicio, quem homo protinus peccato corrupit; tum sub Vet. T. in Cananææ ingressu; tum denique in Nov. Test. ubi verus demum sabbatismus præstandus erat, commemorat.

vel simplicius per prolepsin interpretanda sunt.

VIII. Malunt tamen alii simplicius verba Mosis per πρόληψιν accipere: qui, cum *quietem Dei die septimo* memorasset, Gen. 2: 2. ista percommodâ occasione usus sit, istumque diem, ad imitationem quietis Dei, Israëlitis sanctum esse ait: nam cum hæc scriberet, ille jam benedictus & sanctificatus erat. Ut videl. eos, ad Sabbati cultum & fidem in Deum, totius mundi creatorem, tardiores, loco opportuno ad officium amplius incitaret. Atque diei isti septimo, post exitum ex Ægypto, instituto *benedictionem* & *sanctificationem* Dei potissimum convenire putant: cum diem illum, tum sermone, sanctum appellando; tum opere, miraculis in manna editis, *benedixerit*; &, tum exemplo, in mannæ pluviâ cohibendâ; tum præcepto, dum eum à reliquo dierum orbe segregavit, & sacra quiete transigi severissimè jussit, *sanctificaverit*. Cujus sanctificationis & benedictionis Moses, in initio historiæ, cum in illius diei mentionem incidisset, commodissimè meminit. *Quum autem perfecisset Deus die septimo opus suum quod fecerat, quievit ipso die septimo ab omni opere suo quod fecerat*, v. 2. atque his narratis subjungit, *Et benedixit Deus diei septimo, & sanctificavit eum, quia in eo quievit ab omni opere.* Non quod hæc eodem tempore, post absolutam mundi creationem, Deique quietem die septimo, gesta sint: sed diei istius, ac præsertim quietis Dei in eo, mentio, percommoda occasio erat, ad Israëlitas divino exemplo ad diei istius, ipsis jam dati, religionem & cultum excitandos; ut videl. ad imitationem Dei & ipsi Sabbatum agerent, & mundi conditi memoriam Deique quietem, singulis Sabbatis renovarent. Quarum προλήψεων exempla loco modo citato attulimus.

Sabbatum jam à mundi origine instituisse, juxta id quod legitur Gen. 2: 2, 3. quod Deus die septimo *quievit ab omni opere suo quod fecerat, & benedixit diei septimo, & sanctificavit eum.* Sed de Sabbato morali & perpetuo hæc quidam accipiunt; & diei illius benedictionem ac sanctificationem non ad illum solum diem, sed ad reliquum porro universum tempus referunt. Atque ita *benedixit* Deus diei septimo, quia, absoluto creationis opere, beatissimus ille mundo illuxit, atque operum Dei finem, omniaque ea perfecta vidit; ac præsertim hominem, Dei operum colophonem & gloriam, in cujus creatione Deus quievit, ad Deum perpetuo, ac in omne deinceps tempus benedicendum ac glorificandum conditum esse docuit. Atque eadem ratione istum diem, & quicquid exinde temporis fluxurum erat, *sanctificavit*, h.e. sibi vindicavit; ut videl. in opere jam condito lætaretur, ac ab homine, qui solus Deo gloriam tribuere poterat, ac in cujus, tanquam perfectissimi operis sui, creatione opus suum absolverat, æternum glorificaretur. Quæ communis Dei operum, post consummata ea omnia, benedictio ac sanctificatio, septimo die peracta, creationis finem ostendebat; ut omnia videl. quæ facta erant, ad Deum ut finem suum referrentur; istoque in statu mundus Sabbatum suum, non periodicum, sed perpetuum, & quale beato isti statui conveniebat, æternum ageret. De quo etiam supra L. II. C. v. §. 10. egimus.

mundi origine instituisse statuunt, è verbis Mosis Gen. 2: 2, 3. quæ tamen vel de Sabbato morali & perpetuo accipienda:

VII. Nec alterius Sabbati, saltem non hebdomadici, Apostolus meminit, in epistola ad Hebræos cap. 4. v. 3. *Ingredimur enim in requiem, qui credidimus: quemadmodum dixit, ut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam, quanquam opera à fundatione mundi facta essent. Dixit enim alicubi de septima die sic: Et requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis.* Cum enim probare vellet, reservari Ecclesiæ sabbatismum suum, id ex eo conficit, quod talis sabbatismus promissus, nec hactenus inter tot Sabbata populo Dei præstitus sit: non in primo Sabbato, ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενηθέντων, *operibus à mundi fundatione factis*; nec in quiete terræ Canaan; unde tertium tempus & beatiorem statum Ecclesiæ restare concludit. Nullum autem horum Sabbatum periodicum dicit. Sed primum universi mundi Sabbatum, & post absoluta Dei opera, quietis in posterum peragendæ, semperque in summa delectatione continuandæ, initiatio erat: quo beato statu, in ipso ejus limine, homo per peccatum excidit; ac sanctæ illi quieti, vel peragendæ, vel addiscendæ, inidoneus factus fuit. Altera autem quies terram

cujus meminit Paulus Hebr. 4: 3, 4.

Canaan spectabat, quæ nec ipsa perfecta, nec ab homine, isti cœli pignori incubante, benè usurpata fuit. Unde alium ac tertium sabbatismum, ac perfectiorem Ecclesiæ statum, restare colligit Apostolus. Qui argumentationis ejus nexus & scopus ostendit de periodicâ unius diei quiete ibi minimè agi; cum de Ecclesiæ universæ statu agatur: cujus diversas periodos, tum in mundi exordio, & beatissimi istius status auspicio, quem homo protinus peccato corrupit; tum sub Vet. T. in Cananææ ingressu; tum denique in Nov. Test. ubi verus demum sabbatismus præstandus erat, commemorat.

vel simplicius per prolepsin interpretanda sunt.

VIII. Malunt tamen alii simplicius verba Mosis per πρόληψιν accipere: qui, cum *quietem Dei die septimo* memorasset, Gen. 2: 2. ista percommodâ occasione usus sit, istumque diem, ad imitationem quietis Dei, Israëlitis sanctum esse ait: nam cum hæc scriberet, ille jam benedictus & sanctificatus erat. Ut videl. eos, ad Sabbati cultum & fidem in Deum, totius mundi creatorem, tardiores, loco opportuno ad officium amplius incitaret. Atque diei isti septimo, post exitum ex Ægypto, instituto *benedictionem* & *sanctificationem* Dei potissimum convenire putant: cum diem illum, tum sermone, sanctum appellando; tum opere, miraculis in manna editis, *benedixerit*; &, tum exemplo, in mannæ pluviâ cohibendâ; tum præcepto, dum eum à reliquo dierum orbe segregavit, & sacra quiete transigi severissimè jussit, *sanctificaverit*. Cujus sanctificationis & benedictionis Moses, in initio historiæ, cum in illius diei mentionem incidisset, commodissimè meminit. *Quum autem perfecisset Deus die septimo opus suum quod fecerat, quievit ipso die septimo ab omni opere suo quod fecerat*, v. 2. atque his narratis subjungit, *Et benedixit Deus diei septimo, & sanctificavit eum, quia in eo quievit ab omni opere*. Non quod hæc eodem tempore, post absolutam mundi creationem, Deique quietem die septimo, gesta sint: sed diei istius, ac præsertim quietis Dei in eo, mentio, percommoda occasio erat, ad Israëlitas divino exemplo ad diei istius, ipsis jam dati, religionem & cultum excitandos; ut videl. ad imitationem Dei & ipsi Sabbatum agerent, & mundi conditi memoriam Deique quietem, singulis Sabbatis renovarent. Quarum προλήψεων exempla loco modo citato attulimus.

LO-

LOCUS DECIMUS SEXTUS, CAPUT VIII.

De Ecclesiæ sub Promissione statu ac latitudine.

I. POst consideratam *promissionem* ipsam, ejusque *propagationem*; tum etiam *verbum*, quo revelata, & *sacramenta*, quibus confirmata fuit; sequitur nunc quarto & ultimo loco considerandus *status* & *latitudo* Ecclesiæ sub ista promissione. *Ecclesiæ* STATUS & LATITUDO

II. *Status* Ecclesiæ in universum triplex fuit, pro triplici fœderis gratiæ œconomia. Sub *promissione* enim Ecclesia fere fuit *œconomica*, hærens in familiis: sub *Lege, nationalis* erat, collecta in populo Israëlis, atque uni terræ ac genti affixa: sub *Euangelio* denique *œcumenica* sive Catholica facta est, dispersa per omnes gentes mundi. *in universum triplex fuit:*

III. Sub prima ergo periodo Ecclesia erat *œconomica*, coarctata intra Patriarcharum fideliumque familias; nec latè admodum, præcipuè sub finem hujus periodi, patens; cum reliqui mortales, atque ipsa nonnunquam sanctorum patrum soboles, sæculi veneno afflata, in omne nefas paulatim proruperint. Quarum Ecclesiarum (tot enim ferè Ecclesiæ tum erant, quot piorum familiæ) statum propius lustrabimus. *œconomica sub prima periodo, seu Promissione.*

IV. *Ministerium* seu *præfectura* illarum Ecclesiarum tum temporis tota penes Patriarchas seu patresfamilias erat; qui fere omnes Prophetæ erant, V. G. *Enoch*, qui *septimus ab Adam prophetavit, dicens: Ecce, venit Dominus cum myriadibus sanctis suis.* Jud. v. 14. Noach, qui *dixit*: *Maledictus Canaan servus servorum erit fratribus suis. Benedictus Jehova Deus Sem, & erit Canaan servus ipsis. Persuadebit Deus Japheto, & habitabit in tentoriis Semi.* Gen. 9: 25, 26, 27. Abraham, de quo dictum: *Restitue uxorem illius viri, Propheta enim est.* Gen. 20: 7. conf. Hebr. 1: 1. *Deus multis partibus & multis modis olim locutus patribus in prophetis, sub ultima dierum horum locutus est in filio.* ita ut verbo scripto non adeo tunc opus esset. Illis autem adjuncti erant filii primogeniti, qui una cum patribus sacerdotio fungebantur. *Illarum Ecclesiarum præfectura,*

V. *Institutionem* sacram obibant iidem familiarum patres, in suâ unusquisque domo. *Cognovi ipsum*, Abrahamum, *ut præcipiat filiis suis, & domui suæ post se, & observent viam Jehovæ, ut faciant justitiam & judicium.* *institutio*

um. Gen. 18: 19. Unde deinceps patrum & filiorum nomen etiam in prophetarum ſcholis manſit: *Quod Eliſa videns ipſe clamavit, Pater mi, Pater mi, currus Iſraëlis & equites ejus.* 2. Reg. 2: 12.

& regimen, fuit penes patresfamilias;

VI. Penes eoſdem patres etiam Eccleſiæ, quæ in familiis ipſorum concluſa erat, fuit regimen: ita tamen, ut pluribus Eccleſiis ac familiis, ut quibuſdam videtur, anteiret & præſideret unus Patriarcha, iſque vetuſtiſſimus, & familiæ univerſæ princeps. Ita enim *Adamus*, dum ſuperſtes fuit, reliquis familiis paterno jure præfuiſſe videtur; poſtque illum *Sethus*; ac poſt hunc alii, forte prout in ſancta lineâ recenſentur. Similemque poſt diluvium προστασίαν habuit Noachus, & qui eum ſecuti ſunt, ſuo quiſque ordine, uſque ad multiplicationem populi in *Ægypto.* Ubi poſt *Joſephi* mortem immutata paululum, vel turbata potius videtur Eccleſiaſtici regiminis ratio. Cujus tamen apparent reliquiæ, *cum ad omnes ſeniores filiorum Iſrael Moſes & Aaron* à Deo mittuntur, Exod. 4: 29.

ut quoque rerum civilium arbitrium:

VII. Nec rerum ſacrarum ſolum, ſed & civilium arbitrium penes illos ſtetit; ſeu propriam quiſque familiam paterna auctoritate regeret, ſeu diverſæ familiæ nonnunquam in commune conſulerent; quod fieri ſæpe neceſſe erat, & per patres eorum ſine dubio fiebat, maxima haud dubiè auctoritate ejus, qui gentis ea ætate caput aut princeps foret. Diſpar autem prorſus erat Eccleſiaſticæ ac civilis poteſtatis ratio: cum in his paterno jure ac plenâ poteſtate agerent; in illis autem nulla juriſdictio aut imperium locum habeat. Et hac ratione utramque poteſtatem in eaſdem perſonas confluxiſſe, Melchiſedeci Moſisque exemplo, ut alios mittamus, manifeſtum eſt.

diſpari tamen poteſtatis ratione.

VIII. Unde licet familiis ſuis præeſſent, non tamen iis, nedum familiis ac Eccleſiis omnibus, præerant jure Pontificis & Monarchæ, in fide infallibilis; ut Papæ Gnathones, vel hinc ejus dominationi ſupparaſitaturi, volunt. Etſi enim patribus in ſua domo, & Patriarcharum præcipuo ex. gr. *Adamo, Setho, Noacho*, in reliquos omnes τὰ πρωτεῖα conveniſſe largiri poſſimus; longe tamen illud aberat ab αὐτοκρατορικῇ poteſtate, & dominatu in Eccleſiam. In qua quantopere ἀρχὴ ſive principatus Deo diſpliceat, in turri Babylonicâ oſtendit. Et necdum ea tempora erant, quod Deus Eccleſiam ſuam neglectim habere, ipſique pædagogos ac tutores dare conſtituerat.

Eccleſiæ hujus temporis periodi duæ

IX. Ut autem aliquem Eccleſiæ hujus temporis conſpectum habeamus, commodè illam in duas periodos diſpeſcemus; quarum una fuit *ante-diluviana*, altera *poſt-diluviana*. Utriuſque conſideranda ſunt, cum ſtatus, tum latitudo.

X. *Ante-*

X. *Ante-diluviana* divisit se in duos cœtus; *Sethitas*, sive imitatores justi *Habelis*, cui *Sethus* successerat (*Posuit mihi Deus semen aliud pro Habele*, Gen. 4:25.) & *Cainitas*, Ecclesiæ desertores, utpote successores *Caini* fratricidæ. Hinc divisio *filiorum Dei*, & *filiorum hominum*: *Tunc cœptum est* לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה *nominari nomen Domini*, h.e. tunc cœperunt homines à Domino se denominare, Gen. 4:26. & se *filios Dei* dicere; ut est c. 6: 2. *Viderunt filii Dei filias hominum, quod bonæ essent* &c. *1. Ante-diluviana, divisa in Sethitas & Cainitas.*

XI. In priori serie inter vetusti sæculi heroas maxime eminuit *Habel* justus, & *Henochus*, qui *cum Deo ambulavit*, Gen. 5:24. *Fide potius sacrificium Abel præ Caino obtulit Deo*; *per quod testimonium consecutus est, quod justus esset, testante super donis ejus Deo, & per illud de mortuo etiam sermo habetur. Fide Enoch translatus est ne videret mortem, & non inveniebatnr; quia transposuerat eum Deus. Nam ante translationem suam testimonium accepit grata fecisse Deo.* Hebr. 11: 4, 5. Quorum uterque eximius fuit typus Christi. *In priori serie eminuere, HABEL*

XII. *Habelis* enim cædes, qui primus hominum mortem oppetiisse legitur, at non suo fato, Christi mortis, olim insonti infligendæ, manifesta imago erat. Utque ille, post peractum sacrificium, fraternis furiis occubuit, ac terram adhuc virginem sanguine suo primus fœdavit: ita Christi sacrificium, & mors sanguinolenta, & fratrum secundum carnem odia, & Cainiticum nefas, sanguinisque ipsius clamor adumbrabantur. Sed dispari eventu; cum alia Habelis, alia Christi sanguis postulet; utque illo terra primum fœdata, ita hoc ea expiata ac purgata est, juxta Hebr. 12: 24. *Accessistis ad Testamenti Novi mediatorem Jesum, & sanguinem aspersionis meliora loquentem præ Abel.*

XIII. Utque ille Christi mortem & sacrificium, sic *Enochus* diversa imagine Christi exaltationem & gloriam figuravit. *Adamo* enim fato functo, ne videl. cœlum naturâ nobis deberi videretur, *Enochus, tertius* illorum, quorum exitus in Scripturâ refertur, ab Adamo autem *septimus*, *vivus* è mortalium cœtu ablatus, & in beatas sedes translatus est. *& ENOCHUS.*

XIV. Ab alia parte prima Ecclesiæ hujus corruptio & labes nata fuit ex *Caini* apostasia; qui adversus omnes tres hujus sæculi Theologiæ partes peccavit, fidem nimirum, cultum & obedientiam: unde ipse maledictione sua onustus & è finibus Ecclesiæ exterminatus à Deo, Gen. 4:12. ab illa fugatus, pariter illam fugit, v. 16. Quæ illius apostasia ad A.M. 129. à quibusdam refertur. Hæc Caini, Ecclesiæ corruptoris, ejectio, *Ecclesiæ illius prima corruptio, ut & reformatio:*

 prima

prima quafi Ecclefiæ reformatio fuit. Serpente vero interea latius inter Cainitas corruptione, altera fucceffit Ecclefiæ reformatio, 300 circiter à reformatione prima annis; quando fub *Enosho* Ecclefia vifibiliter à mundo feparata & à nomine Domini denominata fuit, Gen. 4: 26. cujus reformationis vi per annos circiter 1000 ipfa floruit.

altera,

tertia:

XV. Rerum vero proceffu rurfus conjuncti Cainitæ & degenerantes nunc Sethitæ, alteram apoftafiam invexerunt: qua corrupta fuit paulatim Sethi pofteritas, ac afflata fuit Ecclefia fæculi contage, ex imparibus nempe cum apoftatis conjugiis: *Et viderunt filii Dei filias hominum, quod bonæ effent, & acceperunt fibi uxores de omnibus, quas elegerunt.* Gen. 6:2. Unde, rupto pudore, fas omne, & fanctitas, ac fides, ex rebus humanis periere: *Et vidit Deus terram, & ecce eorrupta erat, quia corruperat omnis caro viam fuam fuper terra,* Gen. 6:12. fuperftite uno *Noacho*, viro jufto, & fcelerum puro, ac in exemplum iftius ætatis edito. Erat autem tanta fæculi corruptio, ut *mundum impiorum* vocet Apoftolus Petrus, 2. Epift. c. 2: 5. qui, nifi humana gente deleta, miffifque aquis cœleftibus, luftrari ac expiari non poterat, Gen. 6.

vigente tum, non idololatria, fed impietate & profanitate ad atheifmum accedente.

XVI. Peccatum tum regnans non videtur fuiffe idololatria; quanquam & illam circa Enochi tempora viguiffe velit Maimonides. Cum enim tam recens foret mundi creati memoria, ac Patriarchæ veræ doctrinæ cuftodes diutiffimè rebus humanis intereffent, & crebris Dei alloquiis fruerentur, idolorum quidem cultum ifta mundi infantia ignoraffe videtur. Unde Scriptura ejus demum poft diluvium meminit: *Furata eft Rachel imagines, quas habebat Pater ejus,* Gen. 31:19. Potius autem tum viguit impietas, ac Dei oblivio, & profanitas, ad atheifmum accedens; quæ & ultimorum fæculorum labes eft.

Ecclefiæ ante-diluvianæ raritas.

XVII. Unde apparet, quanta Ecclefiæ ante-diluvianæ fuerit latitudo, feu potius raritas. In principio enim mundi, cum in quatuor capitibus, quæ fola referuntur, ftaret hominum genus, unam animam infernus prædo abftulit; eaque altera ipfius de humana gente victoria fuit: quam poft lapfum à Deo erectam ipfe mox rurfus laceffere, & miferæ fœminæ, quam incautam olim fuperaverat, primogenitam prolem rapere aufus fuit. Deinde toto ad diluvium tempore, per 1657 annos, rari Dei cultores recenfentur; iique fere in Sethi nepotumque ejus lineâ. Ut Ecclefia tunc paucorum hominum fuerit. Sub diluvii autem tempora octo tantum animæ numerantur, quæ in arca fervatæ funt; ubi tunc univerfa Ecclefia congregata erat (quod nunquam fub Lege, multo minus fub Euan-

Euangelio contigit:) quem parvum gregem magnus ille pastor in vasta mundi solitudine tum agebat. Ac septem tantum ex iis puræ erant. Quemadmodum etiam in ultimo ejus adventu in gloria non adeo magnus videtur futurus fidelium numerus: *Filius hominis quum venerit, num reperturus est fidem in terra*? Luc. 18: 8. Ut satis pateat, contra quosdam, Ecclesiam ante-diluvianam non fuisse universalem, nec universalem generis humani per primam promissionem instaurationem fuisse factam.

XVIII. Sequitur Ecclesia *post-diluviana*. *Instauravit* enim Deus post diluvium una cum mundo Ecclesiam suam, per *Noachum*, alterum mundi parentem; à quo & χαριστήρια accipere dignatus fuit, & fœdus suum cum eo pangere: *Et struxit Noach altare Jehovæ -- & obtulit holocausta in eo. Et odoratus est Jehovah odorem fragrantiæ: & dixit ad cor suum: non addam maledicere amplius terræ propter hominem*, Gen. 8: 20, 21. *Ecce ego constituo fœdus meum vobiscum, & cum semine vestro post vos -- Hoc signum fœderis, quod ego do inter me & vos, & inter omnem animam vivam, quæ vobiscum* est *in ætates sæculi*, c. 9: 9-12. *2. Post-diluviana; instaurata. à Deo per* NOACHUM:

XIX. Hujus ergo Ecclesiæ instauratæ Theologia magno luminis accessu aucta est. Cum enim ante tres ejus jam vigerent partes, promissio gratiæ, lex naturæ & cultus instituti præscriptio; nova Noacho revelatione facta, prima multum acuta, secunda plenius exposita, tertia ulterius stabilita est. Promissioni enim accessit fœderis nomen, legi præcepta varia, de abstinentiâ nempe à sanguine, Gen. 9: 4. & sanguinis effusione, v. 5, 6. (quibus male superaddunt alii πολυθρύλλητα illa septem Noachica præcepta, de quibus supra visum:) cultui denique instituto novum fœderis signum.

XX. *Noachus* autem, ut reliqui istorum temporum heroës, non obscuram imaginem Christi gessit. Ut enim ille veteri mundo *justitiæ præco* & exemplum, *novique caput* ac parens fuit; qui, cum universus orbis ob impietatem aquis mergendus esset, generis *humani reliquias* in *arca* servavit; ac, desæviente Dei ira, hominum labori tandem finem *& quietem* adeptus est, oblato *sacrificio*, quod accepit Deus, dum cum humano genere *fœdus* suum renovavit, Gen. 8. ita hæc omnia Christus digniori longe modo Ecclesiæ suæ, ex mundi vulgo electæ, ac se auctore servatæ præstitit. *qui Christi typus fuit.*

XXI. Hanc novam Ecclesiam non parum turbavit illius defectio in *Chamo* & *Canaane*; quorum erupit diu celata impietas, occasione tristis casus ebrietatis & prostitutionis Noachi: circa quam diversa filiorum studia *Hanc Ecclesiæ instaurationem excepta-*

dia

pit defectio *CHAMI,*

dia ſeſe probabant; tum *Chami*, irriſoris ac profani; cui *Canaan* adjungitur, ut ſerius hæc eveniſſe pateat; tum *Semi* & Japheti, Gen. 9:21-25. Unde rurſus Eccleſia, vix ex diluvii aquis renata, quanquam in una familia ſtaret, quæ ſpem generis humani ac Eccleſiæ continebat, ad minorem numerum contracta eſt; & fatidica Noachi ſuper filiis voce, ejecto Chamo, quod illuſtre reformationis documentum fuit, in unius Semi ſtirpe concluſa eſt; cum ſpe alliciendi olim ad ſancta tabernacula Japheti. *Et dixit: maledictus Canaan, ſervus ſervorum erit fratribus ſuis. Et dixit: benedictus Jehova, Deus Semi; eritque Canaan ſervus illius. Perſuadebit Deus Japheto, & habitabit in tentoriis Semi; eritque Canaan ſervus illis*, Gen. 9: 25, 26, 27. Servitus enim hæc Chami, quanquam in Cananæis ad literam impleta ſit, magnaque in parte in aliis ejus poſteris adhuc hæreat; præcipuè tamen ſpiritualis fuit, & excluſionem à fœderis Dei hæreditate ſignificavit: quod Patriarchas, primævæ promiſſionis cuſtodes ac traduces, in tradenda filiis hæreditate, fatidicíſque illis benedictionibus vel maledictionibus, potiſſimum ſpectaſſe, ſupra vidimus.

& ſecuta hinc fatidica Noachi ſuper filiis ſuis vox.

Ex Chami ſtirpe prodiit NIMRODUS.

XXII. Ex ſtirpe *Chami* prodiit *Nimrodus, potens venator coram Jehova,* Gen. 10: 8, 9. Sicut venatus veterum heroum peculiare ſtudium erat. Quanquam quidam, quia *potens venator* dicitur fuiſſe *coram* JEHOVA, verba illa de regnorum venatu, & inſana hominis ambitione accipiunt, quam religionis ſtudio ac Jehovæ nomine velabat: tanquam qui paternæ traditionis de vero Dei cultu ſtabiliendæ cauſa regna & imperia agitaret; ut iſto munimento ſanctam Patrum fidem à corruptione præſervaret. Primus enim hic fuit, qui exuta æqualitate Monarchiam erexit: *Et exſtitit principium regni ejus Babel* &c. v. 10.

Quem præceſſerat extructio turris Babylonicæ.

XXIII. Præceſſerat autem *Nimrodum* altero poſt diluvium ſæculo illuſtris illa πυργοποιΐα, extructio turris *Babylonicæ*, Gen. 11. quæ ad annum poſt diluvium 101. fere referri ſolet. In quo ſacrilego hominum primorum auſu tanto ante typum videre licet *Babylonis* ſpiritualis, quæ extructa poſtea fuit, tanquam religionis metropolis, à quâ omnes toto orbe nationes & Eccleſiæ dependerent, ad tuendam fidei unitatem; quæque eſt ſedes auctoritatis Eccleſiaſticæ & *Nominis* illius, quod Scriptura appellat *nomen blaſphemiæ. Veni, demonſtrabo tibi judicium meretricis magnæ, quæ ſedet ſuper aquis multis. -- Et vidi mulierem ſedentem ſuper beſtia coccinea, plena nominibus blaſphemiæ. -- Et mulier, quam vidiſti, eſt urbs illa magna, quæ habet regnum in reges terræ.* Apoc. 17:1,3,18.

XXIV. At-

XXIV. Atque in hac Ecclesiæ ætate per omnes istas corruptelas sensim invecta est universalis apostasia: speciatim autem emersit *idololatria*; cujus primam mentionem invenimus in cognatione *Abrahami*: *Furata est Rachel imagines quas habebat Pater ejus*. Gen.31:19. *Ultra flumen* Euphratem *habitabant majores vestri olim*, utpote *Therah pater Abrahami & pater Nachoris*: *colebantque Deos alienos*, Jos. 24: 2. Quanquam ea jam ante illius tempora invaluisse videatur. *In hac Ecclesiæ ætate occurrit prima mentio* IDOLOLATRIÆ;

XXV. Duplex autem illa erat, 1. qua Deus verus colebatur in imagine qualicunque; cujus exemplum est Gen. 31: 19. 2. Qua vagus Deus colebatur, quando nim. genus humanum, Dei sui incertum, rebus creatis divinam primo virtutem (nondum enim illas Deum ipsum esse credebant, sed Deum earum interventu beneficia sua hominibus largiri, ac coli velle putabant) tandem vero, Deo prorsus relicto, divinitatem ipsam, vel majorem, vel minorem affixit. Ubi primus Sabæorum fuit cultus; qui Solem, Lunam, & stellas coluerunt, qui inde *Sabaismus* dicitur: cui hominum defunctorum & dæmonum venerationem addidit *Hellenismus*. Quæ cultus idololatrici, qui totum orbem postea, immani generis humani crimine, & in creatorem contumeliâ, defœdavit, duo fuerunt genera, non longo intervallo se invicem excipientia. Simulachrorum autem & imaginum dedicatio ac veneratio utrique communis fuit. Atque hæc gradibus quibusdam & spatio processerunt. *quæ duplex fuit.* *Hi certa duo idololatrici cultus genera, Sabaismus & Hellenismus.*

XXVI. *Prima* & antiquissima idololatria cœpit à cœli solisque præcipuè, totiusque illius cœlestis chori, cultu; qui, prout videtur, mox à dispersione Babylonica mundum occupavit, antequam idola, quæ coluit *Hellenismus*, vel nota fuerunt, vel nata. *Cum nondum sub Jove mundus*. Cujus rei memorabile extat testimonium Job. 31: 26, 27. *Si vidi lucem, quod splenderet, & lunam pulchre incedentem; & seductum est in secreto cor meum; & osculum tulit manus mea ori meo. Et hæc pravitas judicialis* est. *Nam abnegassem* Deum, qui *supra* est. Ubi primæ illius idololatriæ universam rationem pandit vir sanctus. *Gradus, quibus processerunt.*

XXVII. *Sabaismo* successit hominum demortuorum cultus; circa quem cum maxime superstitiosi fuerint Græci, qui tantam numinum turbam invexerunt, *ut major ferè cœlitum inveniatur populus, quam hominum.* Plin. inde *Hellenismi* nomine venit. Cum enim homo esset creaturarum excellentissima, & anima immortali præditus, inde pronum fuit hominibus eximiis & magna meritis divinitatem ac divinos honores, præcipuè post mortem, adscribere. Quam idololatriæ originem, ac homi-

mum ἀποθέωσιν, ex vero tradit auctor libri Sapientiæ, c.14:15,16,17. *Acerbo luctu vexatus Pater quum filii cito sublati imaginem fecisset, hominem tunc quidem mortuum, nunc verò ut Deum affecit honoribus, & subjectis mysteria sacrificiaque tradidit. Deinde procedente tempore invalescens hæc impia consuetudo, tanquam lex custodita est, & tyrannorum præceptis cultus sculptilibus attributus est: quos quum in os honoribus non possent prosequi homines, eo quod longè habitarent; longinquam eorum faciem effigurantes, conspicuam imaginem Regis quem honorabant fecerunt, ut absenti studiosè tanquam præsenti assentarentur.* Atque ita omnes artium inventores, aliterve de genere humano præclare meriti, cœlesti nomenclatura digni habiti, ac dii facti sunt: & plerorumque *nomina Deorum ex hominum nata sunt meritis. Hic enim est vetustissimus referentibus bene merentibus gratiam mos, ut tales numinibus adscribantur. Hac proceres iere Romani; hac nunc cœlesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis ævi rector Vespasianus Augustus, rebus fessis subveniens.* Plin. lib.2. c.6.

XXVIII. A creaturis intelligentibus ad irrationales progressa est hominum temeritas. Vide Rom. 1: 21, 22, 23. *Deum cognoscentes, non ut Deum glorificaverunt, sed vani facti sunt in cogitationibus suis, & obtenebratum est inconsideratum cor ipsorum. Dicentes, se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutarunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum & reptilium.* Bestias enim & hortorum germina in Ægypto culta ex historiis & poëtis constat. Unde Satyricus, illic *oppida tota canem venerantur, nemo Dianam: porrum & cepe nefas violare & frangere morsu. O sanctas gentes* &c. Imo tandem & virtutes & vitia, hominumque affectus, & morbos, ac pestes in genera descripserunt, & templis ac aris coluerunt; dum videlicet illas sibi esse placatas trepido metu cupierunt. Ita ut universa tandem natura deificata fuerit; nec vero Deo in isto regno suo quicquam relictum.

Ecclesia collapsa in ABRAHAMO *instauratio & reformatio.*

XXIX. Ita Ecclesiâ Noachicâ per Babylonicam, seu Nimrodicam apostasiam plane corruptâ, cum idololatria indies cresceret, & impietas ac nequitia hominum magis magisque invalesceret, omni alia spe reformationis decollante, novam Ecclesiam, nova revelatione instructam, erigere Deus constituit. Hoc vero non nisi per aliquorum à reliquis separationem fieri potuit. Factum autem id est in vocatione *Abrahami*, Gen. 11. & 12. annis circiter à diluvio 426. quo intermedio tempore Theologia

Noa-

Noachica obtinuit. Abrahamo vero Deus veram religionem novis revelationibus explanatam & ampliatam tradidit: promissionem enim antiquam clariorem & pleniorem, variisque vicibus repetitam, illi dedit, eamque fœderis gratiæ uberiori explanatione roboravit; eaque omnia ipsi & semini ipsius addixit, Gen.17:1,7. instituta insuper in fœderis signum circumcisione, omni ejus semini, etiam infantili, imprimenda, v. 9--13. Ex quo factum, quod Ecclesia, hactenus vaga & instabilis, firmata & in unam quasi familiam sensim redacta sit, per illam separationem novique ritus institutionem visibilior reddita: unde ab eo tempore magis conspicua & gloriosa quam unquam antea emicuit, & posthac nunquam adeo absolute defecit. Ab hac autem Ecclesiæ instauratione illustris hæc Theologiæ expositio & renovatio, & ampliatio in familia Abrahami usque ad legislationem stetit duravitque annos 430. Exod.12:40,41. Gal.3:17. Quo intermedio tempore Deus novis subinde revelationibus fideles excitavit & confirmavit: dum ipsi variis interim afflictionibus & persecutionibus exercitati magis, quam fracti aut oppressi fuerunt.

XXX. Atque ex hac Theologiæ religionisque post diluvium corruptione & posterorum à patrum fide apostasia, meliorisque Ecclesiæ in Abrahamo ejusque familia instauratione, jam Ecclesiæ illius *latitudo* apparet: quomodo nimirum nec illa ullo modo universalis fuerit, ut quidam crepant; cum hoc nulla Ecclesiæ ætate ad plenum obtinuerit. Quod ut propius videamus, 1. quasdam gentes jam tum per gradus rejectas fuisse docebimus 2. ostendemus, quando illa rejectio facta sit. 3. & qua diversitate, sive quam late sese extenderit sub promissionis periodo Ecclesia.

Ecclesiæ illius temporis latitudo quæ non fuit universalis;

XXXI. Ac primum quod attinet, 1. in ipsa *Noachi* familia separatio mox facta fuit, rejecto Chamo, ut supra vidimus. Atque jam tum strui cœpit paries ille intergerinus, quo gentes secernendæ erant, qui tandem plenè absolutus & in mundo erectus fuit. 2. Secuta est linguarum confusio in *Babele*; per quam Dei verbum & traditio prophetica ablata fuerunt iis gentibus, quæ cum linguâ sanctâ non potuerunt consuescere. Unde Ecclesiâ deinceps præcipuè in familiâ *Heberi* hæsit. 3. Cum autem & illius posteri ad idololatriam prolaberentur, Israëlitarum enim *majores ultra flumen olim colebant Deos alienos,* Jos.24:2. elegit ex iis Deus speciatim *Abrahamum*, Gen. 12. 4. Sed nec omnem ejus sobolem in fœderis hæreditatem admisit; sed rejecit *Ismaëlem*, primogenitum, aliosque ejus liberos, atque *Isaacum* solum elegit. *Ejice ancillam istam & filium ejus*:

quippe gentes quædam jam tum per gradus rejectæ sunt.

non enim futurus est hæres filius ancillæ istius cum filio meo, Isaaco. -- In Isaaco vocabitur tibi semen. Gen. 21: 10, 12. 5. Et ne matrum conditio in Abrahami familia discrimen hoc parere videretur, in ipsa *Isaaci* familia, inter fratres gemellos & planè æquales, *Esavum* & *Jacobum* idem discrimen statuit: *Necdum enim natis pueris, -- ut quod secundum electionem est, Dei propositum maneret, non ex operibus, sed ex vocante, dictum est ei: Major serviet minori* &c. Rom. 9: 10-14. 6. In familia *Jacobi* autem hujusmodi quidem separatio facta non legitur, receptis ex æquo duodecim Patriarchis. Verum, horum sobole multiplicata, reliquæ tandem gentes, quarum rejectio hactenus institui solum cœperat, nec nisi gradu aliquo processerat, plenissimè abdicatæ sunt. Inque ipso postea Israële, corruptâ diu apud decem tribus religione, fœderis prærogativa ac principatus penes Judam remansit. Atque ita gratiam sub hac periodo nunquam videmus universalem, sed semper cum discrimine exercitam; & in *Sethi, Noachi, Semi, Abrahami* denique stirpe, reliqua patrum sobole ut spuriâ rejectâ, stetisse.

Quando hæc gentium rejectio potissimum facta sit?

XXXII. Ad *secundam quæstionem*: *quando* hæc gentium rejectio potissimum facta sit? Resp. Eam, utcunque diu ante cœptam, & per partes promotam, tamen post quatuor demum sæcula, post Abrahami tempora, absolutam esse, juxta Dei prædictionem: *Et tu venies ad patres tuos in pace, sepelieris in canitie bona. Et ætas quarta revertentur huc: quia non consummata est pravitas Emorrhæi hactenus.* Gen. 15: 15, 16. Quod factum sub Josua, quando Israël, & cum eo Ecclesia, Palestinæ finibus inclusa, & Cananæi, in severitatis Dei gentibus jam monstrandæ exemplum, excisi fuerunt; ac, erecta Judæorum republ. ac tandem templo, paries ille intermedius, qui reliquas gentes omni ad Ecclesiam aditu prohiberet, consummatus fuit. *Ipse est pax nostra, qui fecit utrumque unum, & intergerinum parietem solvit, inimicitiam, quæ in carne ejus erat; dum legem præceptorum in placitis consistentem ad nihilum redegit; ut duos illos crearet in se in unum novum hominem, faciens pacem.* Eph. 2: 14, 15.

Ecclesia sub promissionis periodo diversitas & termini.

XXXIII. Unde *tertiò* patet, quæ tum Ecclesiæ fuerit diversitas, & qui illius *termini* sub Promissione. Distinguendum enim hic inter Ecclesiam circumcisam & præputiatam. Ecclesiam *circumcisam* quod attinet, illa apud solos Abramidas fuit. Cum vero circumcisio tum nondum publicum Ecclesiæ foret sacramentum (quod constituta republ. Judaicâ demum factum est sub Mose) sed Abrahami familiam solum spectaret; vera Ecclesia tum temporis etiam inter *præputiatos* viguit; nec ulli genti

aut familiæ alligata, sed passim per varias gentes dispersa fuit, prout reliquiæ fidelium inter illas adhuc superstites erant. Qualis erat *Melchisedechus* in *Canaanitide*, multique istiusmodi alii. Quæ Noachidarum Ecclesiæ, quanquam præputiatæ, etsi Abramidis conjunctæ non essent, unam tamen cum illis Ecclesiam Catholicam illius temporis constituebant.

XXXIV. Cum vero Ecclesiæ illæ sensim corrumperentur, & piorum reliquiæ intra quatuor illa sæcula paulatim extinguerentur; post illud tempus, & præcipue deinceps, cum nihil sancti ac integri inter ipsas superesset, gentes à fœdere Dei rejectæ, & tanquam profanæ habitæ fuerunt. *Recordamini, quod fueritis in tempore illo sine Christo, abalienati à republ. Israëlis & hospites testamentorum promissionis, spem non habentes & sine Deo in mundo.* Eph. 2: 12. A quo tempore usque ad Messiæ adventum maximam hominum partem *propriis ipsorum viis incedere* Deus *permisit*, Act. 14: 16. Adeo ut exinde Ecclesia *Israelitica* circumcisa sola tunc in mundo fuerit; & gentiles in præputio servati non sint, nisi se Ecclesiæ Israëliticæ adjungerent: *Canta sterilis* quæ *non peperit*; *fragorem fac cantu, & hinni quæ non doluit. Nam multi sunt filii desolatæ, præ filiis maritatæ, dixit Jehovah.* Esai. 54: 1. coll. Gal. 4:27. Qui Ecclesiæ post Mosen & legislationem, status fuit; quem jam deinceps considerabimus.

LIBER IV.

De Oeconomiâ Fœderis gratiæ sub LEGE MOSIS.

LOCUS DECIMUS SEPTIMUS

De Veteri Testamento & Lege.

CAPUT I.

De Veteri Testamento.

Secunda fœderis gratiæ œconomia,

I. Equitur nunc post Promissionem altera Ecclesiæ ætas; quâ, euntibus ordine fatis, consiliisque Dei sese magis magisque explicantibus, illa jam angustiori fine conclusa, & deserto, quem hactenus incoluerat, orbe, intra Cananeæ spatia contracta fuit. Nec mundo solum severitas ista Dei incubuit; sed in Israële quoque non una facie se exeruit; dum promissio, quæ hactenus nuda & investis fuerat, velo obtecta, ac umbris obscurata fuit; & populus ille, ut ferociam ponere assuesceret, sub pædagogo collocatus, ac jugum ferre jussus, & multiplici ministerio oneratus fuit; ut Christum ardentius suspirare, & beatissima gratiæ tempora (in quibus omnium Dei operum complementum est) expectare doceretur: quando laxanda iterum erant Ecclesiæ pomœria, gentesque pariter & Judæi, omissa prisca severitate, post longum divortium ad Deum adducendæ, atque Ecclesiæ status, tum in terra, tum in cœlo, plenissime consummandus.

sub Vet. Test. & Lege, quomodo consideranda.

II. Quæ secunda Ecclesiæ œconomia sub Vet. T. & Lege fuit. In qua consideranda hæc quatuor capita: 1. *Vetus Testamentum*, & *Lex*, illud concomitans. 2. *Revelatio, & verbum*, quo hoc Vet. Test. & Legis ministerium administratum est. 3. *Sacramenta*, quibus illa œconomia confirmata fuit. 4. Denique *status Ecclesiæ* sub illa.

III. Ad

III. Ad primam partem pertinet tractatio 1. de *Veteri Test.* quod ſub hac œconomia exordium ſumſit. 2. de *Lege Moſaicâ*, ſuper qua Vetus Teſt. fundatum fuit. 3. de *gratiæ & Promiſſionis mixtura* cum Legis miniſterio.

IV. Speciatim vero circa *Vetus Teſtamentum*, quod Promiſſioni acceſſit, & unde Eccleſiæ ſub lege exordium ducendum eſt, conſiderabimus, 1. *appellationem*. 2. *naturam* & conſtitutionem. 3. *originem*, ſive initiationem. 4. adjunctam ejus *œconomiam*.

V. Appellatur *Teſtamentum Vetus*: quo nomine propriè ſignificatur Dei propoſitum, de dandâ populo ſuo hæreditate typica; metonymicè autem, propoſiti illius executio, ſtatuſque ac adminiſtratio Eccleſiæ iſto tempore; ac longiori denique tranſlatione, libri ſacri ſub iſta œconomia conſcripti ita appellantur. *Occalluerunt mentes illorum. Nam uſque ad diem hodiernum, in lectione Vet. T. manet non retectum velamen illud, quod in Chriſto inutile factum tollitur.* 2. Cor. 3: 14. VETUS TESTAMENTUM.

VI. *Teſtamentum* dicitur hoc propoſitum, Hebr. בְּרִית quod non ſolum pactum quodlibet, ſed & teſtamentariam diſpoſitionem dicit: quam & exprimit Græca vox διαθήκη, ut ſupra vidimus; quia teſtamenti habet ſimilitudinem ac firmitatem; & victimarum ſanguine ac Dei juramento confirmatum eſt. Κεκυρωμένην διαθήκην *hominis ratum factum teſtamentum nemo rejicit, aut ſupra diſponit*, Gal. 3:15. *Eo die ſuſtuli manum*, h. e. juravi *ipſis, de educendis ipſis ex terra Ægypti, in terram quam exploraveram ipſis* &c. Ezech. 20:6. conf. Hebr. 6:17. *Deus volens demonſtrare hæredibus ſalutis promiſſionis immutabilitatem, interceſſit jurejurando.* *Illius 1. nomen: cur dicatur teſtamentum?*

VII. *Vetus* dicitur, non tam ob prioritatem temporis, quam antiquationis & abrogationis reſpectu, qua evaneſcere debuit; quo reſpectu *Novum* ipſi opponitur. *In eo quod dixit novum, antiquavit primum. Quod autem antiquatur & ſeneſcit, propè abolitionem eſt.* Hebr. 8:13. *Et propter hoc Teſt. Novi mediator eſt* &c. Hebr. 9:15. *Unde nec primum ſine ſanguine initiatum eſt*, v. 18. *Si prius illud abſque querimonia fuiſſet, non utique ſecundi locus quæreretur*, Hebr. 8:7. *Hæc enim ſunt duo illa teſtamenta: unum quidem à monte Sina in ſervitutem generans*, Gal. 4: 24. *& quidem vetus?*

VIII. Aliud autem eſt Teſtamentum Vetus, aliud fœdus vetus, ſeu primum. Hoc enim cum Adamo initum ſolis operibus nitebatur; illud autem, cum hæreditatem ex teſtamento adeundam promittat, ad fœdus gratiæ pertinet. Unde, cum Vetus & Novum fœdus eſſentialiter differant, *Non confundi debet cum fœdere veteri, ſeu*

primo. rant, cum diversas acquirendæ salutis vias commonstrent; Vetus & Nov. Testam. non nisi accidentaliter, & tempore ac gradu, distant; cum ejusdem fœderis gratiæ diversæ sint administrationes, eandemque hęreditatem vel typice, ut in Vet. Testam. vel reipsa, ut in novo, tradant & obsignent.

2. natura hujus testamenti, quæ fuit typica. IX. *Naturam* hujus *testamenti* quod attinet, nihil aliud fuit nisi testam. typicum, testamentum gratiæ, quod patribus promissum, & in plenitudine temporis exhibendum, ac morte testatoris confirmandum erat, adumbrans, eique longo tempore pręlucens, ac promulgando olim in mundo commeatum parans.

X. Duplex enim erat Dei propositum de hęreditate ac gratia Ecclesiæ dandâ; aut potius duæ ejusdem propositi partes. 1. de danda semini Abrahami hæreditate typica, atque ista potiorum bonorum picturâ ac arrhabone Ecclesiæ fide interim solandâ ac sustentandâ, quod Vetus Testam. est. 2. de largiendâ ipsâ hęreditate cœlesti, sine velo ac nube, aut terræ alicujus pignore ac servitute, cum plena justitiâ & libertate, unàque gentium hęreditate in hac vitâ: quæ Novum Test. constituunt.

Hæreditas ejus, terra Canaan, ut cœli pignus. XI. Cum ergo omne testamentum de hæreditate aliqua disponat, hæreditas Veteri Testam. assignata, est terra Canaan, ut cœli pignus; cujus possessio hęredibus pecudum cruore ac victimarum morte confirmata est. Hæc sola enim hæreditas in hoc Testam. commonstrari potest; quæ, promissioni Patrum superaddita, isti testamento peculiaris est, nec ultra quam ad Nov. Test. tempora perduratura erat. Vitæ enim æternæ promissio, cum universo fœderi Dei, diversisque ejus œconomiis communis sit, ac jam ante Testamentum Vetus obtinuerit, nec eo postea antiquato pariter antiquetur, sed sub Nov. T. etiam obtineat, ibique impleatur, ac denique sub Vet. T. non proprie vi istius testamenti, sed vi promissionis Patribus factæ, ac per omnia Ecclesiæ tempora manentis, locum habuerit, Veteris Testam. hęreditatem constituere vel absolvere non potest. Ut non alia hic supersit hęreditas quam terræ Canaan, in cœli pignus ac typum (non enim hæc merè terrestria erant; sed easdem cœlestes promissiones in typo ac arrhabone Ecclesia possidebat, quas alioqui vi primævæ promissionis nudas, ac sine umbrâ & typo habuerat.) Quam qui negant, illi aut nullum constituunt Vetus Testamentum, negando illius hæreditatem; aut illud cum novo confundunt. Unde in tabulis fœderis expressa illius hæreditatis mentio est: *Ut prolonget dies tuos super terram illam, quam Jehova Deus tuus dat tibi,* Exod. 20:12. Ac clarissimè istâ de

de re Ezechiel, c. 20: 6, 7. *Eo die sustuli manum meam ipsis, de educendis ipsis ex terrâ Ægypti, in terram quam exploraveram illis, manantem lacte & melle, quæ est decus omnium terrarum. Et dixi ad ipsos, quisque abominationes oculorum suorum, projicite* &c. Unde terra illa *Hæreditas Israëlis* & *Terra Jehovæ* appellatur, Hos. 9: 3.

XII. Cum ergo terra hæc esset pignus cœli; atque ille, qui amoris divini pignus accepit, illud magno in pretio habere, & instar sacræ rei custodire, ac tenerrimo affectu amplecti debeat; inde in veteribus enixus ille terræ istius amor, ac longævæ & tranquillæ in ea vitæ desiderium; & ex adverso afflictionum, quibus in beato pignoris istius usu turbabantur, horror & fuga; ac si quando exulare ista regione cogerentur, luctus & mortis, præsertim præmaturæ, metus. *Ut liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.* Hebr. 2: 15. *Quæ utilitas in sanguine meo, si descendero in foveam? nunquid confitebitur te pulvis; nunquid indicabit veritatem tuam?* Psal. 30: 10. conf. Psal. 6: 6. *Nam non est in morte recordatio tui. in inferno quis confitebitur tibi?* & Psal. 88: 11-14. *Nunquid mortuis facies miraculum? an computrefacti surgent, confitebuntur te? an narrabitur in sepulchro gratia tua? veritas tua in interitu?* &c. Psal. 115: 17, 18. *Non mortui benedicent Dominum, & non omnes descendentes silentium. At nos benedicamus Jah à nunc & usque ad sæculum.* Ita *Hiskias facie sua ad parietem conversa oravit Jehovam. Ego dixeram: cum occidione dierum meorum eo in portis inferni; privor reliquo annorum meorum. Dicebam, non videbo Jah, Jah, in terrâ viventium.* Esai. 38: 2, 10, 11.

Ex cujus terræ, ut pignoris, amore oriebatur metus afflictionum & mortis.

XIII. Quæ testamenti istius servitutem non parum adaugebant. Qui enim pignus à Deo accipit, id non amare solum, sed ei quoque servire, ac erepto eo lugere cogitur. Accedebat, propter peccatum populi, elementorum mundi, multiplicisque istius ministerii impositio; sine quo terra ista impura erat, nec possideri poterat; cujus observatio maximo cum rigore exigebatur, ut *Bethsemitarum* ac *Uzæ* exemplo liquet, 1. Sam. 6: 19. 2. Sam. 6: 7. Nec denique fidem c consolationem ipsorum parum concutiebat, quod non pii soli hoc cœli pignus tractarent, sed & impii ipsis intermixti erant; quod lætitiam ipsorum valde minuebat: præsertim cum ipsorum causa ipsis piis sæpe exulandum, ac cœlesti hoc pignore carendum foret. Quæ testamenti ac hæreditatis istius imperfectionem ostendebant.

Unde adaucta testamenti istius servitus.

XIV. Unde postquam advenit Christus, nec illam terram solum, sed

universum orbem sanguine suo expiavit; non amplius terra illa peculiariter sacra habenda; neque ultra per Dei in templo inhabitationem (quasi sola Dei hospita, ac cœli quædam imago foret) omnemque porro veterem istum cultum, quibus terra illa lustrabatur, sanctificanda est. Sed totus jam terrarum orbis Ecclesiæ patet; nec jam terram aliquam peculiariter colere, vel adamare, vel servire illi cogitur: pariterque demtus est ille horror mortis: cumque in terra hæreditatem non habeamus, ut olim, ad beatam *ἀνάλυσιν* in Nov. Test. fideles perpetuo anhelant. Quæ cum non perciperent Judæi, & mundi hæreditatem repudiarent, ac in terra sua hærere, illamque prisco cultu celebrare mallent, ex terra ejecti sunt, & templum, quod non amplius sacrum nec Dei domus erat, eversum, & *terra* ipsa *anathemate percussa* fuit. Mal.4:6.

3. Origo & prima hujus test. institutio.

XV. Sequitur tertio *origo* & prima testamenti hujus institutio; quæ non ab initio mundi, nec mox à lapsu cum quibusdam arcessenda, sed longe serius inchoanda est.

XVI. Et duas illa maxime periodos habuit. *Notificatum* enim est primò *Abrahamo*, quando semini ejus ista terra promissa est, Gen. 12:7. & 15:7, 18-21. 17:8. *Et dabo tibi & semini tuo terram peregrinationum tuarum, omnem terram Canaan, in possessionem seculi, & fiam ipsis in Deum.* Ac dein *erectum* fuit cum *Israële*, ad montem *Sinai*, cum ex Ægypto liberati in procinctu starent ad terræ istius hæreditatem adeundam, inque ejus limine jam versarentur. Quod clare docent verba Jeremiæ 31:32. *Non ut fœdus, quod pepigeram cum Patribus ipsorum, die, quo apprehendi manum eorum, ut educerem eos ex Ægypto.* conf. Hebr.8:8,9, 10. & Apostoli, Gal. 4:24. Ubi *Vetus Testamentnm à monte Sinai* esse dicit.

Initiatio ejus

XVII. *Initiatio* ejus legitur Exod. 24:1. & seqq. peractaque est oblato sacrificio, cujus sanguine tum altare Dei, tum populus utrimque adspersus fuit. Qui appellatur *sanguis testamenti*, v. 8. quo testamentum prius *ἐγκεκαίνισαι initiatum est*, Hebr. 9:18. ut διαθήκη illa tum *καινὴ* & recens fuerit.

typica,

XVIII. Utque universum illud testam. typicum, ita typica quoque ejus fuit initiatio; tum quoad mediatorem, tum quoad sanguinem, tum quoad stipulationem ejus. Quod unicum ejus à Nov. T. fuit discrimen; cum cœlestem hæreditatem terrestri pignore adumbraret, atque in imagine illa omnia exhiberet ac obsignaret, quæ nuda ac aperta in Nov. T. conspiciuntur.

XIX. *Me-*

XIX. *Mediator* enim ibi erat Moses, Christi typum gerens, qui manibus suis legem accepit: *Lex injuncta est per Angelos, in manum mediatoris*, Gal. 3: 19 hîc ipse Christus, *Novi Testam. Mediator*, Hebr. 9:15. *Unus enim Deus, unus Mediator Dei & hominum, homo Jesus Christus.* 1. Tim. 2: 5. Ibi pecudum cruor; hic Christi ipsius sanguis libatur: *Sanguis ille Novi Test. qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorum*, Matth. 26: 28. Ibi ara de cespite structa; & populus ab altera parte adstans sanguineo rore lustrabatur: hic autem non terrestria, sed superna per illa adumbrata, nec carnale Abrahami semen, sed conscientiæ nostræ Christi sanguine adsperguntur & purgantur. *Necesse* enim erat *figuras quidem eorum, quæ in cœlis sunt, hisce mundari, ipsa autem cœlestia melioribus hostiis præ istis*, Hebr. 9: 23. *Quanto magis sanguis Christi -- purificabit conscientiam vestram à mortuis operibus.* v. 14. *Accessistis ad Testam. Nov. mediatorem & sanguinem adspersionis præstantiora loquentem præ Abel*, Hebr. 12: 24. Denique non de terrena hæreditate, sed de bonis cœlestibus, in plena lætitia ac libertate, unà cum gentium hæreditate, possidendis, stipulatio peracta est. Cumque ibi populus legis observantiam sponderet, quam tamen testamenti ac sacrificii istius vi præstare non poterat; unde mox eos à fœdere defecisse legimus, Exod. 32. hic contra Novi Testamenti sacrificium vires ad obediendum largitur, Jer. 31: 34.

quo ad mediatorem, sanguinem & stipulationem.

XX. Consequitur *quarto* externa Veteris T. *œconomia*, qua testamentum illud administratum, & salus humana sub eo dispensata fuit. Quæ ejus œconomia probè distinguenda est ab ipso testamento; cum hoc ipsam dispositionem hæreditatis, illa autem adjunctum externum denotet, quo testamentum illud administratum, & salus hominum sub eo procurata est; ut non nisi impropriè seu metonymicè testamentum dici possit. Sicut & Apostolus Rom. 9:4. distinctionem adhibet, atque hæc tria distinguit. 1. *Testamentum*, seu consilium de danda hæreditate. 2. *Legislationem*, quæ testam. hoc comitatur. 3. *Promissiones*, quæ illud consequuntur. De primo egimus. duo reliqua suis locis videbimus.

4 Oeconomia Veteris Test.

XXI. Per *legislationem* ergo testam. quasi *in formam legis deducitur*, Hebr. 8:6. certæque leges hæredibus præscribuntur, juxta quas terrestri ista hæreditate quietè uti, ac Dei communione frui possent. Quæ νομοθεσία præcipuè in decalogo facta est, qui præcepta fidei ac resipiscentiæ continet. Cui accessit lex civilis, quæ societatis ac reipubl. Israëliticæ jura describit: tandemque lex præcepti carnalis, quæ sacrorum

quod comitatur legislatio

ritus tradit, & de templo, altari, ſacrificiis, variiſque purgationibus ac luſtrationibus agit, ſine quibus terra illa poſſideri non poterat; cum, ut cœli typus ac Dei ſedes, pura ac ſancta haberi debuerit.

XXI. Atque hac ratione teſtam. hoc aliquo modo in pacti ſpeciem tranſibat, propter νομοθεσίαν, quæ illud excipiebat, & mutuam ſtipulationem ac reſtipulationem inde exorientem.

& conſequebantur promiſſa præſentia & futura.

XXII. *Promiſſa,* quæ ſtipulationem hanc conſequebantur, erant bona, cum *præſentia,* ut tranquilla myſticæ terræ poſſeſſio; tum *futura,* quod nim. Dei filius olim iſta in terra, atque ex iſta gente, carnem aſſumturus, & humano in corpore ſeſe viſendum præbiturus, veramque juſtitiam, cum gentium hæreditate, adducturus foret. *Scriptura prævidens, Deum ex fide juſtificare gentes, ante euangelizavit Abrahamo: Benedicentur in te omnes gentes. Fratres ſecundùm hominem dico; tamen hominis ratum factum teſtamentum nemo rejicit aut ſupra diſponit. Sed Abrahamo dictæ ſunt promiſſiones & ſemini ejus. -- Hoc autem dico, teſtamentum ante ratum factum a Deo in Chriſtum, lex, quæ poſt* 430 *annos exſtitit, non facit irritum ad abolendam promiſſionem.* Gal. 3:8, 15, 16, 17.

CAPUT II.

De Lege Dei in genere, & triplici ejus diviſione.

Conſideratio LEGIS. Illius etymologia:

I. Um ergo νομοθεσία Veteris Teſt. ſuper lege fundata fuerit, ſequitur ut illam quoque ordine conſideremus. *Lex,* à *diligendo,* vel *legendo,* vel *ligando* potius dicta, quod ſubjectos ad obedientiam obliget; Græcis νόμος, à νέμειν, diſtribuere & regere; Hebræis תורה / תּוֹרָה à ירה & in Hiph. הורה *docuit,* dicitur; quod propriè inſtitutionem de recta via, ac fine, ſive demonſtrationem viæ ſalutaris dicit. *Bonus & rectus* eſt *Jehova. Ideoque monſtrat peccatoribus viam.* Pſalm 25: 8. conf. v. 12. Ab Apoſtolo autem ſtrictius plerunque, de lege operum, & de lege præcepti carnalis, prout promiſſioni & legi fidei apponitur, uſurpatur.

diviſio in poſitivam

II. Dividitur lex communiter in *poſitivam* & *naturalem*; quarum illa, aut non, aut aliter, inſtitui poterat: hæc vero, cum imaginem Dei exprimat,

primat, & sanctitatis Dei typus sit, necessaria ac immutabilis est. *& naturalem.*

III. Atque hinc etiam pendet legum Mosaicarum divisio: aliæ enim sunt juris naturalis, ut lex moralis seu decalogus; aliæ positivæ, ut cerimonialis & forensis.

IV. Veteris enim fœderis sive Testamenti lex triplex fuit. I. *Decem verba*, quæ continent *præcepta, quæ qui fecit, in iis vivit*, Ezech. 20:10, 11. sive præcepta fœderis operum. Unde decalogus vulgò lex moralis appellari solet. II. *Lex præceptorum in placitis*, Eph. 2:15. Col. 2:14. continens δικαιώματα λατρείας, h. e. *postulata justa cultus*, Hebr. 9:1. & δικαιώματα τῆς σαρκὸς *justificationes carnis*. Hebr. 9:10. Quæ lex *ceremonialis* vocari consuevit. III. *Judicia*, quibus delicta castigabantur & populus à gentium communione arcebatur. Ea *lex forensis* appellatur. *Item in legem moralem statuta & judicia.*

V. Quam triplicem legum Mosaicarum speciem, agnoscunt etiam Judæi, & triplici hac voce signant, תּוֹרָה חֻקִּים, & מִשְׁפָּטִים, *Lex, statuta*, & *judicia*. De quibus vocabulis tamen observandum, ea sæpe esse synonyma, & promiscuè sumi. vide Ezech. 5:6. & 20. 11, 13, 16, 19, 21. Mal. 4:4. Quanquam, ubi specialiter conjunguntur & coaggerantur, diversas Dei leges, variasque ejus species, comprehendere & distinguere interdum possint; ut Deut. 5:37. *Edicam tibi omnia præcepta, statuta & judicia illa quæ docebis eos.* conf. c. 6:1. Ac tum, si distinguenda sint, תּוֹרָה fere notat legem moralem, חֻקִּים cerimonias, ac מִשְׁפָּטִים judicia.

VI. Discrimen autem inter triplicem hanc legem propriè hoc est; quod lex moralis natura nota sit, ideoque immutabilis; homines enim *jus Dei cognoscunt*, Rom. 1:32. quin & *gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis* hujus *sunt, faciunt, & ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Rom. 2:14, 15. Ceremonialis vero, licet ejus ratio Deo sapientissime constet, in naturalem tamen hominis intellectum non cadit; unde nec gentibus cognita fuit. Judicialis denique, etsi in generalibus principiis suis naturali ratione nitatur, quoad particulares tamen conclusiones, quanquam nec ex invita ratione deducantur, & potius ejus suffragium habeant, tamen cum aliter quoque esse potuerint, à Dei voluntate unicè dependet. Moralis ergo nota fuit etiam gentibus; plenior tamen ac purior ab ipso divino fonte promanat. Cerimonialis vero Judæis plane singularis fuit, & cultum ritusque sacros isti genti proprios continebat. Utrique autem subserviit forensis, quæ, ordinatâ Judæorum republ. & *Earum legum discrimen.*

religione, ſingulorum officia deſcripſit pœnaſque addidit; ac gentem univerſam, quo purior in Dei cultu permaneret, à reliquis populis omnibus diſtinxit, ac immani divortio ſeparavit.

LOCUS DECIMUS OCTAVUS

De LEGE MORALI.

CAPUT III.

De Lege Morali in genere.

Lex MORALIS,

I. PRimam legum Moſis ſpeciem quod attinet, ea communi ſcholarum vocabulo *lex moralis* dicitur: in Scriptura *præcepta* illius ſignantur hoc elogio, quod *qui fecit ea, in iis vivit*, Lev. 18:5. Illius autem videnda 1. natura in genere. 2. promulgatio in monte Sinai. 3. miniſterium & uſus.

eadem quæ naturalis,

II. Lex moralis eadem in ſeſe eſt cum lege naturali, quam Deus homini in prima creatione, cum imagine ſua indiderat; qua per peccatum corrupta, manſerunt tamen legis illius in peccatore reliquiæ & rudera, & juſti ac injuſti principia, ac ideæ, ex quibus homo quid officii ſui ſit etiamnum à ſe ipſo admonetur. Quod cum conſcientia uniuſcujuſque, tum Scriptura teſtatur dicens, *gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, facere, atque ſibi ipſis legem eſſe.* Rom. 2:14. Ut principia illa cum atheis negari, aut cum Judæis ex fabuloſis Noachidarum præceptis, quaſi ſola traditione conſtarent, deduci non debeant. Atque hinc omnia quoque gentium ac populorum jura derivata ſunt, levi communium iſtorum principiorum ad particularem cujuſque populi ſtatum flexu & applicatione. Quæ quo communior, & primis principiis propior eſt, eo integrior fluit: cum remotiores concluſiones longo ductu, velut in ponendis majoribus rationibus mathematicis evenire ſolet, humanæ naturæ vitio, ad omnia non ſatis attendentis, ſæpe errores trahant, nec adeo ſinceræ fluant, ut eæ quæ fontibus propiores ſunt.

eſt immutabilis, &

III. Lex ergo hæc naturalis planè *immutabilis* eſt; unde lex æterna appellatur: eademque de causâ *augeri ac perfectior* reddi non poteſt,

test; non magis quam imago, aut sanctitas Dei, aut ipsa denique ejus natura, augmentum pati potest. Unde Pontificiorum, in consiliis suis Euangelicis, & Socinianorum, in additamentis ad legem per Christum factis, hypocrisis apparet. Denique propter eandem rationem & *indispensabilis* est. *indispensabilis.*

IV. Ubi tamen nonnulla distinguenda sunt, cum *respectu dispensationis*, tum ipsius *legis* atque præceptorum Dei ratione. Differunt enim in genere, legis *irritatio*, *mutatio*, *derogatio*, *abrogatio*; quæ legem ipsam spectant, eamque, vel in totum, vel ex parte abolent, ut obligare amplius non possit; *declaratio*; quando ea non solvitur, nec obligatio ejus demitur, sed explicatur, & non obligare, nec obligasse ostenditur; ac denique *dispensatio*, qua, lege cæteroquin manente, obligatio ejus in certo casu cessat. Similiterque non omnia Dei *præcepta* ejusdem generis sunt. 1. Quædam enim simpliciter ex natura Dei fluunt; atque illa absolutè sunt indispensabilia, quia *Deus se ipsum abnegare non potest*. 2. Tim. 2: 13. 2. Quædam fluunt ex constitutione rerum jam facta: quę cum omnis à Dei voluntate dependeat, non tantæ ea necessitatis, nec simpliciter immutabilia sunt: quanquam ex hypothesi, quatenus Deus tales rerum naturas esse jussit, illumque mundi ordinem instituit, ea pariter apud homines sint immutabilia. Quæ quæstionibus de bonorum, sive communione, sive divisione, deque matrimonii legibus, incestu, divortio, polygamiâ &c. aptari possunt. 3. Denique quædam præcepta sunt merè positiva; atque ea extra controversiam mutabilia sunt.

Errores Canonistarum, Socinianorum &c.

V. Atque hinc cadunt 1. *Canonistarum* blasphemiæ de Papæ auctoritate in legum, cum naturalium, tum moralium vinculo quibusdam in casibus laxando. Quæ non legis explicationes ac declarationes, ut parasiti ejus excipiunt, sed corruptelæ ac profanationes sunt. 2. *Socinianorum* impia dogmata, de adoratione religiosa sub N.T. meræ creaturæ communicata; deque Christo novo Deo, quem patres non noverunt. 3. alia *quorundam* commenta; Deum contraria mandare posse, ut omnibus suis præceptis, ita præsertim primæ legis tabulæ, nimirum ut ipsum blasphememus, odio habeamus, per adorandum ejus nomen pejeremus: quæ hoc pacto non vitia, sed insignes virtutes erunt, præmio etiam ac æternâ mercede digna. Quæ sua absurditate se ipsa evertunt.

VI. Quod autem excipiunt, dispensatum nonnunquam à Deo esse de præceptis moralibus; ut, cum Abrahamo cædem filii sui juberet; ac Israëlitis Ægyptiorum spolia largiretur; denique in illa divortiorum ac poly-

polygamiæ licentia, Judæis lege permissa: illa alterius generis sunt. Cum enim Deus vitæ bonorumque nostrorum summus arbiter ac judex sit, quicquid ejus jussu peragitur, nec homicidium, nec furtum est. Præterquam quod præceptum Abrahamo datum probatorium duntaxat fuerit: ac Israëlitæ Ægyptiorum vasa divino jussu palam petierint, non præcise commodato, sed generalioribus verbis, Deo hæc illis ut mercedem durissimæ servituti suę debitam assignante, Exod. 3:22. 11,2. 12:36. Divortiorum autem ac polygamię leges ad instituta Judæorum forensia spectant; nec culpæ apud Deum, sed pœnæ apud homines, hi populi istius nævi ac ἡττήματα, eximebantur.

Lex moralis plenissima officiorum omnium norma est. VII. Lex ergo moralis, cum perfecta & immutabilis sit, ut expressissima sanctitatis divinæ imago, plenissima est officiorum omnium norma, cum erga Deum, tum erga homines, denique hominis erga se ipsum. Ubi autem ea nihil mandat, vetatve, ibi ratio omnis virtutis ac vitii cessat, atque obtinet rerum ἀδιαφορία seu indifferentia; ex quibus qui virtutes cudunt, in ἐθελοθρησκείας crimen incidunt, quâ *frustra Deum colunt.* Matth. 15:9. Col. 2:22,23.

VIII. Quo pertinent pleraque Pontificiorum opera, quæ vocant, supererogatoria, quibus in cœlo aureolam, & majorem felicitatis gradum adscribunt. Cum tamen nemo plus Deum amare ac colere, plusve virtutis prę̨stare possit, quam tenetur. Utcunque enim in materia facti quis modum excedere possit, in eo tamen virtutis ratio sita non est; sed interna animi dispositio, modus agendi, omnes denique operis circumstantiæ spectandæ sunt: ubi omnes deficimus, & *servi inutiles sumus.* Luc. 17:10.

IX. Cadit etiam ineptissima illorum distinctio, quâ, ut quædam supra legem, ac majoris cujusdam perfectionis & sanctitatis opera confingunt, ac si quis lege justior, luce splendidior, canone rectior, pręcepto officiosior, ut olim Nazianz. imagine Dei denique purior censeri vellet, ita rursus alia citra ac præter legem, quæ tamen contra legem non sint, comminiscuntur; quasi amor ac sanctitas Dei ullam labem pati possit: quod multis peccatis velum obtendunt. Hinc enim nata illorum distinctio inter peccata mortalia & venalia, quam supra excussimus.

Ad quæ obligat, sub ratione præmii & pœnæ. X. Obligat autem Lex ad officium, sub ratione præmii vel pœnæ; in quibus legis propriè vis ac potestas consistit. Unde peccator rectè dici potest ad utrumque obligatus; cum ad officium præstandum, tum ad pœnam ferendam: qui damnatorum status est. Electos vero quod attinet,

net, Christus pro ipsis tum peccatorum pœnas pertulit, tum obedientiæ legem implevit. Unde nec ad pœnas, nec ad perfectam legis obedientiam, tanquam unicam vitæ æternæ conditionem, obligati manent: quanquam ideo obedientiæ lege soluti non sint, sed tum ut creaturæ, tum ut redemti Deum creatorem ac redemtorem suum æternum colere ac amare teneantur.

XI. Imo tanta hæc legis obligatio est, ut legum omnium humanarum sanctimoniam in sese comprehendat. Quæ non obligant, nisi ex hoc fonte derivatæ; &, si quid contra jusserint, protinus obligare desinunt.

XII. Modale legis hujus discrimen est, quod ea consideretur vel ut *cordi inscripta,* tum in prima creatione, tum in residua post peccatum luce, tum denique in regeneratione, Jer.31:33. vel ut externa voce promulgata est in monte Sina. De qua celebri legislatione nunc agendum.

CAPUT IV.

De LEGISLATIONE.

I. Legum Mosaicarum supra omnes alias humanas maxima est antiquitas. Græci enim, etsi varios jactent legislatores, Homeri tamen tempore vel ipsum legis nomen ignorabant, nec illius in scriptis ejus ulla occurrit mentio. Regebatur autem populus tum sententiis effatisque sapientum, quæ omnium in ore erant, tum edictis principum. Moses vero legislator multis ante Homerum sæculis vixit. Cujus legislationem, in omnem porro ætatem, omnique Ecclesiæ statu, adeo celebratam consideraturi, videbimus 1. *Legislatorem.* 2. *Ministros.* 3. *Circumstantias.*

LEGISLATIO: *in qua consideranda*

II. *Legislator,* seu jussor potius, fuit ipse *Jehova,* qui *locutus est omnia verba ista,* Exod. 20:1. quem non alium fuisse quam Dei filium, angelumque illum testamenti, in Ecclesia jam olim conversari & cum Patriarchis colloqui, omniaque, quæ præsentem Deum postulabant, jam tum obire suetum, clarissime liquet. Nam Exod. 3:1,2.& 12. Angelus ille in rubo ad eundem montem apparet, & sese Deum illum profitetur, cui ad illum montem populus serviturus esset. Quem eundem fuisse Angelum, à quo Moses *in monte verba viva* accepit, etiam Stephanus testatur, Act. 7:38. Sicut & Psal. 68:9, 19. *is qui in altum ascendit* &c. *in deserto coram populo*

1. Legislator.

lo suo egressus, ac Sina coram ipso tremuisse, dicitur. Pariterque Apostolus Hebr.12:26. *vocem ejus,* qui nunc loquitur, *terram olim concussisse, in solemni* videl. ista *legislatione,* affirmat.

2. Legislationis ministri, Angeli

III. Sequuntur legislationis ministri, cum *Angeli,* tum *Moses.*

IV. *Angelos* in legislatione peculiare munus gessisse apparet. Sic enim Stephanus: *quia accepistis legem* εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, *in dispositiones angelorum,* Act. 7: 53. *Lex propter transgressiones addita est, injuncta* δι᾽ ἀγγέλων *per angelos, in manu mediatoris,* Gal. 3: 19. *Qui* δι᾽ ἀγγέλων *per angelos dictus est sermo,* Hebr. 2: 2. Promulgavit enim legem Angelus ille fœderis, agens tum in Ecclesia in officio angeli; ac stipatus angelorum custodiis. Unde lex è cœtu isto ac comitio angelorum, cujus princeps erat Angelus testamenti, prodiit. *Jehovah* qui *de Sinai venisti - - & venisti ex myriadibus sanctis*; *à cujus dextera erat ignis, lex ad ipsos.* Deut. 33: 2. Sic enim verba Hebr. 2. ὁ δι᾽ ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος commode accipi possunt, de presentia ac stipatu angelorum. Ut 1.Tim.2:2. *quæ audivisti ex me* διὰ πολλῶν μαρτύρων *per multos testes.* Atque hinc jam patet sensus comparationis Apostolicæ, Hebr.2:2, 3. ubi Euangelium legi multum præfert, quod hæc angelorum, illud autem domini ipsius sermone ac ministerio traditum sit.

V. Atque ita lex data est εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, Act.7:53. ut non solum præsentibus iis, cœlestibusque choris montem incingentibus, ad augendam legislatoris majestatem, lata sit; verum etiam ad augendum terrorem; utque sermo, ex angelorum cœtu prodiens, magis foret βέβαιος, Hebr. 2:2. &, presenti cœlesti militia dictus, eos testes, & executores, ac vindices haberet. Unde vetus populus Angelis subjectus fuit, illique Deorum nomen ac similitudinem in Ecclesiâ gesserunt: *Fecisti eum inferiorem paulum infra Deum.* Psal. 8: 6. conf. Hebr. 2: 5, 7, 9. *Adorarunt ipsum omnes Dii.* Psal. 97: 7. A quâ subjectione Ecclesia Novi T. liberata est: *Non enim Angelis subjecit habitabilem futurum,* Hebr.2:5. sed Filio Dei, *hominem visitanti,* Psal. 8: 5. Ita ut illi nunc, posito illo honore & munere, tantum fidelium sint conservi. *Vide ne* feceris, *conservus tuus sum, & fratrum tuorum.* Apoc.19:10. 22:9.

Et Moses.

VI. Alter legislationis minister fuit *Moses, servus Dei, cui præcepit Deus* legem. Mal.4:4. conf. Joh. 1: 17. *Lex per Mosen data est.* Quem Paulus exinde *mediatoris* nomine dignatur, Gal. 3: 19. qui in legislatione ista *stetit inter Jehovam* ac populum, ac interpretis partibus functus est, Deut.5:5. coll. c. 33: 3, 4. *Cujus omnes sancti* sunt *in manu tua*: *& illi medii perambulati sunt pedi tuo*, ut *acciperet à loquelis tuis*, *legem,* quam

quam *præcepit nobis Moses.* De Christo enim ibi agi non liquet: cum ille non Veteris, *sed Novi T. mediator* expresse appelletur. Hebr. 9: 15. Quanquam longè excellentiori modo quam Moses eo munere functus sit: ut id in causæ suæ præsidium rapere Sociniani non possint. De quo vidimus lib. II. cap. XIV. par. III.

VII. *Circumstantiæ* fuerunt, tum *temporis*, tum *loci,* tum *signorum* externorum. *Tempus* fuit, ab exitu populi & celebrato paschate, dies quinquagesimus: unde pentecostes nomen: post triduanam populi præparationem, Exod. 19. qui, juxta Judæos, sponsæ instar, multum in thalamo cunctantis, tridui istius mora Deo sacrari debebat, ad coronam legis in publicâ gentis panegyri accipiendam. *3. Circumstantiæ; temporis,*

VIII. *Locus* fuit mons *Sinai,* seu Horeb, in Arabiæ arenis situs, in sacris literis valde celebris; cui ex adverso Mons Sion, in Cananæa, opponitur, ex quo proditurus olim erat Euangelii sermo, Esai. 2: 2, 3. Quod impletum fuit sub Nov. Test. ubi Ecclesia *à tractabili monte* Sinai, *ad montem Sion pervenisse* dicitur, Hebr. 12:18,22. *loci,*

IX. *Signa externa* fuerunt varia, tonitruum auditi sonitus, fulgura internitentia; atræ caliginis nebula montis cacumen obsidens, fumi ac vaporis late exundantis volumina, tubarum veluti clangor; ignis denique in monte species, Dei loquentis solium; & montis ipsius, adventantem Deum testantis, tremor, Exod. 19:16,18. Hebr. 12:18,19. quo terrore, qui non populum solum, Exod. 20:18,19. sed & Mosen, divinas voces audire suetum, occupavit, ac *exterritum & tremebundum* reddidit, Hebr. 12:21. Deo in promulgatione legis uti placuit, 1. tum augendæ majestatis, ac sanctitatis legis hujus commendandæ causa; 2. tum ut finem universumque legis istius mysterium proderet: erat enim peccatori futura mortis sententia, & verbum iræ ac terroris (*mortis ministerium* dicit Apostolus, 2. Cor. 3: 7.) sicut eadem de causa Novi Test. initiatio suavioribus signis peracta fuit, ad verbum gratiæ significandum, Act. 2. 3. tum denique ad fidem & obedientiam populi sui explorandam, & quid in corde ipsorum esset manifestandum. Exod. 20: 20. *signorum externorum.*

X. Fuit autem solum decalogus isto cum terrore publicè pronunciatus, formata in aëre voce (sicut suo tempore in humano corpore locuturus erat Deus) quam universus populus ad montem, tanquam ad concionem, coactus è longinquo audivit; Mose & Aarone propius astantibus, certiusque ac distinctius Dei verba haurientibus. Reliquæ vero tum administrandæ reipubl. tum sacrorum leges Mosi, in sancto isto cum Deo

ſeceſſu, ſoli traditæ; atque per eum, tanquam Dei interpretem fœderiſque internuncium, ad populum perlatæ ſunt. Exod. 20:19. Deut. 5:22, 23.

CAPUT V.

De DECALOGO.

Lex, quæ DECEM VERBIS *conſtat,*

I. LEx hæc à Deo lata decem conſtat præceptis; unde *decem verba* appellantur, Exod. 34:28. Deut. 4:13. cui reſpondet Græcum nomen δεκαλόγυ. Eaque legis moralis, omniſque ſanctitatis ac virtutis ſunt compendium. Quod ut conſtet, hæ regulæ tenendæ ſunt.

ſpiritualis eſt,

II. 1. Legem eſſe *ſpiritualem*; nec externas ſolum actiones moderari, ſed intus hominem affari, cunctoſque animæ motus & cogitationes cœleſti imperio in ordine continere. Quæ ejus ſupra quaſvis leges humanas prærogativa eſt. *Scimus enim legem eſſe ſpiritualem.* Rom. 7:14.

& ejus præcepta latiſſimæ explicationis ſunt:

III. 2. Præcepta ejus latiſſimæ eſſe explicationis; cumque tantum ſumma rerum capita exprimat, eo immenſam rerum ſummam includere; & virtutes vitiaque omnia cognata, & quomodocunque illá attingentia, eo referri poſſe. Sicut Chriſtus ſub adulterio etiam oculorum adulterium, aſpectuſque lubricos & inceſtos comprehendit: *Ego dico vobis, quicunque aſpicit mulierem ut eam concupiſcat, jam adulteravit eam in corde ſuo.* Matth. 5:28.

quæ vel affirmantia ſunt, vel negantia; hæcque ſemper, illa vero, etſi ſemper, non tamen ad ſemper obligant.

IV. 3. Cum præceptorum alia ſint affirmantia, alia negantia; hæc obligant ſemper, atque omni tempore ac loco, cum nunquam faciendum ſit quod Deus vetuit; illa autem etſi ſemper obligent, nunquamque illis contrarium facere liceat, cum tamen pleraque illorum diverſas tum perſonarum, tum temporum, tum aliarum occaſionum circumſtantias flagitent (veluti ubi orare, eleëmoſynas largiri &c. Deus jubet) non obligant ad ſemper; nec externi illi actus quocunque tempore vel loco præſtandi ſunt.

quæ verbis negativa, ſenſu affirmativa ſunt; & contra.

V. 4. Quæ autem verbis ſunt negativa, ſenſu ſunt affirmativa; paritérque quæ affirmantia ſunt, ſententias quoque negantes includunt. Cum virtutes præſtari non poſſint, niſi vitia fugiantur; pariterque vitiorum fuga ſine virtutis ſtudio non conſiſtat. Ut virtutes vitiaque hic ſub eandem ſummam veniant.

VI. Ex-

VI. Expressa fuerunt hæc præcepta duabus tabulis; quas Judæi albicantes & zapphyrinas, & ad unius cubiti mensuram longas latasque, crassitie autem dimidii cubiti fuisse tradunt; & alii bis mille annis ante mundum conditum, alii primæ hebdomadæ feria sextâ exaratas nugantur. *Præcepta hæc expressa sunt duabus tabulis.*

VII. Testatur autem Scriptura eas *scriptas* fuisse *digito Dei*, Exod. 31: 18. h. e. omnipotente ipsius nutu ac virtute. conf. Exod. 8: 19. *Digitus Dei hic* est. & Psal. 8: 4. *Quum cernerem cœlos tuos, opus digitorum tuorum.* Ac מִזֶּה וּמִזֶּה *hinc inde*, utrâque videl. facie, peraratas, adeoque opistographas fuisse, Exod. 32: 15. aliter ac pictores nostri eas exhibent. Quot autem præcepta unâ facie comprehensa fuerint, & quibus in verbis singulæ finierint, quanquam Judæi audacissimè tradant, cum Deus non tradiderit, & mysticas illas tabulas sacrario inclusas ab hominum visu amolitus fuerit, definire foret temerarium. *scriptis hinc inde digito Dei.*

VIII. Priores autem tabulas cum Moses de monte descendens, ob populi apostasiam, non sine Dei, ut videtur, instinctu, confregerit; in rupti videl. divini fœderis indicium; in earum locum, redintegrato postea fœdere, rursus ille alias edolavit; quibus Deus easdem fœderis conditiones inscripsit. Quæ tabulæ à prioribus hoc solo differebant, quod, quanquam à Deo pariter inscriptæ, tabulæ tamen à Deo non fuerint; sed à Mose fabricatæ: cum in prioribus & tabulæ, & Scriptura à Deo essent: *Erantque tabulæ istæ opus Dei; & Scriptura Dei erat, insculpta tabulis.* Exod. 32: 16. *Prioribus verò confractis alias edolavit Moses.*

IX. Atque, ad tabularum istarum similitudinem, nunc quoque lex in duas tabulas dividitur; ac priori tabulæ quatuor, posteriori sex præcepta attribuuntur. Quod non divinæ Scripturæ, cujus distinctionem ignoramus, sed præceptorum ac officiorum respectu fit; quæ commode in duo summa genera ac rerum capita dispescuntur, prout vel Dei cultum, vel proximi honorem ac officia spectamus. *Ad tabularum istarum similitudinem lex in duas tabulas dividitur.*

X. Violant autem propemodum eas tum *Pontificii*, tum *Lutherani*; qui non alio fine, quam ut imaginum cultum, tam aperte secundo legis præcepto proscriptum, vel earum saltem sacrum in templis usum, tegant, ac populo Christiano fucum faciant; cujus auribus perpetuo insonare illa legis verba, *non facies tibi sculptile* &c. non ferunt; secundo præcepto vel obliterato, vel in primi appendicem mutato, tria tantum præcepta primæ tabulæ, septem autem secundæ assignant. Decimum enim præceptum in duo dispescunt, contra tum rei naturam, cum de uno rerum genere, concupiscentiâ videl. ibi agatur, quo omnia quæ ibi occurrunt *quam divisionem violant Pontificii & Lutherani.*

 runt

runt tendunt; tum Apostoli exemplum, qui de decimo præcepto ut uno agit, quod dicit, *non concupisces.* Rom. 7: 7. Sicut in repetitione decalogi Deut. 5:21. verborum ordo isto in præcepto paulum immutatur, atque uxor præponitur, pariterque omnia ad idem præceptum spectare ostenditur.

Præcepta primæ tabulæ præceptis secundæ digniora sunt.

XI. Est vero ea illarum tabularum ratio, quod præcepta primæ tabulæ majoris dignationis sint quam secundæ. Unde *præceptum* de amore Dei *maximum* appellatur, Matth. 22:37, 38. cui tamen alterum de amore proximi *simile* esse dicitur, v. 39. Maxima autem sunt illa præcepta, quæ Deum potissimum spectant, hominemque Deo maximè faciunt similem. Unde cultus spiritualis major est omnibus officiis externis: ac secunda tabula cedere debet primæ, ubi utriusque actus simul adimpleri nequeunt.

Legis compendium in amore Dei

XII. Universæ legis compendium exhibet Salvator in *charitate*, Matth. 22:37, 38, 39. (Πλήρωμα *impletio itaque legis dilectio.* Rom. 13: 10. *Supra omnia autem hæc* induite *charitatem*: *quæ est vinculum perfectionis.* Col. 3: 14.) quæ tum erga Deum, tum erga homines fertur.

XIII. Diligendus autem Deus est *ex toto corde,* quod, in ista à reliquis partibus distinctione, conf. 1. Thess. 5:23. intellectum ac judicium exprimere videtur; *ex totâ animâ,* quod affectus & cupiditates notat, quæ nunquam aberrare vel terreno amore corrumpi, sed in Deum solum ferri debent; ex *totâ cogitatione,* quod *omnem* animi vim ac contentionem dicit, & quicquid in homine facultatis est Deo impendi jubet, Marc. 12: 30. Luc. 10: 27. Deut. 6: 5. Matth. 22: 37. Ut Deus supra omnia, ac propter se ipsum solum, non propter commodum aliquod, vel rem terrenam, imo nullam, diligendus sit.

XIV. Atque ita Christus legem hanc amoris implevit; isteque hominis ante lapsum sincerus ac illibatus in Deum amor fuisset. Cum nunc autem peccatori resipiscenti isti typus tribuitur, non absoluta perfectio, sed amantis animi studium ac sinceritas laudatur. *Par ei non fuit ante ipsum* Josiam, *Rex, qui reverteretur ad Jehovam ex toto corde suo & ex toto animo suo totisque viribus suis.* 2. Reg. 23: 25. *Obedivistis ex corde formæ doctrinæ, quæ vobis tradita est.* Rom. 6: 17. Cui cordis integritati *cor duplex,* Psal. 12: 3. & insincerum opponitur, 1. Reg. 11: 4. & 15: 3. *Non fuit animus ejus integer erga Jehovam Deum suum, ut animus Davidis patris sui.*

& proximi.

XV. Præcepto de amore Dei simile est alterum de diligendo proximo:

mo: *Diliges proximum tuum ſicut te: ego ſum Jehova.* Lev.19:18. Quo nomine Judæi, pro gentis ingenio, ac inſito erga exteros odio, ſolum populares ſuos intelligunt: contra legis ſenſum, quæ, cum jus naturale ac morale tradat, omnibus hominibus commune, proximi nomine univerſum genus humanum complectitur. Quod manifeſtius ex nono ac decimo præcepto conſtat: illa enim, quæ ibi prohibentur, erga exteros licere nemo dicet, ut quod apud ſuos nefas, erga exteros fas ſit. Unde Chriſtus, propoſita egregia parabolâ, Luc.10. quis homo homini proximus ſit docuit. Eſt enim quædam naturæ noſtræ cognatio, quæ ad omnes homines ſe extendit; quæ tamen propiores quoſdam gradus conſanguinitatis, religionis, ac amicitiæ non excludit.

XVI. Cum autem magnum inter homines diſcrimen ſit, amor quoque, qui iis exhibendus eſt, diſtinctionem patitur. Alius enim eſt amor *amicitiæ*, alius amor *benevolentiæ*. *qui eſt, vel*

XVII. Amor *benevolentiæ*, qui ſtudium affectumque erga proximum dicit, eique bona omnia, tum ſpiritualia, tum corporalia vovet & exoptat, quibuſcunque, etiam impiis, tribuendus eſt: *Diligite inimicos veſtros, benedicite eis qui devovent vos, benefacite iis qui oderunt vos,* &c. Matth. 5:44. Præſertim ſub N.T. ubi, ſublato gentium diſcrimine, parem erga omnes affectum induere decet. In Vet. autem Teſtamento, quanquam ab hæreditate Dei ſecluſa plerâque mundi parte, non odium, ſed luctum iſtud in piorum animis excitare debebat. Imo ſeptem illos populos, quos ſpeciali lege Deus devoverat (quo primum exemplo Judæi reliquas gentes odiſſe didicerunt) non tamen ante oblatam pacem, eamque repudiatam, exſcindere fas erat. *benevolentiæ,*

XVIII. Amor autem *amicitiæ*, cum præterea mutuam conjunctionem ac unionem, proximique tanquam nobis placentis approbationem dicat, non promiſcuè impendendus, ſed iis ſolum qui fide & vita ſancti, Chriſtique participes ſunt, nec amicitiæ obicem opponunt, deferendus eſt: *An non oſores tuos, ô Domine, odio habeo, &, cum iis qui inſurgunt contra te, rixor? Perfecto odio odi ipſos. Et extiterunt mihi hoſtes.* Pſal. 139:21, 22. *vel amicitiæ.*

XIX. Exemplar amoris proximi à nobis ipſis deſumendum eſt, ut diligamus eum, *ſicut nos ipſos.* Cum autem vix poſſibile ſit, aliquem ita diligere ut noſmet ipſos; iſtud non de paritate, ſed de ſimilitudine intelligendum eſt. Quæ ſimilitudo in eo conſiſtit 1. ut quæcunque mala nobis fieri nolumus, ea proximo nec velle nec facere in animum inducamus: *Amoris proximi exemplar deſumendum à nobis ipſis.*

2. pa-

2. pariterque quæ bona nobis præſtari optamus, ea & proximo præſtemus. *Omnia ergo quæ vultis & præſtent vobis homines, ſic & vos facite ipſis: hæc enim eſt lex & Prophetæ*, Matth. 7: 12. Quod tamen de amore noſtri non inordinato, ſed juſto, & ad æquam proportionem redacto, intelligi debet. Nempe, ut quæcunque, cum his vel illis incommodis laboramus, proximum nobis debere ex æquo judicamus, eadem & noſmet eodem in caſu ipſi præſtemus: non ultra.

XX. Præcipuum autem in amore proximi eſt, non ut eum inſano affectu depereamus, & quaſi idolum colamus, cui omnem animi vim & affectum conſecratum imus; vel ut corpore vel animo ejus ad peccata abuti tentemus; ille enim non amor, ſed cupiditas, & veri amoris adulterium ac ſtuprum eſt: verum ut eum potius tanquam Dei imaginem veneremur; cumque Deus in illo honorari & glorioſus eſſe poſſit, eum in Deo ſolum diligamus, atque ad Deum adducere omni ope ſtudeamus. Quo pacto, juxta Apoſt. in amore proximi Dei amor continebitur & abſolvetur. Cum verus amor Dei ſine proximi amore exiſtere non poſſit. *Nam illud, non mœchaberis* &c. *& ſi quod eſt aliud mandatum; in hoc ſermone* ἀνακεφαλαιοῦται, *ſummatim comprehenditur, illo videlicet, diliges proximum tuum, ſicut te ipſum. impletio itaque legis dilectio.* Rom. 13: 9, 10.

Charitatis perfectio oſtendit non dari peccatum veniale.

XXI. Atque ex hac charitatis perfectione liquet, nullum eſſe peccatum veniale, cum qualecunque illud ſit, de amoris integritate aliquid delibet, adeoque defectus ſit contra legem. Mali commatis enim ac inſincera ſunt illa Pontificiorum: *Nos ita Deum diligere tantum teneri, quando id poſtulat neceſſitas divinæ gloriæ, non vero omni alio tempore*, ut Bellarm. *Præceptum hoc obligare tantum quinto quoque anno*, ut Filjucius. *Quemlibet actum charitatis, quantumlibet remiſſum, ſufficere ad implenda omnia præcepta legis*, ut Bannes.

Tabularum legis myſtica ſignificatio.

XXII. Atque hæc de duabus legis tabulis; quæ cum myſticæ etiam fuerint, hæc paucis verbis annotare ſatis: Tabulas *lapideas* cordis noſtri lapidem ac duritiem, quæ nulla externa diſciplina edomari poſſit, ſignificaſſe. *Amovens cor lapideum è carne veſtra, dabo vobis cor carneum.* Ezech. 36: 26. Utque illæ *Dei digito* fuerunt peraratæ; ita Spiritu ſolo corda noſtra flecti, & ad legis amorem perduci poſſe: *Legem meam dabo in medio eorum, & cordi eorum inſcribam eam.* Jer. 31: 33. *Vos eſtis epiſtola Chriſti, inſcripta non atramento, ſed Spiritu Dei vivi: non in tabulis lapideis, ſed in carneis tabulis cordis.* 2. Cor. 3: 3. Vid. Matth. 12: 28.

coll.

a. tandem ut lapsis e elementis [illegible] nec facile
vetustate corrumpuntur, ita et Lex. Math. 5:18,19.

coll. Luc.11:20. Tabulæ autem *duplices*, uas hominis partes, corpus & animam: (*Glorificate Deum in corpore vestro & spiritu vestro, quæ sunt Dei.* 1. Cor.6:20.) vel duplex legis postulatum, tum erga Deum, tum erga proximum nostrum, significabant. Utque eæ *intus & à tergo* conscriptæ erant, ita legis plenitudo, cui nec addi nec demi quicquam potest, adumbrabatur.

CAPUT VI.

De ministerio Legis ejusque usu.

I. SEquitur nunc ipsius Legis *ministerium*, quod circa *populum Israëliticum* habebat: tum reliqui porro ejus *usus*, quoad alios omnes homines in genere. *Legis* MINISTERIUM *& usus.*

II. *Israëlitas* quod spectat, Deus promulgans ipsis decalogum sollemnem adeo in modum, *fœdus* suum cum ipsis erexisse dicitur: *Si sedulo attendetis voci meæ & servabitis fœdus meum, eritis mihi peculium* &c. Exod.19:5. *Inscripsit* Jehova *tabulis verba fœderis hujus, decem illa verba.* c.34:28. conf. Deut.4:13. & 5:2. *Jehova Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb.* Quod an operum, an gratiæ fuerit? quæritur. Nec difficile admodum hoc est dijudicare, si 1. vel ipsum legislatorem, ac fœderis hujus principem. 2. vel eos, ad quos verba hæc facta sunt. 3. vel denique ipsam decalogi summam, singulaque ejus præcepta consideres. *In decalogo esse fœdus gratiæ patet; si consideremus*

III. 1. Præcipuus *legislator* fuit Jehova, Angelus fœderis, ipse Dei Filius; qui ab initio in Ecclesiâ suâ, ut supra vidimus, & conversatus, & cum ea, presertim vero hæc ipsa, Deut.9:10. 10:4. 18:16. Act.7:38. locutus est. Qui profecto non alia quam gratiæ verba loqui potuit, nec aliud fœdus cum eâ inire quam fœdus gratiæ, cum id unicum ejus officium sit. Non enim alterius fœderis interpres vel internuncius esse potuit. *legislatorem,*

IV. 2. Ii, quibuscum hoc fœdus factum est, fuerunt homines *peccatores*, quos ad gratiam & fœdus vocabat Deus; inque festa istâ panegyri, & totius gentis conventu, tanquam suos adoptabat. Cum autem per opera ad Dei communionem pervenire peccatori impossibile sit, tale operum fœdus cum iis, quos ad se vocat, inire Deus non amplius potest. Sic enim creaturæ, quam amare præ se ferret, illuderet. *& eos quibus dictus est,*

temporisque circumstantiam,

V. Sed & *temporis* articulus, quo hoc fœdus cum ipsis factum est, observandus est. Advenerat enim ipse promissionum patribus factarum adimplendarum terminus: quadringenti enim & triginta anni jam decurrerant; jamque ex Ægyptio carcere educti &c. in gentem atque populum formandi, inque terram patribus ipsorum juratam introducendi, istoque cœli pignore beandi erant. Quod liberationis ac gratiæ tempus, tanto ante Abrahamo definitum, in quo magnæ istæ promissiones implendæ erant, cum auspicarentur, & terram, in quo cætera omnia comprehendebantur, (nam & semen benedictionis, quod inter promissiones maximum erat, non alibi quam in ista terra compariturum erat) ingrederentur; non iterum fœdus aliquod operum, per quod peccatori ad Deum aditus non datur, sed nihil nisi gratiam cogitare poterant.

ipsamque decalogi summam,

VI. 3. Atque id ipsa *decalogi summa* testatur: qui nihil nisi fidei & resipiscentiæ mandata, qualia & Abrahamo data legimus, (*Ego* sum *Deus sufficiens. Ambula coram me & esto integer*, Gen. 17:1.) comprehendit; nec Judæis magis, quam nobis sub N. T. fœderis operum formulam præscribit. Verba enim, *Ego sum Jehova Deus tuus* &c. quibus Deus huic fœderi præfatur, verba gratiæ sunt, nec in fœdere operum ad peccatorem pronunciari possunt. Primum præceptum ex eâ præfatione fluit; inque eo Deus, remotis aliis Diis, fœdus istud à suâ parte ingreditur. In secundo *diligentium* se, ac *gratiæ* suæ, in *millenos*, meminit; quæ à fœdere operum aliena sunt. Tertio, fœdus istud ab hominis parte sanctum haberi jubet; cumque ille Dei fœderatus sit, sacrum istud nomen in vanum ferri vetat; & fœderis ac gratiæ Dei confessionem exigit. Quartum insuper typicum erat, & signum justificationis per Christum comprehendebat, ac beata Novi T. tempora adumbrabat. Quintum fœderis interim pignus tradebat, bonorumque eo promissorum partem, Cananææ hæreditatem, ostentabat. Ac post hæc fidei erga Deum mandata, reliqua præcepta una cum prioribus resipiscentiæ, gratitudinis ac sanctitatis normam comprehendebant. Nec magis fœdus operum sunt quam omnes Christi & Apostolorum ad charitatem & bona opera adhortationes. Atque adeo, cum nulla in decalogo legis operum formula extet, nulla stipulatio, nullus contractus ejus generis; sed potius fidei stipulatio, & gratiæ ac nominis Dei confessionis exactio; patet, non ad operum, sed ad gratiæ fœdus illum pertinere, nec aliud, quam fœderis cum Patriarchis olim initi, quod solam fidei in veterem promissionem ac resipiscentiæ stipulationem habebat, Gen. 17: 1. formulam tradere.

VII. At-

VII. Atque h c decalogi, in prima ejus promulgatione, forma, & scopus erat. Præceptorum autem materiam quod attinet; cum sanctitas & virtus semper eadem sit, nec alia sub fœdere operum, alia sub fœdere gratiæ, ad gratitudinem præstandam, requiratur; cum non magis sanctitas, quam imago Dei mutationem patiatur; non negandum est, talia in decalogo præcepta extare, quæ, ubi Deo placuisset, in fœdus operum converti potuissent. Cujus in speciem aliquam deinde decalogus ex justo Dei judicio Israëlitis transiit. *Præceptorum decalogi materia, eadem quæ fœderis operum:*

VIII. Mutatio enim quædam facta est, post populi apostasiam, & peccatum circa vitulum aureum, Exod. 32. quando fœderis tabulæ à Mose confractæ sunt, populusque ad tempus à Deo repudiatus, deinceps autem duriter habitus, & jugo ceremoniarum oneratus fuit, Jer. 31: 32. Tum enim auditæ demum duæ illæ sententiæ, quæ in decalogo non extabant: *Qui fecerit illa, vivet in iis*: &, *maledictus omnis, qui non manet in omnibus*, Lev. 18:5. & Deut. 27:26. quę in se fœderis operum contractum & stipulationem exhibebant; cum ostenderent quid ad justitiam operum requireretur. Qua facie Apostolus legem considerat, cum eam tanquam fœderis operum formulam exhibet: *Moses enim describit justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit ea homo, vivet in eis.* Rom. 10:5. coll. Gal. 3, 10, 12. *Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub exsecratione sunt. Scriptum est enim: Maledictus omnis, qui non manet in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut ea faciat* &c. & promissioni ac fidei opponit: *Si enim, qui ex lege, hæredes sunt, exinanita est fides, & abolita est promissio.* Rom. 4: 14. *Lex autem non est ex fide: sed, qui ea fecerit, homo, vivet in eis.* Gal. 3: 12. *in cujus speciem aliquam deinde transiit.*

IX. Non quod Deus ullo tempore erexerit vel renovaverit cum peccatore fœdus operum, hoc enim impossibile erat. Sed decalogus, duabus istis sententiis armatus, speciem quandam fœderis operum exhibebat; eratque fœderis operum violati ἀνάμνησις, & quotidiana perfidiæ exprobratio; ut ita agnoscerent Israëlitæ peccatum & maledictionem suam, & legalis justitiæ impossibilitatem, ac ab ista spe depulsi, justitiam redemtoris sitirent, atque ad Christum manuducerentur. *Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti.* Rom. 10: 4. Quo etiam ceremoniarum jugum deinceps impositum faciebat.

X. Verum quidem est, carnales Israëlitas per hasce legis clausulas, quasi objecto velo, occœcatos à vero ejus sensu aberrasse, legemque ut fœdus operum considerasse, & vitam ex operibus quæsivisse: *Israël prosequens*

 legem

legem justitiæ, ad legem justitiæ non pervenit. quam ob rem? quia non ex fide, sed quasi ex operibus legis. Offenderunt enim in lapidem offensionis. Rom.9:31, 32. Sed tamen fideles hanc mixturam facile animadverterunt, &, discussa ista nube, quæ plerorumque oculos morabatur, legem ad verum suum scopum, ac ad Christum, quo instar pædagogi, non sine terrore aliquo, ducebat, retulerunt; abnegataque propria justitia, ex qua vitam sperare non poterant, illam in uno Christo quæsiverunt: *Lex* enim *pædagogus* eorum *exstitit ad Christum; ut in Christo justificarentur.* Gal. 3: 24. Et, sicut infideles Judæi *mortem*, ita illi *vitam* ex lege elegerunt. Deut. 30: 19.

Non ergo rectè asseritur, decalogum solam operum legem continere. XI. Unde non satis benè decalogus à multis non aliter consideratur, quam si solum legem operum contineret. Quo pacto Judæi non parum in errore confirmantur; qui, dum eum tantum ut operum formulam intuentur, non alio fine sibi datum putant, quam ut ex operibus ejus justitiam quærant. Cum decalogus in primâ suâ latione fuerit νομοθεσία fœderis gratiæ, exigens *fidem per charitatem operosam*, Gal. 5: 6. post populi autem idololatriam, per duas istas sententias, fœderis operum speciem tantum induerit, ad hominem deprimendum, & terrore isto in officio continendum, tandemque ad Christum adducendum; quod ipsum gratiæ fuit.

Legis hujus USUS XII. Atque ex hisce nunc patet, quinam legis hujus fuerit *usus*, ac adhuc sit.

respectu Israëlitarum, XIII. *Israëlitarum* enim respectu 1. erat formula fœderis gratiæ, fidei ac resipiscentiæ mandata continens. 2. dein, ob interveniens peccatum populi, formam legis operum præ se ferebat, istaque severitate fideles terrebat, & ad Christum suspirare faciebat. 3. Quin & legis cerimonialis jugum non parum intendebat, cujus vis & exprobratio omnis à lege hac morali erat, ut deinceps videbimus. 4. Normam veræ sanctitatis exhibebat, quæ non in externo cultu ac ritibus, sed præceptorum, in quibus imago Dei sita est, observatione consistit.

omniumq; hominum, in statu eorum XIV. Sed & usum generaliorem ea habebat, quæ non Israëlitas solos, licet eos quoque, sed *omnes homines* spectabat: tum respectu status *instituti*, tum *destituti*, tum *restituti*.

instituto, XV. De statu *instituto*, usuque legis circa illum, supra egimus, ubi de primo homine.

destituto XVI. Quoad statum hominis *destitutum*: 1. Per *legem* est *cognitio peccati*, Rom.3: 20. 2. Peccatum adauget, dumque concupiscentiam objecto

jecto freno compescere studet, eam magis acuit, majoribusque flammis exardescere facit: *Quum essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem* existebant, *operabantur in membris nostris, ad fructum ferendum morti.* Rom. 7: 5. *Occasione autem accepta peccatum per præceptum effecit in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum.* v. 8. conf. v. 11. Unde *vis peccati* appellatur, 1. Cor. 15:56. 3. Peccatorem *damnat*: *Scimus* enim, *quod quæcunque lex dicit, iis, qui in lege sunt, dicat, ut omne os obturetur & obnoxius fiat omnis mundus Deo* &c. Rom. 3:19, 20. *iram operatur*, Rom. 4:15. *maledicit*, Gal. 3:10. est *ministerium mortis*, & *litera lethalis* ac *occidens*, 2. Cor. 5:6,7,9. 4. Interimque moderandæ humanæ societati externæ disciplinæ usum habet, ad homines utcunque in officio continendos.

XVII. Quoad statum *restitutum*, 1. Minis, terroribus, maledictionibus suis hominem ad Christum compellit: *Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti.* Rom. 10: 4. Quæ legis pædagogia supra naturam ejus est, quæ notitiam solum peccati & desperationem parere idonea est. 2. Nos ad veram humilitatem fingit, sensuque propriarum infirmitatum superbiam nostram domat: *Peccatum non cognovi, nisi per legem* &c. Rom. 7:7. conf. Phil. 3:8, 9. *Duco omnia stercora esse, ut Christum lucrer, & inveniar, in ipso non habens meam justitiam, eam ex lege, sed eam quæ est per fidem Christi, justitiam, quæ ex Deo est ad fidem.* 3. Veræ sanctitatis typum exhibet, istoque seu medio morali, seu causa exemplari sanctificationem nostram promovet: *Finis* παραγγελίας *denunciationis est amor ex puro corde, & conscientia bona & fide non fucata.* 1. Tim. 1:5. 4. Nostræque regenerationi & sanctitatis initiis testimonium præbet, eaque approbat & laudat: quatenus *secundum interiorem hominem legi condelectamur.* Rom. 7: 22. & δικαίωμα *ejus implemus*, Rom. 8: 4. adeo ut *nos non* tam *operemur* malum, quippe novi homines, quam *peccatum in nobis habitans.* Rom. 7:17.

& restituto.

XVIII. Abutuntur autem lege, qui eam post peccatum datam putant, ad justitiam per eam consequendam; seu per vires naturæ, seu per gratiam communem omnibus, quæ revera naturam non superat, seu denique per gratiam specialem Christi.

Legis abusus.

XIX. Atque ex hoc ejus usu simul patet, quomodo & quatenus post peccatum abrogata sit. Fidelium enim respectu, etsi iis obedientiæ regula & dux sit, tamen, tum quoad maledictionem, tum quoad rigidam plenæ obedientiæ exactionem, ac si sine ea vitam sperare nullo modo liceret, abolita

Lex quatenus post peccatum abrogata sit?

abolita est. *Non enim sub lege* sunt, *sed sub gratia.* Rom. 6:14. *Justo lex non est posita , sed legis rationem non habentibus & contumacibus* &c. 1. Tim. 1:9. Ea enim cum à Christo impleta, legisque postulato satisfactum sit; lex jam ministra Christi & gratiæ facta, operibus nostris, etsi imperfectis, attamen sinceris, utpote per Christi Spiritum peractis, & ad perfectionem tendentibus, applaudit: *Qui introspexerit in perfectam illam legem libertatis & permanserit in ea -- beatior erit in opere suo.* Jac. 1: 25. conf. cap. 2:8. *Si legem regiam præstatis secundum Scripturam, Diliges proximum tuum ut te ipsum, bene facitis.* & v. 12. *Ita loquimini & ita faeite, ut per legem libertatis judicandi.*

Rejectis Antinomorum furoribus

XX. Unde rejicimus ab unâ parte, Antinomorum furores; qui Lutheri jam tempore exorti regenitos omni legis obedientiâ solvebant: cum illa æterna sanctitatis regula, ac officii nostri norma sit. *Quippe, usque dum præterierit cœlum & terra, jota unum aut unus apex nequaquam præteribit ex lege, usque dum omnia facta fuerint.* Matth. 5:18. ab altera parte, Pharisæorum ac Pelagianorum, omniumque ferè hodie hæreticorum hypocrisin; qui, ut propriam justitiam facilius erigant, legis adimplendæ possibilitatem, hominisque in hac vitâ perfectionem docent. Quod ut per sese naturæ humanæ, cum imagine Dei creatæ, non impossibile sit, nunc tamen, postquam ea per peccatum corrupta est, vires ejus superat; ideoque cum illud nunquam factum sit, nec fiat, nec futurum unquam sit, recte impossibile vocari potest. Vide 1. Reg. 8:46. *Nemo* est *qui non peccet.* Psal. 143:2. *Et ne venias in judicium cum servo tuo. Nam non justificatur apud te ullus vivens.* Joh. 7:19. *Non ne Moses vobis dedit legem, & nemo ex vobis facit legem?* 1. Joh. 1:8. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus & veritas in nobis non est.* Jac. 3:2. *In multis impingimus omnes.* Nec ideo tamen in vanum lex à Deo data est; cum longè alios fines habeat, quos jam vidimus. Atque hęc de Lege Dei in genere ad institutum nostrum hoc loco nunc sufficiant. Specialem enim tractationem ejus nunc ingredi non licet.

& Pharisæorum omniumque Pelàgianizantium hypocrisi.

LOCUS DECIMUS NONUS

CAPUT VII.

De Legis Ceremonialis institutione, causis & usu.

I. SEquuntur post legem moralem leges divinæ positivæ, per Mosem latæ, quæ fuerunt, partim *ceremoniales*, ut vulgo appellantur, partim *forenses*.

II. Lex cerimonialis complectebatur externos ritus & cerimonias, à Judæis usurpatas, tum in publicâ, tum in domesticâ vitâ (ubique enim eæ obtinebant; cum universa ista gens sancta diceretur, semperque ac ubique istis repagulis coerceretur, ut sine Deo vix manum extendere, aut attingere omnino quicquam liceret) tum præsertim in sacris: quæ significatione ferè erant mysticę. Dicitur in Scriptura *lex præceptorum in placitis*, Eph.2:15. *Chirographum, quod contra nos scribebatur in placita.* Col.2:14. & *lex præcepti carnalis*, Hebr.7:16. vide Hebr. 9:1. *Habebat prius tabernaculum, instituta cultus.* & v. 10. δικαιώματα σαρκὸς *instituta carnis.* *Lex* CERIMONIALIS.

III. Differebat ea à lege morali, quod contineret pręcepta *non bona*, Ezech.20:25,26. *infirma,* Hebr.7:18. *Quæ non possunt quoad conscientiam consummare eum, qui cultum præstabat*, c.9:9. per quæ vivere homo non poterat; quæque ad peccatoris justitiam & vitam nihil faciebant, nec eum consummabant: *Nihil enim consummavit lex.* Hebr.7:19. Præcepta enim moralia erant propriè præcepta fœderis, ceremonalia autem erant accessoria. In qua distinctione, cujus neglectu Judæi sæpè adeo peccabant, ac adhuc miserè errant, dum umbris & ceremoniis istis sese oblectare amant (vide Hos. 6:6. coll. Matth.9:13. *Pietate delector, & non sacrificio; & agnitione Dei præ holocaustis.* Jer.7:22,23. *Non locutus sum cum patribus vestris, & non præcepi ipsis, quo die ipsos eduxi ex Ægypto, de holocausto & sacrificio. Sed verbum hoc præcepi ipsis: Auscultate mihi, & fiam vobis in Deum, & vos fietis mihi in populum* &c.) Judaismi & Christianismi discrimen situm est. *Qua à morali differt.*

IV. Circa legem illam considerabimus, 1. in genere, ejus institutionem, *Circa quam*

mi-

in genere considera- tur ejus institutio (in auctore ministerium, causas & usum. 2. in specie illius precepta. 3. denique ejus abrogationem.

V. Est ea lata, ut & reliquæ leges, ab ipso Dei Filio, unico testamenti sponsore, qui omnia ad illud pertinentia per gradus suos exequi ac peragere debuit: quo hæc Dei severitas, populique servitus, & figurarum rudimenta, venturamque lucem præcedentes umbræ pertinebant.

ac internuncio illius) VI. Internuncius ejus fuit *Moses*, qui ab hac legislatione, tanquam præcipuâ ministerii sui parte agnoscitur. *Lex per Mosen data est.* Joh. 1: 17. Nam legis moralis præcepta condito mundo coæva sunt; & promissio mox à lapsu audita est. Cui demum Moses hanc cerimoniarum sepem circumdedit, primusque & solus statutorum ac dogmatum leges tradidit; quas innovare vel auctiores facere nemini post ipsum licuit.

& ministerium. VII. Jam olim sub *Promissione* variæ obtinebant cerimonię & sacrificia, quæ quamvis Deum auctorem haberent, libera tamen semper erant & voluntaria; nec tanto cum onere ac jugo, cumque execrationis ingeminatione ac quotidianis diris, peccati memoriam renovabant. Ille enim terror post latam legem, ac verba minantia: *Quisquis non manserit in omnibus* &c. demum accessit. Ante illud tempus autem nudi erant Ecclesiæ ritus, ejusque in infantili ista ætate serperastra, quibus ad Messiæ fidem contenderet, eoque adhuc absente, saltem imagine ejus pasceretur.

VIII. Nec alium respectum habuerunt *sub Mose*, ante μοσχοποιΐαν; quanquam ab eo adauctæ, & non adeo liberæ, ut ante, relictę sint, instituto tabernaculo ac sacerdotio Aaronico. Non enim ista jugum protinus imponebant; cum tabernaculum potius gratiosæ Dei habitationis inter homines signum foret; & de futura Dei in carne habitatione Ecclesiam admoneret. vid. Esai. 8: 14. *Et erit* Jehova *in sanctuarium* &c. ac sacra Aaronis præfectura nondum omnes tanquam impuros altari arceret; cum isto tempore adhuc *primogenitorum* oblationes legamus, Exod. 24: 5. nec ad unum locum eas initio determinatas fuisse constet: *Altare terreum facito mihi; ut sacrifices super ipsum holocausta tua -- quocunque in loco jubebo celebrari memoriam nominis mei, veniens ad te benedicam tibi*, Exod. 20:24.

IX. Post peccatum autem vituli Ecclesiæ fata mutata, atque viliora facta sunt. Quosque Deus ut filios hactenus habuerat, ac ex Ægyptiaco ergastulo liberatos in domum suam cooptaverat, jam instar servorum, qui vernilitatem in Ægypto contractam nondum dedidicerant, durius habere

con-

constituit: ac *dominatum in eos exercuit*, Jer. 31:32. &, ut Apostolus Hebr. 8:9. Prophetæ verba explicat, *neglectius habere* instituit. Magnam enim partem in longo illo per deserta errore periere; cæteri autem variis cerimoniis onerati Deo adductius servire, inque servilibus ministeriis ætatem agentes, Deum, non ut patrem, sed ut dominum, adire ac colere jussi sunt. Quod clarissimè docet Ezechiel c. 20:25, 26. ubi, ob peccatum in deserto commissum, ait, Deum illis *statuta dedisse, quæ non bona erant*, eosque *cum oblationibus suis impuros declarasse*; *traductosque primogenitos*, adscitis in locum eorum Levitis, altari arcuisse. Sicut & Paulus Gal. 3:19. *Legem ob transgressiones superadditam* dicit.

X. Unde Moses, renovato Dei fœdere, post acceptas secundas tabulas, quæ gravioribus verbis armatæ erant, omne demum ceremoniarum choragium & jugum, genti imposuit; peccatumque non solum istud, sed & alia omnia, sollemnibus verbis quotidie fateri, & sacrificiis ac pecudum cruore altaribus inscribere, ac laborantis nec unquam satis lætæ conscientiæ gemitus ac suspiria tabernaculo affundere jussit. Quæ reatus adhuc manentis perpetua & publica exprobratio erat, quam non ferre solum, sed peragere ipsi debebant.

XI. Omnis autem legis hujus vis à lege operum erat (unde Paulus eam ad legem operum refert, & *legem* κατ᾽ ἐξοχὴν sæpe appellat) quæ tam gravi peccato violata, atque additâ mox execratione, repetita peccatorem gravissimè urgebat; cumque peccatum nondum digno sacrificio expiatum esset, maledictionem intentare, eamque omni modo repræsentare non cessabat. Quo sacrificiorum, lustrationum, aliarumque ceremoniarum ritus percommodè faciebant; quæ, absque hoc, nullo jugo graves, solumque innocui ritus & cultus Dei adminicula fuissent: nunc autem, execratione adhuc incumbente, inde quoque maledictionem traxere, ejusque exercendæ, ac quotidie iterandæ, fuerunt instrumentum.

XII. Atque hinc jam ultro patent latæ istius legis *causæ*; atque *usus*, quos in priscâ Ecclesiâ habuit. *Ut & causa atque usus,*

XIII. Non satisfaciunt enim Judæi, volentes eam datam partim *sanitatis* causa, partim ut *naturæ & philosophiæ* compendium; quale quid de tabernaculo dicunt, in quo omne cœlum descriptum autumant. Probabilius est quod adfert Maimonides, Deum istis institutis populum suum ab idololatria Gentilium, ac præcipuè Sabæorum, avertere voluisse: unde operoso adeo cultu, qui vel superstitiosissimis satisfacere poterat, eoque fere gentium sacris contrario, eum occupari ac detineri voluit. *tum non satis commodi, quos Judæi comminiscuntur,*

Hhhh XIV. Ve-

tum veriores. XIV. Veriores autem cultus iſtius cauſæ ſunt: 1. Ut Deus Eccleſiam iſto tempore veluti adoleſcentem ſub pædagogo poneret, & difficili miniſterio proterviam ejus delaſſaret ac compeſceret, (vid. Gal. 4: 1, 2, 3. *In quantum tempus hæres infans eſt, nihil differt à ſervo, quum ſit dominus omnium, ſed ſub tutoribus & curatoribus eſt uſque ad tempus prædefinitum à patre. ita & nos quum eſſemus infantes, ſub elementa mundi eramus in ſervitutem ſubjecti.*) eamque per terreſtres *figuras* & *umbras* ſenſim ad majora perduceret, Hebr.10:1. & 9: 23. atque ita, dum venturo olim Salvatori per veterum deſideria ac *ſitim* viam ſternit, Matth. 11: 28. Hebr. 2: 15. gradibus quibuſdam ſalutis humanæ opus abſolveret. 2. Præſertim poſt perfidiam in deſerto commiſſam, multiplici iſto ſacrificiorum apparatu, peccatum in quotidiano cultu, non verbis, ſed fuſo ſanguine, exprobrare, iſtoque terrore ac maledictionis imagine Eccleſiam ſuam exercere voluit: fuit enim *in ipſis hoſtiis commemoratio peccatorum anniverſaria.* Hebr.10:3. Unde *chirographum in placitis nobis ſubcontrarium*, Apoſtolus appellat, Col.2:14. ac *legem* hanc *maledictionem interminare* ait, Gal. 3:10. quippe quæ execrationem nondum ſublatam docebat; omneque id *miniſterium mortis ac condemnationis* fuiſſe dicit, quam ubique repræſentabat, nec niſi meliori ſacrificio auferri poſſe clamabat, 2.Cor.3:9. Unde & peccatum Judæ dicebatur *ſcriptum in carnibus altaris.* Jer.17:1. 3. Lex illa erat typus Chriſti, mortiſque ejus, omniumque ejus beneficiorum, Eccleſiæ olim præſtandorum, imaginem gerebat; quæ victimarum morte, & luſtrationibus expiationibuſque typicis adumbrabat: *Quæ ſunt umbra futurorum; corpus autem* eſt *Chriſti.* Col.2:17. Unde *Chriſtus finis legis* appellatur, Rom.10:4. Lexque hæc inſtar *pædagogi ad Chriſtum* ducere, *ut per eum juſtificemur*, Gal. 3: 24, 25. *umbramque* continuiſſe *futurorum bonorum* dicitur, Hebr. 10: 1. quæ una cum Chriſti adventu in Nov. T. demum præſtita & impleta ſunt. Quæ Eccleſiæ Chriſtianæ dignitatem magnopere augent, cui effingendæ ac adumbrandæ univerſum populum ac Eccleſiam præcedere Deus voluit; quæ videl. venienti ei in mundo appareret, & aditum ac commeatum pararet. 4. Inſerviebat ea diſcernendis ac diſterminandis Judæis à gentibus, erectâ *ſepe intermedia*, Eph 2:14. quæ populorum *inimicitiam* fundabat, v. 15. quamque reconciliatis poſtea gentibus aboleri oportuit. Nam *per ipſum habemus acceſſum utrique in uno Spiritu ad Patrem*; adeoque gentes *non amplius hoſpites & advenæ ſunt, ſed cives ſanctorum & domeſtici Dei.* v. 18, 19. Ex qua gentium abdicatione non poterat non piorum dolor ac luctus accendi;

qui

qui regnum Dei longissimè patere, ac promissam Abrahamo hæreditatem adduci desiderabant. 5. Nec inter Gentes solum & Judæos, sed & inter ipsos Judæos discrimen faciebat, quorum alios ab altari & conspectu Dei arcebat, ut totum Israëlem (vid. Num. 1:51. & 3: 10. *Aharonem & filios ejus præficito, ut observent sacerdotium suum: nam quicunque extraneus accesserit, morte plectetur.*) alios autem accedere sinebat, sed non ultra primum limen, ut Levitarum ac Sacerdotum turbam; solum autem Pontificem maximum ad interius adytum, ipsumque Dei sacrarium. Quæ docebant, nondum venisse verum Sacerdotem, qui omnem Dei populum ex æquo ad Deum adduceret, nec *viam ad sancta* adhuc vulgò *manifestatam* esse. Hebr. 9: 8.

XV. Atque hæ præcipuæ legis illius fuerunt causæ. Ex quibus patet: 1. Quantopere δυσβάστακτον, vel potius ἀβάστακτον fuerit illud *jugum*, Act. 15:10. tum, quod multiplex adeo cerimoniarum ministerium foret impositum, idquè tanta cum necessitate, ut sine iis peccatorum remissio non daretur; tum præsertim, quod illæ non suaves, vel significatu jucundæ, sed fidei graves & tristes forent, quæque cum onere ac conscientiæ nondum perpurgatæ gemitu exantlarentur. Quod onus ac jugum, quod hic præcipuè considerandum est, à legis moralis vi, atque adhuc vigentis maledictionis stimulo, ut vidimus, proveniebat. 2. Quomodo veteres fuerint sub lege, sub cujus φρουρᾷ *custodia* eos Apostolus conclusos dicit, Gal. 3:23. Quia nimirum cum peccatum nondum deletum foret, per legem aliquid ipsis impositum fuit, quod expiatione peractâ locum habere non potuisset. Unde fideles sub N. T. non amplius sunt sub lege, nec sub eâ esse possunt: *Nunc* enim *absque lege justitia Dei manifestata est, cui testimonium perhibet Lex & Prophetæ.* Rom. 3: 21. Sicut hoc passim urget Apostolus, hęreditatem gentium, quæ Abrahamo promissa fuit, non posse cum illa servitute, quæ Israëli incumbebat, subsistere. 3. Denique cur Christus sub illa lege nasci debuerit: *Factus sub lege.* Gal. 4:4.

Ex hisce patet jugi legis cerementalis gravitas, & quomodo veteres sub lege fuerint, curque Christus sub ea nasci debuerit.

XVI. Apparet hinc *porro* cœcitas *Judæorum*, qui, patriæ legis tenacissimi, & rituum externorum ad superstitionem observantissimi, ejus tamen causas, & scopum, & usum ignorant, atque inutili isto ministerio sese ad vanum delassant. Quin &, serpente ulterius errore, in eo justificationis suæ causas quærunt, atque, anxium & scrupulosum istum cultum Deo imputantes, ita sese Deo placere posse confidunt; quomodo ne sapienti quidem ac cordato viro satisfacerent. Ita enim loquuntur in sua liturgiâ, *se talibus præceptis & sanctificari, & justificari, & vivificari.*

Iudæorum circa hanc legem cœcitas.

Cum tamen de his præceptis dictum non fuerit, *qui fecerit illa, vivet in eis*; nec proprie fœderis conditio, sed ejus accessio fuerint; & externa quædam λατρεία, quæ infanti populo pro elementis & umbrâ foret, donec plenior lux Ecclesiæ affulgeret. *Lex igitur adversus promissa Dei? ne eveniat. Si enim data esset lex, quæ posset vivificare; revera ex lege esset justitia.* Gal. 3: 21. *Atque etiam ego dedi eis statuta non bona & judicia in quibus non viverent.* Ezech. 20: 25. *Nam pietate delector, & non sacrificio; & agnitione Dei præ holocaustis.* Hos. 6: 6. *Diligere Deum ex toto corde -- & proximum ut se ipsum plus est quam omnia holocausta & sacrificia.* Marc. 12: 33.

Quibus affines sunt Sociniani

XVII. Quibus affines sunt *Sociniani*, partim sub lege plenam peccatorum condonationem, sine Christi satisfactione, ex legis videl. illius observatione, statuentes: partim, & contrario errore, præcepta hæc crassa & rudia appellantes, solo legislatoris placito instituta, sine ratione ac mysterio ullo; unde Christus novus legislator, in suo regno, ea facessere jusserit, substituto rationali ac potiori cultu. Quæ pretiosa impure istius Theologiæ effata sunt, quæ Marcionis blasphemiam de Deo Vet. Test. non parum redolent.

& Anabaptistæ.

XVIII. Similiter *Anabaptistæ* Deum exteriora in his mandatis solum jussisse, nec fidem puritatemque cordis magnopere flagitasse statuunt. Quæ profana sunt, & Dei sapientiæ ac sanctitati injuria. Non enim, quanquam γυμνασίαν σωματικὴν hæc præcepta fere continerent, prorsus inanis & bruta, sed significatione λογικὴ fuit hæc λατρεία; ut Apostolus epistola ad Hebræos ostendit.

LO-

LOCUS VIGESIMUS
DE
PERSONIS SACRIS.
CAPUT VIII.
De Pontifice ac Sacerdotibus.

I. HActenus legem dogmatum in genere vidimus. Considerandæ jam illæ per partes sunt. Erant autem dogmata seu cerimoniæ omnes duplicis generis, aliæ publicè, aliæ privatim usurpandæ. Publicæ quinque erant classium, 1. *Personarum* sacrarum. 2. *Actionum.* 3. *Rerum.* 4. *Locorum.* 5. *Temporum.* Quæ nos omnia, tum quoad externam eorum figuram, tum quoad spiritualem significationem, strictim perlustrabimus. *Cerimonia erant publica vel privata. Illa erant quinque classium.*

II. Personæ sacræ erant, vel *ordinariæ,* videl. Pontifex, Sacerdotes, Levitæ, Nethinim: vel *extraordinariæ,* ut Nazirei, Rechabitæ. *Persona sacra erant duplicis generis:*

III. Inter personas sacras, sacratissimus erat Pontifex, dignatione maximus, regisque folio ista in republ. proximus; sub quo reliquus erat Sacerdotum ordo. De quibus videbimus 1. eorum *constitutionem.* 2. *sanctitatem* requisitam. 3. officium & *ministerium.* *inter quas pracipua erat* PONTIFEX.

IV. *Constitutio* complectitur, illorum, 1. *electionem.* 2. *consecrationem.* 3. *successionem.* *Illius* CONSTITUTIO,

V. *Electio* Pontificis, primò jussu ac designatione Dei peracta est, in Aarone ac filio ejus Eleasare: *Jube accedere ad te Aaronem fratrem tuum, cum filiis suis secum, è medio filiorum Israelis, ut sacerdotio fungatur mihi.* Exod. 28:1. *Exue Aaronem vestibus suis, ut induas eis Eleasarem filium ejus,* Num. 20:26. deinceps, juxta Judæos, penes consessum septuaginta senum & reges permansit. *1. per electionem,*

VI. *Consecratio* Pontificis, tribus rebus constabat, vestitu, unctione, sacrificio. *II. consecrationem, quæ constabat*

VII. *Vestibus sacris*, quibus in templo ministrare mos erat, Lev. 8:7, 8, 9. Pontifex per dies septem continuos manè induebatur, & vesperi rursus exuebatur. Quem ritum Moses erga Aaronem administravit. Lev. 8:7. & seqq. I. VESTIBUS SACRIS:

quæ erant Pontifici, vel aureæ, numero octo

VIII. *Veſtes* autem *illas* quod attinet, ea Pontifici (unde & reliquorum ſacerdotum veſtitus patebit) erant duplices, aureæ & albæ.

IX. *Aureæ* appellabantur, non quod totæ auro conſtarent, vel omnes auro illuſæ ac interſtinctæ forent; ſed quod quibuſdam ex iis aurum variè intextum, reliquæ autem cæteris ejus veſtibus ornatiores & ſplendidiores erant. Indumenta hæc aurea, Hebræis בגדי זהב dicta, erant octo: *Femoralia* מִכְנְסַיִם / *Tunica* כְּתֹנֶת / *Baltheus* אַבְנֵט / *Cidaris* מִצְנֶפֶת / *Pallium* מְעִיל / *Ephod* אֵפוֹד / *Pectorale* חֹשֶׁן / & *Frontale* צִיץ. De quibus legere eſt Exod. 28.

(quatuor priores etiam reliquis Sacerdotibus communes erant, poſteriores quatuor Pontifici propriæ. In quibus quotidie in ſanctuario miniſtrabat: non vero facile iis utebatur extra templum) vel albæ, quatuor.

X. Ex veſtibus hiſce ſacris, quatuor priores etiam reliquis Sacerdotibus communes erant; quatuor autem poſteriores ad Pontificis ſolius cultum ſpectabant. Erant vero omnes ex lino puriſſimo ac pretioſiſſimo.

XI. Atque in ſacro hoc ornatu miniſtrabat Pontifex quotidie in ſanctuario; juxtaque eum Sacerdotes ſuo ordine. Sine hiſce enim veſtibus ſacris operari non licebat. Atque ubi vel minimum ex iis deerat, Pontifex מחוסר בגדים *defectus veſtibus* dicebatur, & profanus habebatur.

XII. Non autem facile extra templum iis utebantur; quanquam & hoc accidiſſe nonnunquam conſtet. Extra Hieroſolymam autem iis uti prorſus nefas erat.

XIII. Præter veſtes aureas habebat quoque Pontifex quatuor veſtes *albas*, בגדי לבן appellatas, quatuor prioribus cognomines, *tunicam* videl. *braccas, cingulum* & *pileum*, ſeu cidarim, ex lino contextas; quibus ſolus utebatur Pontifex, ſemel in anno, cum piaculare ſacrum adminiſtraturus interius adytum intraret. Quo peracto veſtes eas deponebat, ſequenti anno novas rurſus accepturus. Agitur de iis Lev. 16:4,32.

2. unctione

XIV. *Unctio* per totidem dies fieri ſolita erat, antequam ſacrum oleum amiſſum erat. Iſtud enim, ſemel à Moſe confectum, Exod. 30. nongentos ferè annos duraſſe volunt: deinde autem Pontificis inauguratio ſolo veſtitu peracta fuit.

(diſcrimen unctionis pontificalis & regiæ)

XV. Videtur autem idem fuiſſe oleum, quo & Reges nonnunquam inaugurati leguntur; quanquam alii diverſum fuiſſe velint. Alios enim eo perfundi nefas erat. *Carnem hominis ne eo ungito, aut ſecundum confecturam ejus ne facitote ſimile ei: res ſancta eſt* &c. Exod. 30:32, 33. Utriuſque autem unctionis, inter alia, hoc præcipuum diſcrimen erat: quod omnes & ſinguli Pontifices in initiatione ſacro oleo linerentur, unde *ſacerdo-*

cerdotes uncti appellantur, Lev. 4: 5. & 6: 22. Reges autem non omnes, sed ii solum, qui rebus turbidis, & successione ob tumultus ac seditiones incertâ, in Davidis solium evehebantur: ut in Salomone & Joâ patuit, 1. Reg. 1: 39. 2. Reg. 11: 12.

XVI. Tertius initiationis ritus erat *sacrificium*, quod Pontifex inunctus, & sacrâ veste indutus, in muneris auspicium offerebat; imo & quilibet sacerdos gregarius, ex lege Lev. 6: 20. *Hæc esto oblatio Aharonis, & filiorum ejus, quam offerent Jehovæ semper, quo tempore ungetur eorum aliquis* &c. *3. & sacrificio.*

XVII. *Successionem* Pontificum quod spectat, videnda tum familia Pontificalis, tum modus successionis in illa. *III. & successionem.*

XVIII. Primus Pontifex fuit *Aaron*, ex tribu *Levi*. Cujus duo filii, *Eleasar* & *Ithamar*, binas constituerunt familias sacerdotales; quarum prior tantum fuit Pontificalis. *Et exuens Moses Aaronem vestibus ipsius, induit eis Eleasarem filium ipsius. Et mortuus est Aaron ibi, in vertice montis.* Num. 20: 28.

XIX. Turbata autem postea videtur hæc successio. Heli enim Pontifex Ithamarides fuisse creditur. Cujus posteri Pontificatu rursus exciderunt, Salomonis tempore, per Abjatharem. Quo amoto, ad veram stirpem honor iste postliminio rediit, per Zadocum Eleasaridem. 1. Reg. 2.

XX. Atque hæc Pontificum constitutio erat. Sacerdotes vulgares quod attinet, ritus inaugurationis eorum multa cum Pontificum initiatione communia habebat: de quibus videri potest Exod. 29. & Lev. 8. Discrimen ferè in his duobus situm erat: 1. quod omnes & singuli Pontifices, in novi honoris exordio, ungebantur: sacerdotes autem reliqui in primâ consecratione filiorum Aaronis inuncti & consecrati censebantur. 2. quodque Pontifices oleo in capite perfundebantur, Exod. 29: 7. conf. Lev. 8: 12. & 21: 10. Sacerdotes autem oleo, admixto victimarum sanguine, in sacrâ veste leviter tantum adspergebantur. Exod. 29: 7. Lev. 8: 12. & 21: 10. SACERDOTUM *vulgarium inauguratio,*

XXI. Succedebant autem sacerdotes hi in sacerdotium, natalium jure, prævio tamen senatorum magni consessus examine, si quibus forte familiæ aut generis mota controversia, vel corporis vitiis morbisque, aliisve modis probrosi, & sacro muneri impares forent. *& successio.*

XXII. Typica autem erant hæc omnia. *Consecratio* enim Pontificis denotabat Christi Sacerdotis nostri divinam vocationem & initiationem ad *Spiritualis horum significatio.*

ad iſtud munus. *Non enim ſibi quis ſumit hunc honorem, ſed qui vocatur à Deo, ut & Aaron. Sic & Chriſtus non ſemet ipſum glorificavit, ut fieret Pontifex, ſed qui locutus eſt ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Hebr. 5: 4, 5.

Cultus hic omnis myſticus. XXIII. Myſticus etiam erat veſtium cultus. Singularis enim ejus ſplendor & dignitas in Pontifice, Chriſti eminentiam, internumque juſtitiæ ac ſanctitatis ornatum teſtabatur. Speciatim *Ephod* & *Pectorale*, duodena tribuum nomina Dei quotidie ob oculos exponentia, jugem Chriſti interceſſionem ſignificabant; utpote qui ſemper in templo Dei degit, *intercedens pro nobis, ſemperque vivit ad interpellandum pro nobis.* Rom. 8: 34. Hebr. 7: 25. *Pallii* ac *balthei* figuram Eſaias explicat cap. 61: 10. *Induit me veſtibus ſalutis, pallio juſtitiæ amicit me.* & c. 59: 17. *Induit juſtitiam tanquam loricam, & induit veſtes ultionis amictum, & operuit ſe tanquam pallio zelo.* & c. 11: 5. *Et erit juſtitia cingulum lumborum ejus, & fides cingulum renum ejus.* h. e. officium mediatorium geret in juſtitia & veritate. Nec abludunt, quæ ad oram pallii dependebant *tintinnabula*, & *mala punica*; quæ, Chriſto prædicante ac miniſtrante, clarum Euangelii ſonum, & germinantia Eccleſiæ prata, virtutumque omnium florem ac odorem promittebant. *Lamina* aurea, *Sanctitas Jehovæ* appellata, conſummatiſſimæ Pontificis noſtri ſanctitatis ſignaculum eſt. Ac ſicut Pontifex hoc ornatu Iſraëlem Deo conciliare, cultumque ipſorum acceptum reddere, ac rerum ſanctarum labem auferre ferebatur, Exod. 38. ita hæ præcipuæ Pontificis noſtri partes ſunt; qui virtutum noſtrarum ſordes auſert, noſque ipſos, ac cultum noſtrum omnem Deo gratum reddit. *Habentes ergo Pontificem magnum. -- Non enim habemus Pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris. -- Accedamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ.* Hebr. 4: 14, 15, 16. *Spirituales* noſtræ *victimæ acceptæ ſunt Deo per Jeſum* Chriſtum. 1. Petr. 2: 5.

Quo myſterio impleto, omnis veſtium ſanctitas deſiit. XXIV. Quo myſterio adimpleto, nunc omnis veſtium ſanctitas deſiit. Unde nec Chriſtus, nec Apoſtoli, in ſacris iis uſi ſunt. Cum omne illud diſcrimen, juxta cum ciborum ac dierum diſtinctione, perierit. Ut ex mera ſuperſtitione Papa Stephanus A. C. 260. veſtitum ſacerdotalem in Eccleſiam Nov. T. reduxerit.

Myſterium unctionis. XXV. *Oleum*, divinitatis inhabitationem & Sp. S. dona ſignabat. *Unxit te Deus oleo lætitiæ ſupra conſortes tuos*, Pſal. 45: 8. *Verba Dei loquitur; non enim ex menſura dat Deus Spiritum*, Joh. 3: 34. Nec oleo ſolum, ſed & *ſanguine* proprio, qui eſt *ſanguis Nov. Teſtam.* Hebr. 10: 29.

conſe

consecratus est. Ut olim Pontifex sanguine sacrificii.

XXVI. Quod autem non primus solum Pontifex, sed & reliqui ejus successores ungerentur, id quidem sacerdotii unitatem significabat, sed simul defectum testabatur; cum Sacerdotes illi non forent perpetui & (nondum quippe peractâ omni expiatione) successores deberent expectare; cum Pontifex noster Sacerdotium possideat ἀπαράβατον, *non transiens*, & perfectum, Hebr. 7: 24. Quod denique, præter summum Pontificem, etiam reliqui inferioris ordines Sacerdotes sacrabantur, id spirituale nostrum Sacerdotium, in quod à Christo allecti sumus, adumbrabat: unde & sacræ unctionis, & Spiritus ac sanguinis Christi participes evadimus, *stolasque nostras*, ut est Apoc. 7: 14. ubi ad sacerdotalem hunc ritum alluditur, *in sanguine Agni dealbamus.* Cui concinunt dicta Joh. 1: 16. *Et ex plenitudine ipsius nos omnes accepimus, & quidem gratiam pro gratiâ.* 1. Joh. 2: 27. *Unctio, quam accepistis ab eo, in vobis manet.* 1. Pet. 2: 5. *Estis sacerdotium sanctum, ad offerendum spirituales victimas Deo per Jesum Christum.*

XXVII. Ad hanc Pontificis sacerdotumque constitutionem pertinebat, imo ex ea oriebatur, illorum dignitas & sanctitas externa: quæ præcipuè occurrit 1. in corporis animique eorum integritate & dotibus. 2. in matrimonio. 3. in puritate circa mortuos tuendâ. SANCTITAS *Pontificis, & Sacerdotum externa,*

XXVIII. Elucebat *primò* Pontificis & Sacerdotum dignitas in corporis animique præstantia, quæ extra omne probrum existere debebat. *In quocunque è semine tuo per generationes eorum fuerit corporis vitium, ne accedito ad offerendum cibum Dei sui.* Lev. 21: 17. Ac corporis quidem vitia, quæ aliquem altaris ministerio arcebant, Magistri 142. enumerant. Mores quoque à graviori labe puri esse debebant. Quibus omnibus Christi veri Sacerdotis perfectio adumbrabatur, qui est *agnus inculpatus & intaminatus.* 1. Pet. 1: 19. Post cujus adventum externæ istius impuritatis leges cessant. *1. in corporis animique integritate & dotibus.*

XXIX. *Secundò* apparebat eorum sanctitas in conjugiis. Cujus leges feruntur Lev. 21. quoad Sacerdotes, v. 7. *Mulierem meretricem, aut profanatam, & mulierem repudiatam à viro suo ne accipiunto: nam sanctus est eorum quisque Deo suo.* quoad Pontificem, v. 14. *Viduam, aut repudiatam, aut profanatam meretricem, istiusmodi ne ducito; sed virginem e populis suis ducito uxorem.* Ut Sacerdotibus meretrice, repudiata & profanata; Pontifici præter has viduâ insuper interdiceretur. Magistrorum glossas nunc mittimus. *II. in matrimonio.*

XXX. Ideo ne Sacerdotum genus pollueretur, habebant tabulas genealogicas, in quibus parentum nomina, genus &c. recenserentur, ex quibus de natalium puritate constaret. *Isti quæsiverunt quisque scripturam suam, qui suum genus prædicabant, sed non inventa sunt: quapropter ut polluti absteriti sunt à sacerdotio.* Ezra 2: 62. conf. Neh. 7: 64.

quod mysticum erat. XXXI. Typica etiam erant hæc omnia, & castos ac puros Ecclesiæ erga Christum amores flagitabant. Non enim ille ab adulterâ ac fornicatrice, quæque à mundo vel Satanâ stuprum passa est, & alienigenæ denupsit, sanctum & castum amorem exspectare potest. *Aptavi enim vos,* quos *uni viro, ut virginem puram sistam,* nempe Christo. 2. Cor. 11: 2.

III. *in abstinentia à contactu mortui* XXXII. Denique commendandæ Pontificis ac Sacerdotis dignitati ac puritati faciebat, quod mortuorum contactu peculiari religione abstinere cogerentur. De quo Lex est Lev. 21: 1, 3, 10, 11, 12. ubi Sacerdotibus luctus in proximorum obitu solum permittitur; Pontifici vero, cum unicus foret, semperque in atrio versari deberet, omnia luctus signa, quocunque in funere, prohibentur; imo ne ad mortui quidem cadaver unquam accedere ipsi conceditur; quia *corona Dei* & *sacra unctio* supra ipsum erat.

& signis luctus. XXXIII. Duo autem luctus signa speciatim ipsi prohibentur: I. ne *caput denudaret,* Lev. 21: 10. conf. c. 10: 6. Talmudici, ut & Chaldæus, aliique, vertunt, *comam capitis sui non nutriat.* II. Ne *vestimenta laceraret,* Lev. 21: 10.

quæ itidem typica erant. XXXIV. Quæ rursus typica erant, & Christi, veri Sacerdotis, internam sanctitatem adumbrabant. Qui hac in re veteribus Sacerdotibus fuit major, quod sine pollutionis metu mortuos tangeret, cum solo attactu iis vitam dare posset. Quod in mortem imperium cum penes Veteris Test. sacerdotium non esset, legis istius antistitibus, ne cerimonias contaminarent, mortuis appropinquare interdictum prorsus erat.

XXXV. Ex hisce omnibus magna erat apud Hebræos sacerdotalis ordinis dignitas; ac præsertim Pontificis: cui tanquam sacrorum principi in iis primatus dabatur, quique ista in republ. Regi habebatur proximus, & ab ipso rege colebatur, ac humaniter habebatur. Quæ omnia concludunt ex Lev. 21: 8. *Sanctificabis illum, quia cibum Dei tui ipse offert. Sanctus esto tibi, quia sanctus est. Ego Iehova sum sanctificator vester.* Atque isto exemplo etiam sacrorum antistites etiam in honore haberi jubet Paulus, 1. Tim. 5: 17. *Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore afficiuntor; maximè qui laborant in sermone & verbo.*

Ita

XXXVI. Ita Pontifex & Sacerdotes constituti & ab aliis separati, illaque sanctitate ministerio sacro se dignos præstantes, ritè illud obibant. Quod eorum ministerium ut breviter perlustremus, erat illud partim Pontifici cum sacerdotibus commune, partim hisce vel illi peculiare. Conveniebant Pontifex & reliqui Sacerdotes in hisce. MINISTERIA *Pontifici & Sacerdotibus communia.*

XXXVII. 1. Quod utrique sacrificia offerrent, & odoramenta adolerent. *Aaron* enim *& filii ejus adolebant in altari holocausti & in altari suffitus, præter omne opus sancti sanctorum, idque ad expiationem faciendam pro Israële, prout præceperat Moses servus Dei.* 1. Chron. 6:49. conf. Luc. 1:9. *Secundùm ritum functionis sacerdotalis sortitus erat* munus *suffitus faciendi, ingrediendo in templum Domini.* Cæteri quidem Sacerdotes per vices stationesque suas, & facta primum inter sese sortitione: Pontifex autem quoties & quando ipsi libitum esset, absque sortitione; cum ipsi omnia sacra omni tempore obire fas esset.

XXXVIII. 2. Quod utrique nomine Dei populo benedicerent: *Alloquere Aharonem & filios ejus, dicendo: sic benedicitote filiis Israëlis* &c. Num. 6: 23. Pontifex quidem sollemnem in modum, in templo, in anniversario sacro, expressa cum nuncupatione sacratissimi nominis, juxta formulam Num. 6: 23, 24, 25, 26. cum extra terram sanctam in cognomine solum Dei benedictiones ac preces ecclesiasticas concipere fas esset; nec extra templum sacro Dei nomine facile uterentur. Ordinariam autem benedictionem peragebant etiam sacerdotes gregarii.

XXXIX. 3. Quod utrique pariter de leprâ judicarent. *Homo, quum erit in cute carnis ejus tumor -- aut aliquid* vergens *ad plagam lepræ, tum adducetur ad Aharonem Sacerdotem, aut ad unum è filiis ejus sacerdotibus.* Lev. 13: 2.

XL. Nobile autem imprimis ac primarium *Pontificis* munus erat, semel quotannis piaculare sacrum offerre, & templi adyta intrare. Quo sollemni die ipse omnia sacra, etiam quæ illius festi propria non erant, solus obibat. *Semel* autem tantum singulis annis sacratissimum illum templi recessum, ac numinis veluti sedem ac thalamum, ingressum esse, ex Lev. 16:2. & Hebr. 9:7. constat. *Primarium Pontificis munus semel quotannis intrare in sancta sanctorum.*

XLI. Cum autem periculum foret, ne qua res fortuita illum contaminaret, ac sollemni sacro prohiberet; illud si forte accideret, quotannis sub diem jejunii creabant vicarium; qui, si quam pollutionem sub illud tempus Pontifex contraxisset, vel immundo forte visu per noctem sese inquinasset, ea die rem sacram faceret. Vocabaturque sub primo tem- VICARIUS *Pontificis.*

plo כֹּהֵן מִשְׁנֶה / 2. Reg.25: 8. Jer.52: 24. Sub ſecundo כגן / eratque ordinariò ille, qui dignitate ac ſucceſſione pontificatui erat proximus.

Sacerdotum ordinariorum, diſtributorum in varias claſſes,

XLII. *Sacerdotum ordinariorum* munia quod attinet, diſtributi illi erant in varias claſſes, partim à Moſe, partim à Davide; qui in 24 ordines eos redegit: quorum ſexdecim erant Eleazaridæ, octo Ithamaridæ, 1.Chron.24. Qui numerus etiam ſub ſecundo templo duravit quanquam non eædem familiæ ſemper manſerint incolumes, ſed novæ quædam poſt reditum ex Babylone in ordinem iſtum fuerint adſcitæ, Neh. 7: 39. & 10: 1. & 12:1.

XLIII. Veniebant iſtæ claſſes per vices Hieroſolymam, ſingulæque in templo hebdomadem unam ſacris operabantur. Adeo ut bis in anno ad unumquamque ordo rediret. Unaquæque autem Sacerdotum claſſis rurſus in ſeptem ordines diſtribuebatur, juxta ſeptem hebdomadæ dies, quibus illi miniſtrandum foret.

officia ſpecialia.

XLIV. Officia illorum ſpecialia, præter jugis ſacrificii aliarumque, ſeu ſollemnium, ſeu votivarum & ſpontanearum, victimarum oblationem, erant: quolibet die bis in altari aureo ſuffitum facere. Exod.30:7,8. Lampades in templi atrio inſtruere, & accendere. Exod.27:21. Ignem ſacrum curare, ne extingueretur, Lev.6:12,13. Aram emundare, cinereſque everrere, Lev. 1: 16. Quolibet Sabbato panes ſacros recentibus permutare. Exod. 25:30. Lev.24:6. Prophanos denique impuroſque à templi limine arcere. Num. 5: 2. Deut. 23: 10. Præter quod altaris tabernaculique, ſeu templi miniſterium, ad docendum quoque conſtituti erant, Deut. 17: 9. Ezech. 7: 26. Mal. 2: 7. ut alia eorum munera, quibus in Synedrium cooptati, fungebantur, omittam.

Sacerdotibus cum Levitis commune officium excubare circa templum.

XLV. Præter hæc Sacerdotum cum Levitis commune officium erat, excubare circa templum, diſpoſitis quaquaverſum in templi ambitu cuſtodiis, & de nocte vigiliis. Quæ 24 ſtationum erant, unaquæque autem ſtatio decem rurſus hominum; ut univerſa cuſtodum cohors 240 capitum eſſet. Quod munus concludebant ex Num.18:2,4.

Stantes in templo miniſtrabant Sacerdotes, ac primum loti:

XLVI. Miniſtrabant autem in templo Sacerdotes ſtantes: quod colligebant ex loco Deut.18:5. *Eum ſelegit Jehova Deus tuus ex omnibus tribubus ad perſtandum miniſtrando in nomine Iehovæ* &c. cum nemini in loco ſancto ſedere fas foret, niſi ſoli regi; ac primum loti, ex lege Exod. 30:19,20. *Ut lavent Aaron & filii ejus ex eo manus ſuas & pedes ſuos, quum erunt ingreſſuri tentorium conventus: lavanto aqua, ut non moriantur* &c. Quod, ſub comminatione mortis inſtitutum, ſtricte adeo ſervabatur,

batur, ut, ſi vel antea laviſſent, tamen templum ingreſſuri iterum lavarent.

XLVII. Ex quibus omnibus Sacerdotes, tum quod ſtantes ac nudis pedibus rem divinam facerent; tum quod tenui lino veſtiti erant, quod ſæpius de die ponere ac ſumere neceſſe erat, dum identidem lavare vel miniſterium mutare opus habebant; tum denique quod ſolis ferè ſacrificiorum carnibus veſcerentur; frequentibus morbis obnoxii erant. *qui hinc frequentibus obnoxii erant morbis.*

XLVIII. Secundum omnia hæc munera, Sacerdotum templo, ſpecitim ſecundo, inſervientium, hi gradus & hæc genera erant. 1. Erat Pontifex Maximus, Sacerdotum omnium princeps, ac ſacrorum veluti Rex. 2. Pontificis Vicarius, סגן/ dignitate, ac plerunque ſucceſſione, Pontifici proximus; ſub cujus imperio reliquæ Sacerdotum familiæ. 3. Sub hoc rurſus erant duo, qui eandem operam ipſi præſtabant, quam ille Pontifici, קתיקולין dicti. 4. Sub his erant ſeptem, אמרכלין appellati, qui claves templi aſſervabant. 5. Qui ſub ſe habebant tres ad minimum, ſacro ærario præfectos; qui vocantur גזברין/ ſeu theſaurarii. 6. Quos ſequitur ראש המשמר / cuſtodiis templi præpoſitus. 7. Tum is qui ראש בית אב *caput paternæ domus* appellatur. 8. Reliqui autem omnes de Sacerdotum plebe ac vulgo erant; quos Sacerdotes idiotas Hebræi indigitant. *Pontificis & Sacerdotum diversi gradus.*

XLIX. Præter hoſce inſuper ordines quindecim, ſpecialia enumerantur munera, quorum ſingula habebant ſuos præfectos, qui rurſus magnam ſub ſeſe habebant Sacerdotum turbam: 1. Erat præfectus temporum, qui indicabat tempora ſacrificiorum. 2. Portarum templi, qui ſignum dabat illas aperiendi & claudendi. 3. Cuſtodiarum templi. 4. Cantorum. 5. Inſtrumentorum muſicorum. 6. Sortium jaciendarum ſuper Sacerdotibus, illo die miniſtraturis. 7. Columbarum & avium, quæ in templi ambitu divendebantur ſacrificare volentibus. 8. Teſſerarum, quibus opus erat ut vina acciperentur ad libamina. 9. Vinorum; qui ipſa vina depromebat. 10. Aquarum urbis & templi, quibus ad ſacrificia opus erat, ne earum unquam foret defectus. 11. Valetudini Sacerdotum præpoſitus, ſeu ἀρχιάτρρ. 12. Panum propoſitionis præfectus. 13. Suffimentorum conficiendorum. 14. Velorum & cortinarum templi. 15. Veſtium Sacerdotalium.

L. Atque hæc Vet. Teſtam. hierarchia erat, in qua magnum perſonarum diſcrimen, variique gradus ac limites, quibus quemque ad Deum accedere oporteret, obſervabantur. Quod diſcrimen ſub N. T. ſublatum eſt, *Perſonarum in hac V.T. hierarchia*

magnum discrimen: sublatum sub N.T.

eſt, *ubi non eſt Judæus nec Græcus, nec ſervus nec liber, nec mas nec fœmina*, Gal.3:28. omniſque illa ſervitus ſub hominibus, omniſque hierarchia ac ſacrorum imperium extinctum eſt: *Et Paulus, & Apollos, & Cephas, & mundus, & vita, & mors, & præſentia, & futura, omnia noſtra ſunt*. 1.Cor.3:22. Sicut cultus quoque, qui in Vet. T. pro ratione temporis iſtius, magna ex parte carnalis & corporeus erat, nunc prorſus ſpiritualis eſt, nec tot ambagibus ut ad Deum perveniatur opus eſt. Cum non adeo difficiles nunc aditus habeat, ſed *Spiritus* ſit, *quique adorant eum, in Spiritu & veritate adorare* eum oporteat. Joh.4:24.

Horum δήλωσις ſpiritualis.

LI. Altius autem hæc ſpectabant. Et *Pontifex* quidem, in ſacro iſto ordine eminens, Chriſtum, verum Sacerdotem noſtrum, ſignificabat; qui oblato ſanguine ſuo proprio, iſto cum libamine in cœleſti ſacrario pro nobis comparet. vid. Hebr.9:12. *Non per ſanguinem hircorum & vitulorum, ſed per proprium ſanguinem intravit ſemel in ſancta, æterna redemtione inventa*. & c.7:27. *Non habet quotidie neceſſe, quemadmodum Sacerdotes, prius pro ſuis peccatis offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit ſemel ſe ipſum offerens*. Quique nullo *Segene* ac vicario indiget; cum ipſe *ſemper vivat, ad interpellandum pro nobis*, Hebr.7:25. Quem honorem non ſine ſacrilegio Pontifex Romanus rapuit, dum ſe, modo Petri, modo Chriſti vicarium fatetur. Sub Chriſto autem non his vel illis, ut iidem Pontificii ſibi imaginantur, novum ſub Nov.T. Sacerdotium demandatum eſt, ſed fideles omnes ſub ipſo tanquam duce ſuo deſcripti, ſpirituali omnes ſacerdotio funguntur; quod *Sacerdotum minorum* turba adumbrabat; ac ſpirituales hoſtias Deo offerunt, *facti per Chriſtum Sacerdotes Deo & Patri*, Apoc.1:6.5:10. ac ἱεράτευμα ἅγιον *ſacerdotium ſanctum, ad offerendum ſpirituales victimas, acceptas Deo per Jeſum Chriſtum*. In quo miniſterio, qui alios ad Deum adducunt, ii ſpeciatim Sacerdotes ſunt. *Et adducent* (gentes, v.19.) *fratres veſtros -- atque etiam accipiam ex illis* (gentibus) *Sacerdotes & Levitas*. Eſai.66:20, 21. Sicut ita Paulus ſe dicit *miniſtrum Chriſti* eſſe *ad gentes*, ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, *ut oblatio gentium ſit accepta*.

CA-

C V P U T I X.

De Levitis & Nethinæis.

I. POst Pontificem & Sacerdotes ſequuntur Levitæ, Sacerdotibus ad minora in templo opera præſtanda in auxilium dati. Quorum videbimus 1. miniſterium, 2. miniſterii ætatem. LEVITARUM

II. Levitæ interdum dicuntur omnes qui de tribu Levi erant, quam Deus ſolam, rejecto univerſo Iſraële, tanquam impuro, poſtquam in vitulo peccaſſet, ad ſacrorum miniſterium aſſumſerat, Ezech.20:26. Speciatim vero illi, qui de tribu Levitica prognati, genus tamen ab Aarone non traxerunt. Qui proprie Levitæ appellantur, & Sacerdotibus, Aaronis poſteris, opponuntur.

III. Munus ipſorum erat, Sacerdotibus miniſtrare, atque inferiora miniſteria in tabernaculo, ac deinde in templo, obire; ubi diverſum paulo eorum munus fuit. *miniſterium,*

IV. Familiæ Levitarum tres erant, Kahatitæ, Gerſonitæ & Meraritæ: quæ ſingulæ ſuos præfectos habebant. Quorum qui dignitate primus erat, univerſi Levitici generis caput ac princeps, & à Pontifice ſecundus, ejuſque ſucceſſor & hęres erat. *ſecundum familias eorum;*

V. Dum tabernaculo, quod erat mobile quoddam templum, inſervirent, illudque in deſerto oberraret, ad Kahatitas præcipuæ ac nobiliores miniſterii ejus partes pertinebant; cum ipſa arca, ac vaſa omnia ſacra, ipſorum curæ forent tradita, quæ humeris portare, & de loco in locum transferre debebant. Gerſonitæ tabernaculi vela, aulæa, ac exteriora tegumenta; Meraritæ aſſeres, columnas reliquamque molem, obſervabant. Num.4:4,25,26,31,32. *in deſerto*

VI. Tabernaculo deinde in Cananæâ, certâ in ſede locato, ac extructo poſtea templo, ei Levitæ juxta ordines ſuos rurſus miniſtrarunt, & vel Sacerdotibus in cædendis victimis, aliiſque miniſterii partibus inſervierunt, vel Cantorum ac Æditorum munera præſtitere. *& terra Canaan:*

VII. Diſtribuerat enim Rex David omne Levitarum genus in tres ordines, quorum unuſquiſque viginti quatuor claſſes continebat. Qui ad primum ordinem pertinebant, Sacerdotibus in miniſterio ſuo aderant; *juxta ordines ſuos.*

erant-

erantque eodem modo ut illi, in 24 ſtationes diviſi, quæ ſingulæ per vices hebdomadam ſuam in templo explebant; rurſuſque unaquæque ſtatio in ſeptem turmas diſtributa erat, quæ ſingulis diebus officium faceret. Secundi ordinis Levitę Muſicos concentus templi moderabantur, ac Deum voce organiſque laudabant. Tertius ordo æditiuorum erat, qui & ipſi in ſuas familias diſtributi erant, 1.Chron. 24.& 25.& 26.

VIII. Cum verò magnus eorum eſſet numerus, etiam extra templum doctorum in Iſraële munus geſſerunt. *Doceant judicia tua Jacobum, & Legem Iſraëlem: ponant ſuffitum in naſo tuo, munus integrum ſuper altari tuo.* Deut. 33: 10. Qui ideo per Iſraëlitarum urbes ac tribus diſperſi, opimis reditibus à Deo aucti ſunt, ut alacrius ac ſine curâ iſti rei vacarent.

Ætas in ipſis ad miniſterium requiſita.

IX. Atque ex hac legum peritia, non ſacra ſolum, ſed & civilia judicia exercebant, variaſque reipubl. partes attingebant. Quod jam à Davidis ac Joſophati temporibus uſitatum fuit, 1.Chron.26:29. 2.Chron.19 18. Ac multi quoque ipſorum, una cum Iſraëlitarum primoribus: in ſupremum gentis concilium adſcripti fuere.

X. Ætatem, Levitarum miniſterio præfixam, quod attinet, in ea quatuor obſervari debent gradus. 1. ubi menſem à nativitate impleverant, Deo offerri ac conſecrari debebant. *Recenſeto filios Levi, ſecundum domum majorum ſuorum, per familias ſuas: omnes mares a nato uno menſe & deinceps numerato.* Num. 3: 15. coll. v. 40. 2. ubi ad 25 annum pervenerant, per manuum impoſitionem initiabantur. *Quod ad Levitas, à nato viginti quinque annos & deinceps, venito* Levita *ad militandum militiam in miniſterio tentorii conventus.* Num. 8: 24. Jamque in templo adeſſe, ac miniſterio ſuo defungi ipſis fas erat. 3. Impleto trigeſimo ætatis anno, poſt *miniſterium miniſterii* ad *miniſterium oneris*, ſeu tranſportationem tabernaculi admittebantur. Num. 4: 47, 49. 4. Quinquageſimo demum anno rude donabantur. Quod de gravioribus tabernaculi miniſteriis; non vero de obſervatione *cuſtodiæ* & reliquo ejus cultu accipiendum eſt. *Ex quo vero natus fuerit Levita quinquaginta annos, revertetur à militia hujus miniſterii, ut non miniſtret amplius: attamen ſervito fratribus ſuis* obeuntibus militiam *in tentorio conventus cuſtodiendo cuſtodiam, quamvis miniſterium ipſe non exerceat.* Num. 8: 25, 26. Atque hæc Levitarum ſacra erat *militia*, ut Scriptura appellat, Num. 4: 3. & 8: 25. ad quam per gradus veluti provehebantur; tandemque abſolutis ſtipendiis ac militiæ veteres, quieſcere jubebantur. Ad quos gradus allu-

alludere videtur Apostolus, 1. Tim. 3:13. *Nam qui benè ministraverint, gradum sibi bonum parant, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Jesu.*

XI. Ut vero extructo templo paulo diversum fuit ipsorum ministerium, ita in ætate quoque facta tum immutatio. Cum enim non amplius difficili circa tabernaculum labore occuparentur (*Etiam Levitis non est portandum tabernaculum, & ulla instrumenta ejus ad ministerium ejus*, 1.Chron.23:26.) sub Davidis tempora vigesimo ætatis anno ministerium ingrediebantur. *Nam in actis Davidis posterioribus numerus Levitarum fuit horum, nempe à nato viginti annos & deinceps.* 1. Chron. 23: 27. coll. 2.Chron. 31: 17. & Ezr. 3: 8. Sacerdotibus autem ac Pontifici non eadem ætas præscripta erat, quæ Levitis. Quæ multi perperam confundunt. Illi enim puberes legitimi ministerium obire poterant.

XII. Sicut autem Levitæ Sacerdotibus ministrabant, ita ipsis Levitis alii dati sunt, qui viliora ministeria obirent, *Nethinæi* appellati, quasi dedititios aut adscriptitios dicas. Qui primum erant Gibeonitæ, à Josua, cum Cananæam intraret, servati; quibus Davidis ac Salomonis tempore alii ex devictis Cananæis accessere. NETHINÆI.

XIII. Ac sacra quidem hæc Levitarum militia, tam multiplici opere circa unum tabernaculum occupata, omnes fideles repræsentabat; qui sub Christo, summo sacerdote, vario in ordine, ministeriis, donis, Deo ministrant. *Distinctiones donorum, ministeriorum, & actionum sunt: sed idem Spiritus, idem Dominus, idem Deus, qui operatur ea omnia in omnibus.* 1.Cor. 12: 4, 5, 6. Speciatim autem eos repræsentabat, qui fratrum suorum oblationem Deo præparant. *Levitarum mystica significatio.*

CAPUT X.

De Naziræis & Rechabitis.

I. HÆ erant personæ sacræ ordinariæ. Sequuntur extraordinariæ, *Nazirai* & *Rechabitæ.*

II. Naziræus נָזִיר *separatum* notat; peculiari videl. sanctitate à reliquis discretum, & certo vitæ generi ac ordini astrictum. Unde קָרְבָּן tales dicebantur, munus ac donum, quasi Deo consecrati. NAZIRÆI

erant, vel nativi,

III. Erant hi vel *nativi*, vel *votivi*. *Nativi* seu Dei jussu, seu parentum oblatione, ante nativitatem eorum facta, tales erant. Ut Simson. *Naziræus Dei erit puer iste inde ab utero*. Jud. 13:5. Et alii.

vel votivi.

IV. *Votivi* proprio voto se ipsos sacraverant, idque ferè ad certum tempus. Quod si expressum non foret, menstruum erat. Quod Judæi suo modo colligunt ex Num. 6: 5. *Omnibus diebus voti Nazireatus sui novacula ne transito super caput ejus; usque dum compleantur dies isti, quibus voverit se Jehovæ Naziræum fore.*

Nazireatus leges.

V. Nazireatus autem hæ erant leges, ad humiliationem & abnegationem sui facientes: 1. ut *abstinerent vino*: quod ad ipsas uvarum pelliculas & acinos extendunt; omnique potu inebriante, שכר / qualiscunque ille liquor, ac undecunque expressus fuerit. 2. ut *comam alerent*; tanta quidem religione, ut ne pilum quidem unicum abradere vel evellere fas foret, nisi tempore voti peracto. Quo facto attondebantur, oblatoque sacrificio, votivam cæsariem, tanquam rem sacram, in peculiari templi conclavi concremabant. 3. Ut *ad cadaver mortui non accederent*. Num. 6: 3-10. Quod & Pontifici interdictum vidimus, Lev. 21:11. Si vero ex improviso mortui vel morticinii attactu polluerentur, votum redintegrandum & de novo Nazireatus tempus implendum erat.

Eorum vestes.

VI. Quod de veste quæritur, an illa quoque Naziræis peculiaris fuerit? id quidem nullibi legitur. Quod de Johanne Baptista enim adferunt, qui *habebat vestimentum suum è pilis camelinis, & zonam coriaceam circum lumbos suos*, Matth. 3:4. id non Naziræorum, sed Prophetarum, ac præsertim Eliæ, exemplo factum est. Unde Elias describitur *homo pilosus, cingulo pelliceo accinctus lumbos suos*. 2. Reg. 1:8. conf. Zach. 13:5 *AP udefient Prophetæ, quisque à visione suâ quum prophetabit, & non induent pallium & pilos ad abnegandum*. Matth. 7: 15. *Cavete vero vobis à pseudo-prophetis, qui veniunt ad vos cum vestimentis ovium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces*. Aliquam tamen eorum cum prophetis in vestimonio convenientiam fuisse, forte à vero non plane abludit.

An tales fuerint, Iosephus Patriarcha?

VII. Quærunt pariter, an Josephus Patriarcha, ac Samuel Propheta Naziræi fuerint? Resp. Priorem, cum lex illa tum nondum lata fuerit, non quidem Naziræum, sed eximium inter fratres, eorumque coronam ac decus fuisse: quod innuitur, cum appellatur נְזִיר אֶחָיו Gen. 49: 26. & Deut. 33:16. posteriorem autem verè Naziræum ex matris voto fuisse.

Samuel?

1. Sam. 1:11. *Si dabis ancillæ tuæ semen masculum, dabo ipsum Jehovæ omnibus diebus vitæ ejus; & novacula non admovebitur capiti ejus.* conf.

conf. v. 22. & 28. Licet appelletur vir נִכְבָּר *honoratus*, 1. Sam. 9: 6. & in cœtibus ac conviviis hominum converſatus ſit, cap. 9: 13, 23, 24. ac Iſraëlem judicaſſe legatur, 1.Sam.7:15,16,17. de Pauli voto Act. 18: 18. & ſumtu in Naziræos facto c.21:23,24,26. aliter ſtatuendum videtur. *Paulus?*

VIII. Sed & de Chriſto Servatore quærunt, an ille Naziræus fuerit? Reſp. Si externum votum ſpectes, non fuiſſe; cum vinum bibiſſe, & mortuos tetigiſſe legatur. Nec Naziræus, à נזיר/ per Zain; ſed Nazarenus, à נצר/ per Tſade, appellatus fuit; quæ vocabula tota radice differunt. Fuit autem Naziræus ſpirituali ac ſanctiori modo, cum à peccatoribus ſeparatus ac ſanctiſſimus fuerit, *Pontifex pius, ſine vitio, non coinquinatus, ſeparatus à peccatoribus, & altior cœlis factus*, Hebr.7:26. Quæ ejus ſanctitas per Naziræorum in V. T. ſanctitatem adumbrata fuit. Cumque illo nos omnes quoque Naziræi, & Deo peculiari religione ſacri, ac à mundo diverſi eſſe debemus. Perverſe enim Pontificii partem Eccleſiæ tantum ſanctam nuncupant; & monachorum ſuorum vota & inſtituta cum Naziræorum ſanctimoniâ comparant. Vota enim utrobique diſparia nimium ſunt. Et quæ ab adverſariis voventur, pleraque ſuperſtitioſa ſunt, nec ullo divino præcepto, quale de veteribus Naziræis vidimus, aut exemplo nituntur. Veri autem Naziræatus diſciplina eſt, curare per omnem vitam ſobrietatem & humilitatem, & incumbere iis rebus quæ ad regnum Dei & juſtitiam ejus adipiſcendam faciunt. *& Chriſtus?* *In quo Naziræatus veritas.*

IX. *Rechabitas* quod attinet, illi à parente Jonadabo, filio Rechab, hoc inſtitutum acceperant, 1. ut ne vinum biberent 2. nec agros aut vineas colerent, 3. atque extra oppida ſub tuguriis ac paupere tecto degerent. *Et dedi coram iis, qui de domo Rechabitarum erant, calices plenos vino & pocula: & dixi ad eos, bibite vinum. Et dixerunt: non bibemus vinum. Nam Jonadab filius Rechab, Pater noſter, interdixit nobis dicendo: ne bibatis vinum, vos & filii veſtri in ſæculum. Et domum ne ædificetis; & ſemen ne ſeratis; & vineam ne plantetis, neque habeatis; ſed in tentoriis habitetis omnibus diebus veſtris; ut vivatis dies multos ſuper terra, ubi commoramini.* Jer. 35: 5, 6, 7. RECHABITÆ.

X. Quæ peculiaris familiæ iſtius religio erat, à parente tradita, ut filios nepoteſque, corruptis iſtis temporibus, à vitæ hujus deliciis & commodis averteret; & prophetarum oraculis, qui imminentes Judæis calamitates & exilium canebant, fidem adſtrueret; terramque iſtam, quam miſeri Judæi adeo deamabant, non tanti æſtimandam doceret. Erat autem inſtitutum hoc prorſus humanum, nullâ voti religione adſtrictum,

ſed ſola erga parentem reverentia obſervatum. Unde iidem, majore neceſſitate, cum hoſtiles copiæ Judæorum agros vaſtare occiperent, licet forte non prudenter, ſine ulla tamen perfidiæ culpâ, in urbem commigraſſe leguntur. *Factum autem eſt, cum aſcenderet Nebucadnezar, Rex Babel in terram: & diximus, venite, intremus Hieroſolymam propter copias Chaldæorum & Syrorum. Igitur habitamus Hieroſolymis.* Jer. 35:11.

LOCUS VIGESIMUS PRIMUS

DE

ACTIONIBUS SACRIS.

CAPUT XI.

De SACRIFICIIS.

ACTIONES SACRÆ V. T.

I. Actenus ſpectavimus *perſonas ſacras*: ſequuntur nunc *actiones ſacræ*; quæ cum conſiſterent, vel in *ſacrificiis*, vel in *ſacramentis*, quæ ſub hac periodo fuerunt; hæc autem ſingulari loco deinceps nobis tractanda ſint, de illis nunc agemus.

Præcipue erant in SACRIFICIIS.

II. In ſacrificiis videbimus 1. eorum nomen & naturam. 2. Originem ac inſtitutionem. 3. genera, 4. adminiſtrationem. 5. uſum & ſignificationem. 6. denique abrogationem.

Eorum nomina

III. Sacrificium Hebr. מנחה & זבח dicitur; Græcis δῶρον & θυσία; quæ conjunguntur Pſal. 40: 6. זבח ומנחה *Sacrificio & munere non oblectabaris.* & Hebr. 11:4. *Fide* πλείονα θυσίαν *potius ſacrificium Abel præ Caino obtulit Deo; per quod teſtimonium conſecutus eſt, quod juſtus eſſet; teſtante* ἐπὶ τοῖς δώροις *ſuper donis ejus Deo.* Speciatim מנחה ſeu δῶρον notat oblationem è frugibus, quæ Deo conſecrabantur; זבח autem & θυσία oblationem è pecudibus, ſeu victimam, quæ mactabatur, fuſoque ſanguine divinum numen placabat.

& natura.

IV. Erat ergo *ſacrificium* oblatio religioſa, qua Sacerdotis miniſterio res aliqua Deo ſacrabatur, & ſollemni ritu deſtruebatur, in cultus ſpiritualis ſymbolum.

V. Dif-

V. Differt autem ſacrificium à ſacramento, quod in ſacrificiis Deo ab hominibus aliquid offeratur; in Sacramentis vero contra Deus favoris ſui ſymbola hominibus porrigat. Quanquam ſacrificia ipſa aliqua ſui parte etiam ſacramenti rationem haberent.

VI. Sacrificiorum *Originem* quod attinet, perperam Pontificii ea ſub *Origo.*
ſtatu innocentiæ obtinuiſſe, juriſque naturalis eſſe volunt. Quod nulla ratione ſtatuunt. Cum ex naturâ Dei, ac naturæ integræ, iſte cultus non fluat: omneque hoc inſtitutum poſitivi ac cerimonialis juris ſit. Unde recte Apoſtolus, *Deus non habitat in templis manu factis, nec à manibus hominum colitur*, *προσδεόμενός τινος*. Act. 17:24, 25. *Nunquid ego ederem carnem boum, & ſanguinem arietum biberem?* Pſal. 50:8-13.

VII. Prima autem eorum mentio poſt lapſum occurrit. Ac à *Proto-* *Poſt la-*
plaſtis ſacrificatum, & primam fœderis gratiæ promiſſionem ſanguine *pſum, in*
dedicatam, ex *tunicis pelliceis*, quibus amicti fuerunt, Gen. 3:21. quidam *Protopla-*
colligunt. conf. Apoc. 3:18. *Conſulo tibi, ut emas à me -- veſtimenta* *ſtis,*
alba, ut amiciaris, & non fiat manifeſtum dedecus nuditatis tuæ. Atque huc putant reſpici Lev. 6:31. 7:8. *Sacerdos autem, quum offert holocauſtum alicujus, pellis holocauſti quod obtulerit, illius Sacerdotis eſto.*

VIII. Alterum, ſi non primum, fuit ſacrificium *Caini & Habelis*, pri- *eorumque*
mi fratrum paris; quorum alter de frugibus, alter de pecudum grege, ove *filiis,*
aut vitulo, faciebat. Gen. 4:2-5.

IX. Tertium memoratur *Noachi*, Gen. 7:2. & 8:20. quod ſacrum *& ſequen-*
Deus accipiebat, inque pauxillo iſto ſemine è diluvii aquis ſuperſti- *tibus Pa-*
te, novi mundi ac Eccleſiæ, ſpem faciebat. *Quumque odoratus eſſet* *triarchis.*
Jehova odorem illum gratum, dixit Jehova cum animo ſuo, non iterum maledicturus ſum amplius terræ, propter hominem; eo quod figmentum cordis hominis ſit malum a pueritia ipſius; iterumque non percutiam amplius omnia viventia, quemadmodum feci. Gen. 8:21.

X. Quartum fuit *Melchiſedechi*, Gen. 14:18. Qui non panem & vinum, ſed pecudem obtulit. *Panem* autem & *vinum* non obtuliſſe, ſed *protuliſſe* narratur; non ut ſacerdos, ſed ut Rex, qui Abrahamum, cum victrici manu, ab hoſte reducem, epulo excepit.

XI. Quinto ſacrificaſſe legitur *Abrahamus*, Gen. 12:7, 8. & 22:13. poſtque eum *Iſaacus*, Gen. 26:25. & *Jacobus*, Gen. 28:18. & 35:3, 7.

XII. In *Ægypto*, ſacrificiorum cultu, ut videtur, collapſo, Exod. 5:1. *Dimitte populum meum, ut feſtum celebrent mihi in deſerto*, coll. c. 8:26.

ſub Iſraëlitarum exitum inſtitutum fuit *Paſcha*; quod tum ſacrificium, tum convivium ſacrum fuit: *Paſcha noſtrum pro nobis ſacrificatum eſt*, 1.Cor.5:7. conf. Deut.16:5,6.

XIII. Circa hæc tempora obtulit quoque inter Idumęos, aut Arabes, *Jobus*, c.1:5.& 42:8. inter Midianitas. *Jethro*, Exod. 2:16. 21. & 18:12. & inter Syros ac Moabitas, *Bileam*, Num.22. & 23. & 24. Quæ Eccleſiarum olim florentium inter gentes iſtas erant reliquiæ.

Qui tum fuerint ſacerdotes?

XIV. Sacerdotio autem eo uſque, avito more, fungebantur familiarum præcipui ac *primogeniti*. Qui ſacerdotes illi ſunt, quorum mentio occurrit Exod. 19:22. coll. cap. 8:26, 27. 9:13. & 24:5. In quorum locum, ob peccatum in vitulo commiſſum, rejecta univerſa gente, tanquam *impura*, Ezech. 20:26. lecti ſunt *Levitæ*, atque inſtitutum fuit *Sacerdotium Aaronicum*. Exod.40:12,13. Lev.8:2.

Inſtitutio ſacrificiorum divina fuit.

XV. Atque hæc ſacrificiorum fuit origo & antiquitas, mundo tantum non coęva: quæ auctore Deo *inſtituta* fuiſſe dubitari non poteſt; tum quia humano cultu ac ſuperſtitioſis ritibus Deum venerari nefas eſt: *quis enim cognovit mentem Domini, aut quis conſiliarius ejus extitit?* Rom. 11:34. atque utcunque illa *rationem habeant ſapientiæ, in cultu voluntario & ſubmiſſione animi -- non tamen ullius ſunt pretii.* Col. 2:23. tum quia Abel *fide obtuliſſe*, ac *teſtimonium accepiſſe* legitur, *quod Deo placuerit*, Hebr.11:4. Fides autem ſolo Dei verbo nititur.

Alia vero eorum ratio fuit ante legem, alia poſt eam.

XVI. Utcunque autem divina eorum inſtitutio fuerit; multum tamen ea, ante legem & cultum Moſaicum, differebant à ſacrificiis ſub lege poſtmodum præſcriptis. Ante legem enim illa erant 1. libera, nulli loco, tempori, aut hominum ordini adſtricta. 2. nec tanta neceſſitate, ut ſine ea peccatorum expiatio non contingeret, injuncta. 3. nec denique aut jugum tum erant, aut maledictionem præferebant, eamve quotidie ingeminabant, vel cum convitio peccata exprobrabant: ſed ad fidelium conſolationem potius pertinebant, erantque gratiæ Dei pignora, *& bonæ conſcientiæ* ἐπερωτήματα, 1. Pet. 3:21. quæ veterum ſpem ac fidem in Meſſiam confirmabant. *Nam non locutus ſum patribus veſtris, neque præcepi ipſis, quo die eduxi ipſos ex Ægypto, de iis quæ ad holocauſtum, vel ſacrificium. Sed verbum hoc præcepi ipſis, dicendo: auſcultate voci meæ, & fiam vobis Deus, & vos fietis mihi populus, & ambulate in omni via, quam præcipiam vobis, ut benè ſit vobis.* Jer.7:22,23.

Sacrificiorum diſcrimen

XVII. Diviſio ſacrificiorum, quoad genera ac ſpecies, commodiſſimè ex quadruplice capite deſumitur; prout illa variabant, vel 1. materiæ, vel

2. for-

2. formæ ac finis; aut 3. temporis; aut 4. denique personarum ratione.

XVIII. Quod ad *materiam*, ea erant triplicia: nimirum *victimæ, oblationes*, & *libamina*; unde primariæ illorum species erant זֶבַח / מִנְחָה / נֶסֶךְ / prout vel pecudes, vel fruges, vel olei ac vini liquores Deo offerebantur. Quorum illæ ad aram mactabantur; istæ sacro ritu templo inferebantur, parsque earum adolebatur; isti autem sacrificiis affundebantur, ac in altari Deo libabantur. *1. ratione materiæ,*

XIX. *Animalia*, quæ offerre fas erat, quinque erant generum, 1. *vaccæ* aut *tauri*, sub quibus vituli continentur. 2. *oves*. 3. *capræ* ac hædi. 4. *columbæ*. 5. *turtures*. Passerum enim genus vix immolabatur. vide Lev. 14. *quorum animalium fuerint?*

XX. Cum autem Deus bestias tantum ac res inanimes sibi offerri juberet, abominationi erat omnis ἀνθρωποθυσία: quo piaculo, ac infanda & crudeli devotione, Satan apud gentes coli voluit; tum ex κακοζηλίᾳ sacrificiorum Abrahami ac Jephtæ; tum ut fidem ac expectationem sacrificii Christi, quod solum expiatorium est, paulatim eradicaret; sanguinemque illum, qui Deum placaturus foret, aliorum hominum communione vilem ac promiscuum faceret. *non hominum.*

XXI. Sacrificia ex frugibus dicebantur מנחה / constabantque ex simila; cui affundebatur oleum, addebanturque thuris odores. Unde acceptum pugillum, cum universo thure, adolebat Sacerdos Jehovæ; reliqua ipsi cedebant. Lev. 2:1,2,3. propter dona thurea autem mincha *suffimentum memoriale* erat Deo gratissimum. *Oblatio è frugibus,*

XXII. Nefas erat donis istis *mel* aut *fermentum* admiscere. Lev. 2:11. Quod Judæi propter idololatras factum hariolantur; cumque illi rebus istis ad sacrificia uterentur, Deum contrariis ritibus placari voluisse: Apostolus vero ad mores refert. *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova massa, sicut estis fermenti expertes. Etenim Pascha nostrum pro nobis sacrificatum est*, nimirum *Christus. Itaque festum agitemus non fermento veteri, nec fermento malitiæ & nequitiæ; sed non fermentatis panibus sinceritatis & veritatis.* 1. Cor. 5:7,8. *sine melle ac fermento,*

XXIII. E contrario omne munus *sale saliendum* erat. Lev. 2:13. Quod similem fidei ac sinceritatis imaginem habebat; & sacrificia nostra rite condienda, & à corruptione custodienda esse docebat: quo Deo placere, ac ipsi immortalitatis evadere participes possimus. *Sermo vester semper cum gratiâ sit, sale conditus*. Col. 4:6. *Omnis sermo putris ex ore vestro ne exeat*. Eph. 4:29. *Vos estis sal terræ*, Matth. 5:13. Sal enim immortalitatis emblema erat. Unde *fœderis salis* in Scripturis appellatio. Num. 18:19. 2. Chron. 13:5. *sale contra salienda.*

Libamina. XXIV. *Libamen* ex vino affundebatur holocauſtis & ſacrificio votivo & ſpontaneæ oblationis, & infeſtis; quibus & מנחה / hoc eſt, munus dapale, adjungebatur. Exod.29:40. Num.15:3,4,5.

II. ratione formæ. XXV. Ratione formæ ac finis, ſacrificia rurſus erant triplicia; alia, *holocauſta*; alia *pacifica*. Quæ tamen non ita opponebantur, quin in uno eodemque ſacrificio & expiatio & gratiarum actio locum habere poſſet.

Holocauſta. XXVI. *Holocauſta*, dicebantur, quæ tota igne conſumebantur; quale fuit ſacrificium juge; de quo mox videbimus. Unde etiam עולות dicebantur, quia tota in fumum aſcendebant. Quanquam autem illa in Dei gloriam cremarentur, ſimul tamen peccatorum expiationem repræſentabant.

Sacrificia pro peccato. XXVII. Sacrificium *pro peccato*, חטאח / ἁμαρτία, illi expiando, & peccatoribus ad ſacrorum communionem reducendis ſerviebant. Aguturque de iis Lev.4:2. Erant autem pleraque pro impuritatibus ceremonialibus, vel levioribus quibuſdam noxis; aut etiam pro gravioribus, modò non ex ſuperbia, aut elatâ manu facta, ſed ex ignorantia ſeu imbecillitate commiſſa eſſent. Num.15:25. coll. cum Lev.6:4,6.

pro reatu. XXVIII. Cum ſacrificio pro peccato conveniebat ſacrificium *pro reatu*, אשם πλημμέλεια appellatum; quod certa quædam duntaxat peccata procurabat: reliqua verò procurabantur ſacrificio ἰδικῶς חטאת dicto. De illo videre eſt Lev.5:1. & 7:1,2. Illius hæc peculiaris ratio erat: quod ſacrificii dominus, manu hoſtiæ impoſita, delictum coram Jehova, ad templi oſtium, fateri; &, ſi in proximum peccaſſet, de illata injuriâ ſatisfacere deberet. Num. 5: 7. *Qui tegit defectiones ſuas, non proſperabitur; qui vero fatetur & derelinquit, afficietur miſericordiâ*, Prov.28:13. Pauperiores autem offerebant turturum par, aut duos columbarum pullos, Lev.5:7. quale beatæ Virginis ſacrificium erat; aut, ſi nec hiſce ſufficerent, decimam ſimilæ, ſed ſine oleo ac thure, Lev.5:11, 12. *quia*, inquit lex, *ſacrificium pro peccato eſt*. Quæ infirmitatis ſacrificiorum iſtorum accuſatio erat.

Pacifica. XXIX. Sacrificia denique tertii generis, quæ pacifica שלמים appellabantur, pleraque libera & voluntaria erant; & erant vel εὐχαριστικά, pro beneficiis acceptis; vel votiva & εὐκτικά, pro futuris. Eaque in tres partes dividebantur, quarum prima Deo, altera Sacerdotibus, tertia offerentibus, ad epulum in templi atriis, cedebat. Lev.3:1. & 7:11.

XXX. Quæ inſignis figuratio erat noſtræ cum Chriſti ſacrificio communionis; in cujus partem venimus, deque ſanctâ ejus carne per fidem epulamur.

lamur. Utque Christi, ita & Christianorum sacrificia, hoc typo exprimuntur: *Rogo itaque vos, fratres, per miserationes Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, placentem Deo, rationalem cultum vestrum.* Rom. 12: 1.

XXXI. *Tertia* sacrificiorum divisio à temporis circumstantia desumitur. Unde alia erant *stata*, alia *occasionata*. Stata erant, vel *anniversaria*, vel *menstrua*, vel *hebdomadalia*, vel *quotidiana*, vel certis denique annorum intervallis recurrebant. *Anniversaria* erant, quæ festis sollemnioribus, Paschatis, Pentecostis, festi tabernaculorum, in novi anni exordio, ac præsertim expiationis die, offerebantur. De quibus omnibus vide Num. 28. *menstrua*, noviluniis; *hebdomadalia* Sabbatis peculiaria erant. *III. ratione temporis quæ varia.*

XXXII. Maximè autem celebre erat *sacrificium juge*, תמיד dictum, Græcis ἐνδελεχισμὸς; quia nunquam omittebatur, seu festus, seu profanus foret dies. Constabat autem duobus agnis anniculis, quorum alter mane, alter vesperi mactabatur. Quod primo ad montem Sinai institutum, Exod. 29:38. deinde post diuturnam omissionem, Num. 28: 3, 4. innovatum legitur. *Sacrificium juge.*

XXXIII. Τὸ μυστικὸν hujus sacrificii erat, mortem Christi, veri *agni, qui tollit peccata mundi*, Joh. 1:29. conf. Esai. 53:6, 7, 12. quotidiana imagine Ecclesiæ ob oculos ponere. Qui eadem quoque horâ, qua Sacerdos agnum in templo mactabat, se ipsum patri obtulit. *Erat autem hora tertia, quando crucifixerunt eum. Et horâ nonâ clamavit Jesus voce magnâ, Eloi, Eloi* &c. Marc. 15:25, 34.

XXXIV. *Quarta* divisio sacrificiorum est ratione personarum; dum alia forent pro peccato Pontificis, Lev. 4:3-12. alia pro aberratione totius cœtus, Lev. 4: 13-21. alia pro principe, v. 22-26. alia pro homine privato, v. 29-35. eoque vel paupere, vel divite, offerebantur. Rursus pro impuris, gonorrhæis, leprosis, quædam peculiaria erant sacrificia. Quibus omnibus accedebant sacrificia & oblationes spontaneæ, Num. 29: 39. & 15: 3. &c. *IV. ratione personarum.*

XXXV. In quibus notandum 1. pro peccatorum gradibus diversa fuisse exacta sacrificia. 2. Ne tamen videretur expiatio per illa peracta fuisse, pro maximis peccatis interdum minima sacrificia imperata, teste Majemonide. 3. Speciatim in sacrificio pro universo cœtu & Pontifice, hæc duo memoranda erant, 1. quod istorum sacrificiorum sanguis in sanctuarium illatus fuerit. Lev. 4:6-17. & 16: 14. 2. caro autem extra castra cremata sit, Hebr. 13:11. *Quorum enim animalium sanguis pro peccato*

cato infertur in sancta per Sacerdotem, horum corpora cremantur extra castra. conf. Lev. 4: 12-21. & 6: 30. 16: 27. Quæ sacrificium Christi vividissimè adumbrabant.

XXXVI. Atque ex hisce videmus, quantus fuerit sacrificiorum numerus, & quanta varietas. Quæ à Deo instituta sunt, tum ut multiplici isto ministerio populum exerceret; tum ut variâ adeo imagine Christi plenitudinem, quam una figura capere non poterat, exprimeret; denique ut ipsorum sacrificiorum imperfectionem testaretur, quæ cum singula peccatum expiare non possent, tanto numero offerri, identidemque variari ac iterari debebant. Quæ omnia Christus unico ac digno sacrificio implevit pariter ac delevit.

Sacrificiorum ADMINISTRATIO

XXXVII. Sequitur *quartò* considerandâ sacrificiorum administratio: quam videbimus 1. quoad ipsum sacrificium. 2. quoad sacrificantem. 3. quoad circumstantias quasdam.

1. ratione sacrificii.

XXXVIII. In *sacrificio* videnda 1. debita ejus perfectio. 2. ætas. 3. oblatio.

Cujus considerandæ perfectio,

XXXIX. Sacrificiorum integritas & *perfectio* accuratè præscribitur Lev. 22: 22. Num. 29: 8. Requirebat autem Deus victimas adeo puras, omnique labe carentes, tum ad religionis honorem & decus; tum ad Christi, *agni inculpati & incontaminati,* 1. Pet. 1:19. innocentiam ac sanctitatem testandam; tum denique, ut nos moneret, non vilia, sed pretiosissima quæque, quodque in nobis optimum est, Deo offerendum & consecrandum esse: *Offerentes in altari meo panem pollutum. Et dixistis, qua in re polluimus te? quum offertis cæcum ad immolandum; non est malum? -- offer illud, age, præsidi tuo* &c. Mal. 1:7,8.

ætas

XL. Quoad *ætatem*, non ante octavum diem agnum, aliamve pecudem offerre fas erat. Lev. 22: 27. Quod & de infantibus, in circumcisione, cautum erat. Cum ante id tempus fœtus, à matre adhuc rubens & mollis, ac partus illuvie squallidus, nondum pro animali perfecto habeatur.

& oblatio.

XLI. *Oblatio* ipsa, quo ritè perageretur, hoc ordine, quoad præcipua illius, fiebat: 1. imponebantur victimæ manus, addita peccatorum confessione, seu ab offerente, Lev. 1:3,4. seu à Sacerdote, Lev. 16:21,22. 2. Inde victima mactabatur & in partes secabatur; quæ vel sex, vel novem erant. 3. Sanguis victimarum excipiebatur crateribus, &, ne concresceret, agitabatur. 4. Aspergebantur eo altaris cornua; quodque reliquum erat, ad ejus pedem effundebatur. 5. Holocaustum totum igne consumebatur;

batur; ex reliquis autem ſacrificiis ſolum pars aliqua; in pacificis & peccatis viſcera & adeps, quod etiam in agno Paſchali obtinebat; & in muneribus farinæ pugillus, cum olei ac thuris libamine. 6. Dumque ardebat victima, Levitæ muſico concentu Deum celebrabant; utque propitius ſacrificium acciperet, orabant. 7. Avibus autem, quod operoſius ſacrum fuiſſe tradunt Judæi, Sacerdotis pollice diſcindebatur caput; tum ſanguis ad altaris angulum exprimebatur; dein ingluvies auferebatur; tandemque diſciſſis ſub alarum receſſu carnibus, concremabantur. Lev. 1:14-17.

XLII. *Sacrificantem* quod ſpectat, eo nomine aut ipſe Iſraëlita, qui victimam adferret; aut Sacerdos, ejus nomine rem divinam faciens, intelligitur. *II. ratione ſacrificantis;*

XLIII. *Iſraëlita*, qui victimam donumve offerret, ei præſens adeſſe, atque eo tempore in atrio ſacerdotum verſari debebat. Cum vero pro populo faciendum eſſet, aderant legati univerſitatis ſacrorum cauſa, אנשי מעמד *viri ſtationarii* appellati. *Iſraëlitæ,*

XLIV. Requirebatur autem in offerentibus, 1. animus delictorum conſcius ac pœnitens, humilique cultu Deum propitium reddere geſtiens. *An delectatur Dominus holocauſtis & ſacrificiis, ut in eo quod auſcultetis voci Domini? Ecce obedire eſt melius victimâ.* 1. Sam. 15:22. *Nam pietate delector, & non ſacrificio; & agnitione Dei præ holocauſtis,* Hoſ. 6:6. *Sacrificate ſacrificia juſtitiæ, & confidite in Domino*, Pſal. 4:6. 2. ac præſertim fides & ſpes in Meſſiam venturum, qui unus digno ſacrificio genus humanum expiaret. Quomodo Habel laudatur, *quod potius ſacrificium præ Caino obtulit Deo, fide,* Hebr. 11:4. *Habebat enim lex umbram futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum.* Hebr. 10:1.

XLV. Verum ſine *Sacerdote* Deus adiri non poterat; cum ille Dei hominumque interpres hominum nomine apud Deum ageret; ſicut Propheta Dei interpres apud homines erat. *Omnis enim Pontifex, qui ex hominibus capitur, pro hominibus conſtituitur in iis, quæ apud Deum agenda ſunt, ut offerat dona & ſacrificia pro peccatis.* Hebr. 5:1. *Sacerdotis:*

XLVI. Erant autem illi, ut vidimus, olim familiarum præcipui, ſeu primogeniti, quorum ſacerdotium perduravit uſque ad Aaronis filiorumque ejus præfecturam. Poſt μοσχολατρείαν enim rejectis reliquarum tribuum primogenitis, ſolis Aaronidis ſacrificare licuit; cæterique ſub pœna mortis altari abſiſtere juſſi ſunt. Num. 3:5, 6. Quod enim *Joſua,* *quales ii fuerint?*

David, *Salomo*, ſacrificaſſe leguntur, qui de ſacra Levitarum tribu minimè erant; id non immediatè, ſed mediatè ac Sacerdotum operâ factum eſt.

XLVII. Pontifex ſacrificabat, ubi libitum eſſet: qui tamen ſacrificia potius ſolebat auſpicari, reliquaſque partes Sacerdotibus inferioribus mandare; qui ſortito id munus peragebant. Cedebantque tum illis victimarum partes præcipuæ, Exod. 29:27,28. Deut. 18:3.

XLVIII. Cum ſacerdote univerſa ejus familia, exceptis mercenariis, Lev. 22:10,11. de rebus ſacris participabat: hoc ſolum diſcrimine, quod ſacerdoti ſoli res ſanctiſſimæ, ex. gr. ſacrificiorum carnes; reliquis vero res ſanctæ, leves ſanctitates dictæ, ex. gr. primitiæ, decimæ &c. cederent. Exod. 29:37. & 30:29. Lev. 2:3. 6:17,18,25. Num. 18:19.

III. ratione circumſtantiæ, loci; ejuſque vel latioris, qui fuit tabernaculum;

XLIX. *Circumſtantia* in ſacrificiis obſervanda præcipuè eſt *locus*, qui vel latius accipitur, ut *tabernaculum* ac *templum*; vel ſtrictius, qui ſimul oblationis fuit inſtrumentum, ut *ara, igniſque cœleſtis* ſuper eâ. Non enim ſacrificia erant libera, nec temere aram ex ceſpite erigere ubivis licebat, ut à Patriarchis factitatum ante latam legem; ſed, repudiatis locis aliis, præcipuè iis quæ idololatriâ polluta erant, quæ *excelſa* dicebantur, ſolum tabernaculum ac templum à Deo ſacrificiis deſtinatum fuit. *Quicunque offeret holocauſtum, aut aliud ſacrificium, ac ad portam tentorii conventus non adducet illud, ut paret illud Jehovæ; omnino exſcindetur vir ille è populis ſuis*, Lev. 17:9. *In loco, quem elegerit Jehova Deus veſter, ex omnibus tribubus veſtris, ad collocandum nomen ſuum ibi —— eo adducetis holocauſta veſtra, & ſacrificia veſtra* &c. Deut. 12:4, 5, 6, 14, 27. & 16:2, 5.

cujus variæ fuerunt ſtationes

L. Locus *Tabernaculi* in terra Canaan primo fuit Silo, Joſ. 18:1. ac, Silunte prophanatâ, propter abductam inde arcam in caſtra Iſraëlitarum, quæ à Philiſtæis capta, nec Siluntem poſtmodum reverſa eſt, 1. Sam. 4:12. ſedeque iſtâ à Deo ſpretâ, deinceps Hieroſolyma à Deo electa eſt, ubi poſtea templum conditum fuit. *Et reprobavit tentorium Joſephi, & tribum Ephraimi non elegit. Elegit autem tribum Judæ, montem Zionis, quem diligebat*. Pſal. 78:67, 78.

LI. Tempore intermedio, deſertâ Silunte, & nondum electâ à Deo manſurâ ſede ac templo, in locis excelſis, Patriarcharum cultu olim celebribus, ſacrificaſſe fideles, modo idololatria abeſſet, ſine piaculo legimus. 1. Sam. 7:6,8,9,16. & 9:12. & 10:3,8. & 16:2,3. & 20:6. & 28,29.

uſque ad

Extructo autem deinceps templo, alibi ſacrificari non ſine ſacrilegio poterat,

rat, etiamsi idololatria abesset. Unde notantur in Scripturis pii cætero-quin reges, propter celsa non amota: *Excelsa quidem non amota sunt: sed animus Asæ fuit integer erga Jehovam, omnibus diebus ejus*, 1. Reg. 15: 14. & 22:44. *Sed adhuc populus sacrificabant in excelsis, verum tamen Jehovæ Deo suo*. 2.Chron.33:17.

exstructum templum:

LII. Locus sacrificiorum specialior erat *altare*; de quo, cum accuratius acturi simus, ubi de locis sacris, nunc *de igne sacro*, qui super eo erat, & victimas depascebat ac sanctificabat, solum videbimus.

vel specialioris, qui fuit altare, in quo IGNIS SACER; *cujus describitur historia*

LIII. Igne cœlesti sacrificia consumta fuisse sæpius in Scripturis legimus. Ut enim Abelem, Gen.4:4. ac Noachum, Gen.8:21. omittamus, Abrahami, Gen.15:17. Gideonis, Jud.6:20,21. Manoæ, Jud.13:16,19, 20. Davidis, 1. Chron. 21: 26. Eliæ, 1.Reg.18:32. & seqq. sacrificia eo modo flammata constat. Quo spectatur Psal. 20: 4. *Recordetur omnia munera tua; & holocaustum tuum incineret*. Bis autem præcipue ille erupisse legitur, 1. in dedicatione tabernaculi, Lev. 9: 23, 24. 2. templi. 2.Chron.7:1,2,3.

LIV. Cæteroquin ordinarius ille ignis, qui in altari diu noctuque excubabat, naturalis potius videtur fuisse, à Sacerdotibus eo allatus, & summa cura custoditus, Lev.1:7. *Tum componentes filii Aaronis Sacerdotes ignem super altari, struent ligna super ignem illum*. conf. c. 6: 12, 13. 9: 20. Quod præceptum de struendo ac conservando igne cum jam habuerint, antequam ignem divinitus descensurum constaret, quod demum factum Lev.9:24. ordinarium eum ignem fuisse apparet; cui etiam victimarum carnes imponebant; quas tamen subinde simulac huic igni impositæ essent, ab erumpente cœlitus igne consumtas non negamus; quod præsertim in tabernaculi ac templi initiatione factum vidimus.

& mysterium.

LV. Erat autem *primo*, ignis ille sacer & cœlestis divini Spiritus symbolum, qui ædem istam incolebat, ibique pervigilem & æternum focum habebat; inque isto sacrificiorum cultu etiam adorabatur. Vide 1. Reg. 18:24. *Ego vero invocabo nomen Jehovæ, eritque Deus ille, qui testabitur igne, ipse Deus*. Esai.31:9. *Dominus, cui focus est in Zion, & furnus Hierosolymis*. Matth.3:11. *Qui pone me venit, ipse vos baptisabit Spir. S. & igne*. Act. 2: 3. *Et visæ sunt eis dispertitæ linguæ instar ignis, qui etiam sedit super unumquemque eorum*. 1. Cor. 6: 19. *An ignoratis corpora vestra esse templum Spir. S.*?

LVI. Atque hoc modo *altare dona consecrabat*, Matth. 23: 19. propter ignem videl. hunc sacrum, qui visibile Spiritus S. do-

na nostra accipientis & consecrantis signum erat.

LVII. *Secundo* loco per ignem hunc divina Christi natura, *æternusque* ille *Spiritus*, Hebr.9:14. & immensæ charitatis ardor, juxta Psal. 69: 10. *Comedit me zelus domus Domini*, adumbrabantur. Utque victima altari imposita humanam Christi naturam; ita altare, vel ignis potius illi impositus, divinam ejus naturam, per quam semet ipsum obtulit, designabat.

LVIII. *Tertio* nos quod attinet, notabat ille ignis, sedere oportere intra nos sacrum Spiritum, atque in suo cuique consecrandum esse pectore: *An ignoratis corpora vestra esse templum Spir. S.*? 1. Cor. 6: 19. ac charitatis illum ignem exardere semper, æternasque flammas volvere debere, juxta Cant.8:6,7. *Nam invictus est, ut mors, amor*; *durus, ut orcus, zelus*: *scintillæ ejus sunt scintillæ ignis. flamma Dei. Aquæ multæ non possunt extinguere amorem, & fluvii non inundabunt illum.* Utque ignis in templo novo pabulo quotidie alebatur, ita nostri officii esse Spiritus, donorumque ejus scintillas perpetuo ἀναζωπυρῶσθαι, & novo flatu identidem animare. 2. Tim. 1: 6.

Sacrificiorum USUS *&* SIGNIFICATIO

LIX. Administrationem sacrificiorum excipit quinto eorum usus & significatio: quæ, præter ea quæ superioribus inspersimus, partim Judęorum, partim nostri respectu, paulo propius consideranda sunt.

LX. *Judæos* quod attinet, non levis error erat, quod putarent victimarum nidore ac sanguine Deum delectari; eumque *carnem boum edere*, ac *arietum sanguinem bibere*, atque alicujus rei nostrę indigere, ut Psalmista eos castigat ac irridet, Psal.50:13. quodque existimarent, per ea s, tanquam veras remissionis causas, accedente confessione & pœnitentiâ, peccata expiari. Cum, ut Apostolus recte urget Hebr. 10. *Per ea* potius *peccatorum anniversaria fieret commemoratio*; cum *impossibile* sit per vilem *hircorum & vitulorum sanguinem peccata auferri.*

cum ratione ceremoniæ,

LXI. Conferebant vero ipsis sacrificia *puritatem* duntaxat *carnis*, Hebr.9:15. ut in externo cultu Deum adire, ac in sanctuario ipsius versari possent. Quæ externa puritas typica solum erat. *Si enim sanguis taurorum & hircorum, & cinis vaccæ irrorans contaminatos sanctificabat ad carnis munditiem*; *quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum æternum se ipsum obtulit immaculatum Deo, purificabit conscientiam vestram*, Hebr.9:11,12,13.

tum ratione mysterii;

LXII. Serviebant igitur præcipuè sacrificia illis, ut altius spectare, & veram ac dignam Deo victimam in tot sacrificiorum sanguine prospectare adsue-

adſueſcerent. Atque hic potiſſimus eorum uſus erat. Cæteri enim, utcunque veri, qui dari poſſent, minores ſacrificiorum uſus erant. Præcipuus autem erat myſticus & ſignificativus, tum *reſpectu Chriſti*, tum *reſpectu noſtri.*

LXIII. Ac *Chriſti quidem reſpectu* notabant ſacrificia expiationis ab illo peragendę, cum *neceſſitatem*, tum *veritatem*. *quo notabatur*

LXIV. Ac de *neceſſitate* patet. Cum enim in omni ſacrificio *peccati commemoratio* fieret, Hebr.10:3. ejuſque pœna exigeretur, in vicario victimarum ſanguine peccatoris ipſius demeritum ac mors demonſtrabatur. Ut quotieſcunque Iſraëlita offerret, ſeſe ipſe publice reum ſcribere, idque pecudis morte tanquam chirographo ſignare neceſſe haberet. *Illud*, ſc. ſacrificium pro peccato, *dederat vobis, ad ferendum iniquitatem hujus cœtus.* Lev.10:17. *Sanguis is* eſt, *qui pro anima expiationem facit.* c.17:11. *Chirographum in dogmatis nobis contrarium.* Col.2:14. *1. ſacrificium Chriſti, illiuſque neceſſitas*

LXV. Ac præterea *veritatem* ſacrificii Chriſti obſignabant; cum omnes figurarum iſtarum lineæ & ductus tam aptè Chriſti ſacrificio reſponderent, omnique ejus ſacramento ac myſterio exprimendo ſervirent; ut non niſi à divinâ manu duci potuerint. Quod cum prolixius exequi, omneſque myſteriorum iſtorum apices ſcrutari noſtri nunc inſtituti non ſit, ad ſumma tantum capita digitum intendemus. Atque ita. *& veritas;*

LXVI. 1. *Sacerdos* apud Deum in ſanctuario agens, ac pro populo faciens, Chriſtum ſponſorem, ac cauſæ noſtræ apud Deum ſuſceptorem repreſentabat. *Tunc dixit, ecce venio, ut faciam Deus voluntatem tuam. In quâ voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel factam.* Hebr.10:9,10. coll. c.2:10,11. & c.7:22. *reſpectu ſacerdotis,*

LXVII. 2. *Victimæ* carnis Chriſti typum gerebant: utque iis à Sacerdote imponebantur peccata Iſraëlis; quod in piaculari ſacro ſingulari cum ritu peragebatur, Lev. 16: 21, 22. ita *fecit* Deus *in Chriſtum incurrere peccata omnium noſtrum.* Eſai. 53: 6. Dein adductio earum ad altare, mactatio, ſanguinis effuſio, & extorum in arâ inflammatio, quid niſi paſſiones Chriſti, omneſque ejus modos ac formas figurabant? Præcipuæ tamen in hoc myſterio erant victimæ illæ, quarum ſanguis inferebatur in ſanctuarium; quæ, cum pro univerſo cœtu offerrentur, Chriſti ſanguinem *non tantum pro gente*, Joh.11:52. ſed *pro multis ad remiſſionem peccatorum effuſum*, Matth. 26: 28. cum quo, ac *per quem ipſe etiam in ſancta intravit.* Hebr.9.12. præſignificabant. 3. *Ex-* *victimæ, expiationis*

piatio

piatio typica per illa peracta (cum *ſanguine* tum *omnia mundarentur*, nec niſi *effuſo* eo conſtaret *remiſſio*, Hebr.9:22.) & ſuavis *odor*, quem Deus in holocautomatum fumo ac nidore odorari dicebatur, Lev. 1: 9, 13, 17. & 4: 31. conf. Gen. 8: 21. Chriſti hoſtiam acceptam, & fragrantiſſimi odoris apud Deum fuiſſe eumque generi humano propitium redditum, teſtabatur. *Quem propoſuit Deus propitiatorium per fidem in ſanguine ejus.* Rom.3:25. Eph.5:2. Non enim victimarum ſanguis Deum placare poterat, Hebr. 10:4, 11. ſed nobilior ſanguis requirebatur, cujus vis ac dignitas oſtendebatur. Quæ *ſapientia* illa Dei erat in expiandis peccatis, quam *in occulto* ſibi *manifeſtatam* prædicat Propheta, Pſal. 51:8,9.

& communionis cum victima. LXVIII. 4. Tandem ut in ſacris epulis de victimarum carnibus eſitabant, cum ſacerdotes, tum in euchariſticis etiam Iſraëlitæ offerentes; ita oſtendebatur. 1. Sacerdotem eſſe debere unum cum victimâ, adeoque eam *comedere* debere, *ad ferendum iniquitatem cœtus*, Lev.10:17. Quod non niſi in Chriſto propriè locum habet. 2. Omnes quoque fideles cum victimâ pro ſe oblatâ uniri, & de Chriſti ſacrificio participare debere, quaſi & ipſi cum eo oblati forent. Quod per fidem in S. Cœnâ potiſſimum peragitur; ubi audimus nobis dici, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis fractum eſt, edite &c.

Quæ nunc major, quam ſub V. T. LXIX. Quæ communio ſub N.T. eo ſuavior eſt, quod, cum in Vet. T. de expiatoriis ſacrificiis ſoli ſacerdoti, non autem reliquæ fidelium plebi, comedere liceret, Lev.6:16-18,26. & 7:6. Num.18:9,10. nunc ſub N. T. verâ expiatione peractâ, Chriſti ſacrificio, ut expiatorio ac pro nobis oblato participare, deque ejus carne convivari nobis fas ſit.

II. Sacrificia noſtra ſpiritualia. LXX. *Noſtri reſpectu* denotabat iſte cultus verum & ſpiritualem cultum. *Sacrificia juſtitiæ* appellat Propheta, Pſal. 4: 6. quibus nos ipſos Deo ſiſtimus 1. in *perſonis noſtris*, quas puras ſanctaſque ipſi ſoli conſecramus, & à mundi ſtupro incontaminatas conſervamus: *Rogo vos, ut exhibeatis corpora, veſtra hoſtiam viventem, ſanctam, placentem Deo, rationalem cultum veſtrum.* Rom. 12: 1. 2. *in precibus & gratiarum actionibus*, quas ſacro ſuffitui Scriptura comparat. *Diſponatur oratio mea ſuffitus coram te & elevatio manuum mearum munus veſpertinum*, Pſal.141:2. illaque verè euchariſtica appellat. *Per ipſum offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo, hoc eſt, fructum labiorum confitentium nomini ejus*, Hebr.13: 15. Hoſ. 14: 3. *Sacrifica Deo confeſſionem, & ſolve Altiſſimo vota tua.* Pſal. 50: 14. *Qui ſacrificat confeſſionem, honorat me, & ponit viam, qua faciam ipſum aſpicere ſalutem Dei*, v. 23. 3. in operibus *gratitudinis &*

bene-

beneficentiæ. Benigna enim, & charitatis operibus plena manus si tetigerit aram, magis quam sumtuosissima hostia Deum placabit. *Beneficentiæ & communionis ne oblivi scimini. Talibus enim hostiis colitur Deus,* Hebr. 13: 16. 4. denique in *sanguinis* nostri libamine, quod pretiosius est quam vini oleique liquores, quos vetus Ecclesia libavit. *Ego enim jam libor; & tempus discessus mei instat.* 2. Tim.4:6.

LXXI. Atque hinc jam patent tetri Socinianorum errores, qui cum Christum solum ac unicum in Ecclesia auditum nomen fuisse negent, per quod etiam veteres salutem adepti sint; de cultu ipsorum hasce theses tuentur: 1. Sacrificia olim proprie & re ipsa expiasse, & plenam peccatorum condonationem peperisse: contra expressa loca, non solum Novi T. quod sacrificia *conscientiam non consummasse,* Hebr.9:9,10. *Legemque vivificare non potuisse*; cum peccatum potius *exprobraret,* testatur: sed ipsius quoque Veteris T. cum cultus ille maximè floreret. *Sacrificio & munere non oblectabaris -- holocaustum & peccatum non voluisti,* Psal. 40: 7. *Non delectaris sacrificio, alias darem. Holocaustum non accipis.* Psal. 51: 18. *Ne pergatis offerre munus temerarium. Suffitus abominationis id est mihi.* Esai. 1: 13. *Qui jugulat taurum, percutit virum; qui sacrificat parvam pecudem, decervicat canem; qui adolet munus, sanguinem porci; qui facit fragrare thus, benedicit vanitati.* c. 66: 1-4.

Socinianorum errores.

LXXII. 2. Atque hinc illa Christum non respexisse, neque ejus typos fuisse; saltem non illa, quæ ante legem oblata fuere. Post legem autem ad summum sacrificium anniversarium, cujus sanguis in adyto offerebatur, tenui umbrâ ipsum signasse. Cum tamen Habelis sacrificium diu ante legem Christi sanguinem adumbraverit. vide Gen. 4: 8. coll. Hebr. 11:4. & Eph. 5: 2. & in genere omnia Veteris Testamenti sacrificia umbræ & imagines rerum cœlestium appellentur. *Quæ sunt umbra rerum futurarum, at corpus* est *Christi.* Col.2:17. *Umbram habuit lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum.* Hebr.10:1. *Qui* sacerdotes *figuræ & umbræ deserviunt cœlestium.* Hebr. 8: 5.

LXXIII. 3. Imo nec analogiam esse inter sacrificia illa ac Christum. Cum in sacrificiis nulla fuerit propria satisfactio: nec illa pro homine supponi potuerint, quandoquidem inter illa & hominem nulla reperitur proportio; nec denique pœnæ proprie subjici debuerint, cujus non erant capacia. Unde illa ferè pro ignorantiis ac peccatis levioribus instituta esse, non autem pro noxa aliqua graviori. Ad quæ Resp. analogiam constare, cum in illis fuerit expiatio typica, Lev. 1: 4. 4: 26. & 17: 11. Atque hoc pa-

cto pro homine supponi potuisse, non per se, sed quod dignioris hostiæ typi ac umbræ essent. Quo etiam pertinet, quod non pro omnibus peccatis, sed pro levioribus offerrentur: umbræ enim tenuitas ac imperfectio ostendi debebat. Quanquam ignorantiarum & ἀγνοημάτων nomine Apostolus etiam graviora peccata comprehendat. Hebr. 9: 7. & 7: 26. Gravia enim quoque peccata expiata constat, Lev. 5: 19. *Reatus est, omnino se reum fecit Jehovæ.* Ut per omnia constet analogia.

Sacrificiorum ABROGATIO. *quæ probatur; facienda,*

LXXIV. Hic cum sacrificiorum fuerit usus & hæc significatio, ultro patet ea aliquando abroganda fuisse. Quod nunc quoque probandum est.

LXXV. Nec difficilis probatio est, 1. si ipsam sacrificiorum rationem spectemus; non enim illa ex sese bona erant, nec cultus ille rationalis, ac se ipso Deo placens, eoque decorus aut dignus erat. Quid enim pecudum cruor, & quotidiana illa animantium in templo laniena, & fumantium carnium nidor, egregii ac sancti habet, ut Deus de cœlo illa aspectare, istisque veluti dapibus pasci vellet? Non enim in eo imaginis Dei, ac sanctitatis ejus, qua solâ Deo placemus, expressio ac imitatio erat. Ut, nisi altius hæc spectaverint, ipsi ingrata potius quam jucunda hæc sacra fuerint. Saltem nihil in iis erat, quod perennia ea esse juberet, & meliori olim cultu permutari vetaret. Unde Dei fastidium sæpe legimus. *An delectatur Jehova holocaustis & sacrificiis, ut quum auscultatur voci Jehovæ? Ecce, auscultare est melius sacrificio, attendere, adipe arietum,* 1. Sam. 15: 22. *Quo mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? ait Jehovah. Satur sum holocaustis arietum, & adipe pinguium* &c. Esai. 1: 11. *Non locutus sum cum patribus vestris, neque præcepi ipsis, quo die eduxi ipsos ex Ægypto, de iis quæ ad holocaustum vel sacrificium.* Jer. 7: 22.

LXXVI. 2. Et non solum ex se e non bona, sed & expiationi peragendæ, quæ sola in iis spectari poterat, per sese inidonea erant. Unde perpetua esse ne quidem poterant. Quod argumentum Apostolus totâ ferè ad Hebræos epistola potissimum urget; ubi cultus istius abrogationem ex infirmitate ac imperfectione illius ostendit; idque duplici modo, tum Sacerdotum, tum victimarum respectu. *Sacerdotes* enim expiationi peragendæ & *impares* erant, nudi quippe homines, iique mortales, Hebr. 7: 23. & *indigni*, quippe & ipsi peccatores ac polluti, Hebr. 5: 3. coll. 7: 27, 28. *Victimæ* autem erant irrationales, quarum sanguis vilis nimis erat, quam ut conscientiam purgaret. Unde eas quotidie repeti necesse erat, quod prioribus sacrificiis nondum plenè litatum esset. Hebr. 10: 1. Quibus imperfectionibus, quæ universum illud sacerdotium inutile faciebant, & dignior

dignior ſacerdos & nobilior victima opponitur, in Chriſti ſacerdotio & ſanguine exhibenda. Ut Apoſtolus latè in epiſtolâ illa disſerit.

LXXVII. 3. Unde, cum Chriſtus veniret, cujus ſacerdotio figurando omnis ille apparatus ſerviebat, ultro illum, velut expleto miniſterio ſuo, ceſſare ac evaneſcere debuiſſe patet. Eodem modo uti nocturnæ umbræ, ac faces, ipſeque auroræ ſplendor, jam ſole infuſo, jam rebus luce retectis, paulatim diſcedunt.

LXXVIII. 4. Quod & prædictum erat. Per Meſſiam enim abroganda ſacrificia Prophetæ cecinerant. *Quid dilecto meo in domo meâ? facere illud, ſcelus illud, multos illos? etiam carnes ſanctæ tranſibunt à te,* Jer. 11:15. *Dimidio ſeptimanæ faciet ceſſare ſacrificium & donum.* Dan. 9:27. *Illo die erunt ollæ in domo Jehovæ ut pelves aſperſoriæ coram altari: & erit omnis olla in Hieroſol. & in Judâ ſanctum Jehovæ Deo exercituum: & venient omnes ſacrificantes, & capient ex illis, & coquent in eis.* Zach. 14:20,21.

LXXIX. 5. Tandemque re ipſa factum eſt. Cujus rei gradus quidam notari poſſunt, tum in abrogatione illorum quoad jus, tum quoad factum. *facta; per gradus*

LXXX. Non autem abrogatio hæc facta fuit vivente Chriſto. Nativitatem enim ejus, virginiſque partum ex lege ſacrificio procuratum ac conſecratum legimus. Luc. 2:22. Cumque jam Euangelium prædicaretur, tamen ſacrificare juſſit, Matth. 8:4. quoque animo id fieri deberet docuit, Matth. 5:23,24. conf. 23:28,30.

LXXXI. De jure vero illa primum abrogata ſunt in morte Chriſti, per quam *deletum* eſt reatus noſtri *chirographum*, Col. 2:14. &, *coercitâ defectione, conſummatis peccatis, ac expiata pravitate, juſtitia æterna adducta, & viſio ac prophetia obſignata, ſanctumque ſanctorum inunctum* eſt, Dan. 9:24. Quod oſtendebat prodigium in templo editum, rupto velo, quod ſanctiorem templi partem à priori atrio dividebat, Matt. 27:51. Sequebatur Spir. S. effuſio ſuper gentiles non circumciſos, ſed baptiſmo ſolo ablutos in Cornelio, Act. 10:44. *de jure,*

LXXXII. A quo tempore, uſque ad templi excidium, quanquam ſacrificiorum uſus adhuc toleraretur; tamen *vicina* erant *abolitioni*. Hebr. 8:13. Unde Apoſtoli non ſolum *gentibus* ea imponi nolebant, Act. 21:25. *De iis autem, qui ex gentibus ſunt, decrevimus ne quid hujuſmodi obſervent;* quo Pauli ad Galatas & Coloſſenſes epiſtolæ ſpectant: ſed & peculiari epiſtolâ *Hebræi* monebantur, *conſenuiſſe* jam ritus illos; exeundum terreſtri

Hierosolyma, & templo, ac sacerdotio; alium sanguinem, alium sacerdotem venisse; quærendam non externam istam hæreditatem, ac terram, sed civitatem permanentem; ac non pecudum amplius, sed laudum hostias offerendas esse; nec tantâ in re cunctandum, sed amorem istius terræ ac templi tanquam onus abjiciendum; Christoque alacriter extra portas occurrendum &c. Hebr.10,11,12,13. capp.

ipso facto. LXXXIII. Sequuta est tandem, dum homines cunctantur, ac ad sacrum istum clivum respectare non desinunt, abrogatio sacrificiorum ipso facto à Deo peracta, deleto templo, quæ unica sacrorum istorum officina erat, atque eadem opera omni ejus apparatu ac cultu extincto; juxta prophetiam Dan.9:26. *Et urbem, & sanctum corrumpet populus principis advenæ, & finis ejus erit cum exundatione.* Post quod tempus sacrificia offerre velle letalis religionis noxa, & novæ Ecclesiæ venenum fuit, Gal.5:2,4. Hebr.10:17,18. cum, qui sacrificio se pollueret, & sanguinis istius reus, & coram Deo homicida ac idololatra censeretur, juxta Jes.66:1,3. *Quis locus requies mea? Qui jugulat taurum, percutit virum; qui sacrificat parvam pecudem, decervicat canem* &c.

Vt male instaurentur; à Iudæis LXXXIV. Ut hinc pateat misera *illorum* conditio: qui, cum nec aram, nec templum habeant, nec Sacerdotum familiam; nec sacrificiorum leges ac ritus ipsi amplius pernorint, tamen, non obstantibus hisce omnibus, invito veluti Deo, qui non verbis, sed factis, cultum istum populum suum dedocere voluit, eundem tamen, si non opere, saltem animo & affectu retinent; ac identidem ad templi molem suspirant, & restaurandum olim cum omnibus sacris suis vaticinantur.

& Pontificiis. LXXXV. Nec minor est *Pontificiorum* labes; qui, *legem ac tempora mutantes,* Dan.7:25. sacerdotium, altaria, victimam denique expiatoriam in Nov.T. reduxerunt. Cum nulla nunc sit commemoratio peccati, sed solius mortis Christi recordatio, quam cum gratiarum actione Ecclesia quotidie recolit.

LOCUS VIGESIMUS SECUNDUS

CAPUT XII.

De REBUS SACRIS.

I. SEquuntur tertio loco *res ſacræ*; inter quas primo loco occurrunt *primitiæ* & *decimæ*, aliique reditus ſacri. PRIMITIÆ:

II. *Primitias* quod attinet, illæ variarum rerum erant, ac variis gradibus perſolvebantur. Et de *frugibus* quidem hoc ordine offerebantur: 1. recentium *ſpicarum manipulum* poſtridie Sabbati *Paſchatis*, aut primo ſeptimanæ die offerebant, Lev.23:4-10. conf. c. 2: 14. abſque quo meſſem auſpicari nefas erat. 2. Dein, in ejus feliciter conſummatæ ſignum, ea finita *duos panes* ex novis frugibus confectos Pentecoſtis die offerebant. Lev.23: 17. Num. 28: 26. Quos, ut & ſpicarum manipulum coram Deo ad quaternos mundi angulos ſacro ritu moveri debuiſſe, licet parum certò, volunt. Unde תנופות vocarentur. 3. Quibus eodem tempore collyram, ſive placentam, novę maſſæ ἀπαρχὴν, addebant. Num.15:20,21. conf. Neh.10:37. & Rom.11:16. *Quod ſi ἀπαρχὴ delibatio ſancta eſt, καὶ τὸ φύραμα & maſſa.* 4. Præcipua autem erat oblatio primitiarum *areæ*, quas, ſimulac maturuiſſent fruges, ad templum deferre mos erat. Atque hæ propriè appellabantur primitiæ. *fructuum terræ,*

III. Ubi perperam Talmudici diſtinguunt inter בכורים & תרומה גדולה: quorum illa de ſeptem fructibus terrę Canaan, Deut.8:8. hæc de omnibus eſculentis, uſque ad hortorum ſata, oblata ajunt; illa, cum ſeges adhuc in agris foret; hæc, fructibus jam purgatis, de area, deque torculari, ac lacu deſumta: utque illa ex omnibus civitatibus Hieroſolymam ſollemni ritu delata volunt, quo alludi putant Eſai. 30:29. ita Terumam in ſingulis civitatibus ſeparatam dicunt.

IV. Quæ multipliciter peccant: cum divina lex nunquam primitias ad ſeptem illos fructus determinet, ſed ſimpliciter dicat: *Primitiæ omnium, quæ fuerint in terra illorum, quas attulerint Jehovæ, ſunto tuæ*, Num. 18: 13. Et diſtinctè tantum *frumenti*, *olei*, *vini* & *tonſuræ* ovium mentionem faciat, Num. 18: 12. Deut. 18:4. Nec de ſegete aliud quam manipulus ille ſpicarum offerendus fuit. Denique omnes primitiæ ad templum adferendæ erant, ſollemni cum confeſſione, quæ præcipitur

Deut. 26. ut malè Terumam in urbibus persolutam velint.

V. Offerebant autem eas de omnibus fructibus terræ; ac religiosores ipsa etiam olera & hortorum herbas in eum censum vocabant. Quo respicitur Matth. 23: 23. *Væ vobis, scribæ & Pharisæi, qui decimatis mentham, & anethum, & cuminum; & omittitis graviora legis.*

VI. Hæ erant primitiæ *terræ*: præter quos indictę erant etiam aliæ; ut *arborum, lanæ, pecudum, hominum*, primitiæ.

arborum, VII. *Arborum* frugiferarum hæc ratio erat, quod, juxta legem, tribus annis fructus earum impuri & lege vetiti; quarto sacri; quinto demum permissi essent, ac colono cederent. Lev. 19:23,24.

tonsurarum, VIII. Sequuntur tertio *tonsurarum* primitiæ; juxta quas prima ovium lanugo, cum primum attonderentur; vel, ut alii, de singulis tonsuris quotannis portio quædam Sacerdotibus cedebat. *Ne tondeto primogenitum ovium tuarum*, Deut. 15:19. *Primitias velleris ovium tuarum ei dato*, sacerdoti scilicet, c. 18:4.

pecudum IX. Quartò *pecudum* primogenita Deo sacrabantur; & de mundis quidem ea, quę nobilioris sexus erant, ad templum deduci & immolari debebant, Exod. 13:2. Deut. 15:19,20. immundę autem quæ erant, ove aut hœdo permutari, aut præcisa cervice intra 30 diem necari debebant, Exod. 13:13.

& hominum. X. Quintò *hominum* primogeniti siclis argenteis sanctuarii quinque redimendi erant, Num. 18:15,16.

DECIMÆ: XI. Primitias sequuntur *decimæ*; quæ tum de terræ *fructibus*, tum de *animalibus* solvebantur.

fructuum terræ XII. *Fructuum* omnium, quorum primitias offerebant, etiam decimam solvebant, Deut. 14:22.

XIII. Cujus offerendæ hæc erat ratio. 1. Finita messe, cum primitiæ in templo oblatæ, frugesque consecratæ forent, ex universa copia, in singulis urbibus, decima pars solvebatur Levitis. Lev. 27:30. Num. 18:21. Neh. 10:37. Quæ appellabatur *decima prima*. 2. Ex hisce decimis Levitæ rursus decimam partem separare tenebantur, quam Hierosolymis Sacerdotibus persolverunt. Num. 18: 26. & seqq. Quæ *decima de decimis* vocabatur, Neh. 10: 38. & universi proventus erat centesima. Peracta prima decimatione reliquam messem, secundo edecumatam, hasque *secundas* decimas dictas, plurimi Judæorum Christianorumque volunt, juxta Tob. 1:7. ex quibus convivium sacrum in templo instructum sit, & Levitis, peregrinis, orphanis, ac viduis suæ partes datæ,

Deut.

Deut. 14:22-26. Sed convivium illud non instituebatur ex secundis decimis, verum ex primis; quas ubi Levitæ exhibebat colonus, convivium sacrum, ex parte illarum, ad domum Dei adducta, Deut. 12: 17,18. 14: 22, 23. 2. Chron. 31: 5, 6, 11, 12. ipsi liberisque ejus parabatur coram facie Jehovæ. Ut secundas decimas hunc in finem fingere non sit opus. 3. Tertio autem anno, initio ab anno Sabbatico facto, Deut. 26: 12. cedebat decima hæc pauperibus, Deut. 14: 28, 29. Quam *tertiam decimam* quidam appellant, ex Tob. 1: 8. Persolutis autem decimis anno videl. unoquoque tertio, quo orbe decimationes absolvebantur, pulcherrimam confessionem coram Domino edebant, quæ occurrit Deut. 26:12. *Tunc dices coram Jehova Deo tuo, sustuli quod sanctum est è meâ domo; etiamque illud dedi Levitæ, & peregrino, pupillo, & viduæ —— non sum digressus a mandatis tuis* &c. *Prospice ex habitaculo sanctitatis tuæ, è cœlis; & benedic populo tuo Jsraëli* &c.

XIV. Similiter *animalium* decimas solvebant, sed mundorum tantum, ut boum, ovium, caprarum &c. Quæ decimatio quotannis peragebatur, de grege illo anno nato; decimum autem Deo sacrum erat, videl. in sacrificium, cujus magna pars cedebat Levitis. Atque hoc primitiarum & decimarum proventu ditati Sacerdotes & Levitæ partem fructuum ferme sextam, juxta Scaligerum & Amamam; juxta Schikardum, quintam possidebant. *& animalium.*

XV. Præter hosce primitiarum ac decimarum reditus accedebant præterea Sacerdotibus res quæcunque Deo *votæ*, aut simpliciter *devotæ*; de quibus est Lev. 27:28.

XVI. Rerum Deo *votarum* ac consecratarum hoc jus erat: 1. quod homo, æstimatione à Sacerdote facta, redimi poterat. 2. animal autem mundum necessario offerri debuerit. 3. immundum autem itidem redimi potuerit; sed quinta pretii parte in summam addita. Lev. 27:26,27. *Res Deo votæ,*

XVII. Res autem simpliciter *devotæ*, quæ חרם appellantur, quia additis diris ac execrationibus omni eorum usu interdicebatur, nullo modo redimi poterant; sed, si vivæ forent, occidi; quod ad ipsos quoque homines extenditur, Lev. 27:28,29. Si vitæ expertes essent, destrui debebant, Deut. 2:34. 7:26. 13:15,16,17. Jos. 6:21,24. 1. Sam. 15:15. *devotæ*

XVIII. Jusserat præterea Deus *censum* iniri universi populi, ipsorumque Levitarum, à nato 20 annos usque ad 50; & in capitationis pretium dimidium siclum persolvi, Exod. 30:12. & seqq. Quæ capitatio, ex lege, in singulos mares, quando ex ephebis excesserant, semel tantum usurpanda; *census capitationis.*

panda; deinde à Judæis in legem verſa, quotannis ſummo cum rigore peracta eſt.

Vrbes Levitarum. XIX. His omnibus accedebant 48 Levitarum *urbes*, cum agro ſuburbano, quod 3000 cubitos quaquaverſum patebat; paſcendo Levitarum pecori, agriſque ac vineis colendis, Num. 35: 4, 5. Ex quibus ſex erant urbes refugii עָרֵי הַמִּקְלָט / Joſ. 20: 2, 7, 8. Tredecim autem cedebant Sacerdotibus. Inque omnibus illis ſcholæ & Academiolæ quædam erant, divinæ legi ac inſtitutionibus patriis tradendis.

XX. Quæ omnia prolixam Dei in Sacerdotes ac Levitas liberalitatem teſtabantur. Quibus, cum partem ſuam in terræ κληρουχίᾳ non haberent, non parcè Deus aliunde ex hiſce providerat. *Dixit Jehova Aaroni, in terrâ illorum ne habeto poſſeſſionem -- ego ſum pars tua, & poſſeſſio tua inter filios Iſraëlis. Filiis autem Levi ecce do omnes decimas* &c. Num. 18: 20, 21.

Myſtica horum ſignificatio. XXI. Quanquam hæc altius quoque ſpectarent. 1. Cum enim Deus ex cunctis terræ proventibus partem ſuam caperet, illud terram illam univerſam Deo ſacram eſſe teſtabatur; nec ipſos Iſraëlitas aliter quam Dei colonos eſſe; qui meſſem & aream non niſi auſpicato exercerent, & pecudum hominumque prima quæque Deo ſacrare deberent; nec terræ fructibus, niſi à Deo prælibatis ac prægustatis, uti fas habebant. 2. Cum in primogenitis univerſa gens ſacraretur, docebat id, eos humani generis veluti primogenituram poſſidere, interque gentes omnes ſanctas Deo primitias & genus electum eſſe: *Sanctuarium Iſrael Jehovæ, primitiæ proventus ejus: omnes comedentes eum rei fiunt*, Jer. 2: 3. 3. Quæ & fidelium omnium dignitas eſt; qui, à ſæculo ſeparati, univerſæ iſtius maſſæ floſ delibatus, ac medulla, hominumque omnium apud Deum primi ſunt. *Hi emti ſunt ex hominibus, primitiæ Deo & Agno.* Apoc. 14: 4. 4. Præcipue autem hac imagine Chriſti domini noſtri primogenitura deſignabatur, per quam fideles omnes ſanctificati, atque univerſa Dei familia conſecrata eſt. Ut olim primogeniti, Deo oblati, totam porro fratrum familiam ſanctificabant. *Qui ſanctificat & ſanctificantur, ex uno omnes. propter quam cauſam non eum pudet fratres eos vocare.* Hebr. 2: 11.

XXII. Similiter *decimæ* quid aliud erant quam tributum annuum, quod populus Deo penſitabat, ut terræ quam incolerent ſummo domino? 2. Cumque illæ à Levitis colligerentur: *Qui mandatum habebant decimandi populum ſecundum legem,* Hebr. 7:4. conf. Num. 18: 20. quibus illud veluti ſtipendium pro ſacrâ templi militiâ debebatur; oſtendit hoc

hoc, Euangelii ministris etiam mercedes suas deberi: & quanquam decimas divini juris non statuamus, cum Pontificiis aliisque, non tamen parcè aut malignè suppeditanda iis necessaria. 3. Cumque decimæ universam massam sanctificarent, eo Christus, à quo omnis Ecclesiæ sanctitas ac decus, rursus figurabatur. 4. Et cum Christo fideles omnes, qui, è mundo edecumati, universæ istius massæ flos ac libamen sunt; atque, ut decimæ inter fructus, pari modo Deo sacri esse debent; ipsasque denique fructuum ac operum suorum decimas Deo persolvere. *Fructus autem Spiritus est charitas, lætitia, pax* &c. Gal. 5: 22. *Beneficentiæ & communionis ne obliviscimini. Talibus enim hostiis colitur Deus*, Hebr. 13:16.

LOCUS VIGESIMUS TERTIUS

DE

LOCIS SACRIS.

CAPUT XIII.

De Tabernaculo Mosis.

I. SEquuntur quartò *loca sacra*. Qualia fuere 1. Tabernaculum Mosis. 2. Templum, cum Salomonis, tum Zorobabelis. 3. Synagogæ. 4. Hierosolyma. 5. denique tota terra Israëlis. *Loca sacra*

II. Tabernaculi structuram pluribus capitibus exequitur Moses, Exod. 25. & seqq. cum totius universi conditum unico, eoque brevi, capite absolvat. Appellatur autem, & *tabernaculum*, & *tentorium conventus*; quia populus eo coibat, tum ad cultum publicum, tum ad Deum per Mosem consulendum, Exod. 25:22. Quæ antea in Mosis tabernaculo, vel alio peculiari loco peragebantur. Exod. 33:7. TABERNACULUM.

III. *Architectus* ejus fuit Deus, cujus jussu adornatum, & juxta formam, ab ipso in monte ostensam, extructum fuit. Exod. 25:40. vocatis ad id opus, ac divinitus instructis *Besaleële* & *Aholiabo*, Exod. 31:2, 3. & 35:30, 31. Quod non leviter mirandum, in isto exulum agmine, qui *Ejus Architectus.*

tam diu non nisi servilibus ministeriis exerciti, recensque ex Ægyptiorum ergastulo educti erant, repertos fuisse homines, qui tantæ artis opus, Dei ædem ac templum, quod una cum Israëlitis desertum perambularet, tam brevi spatio absolvere potuerint.

Structura. IV. Strui enim ceptum est mense *Tisri*, seu Septembri, anno primo exitus; ac sequenti Martio, seu secundi anni mense primo, intra sex menses non totos, perfectum est, Exod.40:1,2.

Materia. V. Materia ejus erat aurum, argentum, æs, serici ac lanarum fila, hyacinthina, & purpura ac cocco tincta, linum xylinum, caprarum pili, arietum ac melium (ut vulgo vox תחשים accipitur) vellera, ac denique cedrorum ligna, Exod.35:5-9.

Forma. VI. Ut autem formam ac præcipuas partes ejus lustremus; longitudo erat cubitorum 30, latitudo duodecim, & altitudo decem comprehendebat. Latera ejus tria 48 cedrinis tabulis in altum porrectis constabant; quæ singulæ duobus stylobatis innitebantur, & lignis transversis conjungebantur. Ad orientem anteriora spectabant, ibique aditus quinque columnarum ordine aperiebatur: sanctuarium autem sub occidentem recedebat. Intus totum pretiosis aulæis obvelatum erat, quæ ex pretiosissimo lino confectæ, & Cherubinorum formis pictæ, interiorem tabernaculi ambitum incingebant. Exterius autem triplici velo contectum erat, quorum primum è caprarum pilis, secundum ex arietum, tertium ex melium pellibus confectum erat; quæ contra aris injurias portatile hoc templum tuerentur. vide Exod.26.

Ambitus. VII. Undique ambiebatur *atrio*, sive porticu, quo populus ad cultum quotidie conveniebat; quæ 100 cubitos longa, 50 lata, & 5 alta erat; ac in circuitu dispositas habebat 56. columnas, quæ tapetes & pretiosa vela sustinerent. Ad orientem ingressus erat, quam quatuor columnæ præbebant; quæ oppanso velo aperiebantur & claudebantur. Ab istaque parte atrii, antequam ad tabernaculi ostium veniretur, spatium 50 cubitorum erat; cæteris partibus 20 tantum cubitorum interstitium erat. Exod.25.

Partes. VIII. *Duo* autem tabernaculi erant thalami, sive cellæ. Quorum primum *Sanctum*, alterum *Sanctum Sanctorum* appellabatur. Sanctum 20 cubitos longum, & decem altum latumque erat; atque in illo Sacerdotum stationes quotidie versabantur. Sanctum Sanctorum, interius ad occidentem situm, decem undiquaque cubitos implebat.

Vela. IX. *Vela*, præter aulæa & tapetes, terna erant. Primum, ad ingressum

atrii,

atrii, ad quatuor columnas appensum erat, Exod. 27: 16. Secundum ante sanctum extendebatur, ac Sacerdotibus inter quinque columnas deauratas aditum præbebat. Exod. 26: 36. Tertium, in interiori tabernaculi parte, Sanctum Sanctorum à priori thalamo separabat, & quatuor columnis suspensum, Pontifici M. per illas quotannis aditum dabat. Exod. 26:31. ac seqq. & 36: 35.

X. Super tabernaculum, unde ab omnibus conspici posset, imago ignis, nube inclusa, undique refulgebat; divinæ gloriæ sedes ac vehiculum. *Nubes illi incumbens.*

XI. Τὸ μυστικὸν tabernaculi docet Paulus Hebr. 8: 5. illud *exemplar & umbram rerum cœlestium* h. e. rerum Messiæ & Nov. T. appellans. *Tabernaculi mysterium;*

XII. Notabat ergo illud, cum Christum, tum Ecclesiam. Et *in Christo* quidem significabat ejus incorporationem, sive habitationem in corpore humano; quod ipsi vice templi, vivi videl. ac ambulantis, futurum erat; quodque, ut olim tabernaculum ignea nubis specie, ita augusta numinis sui præsentia impleret ac consecraret. *Sermo caro factus est*, καὶ ἐσκήνωσεν *& habitavit in nobis*, Joh. 1: 14. *In eo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter*, Col. 2: 8. *respectu Christi*

XIII. Sed & *Ecclesiam* denotabat, quæ in mundo Dei domus, dignumque ipso habitaculum est; in qua familiariter versari, & loqui, & faciem suam ostendere amat. *In quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu*. Eph. 2: 22. *Vos templum estis Dei viventis: sicut dixit Deus: habitabo in eis & inambulabo.* 2. Cor. 6: 16. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus; & habitabit cum ipsis, & ipsi populi ipsius erunt.* Apoc. 21: 3. *Adeo ut in templo Dei, tanquam Deus, sedeat, præ se ferens se esse Deum,* 2. Thess. 2:4. Conf. 1. Cor. 3:16. Eph. 3:17. *& Ecclesiæ:*

XIV. Atque eodem spectant quoque *partes* tabernaculi. Quoad *Christum* enim atrium notabat terram, in qua Christus obtulit; Sanctuarium, cœlum visibile, per quod transiit; Sanctum Sanctorum, cœlum cœlorum in quod intravit. *Habentes ergo Pontificem magnum qui pertransiit cœlos*. Hebr. 4: 14. Similiter aliâ figuratione, si *Ecclesiam* spectes, triplici illa imagine triplex Ecclesiæ status exprimitur; vel externus in mundo, prout bonos malosque comprehendit, & communi atrio claudit; vel status gratiæ in hac vita, quod est sanctuarium Ecclesiæ, ejusque prior thalamus, in quo soli Sacerdotes spirituales versantur; vel denique status gloriæ in cœlis, in quem interiorem thalamum Ecclesia post hanc vitam deducenda est. *idque secundum ejus partes*

 XV. Quin

XV. Quin potius, ſicut, præter atrium, duplex erat tabernaculum; ſecundum duas illius partes, Hebr. 9: 1, 2, 6, 8. ita duplex, imo triplex, notabatur Eccleſiæ ſtatus, vers 9. unus, quaſi in atrio, quo emendatio exſpectabatur: alter, quaſi in Sancto, quo conſcientia purificata & conſummata prope accedit ad Deum: tertius quaſi in Sancto Sanctorum, quo datur ingreſſus in cœlum ad Spiritus juſtorum conſummatorum. Inde quamdiu primum tabernaculum ſtabat, & ſtatio ad illud non intermittebatur, ſignificabatur eo, *necdum* πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδὸν *manifeſtam fuiſſe viam ad ſanctuarium*, Hebr. 9: 8. conf. c. 4: 16. Et ſicut Pontifex per priorem ſcenam tranſibat in ſecundam, ita Chriſtus *per amplius & perfectius tabernaculum*, *non manu factum, hoc eſt, non hujus conditionis*, h.e. per Eccleſiam reconciliatam, quam inviſit ex mortuis ſuſcitatus, *intravit ſemel in ſancta, æterna redemtione inventa*, Hebr. 9: 11, 12. h.e. tranſivit ad cœleſtem Eccleſiam, utramque domum unam faciens.

& vela. XVI. *Vela* quod attinet, varia illa ſignificabant. Nam 1. denotabant, hominem, veluti profanum, à ſacrorum communione ac Dei ſui conſpectu arceri; multoque minus in cœlum aditum habere. *Animalis autem homo ea quæ Spir. Dei ſunt non recipit, nec cognoſcere poteſt; at ſpiritualis dijudicat omnia.* 1. Cor. 2: 14, 15. 2. Denotabant univerſam cerimoniarum molem, quæ religionem prægravabat, eique nebulam ac velum obtendebat; ne fides claro viſu pertendere, Deoque frui poſſet. *Imponebat Moſes velamen faciei ſuæ, ne oculos defigerent filii Iſraël ad finem ejus quod nunc ut inutile tollitur*, 2. Cor. 3: 13. 3. Significabant præterea legis execrationem, quæ inſtar veli cœlum nobis claudebat, noſque accedere prohibebat. 4. Tandem & carnem Chriſti adumbrabant, quâ, veluti velo quodam, divinitas ejus obtecta fuit: imo cui impoſita erat execratio legis, & affixa *inimicitia*, Eph. 2: 15. quæ impediebat acceſſum ex propinquo ad Deum. Sed quod velum cœlo nunc non amplius nos arcet, ſed potius admittit; cum Chriſtus execrationem, quam externo velo etiam ſignificatam diximus, carni ſuę impoſitam, ea fractâ, extinxerit. *Qui viam recentem & vivam initiavit nobis per velamen, id eſt, carnem ſuam.* Hebr. 10: 20. Adeo ut cœli porta nunc pateat, & remoto omni velo ac umbraculo, terra ac cœlum una Dei domus, & commune fidelium atrium factum ſit. *Beneplacitum* enim Dei fuit, *ad diſpenſationem plenitudinis temporum, in unam ſummam confundere omnia in Chriſto, tum quæ in cœlis, tum quæ in terra ſunt.* Eph. 1: 10. coll. Col. 1: 20.

XVII. Non digna autem ſunt quæ Judæi hic adferunt; dum 1. vel ſimpliciter Tabernaculum ut domum Deo exſtructum dicunt, compeſcendæ idololatriæ, quæ ſtellis templa erigere ſolebat. Vel 2. dum ſublimiorem ſenſum quærentes, ad rerum naturam ſacra hæc transferunt; quam univerſam in Tabernaculi ſacramento deſcriptam autumant. Partes enim ejus diverſis mundi partibus reſpondere faciunt. Adeo verum eſt, quod Propheta ait, ipſos per Tabernaculum Dei Molochum & Remphan, h.e. Solem & Saturnum coluiſſe, Amos 5: 26. coll. Act. 7: 43. cum, pudendo errore, omne religionis ſuæ myſterium, quodque in ea ſacratiſſimum erat, non ad Chriſtum & res ſpirituales, ſed ad naturam, mundique externam faciem retulerint. *Judæorum hic errores.*

CAPUT XIV.

De Vaſis Tabernaculi.

I. Oſt Tabernaculum occurrunt ejus vaſa, quæ ſunt 1. Atrii. 2. Sanctuarii. 3. Sancti Sanctorum. VASA *Tabernaculi.*

II. In *Atrio* primo occurrit *Altare æneum*, Exod. 40: 29. decem cubitos auſtrum verſus à Tabernaculo remotum. Confectum illud erat è puriſſimâ cedro, quinque cubitos longum & latum, ac tribus altum. Obducebatur undique laminis æneis; ac medio ſpatio æratâ itidem lamina, foraminibus plena, ſacrificiorum cineres egerebat. In circuitu quatuor annulos habebat, quibus vectes inſerebantur, quoties ara à Levitis transferenda erat. Pariterque quatuor ejus anguli, ære muniti, paulo altius extra altaris limbum extabant. Atque ea erant cornua altaris, ſanguinis libationi & victimarum alligationi deſtinata. *Vincite victimam feſtivam* unamquamque *funibus uſque ad cornua altaris*, Pſal. 118: 27. Vid. Exod. 27: 1-8. ALTARE ÆNEUM.

III. Altari inſerviebat reliquum inſtrumentum ejus, Exod. 27: 3. Crateres, Lebetes, Forcipes, Fuſcinulæ, Palæ &c. Juxtaque illud diſpoſitæ columnæ, cum uncis ferreis, ad excoriandas victimas; duplexque in templo hinc inde menſarum lapidearum ordo, quibus vaſa aurea & argentea, ad oblationem neceſſaria, & præparatæ ſacrificii partes imponebantur. Vid. Ezech. 40: 42.

IV. Altare hoc reſpiciebat Chriſtum. *Habemus altare, ex quo edendi*

poteſtatem non habent qui tabernaculo ſerviunt, Hebr. 13: 10. Quanquam enim crux quoque altare dici queat, prout inſtrumentum mortis ejus fuit; potius tamen illud, quod victimam hanc ſanctificavit, altaris rationem habuit; quod erat *Spiritus* ejus *æternus*, Hebr. 9: 14. coll. Pſal. 69: 10. *Zelus domus tuæ comedit me.* Cornua altaris notabant omnipotentiam illius in quo eſt reconciliatio. Et ſicut illa aliquod reorum aſylum erant, 1. Reg. 1: 50. ita iis meritorum Chriſti vis ac ſanctitas exprimitur, quo ab ira Dei, tanqam ad ſacram aram, refugium datur.

MALLUVIUM.

V. Pone altare, tabernaculum verſus, collocatum erat *labrum æneum.* Cujus loco *mare æneum* ſtruxit Salomo, 1. Reg. 7: 23. 2. Chron. 4: 2. ex quo aqua è duodecim ſiphonibus ſeu mammis promanabat; ut duodecim Sacerdotes, ad ingreſſum tabernaculi, ex eo lavare poſſent, juxta legem Exod. 30: 18-21.

VI. Quo exprimebatur ablutio noſtra ſpiritualis per Chriſtum, cujus ſanguis *nos ab omni peccato purificat*, 1. Joh. 1: 7. conf. Eph. 5: 26. *Ut eam* Eccleſiam, *ſanctificaret, ab eo purificatam lavacro aquæ in verbo.* conf. 1. Joh. 5: 6. Hebr. 10: 22. 2. Cor. 7: 1. Sicut & illa ſimili imagine per baptiſmum noſtrum adumbratur, quo ad ingreſſum Eccleſiæ Chriſtiani purgantur. *Baptiſator, & abluitor a peccatis tuis*, Act. 22: 16. Tit. 3: 5. Sacerdotibus autem præterea ſacra non eſſe illotis manibus tractanda innuebat.

ALTARE AUREUM.

VII. *Sanctuarii* vaſa & ſupellectilem quod attinet, occurrit in eo 1. *Altare aureum*, cedrinis tabulis deauratis conſtans, unius cubiti longitudine ac latitudine, duorum altitudine. Vid. Exod. 30: 1. & ſeqq. Super quo bis de die ſuffitus adolebantur; non à Pontifice ſolum, ſed & à reliquis Sacerdotibus Luc. 1. Semel autem quotannis ſollemniori modo odores in eo incendebat Pontifex; & piacularis victimæ ſanguine illud expiabat ac luſtrabat, Exod. 30: 10. Lev. 16: 18.

VIII. Repræſentabat altare illud Chriſti meritum, *qui tradidit ſeipſum pro nobis oblationem & ſacrificium*, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, *in odorem fragrantiæ*, Eph. 5: 2. & interceſſionem illius; quæ preces noſtras Deo gratas reddunt. Quo ſpectat, quod occurrit Apoc. 8: 3, 4. *Alius Angelus venit, & conſtitit apud altare, habens thuribulum aureum: & data ſunt ei thymiamata multa, ut daret orationibus ſanctorum omnium, ſuper altare aureum, quod eſt coram throno* &c. Ac præterea fidelium preces, cultumque ſpiritualem adumbrabat; qui Chriſti merito ac ſanguine luſtratus fragrantiſſimum odorem exhalat. *Diſponatur oratio mea ſuffitus coram*

ram te, & elevatio palmarum mearum munus vespertinum, Psal. 141: 2. *Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo, hoc est, fructum labiorum confitentium nomini ejus.* Heb. 13: 15. *Beneficentiæ autem & communionis ne obliviscamini. Talibus enim hostiis colitur Deus.* v. 16.

IX. 2. *Lychnuchus aureus*, qui ex solido auro constabat; & ad australem tabernaculi partem collocatus, septem lampadas septenis brachiis sustinebat; quæ oleo purissimo nutritæ totâ nocte in templo ardebant, Exod. 25: 31. &c. & 27: 20, 21. CANDELABRUM.

X. Docebat hæc *lux* spiritualem nostram illuminationem, tum in hâc, tum præsertim in futurâ vitâ. *Nox processit, dies autem appropinquavit. Deponamus igitur opera tenebrarum, & induamur arma lucis.* Rom. 13: 12. *Habemus firmissimum illum sermonem propheticum, quem benefacitis quod attenditis, velut lucernam splendentem in obscuro loco, usque dum dies illucescat, & Phosphorus exoriatur in cordibus vestris.* 2. Pet. 1: 19. *Et civitas non habet opus Sole & Lunâ, ut luceant in eâ. Nam gloria Dei illuminavit eam, & lucerna ejus agnus*, Apoc. 21: 23. *Lychnychus* designabat, partim Christum, à quo solo mundi & Ecclesiæ lux est: *Ego sum lux mundi* &c. Joh. 8: 12. partim Ecclesiam, quæ instar *aurei candelabri*, Apoc. 2: 11. & quidem una in septem periodis, per ministerium suum verbi Dei lucem huic mundo præfert. *Auro* suo, lucis hujus dignitatem, vividumque ac æternum fulgorem pingebat. *Desiderabilia illa præ auro, & auro solido plurimo*, Psal. 19: 11. *Oleum* Spiritus S. dona exprimit, 1. Joh. 2: 26, 27. Et variæ candelabri lampades, rami ac calyces, donorum spiritualium ubertatem & varietatem testabantur. Sacerdotum denique ministerium in illis sub vesperam *accendendis*, Christi & ministrorum ejus curam ostendit; qui Ecclesiæ suæ perpetuam noctem incubare non sinit, sed perenne lumen in hoc sæculo sufficere ipsi non desinit.

XI. 3. Ad septentrionem æquali spatio posita erat *mensa* aurea cum sacris *panibus*, Exod. 25: 23. facta ex cedro, ac auro obducta, latitudine unius, altitudine unius ac dimidii, longitudine duorum cubitorum. Instrata erat veste hyacinthina; impositæque ei erant duodecim lances, accipiendis panibus; totidemque acerræ, quæ thure implebantur; & scopulæ vasis illis emundandis. Exod. 25: 29. Num, 4: 7. Collocabantur autem panes duplici ordine; utrimque seni, qui sibi mutuo incumbebant; interpositis calamis, ut Judæi volunt, ne vitium contraherent. *Panes* autem *facierum* appellabantur, & *mensa facierum*, Num. 4: 7. quod Septuag. MENSA AUREA *cum panibus propositionis.*

& ex.

& ex iis S. Paulus, ἄρτυς προθέσεως reddunt, 2.Chron.4:19. Hebr.9:2. Singulis autem Sabbatis mensam hanc adornari, ac de novo instrui oportebat: tumque panes illi Sacerdotibus cedebant, Lev.24:9. thus autem iis impositum adolebatur. Lev.24:7,8.

XII. Quæ iterum *Christum* figurabant, qui cum omnibus beneficiis suis in universo tabernaculo, cunctisque ejus partibus ac vasis, descriptus reperitur; ac admirandum in modum ubique oculis nostris occurrit; ut mirum sit Judæos aliosque ne externam quidem ejus lineam ibi deprehendere potuisse. Christus enim *panis vitæ est, ut, si quis edat de eo, victurus sit in sæculum*, Joh.6:48. *Numerus* illorum panum pariter mysticus est, Christumque universæ Ecclesiæ cunctisque fidelium tribubus ad alimenta sufficere demonstrat. Utque illi, Sabbatis propositi & renovati, perpetuo *coram Dei facie* collocati erant; ita in æternum vis vivificans Christi, requie ejus parata, perdurat, & Ecclesiæ per omnia tempora illius sufficit. Quæ tamen quotidiano verbi ac Sacramentorum ministerio *renovari*, conscientiisque nostris applicari opus habent. *Est enim omnis scriba, in regno Dei edoctus, similis patrifamilias, qui profert è thesauro suo vetera & nova*, Matth. 13: 52. *Mensa aurea*, panes istos sustinens, verbi ac Sacramentorum figuram gerit. Quodque tandem *solis Sacerdotibus* eos degustare fas erat, id non alios, quam qui spirituales sacerdotes sunt, ad spiritualem hunc cibum admitti docet.

ARCA FOEDERIS.

XIII. Tandem ipsum *adytum* perlustrabimus. In quo occurrit *Arca Fœderis*, cum reliquo apparatu suo, Israëlitarum veluti Palladium, ac præsentis inter ipsos Dei certissimum pignus. Quare attentius ea consideranda est.

XIV. Vocatur Hebr. ארון *arca*, & arca *fœderis*, seu *testimonii*. Quia tabulæ fœderis in eâ servabantur. Nomen autem Jehova, quod Sociniani urgent, nunquam illi tributum legitur.

XV. Confecta erat è ligno Zittim, seu cedro, Exod.25:10. atque intus & extra auro obducta erat. Longitudo duorum cubitorum & semissis, latitudo & altitudo unius cubiti cum dimidio fuit. Exod. 25: 10-16. Ambiebatur coronâ, seu limbo aureo; quatuorque annulos aureos ad latera habebat; ex quibus vectes duo ex eadem cedro, pariterque deaurati, prominebant, gestandæ arcæ. Quod Sacerdotum Kehatitarum ministerium fuit, Num.7:9. additis nonnunquam Levitis. vide 1. Chron.15:15. Ios.3:3. Quod multâ cum religione peragebatur.

In qua ta-

XVI. In arca continebantur solæ *legis*, sive fœderis cum Israëlitis icti,

ſcti, *tabulæ*, Exod. 25:16. 1. Reg. 8:9,21. non fractæ illæ, ſed integræ, de novo à Moſe edolatæ, Deut. 10:2,3. *Volumen legis*, de quo Deut. 31:26. non in arca, ſed coram ea, repoſitum fuit. conf. 2. Reg. 22:8. Quod & de *Urna Mannæ*, ac *Virga Aaronis* dicendum eſt, quæ ad utrumque arcæ latus diſpoſita erant. Exod. 16:34. Num. 17:10. *bulæ legis.*

XVII. In ſecundo templo eam defuiſſe ipſi Judæi fatentur; & inter quinque res, quæ in ſecundâ domo defierint, arcam quoque numerant. Quam à Joſia vel Jeremia abſconditam fabulantur; cum in templi excidio periiſſe verius ſit. Quod Deus, tum ob peccata populi, tum ut gradibus quibuſdam ceremonias aboleret; denique ut ſub iſta domo venturum eum ſignificaret, qui omne arcæ myſterium impleturus foret, ſapientiſſimo conſilio fieri permiſit. Tempore autem Meſſiæ, cum aliis rebus ſacris, eam reſtituendam iidem ſuaviter ſomniant. Nam in contrarium expreſſa ſunt Jeremiæ verba c. 3:16,17. ubi de Meſſiæ tempore agitur: *Non dicent adhuc, arca fœderis Jehovæ; & non veniet in mentem, & non commemorabunt eam, & non adibunt, & non fiet amplius. In illo tempore vocabunt Hieroſolymam ſedem Jehovæ, & confluent ad eam omnes gentes.* *Defuit illa in ſecundo templo.*

XVIII. Arcam tegebat *propitiatorium*, Hebr. כַּפֹּרֶת Gr. ἱλαστήριον dictum; quod in eo Deus ſeſe præſentem & propitium populo exhiberet; ex ſolido auro confectum, pari cum arcâ longitudine ac latitudine. Exod. 25:17-22. PROPITIATORIUM.

XIX. Eminebant ex eo, eodem ex auro, duo *Cherubini*, Exod. 25:18-20. quibus Judæi puellorum facies appingunt, ad Angelos exprimendos; & binos ſacratos volunt, ne pro Deo haberentur; ac propitiatorio utrinque incubuiſſe, ſuperque illud ad decem palmarum altitudinem alas expandiſſe memorant. Deſcribit autem illos aliter Scriptura. Ezechiel c. 1. & 10. inſtar quatuor animalium, quaterna facie, hominis, leonis, vituli & aquilæ eos depingit. Et ſex iis alas attribuit Jeſaias c. 6:2. conf. Apoc. 4:8. quarum binæ in altum elatæ, binæ leniter expanſę, ac binæ demiſſæ erant. Subque alis à cunctis partibus manus humanas collocat Ezechiel c. 1:8. 10:8. totoque corpore oculatos, v. 12. pedibus inſiſtere facit, quorum extrema pars vitulinum calcem referebat, unde & vituli dicuntur c. 10:14. & ſolida erat, inſtarque lævigati æris refulgebat. Ut erecti potius in propitiatorio ſteterint, frontibus adverſis, ac propitiatorium deſpectantibus. Atque hinc ſimul intelligi poteſt, quinam fuerint *vituli aurei* Jeroboami, 1. Reg. 12:28,29. CHERUBINI.

Quid Cherubini repræsentaverint.

XX. Repræſentabant autem myſtica hæc animalia, non Deum, ſed 1. *Angelos,* qui Cherubinorum appellatione in Scripturis veniunt, Gen. 3:24. Pſal. 18:11. utque Deus in legiſlatione, Angelorum exercitu ſtipatus erat, atque è cœtu ac concilio illorum legem promulgabat; ita hæc in ſanctuario quoque expreſſa fuere. 2. *Homines electos* ac pios, qui Deum hoſpitem ac incolam habent: quos Cherubinorum emblemate depingit ſacra Apocalypſis c. 5:8,9,10. ubi quatuor animalibus, quæ non alia quam Cherubim fuere, una cum ſenioribus, hymnus tribuitur, qui non niſi à redemtis dici poteſt -- *Emiſti Deo nos in ſanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo.*

GLORIA *ſeu thronus Dei,*

XXI. Inter Cherubinos ſedes & thronus Dei erat, qui locum iſtum gloria ſuâ implebat; cujus externum ſymbolum erat *nubes & ignis.* Quæ inde *Gloria Dei* appellantur. Exod. 40:33,34. coll. Num. 9:15.

in Nube & Igne,

XXII. Erant autem duæ illic res, duplexque miraculum, *Nubes & Ignis;* ſive nubes, medio ſinu igneam ſpeciem complexa, quæ ex nube illa divinum in modum coruſcabat. Qui, ſive ignis, ſive lux, Dei gloria proprie, ſeu glorioſum præſentiæ ejus ſymbolum erat. Vide Exod. 24:16. Num. 16:42. & conf. Luc. 2:9. Matth. 17:5. Act. 7:55. 22:6,11. Apoc. 14:14.

inter Cherubinos.

XXIII. Propria autem numinis ſedes erat locus ille ſupra arcam, quem Cherubinorum alæ amplexu ſuo incingebant; quem nubes illa auguſtum in modum medium adimplebat: *Quia in nube appareo ſuper operculum illud* &c. Lev. 16:2. *Dominus Rex factus eſt, ſedens in Cherubinis,* Pſal. 99:1. 2. Sam. 6:2. Atque ille erat thronus Dei, in quo viſibili ſigno præſens erat, ac petentibus reſponſa dabat. Exod. 25:22. Num. 7:89. Atque hæc erat illa שְׁכִינָה / ſeu glorioſa Dei in terris habitatio, quam Iudæi adeo celebrant.

Myſterium Arcæ fœderis.

XXIV. Myſticam harum rerum doctrinam quod ſpectat: ſignificabat *arca,* 1. *Chriſtum, in quo Deus habitat corporaliter;* ac *omnes ſapientiæ ac juſtitiæ theſauri concluſi ſunt.* Col. 2:3. cujus utramque naturam ligno & auro ſuo adumbrabat; quemque vectibus ſuis & annulis in quotidiana illa per deſertum obambulatione, longè lateque manifeſtandum, & Sacerdotum ac miniſtrorum opera, regio in ſolio conſidentem, per univerſum mundum vehendum ac veluti portandum eſſe docebat. 2. analogia aliqua univerſam *Eccleſiam;* quæ incorrupta, inſtar cedri, ac Chriſti auro obvelata, ejuſque ſanctitate tecta, Dei ſedes ac habitaculum eſt, eoque duce per univerſam terram peregrinatur.

XXV. *Le-*

XXV. *Legis tabulæ*, quas Deus arcæ includi jusserat, ne Israëlitæ ad externam Scripturam stuperent; significabant, legis sensum magna ex parte ipsis velatum, 2.Cor.3:13. in mediatore potissimum impleri. Utque ille legem Dei in medio pectore gestavit, ita & fidelium cordibus eam inscribere, Col.3:16. Cum qui reconciliationis Christi particeps est, quæ per propitiatorium adumbrabatur, etiam sanctitatem sectari, legisque studio flagrare debeat. *Tabularum fœderis.*

XXVI. *Mannæ Urna*, juxta adstans, aliturам Christi spiritualem, ut ante vidimus; *Virga Aaronis* sacerdotium ejus monstrabat. Utque tum de arenti virga ac flos germinavit; ita Christus, tum in nativitate, tum in morte de sterili trunco effloruit; & sacerdotium ἀπαράβατον habet. In cujus honoris partem nos quoque accipit, facitque ut de nostris quoque nodis flos germinet, & viles virgulæ balsama exsudent. *Justus, ut palma, florebit; ut cedrus in Libano, crescet.* Psal.92:13. *Urnæ Mannæ & Virgæ Aaronis.*

XXVII. *Propitiatorii* mysterium erat, eundem mediatorem nostrum, Dei filium, adumbrare, *quem Deus proposuit ἱλαστήριον propitiatorium per fidem in sanguine ipsius.* Rom.3:25. conf. 1.Joh.2:2. 2.Cor.5:19. Quique peccata nostra, omnesque legis diras ac maledictiones tegit ac delet, Psal.32:1. *Propitiatorii.*

XXVIII. Duæ *Cherubinorum* formæ duplicem creaturarum ordinem exprimebant, quę Deo dignum habitaculum prębent, tum in terra, tum in cœlo, Angelos videl. & homines. Utque animalia illa, sibi mutuo obversa, utrimque propitiatorium aspectabant; ita Angelorum hominumque per Christum unio ex concordia; ac utrorumque in redemtionis mysterio perspiciendo studium significatur, Eph.1:10. 1.Pet.1:10. *Cherubinorum.*

XXIX. *Nubes* vero, inque ea *Ignis* species, quid, nisi divinæ naturæ in vili carne inhabitationem testabantur? quam tamen igne suo & divino fulgore impleturus, atque ex humano corpore tanquam ex adyto certissima responsa daturus foret. *Sermo caro factus est*, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν *& habitavit in nobis. Et vidimus gloriam ejus* &c. Joh.1:14,15. *Se ipsum exinanivit, formam servi assumens, quando esse cœpit in similitudine hominum*, Phil.2:7. *Nubis & Ignis.*

XXX. Similiterque *thronus Dei* super propitiatorium, ad quem Pontifex quotannis accedebat, universum populum Deo propitiaturus, denotabat, Deum esse in Christo, & in eo adiri & inveniri placatum & propitium; adeoque effigiabat, tum thronum gratię, ad quem, per Christi sanguinem, ipsi jam Sacerdotes facti, aditum habemus, Hebr.4:16. tum thronum *Throni Dei.*

num glorię in cœlis; qui pariter angelorum choris cinctus est: *Millies milleni ministrabant ei,* Dan. 7:10. atque ad quem Christus, ut veteris sacerdotii legem impleret, peracto sacrificio, cum sanguine suo intravit, semperque ibi pro nobis intercedit. *Non enim in manufacta sancta introiit Christus -- sed in ipsum cœlum, ut nunc appareat faciei Dei pro nobis,* Hebr. 9:24. *Neque per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem intravit semel in sancta, æterna redemtione inventa.* c. 9:24. conf. c. 7:26.

Tabernaculi vasorumque ejus unctio.

XXXI. Atque hæc erant vasa omnia tabernaculi, atque universa ædis istius supellex; quam sacro oleo inungi, istoque ritu consecrari Deus jusserat, Exod. 30:23. Lev. 8:10, 11. ut *sanctitas sanctitatum* foret; id est, talis res, quæ ipsa non solum sancta esset, sed alias quoque sanctificaret. Quin & sanctuarium ipsum quotannis ab impuritate filiorum Israëlis expiari necesse habebat, Lev. 16:14, 15, 16, 19, 20. Hebr. 9:21, 23. Quod peccatoris impuritatem, qui contage sua etiam res sanctissimas polluat, significat. Unde cœlum ipsum nobis à Christo purgari ac expiari debuit.

CAPUT XV.

De TEMPLO.

TEMPLUM SALOMONIS. *Ejus structura.*

I. POst Tabernaculum sequitur Templum, tum Salomonis, tum Zorobabelis ac Herodis, tum Ezechiëlis; ac denique Samaritanorum & Judæorum Ægyptiorum.

II. Templum Salomonis quod attinet, videbimus 1. ejus structuram ac partes, 2. Vasa, aliaque adjuncta. 3. τὸ μυςικὸν ejus.

III. Carebant prisci mortales templis, cum non ex magnitudine Dei arbitrarentur majestatem ejus parietibus includere. Templum primum à Salomone extructum est, tanta opulentia, ut primum ac præcipuum mundi miraculum haberi possit. David enim peculiari religione illud extruere prohibebatur. *Sanguinem copiosum effundis & bella magna geris, non es ædificaturus domum nomini meo. Ecce filius editus tibi. Is futurus est quietus* &c. 1. Chron. 22:8. Qui nihilominus magnam auri argentique vim in istum usum in thesauris reliquit; formamque operis, quam divino monitu animo complexus erat, filio tradidit. 1. Chron. 28:11, 12.

Qui-

Quibus præparatis, ſeptennio opus abſolutum eſt. Perfectum autem fuit Templum ſine mallei ictu aut ſerræ ſtrepitu, ex exaſciatis lapidibus. 1. Reg. 6:7. Præcipuus inter artifices fuit Hiramus Tyrius. Operariorum autem univerſa multitudo erat 183300; inter quos & Tyriorum ac Sydoniorum magna pars. 1. Reg. 5: 13. & ſeqq. Auri vero argentique ſumma ultra fidem eſt.

IV. Poſitum erat illud in monte Moria, 2. Chron. 3:1. In cujus faſti- *Situs.*
gio leniter devexo moles illa eminebat, urbemque ex alto deſpectabat.

V. Partes & formam ejus quod attinet, compoſitum illud erat ad for- *Partes.*
mam tabernaculi; conſtabatque atrio, Sancto & Sancto Sanctorum. Cum autem in tabernaculo unicum tantum eſſet atrium, hic varia erant: nimirum 1. *Atrium Sacerdotum.* 2. *Iſraëlis*, 2. Paral. 4:9. Quod rurſus à Joſaphato diviſum in *atrium mulierum* & *virorum*. 2. Paral. 20: 5. Quibus Herodis tempore acceſſit atrium *quartum*, pro Gentibus & immundis. Quæ omnia licet tempore diverſa, hic conjungemus.

VI. Primò occurrit *Atrium Gentium*, quod Templum ambiebat *Atrium*
inſtar cœmiterii, & 500 cubitos in quadratura ſuâ continebat; ac qua- *Gentium.*
tuor egregiis porticibus inſtructum erat, quarum unaquæque triplici columnarum ordine ſuſtentabatur. Appellabaturque הַר הַבַּיִת / ſeu *mons templi*, & חוֹל / vel atrium commune. Atque huc intrabant Ethnici, excommunicati, lugentes & immundi. Portas & porticus omittimus.

VII. Poſt atrium gentium erat locus dictus חֵיל *antemurale*, decem *Antemu-*
cubitos latus, ab atrio gentium ſepto diſcretus. *Et fecit lugere antemu- rale.*
rale & murum, Thren. 2:8. quo gentili aut immundo accedere non licebat. *Viderant antea Trophimum Epheſinum in urbe cum eo, quem exiſtimabant fuiſſe à Paulo introductum in templum.* Act. 21:29.

VIII. Hinc duodecim gradibus, dimidii cubili altitudine, aſcendeba- *Atrium*
tur in *atrium mulierum*; in quo tripudium ſacrum, & aquæ libatio in fe- *mulierum.*
ſto Scenopegiæ peragebatur. Erat illud 135 cubitos longum ac latum: ac in quatuor ſuis angulis totidem conclavia habebat, videl. *Naziræorum*, *leproſorum*, *lignorum*, & *vini ac olei*: & tres portas; ad orientem portam, τὴν λεγομένην ὡραίαν, Act. 3: 2. ad auſtrum & aquilonem ſingulas; quæ ſuis quoque conclavibus ac porticibus inſtructæ erant. Atque ad eas poſita erant 13 Gazophylacia; quo hiſtoria viduæ in Euangelio referenda, Luc. 21:1. Marc. 12:41, 42.

IX. Ex atrio mulierum aſcendebatur 15 gradibus in עֲזָרָה *atrium Atrium*
Iſraëlis; in quibus conſiſtebant Levitæ Pſalmos graduum pſallentes. *Iſraëlis.*

Longum erat cubitos 135. latum 11. diverſaſque portas habebat, variaſque circum porticus; & in illarum contignationibus exedras & conclavia permulta, variis uſibus ſervientia. Atque in hoc atrium conveniebat populus ad cultum & ſacrificia; inque eo Prophetæ oracula ſua ex altiori ſuggeſto pronunciabant, 2. Chron. 24:20. coll. Jer. 36: 10. atque ibidem Chriſtus Dominus noſter populum perſæpe docuit. Vide Matth. 21: 12. &c.

Atrium Sacerdotum. X. Hinc in atrium Sacerdotum aſcenſus erat, gradu uno cubitali. Cui impoſitum erat pulpitum, quod tribus gradibus dimidii cubiti adibatur, in quo erat chorus Levitarum canentium. Longum erat cubitos 135. latum 11. ſoliſque Sacerdotibus in eo ordinarie verſari licitum erat.

Altare holocauſtorum. XI. Erat in hoc atrio *altare holocauſtorum*, quod à Moſaico, cum magnitudine, tum materiâ, differebat. Cum enim Moſaicum 5 cubitos longum & latum, ac tres altum foret; hoc 32 cubitos in infimo ambitu, in ſupremo autem 24. in longitudine & latitudine 20. ac in altitudine decem continebat, 2. Chron. 4: 1. nec, ut prius, ære obductum, ſed ex ſolido ære confectum erat. Ad ſeptentrionem varios annulorum ordines habebat, juxtaque columnas quaſdam, & menſas marmoreas, ad ſacrificiorum uſum. Mediumque cingebat filum coccineum, ad ſanguines diſcernendas: & ſubtus duo erant canales, qui victimarum ſanguinem in proximum torrentem derivarent.

Mare æneum. XII. Auſtrum verſus erat labrum, ſeu *mare æneum*, quod duodecim boves eodem ex ære ſuſtinebant. Cui & alia minora lavacra appoſita erant, abluendis victimarum carnibus. 1. Reg. 7: 23. 2. Chron. 4: 2, 6.

XIII. Ab altari ad πρόναον, ſeu templi veſtibulum, erat ſpatium 22 cubitorum, ubi Sacerdotes miniſtrare, & confiteri ſolebant. *Inter porticum & altare fleant Sacerdotes miniſtrantes Jehovæ, & dicant: parce, Jehovah, populo tuo* &c. Joël 2: 17.

Veſtibulum Templi. XIV. *Propylæum*, ſeu veſtibulum templi, אוּלָם / 1. Reg. 6: 3. 2. Chron. 3: 4. 29: 7. adibatur 12 gradibus dimidii cubiti: erantque ibi ſuſpenſæ catenæ aureæ, & ſupra eas coronæ aureæ & argenteæ. Supraque templi oſtium vitis aurea, ex qua botri inuſitata magnitudine dependebant.

Sanctuarium. XV. Emenſis atriis occurrit ipſum *ſanctuarium* ac palatium Domini, הֵיכָל dictum; quod intermedio ſepto diſcretum in duos thalamos dividebatur, Sanctum, & Sanctum Sanctorum. Ubi hoc peculiare fuit in ſecundo templo, quod, cum prius inter Sanctum & Sanctum Sanctorum

rum murus ſtetiſſet, unius cubiti craſſitie; ii vero, qui Babylone reverſi erant, dubitarent de ejus formâ, ſitu ac proportione; vice muri duo vela extenſa fuerint, inter quæ ſpatium cubiti interfuit, cum antea unum duntaxat pependiſſet. Patebat Templum univerſum 100 cubitos in longitudinem, 70 in latitudinem, ac 120 in altitudinem. Forma ejus à fronte latior, à tergo anguſtior erat; ut leonem referret. Tectum erat, non planum, qualia Judæorum tecta erant, ad ambulationis voluptatem, ſed diſpluviatum, ſeu leni faſtigio aſſurgens, pluviæ aviumque arcendarum cauſa: quod undique cingebat lorica, quatuor cubitis extans, ut medio faſtigio æquaretur.

XVI. Atque hæc erat templi ſtructura; quod per gradus aſcendebatur, ut vidimus: adeo ut templum ipſum 22 cubitis altius eſſet porta orientali extima, deque montis crepidine in ſubjecta atria, univerſamque urbem, amœniſſimo viſu, proſpectaret. Erantque in ipſo templi monte, pro partium diverſitate, diverſi quoque ſanctitatis gradus. Quos ſeptem numerant. *Templi diverſi gradus & partium varia ſanctitas.*

XVII. Supellex Templi eadem erat, quæ Tabernaculi, niſi quod vaſa omnia auguſtiora, & immenſo numero forent. VASA *Templi.*

XVIII. Inter adjuncta Templi primo loco occurrit ejus reverentia ac ſanctitas; quæ permagna erat: juxta legem Lev. 19:30. *Sanctuarium meum reveremini.* Hinc nec ſedere cuiquam, nec exſpuere in eo, nec caput aperire, nec denique cum calceis aut baculo, aut mantica eo introire fas erat. Nec ad viæ compendium illud tranſire licebat. Denique ex ſuperiori loco, ſi cui forte Hieroſolymis tale cœnaculum foret, in Sanctum Sanctorum proſpectare nefas habebatur. Aliaque talia uſurpabantur, pro ingenio populi, omnibus majoribus minoribuſque ſuperſtitionibus nimium ſæpe obnoxii. Ita & decem miracula templi narrant. Quæ nos ſuo loco relinquimus. *Templi reverentia.* *Miracula.*

XIX. Erat autem Templum Sanctum, non ſolum quod divini cultus ſedes foret, ſed & extra illam conſiderationem, ſanctitate quadam cærimoniali; quia Dei in terris ſedes, & aula, ac cœli manifeſtiſſima imago, ac Chriſti denique in humano corpore olim hoſpitaturi typus foret. Quam ſanctitatem templa noſtra non habent. *Sanctitas.*

XX. *Myſterium* templi idem fuit quod tabernaculi; atque illa omnia, in quibus Deus habitare dignatur, ſignificavit; tum ſanctam *Chriſti carnem*, in qua divinitas, tanquam in templo, apparitura erat, Joh. 2:19. tum *cœlum*, ſedem divinæ gloriæ, in qua ſeſſura erat caro Chriſti. *Non enim* *Myſterium*

in-

in manufacta sancta introiit Christus, verorum instar habentia, sed in ipsum cœlum, ut nunc appareat faciei Dei pro nobis, Hebr.9:24. tum denique *Ecclesiam,* in qua Deus pariter præsens est. Sicut *vasa* templi singulos fideles exprimunt. *Sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore.* 1. Thes. 4: 4. Ac firmior ejus præ tabernaculo structura, Ecclesiæ Judaicæ ac Christianæ, vel potius militantis ac triumphantis discrimen habebat. *Salomon* autem, stupendi hujus operis auctor, Christum Ecclesiam suam ædificantem: *Tyrii* aliique extra Israëlem ad operas præbendas conducti, Gentiles ad Ecclesiam vocandos: & universi operis, sine strepitu ac malleorum ictibus procedentis ratio, pacificum ac concordem Ecclesiæ ædificandæ modum per verbum & Spiritum, sine vi ac tyrannide, idoneis figuris ob oculos ponebant.

Ætas. XXI. Duravit illud ultra quadringentos annos. Destructumque tandem ab Babyloniis est, anno Regis Zedekiæ undecimo, 2. Reg. 25. 2. Chron. 36. cum populus Babylonem captivus ageretur.

TEMPLUM SECUNDUM.

XXII. Qua captivitate solutâ, ceptum est strui *templum secundum,* seu Zorobabelis: quod magnam partem ad exemplum templi Ezechiëlis ædificatum fuit. Absolutumque creditur annis 46. Quo respiciatur, Joh. 2: 20. *Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc: & tu in tribus diebus excitabis illud?* Herodes vero extremis temporibus magnopere illud exornavit, multisque operibus ac substructionibus auxit; quod perperam à quibusdam pro tertio templo habetur.

Quomodo minoris gloriæ quam primum? XXIII. Plerisque autem in rebus longe infra prioris ædis magnificentiam erat hoc templum. *Quis in vobis est, qui superstes est, qui vidit domum hanc in gloria sua priore? & quid vos videtis illam nunc? nonne ut nihilum est in oculis vestris?* Hagg. 2: 3. Quinque enim res præcipuè memorant Judæi, quæ in eo defuerint: quarum memoriale habent ex Hagg. 2: 8.

& simul majoris? XXIV. Hoc solo tamen secunda domus veteris Templi sanctimoniam non æquabat tantum, sed & superabat, quod loco umbrarum illarum in æde hac appariturus foret Messias, templi dominus, qui omnem ejus sanctitatem impleturus & consummaturus foret. *Derepente veniet ad templum suum Dominus ille, quem vos quæritis,* Mal. 3: 1. *Ecce plus quam Salomon est in hoc loco,* Matth. 12:42. Atque in hoc sunt jam illa omnia, quæ hactenus in æde illa defecerant.

Mysterium ejus. XXV. Τὸ μυστικὸν ejus, præter jam dicta, erat, propinquiorem *Christi* adventum promittere; corporisque ejus destructionem, rursusque resusci

ſuſcitationem in meliorem ſtatum, adumbrare. Joh. 2: 19. & 10:18. Sicut & *Eccleſiæ* Veteris Teſtamenti majori cum gloria novum Chriſti populum ſucceſſurum; & poſt vitæ hujus ſpatia aliam & beatiorem vitam corporibus noſtris redonandam, teſtabatur.

XXVI. Ætas ejus decennio major fuiſſe creditur, quam prioris templi. Tandemque à Tito deſtructum fuit, juxta prædictionem Chriſti, Matth. 24: 2. *Ætas.*

XXVII. Unde *tertium Templum* nunc expectant Judæi, juxta *Ezechiëlis* typum, c. 40. & ſeqq. quod ſub Meſſia Rege extruendum ſit. Sed vana & mendaci ſpe. Cum Meſſias ad ſecundum templum, & ad Zionem, ut vidimus, Hag. 2:8. Pſal. 132:17. venire debuerit. Templum autem Ezechiëlis, non in Zione, ſed alio longe ſitu, ponatur, Ezech. 40: 2. 45: 1-9. 48:8. tandemque multa alia illi adſcribantur, quæ juxta literam intelligi nequeunt. vide Ezech. 47:1,7,8,9,12. Ut Ezechiëlis Templum, quanquam ad templum Zorobabelis breviter tunc extruendum in quibuſdam ſpectet, præcipuè tamen ſecuturam olim ſub Novo T. Hieroſolymæ novę, ſeu Eccleſiæ faciem & ſtatum, quæ latiſſimè extendenda & majoribus Sp.S. donis ornanda erat, adumbraverit. TEMPLUM TERTIUM.

XXVIII. Atque hęc de Templo primo & altero. Cui æmulam molem extruxere Judæi ſegreges, primò in monte *Gariſin*, in Samaria, auctore Manaſſe, fratre Jaddi, Pontificis M. Quod diſſidium inter Judæos & Samaritanos magnopere adauxit. conf. Joh. 4:9,20. *Patres in monte hoc adoraverunt: & vos dicitis quod Hieroſolymis ſit locus, ubi oporteat adorare.* Tandem, cum 200 annos ſtetiſſet, ab Hircano dirutum eſt. TEMPLUM SAMARITANUM.

XXIX. Præter hoc & alia templa in *Ægypto* extructa ſunt. Unum ab *Onia*, Simeonis Juſti filio minore, in præfectura *Heliopolitana*: quæ quia ſub Alexandria erat, templum hoc aliquando Alexandrinum vocatur. Alterum ab Onia, Filio Oniæ tertii Pontificis M. ſub Antiocho Epiphane, & Ptolemæo Philometore, *Leontopoli.* Stetitque prius annis 343, tandemque ſub Veſpaſiano clauſum fuit: alterum annis 200. Tuebantur autem apoſtaſiam ſuam oraculo Jeſ. 19:19. *Illo die erit altare Jehovæ, in medio terræ Ægypti; & lapis erectus apud terminum ejus Jehovæ.* Nec in Ægypto ſolum, ſed & in *Phœnice*, & alibi, fana ac ſanctuaria ſua poſuere Judæi quidam. ÆGYPTIACA.

CAPUT XVI.

De reliquis locis Sacris.

SYNAGOGÆ. I. POst templum sequuntur Synagogæ. Quæ vox etsi Christianorum cætibus interdum tribuatur, ut Jac.2:2. Hebr. 10:25. Propriè tamen Judæorum conventibus hæsit. Quæ ab iis בית הכנסת h. e. domus congregationis appellantur. De iis agi quibusdam, licet parum certò, videtur Psal. 74: 4, 8. *Rugierunt hostes tui in medio* מֹועֲדֶךָ *loci condicti tui. Cremarunt omnes* מֹועֲדֵי אֵל *Synagogas Dei in terrâ.*

II. Cum autem Deus in iis non habitaret, ut in templo, nec universus ac præcipuus cultus in iis perageretur, sed partes ejus quædam, ut preces, lectio Scripturæ &c. hinc nullam peculiarem sanctitatem habebant; non magis quam nostræ ædes sacræ.

Earum origo. III. Primæ eorum originis nullum certum indicium extat, nisi circa Ezræ & Nehemiæ tempora: de quibus intelligi potest locus Act. 15: 21. *Moses ab ætatibus antiquis oppidatim habet qui ipsum prædicent, quum in Synagogis per singula Sabbata legatur.* Tum enim non solum septennalis legis lectio, præscripta Deut. 31: 10, 11. quæ in desuetudinem venerat, 2. Reg.22:8. repetita, sed & Sabbatica introducta, ac oratoria extructa sunt, tum ad sacram lectionem, tum ad preces peragendas. Unde & *Proseuchæ* dictæ; quæ cum Synagogis eædem fuisse videntur. Act.16:13.

Constitutio IV. Singulæ Synagogæ duo habebant Auditoria; in quorum altero Scriptura, altero traditiones docebantur. Erantque ipsę medio septo divisæ, ac uno latere viri, altero fœminæ assidebant. Præeratque singulis *ἀρχισυνάγωγος*; cui subordinabatur Synagogæ minister. Ac docebant in iis Scribæ; & ipse Christus, Luc.4:15. & seqq. & post illum, Apostoli, Act.13:14-16. 16:13.

Numerus. V. Numerus autem tantus erat; ut solis Hierosolymis ad 460, vel 480 à Talmudicis numerentur: & speciatim in monte Zion septem fuisse dicantur. Atque extra Hierosolymam, ipsamque terram Sanctam, ubicunque Iudæi degerent, eæ quoque erant frequentissimę. *Obivit totam Galilæam Jesus, docens in Synagogis ipsorum*, Matth.4:23. *Et statim in Synagogis* Damasci *prædicavit Paulus Christum.* Act.9:20. & 13:4,14.

VI. Sy-

VI. Synagogis connexæ erant ſcholæ, ſive collegia, ſublimiori legis *Scholæ.*
ſtudio dicata; quæ בית המדרש / à ſubtiliori inquiſitione, dicebantur; erantque ſæpe, ut & ipſæ Synagogæ, in collibus ſita. Vide Jud. 7:1. ubi mentio גִבְעַת מוֹרֶה / & Prov. 1:21. ubi ſumma ſapientia dicitur proclamare בְּרֹאשׁ הוֹמִיּוֹת.

VII. Sancta porro habebatur, præ aliis urbibus, *Hieroſolyma*, caput HIERO-
ac metropolis gentis, & religionum ſedes. Unde nulli tribui peculiariter SOLYMA.
aſſignata, communis omnium veluti mater habebatur, & à cunctis frequentabatur. Quanquam à Juda & Benjamine potiſſimum incoleretur, intra quorum terminos ſita erat; ita ut urbs, & templum ipſum, inter illos diviſum perhibeatur.

VIII. Magnitudo erat quinquaginta ſtadiorum, tres colles ambitu ſuo *Ejus de-*
complexa; quorum ſuperior, *Zion*, Regum ſedes erat; alter inferior, *Acra*, *ſcriptio.*
& filia Zionis appellatus, archivum alioſque conſeſſus ac colles habebat; tertius, *Moria*, priori depreſſior, à Deo habitabatur, templique molem oſtentabat. Celebris erat ad occidentem, auſtrum verſus, fons *Gihon*, 1. Reg. 1:33, 38. idem cum fonte *Siloam*; unde tabernaculorum feſto, atque ubi vaccæ rubræ ſacrum peragendum erat, aquæ hauriebantur. Eratque univerſa urbs multis ſpeluncis, cæciſque latebris, pervia, quæ immenſam hominum multitudinem capere poterant. Extra urbem ad orientem erat vallis *Kidron*; & ad auſtrum vallis *Tophe*, ſeu Filiorum Hinnon; ubi perpetuus ignis ardebat, qui urbis ſordes & purgamenta abſumeret. Eſai. 30:33. Unde appellatio *Gehennæ* in N.T. Matth. 5:22.

IX. Sancta illa peculiariter erat, potiſſimum poſt Salomonis dedica- *Sanctitas.*
tionem, ob ſacrorum dignitatem; quæ illi urbi adeo affixa erant, ut, eâ everſâ, ſacrificia, feſta omnia, cultuſque omnis protinus ceſſarent. Quanquam & in ruinis ac cineribus ejus ſacra facere fas habeant Judæi. Cumque multa, uſque ad ſedecim capita, narrent, quæ ad ſanctitatem & religionem ejus faciebant; tum præſertim à cadaverum & ſepulchrorum pollutione eam liberam ſervabant, ne quâ contage impiaretur, ac cerimoniæ contaminarentur.

X. Typicam eam fuiſſe Paulus ad Gal. 4:25, 26. docet, ubi inter Hie- *Myſte-*
roſolymam τὴν νῦν, quæ cum liberis ſuis ſerva erat, & τὴν ἄνω, liberam *rium.*
illam & cœleſtem, diſtinguit. Sicut eo *novæ Hieroſolymæ* in Apoc. appellatio facit, quam Iohannes è cœlo demiſſam, ac ad terram porrectam, vidit Apoc. 3:12. & 21:2, 10. Hebr. 12:22, 23. Quæ Eccleſiæ ſub N. T. imago eſt; cujus cives partim in cœlo, partim adhuc in terris degunt; omnes au-

tem ad eandem sanctam civitatem pertinent, quam Deus præsente Spiritu suo incolit & implet: *In unam summam confusis jam omnibus in Christo, quæ in cœlis, & quæ in terris sunt*, Eph. 1: 10. Conf. Hebr. 11: 39, 40.

TERRA ISRAELIS. XI. Sed & universa *terra Israëlis* sancta erat, quam mundi veluti corculum, ejusque unicas delicias habent: & reliquum mundum tanquam impurum & profanum tantum non abominantur, cunctosque mortales per opprobrium גוים / quasi alterius, & vix humani generis forent, & *mundum*, Luc. 12:30. Ioh. 3:16, 17. & τοὺς ἔξω appellitant. Quo respicitur Marc. 4:11. *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei; iis autem qui foris sunt, per parabolas omnia ista fiunt*, & 1. Cor. 5:13. *De extraneis vero Deus judicat*. 1. Tim. 3: 7. *Oportet eum testimonium bonum habere ab iis qui foris sunt*.

Ejus sanctitas & mysterium. XII. Triplicem terræ hujus consecrationem memorant. Universaque gentis ejus politia, & judicia, & leges, cum politicæ, tum sacræ, ab eâ pendebant. Ita ut ne promotionem quidem scholasticam, manuumque impositionem, extra illam ritè peragere sese posse putent. Unde terram illam miro affectu deperibant. Quæ, quanquam superstitione non careant, tamen cum terra illa cœlestis hæreditatis pignus ac arrhabo fuerit, ut supra vidimus, non leviter illam adamare, & vitam longam ac pacem in eâ exoptare tenebantur. Nunc autem, typo isto impleto, ac universa terrâ per Christi sanguinem lustratâ, frustra *Pontificii* tum alia locorum discrimina observant, tum terram hanc religiosis peregrinationibus frequentant. *Jesus, ut sanctificaret per proprium sanguinem populum, extra portam passus est*, Hebr. 13:12. *Volo orare viros in omni loco* &c. 1. Tim. 2: 8. *Domini est terra, & plenitudo ejus*, Psal. 24:1.

LO-

LOCUS VIGESIMUS QUARTUS
DE
TEMPORIBUS SACRIS.
CAPUT XVII.
De Temporibus Judæorum, speciatim de Sabbato & Neomeniâ.

I. SEquitur post loca Sacra, caput publicarum cerimoniarum ultimum, de *temporibus* Sacris. Ubi tum temporum apud Judæos rationem, tum festa iis annexa lustrabimus. TEMPORA SACRA.

II. Partes temporis sunt Horæ, Dies, Hebdomada, Mensis, Annus.

III. *Horarum* in Scriptura, si non ante, saltem post captivitatem Babylonicam mentio occurrit. Divisusque fuit Judæis dies naturalis in horas 24, artificialis, ut ex nox, in 12. *Nonne duodecim sunt horæ diei*? Joh. 11: 9. initio numerandi ab exortu solis facto; ut quæ nobis septima, illis prima diei hora foret; & sic deinceps. Quanquam & horas quoque majores habuisse quibusdam videantur. Erantque etiam hæ statæ precum ac publicorum sacrorum horæ, ut Judæi volunt; qui tres præcipuè precum horas numerant, tertiam, sextam, & nonam. Vide Psal. 55:18. *Vespere, & mane, & meridie meditabor.* Act. 2: 15. *Non, ut vos præsumitis, isti ebrii sunt, quum sit hora diei tertia.* & 10: 9. *Ascendit Petrus in solarium, ut oraret, circa horam sextam.* & c. 3: 1. *Ascendebant Petrus & Johannes in templum, sub horam precationis, nempe nonam.* *Horæ.*

IV. *Dies* vel est naturalis, seu νυχθήμερον; vel artificialis, dum lux est. Naturalem Romani & Ægypti à mediâ nocte, Babylonii à Solis ortu, alii populi, ut & Judæi, à Solis occasu inchoabant. Artificialis posterioribus sæculis in quatuor quadrantes ipsis dividebatur, quæ singulæ tres horas continebant. vide Matth. 20: 1-6. Similique modo nox in quatuor vigilias distributa erat. *Nescitis quando dominus domus veniet, vespere, an media nocte, an in gallicinio, an mane.* Marc. 13:35. conf. Thren. 2:19. *Dies.*

Jud. 7: 19. Luc. 12: 38. Exod. 14: 24. Matth. 14: 25.

Hebdomas. V. *Hebdomas* erat vel ordinaria, dierum ſeptem, Lev. 23: 15. Dan. 10: 3. vel extraordinaria annorum ſeptem, Lev. 25: 8. Dan. 9: 24.

Menſes. VI. *Menſes* Judæis erant vel ſolares, vel lunares. Hi lunę curſu abſolvebantur, diebus 29. horis 12. illi, ut annus ad Solis motum æquaretur, triginta dies & decem horas implebant. Atque ante exitum ex Ægypto ſolaribus menſibus dierum triginta uſi pleriſque videntur Patriarchæ; uti quidam concludunt ex Gen. 7: 11. & 8: 3. coll. cum 7: 24. Poſt exitum autem, inſtitutis noviluniis, menſes lunares cœperunt. Erantque illi vel cavi, vel pleni, dierum vel 29. vel 30. alternatim.

Annus. VII. *Annum* quod attinet, erat is vel civilis, vel ſacer. Civilis, cum ipſius mundi exordio, à novilunio ſeptembris initium ſumſiſſe multis ſtatuitur, juxta Exod. 23: 16. Sacer vero, poſt exitum ex Ægypto, ad conſecrandam ejus rei memoriam, inſtitutus fere creditur, Exod. 12: 2. atque à novilunio Martii incipiebat. Juxtaque eum feſta, reſque omnes Eccleſiaſticæ ordinabantur.

Ejus intercalatio. VIII. Erant autem Judæorum anni nec ſolares propriè, nec Lunares, cum utrinque aberrarent, ſed prorſus ab arbitrio Synedrii dependebant; quod temporum rationem nonnunquam emendabat, atque annos temere labentes certius ire faciebat; &, ſecundo vel tertio quoque anno, annum lunarem, adjecto integro menſe, ad ſolarem exæquabat; qui annus אדר ואדר / quaſi ſecundo Februario auctum dicas, appellabatur. Quo pertinebat etiam cyclus decem-novennalis, quem habebant.

FESTA *Iudæorum* IX. *Feſta* Judæorum, hiſce temporibus alligata, חַגִּים dicuntur, à tripudiis, lætitiaque publica, qua celebrabantur. Erantque inſtituta, tum recolendis ſingularibus Dei beneficiis, tum beatis ſub Meſſia temporibus beneficiiſque adumbrandis. Unde ſub N. T. locum nec habent, nec habere poſſunt.

varia. X. Erantque illorum feſta & feriæ varii generis. Nam vel ſæpius in anno redibant, eaque vel hebdomadica, vel menſtrua, ut *Sabbatum* & *Neomeniæ*; vel anniverſaria erant, ut feſtum *Paſchatis*, *Pentecoſtes*, *Scenopegias*, *Tubarum*, dies *expiationis*; vel denique certis annorum intervallis recurrebant; qualia erant annus *Sabbaticus* & *Jubilæus*.

SABBATUM. XI. Vox *Sabbatum*, à quiete deducta, vel ſeptimum diem, Gen. 2: 2. Exod. 20: 10. vel ſeptimi anni otium, Lev. 25: 4, 5, 6. denotat. Longior tranſlatio eſt, cum ipſam ſeptimanam comprehendit; unde appellatio *μία σαββάτων*, Matth. 28: 1. ita Marc. 16: 2.

16:2. conf. v.9. vide & Luc. 18: 12. Lev.23:11,15. Sabbati autem conſideranda eſt *origo, celebratio, cauſæ,* & *abrogatio.*

XII. *Origo* ejus non altius repeti poteſt, quam à tempore datæ mannæ in deſerto, Exod.16:29. ut ſupra latius vidimus. vide lib.2:c. 5.§.10. &c. & lib.3.c.7. §.5.&c. *Ejus origo.*

XIII. *Sanctificatio* conſiſtebat 1. in quiete 2. rectoque ejus uſu, Lev. 23: 3. *Quies* rigidiſſime exigebatur, ita ut opus facere capitale foret, Exod.31:14. Num.15:32,35. Quod, cum non aliter fieri potuerit, quam ad accuſandam operum noſtrorum impuritatem, ac ad demonſtrandum ea morte digna eſſe; antequam peccatum in mundo foret, tale præceptum ac tale Sabbatum ne cogitari quidem poteſt. Licita tamen erant opera neceſſitatis, charitatis, pietatis, ac civilis honeſtatis. Luc.13:14,15. Matth. 12:3,4,5. Judæi vero, addictius ſervire ſueti, præcepti hujus ſeveritatem ac rigorem etiam adauxere, & multa alioqui licita die iſto nefaſta eſſe juſſerunt. Poſteriores autem Judæi epulis & voluptatibus carnalibus iſtum diem celebrare cœperunt. In quo tamen cultu, qui ab una parte minutis quibuſdam ceremoniis & tricis, ab alterâ parte conviviis & voluptatum uſu conſtat, omni ſeriâ pietate neglecta, maximam religionis ſuæ partem conſtituunt, taleque Sabbatum univerſæ legis obſervationi æquant. *Sanctificatio ac quies.*

XIV. Præſertim requirebatur bonus ſacræ *quietis uſus.* Unde ex ſcopo & æquitate præcepti magis, quam vi literæ ipſius, illo die in colloquia & cœtus ibant, quietis iſtius myſterium revolvebant, & precibus, ac reliquo cultu Deum propitiabant, ſeque Deo dignos præſtabant, 2.Reg.4:22,23. Vide tamen præſcripta illo die ſacrificia, Num. 28: 9, 10. & adhibitum cantum ſacrum, Pſal.92:1. *& quietis illius uſus.*

XV. *Cauſæ* inſtituti Sabbati erant, tum *communes*; ut divini cultus obſervatio, hominum ac jumentorum quies, repetita creationis mundi memoria: tum magis *propriæ*; ut memoria liberationis ex Ægypto, Deut. 5:15. tum inſuper *myſticæ.* Sabbatum enim, cum in quiete potiſſimum conſiſteret, prorſus typicum erat. *Sabbati instituti cauſæ,*

XVI. Unde, *reſpectu hominum*, Sabbatum ita opera eorum impura declarabat, ut tamen populo Dei Sabbatiſmum reliquum eſſe monſtraret; onuſque demendum; & Eccleſiam in libertatem vindicandam; eamque tum ſub N.T. in terris prælibandam; tum præſertim, peracta vitæ hujus ſeptimana, in cœlo pleniſſime perfruendam teſtaretur, & dato pignore addiceret. *Itaque ſupereſt Sabbatiſmus populo Dei. Nam, qui ingreſſus eſt in requiem ejus, etiam ipſe requievit ab operibus ſuis, quemadmodum à* *& myſterium.*

ſuis

ſuis Deus. Hebr. 4: 9, 10. conf. Apoc. 14: 13. Eſai. 66:23. Sic & *reſpectu Christi*, Sabbatum quietis ejus in ſepulchro olim eodem die peragendæ, ubi ab *animæ ſuæ labore*, Eſai. 53:11. requieſceret, umbram geſſit. Cujus quietis Chriſti nos fide participes facti, quieſcimus à jugo legis, & poteſtate peccati & operum carnis. Hebr. 4: 19, 10, 11. Inde Sabbatum typus & *ſignum* appellatur *ſanctificationis* per Meſſiam dandæ, Exod. 31:13. Ezech. 20: 12. Unde maximè Sabbati religionem in myſtica illa quiete conſtitiſſe, eamque ſanctam, & cultus ſacri partem fuiſſe, patet.

Illius abrogatio.

XVII. Atque hinc ultro diei *illius abrogatio* conſequitur. Cum 1. typis omnibus per Chriſtum expletis ac expunctis, nulla nunc quies hoc modo ſacra ſit, nec in eo cultus Dei conſiſtere poſſit. Adeoque nullum propriè dictum Sabbatum nunc dari queat; cum illud revera nihil aliud ſit quam myſtica quædam quies. *Ne quis igitur vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte feſti, aut novilunii, aut ſabbatorum: quæ ſunt umbræ futurorum, corpus autem* eſt *Chriſti*. Col. 2: 16, 17. *Dies obſervatis, & menſes, & tempora, & annos. Metuo vobis, ne qua fruſtra laboraverim in vobis.* Gal. 4: 10, 11. Accedit 2. quod Sabbatum non ſolum ut typus ceſſare debuit; ſed etiam ut onus (cum operum noſtrorum impuritatem carperet, ac nondum plenè expiata ea teſtaretur) amovendum fuerit. 3. præſertim cum uni tantum populo olim datum fuerit, *per generationes ipſorum*, Exod. 31: 13, 14. Quo verbo duratio Iſraëlis in iſta politia, antequam gentes ad Eccleſiam adductæ forent, denotatur. 4. Nec novæ Eccleſiæ de ea verbum ullum factum ſit; quippe cui non alia lex, quam fidei & charitatis tradita eſt. Ad quam Sabbatum non pertinet. 5. Sicut & reipſa, poſt adventum Chriſti, Sabbatum deletum ac obliteratum; & primus ſeptimanæ dies, tanquam novi temporis exordium, ad publicum cultum aſſumtus eſt. Cum ergo nec de die, nec de quietis rigore jam quicquam reliquum ſit, certè Sabbatum ipſum abrogatum eſſe, nimis quam manifeſtum eſt.

Nec ejus in locum ſucceſſit dies Dominica.

XVIII. Non enim diei illius ſanctitas in *Dominicum diem* tranſlata eſt. Nam, præterquam quod nullâ divina auctoritate id factum oſtendi poteſt; & ſolo primævæ Eccleſiæ judicio ac exemplo ad celebrandam reſurrectionis Chriſti memoriam hic dies in publicum acceptus ſit: ille nulla ſui parte Sabbatum refert. Cum nec ſanctior ſit hic dies reliquis diebus; nec quies ejus peculiariter ſancta habeatur; aut in ſeſe cultus Dei, vel cultus ejus pars ſit; nec denique opus facere per ſeſe tum eo vetitum, aut tanto rigore prohibitum ſit, modo divino cultui impedimentum non fiat.

Quæ

Quæ omnia tamen in Sabbato locum habebant, atque illud proprie constituebant: nunc autem aliter se habere omnibus constat.

XIX. Sabbati cultum sequuntur *Neomeniæ*, quarum mentio fit Num. 10:10. & 28:11. Ezech.46:1,3. 2.Chron.2:4. Quas veteres Judæi à Lunæ phasi ac prima ejus apparitione, cui observandæ certi quidam Sacerdotes præfecti erant; hodierni autem ab ejus conjunctione cum Sole computant. Unde olim cum incerti forent, unde novæ lunæ exordium sumendum esset, biduo illa celebrare solebant, ob *dubium de luminaribus*, ut loquuntur Judæi. Quod & 1. Sam.20:24,27. factum videtur. NEOMENIARUM *institutio & observatio.*

XX. Non erat vero dies ille proprie festus ac sacer, aut tam rigidâ quiete celebrandus; sed cultus ejus in peculiari sacrificio potissimum consistebat, Num. 28: 11. ac porro conviviis ac epulis transigebatur, 1. Sam. 20: 5. Quanquam & ad Prophetas consulendos pii tum convenire solebant, 2.Reg.4:23. *Celebratio.*

XXI. Instituta sunt novilunia, tum in creatæ lucis memoriam, utque populus à Gentium superstitione & Planetarum cultu avocaretur; tum expiandis noxis præteritis, quo sacrificium illius diei spectabat; tum denique adumbrandæ innovationi omnium rerum, & novæ luci, quæ mundo ac Ecclesiæ per Messiam olim oritura erat. *Ne quis vos judicet in parte festi aut novilunii. Quæ sunt umbra futurorum; corpus autem est Christi.* Col. 2: 16, 17. *Si quis est in Christo, nova creatura est. Vetera præterierunt; ecce nova facta sunt omnia.* 2. Cor. 5: 17. *Et fiet ex quo novilunium erit, in novilunio suo -- veniet omnis caro ad adorandum coram me, dicit Jehova*, Esai.66:23. *Earum ratio & mysterium.*

CAPUT XVIII.

De tribus Festis anniversariis.

I. FEsta singulis annis recurrentia erant 1. Festum Azymorum. 2. Pentecostes. 3. tabernaculorum. 4. tubarum. 5. dies expiationis magnæ. Inter quæ tria priora eminebant, ac per ἐξοχὴν anniversaria appellantur.

II. Ac celebratio eorum in eo consistebat, quod Israëlitis omnibus, maribus ab anno ætatis vicesimo ad quinquagesimum, Hierosolymis coram Domino comparendum, & festum summa cum lætitia agitandum

 foret,

foret, Exod.23:17. Deut.16:14. Qui sollemnis universæ gentis ad unum templum conventus apprimè ad unitatem cultus conservandam faciebat; ac sacrorum majestatem valde adaugebant, quorum faciem longè augustissimam in tam celebri populi panegyri præferebant; denique fidelium omnium ex universo mundi sub Christo conjunctionem de longinquo adumbrabant.

FESTUM AZYMORUM.

III. Festum *Azymorum*, quod una cum Paschate incipiebat, per totam Judæam, Pascha autem tantum Hierosolymis celebratum fuit: ac, præter agnum Paschalem; tum in peculiaris sacrificii, tum in manipuli frugum oblatione constitit; qui decimo sexto mensis, qui dies septimanæ primus erat, in typum resurrectionis Christi, offerri debebat; qui tanquam primitiæ nostræ hoc ipso die è mortuis resurrexit, factus ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, 1. Cor. 15:20. vide Lev. 23:6, 7, 8. Num.28:19. Lev. 23:10,11.

PENTECOSTE.

IV. Alterum festum erat *Pentecoste*, quod *festum septimarum* Scriptura appellat, Exod.34:22. quia septem septimanæ à Paschate numerandæ erant. *Pentecoste* autem Græci vocant, quod quinquagesimus à Paschate dies foret; qui ab altera Paschatis die, ceu 16 mensis Nisan, computandus erat, Lev.23:15,16. Act.2.1. 20:16.

Ejus celebratio,

V. *Celebrationem* hujus festi quod attinet, unico die illa absolvebatur, qui sacer, & sancta quiete celebrandus erat. Num. 28:26. Lev. 23:21. Consistebat ea in duobus, 1. in peculiarium sacrificiorum oblatione, Lev. 23:18, 19. 2. in oblatione duorum panum, qui peractæ messis primitiæ erant, Lev.23:17.

ratio & mysterium.

VI. *Causas* ejus Judæi non nisi frivolas dant, in numero quinquagenario multum nugantes. Veræ autem consistunt, *tum* in præteritorum beneficiorum grata commemoratione; videl. *datæ Legis,* quod hoc die contigit, quodque summum gentis illius præ aliis omnibus nationibus decus erat: *ingressus in terram Canaan*, quam promissam sibi à Deo hæreditatem hoc tempore libare primum cœperunt, Jos.3:15. & *peractæ messis*, novarumque frugum, quarum primitias hoc tempore offerebant: *tum* præsertim in futurorum ac meliorum bonorum sub Christo figuratione ac obsignatione: non enim sine mysterio est, quod eodem die, quo Veteris T. ad montem Sinai initium factum est, deinceps Novum quoque Test. inauguraretur, & Spir. S. donaretur. Et novæ messis primitiæ, ac novum munus, quod tum offerebatur, quid, nisi Apostolorum initiationem, & novæ Ecclesiæ primitias, per Petri concionem, quem

Ter-

Tertullianus primum clavem imbuisse dicit, adductas, Deoque oblatas, significat?

VII. Sequitur festum *Scenopegias*, cujus similiter tempus, celebratio, & causæ considerandę sunt. FESTUM TABERNACULORUM.

VIII. *Tempus* ejus incidebat in 15 diem mensis Tisri, qui primus erat anni civilis, durabatque septem dies, quibus in tabernaculis commorabantur. Octavus autem, quo tabernaculis exibant, ut & primus illius festi, peculiari religione sacer erat, & publicà panegyri celebrabatur ac simul frugum serotinarum primitiæ offerebantur, & Deo gratiæ pro universa messe offerebantur. Exod.23:16. Lev.23:34-36. Num.29:12. Deut. 16:13-15. *Ejus tempus.*

IX. Agitabatur hoc festum in tuguriolis & umbraculis, à quibus festo nomen, ex frondibus, in ædium fere tectis extructis; quæ non in fastigium surgentia, sed plana & cubantia erant. Deligebanturque in hunc usum arbores frondosæ & comatæ, ac vivacioris succi, quæ virorem suum per dies aliquot conservare possent, Lev.23:40. Neh. 8: 16. Singulisque diebus sacrificia quædam peragebantur, Num. 29: 13-34. universusque populus in cœtus ac conciones prodibat, ramos palmarum præferentes, ac festum in modum agitantes, & sacrum carmen, Hosanna dictum, inclamantes. Quo respici videtur Matth. 21: 9. *Turba, quæ præibat, & quæ sequebatur, clamabat, dicens, Hosanna Filio David.* Quod cum sollemnius & crebrius facerent die octavo, seu ultimo, ille *Hosanna Rabba* appellabatur. Eodemque die aqua è fonte *Siloæ* hauriebatur. *Celebratio.*

X. Tandemque huic festivitati dies nonus superaddebatur, quo festum *lætitiæ Legis* agebant; cujus lectionem illo die absolvebant, rursusque inchoabant.

XI. *Causa* hujus festi, ut in reliquis, duplex erat; veterum beneficiorum commemoratio, & futurorum adumbratio. Ita enim Israëlitæ errorum suorum in deserto, totque annorum in tentoriis actorum, recordabantur, Lev. 23: 43. Deoque pro illis finitis gratias agebant. Ita etiam publicas Deo agebant gratias ob collectas atque reconditas omne genus fruges. Atque altius quoque spectare docebantur. Cum enim integram hebdomadem in tuguriolis istis habitarent, sese advenas in terra esse confitebantur, nec sedes mansuras in ea habere; quod toto incolatus sui tempore identidem fateri, ac ad meliores sedes interim suspirare, jubebantur. *Scimus nos, si terrestris hujus domus nostræ tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros* &c. 2. Cor. 5: 1. *Quamdiu sum in hoc taberna-* *Ratio & mysterium.*

bernaculo, ἐν τέτῳ τῷ σκηνώματι *justum duco*, *expergefacere vos* &c. 2. Pet. 1: 13. Cumque Zacharias cap. 14: 16. festum hoc sub N. T. extremis ejus temporibus, ubi Ecclesia tabernaculis illis exire, ac sæculo valedicere, Christoque occurrere gestiet, celebrandum dicat; ad Christum illud quoque spectat. Et per ramos illos ac frondes Ecclesiæ fœcunditas, Joh. 15: 1, 2. Psal. 92: 13, 14. & per aquarum libationem Spiritus Sancti copia, Christo ipso interprete Joh. 7: 37. adumbrabatur.

XII. Inter duo illa posteriora festa duo alia intercurrunt eodem mense Tisri; nempe *Festum Tubarum*, & dies *Expiationis magnæ*.

FESTUM TUBARUM.

XIII. *Tubarum festum* agebatur ipsis novi anni calendis, seu initio mensis Tisri; quo tempore Judæi mundum creatum statuunt. Lev. 23: 24. Num. 29: 1. Eratque Neomenia illa celebrior quam reliquæ; & tum sacro κηρύγματι ac quiete, Lev. 23: 24. tum frequentioribus sacrificiis, Num. 29: 1, 6. tum denique tubarum clangore, à mane ad vesperam, *celebrabatur*.

Ejus ratio & mysterium.

XIV. *Causæ* illius erant, mundi, hoc anni tempore, uti fere credebant, creati, memoriam renovare; ac novum annum ritè auspicari; annum denique gratiæ, qui in fine dierum extiturus erat, isto tubę sono ac clangore promulgare; *annum* videl. illum *acceptationis Jehovæ*, Esai. 61: 2. quem Christus olim prædicaturus ac late annunciaturus erat. *Clangite in novilunio buccina, in interlunio, die festi nostri*, Psal. 81: 4.

DIES EXPIATIONIS *magnæ*.

XV. Dies decimus ejusdem mensis erat dies expiationis *magnæ*, *Kippurim* dictus; qui inter Judæos longè sacratissimus erat, ac sacro clangore, quiete, peculiari sacrificio, jejunio denique celebrabatur. Lev. 23: 27, 28. Num. 29: 7, 8, 9. Cujus sacri tum *historiam*, tum *mysterium* paulò propius considerare operæ pretium est.

Ejus celebratio; ratione Pontificis (cujus hic præparatio,

XVI. Ac *Pontificis* quidem hoc die nobile imprimis ac primarium munus erat: cum ille fere solus hoc tempore sacris operaretur; omniaque tum majora, tum minora sacrificia perageret.

XVII. Ac primo quidem *præparatio* ejus varia erat: 1. septem enim continuis diebus à domo ac uxore sua separatus, ne alicunde pollueretur, in templo perpetuo degebat. 2. & quotidie sacra obibat, ut ipso expiationis die promptior ad ea foret. 3. Ac, si quid in sacrificiorum ordine ignoraret, à quibusdam magni consessus Senatoribus erudiebatur. 4. Deducebatur etiam in conclave Aphtines, ceu odoramentorum, ut suffitus faciendi rationem edisceret. quod difficillimum habebatur. 5. Inde ad juramentum adigebatur, ne quid in eo immutaret, ubi solus in adyto

ver-

verſaretur. 6. veſpera feſtum antecedente parco utebatur cibo, ne de nocte inquinaretur. 7. noctemque eam fere inſomnem ducebat; & legebatur aliquid coram ipſo, vel muſico concentu oblectabatur. 8. Si vero pollui ipſum nihilominus contingeret, Segen, ſeu Pontificis vicarius in locum ejus ſurrogabatur. His peractis, albeſcente aurora, 9. ad domum lotionis ducebatur, juxta legem Exod. 30: 20. Quinquies autem eo die totum corpus, & decies manus pedeſque lavabat; cum toties miniſterium mutare deberet. 10. Lotus induebatur veſtibus aureis, mactabatque ſacrificium juge, & ſuffitum ordinarium faciebat. 11. Dein rurſus lavabatur, & veſtimenta alba ſumebat, accingens jam ſeſe ad ſacra hujus diei obeunda; quorum hi præcipui erant actus.

XVIII. 1. Juvencum pro ſe & domo ſua, offerebat, & confitebatur. Lev. 16:3. Hebr. 7:27. 2. Tum duo hirci adducebantur; quorum unus immolandus, alter in deſertum ablegandus erat. Qui ſortibus diſcernebantur; atque ad hirci emiſſarii caput vitta coccinea alligabatur. 3. Quo facto redibat Pontifex ad juvencum ſuum; & rurſus confitebatur; non pro ſeſe & domo ſua tantum, ſed pro univerſis filiis Aaron, Lev. 16: 5-11. 4. Poſt hæc thuribulum, quod illo die aureum erat, Hebr. 9: 4. prunis ex altari implebat, atque ex alio thuribulo ſuffimenta capiebat, & ad Sanctum Sanctorum contendebat. 5. Quod cum intraſſet, thuribulum deponebat, injectiſque odoribus fumi nubem excitabat, quæ locum impleret & adſpectum prohiberet. Quo facto mox exibat. Lev. 16: 13. 6. Mactabatur porro juvencus. Cujus ſanguinem in adytum inferebat, & coram Arca ſurſum deorſumque aliquot vicibus ſpargebat, ut ſanctuarium mundaretur ab immunditiis filiorum Iſraël, Lev. 16: 14, 16. Mactabatur deinde hircus; ſimiliterque ſanguis in adytum inferebatur, eodemque modo libabatur. Lev. 16: 15. 7. Præterea ad velum, quod coram Arca erat, exteriori parte, eodem modo libationes fiebant, ſanguiſque ſpargebatur, ac tabernaculum conventus expiabatur. Lev. 16: 16. 8. Similique rore altare aureum, ſeu ſuffimentorum, luſtrabatur. Lev. 16: 18, 19.

(*& actus ſollemnes*)

XIX. 9. Hinc ibatur ad hircum emiſſarium, cui Pontifex manus ſuas, &, ſollemni confeſſione edita, univerſi populi peccata imponebat. 10. Quibus ille onuſtus à viro opportuno in deſertum educebatur, compellente undiquaque populo. 11. Ferunt autem inter Hieroſolymam, locumque quo educendus erat, idoneis intervallis ſtationes ac tentoria diſpoſita fuiſſe: proceresque Hieroſolymitanos eum ad primum lapidem deduxiſſe: aliam pompam ulterius iviſſe: ab ultimo autem taber-

naculo ad locum destinatum à duce suo solo perductum. 12. Quo cum pervenisset, ex rupe præcipitatum; albescente interea, ut ipsi quidem narrant, filo coccino; quod faustum peractæ expiationis signum erat. Unde illud cornuum cantu aliisve signis ingenti populi lætitia significabatur.

XX. 13. Dum hæc in deserto fierent, Pontifex adipem juvenci ac hirci adolebat, & sectiones quasdam legis recitabat. 14. Exuebat deinde vestes albas, atque aureas sumebat, & arietes agnosque ex præscripto offerebat, Lev.16:3. & Num.29:8. 15.Deinde rursus lavabat, vestesque mutabat; & adytum ultimo ingrediebatur, thuribulum aureum inde accepturus. 16. Quo peracto, ablutus iterum, aureâ veste resumta, sacrum vespertinum absolvebat. 17. Atque inde ordinario cultu indutus, festo populi comitatu, domum deducebatur, ac cum amicis convivium inibat, multum gratulantibus, quod salvus sospesque ex adyto rediisset.

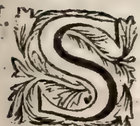
& populi. XXI. Populus interea diem hunc 1.animæ afflictione seu jejunio 2. ac sancta quiete, celebrabat. Duo enim divina lex ad expiationem imposuerat, sacrificiorum oblationem, ac animæ afflictionem, seu pœnitentiam veram.Lev.16:29,30,31.23:29-32. Quæ hodie Judæi frivolis quibusdam, & superstitionum nugamentis imitantur.

Illius mysterium. XXII. Præcipuè autem diei illius *mysterium*, ac tam operosi cultus rationem & spiritualem significationem, revolvere debebant. Quæ in sacrificio hoc eo magis conspicua erant, quo illustrius hoc sacrum foret, ac anniversario ritu universæ gentis expiationem perageret. Et manifesta ejus erat ratio; cum nihil nisi passionis, mortis, resurrectionis, ascensionis, ac denique intercessionis Christi foret compendium. 1. *Juvencus* enim & *Hircus*, quibus peccata populi imponebantur, alter laboris & patientiæ, alter petulantiæ symbolum, Christum pro salute nostra laborantem, nostrasque petulantias luentem, Rom.8:3. ostendebant. 2. *Sanguis* eorum *in adytum illatus*, & coram arca adspersus, tum & *odorum copia*, facerque suffitus; eundem cum proprio sanguine, qui est *sanguis adspersionis*, Hebr. 12:24. in cœlum ingredientem, ibique sanguinem illum veluti libantem: *Stat enim in medio throni Agnus veluti mactatus*, Apoc.5:6. ac vi meritorum suorum pro nobis intercedentem, Apoc.8:3,4. significabant. 3.Quo sanguine, uti vetus olim sanctuarium, ita nunc cœlum ipsum lustratum est. 4. Cum autem *semel* tantum in anno Pontifex eo intraret, viam ad sanctuarium, tum quidem nondum apertam ac publicam factam testabatur, Hebr.6:7,8. 5. *Vestis* autem sacra, tam sæpe sumta, tam sæpe posita, & cre-

& crebræ *lotionis*, sacerdotis nostri plenam justitiam & sanctitatem adumbrabant. 6. Utque populus, Pontifice in adyto commorante, magna in expectatione erat, ac in precibus perseverabat; interimque sacrificia omnia cessabant; aptissima illa Christianæ Ecclesiæ, officiorumque ejus, dum Christus nunc in cœlis degit, imago est. 7. Nec prætereundum, victimarum illarum carnes, quarum sanguis in adyto oblatus erat, extra castra crematas esse, Lev. 16:27. quod, juxta Apostolum Hebr. 13:12. Christum extra urbem passurum docebat. 8. Nec hircus Azasel sive emissarius mysterio carebat: cum ille vel ipsum Christum, qui verè tanquam hircus ἀποπομπαῖος, seu ἀποτρόπαιος h. e. mali depulsor, peccata nostra abstulit; vel, secundum alios, populum Judæorum, juxta legem purum, sed petulantem & immorigerum, ac Sammaëli sive angelo mortis pro prædâ ac portione datum; quod de hirco hoc narrant Judæi, denotaverit. 9. Denique rigida ejus diei quies, afflictio animæ, jejunium &c. fideles, qui expiationis Christi participes esse volunt, concupiscentiis imperare, terrena negligere, & animæ suæ, h. e. vitæ non magnam rationem habere, docet. 10. In tanta autem umbrarum similitudine magna nihilominus imperfectio hujus cultus elucebat: in Christi autem unico sacrificio plena & vera fuit expiatio electorum omnium, sine ullo loci, temporis, aut personarum exceptione ac discrimine. *Hic est sanguis meus Test. Novi, qui pro multis effunditur in peccatorum remissionem*, Matth. 26:28. *Quem Deus proposuit propitiatorium, per fidem, in sanguine ejus* &c. Rom. 3: 25. Conf. Rom. 10: 8.

CAPUT XIX.

De reliquis Festis.

I. Equuntur Festa, certis annorum intervallis recurrentia, quæ erant, *annus Sabbaticus*, & *Jubilæus*.

II. *Annus Sabbaticus* recurrebat singulis septenniis, inchoabaturque primo die mensis septimi. ANNUS SABBATICUS.

III. Atque hæc ejus ratio erat: 1. quòd eo anno terram colere non liceret. Vivebant enim tum Judæi ex peculiari benedictione Dei, qui sexti anni annonam immensum sese aucturum promiserat. Lev. 25: 20, 21. *quomodo observatus?*

quæ

quæ autem ſponte eo anno proveniebant, publici ac communis uſus erant. Exod.23:10,11. Lev.25:2,3,4. 2. quod debita à fratribus egenis exigere nefas foret. Deut.15:2,3. 3. quodque ſervi, qui ex Hebræorum gente erant, manumittendi eſſent. Exod.21:2. Deut.15:12. Jer.34:14. Alienigenis non idem juris. Lev.25:44-46. Incidebat etiam in hunc annum ſeptennalis illa legis prælectio, Deut.31:10,11.

Ejus ratio & myſterium.

IV. *Cauſæ* ac *uſus* ejus feſti erant, cum *morales*, tum *myſtici*. 1. Revocabantur enim Judæi ab avaritia, & nimia rerum terrenarum cura. Ac æquos & mites erga fratres, qui pauperiores erant, exhibere ſeſe jubebantur: quibus non una ratione conſulebatur. Tandemque, lege agraria, terræ fœcunditati cavebatur, ne continuo cultu ab avido colono exhauriretur, uberque ejus exareſceret. 2. Depingebat ſtatum hominis ante lapſum, poſtquam Deus à creatione conquieverat, cum omnis ferret omnia tellus, ac ſine difficili labore alimenta ac fruges mortalibus ſuppeditaret. Præterea publicam illam ac plenam, ſub Meſſia remiſſionem, ac beatum gratiæ annum, figurabat. Eſai.61:1. Denique æternum vitæ futuræ Sabbatum, ubi nulla exactio, nullus labor, nulla ſervitus locum habebunt, adumbrabat. Apoc.14:13.

JUBILÆUS.

V. Anno autem quinquageſimo redibat *Jubilæus*: cujus tum inſtitutio, tum myſterium conſiderandum eſt.

Ejus denominatio & tempus.

VI. Agitur de eo Lev.25:8. & ſeqq. 27:23,24. & Num.36. ubi appellatur *Jobel*, ſeu à cornu arietino, ſeu à ſuaviſſimo concentu, quo promulgabatur: inchoabaturque die 10 menſis Tiſri, ubi Pontifex Sanctum Sanctorum ingrediebatur, Lev.25:9. & 16:29,30. Atque ita ordinabatur, ut immediate ad annum ſepties ſeptenum ſeu Sabbaticum ſemper ſequeretur. Alius enim erat annus *Semitah*, qui erat annus quadrageſimus nonus; alius annus *Jubilæus*, qui erat quinquageſimus. vide Lev.25: 8,10,11.

Obſervatio.

VII. *Obſervatio* ejus in hiſce conſiſtebat: 1. interquieſcebat agrorum cultus, ut anno ſeptimo. Lev.25:11. 2. agri fundique ad veteres dominos redibant. Lev.25:10,23,24. Domus autem in urbe exſtructæ intra annum redimi debebant; alioquin emtoribus in perpetuum cedebant, exceptis Levitarum ædibus. Lev.25:29. 3. Servi omnes, qui Hebræi erant, ſive vellent, ſive nollent, libertati reſtituebantur. Jer.34:16,17. Debitorum autem remiſſio hoc anno non videtur obtinuiſſe, cum annus 49 annus remiſſionis fuiſſet. Differebat vero annus Jubilæus ab anno remiſſionis, quod jubilæo poſtliminii veluti jure poſſeſſionum daretur reſtitu-

ſtitutio, quo carebat annus dimiſſionis: quodque ſervi planè ac neceſſario in libertatem vindicarentur, cum anno ſeptimo ſolum, ſi vellent, dimitterentur. Exod.21:4. Unde merito maximè lætus hic annus Iſraëlitis affulſit.

VIII. *Uſus* ejus, qualis & in aliis feſtis, pertinebat, partim ad *mores*, partim ad *myſterium*. Prius quod attinet: 1. oſtendebat Deus, ſe unum terræ iſtius dominum, Iſraëlitas colonos tantum eſſe, qui nihil ſine nutu ac voluntate ejus poſſiderent. Unde anno jubilæo agri fundique omnes de integro ad ipſum revolvebantur, iiſque, quibus in prima partitione ab ipſo aſſignati erant, rurſus cedebant. *Terra ne venditor lege mancipii, mea enim eſt illa terra. Nam peregrini & inquilini vos eſtis apud me.* Lev.25: 23. 2. Cavebatur etiam familiarum honori ac conſervationi, præſertim cum illæ, ad Meſſiæ tempora, diſcretæ ac inconfuſæ manere deberent; & pauperioribus, ne ad extremam egeſtatem delaberentur, non ſolum ſeptimo quoque anno novis tabulis conſulebatur; ſed quinquageſimo anno plenum jus reſtitutionis in integrum erat. 3. Ac, æqualitate quoad fieri poterat ſervata, divitum avaritiæ frenum imponebatur, ne nimium inſurgerent, ac fratribus ſuis graves eſſent. *Væ vobis continuantibus domum cum domo, & qui agrum ad agrum approximant, eo uſque ut non ſit locus, & efficitis ut ſoli habitetis in terrâ.* Eſai.5:8. 4. Serviſque ad libertatem aditus dabatur; ac, ſi frugi eſſent, honeſta ratio ſeſe ipſos ſuſtentandi monſtrabatur. 5. Denique uſum politicum ac Eccleſiaſticum ad tempora ordinanda, Jubilæorum cyclus habebat. *Uſus.*

IX. Sed potior erat uſus *myſticus*; cum annum illum gratiæ & libertatis, quem Chriſtus annunciaturus foret, figuraret; qui prædicato Euangelio ceptus, in futura tandem vita pleniſſimè conſummabitur. Qui eſt *annus* ille *acceptationis Jehovæ* שנת רצון Eſai.61:2. coll. Luc.4:17, 19. καιρὸς εὐπρόσδεκτος, & ἡμέρα σωτηρίας, 2. Cor. 6: 2. Conf. Rom.10:18. Zach.9:14. qui omnes priſci jubilæi figuras, omneſque ejus numeros ac modos explet. Ut enim ille, ſervis libertatem; pauperioribus avitas poſſeſſiones; cunctiſque immenſum gaudium dabat: terrâ ipſa feriari & quieſcere juſsâ, ne quidquam religioſæ lætitiæ obſtaret: ita Euangelicus Jubilæus, poſt Chriſti in cœlo apparitionem, ceptus, plenam & veram peccatorum remiſſionem, *condonatis omnibus lapſibus,* Col.2: 13-15. Rom. 8: 1. plenam & veram libertatem, Joh. 8: 32, 36. ſummumque gaudium, Phil.4:4. Rom.14:17. affert: noſque, cœlo olim exules, in avitam hæreditatem reducit: ac terrena interim omnia minora du- *Myſterium.*

cere, nec iis nimium immergi, Matth.6:33. ac, appropinquante jam jubilæo nostro, non nimis magnum iis pretium statuere jubet. Quo pertinent verba Apostoli 1.Cor.7:29-31. *Quoniam opportunum tempus est angustum in posterum: qu uxores habent, sint ut non habentes; & qui flent, ut non flentes. Præterit enim τὸ σχῆμα hujus mundi.* Erit autem Jubilæi nostri consummatio in cœlis, cum sono tubæ ultimæ; qui perfectam Ecclesiæ libertatem, quietem, & gaudium feret: ad quem statum fideles omnes ferventi corde anhelant. *Ipse Dominus cum celeusmate, cum voce Archangeli, & cum Dei tuba descendet de cœlo.* 1. Thess.4:16. Conf. Matth.24:31. 1.Cor.15:52. *Ob spem, quod & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei,* Rom.8:20,21. Matth.25:21. *Lætitia sæculi fiet ipsis.* Esai.61:7.

Jubilæus Pontificius. X. Jubilæum autem Judaicum in Ecclesiam invexit Bonifacius Octavus, A.C.1300. Quem ad minora spatia contraxit sequentium Pontificum avaritia, & nunc vigesimo quinto anno celebrant; indultâ iis, qui anno isto Romam adeunt, & Sanctorum limina venerantur, plenissima peccatorum remissione. Concessis etiam, ne superstitio interim relanguesceret, aliis quibusdam locis ac templis Jubilæis particularibus. Insigni in populum Christianum contumelia, ac ludibrio; dum, non ferenda impostura, peccatorum remissionem, ut certis quibusdam personis, frivolisque ritibus, ita certis locis ac temporibus alligant. Quasi ea non publica sit, omnibusque verè in Christum credentibus ex æquo ubique ac semper repræsentetur. *Quæ ex fide est justitia, sic dicit: ne dicas in corde tuo, quis ascendet in cœlum — aut quis descendet in abyssum? Prope te est verbum in ore & in corde tuo.* Rom. 10: 6, 7, 8.

Festa Judæorum humana. XI. Præter festa hæc divino jussu instituta, accessere & alia nonnulla ab hominibus introducta. Qualia fuere *jejuniorum* quidam dies, in memoriam exilii Babylonici, Zach. 7: 3, 5. & 8: 19. Festum *Purim*, seu sortium, de quo Esth.9. Templi *Encænia*, in memoriam repurgationis à Judâ Maccabæo peractæ, 1.Macc.4:59. Joh.10:22. Ut festum ξυλοφορίας, de quo supra, aliaque nonnulla, quæ Judæi hodie celebrant, omittam. Qui dies, cum diem festum ac sacrum instituere, ac Ecclesiæ potiorum bonorum sacramenta dare, solus Dei sit; politici potius, quam sacri habendi sunt. Talisque etiam eorum cultus fuit.

Festorum sub N. T. ABROGATIO. XII. Unde festorum quoque sub N. T. *abrogatio* patet. Cum enim dies festi 1. vel peculiaria populi Judaici beneficia spectarent, Ier. 16: 14. eorumque in Cananæam introductione, ac quieta terræ illius possessione, absol-

absolverentur: vel 2. potiorum sub N. T. bonorum umbræ, & Christi unius typi forent: ac 3. denique observatio eorum peculiaria quædam requireret, quæ in terra ista præstari tantum poterant: satis constat in Ecclesia Christiana sub N. T. illos locum habere non posse. Unde & Christus, adimplendis ac consummandis iis, in ipso festorum omnium concursu & *ἀκμῇ* mortuus est.

XIII. Nulla ergo sub N.T. dantur festa; imo, salvo eo, ne dari quidem possunt; nulli dies peculiari religione sacri, quales olim sub Vet. Test.; nulla temporum sanctitas vel discrimen. Utcunque enim peculiaribus quibusdam diebus præcipua Novi Test. beneficia celebremus, ac ordinarium nostrum cultum die quo Christus è morte resurrexit frequentemus; hoc tamen absque ulla diei istius aut temporis religione facimus. Nec enim dies distinguimus, nec unum præ alio æstimamus, nec in feriando sanctitatem collocamus, nec quietem aliquam mysticam introducimus; quæ temporum religionem absolvunt: sed ad cultum publicum ex mandato Dei celebrandum, ut certo loco, ita & tempore, coimus, ac cum universa Ecclesia coram Deo lætamur; quod charitatis & religionis est.

XIV. Flagitia autem in Ecclesiam Christianam commiserunt Pontificii, cum universum Veteris Test. choragium Christiano populo adaptarunt: &, sicut personas, & actiones, & loca sacra, sub Nov. T. reduxerunt, ita idem de temporibus sciverunt; totque dies festos, ob mysterium, ut ajunt, observandos, adeoque aliis diebus verè sanctiores, & cultus divini partem, non in Dei solum, sed, quod turpissimum, in sanctorum quoque hominum honorem, introduxerunt. Qui gradus ultra Judaismum est, ac Ethnicorum idololatriam sapit.

Male illa interpolata in Papismo.

LOCUS VIGESIMUS QUINTUS

DE

Cæremoniis Judæorum privatis & omnium abrogatione.

CAPUT XX.

De Judæorum Vestitu.

Ceremoniæ Judæorum privatæ. I. Post cerimonias publicas, sequuntur privatæ. Ita enim gentem istam Deus instituerat, ut perpetuis repagulis eam cohiberet, & continuo veluti legis septo includeret; ut nihil publicæ privatæque rei nisi ipso arbitro agere posset. Unde non foris solum & in publico cultu, sed & domi privatimque multa observanda habebat.

Quotuplices? II. Ac cerimoniæ quidem privatim servandæ, cunctisque communes, 1. circa vestes. 2. circa cibos. 3. circa purificationes quasdam carnis versabantur. Hebr. 9: 10.

Circa VESTITUM. III. In *vestitu* quædam *cavenda* erant; quædam *observanda.*

à quibus in eo cavendum esset? IV. Ad prius genus pertinet 1. quod lanæ linique fila vario textu miscere ac inter se confundere vetarentur; simplici autem munditie contenti esse deberent. Lev. 19: 19. 2. quod marem fœminæ, ac mulierem virili cultu conspici nefas esset. Quod ad pudorem & honestatem pertinebat. Deut. 22: 5. 3. quod idololatrarum in modum verticem attondere, aut genas turpare, *circumcidere pilos ad latus capitis*, *aut corrumpere latus barbæ* non liceret. Lev. 19: 27. 4. quodque ob luctus sævitiem corpus incidere ac deformare, *cæsuram aut stigma insculpere carni in mortui gratiam* prohibitum esset, Lev. 19:28. Modeste enim amicorum fato functorum, tanquam absentium, desiderium ferendum erat. 1. Thess. 4: 13. *Nolim vos in ignorantia versari, fratres, quod ad eos attinet, qui obdormierunt, ut ne contristemini, sicut & reliqui, qui spem non habent.*

Quid in iis observandum? V. Ad secundum spectabant leges de vestimentorum fimbriis, quas ציצית appellant; deque phylacteriis, תפילים / & טוטפות / מזוזות / dictis.

VI. Ju

VI. Jubebantur enim Judæi, lege Num. 15: 38-40. Deut. 22: 12. extremis vestium oris filorum, coloris hiacinthini, silvam, seu penicula-menta quædam, qualia è tela dependere videmus, attexere; ut mnemosyno isto de preceptorum Dei observantia admonerentur. Qualia & Servatorem gestasse videtur, ex Luc. 8: 44. Cum vero Pharisæi ambitiosè nimis ista venditarent, ac religionis ferè arcem in illa cultus divini lacinia ac particula constituerent, superstitio eorum non leviter tangitur Matth, 23: 5. *Omnia opera sua faciunt, ut spectentur ab hominibus: quippe dilatant phylacteria sua, & producunt fimbrias palliorum suorum.*

VII. Hisce filamentis addunt præterea capsulas quasdam, ex corio *Fimbriæ.* confectas, legis quibusdam p rticulis inscriptas, quas precaturi fronti vel brachiis præcingunt, & תפילים appellant: similiterque ædium suarum postibus adfigunt, magico propemodum ritu; tanquam precamina & amuleta, averruncandis malis spiritibus, unde מזוזות / ab ædium postibus, & *phylacteriorum* appellatio. טוטפות enim originatio incerta est.

VIII. Omnem autem hunc ritum ex Deut. 6:4-9. *Etiam alligabis ea* *An frontalia?* *in signum manui tuæ, & erunt pro frontalibus inter oculos tuos. Denique inscribes ea postibus domus tuæ, & portis tuis,* deducunt. Cum potius parœmialis ibi locutio sit, & accurata legis observatio commendetur, qua eam veluti in oculis ac manibus gestare, nec unquam obtutum vel gressum ab ejus præscripto dimovere jubentur. Unde, non frontalia conficere, circa quæ Judæi, relicto legis sensu, adeo insaniunt, sed præcepta Dei *in frontalia* & pro frontalibus habere, h. e. pro perpetuo *memoriali,* ut Exod. 13:9. explicatur, lex jubet. Nec de verbis & sententiis quibusdam legis, quas superstitiosè excerpunt, sed de universa lege, ejusque observatione, ac rebus ipsis Deut. 6: 8. sermo est. Similes loquendi modi occurrunt, Prov. 3:3. *Gratia & veritas ne derelinquat te, alliga eas cervici tuæ, inscribe eas tabulis cordis tui,* coll. v. 6. & cap. 6:20. *Retine, fili, præceptum patris tui -- alliga ea cordi tuo jugiter, liga illa ad collum tuum; quum ambulas, ducet te; te decumbente, servabit* &c. Conf. 8: 6. *Pone me ut signum in cor tuum, ut signum in brachium tuum.* & Job. 31:35,36.

CAPUT XXI.

De discrimine Ciborum.

Post vestes sequuntur CIBI.

I. On satis erat Deo vestes earumque usum discrevisse, nisi post ornatum quasi superficiarium, rationem victus & ciborum, qui in ipsam hominis substantiam convertuntur, edoceret quoque. Ubi consideranda veniunt. 1. *Leges cibariæ* V. Test. 2. *Earum causæ.* 3. *Abrogatio.*

Ante lapsum etiam carnes concessæ.

II. *Ante lapsum* fuit etiam lex quædam cibaria; interminatus enim erat homini usus arboris scientiæ, Gen. 2:16,17. de quo superius. Præter hoc interdictum nihil illi tum præstandum erat aliud, cum *cæteras* herbas homini concessisset Deus. Gen. 1:29. At vero quæri solet, an præter herbas *carnes* etiam concessæ fuerint? quod omnino patet ex universali *dominio*, concesso homini à Deo in omnes creaturas: *Et dominentur in pisces maris, & in alites cœli, & in pecudes, & in totam terram, & in omne quod se movet super terram.* Gen. 1:26. Quod dominium in bestias, sine mactatione & usu earum, inane fuisset. De loco Gen. 1:29,30. vid. supra lib. II. cap. I. §. 20.

Vt & post lapsum.

III. Statum post *peccatum* quod attinet, usum *carnium* viguisse, liquet 1. *Ex sacrificiis antediluvianis*: ubi enim sacrificia, ibi mos perpetuus ex iis comedendi. *Mactavit Jacob animalia, & invitavit cognatos suos ad comedendum cibum* &c. Gen. 31:54. *An nescitis, eos qui sacris operantur, ea quæ ex sacrario sunt, edere, & qui altari assident, cum altari participare?* 1. Cor. 9:15. conf. Num. 18:9. Exod. 29:28. Sacrificia vero oblata fuisse supra vidimus. 2. *Pastoritiam artem exercebant*, Gen. 4:2. cujus nullus usus non mactatis bestiis. 3. Gen. 7:2,3. mentio fit animalium *mundorum & immundorum*; quod discrimen evidenter ponit carnium usum. cf. c. 3. c. 7. § 2.

Sanguinis usus.

IV. Tantum de carnibus. At gravior est quæstio de *sanguine*; num illius usus homini etiam concessus fuerit, tum *ante lapsum*, tum *post eum*, & quidem tam *ante diluvium*, quam *post illud*?

Ante lapsum licitus.

V. Quantum ad *statum integritatis*: nulla ibi interdictio sanguinis occurrit; nec illius abstinentiam natura docet; & quæ deinceps accesserunt interdicta circa sanguinem, typica fuerunt, qualia in statu integritatis non obti-

obtinebant. *Statum peccati* quod attinet: *ante diluvium* non magis vetitus fuit usus sanguinis quam carnis; quem modo probavimus: tum vero vel sufficit nullo præcepto prohiberi; quod aliter circa rem indifferentem ferri & ostendi oporteret. *& post lapsum ante diluvium.*

VI. *Post diluvium* occurrit lex sanguinis usum prohibens, Gen.9:4. *Carnem cum anima sua* (id est) *sanguine suo, non comedetis.* Ubi sanguinis usus vetatur, simulque interdicti ratio redditur; quia scilicet sanguis est loco *animæ*, id est, *vitæ*; sicut & anima pro vita ponitur. Exod.22:23. *Sin autem noxa fuerit, tum reddes animam pro anima,* id est, vitam pro vita. Constat itaque præceptum hoc post diluvium latum esse: falluntur vero illi, qui morale illud & perpetuum faciunt; cum cerimoniale & typicum fuerit, adeoque temporarium, qualia plura præcepta tum maxime etiam obtinebant. *Post diluvium vere vetitus, Præcepto cerimoniali.*

VII. Sequitur tertia periodus legis sanguinariæ; à Mose usque ad Christum: ubi sanguinis usu iteratò interdictum fuisse non diffitemur; conceptis enim verbis præceptum hoc in lege traditur: *Nullum adipem & nullum sanguinem comeditote.* Lev.3: 17. conf. c. 7: 26. *Nullum sanguinem comedite in ullis habitationibus vestris; ullius volucris aut ullius bestiæ.* & clarissime Lev. 17: 10-12. quia scilicet *anima cujusque carnis est in sanguine*, & ille altaribus sacer est ad expiationem faciendam; eodem sensu, ut ad Gen.9:4. modo vidimus. Et quidem adipis eadem erat ratio quæ sanguinis; hinc etiam in lege *adeps* omnis prohibitus. Lev. 3: 16, 17. & 7: 23-25. Ad hæc etiam pertinet præceptum de *sanguine omni effuso ex animali, pulvere operiendo.* Lev.17:13. *Sub lege item vetitus.*

VIII. Præter sanguinem, varia etiam *animalium* genera prohibita erant; de quibus vide Lev. 11. munda tantum videlicet erant, quæ *ungulam* habebant *fissam*, & quæ *ruminabant.* Fissura autem requirebatur *bifidata.* Cujusmodi animalia, numeros suos implentia enumerantur Lev. 11: 3. Deut. 14: 4. In *piscibus* duo munditiei signa observabantur, *pinnulæ* & *squammæ*, Lev. 11: 9. Quicquid igitur horum alterutro, multo magis utroque careret, profanum erat & immundum. *Avium* nulla nota traditur, tantummodò recensentur immundæ *viginti*, Lev.11: 13. & Deut.14:11. &c. quæ ferme rapaces erant. Inter volucres reptiles permittebat Deus *locustas*, Lev.11: 21, 22. Adeo ut locustæ ibi edules essent. Vide & Matth.3:4. ubi narrat Euangelista, Johannis Baptistæ dapes fuisse *locustas* & mel agreste. Inter *quadrupedes* immundum erat, quicquid *incedebat super marculos suos.* Lev. 11:27. Inter *reptilia* etiam *Vetita etiam animalia immunda. quæ? Pisces. Aves. Quadrupedes.*

octo

præ cæteris ſus. octo ſpecies enarrantur, com. 29, 30. Nihil vero immunditie ad *ſuem* comparari poterat, qua fœdius magiſque abominabile animal Judæis non erat.

Rationes hujus inſtituti. IX. Jam vero II. *cauſas* diſcriminis hujus inter cibos perſequamur. Miſſis autem hic factis variorum opinionibus, nos rem ita cenſemus. 1. Deo quidem ſoli conſtare præcepti ſui rationes, nec illarum rerum ſigillatim cauſas poſſe reddi. 2. generatim tamen per hanc ciborum diſtinctionem, ſpiritualem peccati impuritatem ſignificaſſe Deum, quod omnem Dei creaturam nobis impuram reddit. *Omnia munda mundis; pollutis & incredulis autem nihil eſt mundum: ſed polluta eſt eorum & mens & conſcientia.* Tit. 1:15. Cujus rei ſignum in abſtinentia paucarum creaturarum tantiſper dedit Deus, donec Meſſias omnia purificaret; ſicut in purorum eſu præfigurabat puritatem ſuo tempore impetrandam per ſacrificium Chriſti. 3. In immundis animalibus tanquam in imagine repræſentabatur rejectio gentilium, & ſimul monebantur Iſraëlitæ, vitandam eſſe communionem illorum hominum, qui ut impura animalia erant; uti patet Act. 10:10, 11. ubi notandum, in illo vaſe Petro oblato, nulla fuiſſe niſi immunda animalia. conf. com. 11, 12. &c. cum 34, 35. 4. Animalia munda adumbrabant ſpirituales Sanctorum virtutes, conſtantiam ſcilicet cum verbi meditatione conjunctam; quod illorum fiſſæ per medium ungulæ, & cibi ad rumen revocatio monebant.

Abrogatio hujus legis. X. III. Sequitur legis cibariæ *abrogatio* in N. Teſt. cujus 1. fundamentum jecit, legemque illam *derogando* quaſi antiquavit Chriſtus, divina dictione illa Matth. 15: 11. *Quicquid in os ingreditur, hominem non polluit.* 2. *Abrogata* penitus & reapſe ſublata fuit ipſa morte Chriſti, qui poſt expiatam peccati impuritatem, rerum omnium uſum nobis vindicavit & poſtliminio reſtituit; ipſum enim fecerat Deus *poteſtatem habere in opera manuum ſuarum: omnia poſuerat ſub pedes ejus.* Pſal. 8: 7. conf. Rom. 8: 20. &c. 3. *Abrogata* & obliterata denique fuit uſu, ex ipſo tempore aſcenſionis Chriſti, poſt confirmatum Euangelium, Act. 10:11. &c. quando jam aſſerto in gloriam capite, beneficia ejus pleno alveo in membra redundabant; quod diſtinctius videbimus.

Probata. XI. Generale 1. profert effatum Apoſtolus Rom. 14:14, 17. *Novi & perſuaſum habeo nihil eſſe pollutum per ſe. Non enim eſt regnum Dei eſca & potus.* 2. propius quiddam definit idem Apoſtolus, ex quo ſolo tota hæc res confici poteſt, 1. Cor. 10:25. *Comedite quicquid in macello venditur, nihil interrogando propter conſcientiam.* 3. At non ſolum conceſſa

liber-

libertas, verum legis hujus noxa etiam ostenditur, quando Col.2:16,17, 20,21. cibi inter ***umbras*** recensentur. 4. Unde etiam Cretenses Judaizantes damnantur hoc edicto: *Omnia munda sunt mundis.* Tit. 1:15. 5. Quin imo gravissime in ciborum abstinentiam, tanquam *dæmoniorum doctrinas*, invehitur Paulus 1.Tim.4:1-4. adjecta ratione, quia *creavit eos Deus*, & *πᾶν κτίσμα θεοῦ καλὸν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον sit* : *sanctificatur enim per verbum Dei & intercessionem.* v.5.

XII. Quid quod totum hoc negotium jam prædictum fuerit sub Vet. Test. Zach.14:21. *Et erit omnis olla in Hierosolyma & in Juda, Sanctum Jehovæ, Deo exercituum : & venient omnes sacrificantes & capient ex illis & coquent in eis.* Ut læsæ libertatis Euangelicæ rei sint, qui nunc impurum aliquid esse filiis Dei pronunciant; quales olim Tatiani, Manichæi &c. deinceps Monachi, ac cum maximè Papa.

XIII. At minuenda hic restat difficultas quædam circa legem de *sanguine & suffocato*, quæ in N. Test. stabilita & rata fuisse videtur Act. 15. ubi jubetur abstinentia, 1. *Idolothytorum*, com.20.& 29. id est, ciborum qui reliqui ex sacrificiis idolorum, in convivio apponebantur, 1.Cor.8:9, 10. 2. *Sanguinis & suffocati*; quorum duorum eadem est ratio. 3. *Fornicationis* seu *scortationis*; in qua multum laborant interpretes, quorum omissis disputationibus, nobis vero non fit dissimilis eorum sententia, qui, præter ordinariam, illam etiam intelligunt fornicationem, quæ pro re quoque indifferenti habebatur, tam à Judæis, quam à Gentibus: scilicet πορνεία quæ consistebat in Polygamia & divortiis : quæ à Judæis permissa fuisse conficitur ex Matth. cap. 5. & 19. de Gentilibus res in liquido est. Ne igitur libertas ansam daret licentiæ vel scandalo, cavetur hic; vel eo ipso, quod Polygamia & divortium pro πορνείᾳ & scortatione habeatur.

Lex de sanguine & suffocato.

de Idolothytis.

πορνεία.

XIV. Insolens autem & mirum prima fronte apparet, qui πορνεία accenseatur rebus indifferentibus, atque ut pari modo necessariò conjungantur: at vero vox ἐπάναγκες com.28. proprie non notat *necessarium*; adeo, ut quamvis una ex hisce quatuor rebus simpliciter sit necessaria, nempe scortatio; à potiori tamen numero reliquarum trium omnes dicantur propemodum necessariæ.

XV. In hac autem lege nihil necessarium est ex materia rei, aut per se; sed ex fine, scilicet scandali vitandi causa, ne nimium offenderentur Judæi zelotæ, si viderent Gentiles credentes omnes plane ritus Mosaicos negligere; unde injuncta ab Apostolis abstinentia illarum rerum, quas Judæi maxime horrebant; ut nihil inde intertrimenti acceperit libertas Christiana,

Quæ legis hujus necessitas?

ſtiana, quamvis exercitium illius ad tempus per charitatem temperatum ſit, ne cederet in ſcandalum proximi. *Ne blaſphemetur bonum noſtrum, ne propter eſcam deſtrue opus Dei. Omnia quidem ſunt munda; ſed malum homini, qui per offendiculum manducat.* Rom.14:16,20.

Per quantum temporis obligaverit?

XVI. Hinc patet, quid reſponderi poſſit iis, qui definiri petunt illud tempus, per quod lex hæc obligaverit & obtinuerit; quibus quidem reponere poſſemus 1. quamdiu periculum ſcandali fuit à fratribus infirmis. Verum addemus illud etiam 2. quod propius eſt; diruto jam templo & confirmato ab omni parte Euangelio, ceſſavit illius neceſſitas: tum enim *fons apertus propoſitus fuit domui Davidis, & habitanti Hieroſolymam pro peccato & menſtruo.* Zach. 13: 1. 3.Quomodo particulatim deſierit, ex hiſtoriarum monumentis repetendum eſt; paulatim nempe hic tardius, citius ibi decoxit atque abolita eſt, pro eo quo erant homines ingenio, & majore aut minore intelligentia rerum ſacrarum præditi. Ex qua varietate factum eſt, ut variis etiam modis, conciliis Eccleſiaſticis pœniſque politicis fuerit quandoque renovata; ſicut etiamnum à pleriſque in Græcia, & pauciſſimis quibuſdam in occidente præpoſtere ex infelici κακοζηλίᾳ obſervatur.

CAPUT XXII.

De Munditie, Immunditie & Purificationibus Legalibus.

Sequitur MUNDITIES & IMMUNDITIES.

I. Ræter amictus & edulia, ut vidimus, diligenter diſtincta, cautum etiam voluit Deus populo ſuo de munditie; ut ita omni ex parte eos ornaret ampliſſimè: quam ut pertractemus; 1. *diverſas immunditiei ſpecies.* 2. *purificationes illis oppoſitas* luſtrabimus.

qua varia.

II. Erat autem omnis immundities pro vario hominis ſtatu quatuor generum; vel in ipſo ejus ortu, circa *generationem*: vel in naturali ejus conſtitutione circa *eſculenta*: vel affecta valetudine, circa *morbos*; vel in fine ejus, circa *mortem.*

1. circa generationem.

III. Circa generationem immundus erat 1. *Gonorrhœus,* Lev. 15: 2. 2. contaminabat omne ſperma, etiam conjugale. Lev. 15:16. 3. mulier men-

menſtruata, com. 19. 4. mulier fluxum patiens extra ſtatum tempus, com. 25. 5. puerpera, Lev.12:2. quæ impura erat diebus ſeptem, ut menſtruata; tum diebus 33 manebat in purgatione ſanguinis, ſi edidiſſet partum maſculum, v. 4. Si fœmellam, tempus hoc geminabatur, com. 5. unde & circumciſionis ad octavum diem extractæ ratio patet. Vide Lev. 12: 2. coll. cum 3. Qua generationis impuritate externa, peccati originalis turpitudinem internam generationi adhærentem expreſſit Deus.

IV. Quoad *edulia*, non tantum eſui & eſculentis immunda erant animalia quædam, de quibus ſupra; ſed & ipſo contactu quibuſdam, licet non adeo certò, immunda alia videntur, ut ſus &c. præcipue vero contaminabant *mortua*; ut infra videbimus. *2. circa eſculenta.*

V. *Morborum* præcipua impuritas in lepra, quaſi in ſummam ſubducitur; illa enim ſcabiei omne genus, aliaſque lues comprehendit. Lev. 13. atque ea vel *homines*, vel *veſtes*, vel *domos* denique inficiebat. *3. circa morbos potiſſimum in lepra.*

VI. In *corporibus* indicium lepræ faciebat 1. pilus in loco plagæ mutatus in album, Lev. 13:3. 2. Si viva caro tumori permiſta eſſet. com. 10. Ubi ergo color unus erat, ibi ſanitas; ubi coloris varietas, ibi lepra; peſſimæ tum notæ, quando foras non efflorefcebat. com. 12. & 13. *Veſtium* lepra deſcribitur. Lev.13:47. *Domorum,* Lev.14:34. dignoſcebatur ea ex maculis variegati coloris, de quibus judicabat ſacerdos; fuit autem iſta terræ ſanctæ peculiaris. Quam omnem lepram gravis alicujus peccati, nominatim calumniæ, pœnam eſſe arbitrabantur Judæi: de qua ſententia ſic videtur habendum 1. Lepram *corporis,* licet aliquando propter peccatum quoddam grave infligeretur, ut in *Mirjam.* Num.12:10. & *Gechaſcho,* 2.Reg.5:27. apparet; non ſemper tamen peccati particularis pœnam fuiſſe. vide 2.Reg.5. coll. Luc. 4: 27. *Multi leproſi erant in Iſraële ſub Eliſæo propheta, & nullus eorum purificatus eſt, ſed Naaman Syrus.* 2. Lepram *veſtium* & *domorum,* quæ minus vulgaris eſſet, ut illa corporum, ideo propter peccatum ſpecialius immiſſam videri.

VII. Judicium lepræ ſoli competebat Sacerdoti, ita, ut ne peritiſſimo quidem medico illud conceſſum eſſet. Lev. 13: 2. coll. Matth. 8: 4. ubi Chriſtus leproſo purgato mandat: *Abi, oſtende te Sacerdoti, & offer donum illud quod imperavit Moſes.* In quo pars haud minima ſubjectionis populi ſub Sacerdotibus in V.T. ſita erat. Atque ita leproſus à Sacerdote in publicum prodibat, certis notis diſtinctus & inſignis; 1. *laceratis veſtibus.* 2. *capite retecto.* 3. *ore obvoluto.* Lev.13:45. Clamabat inſuper, *immundus, immundus.* Verum hæc ſigna ponebantur non niſi in leproſo *De qua ſolus judicabat ſacerdos.* *Leproſi ſigna.*

 per

per judicium illud Sacerdotis jam conclamato & inſanabili; gravi argumento, ubi tales Chriſto occurrebant, eos ab ipſo ſola vi divina ſanatos eſſe.

Lepra ſignificatio. VIII. Repræſentabatur illa lepra 1. imago naturalis noſtræ corruptionis, ad inſtar lepræ nobis adhærentis & fœde deturpantis: uſque adeo ut *purum ex impuro ne unus* quidem *daturus ſit*. Job. 14:4. 2. figura Servatoris noſtri, qui in ſimilitudine iſtiuſmodi ſtatus compariturus erat: *Spretus & deficiens virorum, vir dolorum, & notus infirmitate; & ut res tecta facie averſanda præ nobis.* Eſai. 53:3. 3. effigies peccati, quod ſane ubi intus latet, & externa ſpecie ſanitatem mentitur, periculoſius multo magiſque formidabile eſt; quam ubi prorumpit & forinſecus conſpicitur. *Nulla enim pernicies vitæ major inveniri poteſt, quam cum in malitia ineſt ſimulatio.* Cic. 3. off. unde hypocritis, Sacerdotibus & Senioribus populi dixit Jeſus: *Amen dico vobis, publicani & meretrices præeunt vobis in regnum Dei.* Matth. 21:31. 4. Peculiaris etiam uſus ejus videtur in delineando populi Judaici ſtatu, qui, dum externam habebat puritatis ſpeciem, propter impuritatem ſuam à tribubus Iſraëlis ſeparandus erat, Deut. 29:21. 5. Sic & lepra domus impuritatem familiæ ſive gentis Iudæorum denotabat, quæ ſenſim impura facta, diſſipata eſt per omnes gentes, & regno cœlorum excluſa.

4. circa mortem. IX. Atque ita per omnem ætatem in omni ſtatu, ab ipſis uſque incunabulis, immunditiei huic obnoxius erat Judæus, ne quidem ipſa morte eximiâ; à qua quæ proficiſcebatur contaminatio, reliquas omnes ferme ſuperabat. Erat autem ea vel in brutis, vel in hominibus: bruta mortua, tam immunda, quam munda, ſolo contactu inquinabant. Immunda animalia ex quorum tactis cadaveribus impuritas contrahebatur, enumerantur Lev. 11:24-27. quibus adduntur octo reptilium ſpecies. com. 29, 30, 31. quin imo contaminabatur omnis res quæ tale cadaver attigiſſet. com. 32, 33. munda vero tacta contaminabant, ſi morticina, Græcis κενέβρεια, aut θνησιμαῖα, eſſent, id eſt, ſua ſponte nulla vi extincta; vel ſuffocata, abſque amiſſione ſanguinis. Lev. 11:39, 40. At ipſius hominis cadavere nihil erat contagioſius; illud enim vel ex præſentia ſola, non tantum ex contactu ſuo contagione inficiebat omnem qui in eodem erat loco. Num. 19:14. eaque immunditie, quæ non niſi cinere vaccæ rufæ erat tollenda. ibid. Quibus omnibus Deus, cujus regnum eſt vitæ, mortem, ut ὀψώνια peccati, Rom. 6:23. horrere ſe & abominari, operumque mortuorum communionem vitandam eſſe, luculenter teſtatum volebat.

X. Hæ

Immundorum separatio à castris.

X. Hæ potissimum erant immunditiæ cerimoniales; pro quarum varia ratione, vario etiam modo, immundi à castris arcebantur. Num. 5:2. Deut. 23: 10. vide 2. Chron. 23:19. *Restituit quoque janitores in portis domus Jehovæ; ut non ingrederetur immundus ulla re.*

Causa & significatio harum impuritatum.

XI. Causa & rationes harum impuritatum ex Dei voluntate arcessendæ sunt; illud vero præcipuum teneri debet: in hisce magnam partem servitutis V. T. positam fuisse; quando tam severe & diligenter harum rerum anxia observatio exigebatur, quam præstare difficulter ac ne vix quidem poterant. Interea 1. sub hac impuritate fœditatem peccati, & impuritatem nostram internam inde redundantem agnoscere licet. Vide Hebr. 9: 13, 14. *Si sanguis taurorum & hircorum, & cinis vaccæ irrorans contaminatos, sanctificat ad carnis munditiem, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum æternum se ipsum obtulit immaculatum Deo, purificabit conscientiam vestram a mortuis operibus ad serviendum Deo viventi?* 2. Exilium illud immundorum, quod extra castra vivere cogebantur, docebat, peccatores & intus impuros, quorum personam illi gerebant, à communione Dei & fidelium proscriptos arceri. Apoc. 21:27.

Impuritatibus opposita PURIFICATIONES.

XII. Deteximus morbos & malorum fontes; attexamus nunc remedia, seu purificationes & piacula quibus expurgari solebant immunditiæ, & violata cerimoniarum religio expiari: quod fiebat tum in *sacrificiis*, tum in *lotionibus & aspersionibus.* Totus enim ille carnalis cultus vertebatur ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι, καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς, καὶ δικαιώμασι σαρκὸς, *impositis ad tempus* διορθώσεως. Hebr. 9: 10.

Sacrificia.

XIII. *Sacrificium* puerperæ præscribitur Lev. 12: 6, 7, 8. gonorrhæi Lev. 15:14. mulieris fluentis Lev. 15:29. Leprosi Lev. 14: 10. quod omnes offerebant postquam probe purgati & abluti essent. Cum autem sacrificia hęc non solum eucharistica essent, sed simul etiam pro peccato offerrentur, Lev. 15:15, 30. 12:6. 14:19. significabant simul remissionem peccati & expiationem impuritatis à peccato nobis inhærentis, quam externa impuritate designatam fuisse diximus. Hinc & in nativitate Servatoris sacrificium hoc oblatum fuit, Luc. 2:22-24. coll. Lev. 12:8. Primum enim rudumentum earum rerum in ipso depingi oportebat, quarum ipse erat implementum.

Lotiones & aspersiones.

XIV. Communis purificationum ratio & quasi caput consistebat in *balneis.* Lev. 15: 16. in quibus aqua viva totum corpus abluebatur; quæ ablutio Hebræis טְבִילָה dicitur. Qua lotura non solum sordibus & illuvie purgabantur, sed peccatorum etiam ablutio significabatur. *Lavate vos,*

emundate vos, amovete malitiam facinorum vestrorum à coram oculis meis. Esai. 1: 16. conf. Ezech. 36: 25. & Esai. 52: 15. Affinis erat huic baptismo, *manuum lotio*, quam anxie & superstitiose jam inde ab antiquis temporibus observabant. Quare *Pharisæi & quidam ex Scribis, quum vidissent quosdam ex discipulis Jesu, pollutis manibus, id est, illotis edere panem, conquesti sunt.* Marc. 7: 2. Atque ita undecunque planum est eos non nisi diligentissime lotos ad rem sacram faciendam accessisse.

Purificatio leprosi, & significatio ejus. XV. Sollemnior erat *leprosi* purificatio; quæ fiebat adhibitis duabus avibus mundis, cedro, hyssopo, lana coccina, aliisque in lege expressis ceremoniis. Lev. 14: 2. & seqq. Quibus peractis, septimo die radendus erat leprosus, corpusque ejus lavandum. Lev. 14:8,9. inde septimo die iterum radi & lavari, octavo denique die sacrificia offerre, sanguine aspergi & oleo inungi debebat, v. 10. &c. Simili fere modo domus etiam expurgabantur, v. 49. &c. In quibus notandum; 1. aspersionem sanguinis designasse imputationem meriti Christi. Fide enim accedimus ad *N.T. mediatorem Iesum, & sanguinem aspersionis, meliora loquentem præ Abelis* sanguine. Hebr. 12:24. *Aspersi corda à mala conscientia & abluti corpus aqua pura.* c. 10:22. *Electi secundum præagnitionem Dei Patris, in sanctificatione Spiritus, ad obedientiam & ῥαντισμὸν τοῦ αἵματος Jesu Christi.* 1. Pet. 1:2. Hyssopus denotabat Christum, ut fructum terræ, seu hominem vilem: cedrus Spiritum in ipso habitantem: filum coccinum imputationem peccati, quæ instar coccini rubere dicuntur Esai. 1:18. & sanguinolentam passionem ejus Esai. 63:2. avicula mactanda Christi mortem, conjunctam cum obedientia fervente, instar aquæ vivæ illi affusæ, unde aqua & sanguine venisse dicitur, 1. Joh. 5: 6. altera avicula viva dimittenda, ipsum ex mortuis vivum, quærentemque domicilium, h. e. Ecclesiam, in qua in toto mundo habitet, exhibebat. Lotio purificandi & detonsio crinium renovationem & sanctificationem perpetuam significabat. Oleum quo post septimum diem, peracto sacrificio, aspergendus erat, notabat Spiritum S. & sanctificationem, quæ sanguini & Spiritui Christi debetur: sicut ideo regenerari dicimur ex aqua & Spiritu. Joh. 3: 5.

Polluti è morticinio purificatio quomodo fiebat? XVI. Præ cæteris omnibus singularis erat purificatio polluti è morticino; quæ *aqua separationis*, seu aqua cinere vaccę rufæ conspersa, peragebatur. Num. 19: 19. &c. Vacca autem hæc, 1. erat tota rufa. 2. Comburens eam erat princeps Sacerdotum, secundus à Pontifice, qui per septem dies eum in finem separabatur ab uxore. 3. Educebatur vacca è templo ad montem Olivarum, in quo comburebatur, & sanguis ejus aspergebatur.

tur. 4. Aquæ ita reſperſæ cinere hujus vaccę, ſervabantur, & valebant ad purgandam immunditiem ex contrectato cadavere contractam.

XVII. Non ſine myſterio erant hæc omnia. Nam 1. vacca bove infirmior, notabat infirmitatem Chriſti, quam noſtri cauſa ſubivit. 2. Color ejus rufus, peccatum, quod non ſolum in ſe ſuſcepit, ſed ipſum etiam peccatum pro nobis factus eſt. *Si peccata veſtra rubuerint, inſtar coccini, ut lana fient.* Eſai. 1: 18. 3. Integritas, innocentiam Chriſti. 4. deductio extra caſtra ſignificabat mortem Chriſti extra portam. *Quorum enim animalium ſanguis pro peccato infertur, in Sancta, per Sacerdotem, horum corpora cremantur extra caſtra; ideo & Jeſus, ut ſanctificaret per proprium ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt.* Hebr. 13: 11, 12. 5. Sacerdos qui hæc faciebat, deformabat verum Sacerdotem, qui ſe ipſum ſtitit victimam. 6. Quando mactabatur & ſolvebatur in favillas, mors Chriſti ab ipſo ex amore oppetita, indicabatur. 7. nec ipſe locus etiam ſenſu vacabat; in eodem enim monte Olivarum, ubi mactabatur hæc vacca, Chriſtus ſanguinem ſtillavit. Matth. 26:30. 8. Quod lignum cedrinum, hyſſopus & coccum ſimul comburerentur cum vacca, notabat, fideles, quorum peccata in Chriſto extinguuntur, ſimul cum Chriſto quoque morti obnoxios eſſe. 9. Aſſervatio cineris hujus vaccinæ, perpetuum valorem mortis Chriſti repræſentabat. 10. Effuſio aquæ vivæ ſuper illos cineres, Spiritum propter mortem Chriſti effuſum. 11. Aſperſio ejuſdem aquæ, accommodationem & inſinuationem ſanguinis Chriſti in juſtitiam & ſanctitatem teſtabatur. reliqua omittimus. *Illius ſignificatio.*

XVIII. Ad hunc ritum alluſit David, veram ejus ſignificationem ſubinnuens, Pſal. 51: 9. *Expiabis me hyſſopo & purus ero; lavabis me & præ nive albeſcam.* Eundem reſpexit quoque Paulus. 1. Cor. 15:29. non levi argumento reſurrectionem mortuorum inde efficiens: quando enim βαπτισθέντες ὑπὲρ νεκρῶν id eſt, à pollutione mortis purificati, in ſanctuarium redibant; quid aliud ſignificabant, niſi reditum noſtrum ex morte, qua polluimur in hac vita? Inepti igitur & fruſtra ſunt Pontificii, qui aquam hanc cum luſtrali ſua aqua conferunt: contra ac Paulus, qui eam ad ſanguinem Chriſti refert Hebr. 9: 13, 14. In quo loco myſterii hujus clavis eſt.

CAPUT XXIII.

De abrogatione legis Cærimonialis.

Legis cærimonialis ABROGATIO.

I. Ost consideratam legis cærimonialis naturam, cum generatim, tum speciatim; superest, ut videamus illius abrogationem: quam Judæi, unà cum urbe & templo suo, æternam credebant. Nos autem primum *de jure*, quo abrogari debuerit; deinde ut *de facto* abrogata ea fuerit; quoque *gradu* res ea processerit, & quæ Ecclesiæ ratio ac *praxis* fuerit, videbimus.

Quam docet; præceptorum ejus natura.

II. Abrogationem legis hujus docet 1. *Præceptorum natura*, quæ cum nec bona nec mala in sese essent, nec ulla naturali æquitate niterentur, à solo autem legislatoris placito haberent quod bona essent, nihil in iis erat quod æternitatem sponderet, quodque ea mutari vel abrogari vetaret.

Ejus cultus affixus uni genti & loco.

2. Accedit, quod ea illorum conditio erat, ut *uni solum genti & populo*, certâ in *terrâ* constituto, convenire possent, non autem omnibus toto orbe fidelibus. Multa enim instituta repugnabant. Cum cultus omnis affixus esset uni templo, quod ter in anno religiose adiri debebat; unique hominum ordini. Unde Scriptura passim legem hanc Israëli soli imponit, *in generationibus*, Lev. 7:36. & 24:3. *inque terra* illorum, Deut. 4:5, 14. 6:1. 11:31, 32. Unde, dilatatis jam Ecclesiæ pomœriis, simulque Judæis extra terram suam exulantibus, hæc ipsa tacita fuit legis hujus abrogatio.

Prophetia.

3. Sed & *prædixit* eam Deus olim futuram, dum *fœdus novum promisit domo Israëlis & Judæ, non ut fœdus quod pepigerat cum patribus ipsorum, die quo apprehendit manum ipsorum, ut eos educeret ex Ægypto* &c. Jer. 31:31, 32. Quam felicitatem & mutationem expresse Messiæ temporibus addixit. *Dimidio septimanæ faciet cessare sacrificium & donum* &c. Dan. 9:27. *Illo die erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes labio Canaan* &c. Esai. 19:18. *Ab ortu Solis usque ad occasum ejus magnum est nomen meum in Gentibus; & in omni loco hostia offeretur nomini meo & munus purum*, Mal. 1:11.

Messias promissus.

4. Et certè *Messias* non minor futurus erat Mose, sed potius major: *Prophetam ex medio tui instar mei excitabit tibi Dominus.* Deut. 18:15. Unde instituta ejus melioribus commutare fas ipsi erat. *Dicit ei mulier: Novi, quod Messias veniat, quum*

quum venerit ille, renunciabit nobis omnia. Joh.4:25. Quin ipſe venturus promittitur ut Sacerdos, non de ordine hieratico, vel ex Aaronis ſtirpe, ſed ad inſtar *Melchizedechi*, Pſal.110:4. *Manifeſtum enim, quod ex Juda germinaverit Dominus noſter. in quam tribum nihil de Sacerdotio Moſes locutus eſt.* Hebr.7:14. *Tranſlato* autem *Sacerdotio*, *neceſſario etiam legis tranſlatio* & abrogatio *ſequitur*; ut concludit Apoſtolus Hebr.7:12.

III. Proceſſit autem abolitio hæc ſpatio ac mora. Unde quadruplex cærimoniarum ſtatus conſiderari poteſt, vel vigentium, vel languentium, vel emorientium, vel emortuarum denique ac ſepultarum. *Status cæremoniarum quadruplex.*

IV. *Viguerunt* eæ toto ante Chriſti adventum tempore, dum inſtar pædagogi & cuſtodię Eccleſiæ appoſitæ fuerunt, eamque in officio continuerunt. *Vigentium.*

V. *Languere* cœperunt Chriſto nato, & Euangelium prædicante. Quanquam enim Chriſtus ipſe totâ vitâ illas obſervaverit, alioſque obſervare juſſerit, & leproſo à ſe purgato mandaverit: *Abi, oſtende te Sacerdoti, & offer donum illud quod imperavit Moſes*, Matth.8:4. tamen imperfectionem legis illius non diſſimulavit, & jam tum dixit, *non impurare hominem quod in os intrat*, Matth.15:11. & *Legem & Prophetas prophetare uſque ad Johannem*, cap.11:13. *Languentium.*

VI. Moriente autem Chriſto ſimul *mortuæ* ſunt; & præſtito vero ſacrificio, *chirographum* noſtrum deletum, concerptum, cumque ipſo *cruci affixum eſt*, Col.2:14. Moxque Eccleſia de libertate ſua divinitus admonita eſt; quanquam dum ſtaret templum, cui omnis hic apparatus ſerviebat, eæ ad tempus toleratæ, & à Judæis ad Chriſtianam fidem converſis obſervatæ fuerint. *Emorientium.*

VII. Everſo denique templo, quod inſtar ingentis montis fidelibus obſtabat, ac latè diſperſa religione Chriſtianâ, cum ejus ruderibus ſepultæ quoque ſunt cerimoniæ; ipſoque facto Deus Eccleſiam in libertatem aſſeruit; eamque ipſis quoque Judæis oſtendit ac obtulit, cum ſine ſanctuario exerceri illæ non poſſent. Ac tunc impletum, quod dictum erat de *frangendo jugo oneris*, Jeſ.9:3. Atque *fons* publicè *apertus eſt pro peccato & menſtruo*, Zach.13:1. ut ſine ſacrilegii piaculo conditi riteque compoſiti legis illius cineres refodi non poſſint; cum Deus ipſe templum, ſacrorum iſtorum omnium officinam, deleverit; nullique amplius jam ad ſacrum illum clivum receptus ſit, niſi *cui anima non eſt ſincera in ipſo*, Hab.2:4. Unde ſevera Apoſtoli vox: *Teſtor omni homini — exſortes facti eſtis* *Emortuarum ac ſepultarum.*

 Chriſti,

Christi, qui in lege justificamini: gratiâ excidistis. Gal. 5:3, 4.

Praxis fidelium; qui

VIII. Atque hi abrogationis hujus gradus fuerunt. Fidelium autem praxin quod attinet, duplex hic distinguendum est tempus, vel ante destructum templum, vel post illud. Ac illi quidem demum post eversum templum libertatis suæ bona plenissimè degustarunt. Ante illud tempus autem, stante adhuc illa æde, & manentibus pristinæ servitutis reliquiis, libertas ipsorum longe restrictior erat: dum vel *ex caritate Christianâ* infirmis, libertatem, quanquam jam in limine stantem, nondum respicere audentibus, sese accommodant; vel ipsi *ex judicio errante* templum istud, quod, à Deo ædificari jussum, ejus in terris veluti regiæ, religionisque universæ compendium hactenus fuerat, immoti ac sine animi religione præterire non possunt.

vel ex judicio errante,

IX. *Judicium errans* erat in millenis Judæorum, qui ad Christi fidem conversi, legem & cærimonias retinebant. *Vides, frater, quod sint millia Judæorum qui crediderunt, suntque omnes accensi zelo legis,* Act. 21: 20.

vel ex caritate Christiana legem & ceremonias retinebant,

X. Multi autem ex *caritate Christianâ*, ut infirmioribus, libertatis adhuc impatientibus, se accommodarent, se ipsos quoque pleno libertatis usu ad tempus deprivabant. Idque vel ex *privatâ prudentiâ*, ut exemplo Pauli liquet, qui *fiebat Judæis, ut Judæus, ut Judæos lucrifaceret; iis qui sub lege erant, ut si esset sub lege, ut eos, qui sub lege, lucrifaceret,* 1. Cor. 9: 20. conf. Gal. 2: 11-14. vel publico *Ecclesiæ judicio*, quæ ut scandalis occurreret, canonem illum de lege cibariâ, ad tempus observandum, edidit; de quo Act. 15:28, 29.

Quas in Ecclesiam iterum inducere nefas est.

XI. Nemini ergo nunc fas est cærimoniarum choragium in Ecclesiam iterum inducere, istâque scenâ eam iterum pascere velle. Alia enim earum ratio nunc est, ac olim. Tum enim erant elementa mystica, & solamina infantis populi, quæ istis veluti picturis rudes Ecclesiæ annos erudiebant, Christique absentiam, ostensa tantisper ejus imagine, leniebant. Nunc autem contra Christum adhiberentur, ejusque gratiæ ac saluti abnegandæ servirent. *Nunc autem, quum cogniti sitis à Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus de cætero servire vultis?* Gal. 4: 9. *Si cum Christo mortui estis ab elementis mundi: quid ut viventes in mundo, dogmata suscipitis?* Col. 2: 20. *Testor omni homini, qui circumciditur, eum esse debitorem totius legis servandæ. Exsortes facti estis Christi, qui in lege justificamini: gratiâ excidistis.* Gal. 5: 3, 4.

Cujus cri-

XII. Quo in genere gravissimè peccat Romana Ecclesia, quæ Novi

Test.

Test. cultum, sola simplicitate olim venerabilem, tot cærimoniis obscuravit, erecta rursus religionis sede ac metropoli; instituto sacerdotio, atque ordine hierarchico; reducta servitute hominum; latis legibus de discrimine dierum, ciborum, deque variis lotionibus ac lustrationibus; imposita denique servitute ac timore mortis &c. quod est, juxta Danielis vaticinium c.7:25. *tempora & legem mutare.* *minis tamen rea est Romana Ecclesia:*

XIII. Nullas ergo sub Nov. T. leges cærimoniales agnoscimus. Quæ enim circa cultum externum, sacramenta, ac disciplinæ ordinem Dominus instituit, admodum pauca sunt; & partim meri sunt ritus circa externum cultus sacri ordinem & decorum, sine ulteriori significatione; partim gratiæ jam præstitæ signa sunt & sigilla, non autem ejus adhuc præstandæ typi ac imagines. Unde augeri illa, Ecclesiaque iis onerari non debet. *cum sub N.T. nullæ leges cærimoniales agnoscendæ sint.*

LOCUS VIGESIMUS SEXTUS

CAPUT XXIV.

De LEGE FORENSI.

I. POstquam cultum suum tradidisset Deus, naturalem illum quidem ex origine; at ea ratione ordinatum, quæ non à natura, sed à solo Dei arbitrio dependebat, & illius Ecclesiæ statui erat conveniens; peculiari etiam modo politiam Judaicam instituit, summumque ejus regimen penes se esse voluit; ne gravi satis cerimoniarum jugo pressi, humanæ quoque libidini parere necesse haberent: atque ita absolutissimi statui, & quasi θεοκρατείας specimen exhibuit; cujus formula est lex forensis: quam generatim duntaxat delibaturi, in illa strictim spectabimus 1. naturam ejus. 2. usum. 3. abrogationem. *Succedit* LEX FORENSIS.

II. Naturam ejus tenes, si dicas esse consectariam legis moralis, quæ officia ejus, in societate Israëlitica singulariter definit & determinat, accedente etiam sanctione pœnarum & judiciorum in transgressiones populi. Ut non adeo mirandum sit, si forte quædam specialia tam exacte non conveniant cum lege morali. Quando igitur, verbi gratia, connivebatur ad polygamiam & libellos divortii, nec omnis pars legis exigebatur, aut transgressio vindicabatur, non pertinebat id ad legem moralem, sed propriè ad *1. natura ejus*

ſorenſem; quare nihil inde in præjudicium aut vituperium legis moralis ſub V.T. effici poteſt.

& officium. III. Rigida erat hæc lex, & abſque omni venia aut indulgentia pœnas irrogabat. Nam *infringens quis legem Moſis, ſine commiſeratione duobus, aut tribus teſtibus moritur.* Hebr. 10: 28. *Et qui per Angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, & omnis tranſgreſſio & inobedientia accepit juſtam retributionem.* cap. 2: 2.

Seniorum hîc poteſtas. IV. Et ſicut in lege cerimoniali ſubjecta erat plebs ſacerdotibus; ita in forenſi ſenioribus, qui pœnarum ſanctione cerimonias tuebantur, Deut. 17:8-12. unde appellantur *Dii.* Pſal. 8. & 82. & 97. Joh. 10. 1. Cor. 8. & *Patres carnis*, Hebr. 12·9. Quæ plebis erat ſervitus. Duo præſertim Seniorum erant officia. Sedebant primo in cathedra Moſis. Matth. 23:2. Verbumque Dei ad illos fiebat. Joh. 10: 35. Ab his igitur populus fidei myſteriis initiabatur, & promiſſiones edocebatur; quamvis in eo defecerint: unde triſte illud *ναὶ τοῖς νομικοῖς* ingeminatur à Servatore; *Quod ſuſtuliſſent clavem cognitionis.* Luc. 11:52. Alterum eorum munus erat, legis auctoritatem defendere, ejuſque obſervationem urgere, populumque intra ejus anguſtias & ſervitutem elementorum mundi cogere, tranſgreſſionum pœn s conſtituendo & repetendo, interdum etiam res cæteroquin non illicitas vetando; quibus rebus legi ſepem quaſi circumjiciebant, ponduſque & auctoritatem adferebant. *Nam illi quidem ad paucos dies κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς cohibebant.* Hebr. 12: 10. Quibus ſic cenſentibus & decernentibus obtemperare nihilo ſecus debebat populus, dummodo nihil injungerent verbo Dei contrarium. *In cathedra Moſis ſedent Scribæ & Phariſæi. omnia ergo quæ dixerint vobis, ut ſervetis, ſervate* &c. Matth. 23: 2, 3, 4. coll. Deut. 17: 11, 12. quod & factum ab ipſo Chriſto, qui fuit עֶבֶד מוֹשְׁלִים ſervus poteſtatem habentium. Eſai. 49: 7. vide Luc. 2:22, 23, 24, 27.

2. Vſus. V. Hinc jam, ſecundo, videre licet legis hujus civilis uſus. Quando 1. Judæis gentium communione interdicebatur, ut etiam aliquæ à cœtu Iſraëlis excluderentur. Deut. 23:2-8. Neh. 13:1. & ſeqq. *Ne dicat peregrinus, qui agglutinatur Jehovæ, dicendo, ſeparando ſeparat me Dominus à populo ſuo.* Eſai. 56:9. quod fiebat non ſine triſtitia ſanctorum, quibus promiſſa erat gentium hæreditas. 2. Multa ſcelera & vitia è medio populi tollebat, compeſcens illum & pœnis ſuis atque ſuppliciis ad obedientiam legis cogens. Deut. 13:1. 3. Diſertim etiam peccatis quibuſdam, eorumque pœnis, exſecrationem interminabat; ut ſuſpenſo è ligno: quæ male-

maledictio peccati expiationem nondum factam arguebat. *Exsecratio Dei, suspensus.* Deut. 21: 23. atque ita tanquam infecto freno, una cum lege cerimoniali, aurigabat populum ad Christum. *Antequam venisset fides, sub lege custodiebamur, conclusi in fidem, quæ futurum erat, ut revelaretur.* Gal. 3: 23. Nam *legis* τέλος *est Christus, ad justitiam omni credenti.* Rom. 10: 4.

VI. Superest tertiò, ut sicut legis cerimonialis, ita etiam hujus, videamus abrogationem; cui jam olim prælusit ipse Deus, quando transgressiones hujus legis interdum permitteret. E. G. in supplicio filiorum Saulis, qui suspensi, lignoque ad aliquod tempus suffixi manserunt. 2. Sam. 21. coll. Deut. 21: 23. Tandem vero ipsam penitus abrogandam fuisse, patet 1. ex eo, quod Seniores illi regnum hoc tantum obtinere dicantur ad *præstitutum tempus.* Hab. 2: 3. post quod munere suo abdicandi erant, & abolenda eorum dominatio. *Scriptum est enim, abolebo sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentium tollam è medio; ubi sapiens? ubi Scriba?* &c. 1. Cor. 1: 19, 20. quare *Dii* quidem, sed *morituri*, dicuntur Psal. 82: 7. & *hujus sæculi, qui abolentur*, ab Apostolo 1. Cor. 2: 6, 8. Unde etiam in cruce Christus *exutos principatus & potestates, traduxit palam, triumphum de ipsis agens in semet ipse.* Col. 2: 15. 2. patet ex natura ejus; quia innitebatur sacerdotio Mosaico, ex quo fundamento excitata erat hæc moles; subtracto autem illo tibicine ruebat necessario, quæ illi superimposita erat lex. *Cum enim transfertur sacerdotium, necessario & legis translatio fit.* Hebr. 7: 12. 3. etiam affixa erat populo terræque illi, extra quam, maximam partem exerceri non debebat. Unde clarum est, cum maxime sub N. T. in regno Christi & cœlorum, nemini hominum competere potestatem & jus ferendi leges, qualis olim legis hujus antistitibus data fuit. *3. Abrogatio.*

VII. Minuenda hic venit quæstio; an etiamnum nos aliqua ex parte lege hac teneamur? Lex hæc duplici modo spectari potest, vel quatenus ad solos pertinuit Judæos, vel quatenus ex morali lege petita concernebat omnes homines eidem legi subjectos; priori modo nullus nobis cum illa intercedit nexus aut obligatio; posteriori modo, nos ut obliget quid impedit? non ea de causa quod sit civilis Judæorum lex, sed quod humanitas eam jubeat, & communis æquitatis sit derivatio & quasi divergium quoddam. *Quomodo nos obliget?*

VIII. Iniquissime igitur Pontificii Ecclesiam N. T. in hanc servitutem emancipant, ut certo hominum cœtui cathedræque alligata, Papę tandem *Contra Pontificios*

& senatui ejus subjiciatur, cujus imperiosæ lubidini obsecundet, durisque legibus pareat. Alieni etiam à veritate sunt Sociniani, qui legem hanc sub N.T. existimant abrogatam hisce de causis 1. Quia, cum sub V.T. rigor & severitas obtinuerit, sub novo benignitas & miseratio locum habeat. 2. Quia sub Vet. bonorum terrestrium duntaxat, sub Novo autem Test. vitæ etiam æternæ diserta promissio facta sit. 3. Quia sub Vet. fœdere populus Dei gaudebat terrena politia; qua cum careamus sub Novo, legibus etiam civilibus opus non habemus. Quæ, pergula pictorum, veri nihil, omnia falsa. Specialia legis hujus alias pressius expediemus.

& Socinianos.

LOCUS VIGESIMUS SEPTIMUS

DE

Oeconomiâ legis & gratiæ sub V. Test.

CAPUT XXV.

De Oeconomiâ legali ejusque attributis.

A triplici hac Lege OECONOMIA *Vet. Test.* LEGALIS *appellata est.*

I. Tque hæc quidem fuit νομοθεσία V.Test. quæ triplici ista Lege constabat; unde Oeconomia istius Testamenti Legalis appellata est; præsertim cum non sine terrore, ac execrationis ingeminatione, Legis δικαίωμα urgeretur, ac peccatorum expiatio quotidie flagitaretur.

Quæ tamen longè differt à lege & fœdere operum. Pontificiorum & Lutheranorum hîc errores.

II. Sicut autem œconomia ista Testamenti Vet. ab ipso Test. Veteri, cujus adjunctum solummodo erat, differt; ita longè diversa sunt, lex atque fœdus operum ipsum, atque œconomia illa legalis; quæ non aliud erat, quam certa œconomia fœderis gratiæ, sub qua lex operum repetita, & gratiæ administrationi lex tanquam pædagogus immixta erat. Ut malè *Pontificii*, quemadmodum etiam *Lutherani*, Test.Vet. ac Novum eodem modo ut Lex ac Euangelium differre velint, cum etiam gratia ac Euangelium sub Vet. T. obtinuerit. *Comederunt* enim *omnes* patres nobiscum *eandem escam spiritualem, & biberunt eundem potum spiritualem*, teste Apostolo 1.Cor.10:3,4.

III.*Di-*

III. *Distinctio* autem omnis œconomiæ Veteris Testam. à Novo in diversis illius attributis, sive perfectionis gradibus, sita est: sive *internum* utriusque statum quoad fidelium in hac vita justificationem, consolationem, illuminationem, fidem, sanctificationem, aliaque Sp. Sancti dona consideres; sive *externum*, quoad servitutem & cultum externum, ac sacramenta, eorumque facilitatem & claritatem; denique loci & temporis spatia, quibus concludebatur. Quæ omnia arctiora ac minora erant Vet. T. tempore, quam nunc sub Nov. Test.

Distinctio ATTRIBUTORUM *œconomiæ Vet. Test. à Novo.* *1. respectu interni utriusque status. Quoad fidelium in hac vita justificationem.*

IV. 1. *Justificationem* quod attinet, cum illius causa nondum exhibita, nec mediatoris sanguis fusus foret; &, reatu adhuc extante, peccatum in sollemni cultu exprobraretur potius, quam deleretur: *Nihil enim consummavit lex*, Hebr. 7:19. *Sed in ipsis*, hostiis legis, esset *commemoratio peccatorum anniversaria. Impossibile* enim *sanguinem taurorum & hircorum auferre peccatum*, ibid. c. 10:3,4. inde illorum temporum πάρεσις magis erat, & peccati omissio, seu dissimulatio (de qua egimus l. III. c. IV. §. 15. & seqq.) quam plena ejus remissio, ac peccatoris, sine ulla amplius querela, δικαίωσις, seu justificatio; quæ beatiori Ecclesiæ sub N.T. statui servabatur. *Hoc est fœdus meum — peccatorum ipsorum & iniquitatum ipsorum & iniquitatum ipsorum non amplius recordabor*, Hebr. 10:16,17. & 8:12. conf. Jer. 31:34. quando *expianda* erat *pravitas & adducenda justitia æterna*, Dan. 9:24. Cujus respectu & comparatione ita describitur V.T. quasi non obtinuisset ibi peccatorum remissio, Jer. 31:31. Hebr. 10:18. scilicet plena illa. Conf. Rom. 3:25.

V. 2. Unde minor quoque Ecclesiæ illius fuit *consolatio*. Erant enim tunc temporis positi sub *excandescentia*. Dan. 8:19. & *fervoris particula*. Esai. 54:7, 8. *Parvo momento dereliqui te; — pauxillo fervoris abscondi faciem meam à te.* Lex enim, cui tum à peccato aliqua etiam manebat vis, & needum omnes nervi erant succisi, *iram operabatur*. Rom. 4:15. adeoque non exhibebatur *gratia*, nuda illa scilicet & *vera*, Joh. 1:17. Licet enim ex formula fœderis istius Deus esset populi sui Deus, ut ex primo, secundo, tertio, quarto & quinto præcepto, Exod. 20:2,5,7,10,12. & ex institutione fœderis claret, Exod. 24:8. non tamen secundum omnem plenitudinem & ἔμφασιν ipsorum Deus erat; qualis futurus erat *post illos dies*, Jer. 31:33. Nec ipsi fideles, licet *filii Dei* dicti fuerint, Exod. 4:22. & Deut. 14:1. hoc tamen respectu & plena notione filii aut populus Dei erant: quomodo deinceps futuri. Jer. 31:33. conf. Jer. 3:19. *Et ego dixeram; quomodo ponam te in filiis? & dabo tibi terram desiderii, hæreditatem*

Consolationem.

tem decoris, exercitus gentium. & Joh. 1: 12. *Quotquot autem acceperunt eum, dedit eis potestatem, ut filii Dei fierent.* Unde rarenter admodum Patris nomine compellabatur Deus, nec diserta adeo ac nunc, mediatoris fiebat mentio; ut ne quidem discipuli Christi *huc usque in nomine ejus petiverint*, Joh.16:24. Et generatim sub illa ἀναμνήσει rigoris legalis, major erat timor & minor fiducia. Atque hinc etiam proficiscebatur pervulgatum illud inter illos verbum; mortem obeundam, si quis vel in symbolo Deum conspexisset. Jud. 13. & alibi. Cum sub N. T. frequentiores & magis perpetuæ ac propriæ sint promissiones, & solidiores Euangelicæ consolationes. Ut nunc sine Sacerdote ac interprete eum alloqui, tenerumque illud Patris, raro adeo in Vet T. auditum nomen, quotidiana prece ingeminare liceat. *Non enim* accepimus *Spiritum servitutis rursus ad metum; sed Spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba, Pater.* Rom.8:15. conf. Gal.4:6.

Cognitionem. VI. 3. Ita tenuis valde erat mysteriorum fidei notitia; cum *tacitum esset Christi mysterium temporibus sæcularibus.* Rom. 16: 25. *& a sæculis atque ætatibus absconditum.* Col. 1: 26. Cum intricata omnia, nihil apertum aut planum: umbris & figuris involuta; ipsique fideles, puerorum instar, primis mundi elementis exerciti & occupati, quorum usum etiam pauci perspectum habebant; affixi *Legi, quæ umbram futurorum bonorum habens, non ipsam rerum imaginem, nunquam potest accedentes consummare.* Hebr.10:1. inhærentes *elementis exordii sermonum Dei, & indigentes lacte & non solido cibo* &c. Hebr. 5: 12, 13, 14. *Infantes, qui nihil differebant à servis.* Gal.4:1. Quando erat, *præceptum post præceptum* (sive *regula post regulam*) *litera post literam, parum ibi, parum ibi.* Esai.28:10. Ut Christus ipse non nisi per parabolas palam ad populum verba fecerit: quas quidem parabolas audire poterant, Marc.4:33. non tamen sermonem Christi audire poterant. Joh.8:43. Quo quidem legali schemate, & operoso cultu, ipsum fœdus gratiæ, tanquam velo coopertum, & tantum non penitus obliteratum fuit. *A sæculo non audiverunt, non auscultarunt, oculus non vidit Deum præter te, qui faceret præstolanti se.* Esai. 64: 4. *Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt.* 1. Cor. 2: 9. Atque eo proclivior erat nonnullorum lapsus, ansam hinc arripientium justitiam quærendi ex operibus. Rom. 9: 32. *Quamobrem? quia non ex fide, sed ex operibus legis; offenderunt enim in lapidem offensionis.* Cum sub N. Test. lex Dei fidelium cordibus inscribenda esset, Jer.31:33. & nomen Dei manifestandum,

dum, Joh. 17: 26. Accedebat etiam quod institutio legis sub V. Test. sæpe firmanda erat signis, & miraculis corroboranda, propter infirmitatem fidelium illius temporis: *Judæi* idcirco *signa petebant*. 1. Cor. 1: 22. quibus nunc non indigemus, quando *beati qui non viderint & crediderint*. Joh. 20: 29.

VII. 4. Neque tunc tantopere fides obtinebat, quæ demum sub Nov. Test. temporibus revocata est. Gal. 3: 23. *Antequam autem venisset fides, sub lege custodiebamur conclusi in fidem, quæ futurum erat, ut revelaretur.* Verum prævalebat spes, ideoque etiam spei nomine venit, eorum fides. Eph. 1: 12. *Ut simus nos ad laudem gloriæ ipsius, qui ante speravimus in Christo.* Omnia enim ibi futura respiciebant, deerantque argumenta & testimonia, atque annunciatio coram existentis Messiæ, aut redemptionis ejus præsentis. Nam *juxta fidem mortui sunt hi omnes, non acceptis promissionibus, sed eminus visis, & persuasi, salutatis*. Hebr. 11: 13. Quam exspectationem, unde tempus illud vocabatur, comitabantur anxietas, desiderium & scrutatio rerum nobis donandarum; utpote *de qua salute quæsiverunt & scrutati sunt prophetæ, qui de ventura in eos gratia prophetarunt*. 1. Pet. 1: 10, 12. *Multi prophetæ & justi desiderarunt videre quæ videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audiverunt*. Matth. 13: 17. *Ad quam*, promissionem, *duodecim tribus nostræ, nocte atque die colentes sperant se deventuras*. Act. 26: 7. *Symeon erat exspectans consolationem Israëlis*. Luc. 2: 25. *Omnibus, qui redemptionem exspectabant Hierosolymis*. Ibid. 38. Quas ob causas Ecclesia illorum temporum *sitiens* erat, atque eo nomine insigniebatur. Esai. 55: 1. conf. Jer. 31: 25. unde emersit discrimen Ecclesiæ *sitientis* & *satiatæ*. Deut. 29: 19. & Jer. 31: 14. & fideles dicebantur *vincti in puteo aquam non habente*. Zach. 9: 11. *Vincti exspectationis*. Esai. 61: 1. *Custoditi sub lege*. Gal. 3: 23.

Fidem.

VIII. 5. Cumque ita cognitio eorum levis esset, cumque spe magis lactarentur, quam fide implerentur; minores quoque fidei fructus erant, minorque erat illa cordis circumcisio; parca enim manu & illiberali mensura, dona sua distribuebat Sp. Sanctus; plurimi erant carnales Judæi, qui hypocritarum more, externæ tantum legis obedientiæ studebant, aut illius stimulis agitati, non sine murmure & tacito adversus Deum odio inviti obsequebantur. Vide Deut. 29: 4. Necdum enim præstabatur promissa illa cordis circumcisio, Deut. 30: 6.

Sanctificationem

IX. 6. Sic & fidelium vulgo parcius tum *Spiritus S.* præbebatur. *Spiri-*

& Spiritum

tus

3. donα. *tus S. enim, quem accepturi erant credentes, nondum erat, quia Jesus nondum erat glorificatus.* Joh.7:39. Spiritualium donorum copia, in universam Ecclesiam spargenda, sub N.T. demum promittebatur. Sub quo *non dat Deus Spiritum ex mensura*, Joh. 3: 34. *Dabo illis cor unum, & Spiritum novum dabo in medio ipsorum* &c. Ezech. 11: 19, 20. *Spiritum illum gratiæ & supplicationis*, Zach. 12:10. *Ut promissionem Spiritus acciperemus & fidem*, Gal. 3: 14. Atque isto cum comitatu Christus sub N. T. venit; Spiritusque tum *in omnem carnem effusus est*, Joël.2:28. tanta ubertate, ut cum aquarum cœlestium prius nonnisi guttæ & stillæ in Ecclesiam depluerent, jam Spiritus & rivi & *flumina* erant. *Qui credit in me, quemadmodum dixit Scriptura, fluvii ex ventre ejus fluent aquæ viventis.* Joh.7:38.

2. respectu status utriusque externi. quoad servitutem.

X. Non mirum ergo, ingens quoque discrimen fuisse inter illos & nos quantum ad statum *externum*, & in eo 1. servitutem attinet: tum maxime enim *hæres servus* erat, in statu externo spectatus. Gal. 4: 1,2. & Spiritus Sanctus fideles agens, *Spiritus servitutis* erat, Rom.8:15. distinctus à Spiritu adoptionis, *quem emisit Deus in corda nostra.* Gal. 4: 6. Quæ servitus varia erat. 1. *Elementorum mundi* quibus exercebantur & quæ tractabant. Gal. 4: 3. ad quæ spectabat sollicita cautio *ciborum, potuum, lotionum ac purificationum*, quotiescunque cadaver aut impurum quid attigerant. Col. 2: 16. Hebr.9:10. *Dierum & festorum.* ibid. & Gal. 4: 4,5,10. Quibus omnibus *Chirographum sibi* ὑπεναντίον consignabant. Col.2:14. Jer.17:1. Quando & Sacerdotibus erant obnoxii, per quos, cum ipsi ab altari removerentur, ad Deum accedebant. Ezech.20:26. *Et impuros illos declaravi, cum donis suis* &c. quod maledictionem illis incumbentem arguebat. Gal. 3: 10, 13. *Quicunque ex operibus legis sunt, sub execratione sunt* &c. Quin imo templo erant affixi. 1. Reg. 8: 48. Dan. 6:11. & terræ Canaan; cujus tranquilla possessio & longævitas in illa, felicitatis futuræ obses erat. Exod. 20: 12. Et ex horum omnium violatione impendebat illis metus mortis. Hebr. 2: 14. 2. Servitus erat, quando *Angelis* subjiciebantur, tanquam vindicibus & tutoribus legis, ex ipsorum concilio promulgatæ. Act.7:53. *Qui accepistis legem* εἰς διαταγὰς ἀγγέλων. Lex, *injuncta per Angelos.* Hebr. 2: 2. *Sermo per Angelos locutus, firmus est.* quæ jam abrogata est; *Non enim Angelis subjecit habitabilem futuram.* Hebr. 2: 5. 3. Servitus erat, quam *Senioribus* serviebant; unde illis populi principibus & sacrorum antistitibus *Deorum* nomen dabatur. Psal. 82: 6. qui in omni re difficiliori, adeundi, consulendi & audiendi

diendi erant. Deut. 17 : 8, 9, 10. ad quos pertinebat myſteriorum omnium & ænigmatum explicatio. Luc. 11: 52. & ſacrorum cura; cui rei, onera etiam quædam populo imponere illis licebat. Matth. 23:3,4. à quibus mox Eccleſia Novi Teſt. liberata eſt. Col. 2: 14, 15. *Poſtquam deleverat ſubſcriptionem manus adverſus nos ad placita, quæ erat contraria nobis — Exuens principatus & poteſtates traduxit publice, triumphans de ipſis in ſe ipſo.* Cum omnes nunc Deum cognoſcant. Joh. 6:45. ſecundum promiſſionem Jer. 31:34. & Eſai. 45:13.

XI. 2. Ita & *cultus* tum erat *operoſior*, multiſque ritibus gravis & impeditus; quique fideles magis laſſare, quam ſitim eorum extinguere, animaſque ſatiare poterat. Non palam enim & in ipſa luce Deus adibatur, ſed multiplicibus ſub umbris; quæ fidei parum exercitæ ferè tenebras faciebant. *Nunc autem venit hora, quod veri adoratores Patrem in Spiritu & veritate adorent,* Joh. 4: 27. Univerſaque tandem cultus ratio nunc clarior eſt; cum disjectis tenebris, quæ expectationis tempora morabantur, pulſiſque umbris ac figuris, quæ in iſta nocte, vel venturæ lucis crepuſculo, obtinebant, quæque à pauciſſimis intelligi poterant, Eccleſia nunc in ſereno verſetur, & nudatâ facie Deum intueri poſſit. Unde Chriſtus *beatos* prædicat diſcipulorum *oculos, qui viderent, & aures, quæ audirent, quæ multi olim prophetæ & juſti deſideraverant videre & audire.* Matth. 13:16,17. *Cultum externum.*

XII. 3. Ac *Sacramenta* quibus fidelium inter ſeſe & cum Deo communio conſtabat, quanquam crebriora, tamen non adeo ſuavia tunc erant; cum non ſine iræ ſpecie peragerentur; & vel humanum, ut in circumciſione, vel vicarium pecudum ſanguinem, in Paſchate, & ſacris in templo epulis, poſtularent; nec tam promiſcuè ab omnibus uſurpari poterant. communio enim ſacra tunc arctior erat. In N. Teſt. vero *ſanguis* Salvatoris palam & *pro multis effunditur ad peccatorum remiſſionem,* Matth. 26: 28. & clariſſimis ſigillis fidelibus obſignatur. *Sacramenta.*

XIII. 4. Accedit his *loci temporiſque* circumſtantia. Cum enim antea omnia in Iſraëlitarum gente concluſa forent, eaque fœderis vernacula, & ſola in mundo ſacra eſſet; non niſi unico tantum, toto in orbe, *loco, quem elegerat,* Deut. 12: 5. Deus adibatur: nunc verò laxatis Eccleſiæ pomœriis, omnes gentes in civitatem Dei acceptæ ſunt, & *omni loco ſanctæ attollendæ ſunt manus,* 1. Tim. 2:8. Et, circumacto priſci fœderis orbe, quod non niſi ad Chriſti adventum durare debebat, nunc eadem Eccleſiæ facies ad mundi fines perennabit, quando ea pleniſſimè conſum- *Loci temporiſque circumſtantias.*

 mabi-

mabitur; nec alia interim tempora, aliæve salutis administrandæ vicissitudines expectandæ sunt.

CAPUT XXVI.

De permansione Promissionis & gratiæ sub Veteri Testamento.

Per Vet.T. ejusque œconomiam non abolletur Promissio.

I. On tamen per Vetus Test. ejusque œconomiam legalem abolita fuit promissio. *Testamentum* quippe *ante ratum factum à Deo in Christum, Lex, quæ post* 430 *annos extitit, non facit irritum, ad abolendam Promissionem.* Gal.3: 17. Ut hic speciatim consideranda occurrant 1. Promissionis & Legis sub Vet. Test. facta conjunctio & mixtura. 2. Ecclesiæ sub illo Testam. mixtus quasi status. 3. Denique fidelium sub hoc statu fides & spes.

Cujus Promissionis & Legis sub Vet. Test. MIXTURA *propius consideratur.*

II. Ante legem, ut vidimus, obtinuit *Promissio,* quæ indicabat æternam Dei voluntatem ac Testamentum de salute hæredibus danda, in filio: *Qui Novi Testam. Mediator est, ut morte obita, ad redemtionem quæ sub priori Testam. erant transgressionem, promissionem accipiant vocati æternæ hæreditatis,* Hebr.9:15. Quod Test. proprie nec Vetus est, nec Novum, sed æternum.

III. Accessit huic Promissioni *Lex,* & cum eâ hæreditaria possessio terræ Canaan, in pignus cœli; quæ proprie Vetus Testamentum constituunt.

IV. Post legem autem & Testamentum hoc violatum, successit *jugum cerimoniarum*: & status Ecclesiæ hactenus liber, cœpit esse servilis.

V. Habuerunt ergo Israëlitæ quędam à Patribus, quædam à Mose, Joh.7:22. à Patribus, promissionem gratiæ, ac per eam peccatorum remissionem, & vitam æternam; à Mose, legem, atque illa violatâ, jugum cerimoniarum; quod quamvis spem vitæ æternæ non tolleret, sed potius confirmaret, non tamen illam propriè dabat; cum ea jam ante per Promissionem vigeret.

VI. Atque ita duplex distingui potest ministerium Mosis; unum commune ipsi cum Patribus, repetere scil. promissiones Patribus datas; alterum, ipsi proprium, ministerium videl. legis. *Contestor in vos hodie cœlum*

&

& terram: vitam & mortem propoſui vobis, benedictionem & execrationem. Et eliges vitam, ut vivas tu, & ſemen tuum. Deut. 30: 19. Conf. 2.Cor.3:7. Rom.10:4.

VII. Hæc duo ergo cum pariter haberent Iſraëlitæ, illud quod propriè à Moſe habuerunt, non abolevit illud quod fuit à Patribus; nec lex promiſſioni contraria, ſed ei tantum ſuperaddita fuit; ut uſum iſtum præſtaret, quem ſalva promiſſione habere poterat.

VIII. Huc enim aurigabat univerſa doctrina Moſaica; cujus ſcopus & finis primarius hoc unum agebat, ut promiſſio Euangelica exhiberetur & elucidaretur. Huc tendebat omnis illius inſtitutio; quæ licet; ut omnes illius ritus, carnalis eſſet; nihil tamen niſi Redemtorem & Mediatorem ſauguinemque ejus præfigurabat, & per ſacrificia, reliquoſque ritus ad divina illius ἀποτελέσματα & ſpiritualia ac æterna illius bona populum manuducebat.

IX. Cumque ita commixta foret lex & gratia, pariterque mors & vita, maledictio & benedictio audiretur; mixtus quoque tum fuit *Eccleſiæ ſtatus.* Eratque illa quidem hæres, ſed infans, & curatore egens; nec libera prorſus, nec prorſus ſerva, ſed ab utroque aliquid trahens. Quo conferebat omnis externi illius cultus ratio, quę mediatorem quidem, ſed in imagine, & de longinquo, oſtendebat; & fidem quidem erigebat; ſed ut ab alterâ parte, dum reatum quotidie ingeminabat, & in ſacrificiorum ſanguine fidelium fatum pingebat, eam rurſus deprimeret. *Vt & Eccleſiæ ſub illo Teſtamento mixtus quaſi ſtatus.*

X. Quâ mixtura, & lucis ac umbrarum viciniâ, Eccleſiæ quoque fidem nonnihil obſcurari contingebat, dum accurato diſcrimine opus foret. Et fideles quidem hæc duo, Legem ac Promiſſionem, diſcernere, ac utrumque ad fines ſuos referre ſatis noverant; infideles autem, dum hanc Legis & Promiſſionis mixturam non ſatis caperent, nec rite inter illa diſtinguerent, occaſionem hinc acceperunt à legis juſtitia aberrandi; cum, legis ſcopum non intelligentes, ex illius operibus juſtitiam quærerent. *Iſraël proſequens legem juſtitiæ, ad legem juſtitiæ non pervenit. Quamobrem? quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus legis. Offenderunt enim in lapidem offenſionis.* Rom.9:31,32.

XI. Atque hinc patet quoque tertio, quænam fidelium ſub hoc ſtatu fuerit *fides* ac *ſpes*; eadem nempe, quæ Patrum ſub Promiſſione fuerat, in Chriſtum ſolum, ejuſque ſacrificium & redemtionem directa. Unde Apoſtolus: *Per gratiam Domini Jeſu Chriſti credimus nos ſervatum iri, quemadmodum & illos,* Act.15:11. *Ad quam ſpem promiſſionis* *Denique fidelium ſub hoc ſtatu fides & ſpes.*

duodecim tribus nostræ Deum nocte & die assiduè colentes sperant se deventuras, Act. 26: 7. coll. v. 23, 26, 27. Quam spem non ex lege, nec propriè ex Testam. Veteri, quod typicum erat, hauriebant: *Lex enim, habens umbram futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, quotannis iisdem hostiis, quas offerunt perpetim, nunquam potest accedentes consummare*. Hebr. 10: 1. sed ex antiquâ Promissione, quam, quoniam cum Patribus communem haberent, per fidem juxta amplexi sunt.

Quam perperam Sociani abnegant.

XII. Ut non ferendus sit *Socinianorum* error, qui, Patres sub lege, æque ac illos qui ante eam vixerunt, fide in Christum, ac certa remissionis peccatorum & vitæ æternæ spe, ac denique Spiritus S. dono, quæ omnia videl. ad Novi Test. promissa referunt, caruisse volunt.

qui refutantur.

XIII. 1. Contraria enim exempla, *Israëlem* nempe eo tempore non fuisse *exsortem Christi, nec sine spe*, Eph. 2: 12. occurrunt; præsertim Mosis ac Davidis. Quo pertinent loca, Joh. 5: 46. *Si enim crederetis Mosi, crederetis mihi; de me enim ille scripsit*. Luc. 24: 27. *Exorsus a Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de se* scripta *erant*. Act. 3: 22. *Moses ad Patres dixit, Prophetam suscitabit vobis Dominus* &c. Hebr. 11: 27. *Moses majores divitias æstimavit Ægypti thesauris improperium Christi. aspiciebat enim in remunerationem*. Act. 2: 30. *Qui* (David) *Propheta quum esset, sciebat Deum jurejurando sibi jurasse, fore ut ex fructu lumbi ipsius, quod ad carnem attinet, Christum illum suscitaret, quem collocaret super ejus throno*. Conf. Psal. 110. ubi Christum agnoscit non tantum ut Regem, sed ut Sacerdotem, adeoque ut verum mediatorem.

XIV. 2. Ita & Christum quoque auctorem habebant vitæ æternæ: quam vel ipsa promittebat lex, dicendo: *Qui fecerit illa, vivet in iis*, Lev. 18: 5. quod & Christus supponit Matth. 19: 16, 17, 18. Hinc *præceptum ad vitam* esse dicitur, Rom. 7: 10. unde & veteribus fuit *proposita vita & benedictio*, Deut. 30: 19. & ipsa vita æterna nominata est ante Christum; non solum à Mose, Gen. 3: 22. sed & à Davide, Psal. 21: 5. à quo sæpius τὸ ꟸ dicitur: ab Esaia c. 65: 18. *Usque ad æternitatem, quam ego creo*: & à Daniele, c. 12: 2. Quam vitæ æternæ spem simul comitabatur illa de resurrectione mortuorum sub lege. Ut liquet ex dictis, tum Mosis, Deut. 32: 39. *Videte nunc, quod ego sum & non est Deus mecum, quod ego mortifico & vivifico, ego vulneravi & sano*; tum Prophetarum: *Vivent mortui tui. Cadaver meum? surgent. Evigilate & cautate, procumbentes in pulvere. Nam ros olerum est ros tuus, & terram orcus pariet*. Esai. 26: 19. *Abolevit*

vit mortem in perpetuum. Esai. 25: 8. *Ex manu orci redimam ipsos: à morte vindicabo ipsos. ubi pestes tuæ* (vel *aculei tui*) *ô mors? ubi virus tuum, orce? pœnitudo occultata est ab oculis meis.* Hos. 13: 14. *Et multi ex dormientibus terræ pulveris evigilabunt. Hi in vitam æternam* erunt. *Et hi in opprobria, in ignominiam seculi.* Dan. 12: 2. Conf. Ezech. 37: 14. Omninm denique Israëlitarum: *Nunc vero ob spem promissionis factæ Patribus nostris a Deo, sto in judicium vocatus: ad quam duodecim tribus nostræ, nocte & die assidue colentes sperant se deventuras: de qua spe postulor, rex Agrippa, a Judæis. Quid? incredibile judicatur apud vos quod Deus mortuos suscitet?* Act, 26: 6, 7, 8. Unde & *mulieres acceperunt ex resurrectione mortuos suos. Alii vero distenti sunt, non admissa redemtione, ut meliori resurrectione potirentur.* Hebr. 11: 35.

XV. 3. Denique cum Christo, Spiritus quoque ejus communionem habuerunt veteres. Unde ejus crebra sub Vet. T, mentio. Esai.63: 10, 11. *Et ipsi inobedientes extiterunt, & dolore affecerunt Spir. Sanctum ejus. Ubi, qui posuit in medium ipsius Spiritum Sanctum suum?* Hagg. 2: 5, 6. *Ego vobiscum sum, ait Jehovah, cum Verbo quod promisi vobis; & Spir. meus stat in medio vestri.* Psal. 51: 12. *Spiritum firmum innova in medio mei.* Psal. 143: 10. *Spiritus tuus bonus ducet me in terram planam.* 2. Cor. 4: 13. *Habentes igitur eundem Spiritum fidei.* coll. Psal. 116: 10.

XVI. Nec abludunt *Episcopii* commenta; qui omne ante Messiam *tempus, ignorantiæ* ac noctis fuisse differit, juxta Act. 17: 30. & Rom. 13: 11, 12. Populo autem Israëlitico, quantum in lege clarè deprehenditur, data fuisse promissa hujus vitæ tantum; cum remissione peccatorum non-voluntariorum per sacrificia; quæ tamen non nisi pœnarum à Mosis lege constitutarum relaxationes, & bonorum à lege promissorum, id est, temporariorum, communionem dicebant. Messiæ vero gratiam, olim præstandam, interea quoque leviter adumbratam fuisse, tum in die expiationis magnæ, tum in veniæ promulgatione, sine ullo peccatorum discrimine, per Prophetas nonnunquam facta. Quæ cuncta Socini virus habent. *Ad Socini errores accedunt Episcopii commenta.*

XVII. Sequuntur, ut solent, *Anabaptistæ*, legemque antea solam, nunc Euangelium obtinere contendunt; quorum vocabulorum vim & sensum nec ipsi satis intelligunt, & imperitè nimis divellunt, ac sibi mutuo opponunt. Quod & patet, ubi de Vet. & N.T. deque Vet. & N. Fœdere loquuntur; quæ omnia cum lege & Euangelio confundunt; omniaque ejusdem generis faciunt. Vide contra Act. 20: 27. conf. 26: 22, 23. *Quos sequuntur Anabaptistæ.*

XVIII. Præ-

XVIII. Præter *fidem*, ſub hac œconomia norma *obedientiæ* fuit præcipue Decalogus reliquaque legis divinę præcepta; quæ ſimul *cultum* externum præſcribebant. Quibus tribus capitibus theologia Patrum ſub Lege quoque abſolvebatur.

Ἀνακεφαλαίωσις. XIX. Ut ergo omnia colligamus, & quid in mundo ac Eccleſia olim fuerit uno viſu perluſtremus: fuit in mundo, 1. ante peccatum lex naturæ, ſeu *fœdus operum*. 2. ingreſſum eſt *peccatum*, quod fœdus iſtud inutile reddidit. 3. mox audita eſt *Promiſſio* de ſalute, per ſemen mulieris. 4. Quę voluntatem ac *Teſtamentum* Dei de hæredibus Filio dandis, eoſque ſalvandi per fidem, declarabat. 5. Ejus teſtamenti, ut hæres, ita *ſponſor*, fuit filius Dei. 6. Adjuta autem fides in hunc ſponſorem eſt diverſis *ſacrificiis* ac ſignis. 7. Acceſſit *Teſtam.* typicum, ſeu *Vetus*; quo Teſt. gratiæ figuratum, ampliuſque confirmatum fuit, datâ Cananæa in pignus cœli. 8. Propter apoſtaſiam populi impoſitum deinde eſt *cærimoniarum* jugum. 9. Advenit tandem *Chriſtus*, priſtinæ ſervitutis finitor, & peccato, omnique ejus accuſatione, per ſacrificium ſuum deletâ, Novo Teſtamento, ex quo juſtitia & libertas, initium dedit.

CAPUT XXVII.

De Antiquatione Veteris Teſt. ejuſque appropinquatione ad abolitionem.

Vet. Teſt. ANTIQUATIO. *quam oſtendit 1. ejus imperfectio.*

I.

EX quibus jam patet, Veteris Teſt. œconomiam aliquando immutandam fuiſſe.

II. 1. Suadebat enim hoc Teſtamenti illius *imperfectio*, in quo deerant quoad perfectionem bona illa maxima, pleniſſima peccatorum expiatio, Eccleſiæ in hac vita conſummatio, ſanctificatio, conſcientiæ læta tranquillitas, libertas, aliaque Spir. S. dona, quæ aliquando præſtanda erant. Sicut Apoſtolus Vetus T. non fuiſſe ἀμεμπτον *abſque querela*, teſtatur Hebr. 8:7. Unde nec fœderis hæredes in officio continere potuit. Hinc neglectius à Deo habiti, & partim in deſerto occiſi, partim gravi jugo onerati ſunt; aliudque tandem fœdus promiſſum fuit: non enim ſemper durare poterat priſca illa ſeveritas. *Vituperans enim eas, dicit: Ecce dies veniunt* &c. *quoniam ipſi non manſerunt in Teſtamento*

mento meo; & ego neglexi eos, dicit Dominus. Hebr. 8: 8, 9.

III. 2. Nec interiora ſolum iſtius Teſtam. hanc imperfectionem habebant, ſed & ipſe cultus externus talis erat, ut ſatis oſtenderet ſe perpetuum eſſe non poſſe. Non enim ſemper Eccleſia in jejunis iſtis elementis obhærere poterat; quæ *ad emendationis tempus ſolum impoſita* erant, Hebr. 9: 10. & cedere aliquando debebant umbræ adventuræ luci. *2. cultusque ipſe externus.*

IV. 3. *Prædictum* quoque fuit Novum ac melius Teſtamentum. *Ecce dies veniunt, ait Jehovah, & pangam cum domo Iſraël, & cum domo Judæ Fœdus Novum,* Jer. 31:31. conf. Hebr. 8: 8,9. *Et recordabor ego fœderis mei, tecum facti in diebus adoleſcentiæ tuæ, & erigam tibi fœdus ſæculi —— Et dabo illas tibi in filias, ſed non ex fœdere tuo.* Ezech. 16:60,61. *3. Novi meliorisque Teſt. prædictio.*

V. 4. Idemque *præfiguratum* fuit in Vet. T. inſtitutione per Moſem; cum de monte primum deſcendens legis tabulas, non ſine omine ac futurorum præſagio, confregit. *Si id, quod aboletur, fuit glorioſum, multo magis id quod manet, glorioſum.* 2. Cor. 3: 11. *Moſes imponebat velamen faciei ſuæ, ne oculos defigerent* filii Iſraëlis εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου, *ad finem ejus, quod aboletur,* v. 13. *Quod & præfiguratum à Moſe.*

VI. 5. Ac tandem reipſa hæc abrogatio *peracta* fuit; duobus maximè gradibus: 1. *de jure,* oblato Chriſti ſacrificio; quo tempore Vetus Teſt. fuit ἐγγὺς ἀφανισμοῦ, *prope abolitionem*, Hebr. 8: 13. ad quam ſenſim quoque appropinquavit, diminuta paulatim illius gloria, ſæculis noviſſimis Chriſti adventum antegreſſis. 2. *de facto,* ubi advenit ejus ἀφανισμός; tum per Apoſtolorum prædicationem; ac præcipuè Cornelii per Petrum converſionem, qui primus ab Apoſtolo baptiſatus, Act. 10: 44,48. ſalutem gentium dedicavit, ut inquit Hieron. Et ita *corruptum* fuit *jugum propter oleum.* Eſai. 10:27. tum denique ac potiſſimum exciſa urbe ac templo, veloque iſto ab Eccleſiæ oculis remoto; quo Dei judicio Eccleſia plenè in libertatem aſſerta, ac Veteris Teſt. œconomia, una cum terræ iſtius hæreditate, *terra anathemate percuſſa,* Mal. 4:6. planiſſimè ſublata eſt. *Antiquatio hæc peracta, de jure & de facto.*

LOCUS VIGESIMUS OCTAVUS

DE

Revelatione & Verbo ſub Oeconomia LEGALI.

CAPUT XXVIII.

De Moſe, omnique ejus ratione.

REVELATIO & *verbum hujus œconomia.*

I. Oſt legem ejuſque miniſterium, ſequitur alterum œconomiæ illius caput, Revelatio ac Verbum, quo Vetus Teſtamentum nixum ac propagatum fuit. Quæ conſideranda, tum in auctoribus ſuis, quibus divina revelatio facta fuit, ſive Moſe, ſive Pontifice, qui per Urim & Thummim oracula accipiebat, ſive denique Prophetis reliquis; tum in effecto revelationis, verbo ſc. ipſo, quod fuit Lex Dei ſcripta.

Conſideratio MOSIS.

II. *Moſem* quod attinet, conſideranda ejus 1. perſona. 2. munus. 3. revelatio ipſi facta. 4. miracula. 5. denique perſonæ munerisque ejus myſterium ac ſignificatio.

Illius nomen.

III. Appellatus fuit vir hic, qui, excepto ſolo Chriſto, in Eccleſiâ Dei maximus fuit, *Moſes*, ab Ægyptiis, quod ex aquâ extractus & ſervatus foret, Exod. 2: 10. Quod & aliorum ducum ac imperatorum fatum fuit. Magnumque eum fore illo prodigiorum in nativitate ejus rudimento oſtenſum fuit. Quod Apoſtolus obſervat Hebr. 11:23. *Fide Moſes natus occultatus eſt trimeſtre à parentibus ſuis, quia videbant elegantem eſſe infantem* &c.

Educatio.

IV. *Educationem* habuit regiam, inque aulâ Ægyptiacâ omni ſapientia (quæ tunc ferè Ægyptiorum erat) eruditus, litteriſque eorum inſtructus fuit, Act. 7: 22. Quod ipſi ad magnas deinceps res gerendas adjumentum & dignitatem addidit. A Pharaonis quoque filia in genus familiamque regis adſcitus, honorem iſtum repudiavit; *Magis eligens vexari cum populo Dei, quam temporariam habere peccati fruitionem; majores divitias æſtimans Ægypti theſauris improperium Chriſti. Aſpiciebat*

enim

enim remunerationem. Hebr. 11: 24, 25, 26.

V. Vita ejus tribus periodis definitur: quadraginta annos in aulâ vixit: totidem annos vitam privatam egit in Midianitide: totidemque annos Iſraëlitarum exulum agmini præfuit, populique Dei ducem egit. *Vita.*

VI. Extrema ejus ſingularia erant. Deo enim jam olim familiaris, peracto laborum curſu, ſanus valenſque ad eum in montem Nebo aſcendit, juxta os ac mandatum Dei ibi moriturus. Deut. 34: 5. *Extrema.*

VII. Ignotum manſit ejus ſepulchrum, Deut.34:6. procul dubio peculiarem ob rationem. Quæ occaſio videtur fuiſſe certaminis inter Michaëlem Archangelum & Diabolum, de corpore Moſis, de quo eſt Jud. v. 9. An corpus ejus rurſus excitatum, ac tandem in cœlum receptum ſit, licet veriſimile, attamen incertum eſt, nec ex Matth. 17. peremptoriè concludi poteſt.

VIII. 2. *Munus* ipſius, quod in Eccleſia geſſit, illuſtre imprimis, & ſupra omnes, quotquot extiterunt unquam homines, eximium fuit, atque hiſce tribus abſolvebatur. 1. Quod populi Dei *Redemtorem* egerit; dum gregem in deſerto paſceret, ad munus illud, per Angelum ex ardentis rubi igne loquentem, vocatus. Exod.3:2,4. Miſſus inde, cum expreſſa nominis Jehovæ nuncupatione, v. 14. cujus vim ac menſuram omnem Deus ſuo tempore impleturus, promiſſaque olim Patribus facta repræſentaturus erat; Iſraëlitas, imbelle ac miſerabile agmen, ante ora hoſtium minantium ac frementium, multis cum miraculis ac prodigiis, eduxit; Ægyptumque divinis juſſis repugnantem cœleſtibus plagis perdomuit; ac de ea idoliſque ejus tantum non triumphavit; non alio effuſo, quam agni Paſchalis ſanguine. *Hunc Moſem — Deus miſit principem & λυτρωτήν, ductu Angeli, qui viſus fuerat ei in rubo.* Act.7:35. *Triplex obivit munus Redemtoris.*

IX. 2. Perductos deinde ad ſacrum montem Iſraëlitas Deo veluti præſentes ſtitit; ejuſque nomine legem populo dedit, Exod. 19. & fœdus cum universâ gente iniit, Exod. 24. ſtans ipſe inter Deum hominesque medius; ut fœderis illius *Mediator, ac Dei hominumque interpres & internuncius.* Deut. 5: 5. Gal. 3: 19. *Lege injunctâ per Angelos, in manu mediatoris.* *Mediatoris.*

X. 3. Tandem & *Prophetam* ac Doctorem Eccleſię egit; quo in munere ita excelluit, ut nemo ipſi par aut ſecundus extiterit. Cum enim primarius in *domo Dei* foret *ſervus*, Hebr.3:5. veræ doctrinæ pleniſſimam formulam ac fœderis ſummam tradidit; cunctaque Eccleſiæ fata deſcripſit, atque univerſum ejus ſtatum ordinavit. Speciatim autem & illuſtrem *Propheta.*

ſtrem in modum de Chriſto vaticinatus eſt, Joh. 5:46. atque alium Prophetam, alium Eccleſiæ ſtatum, alia denique ac meliora ejus fata promiſit. Deut. 18:15,18.

Revelatio illi facta. XI. Ad prophetiam Moſis pertinet 3. *Modus revelationis* ipſi factæ: qui ſingularis planè fuit, & ſupra reliquos Prophetas aliquid eximium habuit. Cum, Deo videlicet familiaris, adire eum ac conſulere quoties vellet; voceſque ejus ac reſponſa, non per ænigmata, aut nubem, ſed tanquam humanum ſermonem claro auditu percipere ac haurire poſſet. Num.7:89. Exod.33:9,11. Inque iſto cum Deo commercio, non voces ſolum divinas audiret redderetque, ſed, cum in monte occultis ſacris operaretur, ipſam cœleſtium ſpeciem viderit; quod nemini preterea contigit. Exod. 33: 18. Num. 12:8. Quod quomodo factum fuerit, & quæ iſta gloria ac ſimilitudo Dei fuerit, quam extremo viſu carpſit ac delibavit Moſes, quæq; ejus præ aliis prophetis præterea fuerit excellentia, lib. III. c. V. §. 15. paulò latius executi ſumus. Non exiguæ vero gloriæ fuit, quod, cum Moſes de monte rediret, facies ejus, divina luce perfuſa, radiaverit. Exod. 34: 29. *Adeo ut non poſſent filii Iſrael intentis oculis intueri in faciem Moſis, propter gloriam illam faciei ejus,* 2.Cor.3:7. conf. Luc.2:9. *Gloria Dei circumfulſit eos.* conf. Act.7:55. 1.Cor.15:41.

Miracula ab illo facta. XII. Ad munus ejus ſpectant 4. *Miracula,* quæ patravit ingentia prorſus & ſtupenda, inque omni fere naturæ parte, ac maximo numero; ut ea ſola, juxta Judæos, omnia reliquorum prophetarum miracula ſuperent: *Cum non ſurrexerit propheta in Iſraële par Moſi, quem agnoverit Jehova facie ad faciem, cum omnibus ſignis & prodigiis, ad quæ miſit eum Jehova* &c. Deut.34:10,11,12,13.

XIII. Blaſphemè autem Athei ac Libertini miracula ejus negant, ac magicis artibus imputant. Cum contra magorum cum ipſo certamina legamus; quorum artes, atque omnem carminum & nefariorum rituum potentiam, operum ſuorum magnitudine oppreſſit ac ſuperavit. Sicut & magiæ hoſtem infenſiſſimum ipſum Moſem fuiſſe ex legibus ejus patet, Exod. 22: 18. *Præſtigiatricem ne ſinete vivere.* Ac revera tanta, & tam multiplicia, ac tam publica fuerunt ejus miracula, ut nulli ſpirituum miniſterio adſcribi queant: niſi Deum, relicto mundi regimine, omne ejus arbitrium nefandis illis geniis permiſiſſe credamus.

Myſtica ejus ſignificatio. XIV. 5. Tandem Moſen umbris ſuis evolvamus, ac detracto velo faciem ejus denudemus, & quæ hactenus de eo obſervavimus, cum Chriſto noſtro comparemus. Quod maximum hujus perſonæ eſt myſterium.

Et

Et *nativitas* quidem utriusque infantum cæde nobilitata, atque uterque in Ægypto non sine miraculo servatus fuit. *Educatio* Mosi regia, Christo propemodum plebeja fuit. Atque hoc superior eo Christus, quod tenuitur habitus, & ignobili ministerio exercitus, eo paterna officina repente tamen sapientissimus & eloquentissimus prodierit. Cum Moses in aula ad tantum virum, qualis post extitit, formatus, μογιλάλος fuerit, & ore non satis rotundo: quod mysticè Legis impotentiam arguebat, Rom.3:19. *Mors* ejus extra Cananæam, ministerii ejus rationem edocebat. Lex enim utcunque viam salutis de longinquo monstret, & ad Cananææ limitem adducat, eo tamen neminem introducit; sed peracto ministerio suo, Josuæ, h. e. Christo, homines beandos & salvandos tradit. *Sepulchrum* denique ejus ignoratum ceremoniarum ab ipso traditarum fatum, legesque ipsius olim sepeliendas nec unquam refodiendas, ostendebat.

XV. Similiter *munera* ejus quod spectat: *Redemtio* ac liberatio populi veram Ecclesiæ redemtionem per Christum docebat, qui *agnus* ille incontaminatus est, cujus sanguine illa expiata & Deo in peculium acquisita est, in λαὸν εἰς περιποίησιν, 1.Pet.2:9. Tit.2:14. *Mediatoris* ac Interpretis munus, quod in celebri illa legislatione gessit, Christum verum Mediatorem præfigurabat, qui non solum mediator, sed & fœderis sponsor fuit; nec bestiarum cruorem, sed proprium sanguinem libavit: nec deleri solum è libro vitæ optavit, ut olim Moses, Exod. 32. sed revera *execratio factus est*, Gal.3:13. Utque Moses tandem *Propheta* fuit, supra omnes extra controversiam maximus, uti servus in tota domo Dei probatus & fidelissimus; ita Christus ipso Mose fuit major, & familiæ divinæ non servus, sed filius, & dominus, & hæres fuit, Hebr.3:5,6. Unde & supra Mosem *audiendus fuit*, Matth.17:3.

XVI. *Revelationis* peculiaris modus & gradus, utcunque Mosen inter mortales maximum, inter quos nullus tam propinquæ apud Deum admissionis fuit, Christo tamen inferiorem ostendebat, qui de ipso sinu Patris veram sapientiam lucemque nobis attulit: *Deum nemo vidit unquam, unigenitus Filius, qui est in gremio Patris, illum edisseruit*, Joh.1:18. Et vidit ille quidem gloriam Dei, sed veluti discedentis, ejusque *posteriora*, ac veluti fugientis lucis umbram levi adspectu delibavit. Qua tamen cœlesti luce perfusus, cum de monte descenderet, non nisi obvelato oris habitus inter Israëlitas versari potuit. Quæ partim legis fulgorem ac sanctitatem, quam peccatores ferre nequeunt, partim opacas cerimoniarum

tenebras & noctem, velumque veteris Ecclesiæ figurabant. Quod tandem velum Christus Mosi de facie detraxit, sibique illum testimonium perhibere jussit, Joh.5:46. *Si crederetis Mosi, crederetis mihi, de me enim ille scripsit.* tandemque & Judæis ipsis velum illud auferet, ut *retectâ facie gloriam ipsius videre queant.* 2.Cor.3:16:17.

XVII. Miracula quoque ejus, præsertim populi exitus, traductio per mare, mannæ aquarumque suppeditatio, tabularum legis delatio, & quadraginta annorum ductus, ac in desertis locis conservatio, totidem Christi miracula, seu ἀποτελέσματα divina adumbrabant. In quibus omnibus tamen Christus Mose multis nominibus major fuit, ut proximè vidimus. Ex qua comparatione, Christi præ Mose prærogativa innotescit: utque ille omnibus Prophetis fuit superior, ita hunc ipso Mose esse majorem. Quod non obscurè Moses ipse prædixit. Deut. 18.

CAPUT XXIX.

De revelatione Pontifici factâ per Urim & Thummim, reliquisque prophetiis.

Oraculum URIM & THUMMIM *quale fuerit?*

I. Equitur ut agamus de oraculo *Urim & Thummim*, qui modus erat divina responsa accipiendi solis Pontificibus peculiaris. Legitur de eo Exod.28:30. Lev.8:8. Num.27:19. Deut.33:8.

II. Jusserat autem Deus amiculo Sacerdotali, *Ephod* appellato, medio in pectore illigari pannum pretiosissimum, palmi magnitudine, quod pectorale seu חשן dicebatur; cui duodecim uniones stupendio opere inserti erant, duodecim tribuum nomina præferentes. Qui quaterni gemmarum ordines (quadruplici enim serie dispositi erant) vel ipsa Urim & Thummim erant; quæ voces luces & perfectiones dicunt; quod ex collatione locorum Exod.39:8,10. & Lev.8:8. patere videtur; vel certe fuere illa secretius ac sanctius aliquid, à Deo artifice Mosi traditum, & mystico isti panno inscriptum, Scripturis vero tacitum, adeoque ignotum.

Quomodo responsa

III. Modus oraculum consulendi talis erat; ut Pontifex, extra adytum, facie ad arcam obversâ staret, & qui responsum petebat, à tergo ejus se

ſe componeret. Quo habitu ille ad id quod animo conceperat, certiſſima reſponſa accipiebat, & conſulentibus reddebat. Quæ ex novo ac inſolito lapidum fulgore, vel literarum ex pectorali prominentium, ac ordine protuberantium ſerie ab ipſo deprehenſa, Judæi autumant. Quod tamen incertum eſt; cum in longis variiſque adeo oraculis locum illud habere non potuerit. vide Jud. 1: 1, 2. 2.Sam.5:19,23,24. 1.Sam.23:11,12,13. Unde cum Urim & Thummim certus prophetiæ gradus in Pontifice fuerit, veroſimilius eſt, vel externa voce ex adyto, vel ſaltem per internum inſtinctum in mente Pontificis, Deum reſpondiſſe. *redditerit?*

IV. Conſultum illud oraculum maximè ſub tabernaculo legimus; ſub templo autem, cum Deus per Prophetas crebrius reſponderet, paulatim deſiiſſe: ſicut & ſub ſecundo templo, una cum aliis rebus ſacris illud prorſus deſideratum fuit. Fruſtra autem Judæi ſub Meſſia illud reſtituendum putant, male intellecto loco Ezr.2:63. & Neh.7:65. *Quando deſierit?*

V. Uſus ac cauſæ iſtius oraculi erant: 1. ut Deus ſeſe populo ſuo præſentem teſtaretur. Quæ ſingularis illius præ aliis mundi nationibus erat gloria. *Quæ gens maxima, cui Deus eſt propinquus, ſicut Jehova Deus noſter eſt, quotieſcunque invocamus eum?* Deut.4:7. conf. Pſal. 147:19, 20. *Indicat verba ſua Jacobo — non fecit ſic ulli genti* &c. 2. Atque illum à Gentium ſuperſtitione totque oraculorum ac ſortium ludibriis abſtraheret, cum domeſticum in templo oraculum haberet, Deumque ipſum familiariter accedere ac conſulere liceret. Unde tam ſevere ariolos omnes, ac divinos arteſque illas impias & nefandas ex republ. iſta proſcripſit. 3. Denique & Chriſti imagini figurandę & adornandæ hi pectoralis lapides, & hæ luces ac perfectiones inſerviebant. *Erat lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem, veniens in mundum.* Joh. 1: 9. *In eo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter.* Col. 2: 9, 10. Ille enim ſolus iſte ſacerdos eſt, qui in pectoris ſui adyto luces ac perfectiones inſculptas habet; quique Dei hominumque interpres unicus, per quem ſolum accedere poſſumus, certiſſima mortalibus reſponſa reddidit. Ut non alio oraculo nunc opus ſit, ne in Eccleſia quidem, ut male Pontificii præferunt. Cum lucis hujus fulgor & radii univerſum Dei templum colluſtraverint, omnemque ejus doctrinam perfectiſſime abſolverint: ut alias ſortes movere, mendacemve ſpiritum vel in ſpecu aliquo mugientem, vel in templo, vel ex capitolio denique proloquentem audire nefas ſit. *Illius uſus ac ſignificatio.*

VI. Atque hæc de divina revelatione Moſi & Pontifici facta ſufficiunt. Reliquos autem prophetas quod ſpectat, ſupra de iis egimus, lib. III. c. V. *Revelationes prophe-*

tica sub œconomia legali. c.v.§.1. variosque prophetiæ gradus vidimus. Neque in hac periodo ulla ejus mutatio facta est; nisi quod crebrius interdum prophetæ visi fuerint, & clarius illustriusque de Messia vaticinati sint; ut speciminis loco pauca hæc sunt, quæ agunt de missione illius, qui diceret & faceret ea, quæ Filium Dei dicere & facere oportebat; Esai. 61: 1, 2, 3. Zach. 9: 9. de matre ejus, Esai. 7: 14. nativitatis loco, Mich. 5: 1. tempore, Dan. 9:24. Mal. 3:1. de ejus passione, Psal. 22. & 69. Esai. 50:6. 53:4-9. Mich. 4:14. Zach. 11:12, 13. 13:7. resurrectione, Psal. 16. Zoph. 3:8. gloria, Psal. 68, 110, 118. effusione Sp. S. Ioël. 2:28. cum dono linguarum, Zoph. 3:9. Esai. 28:11. miraculis Apostolorum, Esai. 8:18. prædicatione Euangelii in gentibus, Esai. 42: 4. Templi, urbis populique eversione, Esai. 66:6. Dan. 9:27. Iudæorum dispersione per totum mundum, Hos. 9: 11. idololatriæ extinctione in maxima parte mundi, Zach. 13:2. Gentium traductione ad Christianum nomen, Esai. 44:5. Psal. 22:30. 87:4, 5, 6. Regno Bestiæ & defectione &c. Esai. 57. Ezech. 38. & 39. Dan 11. rursus autem sub ultima ejus tempora prophetæ paulatim desierint; quando sacer ille chorus, expleto ministerio suo, Christo de viâ cessit, ipsumque tanto præconio celebratum & commendatum, unicum ac perpetuum Ecclesiæ suę doctorem reliquit.

CAPUT XXX.

De LEGE SCRIPTA.

VERBUM *sub hac œconomia* I. Tque hisce auctoribus sive ministris per divinam revelationem verbum Dei ad homines pervenit. Qui revelationis hujus fuit effectus ac finis. Est autem hoc discrimen annotandum inter verbum Dei, quod sub Promissione, quodque deinde sub Legis œconomiâ obtinuit; quod ibi illud maximam partem ἄγραφον, hic ἔγγραφον & scripto comprehensum fuerit; ut in *scriptum.* Decalogo, universâ Lege, Scripturisque reliquis. Ita ut hic primum in ordine temporum Scripturæ mentio occurrat; hicque ejus tractandæ opportunissimus locus sit. Cum autem initio operis illam ut doctrinæ revelatæ principium considerare necesse habuerimus, & plerasque quæstiones eo spectantes absolverimus, nunc campum istum non ingredimur. Huic Legi scriptæ Judęi deinceps, si non opposuerunt, saltem conjunxerunt, patrias traditiones; ex quibus serioribus sæculis lex eorum oralis nata est. de quibus suo loco.

II. Hic

II. Hic cum universus Legis revelationisque sub ea fuerit ambitus, pronum est ex dictis colligere, quænam Theologiæ seu doctrinæ Mosaicæ fuerint principia & fundamenta, quibus illa superstructa fuit. Illa autem ad hæc tria præcipuè recidunt. 1. Revelationem divinam unicam esse normam & regulam omnis cultus religiosi, qui Deo gratus & acceptus futurus sit. Quod principium licet perpetuæ fuerit necessitatis, in lege tamen præcipuè repetitum & maximo rigore adstrictum fuit, juxt illud Deut. 4: 2. *Ne addito ad verbum illud quod ego vobis præcipio, ne demito de eo.* conf. c. 12: 32. 2. Vitam & justitiam, Deo placituram, non nisi ex mera gratia per semen promissum ejusque sanguinem esse expectandam. Quod ut prior œconomia omnis testabatur, ita sub Lege palam & aperte fuit explicatum. Hoc enim clamabat omnis institutio legalis, omniaque sacrificia, præsertim sollemne illud & anniversarium sacrum die expiationis quotannis offerendum, Lev. 16. Unde Apostolus Hebr. 9: 22. *Sanguine propemodum omnia mundantur secundum legem & sine sanguinis effusione non fit* ἄφεσις *remissio.* Ex quo infert com. 23. *Necesse ergo, figuras quidem eorum quæ in cœlis sunt, hisce mundari; ipsa autem cœlestia melioribus hostiis præ istis.* 3. Universos hosce cultus religiosi typos & formulas, utcunque præcellentes & gloriæ plenas ad præstitutum duntaxat tempus duraturas esse, donec nempe Messias veniret, cui omnes obedituri essent. Deut. 18: 17-19. Conf. Joh. 4: 25. In quæ fundamenta omnis Judæorum, quæ posterioribus sæculis insecuta fuit apostasia, incurrit.

Principia doctrinæ Mosaicæ quænam fuerint?

LOCUS VIGESIMUS NONUS

DE

Sacramentis & signis sacramentalibus sub LEGE.

CAPUT XXXI.

De PASCHATE.

SACRAMENTA *sub œconomia Legis.*

I. Equuntur nunc, quod tertium œconomiæ legalis caput est, Ecclesiæ illius sacramenta, sub hac periodo vel ab antiquo retenta, vel de novo instituta. Et licet in hunc censum sacrificia quoque omnesque ceremoniæ legis referri possent; eminebant tamen illa quæ propriè appellamus sacramenta, vel signa sacramentalia. Quæ fuerunt tum illa, quæ vulgò ordinaria, tum quæ extraordinaria appellantur.

CIRCUMCISIO.

II. Ordinaria erant: 1. *Circumcisio*, quæ olim Abrahamo data, sub hac œconomia permansit, nisi quod novus rigor accessit; quumque sub Patribus aliquid Euangelici haberet, nunc in Legis ministram, & acerrimam Mosaicorum rituum exactricem conversa, universæ legis compendium, ac manifestata servitutis confessio ac tessera facta fuit, juxta Gal. 5: 3. *Testor omni homini, qui circumciditur, eum esse debitorem totius legis servandæ.*

PASCHA; *in quo consideranda*

III. 2. *Pascha*, per Mosen, licet in Ægypto & libertatis exordio, institutum. In quo consideranda occurrunt, 1. *Nomen*, 2. *Institutio* & celebratio. 3. Usus & *significatio.*

1. *nomen.*

IV. Nomen ejus Hebraicè est פסח *transitus* seu *transilitio*, à transitu Angeli. *Erit sanguis ille vobis in signum super illas domos ubi eritis, & videbo sanguinem illum*, ופסחתי *& transibo præter vos.* Exod. 12: 13. Hellenistis dicitur Φασὴ; Iosepho Φάσκα; Philoni πάσχα: quod in N. T. usitatum, *scitis post biduum Pascha fore.* Matth. 26: 2.

V. Notat hæc vox 1. propriè Angeli illius transitum. 2. Agnum Paschalem. *Comedetis eam cum festinatione, Pascha est Jehovæ.* Exod. 12:11.

12:11. *Accipite vobis parvam pecudem per familias veſtras, deinde jugulate ipſum Paſcha* v. 21. *Jugulantibus autem illis Paſcha, ſacerdotes ſpargebant* ſanguinem &c. 2. Chron. 35:11. *Tum coquebant Paſcha igne pro ritu* v. 13. *Venit dies azymorum quo oportebat mactari Paſcha.* Luc. 22:7. 3. Feſtum Paſchatis. *Præcepit Rex toti populo, dicendo: celebrate Paſcha Jehovæ Deo veſtro* &c. 2. Reg. 23: 21, 22. *Appropinquabat autem feſtum azymorum, quod dicitur Paſcha.* Luc. 22:1. 4. Sacrificia, tum temporis offerri ſolita: *Tum mactabis Paſcha, pecudes & boves Jehovæ Deo, in loco quem elegerit Jehova ad collocandum nomen ſuum ibi.* Deut. 16:2. *Illi non intrarunt in prætorium, ne polluerentur, ſed, ut ederent Paſcha.* Joh. 18:28. 5. Chriſtum, verum Paſcha, 1. Cor. 5:7. *Paſcha noſtrum pro nobis ſacrificatum eſt,* nempe *Chriſtus.* 6. Sacramentum, quod conſiſtebat in agni paſchalis mactatione & comeſtione. quo ſenſu id hic uſurpamus.

VI. Quæritur autem, an Paſcha Sacramentum ſit, an potius ſacrificium? Reſp. utrumque fuiſſe, ſed diverſo reſpectu. Quoad mactationem enim agni, effuſionem ſanguinis, ejuſque oblationem ad altare, &c. fuit ſacrificium. Quod & nomen זבח θυσία, (*Non poteris* לִזְבֹּחַ *mactare Paſcha, intra aliquam è portis tuis,* &c. Deut. 16:4, 5, 6. זֶבַח־פֶּסַח *victima Paſchatis eſt Jehovæ.* Exod. 12:27. conf. c. 23: 18. 34:25. *Non pernoctabit uſque mane* זֶבַח חַג הַפָּסַח *ſacrificium feſti Paſchatis.* Num. 9: 13. *Vir ille qui eſt mundus, aut in itinere non eſt, ſi deſierit* לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח *celebrare, facere Paſcha, exſcindetur anima illa è populis ſuis.* Marc. 14:12. *Primo autem die azymorum,* ὅτε τὸ πάσχα ἔθυον, *quando Paſcha mactabatur.* Luc. 22:7. *Venit dies azymorum, quo oportebat* θύεσθαι *mactari Paſcha.*) & res ipſa oſtendit; quoad epulum vero & ſacrum convivium, fuit ſacramentum. *(an Paſcha ſacramentum ſit, an ſacrificium?)*

VII. *Inſtitutionem & celebrationem* ejus quod attinet, injuncta illa primitus fuit in Ægypto, peragenda ultimâ nocte, quâ populus Iſraëliticus inde exceſſurus erat, Exod. 12: 1. &c. certis cum cerimoniis ac ritibus. 1. enim ad iſtud ſacrum adhibendus erat *agnus,* aut hædus, *maſculus, anno non major,* Exod. 12: 5. 2. ille *decimo die menſis Niſan,* qui à novilunio noſtri Martii incipit, ab ovili ſeparandus, domi aſſervandus, & die 14. mactandus erat, Exod. 12: 3, 6. 3. mactatio peragebatur *die* 14. *inter duas veſperas,* v. 6. id eſt, inter initium ſacrificii veſpertini, & occaſum Solis. 4. Sanguis allinendus erat poſtibus & ſuperliminari domus, faſciculo hyſſopi, v. 7, 22. Quo ſigno Angelus vaſtator admoneretur, ædeſque ipſorum præteriturus foret, v. 13, 23. Nemini vero licebat illa nocte *(1. inſtitutio & celebratio ejus in Ægypto.)*

domo egredi, usque ad mane, v. 22. 5. Comedebatur agnus die 15. statim ab occasu Solis, à circumcisis duntaxat, Exod. 12: 8, 44. & convivarum numero, qui non erat infra decem, nec supra viginti. Ille autem, non crudus, nec aquis excoctus, sed assus, una cum capite, cruribus & visceribus manducandus erat. 6. Cum panibus azymis, lactucis, & herbis amaris, v 8. ut recens semper esset memoria afflictionis Ægyptiacæ; unde & *panis afflictionis* dicitur, Deut. 16:3. Hinc Judæi nocte pervigilium festi præcedente fermenti expurgationem peragebant, summa cura omnes domus angustias ac rimas lustrantes, collectasque fermenti particulas, non sine diris ac execratione, flammis absumendas tradentes. 7. Comedebant agnum habitu festinantium, lumbis accinctis, calceis induti, baculis in manum sumtis, v. 11. 8. Nullum os festi hujus agni frangendum, v. 46. quodque ex epulo reliquum erat, mane igni concremandum erat, v. 10. nefas enim erat carnes sacras corrumpi. 9. Denique universi istius sacri religio eadem nocte liberis tradenda erat, illique de tota re edocendi, Exod. 13:8. Quæ *Haggadah*, sive annunciatio Paschatis dicebatur; quo respicitur 1. Cor. 11:26. *Quotiescunque ederitis panem hunc & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciate, usque quo venerit.*

in deserto. in terra Canaan. VIII. Ita celebratum fuit primum Pascha *in Ægypto*. In *deserto* unicum tantum legitur celebratum Pascha, Num. 9: 5. In terra *Canaan* mox iterum Pascha celebrarunt, Ios. 5. c

Festum azymorum. IX. Cum Paschate autem concurrebat semper festum *panum azymorum*, de quo supra. c. 8.13.

X. Supersunt duo adhuc quærenda 1. quis Paschatis mactandi fuerit locus? 2. qui ministri ejus?

Paschatis mactandi locus, XI. Resp. Ad 1. Locus in *Ægypto* erant privatorum ædes. *Accipientes ex ipsius sanguine, imponent duobus postibus & superliminari, in domibus illis in quibus esuri sunt ipsam.* Exod. 12: 7. *deinceps* vero tabernaculum, aut templum, sive ejus atrium, ubi victimas mactare moris erat. *Non poteris mactare Pascha in portis tuis, quas Dominus Deus tuus dat tibi. sed in loco quem eliget collocandum ibi nomen suum, ibi sacrificabis* vel *parabis Pascha in vespere,* Deut. 16: 5, 6. coll. Ios. 5: 10. 2. Chron. 35: 3, 6. Luc. 2: 41, 42. *Ibant verò parentes ejus quotannis Hierosolymam in festo Paschæ, secundum morem illius festi.* Manducabatur autem in privatis ædibus. Matth. 26: 17, 18. *Ubi vis paremus tibi ad edendum Pascha? Ipse vero dixit, abite in urbem ad quendam, & dicite ei, præceptor dicit; tempus meum prope est, apud te faciam Pascha cum discipulis meis.*

XII. Ad

& ministri.

XII. Ad 2. ministri Paschatis *in Ægypto* erant patresfamilias, aut filii primogeniti, Exod. 12: 3. sub *lege* autem simul patresfamilias cum Sacerdotibus & Levitis. Patres quidem familias agnum mactasse; hi autem sanguinem ad altare detulisse & effudisse videntur. vid. 2. Par. 30: 15, 16, 17. & 35: 5, 6, 10, 11. Esr. 6: 20. Matth. 26: 28.

Pascha secundarium.

XIII. Præter ordinarium hoc Pascha instituerat Deus Pascha secundarium; quod celebrandum erat mense secundo, die decimo quarto, ab iis, qui priori mense sive immundi, sive absentes fuerant. Cujus occasio refertur Num. 9: 6, 10, 11. Idem autem per omnia illud erat cum paschate ordinario, nisi quod hic non constringerentur ad omnis fermenti expurgationem è domibus suis; & quod unicus tantum dies festus & ἄπρακτος esset. Atque hoc tempore ordinarium Pascha speciali de causa celebravit olim Ezechias Rex, 2. Chron. 30: 2, 3, 15.

3. Paschatis usus & significatio; tum respectu Iudæorum, tum nostri quoque.

XIV. Sequitur tertiò Paschatis usus & *significatio*; quæ vel Iudæos solos, vel nos etiam spectabat.

XV. Ratione Judæorum usus ejus erat, in Ægypto Angeli destructoris transitum, ac Israëlitarum exitum obsignare, Exod. 12: 12, 13, 23. ac deinceps annuam ejus beneficii memoriam colere, Deut. 16: 1. ac denique festivitate illa Iudæorum gentem ab *alienigenis* incircumcisis disterminare, Exod. 12: 43, 44, 45, 48.

XVI. Primaria autem ejus significatio, quæque ad nos etiam pertinebat, fuit, annuo isto sacrificio, in sollemni universi populi conventu, tanta cum pompa & frequentia peracto, præcipuum religionis mysterium, Christi, veri agni, mortem & expiationem perpetuo recolere ac commemorare: istaque fide, usque ad adventum ejus, Ecclesiam pascere ac solari. Cujus sacrificium & beneficia, nostrique cum iis communio, annuo isto sacro, omnibus suis partibus mirè adumbrata & expressa fuerunt. 1. enim *agnus* notabat *agnum Dei, qui tollit peccata mundi*, Ioh. 1:29. qui non alia pecude melius præfigurabatur; cum in ea imago sit, tum nostræ aberrationis & petulantiæ, Christo imputatæ: (*Omnes nos tanquam oves aberravimus: quisque ad viam suam versi fuimus: & Jehova in eum fecit incurrere pravitatem omnium nostrum.* Esai. 53:6. *Et statuet, oves quidem ad dextram suam, hædos autem ad sinistram.* Matth. 25:33.) tum Christi obedientiæ & patientiæ: *Exigebatur & ipse submittebat se, & non aperiebat os. ut agnus ad macellum ducebatur, & ut agna coram vulsoribus suis obmutescens.* Esai. 53:7. *Masculus* autem ille erat, ad significandum robur Christi. *Dignus est agnus, qui mactatus est, ut acci-*

piat potentiam & vires & honorem & gloriam & benedictionem. Apoc. 5:12. & *sine labe*, ad puriſſimam Chriſti hoſtiam repræſentandam, *qui eſt Pontifex nos decens, pius, ſine vitio, impollutus, ſeparatus à peccatoribus.* Hebr. 7:26. *Nec anno major*, ut conſtaret, Chriſtum non diu inter homines verſaturum; ſed promtiſſimè mandatum patris impleturum. 2. *Segregatio agni* à reliquo grege, aliquot diebus ante facta, Chriſtum ſolum ad id munus electum, ſolumque dignum eſſe docebat, qui pro genere humano Paſcha fieret. 3. Ut ille *mactabatur, ſuſpendebatur*, & aſſandus *clavis configebatur, nec os in eo confringebatur*; ſic noſter in cruce eadem paſſus eſt, eodem loco, menſe, die, & præcisè eadem horâ. *Paſcha noſtrum pro nobis ſacrificatum eſt*, nempe *Chriſtus.* 1.Cor. 5:7. *Ecce in medio throni & quatuor animalium & in medio Seniorum Agnus ſtans, ut mactatus.* Apoc. 5:6. *Dignus accipere librum & aperire ſigilla ejus: quia mactatus es & emiſti nos Deo* &c. v. 9,12. *Facta ſunt hæc, ut Scriptura impleretur: os non conteretur ei.* Ioh. 19:36. *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Marc. 15:25. 4. *Hyſſopi* frutex, Chriſtum, fructum terræ, vilem, nec decore ullo præditum; *ſanguis*, Chriſti obedientiam & meritum; *aſperſio* ac irroratio ejus, mortis Chriſti imputationem, tum à Deo, Pſal. 51:9. tum à Chriſto, Eſai.52:15. tum à nobis ipſis per fidem, 1.Pet.1:2. Hebr.12:24. factam; *domus* & *limen ſuperius*, tum corda noſtra; tum externa bona omnia, quæ nobis per Chriſtum ſanctificata ſunt; tum denique Eccleſiam, veram Dei domum pingebant; ex qua *egredi* non licet; dumque judicia Dei toto orbe deſæviunt, in iſta domo quieſcendum, Eſai.26:20. & Paſcha comedendum eſt; & ſacrificii Chriſti confeſſione, veluti *impreſſo poſtibus ſigno*, Deus publice honorandus, & *deſtructor angelus*, omniſque mortis poteſtas averruncanda eſt. Chriſtus quippe *carnis & ſanguinis particeps factus eſt, ut per mortem aboleret eum qui mortis imperium habebat, hoc eſt, Diabolum.* Hebr. 2:14. 5. *Manducatio* agni fidem in Chriſtum ſignabat. Et ſicut *multi de uno agno* comedebant; ſic unus multorum juſtitia & vita eſt: nam *per obedientiam hujus juſti conſtituuntur multi.* Joh. 6:51. Rom. 5:19. & multi in uno unum fiunt: *Quoniam unus eſt panis, unum corpus* nos *illi multi ſumus: nam omnes ex uno illo pane participamus.* 1. Cor. 10:17. 6. Utque *aſſa* erat comedenda ſacrificii caro, non cruda, vel aquis excocta; eaque omnis abſumenda, *nec quicquam in craſtinum relinquendum*: ſic Chriſtus non leviter afflictus, ſed divinâ ira graviſſime oppreſſus, & charitatis ſuæ ardore tandem conſumtus eſt: totuſque, cum omnibus bene-

beneficiis suis, integra fide, amplexandus & possidendus est; nec unquam procrastinandum; post perceptam autem communionem in eo toto corde acquiescendum est; cum iterari sacrificium ejus non possit, nec iterato opus habeamus. 7. *Panes azymi* vitæ novitatem significant: *fermentum* enim & acor à vetustate & corruptione est. Idque omne è regno Christi, quod regnum novæ lætitiæ est, ante *vesperam*, id est, initium ejus, & novi sæculi exordium, tum quoad doctrinam, tum quoad vitæ scandala, *eliminandum* est. *Tunc intellexerunt eum non dixisse ut caverent à fermento panis, sed à fermento doctrinæ Pharisæorum.* Matth. 16: 12. *An nescitis paululo fermenti totam massam fermentari? Expurgate igitur vetus fermentum, ut sitis nova massa.* 1.Cor. 5:6, 7. *Herbæ amaræ* passionis ac crucis Christi communionem: (Nam *oportet per multas afflictiones nos ingredi in regnum Dei.* Act.14:22.) & mortificationis dolores, (*Hoc scientes, veterem nostrum hominem una crucifixum esse, ut aboleatur corpus peccati.* Rom. 6: 6.) & vitæ præsentis tædia ac labores, & patientiam denique docebant. *Gloriamur in afflictionibus, scientes, quod afflictio patientiam operetur. Patientia autem experientiam, experientia autem spem, spes vero non pudefacit.* Rom. 5: 3, 4, 5. *Peregrini & ad iter accincti* habitus mundi fugam, animi promtitudinem ac robur, interimque sacri epuli, ceu viatici, fulturam, & sæpe gustatas, in hoc itinere, ac raptas veluti à festinantibus cœli delicias testabatur. *State igitur cinctos lumbos habentes in veritate, & induti thoracem justitiæ.* Eph. 6:14. *Qua propter succincti lumbis mentis vestræ, sobrii, ad finem usque sperate in eam quæ vobis defertur gratiam.* 1. Pet. 1: 13. 8. Utque *circumcisi* solum ad convivium Paschale admittebantur; peregrinis autem præputiatis, & inquilinis, ac mercenariis eo accedere nefas erat: ita nemo nisi fidelis communionem habet cum *agno Dei, qui portat peccata mundi*; nec ad signa hujus communionis admittendi, qui certis signis, qualis præcipuè est confessio justitię Dei, & redemtionis per Christum, de vero Israële censeri non possunt. 9. *Septem dies* universum Nov. T. tempus, in septem partes distributum, (*Sed*, vel *nisi, in diebus septimi Angeli, quum buccinaturus est, & consummabitur mysterium Dei, quemadmodum nunciavit servis suis Prophetis.* Apoc.10:7.) usque ad magnum Ecclesiæ Sabbatum: & *primi ac septimi diei* peculiaris *sanctitas*, & quies, publico præconio indicta, beata Ecclesiæ tempora, in prima ac ultima ejus periodo, significant; dum primâ tubâ, promulgato primum Euangelio, gentes pariter & Judæi ad festivitatem hanc vocati fuere; atque septimâ, sive ultimâ, Euangelium regni

regni toto mundo prædicabitur, ac tunc erit finis & Sabbatum.

XVII. Tranſitus autem, qui in Paſchate fiebat, triplex notari poteſt. 1. Severitatis & mortis, quoad primogenitos Ægyptiorum, Exod. 12:11, 12. 2. gratiæ, quoad primogenitos Iſraëlis, v. 13, 23. 3. liberationis è ſervitute, in libertatem & hæreditatem terræ Canaan, v. 11, 17. Quæ omnia rurſus myſtice, tum in Chriſto, tum in nobis, adimplentur. 1. Chriſtus enim quidem, ut primogenitus Dei occiſus eſt. 2. Nos autem per ejus mortem ſervamur. 3. Tandemque plene è mundi ac peccatorum ſervitute liberabimur, & ovantes in terram promiſſionis deducemur. Quem tranſitum ac curſum partim in hac vitâ magnis paſſibus conficimus, tum in juſtificatione: *Qui ſermonem meum audit & credit ei, qui miſit me, habet vitam æternam & in judicium non venit, ſed tranſiit ex morte in vitam.* Joh. 5:24. tum in ſanctificatione noſtrâ: *Nos ſcimus quod tranſiverimus è morte ad vitam, quia fratres diligimus.* 1. Joh. 3:14. præcipue autem in morte ac reſurrectione noſtra pleniſſimè abſolvemus, Ioh. 13:1. 2. Cor. 5:8. ubi verum erit Paſchatis noſtri implementum: *Dico vobis me non amplius eſurum ex eo,* Paſchate, *uſque quo compleatur in regno Dei.* Luc. 22:16.

Significatio Paſchatis ſecundarii.

XVIII. Typicum etiam fuit Paſcha ſecundarium, ſeu ſecundi menſis; ac indicabat, nos gentiles, qui impuri eramus, imo mortui in peccatis, quique procul eramus, olim per Chriſti ſanguinem adductum iri. *Nunc autem in Chriſto Jeſu vos, qui olim eratis procul, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti.* Eph. 2:13. & veluti in ſecundam ſpem venturos.

XIX. Ex qua multiplici picturâ ac analogia agnus ille non ſolum *ſignum* tranſitus, Exod. 12:13. ſed ipſum *Paſcha* ac tranſitus appellabatur, v. 21. pari modo, ut & Chriſtus, 1. Cor. 5:7. Quam figuram præſtare non poſſunt Sociniani, qui & agnum & Chriſtum ſacrificium, ſanguinemque eorum λύτρον fuiſſe nolunt: contra 1. Pet. 1:18, 19. Ioh. 1:29, 36.

Iudæorum in hoc myſterio explanando cæcitas.

XX. Atque ex hoc myſterio, quod paululum evolvimus, quodque in Vet. Teſtam. præcipuum erat, atque omni ſua parte tam vividis coloribus Chriſtum cum beneficiis ſuis repræſentabat, profunda Judæorum cæcitas & ignorantia patet; qui in re ſanctiſſima ludentes, omnemque feſti ſui religionem profanantes, naturalem, aut ad ſummum moralem ſignificationem huic myſterio adaptarunt.

C A-

CAPUT XXXII.

De reliquis Sacramentis.

I. SIgna extraordinaria præcipuè exhibita ſunt in longo iſto per deſerta errore, ſub ductu Moſis; quod tempus miraculis illuſtrius fuit: fueruntque præcipuè hæc quinque: 1. Miraculoſæ nubis ducatus. 2. Baptiſmus maris. 3. Mannæ pluvia. 4. Myſticæ rupis aquæ. 5. Serpentis imago, ex ære, in altum erecta.

II. *Nubes*, Dei ante caſtra Iſraëlitarum procedentis ſedes auguſtiſſima, de qua videre licet Exod. 13: 21. & 14: 24. Pſal. 105:39. ſignificabat 1. Angeli vindicis præſentiam, qui iſta nube vehebatur, ac circum Iſraëlitarum caſtra metabatur. *In omni anguſtiâ ipſorum non oppugnabat quiſquam* ipſos, & *Angelus faciei ipſius ſervabat ipſos, in dilectione ſua & clementia ſua, ipſe aſſerebat eos, & bajulabat omnibus diebus ſæculi.* Eſai. 63: 9. 2. Perpetuam Eccleſiæ protectionem ac illuminationem, quam tanquam caſtra ſua, per mundi hujus manſiones, præſenti curâ ambit & incingit. *Et creabit Jehova ſuper omnem ſtationem montis Zion, & ſuper convocationem ejus nubem de die, & fumum, & ſplendorem ignis flammantis nocte* &c. Eſai. 4: 5. 3. Præcipuè Angeli fœderis incarnationem: qui ſicut nunc in nube habitabat, inque eo ſigno ab Eccleſia videbatur; ita olim in humano corpore hoſpitaturus foret, iſtaque veſte majeſtatem diſſimulans ſeſe eidem populo olim videndum & contrectandum præberet. *Verbum caro factum eſt*, & ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν (*& vidimus gloriam ejus, gloriam ut unigeniti a Patre*) *plenum gratiâ & veritate.* Joh. 1: 14. NUBES.

III. *Tranſitus* per mare rubrum deſcribitur Exod. 14. coll. Pſal. 106: 9. quem fide peractum docet Paulus, Hebr. 11:29. eumque tanquam populi luſtrationem ac baptiſmum conſiderat, 1. Cor. 10:2. *Baptiſati ſunt in Moſen, in nube & mari* (licet quidam plane alio ſenſu hunc locum accipiant. conf. Exod. 19:10.) cui ſimili imagine, tanquam ἀντίτυπον, reſpondet baptiſmus noſter. 1. Pet. 3:21. *Tranſitus per* MARE RUBRUM.

IV. Myſterium ejus erat, 1. obſignare liberationem Eccleſiæ ex gra-

vissimis afflictionibus, Esai. 51: 9-11. 2. Isto veluti baptismo populum lustrare; simili modo ut in Nov. T. Ecclesia aquam & baptismum suum habet. *An ignoratis, nos, quotquot baptisati sumus in Christum Jesum, in mortem ejus baptisatos esse? consepulti sumus ergo ipsi per baptismum & mortem* &c. Rom. 6: 3, 4. 3. Ac tandem mortis transitum figurare: ex quibus aquis, ac inferna veluti palude, submersis impiis, fideles incolumes ad cœlum enatant.

MANNA. V. De *Manna* agitur Exod. 16. Qui erat panis ille cœlestis, in nubibus coctus ac præparatus, quem non sine miraculo Deus quotidie in castra Israëlitarum depluebat.

Ejus causa & ratio. VI. Quanquam enim naturale quoque istis in locis manna detur, sicut non omnes naturæ manus à cibi hujus paraturâ excludimus; tamen miraculosa sunt quæ de hoc manna narrantur. Nec pauculum illud, quod certis anni temporibus, vel autumni sidere, vel verno flatu fœcundum æthera exsudare facit, tot hominum millibus tot annis alendis suffecisset.

VII. Forma ejus describitur, quod instar pruinæ rotundum & albicans, magnitudine autem ut semen coriandri foret, Exod. 16:14,31. Num. 11:7. gustu vero pingue ac suavissimum, qualis olei liquori, vel placentis mellitis sapor adest; quorum alterum coctum, alterum crudum videtur habuisse.

VIII. Ut vero continuo miraculo populus pasceretur, atque ille de Dei sui manu in diem veluti viveret; ubi quisque demensum accepisset, reliquam copiam Solis ardore consumsit; ac quicquam præterea ejus cibi in crastinum asservari severè vetuit. Quod Exod. 16:19,20,21. cum quidam tentarent, corruptum id invenerunt. Excepto eo, quod die sexto collectum erat; quando Deus servis suis annonam duplicavit, ut sequenti die Sabbatum agerent, v. 22, 23, 24. quod simul cum mannæ miraculo initium cœpisse manifestum est, v. 29.

IX. In memoriam autem miraculi, ut populi in desertis locis pastus, & diurna cibi mensura, nunquam oblivioni traderentur, Homer mannæ aureâ in urnâ, coram arcâ depositum, & per aliquot sæcula asservatum fuit Hebr. 9:4. quo alluditur Apoc. 2:17. cum dicitur *manna occultum.*

X. Continuata fuit mannæ pluvia per quadraginta annos, excepto unico mense. Initium enim ejus factum est die 16 mensis secundi post exitum, Exod. 16:1. finis vero, cum Gilgalem intra Cananææ terminos pervenissent, 16 die mensis primi, postridie Paschatis. Jos. 5:11,12.

Mysterium XI. Mysticus fuit ille cibus, quod ipsis etiam Cabbalistis visum fuit.

Pau-

Paulus vero noster expresse 1.Cor.10:3. *βρῶμα πνευματικὸν escam spiritualem* appellat. Mysterium ejus docet Servator, Joh.6:32,33,35,45,48, 50,51,58. & Filium Dei, qui vita Israëlis & mundi est, cœlo olim dimittendum, eo miraculo adumbratum dicit.

XII. Ac manifesta figuratio est. Ut enim manna 1. cibus erat cœlestis, 2. nulla hominum opera ac labore, 3.in æthere excoctus; 4. indeque in castra Israëlitarum, in locis desertis ac incultis descendens. 5. A quibus vel aqua, vel igni subactum, in varios usus præparabatur; 6. tandemque mensæ inferebatur & comedebatur, 7. donec in Cananæam pervenissent. 8. Sabbato autem in agris non videbatur, 9. sed postero mane, qui septimanæ primus erat, rursus apparebat. Ita hæc omnia totidem lineæ sunt, ad Christi imaginem in cibo isto exhibendam. *Caro enim ejus verè est cibus, & sanguis verè est potus*, Joh. 6: 55. nulla hominum industria aut merito, sed sola Dei benignitate ac placito, cœlo, ex paterno ejus sinu, dimissus, & in terram hanc, quæ deserti instar habebat, inque nullam adhuc frugem exculta erat, descendens. Ubi, antequam fide comederetur, multa pati, ac mori tandem debuit. *Accipite, edite, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur.* 1.Cor.11:24. Illo autem cibo fideles in hac mundi viâ ac exilio sese roborant, commemorantes ac prædicantes mortem ac triumphos ejus, donec redeat; atque ipsi, Dei convivæ facti, cum eo cœlestis Cananæę dapes degustent. Cum autem in terrâ ageret, similiter Sabbato visus non fuit, sed in sepulchro quievit; postero autem die, qui septimanæ primus erat, iterum vivus apparuit; in novi temporis auspicium.

XIII. Mannæ miraculum sequitur *potus*, simili miraculo è petra productus. Quod bis factum fuit. 1. ad rupem Horeb, quam Moses, adstante in nube Deo, ac petram inumbrante, fatali virga percussit, atque aquarum scatebras exoriri, lateque exundare fecit. Exod. 17:6. Psal. 78:15. *Findebat petras in deserto, & potavit tanquam abyssus terram amplam.* Psal. 114:8. *Qui mutat petram in stagnum aquarum, silicem in rivum aquarum.* 2. rursus quadragesimo post exitum anno, cum iterum, exercitu aquarum penuriâ laborante, Moses in deserto Zin, in Kades, prope Idumæam, simili modo percussa rupe aquas elicuit, Num. 20:1-14. Ad quam rupem non leviter peccavit ipse Moses; tum quod petram alloqui solum jussus, eam commotior semel iterumque percusserit, tum quod præ impatientia ac dolore in hæc verba eruperit: *Audite nunc, ô rebelles* &c. Num. 20: 10. Quod graviter adeo accepit Deus, ut Cananææ ingressu

POTUS E RUPE.

ipſum arcuerit, & in deſerto, nondum peractis erroribus, moriturum prædixerit. *Quia non credidiſtis mihi, ut ſanctificaretis me ante oculos filiorum Iſraëlis, idcirco non introducetis congregationem iſtam in terram, quam ego do ei.* Num. 20: 12.

Illius myſterium. XIV. Sacramentum hujus petræ tradit Apoſtolus, 1. Cor. 10: 4. *Et petra erat Chriſtus.* Nec abludunt ſingulæ myſterii partes. Nam & Chriſtus ob divinam vim & firmitatem non ſemel rupi in Scripturis comparatur. *Date magnitudinem Deo noſtro : petræ, cujus integrum opus eſt.* Deut. 32: 3, 4. *Jeſchurim impinguatus pro ſcelerato tractavit rupem ſalutis ſuæ.* v. 15. *Rupem, quæ peperit te, negligis.* v. 18. *Et recordabantur, quod Deus rupes ipſorum eſſet.* Pſal. 78: 35. Utque 1. rupes hæc, in vaſtis locis extans, externa ſpecie nullas aquas promittebat; 2. quas tamen Moſis virga percuſſa ubertim dedit; 3. populoque præ ſiti languenti, totiſque campis projecto, cum non procul exitio foret, largas aquarum venas aperuit; 4. totoque deinde deſerto rivis undiſque *ſequacibus*, 1. Cor. 10: 4. puros hauſtus præbuit. Similiter è Chriſto, quanquam externa ſpecie impari, cum mortalium foret *abjectiſſimus*. Eſai. 53: 10. Legis maledictione percuſſo, & ad mortem adacto (*Nos reputavimus ipſum plagâ affectum, percuſſum Deorum, & ſubactum. Conterebatur ob pravitates noſtras.* Eſai. 53: 4, 5.) unica nobis ſalus fuit. *Nam non eſt in alio quoquam ſalus. Nec aliud nomen eſt ſub cœlo* &c. Act. 4: 12. Quæ petra ſpiritualibus ſuis undis nos totâ vitâ comitatur, ſitimque noſtram identidem levat. *Certe bonum & gratia perſequentur me, omnes dies vitæ meæ : & verſabor in domo Domini in longitudinem dierum.* Pſal. 23: 6. Ac pariter, in ſecundæ petræ imagine, mutata figura, Moſes Paſtorem illum ſtultum repræſentat, de quo Zacharias c. 11: 15. qui Chriſtum in corpore ac Eccleſia ſua percuſſurus & perſecuturus erat: ſed ne tum quidem defecturis aquis, quas in medio afflictionum æſtu Deus benignè ſuppeditaturus erat.

SERPENS ÆNEUS. XV. Ultimum in deſerto ſignum fuit *Serpens æneus*; cujus hiſtoria deſcribitur. Num. 21: 4-10. Murmure enim populi coorto, ex longinqui itineris tædio, cum nec panis, nec aqua amplius ſupereſſet, ac cœleſtis mannæ faſtidium eos caperet, Num. 21: 5. immiſſis ſerpentibus, quorum in deſerto illo magna copia erat (*Qui duxit te per deſertum illud maximum & formidabile,* abundans *anguibus*, *præſteribus* & *ſcorpionibus* &c. Deut. 8: 15.) puniti ſunt: qui שרפים & preſteres, aut potius hydri, vel cherſydri fuiſſe videntur.

XVI. Mirabilius autem pœnæ remedium fuit. Dum erecta æneâ Ser-

Serpentis imagine; sive ut illa longe in castris refulgeret, sive ut Serpentum rutilantem in Sole pellem imitaretur; quicunque Serpentum morsu virus traxerant, ea aspecta sanati sunt. Nimirum non externo aspectu, sed fide potius & animi visu eum contingere necesse erat. Nec serpens ille, sed Dei verbum, fide acceptum, saucios sanabat.

XVII. Erat enim illa in re insignis imago crucifixionis Christi; ut ipse Servator explicat Joh. 3: 14. *Quemadmodum Moses extulit Serpentem in deserto, ita efferri oportet filium hominis. Et* c. 12: 32. *Et ego, cum elatus fuero ex terra, omnes traham post me.* conf. Esai. 11: 10. *Et erit in die illo radix Isai, quæ stat in signum populorum, ad illam gentes consulendi causa attendent.* In quo tamen disquirendum, an Serpens ipse figuram Christi gesserit (quod plurimis placet;) an vero ille Serpentem antiquum potius significaverit; qui, veneno omni exuto, in cruce Christi palam exponendus & ostentui habendus foret. Col. 2: 15. ut præcipua figuratio in erectione serpentis fuerit; qui, à Mose in oblongo ligno suspensus, Christi in cruce exaltationem vi itidem legis ac maledictionis Mosaicæ factam, adumbrabat; qua pariter sanarentur illi, qui letaliter à veteri serpente icti fidei oculos ad Christum intenderent, istoque in visu inconnivo aspectu hærerent. Atque hæc de sacramentis & signis hujus periodi. Cultum illius externum ipsa legis dogmatum tractatio exhibuit. *Illius mysterium.*

LOCUS TRIGESIMUS

DE

ECCLESIA SUB LEGE.

CAPUT XXXIII.

De latitudine & statu Ecclesiæ, sub Lege, in GENERE.

I. Restat ultimo loco Ecclesiæ, sub Lege, latitudo & status. Quæ vel in genere, vel in specie, pro variis istius temporis periodis, considerabimus. ECCLESIÆ *sub Lege latitudo.*

II. Ac *in genere* quidem, quoad latitudinem, Ecclesia illa *intra Is-*

dæos coarctata. intra unam nationem continebatur, &, nondum toto orbe diffusa, circa Hierosolymam, tanquam matrem suam, luctabatur; donec postea lacertos movere cœpit, atque perexiguis de finibus orta tetendit in geminos axes, parvaque à sede profecta, dispersit cum Sole manus, cunctas mundi plagas luce sua permensa ac pervagata. Ut revera tum *nationalis* fuerit Ecclesia; cum Judæi soli Dei domestici, ac gens illa fœderis vernacula ac depositaria foret; cujus luce universus deinde mundus collustratus fuit.

quod probatur. III. Patet hoc, 1. ex perpetuâ illâ inter *Gentes* & *Judæos* oppositione; quæ tam sæpe in Scripturis occurrit. vide Deut. 10: 14. *Tantum in majores tuos propensus fuit amore Jehova — præ omnibus populis.* Psal. 147: 19, 20. *Indicat verba sua Jacobo — non sic fecit ulli genti.* Deut. 32: 21. *Ego faciam ipsos zelare per non--populum.* Matth. 15: 26. *Non est bonum, panem liberorum accipere, & objicere catellis.* Gal. 2: 15. *Nos natura Judæi, & non ex Gentibus peccatores.* Eph. 2: 12, 15, 16. Quæ in eo consistebat; quod *Judæis*, utpote à Deo peculiariter amatis ac dilectis, verbum Dei, omnesque fœderis prærogativæ, concessæ sint, Psal. 147: 19, 20. *Gentibus* in tenebris ac nocte sua relictis, & errare ac palpare jussis, Act. 14: 16. Esai. 9: 1. Act. 17: 30. tanquam impuris & profanis, & à fœdere Dei excommunicatis. Matth. 18: 17. 15: 26. Apoc. 22: 15. Matth. 10: 5.

IV. 2. Atque ipse quoque eventus hoc probavit. Datum enim palam gentibus repudium est, ablatis ipsis sacrificiis, & sacerdotio illorum profano habito, ut nulla ipsis spes accedendi ad Deum foret. Nam *sine effusione sanguinis non* erat *remissio.* Hebr. 9: 22. Quod factum præsertim elapsis quatuor illis sæculis, quem Deus ipsis terminum præstituerat, Gen. 15: 16. ac Judæorum Republicâ & Ecclesiâ formata; & *sepe* illa *cerimoniarum* inter ipsos gentesque reliquas erecta. Eph. 2: 14, 15.

V. Ut quicunque deinceps ex gentibus salute potiri vellent, ad Ecclesiam Judaicam aggregari, sese circumcidere, & ceremonias Judaicas, omnesque eorum religiones, accipere tenerentur. Quales erant pii isti ex gentibus, quorum in Euangelio mentio; Centurio, Luc. 7. Syrophœnissa, Marc. 7: 26. Cornelius, Act. 10. Æthiops Eunuchus, Dynastes Candaces reginæ Æthiopum, Act. 8. Qui omnes, si non proselyti, saltem Catechumeni erant. Quod ante quatuor illa sæcula, cum circumcisio nondum publicum Ecclesiæ sacramentum esset, necessarium non erat.

Cum reje- VI. Ut rejiciendus hic sit error Pelagianizantium, *Vivis, Thomæ, Becani,*

cani, *Grotii*, *Anabaptiſtarum*, aliorumque; qui, ut Patres ſolâ lege naturæ ſervatos volunt; ita & eadem duce Gentes extra Judaiſmum ſalvatas; nec eaſdem obligatas fuiſſe ad obſervandam Legem Moſis, quia Iſraëlitis lata erat; quin & inter Gentes Judæoſque vix aliud quam externum ceremoniarum ac rituum, quibus uti liberum prorſus fuerit, diſcrimen fuiſſe ſtatuunt. Quod eſt fœdus Dei univerſum, & gratiam ejus, tollere; Judaicæ Eccleſiæ prærogativam extinguere, nihilque ipſis περισσὸν relinquere, Rom.3:1,2. conf. Eph.2:12. ac denique Libertiniſmo latam portam aperire. *ctione contrariorum errorum.*

VII. Quem errorem diversâ facie reducunt *Remonſtrantes*, cum univerſalem earum vocationem in Noacho liberiſque ejus factam docent: à qua non niſi voluntariâ ſeceſſione ſe ſubduxerint. Cum Deus ſpeciali judicio gentes excluſerit. *Deus præteritis ætatibus ſivit omnes gentes ſuis ipſarum viis incedere.* Act. 14: 16. Nec felicius eſt *Franzii*, Lutherani, commentum. Qui verbum gratiæ cunctis ætatibus ad gentes quoque permanaſſe; quin ipſum Meſſiæ nomen iis auditum creditumque ſtatuit.

VIII. Atque hæc de latitudine iſtius Eccleſiæ in genere. Statum enim illius generalem quod attinet, illum totâ hac parte, ſub Lege ac miniſterio ejus, prolixè executi ſumus. *Eccleſiæ ſub Lege ſtatus.*

IX. Itaque ut ad ſpecialis hujus ætatis periodos veniamus: in *deſerto*, in quo hactenus hæſimus, populi ac Eccleſiæ hujus veluti infantia erat: ſub *Joſua ac Judicibus*, juventa; ſub *Davide ac Salomone* matura quædam virilitas ſpectabatur. Donec ſeneſcente regno, Eccleſiæ quoque fata retro ire cœperunt. Niſi quod extremis temporibus *poſt captivitatem Babylonicam* ea rurſus refloruit, novumque juventæ robur aliquantiſper conſecuta eſt: donec, omnibus in noviſſimam corruptionem prolapſis, extrema ejus fata accelerata ſunt.

CAPUT XXXIV.

De Ecclesia sub Iosua & Iudicibus.

Triplex temporis intervallum à Mose ad Messiam.

I. PRo triplici temporum differitate cui obnoxia fuit Ecclesia, postquam intrasset in terram Canaan, per tria etiam hæc intervalla eam considerabimus; à Mose scilicet ad captivitatem Babylonicam, rerum prosperitate, licet variis & maximis quandoque calamitatibus temperata, gaudentem; in ipsa captivitate ad incitas redactam; postmodum ex ea restitutam & libertati redonatam. In qua triplici rerum serie, videndum sese aperit triplex illud fatum, quod ab omni ævo Ecclesiæ incubuit. In primo intervallo, vel Josuæ & Iudicibus fuit subdita, quamdiu nempe se modulo suo continuit; vel postmodum, gentium contagione afflata, præ inani gloria, imperioso regum nomini lubens paruit.

Status Ecclesiæ sub JOSUA.

II. Josua duce & rectore occupata & dissecta, licet non omni ex parte, fuit terra Canaan. Occupatione illa transacti sunt anni septem, seu sex toti. Jos. 14:7,10. totidem annis septem distributio ejus absoluta est. Quarto decimo autem anno tabernaculum Schilunte statuerunt, quod ad hoc Gilgale fuerat. Jos. 18:1. Israëlitarum nullus qui terram hanc occupabat, solis Josua & Calebo eximiis, erat annorum 60. Vide Num. 14:29,30.

III. Tempus quo Josua præfecturam gessit, multorum calculo, fuit annorum 17. ætas ipsius annorum 110. Ios. 24:29. Anni vero, quibus Israëlitæ terram Canaan tenuerunt & possiderunt, à Iosua nempe usque ad captivitatem Babylonicam, sunt 840. inde ad mortem Christi, anni 560. atque iterum ad excidium templi, anni 40. Qui sunt universi 1440. à templi autem excidione, ad Adrianum Imperatorem usque, quando Judæi ex hac terra prorsus sunt exacti, numerantur anni 60. ut ex omnibus hisce numeris subductis, colligantur anni 1500. quibus has terras possederunt. Quod tempus variis portionibus dissectum & partitum fuit.

Illius mysterium.

IV. Præsignificantia autem sunt hic omnia. Ipsa terra pignus erat cœli & auctoramentum beatitudinis cœlestis; quod superius expeditum. Eamque ob rem Patriarchæ tantopere desiderarunt in hac terra sepeliri, ad testandam scilicet fidem suam. Pressiorem similitudinem inter cœlum & hanc

hanc terram omittimus. Quies etiam in hac terra myſtica erat; quod docet nos Paulus Hebr.4. vide & lib.III. cap.VII.§.7. Poſt hanc enim nova promiſſa eſt. Pſal. 95. à Meſſia, ejuſque temporibus præſtanda: *Itaque ſupereſt ſabbatiſmus populo Dei.* Hebr. 4: 9. quum nempe ipſe quievit in ſepulcro, defunctus labore pro peccatis noſtris ſuſcepto, & cum eo, populus ipſius fidelis. Quæ genuina eſt quies à peccato, terrore conſcientiæ & omni ſervitute. *Nam qui ingreſſus eſt in requiem ejus, etiam ipſe requievit ab operibus ſuis, quemadmodum à ſuis Deus.* Hebr. 4: 10. *Beati mortui, qui in Domino moriuntur à nunc. næ, dicit Spiritus, ut requieſcant à laboribus ſuis.* Apoc. 14: 13. Quæ per hanc priorem quietem adumbrata fuit. Præterea etiam myſticus fuit auctor hujus quietis & pararius Joſua; ille enim juvenem & novitium Iſraëlis populum introduxit in Canaan, quod præſtare nequiverat Moſes: ita ſpretis & à communione Dei repudiatis incredulis Judæis, ſubdito novo gentilium populo, in ſpiritualem Canaan nos tranſvexit Ieſus noſter; cui rei Lex non erat par. Rom. 8:3. *Nihil enim conſummavit Lex: introductio vero melioris ſpei, per quam proximamus ad Deum.* Hebr. 7: 19.

V. Regimen illud Joſuæ excepit Judicum dictatura, qui quaſi prætores populi præter ordinem erant, ſingulariter à Deo exciti difficillimis temporibus; ut ex graviſſimis calamitatibus populum extricarent, & forti manu aſſererent. Floruerunt illi per annos admodum trecentos. Anni enim 450 quorum mentio fit Act. 13: 20. non ſunt de annis Judicum intelligendi, verum à nativitate Iſaaci videntur inchoandi, (in quo, ut ſemine Abrahami, *elegerat Deus Patres*) & terminandi in κληρουχίᾳ ſeu ſortione terræ. vide verſ. 17, 18, 19. quo temporis intervallo lapſi ſunt anni 447. id eſt, quaſi 450. ut etiam textus ſonat; ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα. *Sub* JUDICIBUS.

VI. Tredecim numero fuerunt hi judices. Othniel è Juda. Ehud è Benjamine. Samgar filius Anathi. Debora Ephraimitis. Barac Naphtalites. Gideon è tribu Manaſſe. Thola ex Iſaſchare. Jair è Manaſſe. Jephta Gileaditis. Ebzan è tribu Juda. Elon Zebulonites. Abdon Ephraimita. Simſon Danita. Quibus acceſſerunt Heli & Samuel Levitæ, & tyrannus Abimelechus.

VII. In quorum geſtis obſervare licet 1. res maximas, levibus plerunque minimiſque inſtrumentis eſſe patratas. Ita Ehud ſcævus percuſſit Eglonem Moabitem. Samgar ſtimulo bovis pulſavit ſexcentos Philiſthæos. Debora & Jaël deleverunt Siſeram, & hæc quidem clavo per

tempora adacto. Gideon confractis urnis postravit exercitum 135000. hominum. Simson asini maxilla neci dedit mille Philistheos. 2. Advertendi sunt eorum defectus & infirmitates; & quomodo Deus nihilominus, per sinistrum Ehudem, pusillanimum Baracum, Gideonem ὀλιγόπιστον & in fide infirmum, spurium Jephtham, uxorium & scortatorem Simsonem, Abimelechum tyrannum, quę voluit effecta dedit, & in optatum finem perduxit. 3. Observatione etiam non indigna est eorum successio; quando strenuum Ehudem decessorem excepit Debora mulier; Gideonem largum & munificum, crudelis Abimelech; nobilem Iaïrum, spurius Jephta; grandævum Heli, adolescens Samuel. Quibus omnibus, mira dexteritate populum suum, nulla hominum ratione habita, sibi omnia deberi, & in suam voluntatem refundi, docebat Deus.

VIII. Nobilitata sunt hæc tempora horribilibus peccatis populi, subitis hostium invasionibus, & fortissimis Judicum liberationibus. Populi scelera, agmine quasi facto, late exundabant statim à morte Josuæ & Seniorum; *Cum coluerat populus Jehovam, omnibus diebus Josuæ & Seniorum* &c. Jud. 2:7. Consistebant autem illa maxima in idololatria, quam exercebant cum *Baal* & *Astharoth. Et reliquerunt Jehovam — & abierunt post Deos alienos — & coluerunt Baalem & Astharoth.* Jud. 2: 12, 13. In fœdissimam hanc idololatriam prima delapsa narratur tribus Dan. Jud. 18:30, 31. Eamque ob causam non absurde visa fuit effigiasse Anti-Christum, ejusque apostasiam in Ecclesia: & mysticum est, quod Apoc. 7. sola, inter omnes tribus Israëlis non compareat hæc tribus. Unde jam veteres arbitrabantur ex hac tribu oriturum Anti-Christum. Fidei hanc apostasiam in populo Dei consecuti sunt, ut fieri amat, mores perditissimi & flagitiosissima vita. Jud. 19. &c. Oppressiones hostium sextuplices ferme fuerunt; à Syris, Moabitis, Canaanitis, Midianitis, Ammonitis & Philisthæis. Quas omnes totidem liberationibus & vindiciis rependit Deus, ut resipisceret populus & ad meliorem mentem rediret.

Illorum significatio.

IX. Singulariter hic observavit Augustinus, in hisce judicibus, ut & subsequentibus regibus, variis modis repræsentatum fuisse statum Christi & Ecclesiæ: sicut verbi gratia, priores fuerunt judices, quos deinde exceperunt reges: ita primo judicium exequitur Christus, denuo regnum suum fundaturus & consummaturus.

CA-

CAPUT XXXV.

De Ecclesia sub Regibus.

I. IN anteceſſum delibanda hic eſt quæſtio; an tribui Judæ datum fuerit regnum mox à vaticinio & promiſſione Jacobi. Gen. 49: 10. eaque hoc nomine eminuerit ſupra reliquas tribus? Quod ſane neque ex promiſſione illa evincitur, neque aliunde etiam patet. Addicit enim Iacobus Iudæ hæreditatem benedictionis, cujus vi & prærogativa oriturus ex ipſo erat Meſſias; non vero dominationis externæ, niſi poſt multa duntaxat ſecula adeundæ. Tum quoque 1. ſingulæ tribus ſuos dederunt & habuerunt judices, nulli obnoxiæ. 2. Variis tribubus per alternas vices in judicibus, ſuis tribulibus, conceſſum fuit imperium. 3. In deſerto regimen ſummum non penes Judam fuit, ſed Moſen; quò multi referunt locum Deut. 33:4,5. *Qui præcepit legem, & qui factus eſt in Jeſchurum Rex, congregatis capitibus populi, una tribubus Iſraelis.* 4. A Moſe derivatum eſt in Ioſuam Ephraimitam, prætermiſſo Calebo, qui ex tribu Iuda erat. 5. Inter Judices, ſolus Othniel ex Iuda fuit, præter quem nullum judicem dedit iſta tribus. 6. Regum primus fuit Saul Benjaminita. 7. Quinimo Davide jam Rege, ægre ferebant reliquæ tribus, uſque eo, ut de ſeceſſione cogitarent, Iudam primas ſibi ſumere in reducendo Davide. 2. Sam. 19:40. & 20:1,2. Ut hac parte tenus nulla fuerit Iudæ prærogativa. *An primatus datus fuerit tribui* JUDÆ?

II. Igitur tribus Iudæ dignitas demum ſe exſeruit in Davide, in quo jus regni proprium ei fuit factum; 634. annis poſt vaticinium Jacobi. Ex quo tempore regnum in domo Davidis hæſit non interruptum, ad Zedechiam uſque: poſt illum ſpirituali modo continuatum fuit ad Meſſiam uſque, ablato jam ſceptro, per annos 606. Cum Davide igitur cæpit regnum & majeſtas Judæ; eoque etiam tempore Meſſias ſimul promiſſus Rex futurus; quod adhuc tam diſerte dictum non fuerat. REGNUM *in illa.*

III. Davidis & Salomonis temporibus integrum manſit regnum Iſraëlis; quod diſciſſum deinceps fuit Roboamo Rege, opera & artibus Jeroboami, ſeceſſione decem tribuum, ſola Benjamine ad Iudam adhærente, ut & Levitis, qui in Iuda remanſerant. Proprietas totius regni & jus tum etiam ad domum Davidicam pertinebat, licet uſus ab aliis interciperetur. *Illius ſchiſma.*

Peccavit interim populus defector, ut & Jeroboamus usurpator; nam quamvis hæc statuisset Deus, exspectandum fuerat illi æquo animo, donec regnum promissum illi præstaretur, non dolo malo invadendum. Atque inde regnum hoc breve fuit, nec lætum; ubi contra Judæ regnum firmius & stabilius fuit, qui fideles Regi suo manserant.

Regni Israëlis corruptio

IV. Confirmatum fuit hoc schisma & omnino insanabile redditum introducto sacrorum dissidio, quod insigni fraude invexerat Jeroboamus, exstructis vitulis in Dane & Bethele, adjecta interdictione ne quis è populo Jerosolymas ascenderet. 1. Reg. 12. Sicut fraude prorsus eadem Papa subditium & falsum cultum obtrusit Ecclesiæ N. T. quo facilius in eam dominari, & justo domino surreptum peculium in se transferre posset. Præterea in hac 10. tribuum apostasia, typus quoque fuit Israëlitarum, Christum spernentium. Sicut enim decem hæ tribus, ipsis triginta annis post excitatum templum Salomonis, illud rejiciunt & pro virili sua destruunt; ita Christus templi hujus antitypus, tricenarius, Luc. 3:23. à Judæis contemnitur, & brevi post exscinditur, quibus edixerat; *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Ioh. 2:19.

V. Jeroboami idololatriæ mantissam adjecit & Baalismum superaddidit Achabus. 1. Reg. 16. templo in honorem Beli exstructo, statutis aris, sacerdotibusque delectis, ut omnes idololatriæ numeros ex asse compleverit. Ex initiis hisce male auspicatis, & infeliciori processu, regnum fuit hoc breve admodum, & multis mutationibus conscissum; cum enim non steterit ultra 257. annos, novendecim tamen regibus fuit regnatum. Quorum hæc sunt nomina; Jeroboam, Nadab, Baësa, Ela, Simri, Omri, Achabus, Achazias, Joramus, Jehu, Joachasus, Joazus, Jeroboamus alter, Zacharias, Sallumus, Menahemus, Pekahia, Pekahus, Hoseas. Omnes mali commatis. Ubi notari potest, æquali temporis intervallo durasse regni Israëlis idololatriam, adeoque ignominiam & opprobrium domus Josephi; ac ante duraverat ejusdem domus gloria à Iosepho usque ad Josuam, ex domo Iosephi oriundum.

& excidium.

VI. Exspiravit ergo hoc regnum in transportatione decem tribuum, per Salmanassarem Assyrium, qui eas traduxit in *Halah*, id est, Calachenem in Assyria, & *Habor*, montem non longe inde distantē; & ad *fluvium Gozan*, qui Mediæ est; & *in urbibus Medorum*, seu Hara: Media enim Hara aliter dicitur: quæ loca enumerantur 2. Reg. 17:6. & 18:11. Hic obsederunt decem hæ tribus, usque ad captivitatem Babylonicam tribus Judæ, qua soluta multi Israëlitarum cum Judæis reversi sunt; reliqui in disper-

dispersione manentes partim communionem sacrorum cum Judæis coluerunt, uti patet ex Act.2:5. Iac.1:1. & 1.Pet.1:1.partim in paganismum transierunt, gentibusque intermixti fuerunt, quorum memoria penitus fuit obliterata: ex vi horrendi carminis Deut. 29:20. *Non volet Jehova condonare — & delebit Jehova nomen ejus, ne sit sub cœlo.*

VII. In desolata hac & viduata incolis suis terra, successerunt deinceps Samaritani, qui ut ipsi erant hybridæ, nati partim ex gentilibus eo translatis à Rege Assyriæ, partim ex Judæorum reliquiis ibi restantibus, ambiguam etiam religionem cuderunt, religionem Judaicam cum idololatria Gentilium miscentes: ut quæ hominum, eadem religionis mixtura foret. Deinceps paulo ante tempora Alexandri Magni, cultu idolorum repudiato, Pentateuchum receperunt, quamvis ipsi etiam inter se variis sectis fuerint distincti. Ab his porro exstructum postea fuit templum Garizitanum, de quo superius. Ex qua sacrorum & populorum vicinitate, capitale & diuturnum odium, inter Judæos & Samaritanos fuit concitatum. *Samaritanorum origo.*

VIII. Regnum Judæ quod attinet, florentius fuit & diuturnius; à Saule enim usque ad captivitatem Babylonicam numerantur anni 480. à tribuum discidio, usque ad templi excidium, 390 anni. Ezech.4:4,5,6. Reges recensentur numero 22. Saul, David, Salomon, Roboam, Abia, Asa, Josaphatus, Joramus, Achazia, Joazus, Amazia, Ozia, Jothamus, Achazus, Ezechias, Menasse, Ammon, Josia, Joachazus, Jojakimus, Iojachinus, Zedekias. Ex hisce tres duntaxat incontaminata probitatis laude fulgent, David, Ezechias & Josias. *Præter Davidem & Hiskiam ac Josiam omnes delictum commiserunt.* Syrach. 49:5. Ab his secundi Iosaphatus, Asa & Iothamus: reliqui omnes ferè idololatriæ, & plerique gravissimorum etiam criminum rei fuerunt. Idololatriæ extirpatores & religionis restauratores fuerunt tres; Asa, 1.Reg.15. Ezechias, 2.Reg.18. & Iosias, 2.Reg.22. *Regni Iudæ periodus.*

IX. In exitio hujus regni, notandi sunt gradus, per quos paulatim in ruinam devolutum est, statusque populi Dei in deteriora vergens à Deo fuit succisus & labefactatus: cum enim Regum, Ptophetarum & Sacerdotum nominibus gauderent; 1. Reges in Zedekia aufert, ablato ita sceptro à Iuda, Jer. 22:30. Ezech. 19:14. 20:30. Prophetas post captivitatem Babylonicam tollit; post aliquot secula ipsum evertit sacerdotium; 2. Cum regnum illud adumbraret spirituale regnum Messiæ, illo appetente loco cedere debuit. *Hic* enim *erit magnus — dabitque ei Dominus Deus sedem Davidis patris ipsius.* Luc. 1:32. Recte in hanc rem

Augustinus: *Regnum Israëlis omnesque Reges populi Dei magnum fuisse Prophetam regni Christi.*

Ecclesiæ Israeliticæ per intervallum horum temporum à fundamentis doctrinæ Mosaicæ defectio.

X. Lubet autem in primo hoc à Mose ad finem usque regni Davidici intervallo, Ecclesię istius faciem animo objicere, illiusque ruinam & defectionem considerare. Initium autem illa fecit in apostasia à tribus illis fundamentis, quibus veritatem divinam superstructam, supra cap. XXX. §.2. vidimus. Cui apostasiæ, ut fieri assolet, accessit insignis morum corruptio: spreta enim divina veritate, quæ omnis obedientiæ norma est, simul pessumeunt hominum mores. Duplex autem fuit illa apostasia, primitus partialis, per divinam clementiam instauratione sarcienda & sarcita quoque: deinceps autem finalis, quam scilicet exceptura erat ultima pœna in gentis πανωλεϑρίᾳ. Apostasiæ partialis nomine complectimur omnes errores, superstitiones, idololatrias aliaque scelera, quorum à prima institutione & legislatione Mosaica usque ad captivitatem Babylonicam, variis temporibus reum se fecit populus Israëliticus, tum decem tribuum, tum duarum reliquarum.

XI. A primo fundamento, quod revelationis divinæ perfectionem & sacræ Scripturæ plenitudinem reverebatur, primitus quoque defecerunt; unde illud Dei improperium, quod in cultu religiose observarent, *quæ ipse non præceperat, neque in cor ejus ascenderant.* Ier. 7:31. Ex quo fonte manavit omnis ille superstitiosus & idololatricus cultus, cui se mox prostituerunt; ex quo ad omnium Gentium idolorum cultum, cultusque illius falsi media & instrumenta, populus ille in idololatriam profligatissimus, delapsus est. Quo fundamento subverso, temporis decursu invaluit quoq; error de justitia per opera legis & rituum ceremonialium observationem obtinenda perniciosissimus. Qua opinione inflati, spreta obedientia morali, atque in vitia profusi, in unis sacrificiis & ritibus externis spem omnem collocarunt; justificationem gratuitam & salutem æternam Messiæ meritis & mediatione obtinendam hoc pacto repudiantes. Unde in ceremonias insanientes, earum æternitatem somniare sensim incipiebant; tertii etiam principii curam abjicientes.

Hinc captivitatis Babylonicæ ad Reformationem Ecclesiæ necessitas.

XII. Fœda harum idololatriarum colluvie volutantem & insanabilem redditam Ecclesiam decem tribuũ Deus in captivitatem æternam, sine spe aut promissione reditus, abduci procuravit. 2. Reg. 17:6. & seqq. Ecclesiam autem Iudaicam quod spectat, cum eo usque istis malis corrupta esset, ut impossibilis esset illius per bonorum à malis separationem reformatio; placuit Deo, urbe & templo, totius cultus sollemnis sede unica, ferro igne-

que

que vastatis & solo æquatis, populum reliquum in captivitatem Babylonicam abigere, & μετοικεσίαν catholicam inferre, 2. Chron. 36:16. & seqq. ut totali observationum sollemnium intercisione facta, populus redux ab ipsis quasi fundamentis novam Ecclesiæ reformationem ad normam doctrinæ Mosaicę moliri & denuo ordiri posset.

CAPUT XXXVI.

De Ecclesia in Babylone.

I. Immani ergò discrimine versæ sunt rerum vices; florens in terra patria regnum, miseræ captivitati in alieno solo fuit subjectum, & triumphatum Babylonico carceri fuit inclusum. Accurate hæc à Jeremia prædicta, primo jam Nabuchodnozoris anno, c. 25: 1, 9. & juxta cum illo vaticinatus est, sex annis ante communem illam abductionem à Nabuchodnozore factam, in ipsa Chaldæa, Ezechiel, c. 1: 1, 2, 3. *Captivitas* BABYLONICA.

II. Captivitas hæc annorum fuit 70. cujus quidem numeri varias comminiscuntur rationes Judæi, totidem videlicet annos effecisse annos dimissionum septennales, & Jubilæorum quinquagenales, neglectos ab Israëlitis, intervallo annor. 610. quæ terræ Sabbata justo ita judicio exegit & repetiit Deus: secundum illud Lev. 26: 34, 35. ubi edicit Deus, se terram vastam facturum, & ipsos dispersurum per terras hostium, ita *terram Sabbata acturam* &c. coll. 2. Chron. 36. 21. *Ad implendum verbum Jehovæ, dictum ore Jeremiæ, donec acquievisset terra Sabbatis suis: omnibus diebus desolationis quievit, complendo septuaginta annos.* Plures tamen causæ recensentur in laudato loco 2. Chron. 36. forte etiam addi potest, Deum voluisse, ut hoc modo omnes aut plerique in Babylone abducti extinguerentur, cum ætas hominis 70. annis ferme absolvatur. Apparet iterum in hoc numero arcana temporum distributio: duodecima enim temporis, quo Iudæi Terram possederant, pars data fuit captivitati; quemadmodum & ipsi captivitatis anni, reliquique quibus reduces terram tenuerunt, certa proportione digesti sunt. *Per annos* LXX.

III. Dubium est hujus captivitatis initium; cum duplex fuerit populi abductio. Altera Iojachini cum decem millibus hominum, jussu Nabu- *Illorum initium.*

buchodnozoris. 2. Reg. 24: 15, 16. Altera poſt undecim annos, eodem Rege contra eos in bellum profecto contigit, quando Zedekias anno undecimo imperii, & quicquid è populo reliquum factum, vinculis traditur, & captivum in Babylonem abigitur. 2.Reg.25. 2.Chron.36.Commodiſſime in prima abductione (niſi rectius quidam eam inchoent ab alia priori abductione, quæ facta partim tertio, partim quarto Ioakimi anno, 2.Reg. 24: 1. &c. Dan. 1: 1. &c.) ponitur initium captivitatis; ut anno ejus undecimo, altera abductio, templiq; deletio facta ſit: adeoque ex hoc calculo, inter prioris templi expugnationem & poſterioris excitationem, 59. tantum (quidam adhuc pauciores computant) anni interceſſerint; ut utrumque facile ab iiſdem conſpici potuerit. Ezr. 3: 12.

Illius captivitatis ratio.

IV. Ipſa captivitas levis fuit, & populus in ea leniter habitus. Sedes enim agrique ipſis aſſignati fuerunt, quos colerent novi coloni, atque inde vitam victumque exercerent. Ier. 29: 5. Ita qui contra fas & æquum propriam terram quieſcere non ſiverant, alienam ſubigere merito coguntur; interim ſingularis hic elucet Dei gratia, qui diſpergi eos non paſſus, ne fide moribuſque avitis prorſus exciderent. Nec omni etiam libertate exuti erant; ſuis enim moribus non ſolum vivere permittebantur, ſed & regimen quoddam iis concedebatur; habebant quippe *capita tribuum.* Ezr. 1: 5. & 8: 16. & 9: 1. ſeu αἰχμαλωτάρχας; præter ordinem quoque in commune bonum præfecturis fungebantur, & res populi apud Regem procurabant, Daniel ſociique ejus. Dan. 2: 48, 49. 3: 30. 5: 29. 6: 29. Neque Deus illos adeo negligebat, ut non aliud tempus Prophetis & viris eximiis fuerit feracius, excitatis inter eos Ezechiele, Daniele, Ezra, Nehemia; at quibus viris! & ab his in hac barbarie erudiebatur populus, animique eorum demiſſi variis promiſſionibus & ſolatiis erigebantur & confirmabantur: nec ignavo otio torpuerunt; ut non ignobili ſervitute tranſacta fuerit cuſtodia, in qua liberaliſſime ſervabantur; verum inſignibus etiam facinoribus fuerit illuſtris: ut præclarum typum Eccleſiæ militantis in hac terra referret.

V. Cum duabus hiſce tribubus ſimul etiam in hunc carcerem conjecti ſunt (ne de ipſis decem tribubus, in regiones haſce & conterminas, de quibus ſuperius, abductis dicam) multi Iſraëlitarum, qui ſe ante ad Iudæos applicaverant. 2. Chron. 31: 1. & 34: 17, 18. qui & ſoluta captivitate in terram ſanctam cum iis reverſi ſunt. 1. Chron. 9: 2, 3, 5, 10, 14. Neh. 9: 1, 2, 3. Ezr. 8: 17. quibus etiam ſe adjunxerunt multi è decem tribubus in Media degentibus, Ioſepho teſte.

VI. Capti-

VI. Captivitati huic quædam notatu non indigna acciderunt. In ea, aut proxime ab ea, exortum fuit Iudæorum nomen, quod nunquam antehac duodecim tribubus, sed Iudæ duntaxat, & postea iis etiam Israëlitis, qui cum Juda agebant, tributum fuerat. Insigne etiam commodum dedit hæc captivitas. Hac enim ratione quasi per fenestram transmissa est ad Gentiles lux veræ religionis, quæ Regibus gentibusque infidelibus affulsit; ut ita sensim omnia fuerint comparata ad Messiæ adventum, & gentium conversionem. Ea enim disseminatio Iudæorum inter gentes fuit quædam præparatio fermenti ad fermentandum totum mundum, Deut.30:1,2. Jer.29:11-14. 2.Chron.36:23. Ezr.1:2. Dan. 3: 29. 6:27. At vero incommodum aliquod etiam accidit, quod turbata fuerit per eam lingua Hebræa; testante Nehemia c.13:24. *Filios Judæorum ex parte locutos esse Asdodice, neque scivisse loqui Iudaice; sed ex lingua cujusque populi sui*; transieritque, præcipue in ore vulgi, in dialectum Chaldaicam & Syriacam. Quæ quidem labes & degenera corruptio contracta est ex linguarum affinitate. Fatalis sane fuit omni tempore Babel linguæ Hebraicæ, quin & Legi.

Illius commoda & incommoda.

VII. Ante omnia hic tenendum est, mysticam fuisse Babylonem, atque hanc captivitatem in ea. Sicut enim illa, in idololatria sua, tyrannide, sanguinis effusione, humano nomine supra divinum eminente, aliaque per scelera & dedecora, imago erat spiritualis Babylonis: ita hæc typus fuit captivitatis spiritualis, cui per aliquot seculorum orbes obnoxia fuit Ecclesia, in communitate idololatrarum, durissima servitute gravissimisque persecutionibus oppressa; cum tamen in hac Babylone & desperatissimo rerum statu, nunquam doctores defuerint, & nunquam omni solatio viduam se senserit Ecclesia. Quid quod à plena idololatriæ contage servata & præmedicata fuerit, tandemque è spirituali captivitate, divina ope, emerserit. De quibus adeunda Apocalypsis.

Mysterium.

CAPUT XXXVII.

De Ecclesia post captivitatem Babylonicam, sub Ducibus & Pontificibus.

Solutio captivitatis Babylonicæ per CYRUM.

I. D finem labentibus 70. annis, Cyrus imperium adeptus, primo statim anno, Judæos è captivitate Babylonica demisit; ducibus præcipuis Zorobabele & Jesu Pontifice. Qua in re adverte. 1. Singulari Dei consilio, dudum ante, ad hanc rem designatum & distinctum fuisse Cyrum. Esai. 44: 28. *Qui dico de Cyro: Pastor meus, & omnem voluptatem meam implebit, idque ut dicat Hierosolymæ; ædificator, & ô templum fundator.* & cap. 45:1. *Sic dixit Jehova uncto suo Cyro: ô tu, quem apprehendi dextra sua ad subigendum coram ipso gentes* &c. com. 2. 3. *Nam vocavi te nomine tuo, vocavi te, & non nosti me. Ego Jehova, & non alius, præter me non est Deus; cingo te, & non nosti me.* com. 4, 5. *Ego excitavi illum, propter justitiam, & omnes vias ejus rectificabam; ille ædificabat urbem meam, & exules meos dimittebat, non pro pretio & non pro munere.* v. 13. Unde etiam 2. quidam autumant, Cyrum, quamvis paganum, hac in re Christi personam exhibuisse; qui tenui fortuna & imminenti periculo non sine summa difficultate eluctatus, in summum rerum fastigium evectus est, evasitque liberator populi Dei; quod luculentius multo, longeque augustius in ipso Salvatore nostro expressum fuit: qui in trivio natus & quasi ex infima hominum fæce, in ea dignitate positus est, ut ipse confiteri coactus fuerit Satanas: *Scriptum est, Angelis suis præcipiet de te, ut custodiant te.* Luc. 4:10.

Illius significatio.

II. Mirabilis autem & Deo gloriosa fuit hęc populi in terram suam reductio; cum sine *strenuitate* aut vi, solo verbo ac *Spiritu* Dei perfecta sit; intercedente tamen eversione regni Babylonici. Zach. 4: 6. Quin & externa hæc ac corporalis Ecclesiæ è Babylone liberatio, pulchra fuit figura spiritalis liberationis Ecclesiæ per Christum. *Qui liberavit nos e manu inimicorum nostrorum, ut sine metu serviremus ipsi, cum sanctitate & justitia in ipsius conspectu, omnibus diebus vitæ nostræ.* Luc. 1:74, 75. Particulatim vero, egressui huic è Babylone plane respondet exitus Ecclesiæ è Babylone mystica. *Et audivi aliam vocem ex cœlo, dicentem: Exite ex illa*

illa, popule mi, ne communicetis cum peccatis ejus. Apoc. 18: 4. &c. Porro ſicut exitus hic peractus eſt, poſtquam, exſiccato Euphrate, alveoque ejus per foſſas à Babylone ſeducto, urbem occupaſſet Cyrus. vide Ier. 51: 31. *Curſor obviam curſori curret, & judex obviam judici, ad indicandum Regi Babyloniæ captam eſſe civitatem ejus ab extremitate.* & Dan. 5: 30. *Ea ipſa nocte interfectus eſt Belſchatzar Rex Chaldæus*: ſimiliter expugnata eſt Babylon, multis populis ab ea, aquarum inſtar, alio derivatis. *Et ſextus Angelus effudit phialam ſuam, in fluvium illum magnum Euphratem: & exaruit aqua ejus, ut præpararetur via regum ab ortu Solis.* Apoc. 16:12.

III. Eccleſia in Iudæam redux facta, varias tulit fortunæ ſtatuſque ſui mutationes; varios quoque paſſa eſt dominos: modo enim Perſis paruit, eorumque ſatrapis Æchmalotarchis, ut Nehemiæ aliiſque; inde, ſimul cum Monarchia Perſica in Græcorum poteſtatem devoluta eſt, modo ſub imperio Alexandri Magni, modo ſucceſſorum ejus, præcipue Lagidarum, Ægyptiorum & Seleucidarum Syrorum Regum; donec tandem diſcriminibus hiſce eluctata, excuſſo jugo famuliſque lupatis, αὐτονομίαν, quin & principatum regnumque in Aſmonæis ſibi recuperavit inſtauravitque; unde iterum deturbata à Romanis, Herodi ſubjecta fuit; cujus tempore verus enituit redemptor & Rex Meſſias. *Eccleſia poſt exitum è Babylone varius ſtatus.*

IV. Hinc ergo triplex emergit periodus, per quas poſt captivitatem Babylonicam continua ſerie Eccleſiam deducemus. 1. per regimen Ducum & Pontificum. 2. Aſmonæorum principum & regum. 3. Herodis & ejus filiorum. *Sub triplici periodo.*

V. Ducum regimen ſeu ducatus tantum non principatus dici poteſt. Zerubbabel enim פֶּחָה *dux Judæ* appellatus, Hag. 1: 1, 14. 2: 2, 21. Mal. 1: 8. Ezr. 6: 7. præter familiæ ſuæ, Ezr. 2: 2. aut tribus ſuæ principatum, nullum imperium, niſi Æchmalotarchæ, ſeu Ethnarchæ, geſſit; unde plures illi adjunguntur ſocii, ejuſdemque dignitatis collegæ. *Acceſſerunt ad Zerubbabel & ad primores paternarum familiarum* &c. Ezr. 4: 2, 3. & 3: 2, 8. & 5: 1, 2. *Auſcultavit Zerubbabel filius Schealthielis & Jehoſua filius Iehotzadaki ſacerdos maximus & totæ reliquiæ populi voci Iehovæ* &c. Hagg. 1: 12, 14. Tales etiam fuerunt ejus ſucceſſores; ſicut Davidicorum ducum ultimus, Janna Hyrcanus, ne quidem Hieroſolymis habitavit, ſed infeſtis ſibi fratribus & Symeone Pontifice, trans Jordanem conceſſit. Status ergo, ſub regimine ducum, ariſtocraticus fuit quidem, ſed tamen ut non penes ſolos duces, verum Pontificem etiam, atque complures ſimul *Quarum prima fuit ſub* DUCIBUS.

 ſa-

ſacerdotes, Pontificum nomine cenſeri ſolitos, robur & ſumma ejus fuerit. Duces hi numerantur ſequentes: Zorobabel, Mezullamus, Hannania, Barachias, Haſadias; poſt quem Aſmonæorum imperium cæpit, licet duces Davidici non defuerint uſque ad Jannam Hyrcanum. In hiſce autem & ſequentibus ducibus impletum eſt illud quod promiſſum erat Eſai. 1:26. *Reſtituam judices tuos, ut ab initio.*

Pontificum ſub iis auctoritas

VI. Summa erat hoc tempore quoque Pontificum auctoritas, ut planum eſt in Jaddo, qui tanquam princeps Reipublicæ Alexandrum Magnum excipiebat; ſicut & Lacedæmoniorum legati ad Oniam Pontificem ut principem virum miſſi ſunt. 1. Machab. 12: 20. Quæ Pontificum dignitas magna acceſſione aucta eſt, per Aſmonæos, quando principatui fuit adjectus Pontificatus. Pontificum nomina hæc fuiſſe traduntur. Joſua filius Joſedechi, Joachim, Eliaſib, Iojada, Iohannes ſeu Ionathan aut Iannæus, Iaddus, Onias primus, Symeon primus, dictus juſtus, Eleazar, Manaſſes, Onias ſecundus, Symeon ſecundus, Onias tertius, Iaſon, Onias ſeu Menelaus (cui quidam ſubjungunt Lyſimachum, alii potius Alcimum ſeu Iacimum) quem excepit Iudas Machabæus. Horum ambitione & impietate fœde conſcelerabatur Pontificatus; quando Ieſus, fratri Ianni, ope Bagoſis ducis barbari, ſacerdotium erepturus, in templo à fratre obtruncatur. Ianneo ſuccedebat Iaddus, cujus frater Manaſſes templum in Garizim condit. Onias quartus deinceps, tempore Antiochi Epiphanis ejurata lege, cerimoniis gentilium defunctus, eorum ſacra coluit; cui ſubditur ab Antiocho Eupatore Alcimus, quem poſt alia ſcelera, muros ſanctuarii diruere parantem mors antevertens opprimit.

& ſucceſſio.

Synagoga magna.

VII. Excelluit inter antiſtites ſacros horum temporum poſt captivitatem, Ezras Scriba, cujus genealogia texitur. Ezr. 7. & 1. Chron. 6: 4. &c. vigeſimus tertius ab Aarone, Eleazarides ſacerdos. Huic præcipue adſcribitur, tanquum capiti & præſidi, inſtitutio Synagogæ magnæ, conſiſtens ex 120 viris; inter quos erant Prophetæ; Haggæus, Zacharias, Malachias; Hagiographi, ex Iudæorum cenſu, Daniel, Nehemias &c. Legum conſulti, Symeon Iuſtus, qui Alexandro Magno obviam ivit, alio nomine Iaddus dictus. Multi etiam alii ſociantur, omnes appellati viri Synagogæ magnæ, quorum præſes Eſras hic Scriba. Illa vero conſeſſus ratio, cum de eo nihil in Scriptura occurrat, variiſque difficultatibus obnoxia ſit, dubia magis quam certa eſt.

Illius labores.

VIII. Synagogæ tamen hujus magnę, qualiſcunque conſeſſus fuerit, varia celebrantur opera. 1. Conſtitutus creditur ab illa canon librorum Vet.

Vet.T. id est, libros illius in ordinem redegiſſe dicitur, ſpuriis & adulterinis rejectis; repertique ſunt numero viginti duo, aut alio computo, quatuor & viginti. 2. Partiti creduntur libros ſacros in tres claſſes; Legem, Prophetas & Hagiographa. Quam diviſionem tempore Chriſti etiam obtinuiſſe efficitur; quod Chriſtus dicat diſcipulis, *oportere omnia impleri, quæ ſcripta ſunt in Lege Moſis, & Prophetis, & Pſalmis de ſe.* Luc. 24: 44. 3. Textum creduntur pleriſque diſſecuiſſe in commata ſeu verſus, eaque diſtinxiſſe per notas סוֹף פָּסוּק 4. Attribuuntur etiam illis à multis notæ criticæ קְרִי & כְּתִיב vulgo dictæ, ſeu diverſæ lectiones, per quas ſæpe myſteria innuunt, ſæpe indicant corruptelas textus: at vero cum notæ & emendationes hæ, ipſo textu ſæpe ſint deteriores, & additæ etiam ſint libris ultimorum prophetarum, qui tum ſuperſtites fuerunt, potior eſt eorum ſententia, qui non à Synagoga magna has lectiones repetunt, ſed à Maſorethis poſterioribus, Tiberienſibus forte. Sunt etiam qui 5. illis adſcribunt numerationes ſingularum literarum, vocum & commatum cujuſque libri; qua de re סוֹפְרִים ſive numeratores dicti ſunt: ſed dubium valde, an his, an Maſorethis potius Tiberienſibus, auctoritas hujus numerationis ſit imputanda. 6. Præterea teſtimonia rationeſque admodum probabiles non deſunt, quæ cum Hieronymo aliiſque ſuadent credere, characterem antiquum, quo exaratus erat ſacer codex, ab Ezra, cum eo qui nunc obtinet, fuiſſe commutatum: qui cum è Chaldæa cum ipſis in Cananæam deferretur, Chaldæus vel Aſſyriacus dictus eſt, ſicut alter ille ab antiquo uſitatus, nunc vero obſoletus, quia à Samaritanis retentus eſt, inde Samaritani cognomentum retulit. 7. Anquiritur etiam de punctis ſeu vocalibus, quas alii ab hac Synagoga, alii à Maſorethis Tiberienſibus, aut longè recentioribus ſaltem hac Synagoga auctoribus, literis adjectas exiſtimant. Prius ſtatuunt Hebræi ferme omnes; & multi Chriſtianorum: poſterius, nec præter veritatem, Aben Ezra, Elias Levita, Hieronymus aliique Chriſtianorum, cum veterum, tum recentiorum. 8. Exiſtimant inſuper Iudæi, ab hac Synagoga conceptas eſſe precum formulas, ſeu תְּפִלוֹת / quibus & hodie in Synagogis utuntur; ſed ut ut illæ piæ ſint, novitatis tamen ſuſpicione graviſſima laborant.

IX. Omnis hic labor ſacer Bibliis impenſus, *Maſora* vulgo, auctoreſque ejus *Maſorethæ* nuncupati ſunt. Quorum hiſtoriam ex iis quæ jam dicta ſuut, cognoſcere datur. Non enim uni vel auctori vel ſeculo opus aut nomen hoc debetur. Primordia ejus, collocata in digerendo Canone, divinarumque pandectarum diſtributione, ad Eſram & hanc Synagogam

forte referantur; cætera vero notarum criticarum & obſervationum humanarum farrago, ſequentium ſeculorum Maſorethis, & præcipue curatiſſimæ Tiberienſium diligentiæ commodius imputabitur.

Paraphraſis Chaldaica. X. Hoc tempore uſitata fuiſſe multis creditur paraphraſis Vet. Teſt. Chaldaica; ut liquere putant ex Neh.8:8. quod ſic vertunt: *Et legerunt in libro illo, in Lege Dei explanate, & appoſuerunt ei intellectum, & intellectionem per Scripturam ipſam.* Ubi *liber* ſeu *lex Dei* Thalmudicis eſt textus Hebræus; *explanatio ejus*, Targum vel paraphraſis Chaldaica: *appoſitio intellectus* facta illis dicitur per pauſas diſtinguentes verſus & accentus; factum hoc propter ignorantiam populi, hebraicè non amplius ſcientis, ut paraphraſi Chaldaica uti neceſſe haberet. Verum illa paraphraſis, non recitata eſt de ſcripto, nedum ut fuerit Targum Chaldaicum quod hodie extat, quodque longe recentioris ævi eſt; ſed potius fuit extemporalis interpretatio Chaldaica, ore tenus pronunciata, nec ſcriptis mandata.

Lectio Legis Sabbatina. XI. Ex hac legis prælectione, hiſce temporibus originem traxit hebdomadalis illa Sabbatina Legis prælectio in Iudæorum Synagogis frequentata. Quæ tempora inde *antiqua* appellantur, Act.15:21. *Moſes enim ab antiquis ætatibus oppidatim habet, qui ipſum prædicent, quum in Synagogis per ſingula Sabbata legatur.* Synagogas quippe non ante ſtructas fuiſſe, nec legem hebdomadatim prælectam, apparet ex Deut.31:10, 11,12. coll.2.Chron.17:7,8,9. & 2.Reg.22:8. quod ſupra cap. de Synagogis innuimus. Ut hic mos Eſræ & Nehemiæ tempore, ultra mille annos, poſt legem latam, demum inoleverit; qui poſtea confirmatus fuit exemplo Chriſti, qui *Sabbato ingreſſus in Synagogam, docebat.* Marc.1:21. conf. Luc.4:31,33. & 6:6.13:10. & Apoſtolorum, Act.13:14,15,42,44. & 16:13. & 17:2,3. Quę lectio ita à Iudæis ordinata eſt, ut quolibet anno univerſa lex abſolvatur die magno feſti Scenopegiæ; quando ſimul novam legis lectionem repetunt & ordiuntur; ut ſuperius traditum. Diviſi quoque deinceps ſunt eodem modo Prophetæ: quo reſpicitur Act.13:27. *Tum voces prophetarum, quæ per omne Sabbatum leguntur, eo damnato, impleverint.* Unde etiamnum in more eſt, ut utramque lectionem ſingulis Sabbatis peragant.

Verſio ſeptuaginta viralis. XII. Ad hanc temporis periodum, licet magis vergentem, referenda etiam eſt Bibliorum verſio Græca LXX. interpretum; quæ propter viam, ut dicitur, luſtranda. Tranſigamus igitur breviter quæſtiones quaſdam duntaxat de hac verſione. 1. quæſtio fertur de tempore & occaſione ex qua nata. Tribuunt ejus originem multi Ptolemæo Lagi filio; plures Ptolemęo

lemæo Philadelpho, prioris filio, Ægyptiorum regi ſecundo; quæ communior eſt ſententia, trecentis præter propter annis, ante Chriſtum natum. Hoc autem modo Deus viam ſternere voluit ad converſionem gentilium; qui S. Scripturam, lingua hac toti orbi tum intellecta poſtmodum ſuo tempore lecturi erant.

XIII. 2. Rogatur de ipſis interpretibus; qui vulgo appellantur LXX. numero rotundo, pro LXXI. ſecundum eos, qui totum Judæorum Synedrium huic rei incubuiſſe ſtatuunt; aut pro LXXII. ſecundum eos, qui putant ex quaque tribu ſex, à Pontifice Eleazare, ad Ptolemæum petentem, fuiſſe tranſmiſſos; quod non adeo magnam fidem meretur. Placet ergo aliis, Thalmude teſte, quinque ſeniores duntaxat, ab Eleazare fuiſſe ablegatos; quod cum factum fuerit à Synedrio magno, conſtante LXX. aut LXXI. viris, inde verſionem hanc ipſis illis LXX. fuiſſe deputatam, numerumque illum ſeptuagenarium inde ortum.

XIV. Inquiritur 3. in rationem, quo pacto, & locum, ubi hæc tranſlatio facta ſit. Pervagatiſſima eſt fabula, de duabus & ſeptuaginta cellulis in inſula Pharo, prope Alexandriam, totidemque interpretibus, omnibus à ſe invicem ſemotis, eodem tamen ſenſu, quin & iiſdem verbis verſionem hanc redditam eſſe; &, ne quid forte in hoc numero deſideraretur, duorum etiam & ſeptuaginta dierum ſpatio: quæ ſane non interpretatio, ſed diſertiſſima fuiſſet vaticinatio. Adde quod incredibilis etiam ſit illa temporis brevitas.

XV. Diſputatur 4. de exemplari, quo uſi fuerunt: quod Hebraicum fuiſſe videtur, licet quidam Samaritanum arbitrentur, cum hodiernæ verſioni LXX. cum Hebraico minus convenire videatur. At hujus concordiæ aliæ redduntur cauſæ: veroſimile certe non eſt, interpretes hoſce Iudæos textum Samaritanum ut authenticum habuiſſe, eoque uſos fuiſſe.

XVI. 5. Controvertitur quot & quinam libri fuerint verſi. Quibuſdam cum Philone, Ioſepho & Talmudicis placet, ſolum Pentateuchum ab his interpretibus fuiſſe tranſlatum; reliquos libros à Iudæis Alexandrinis deinceps adjectos, unde tempus illud LXX. dierum probabilius faciunt. Alii vero cum Patrum antiquiſſimis & pleriſque contendunt, omnes libros Canonicos, Apocryphis exceptis, fuiſſe ab iis verſos. At cum hiſtoria hæc intricata ſit, nec liqueat ſatis, vix certo quicquam ea de re affirmari poteſt.

XVII. 6. Qua exiſtimatione & ſucceſſu gaviſa fuerit, diſceptatur. Maximi illa ſemper facta fuit à Iudæis Græcis, tam in Ægypto (ubi annuum

nuum illi festum celebratum) quam alibi, ita ut in eorum Synagogis publicè fuerit recitata. Iudæi vero Hebræi, præcipuè recentioribus sæculis, immane quantum illi versioni infensi fuerint, variis conviciis eam proscindentes.

XVIII. 7. Dignissima instituitur disquisitio; quo loco habita sit in Novo Test. & à Christianis, sequentibus seculis. Scriptores N. Test. quod attinet; sæpe quidem illi, at non semper, ut Pontificiis placet, hac versione utuntur. Nam 1. interdum laudant ipsum textum Hebræum, etiam quibus in locis differt ab hac versione; ut Matth. 2:15. cum Hos. 11:1. Ioh. 19:37. cum Zach. 12:10. Matth. 2: 18. cum Jer. 31:15. Matth. 9:13. cum Hos. 6: 6. Matth. 4:16. cum Esai. 9: 1. 8:17. cum Esai 53:4. 2. vicissim aliquando utuntur hac versione, etiam ubi abit à textu Hebræo: ut Luc. 3: 36. cum Gen. 11: 12. Act. 13:41. cum Hab. 1: 5. multisque aliis locis. 3. Quandoque allegant dicta quædam Veteris Test. quæ hoc tempore, nec in hac versione, nec in Hebræo textu reperiuntur, ut Matth. 2:6. cum Mich. 5: 2. Rom. 11:8. cum Esai. 29:10. Quæ omnia explicatiora dare nunc non licet. Quod vero ad Christianos spectat; Græci multis seculis ea fuerunt usi: Latini etiam longo tempore versionibus Latinis utebantur ex hac expressis, inter quas Augustino maxime laudatur Italica, *Vulgata* dicta; donec post quatuor secula à Christo nato, Hieronymus novam Latinam versionem ex Hebræo textu dederit.

XIX. Denique 8. anquiritur; quid statuendum sit de versione illa, quæ nostro tempore sub nomine LXX. interpretum circumfertur. Communis autem Theologorum Reformatorum sententia est, illam, cum multum diversa sit & aliena à textu Hebræo, multis in locis esse corruptam; sive, quod ipsi auctores, (quod tamen vix probabile) exemplaribus non satis accuratis fuerint usi; sive quod non nimium periti fuerint linguæ Hebrææ, sive, quod præcipuum est, à librariis describendo & ab interpretibus cum aliis versionibus commiscendo sensim corruptior sit reddita: quibus aliisque de causis, versio hæc antiquissima tot sæculorum lapsu corruptionem aliquam passa est. Ut frustra Pontificii veterum fabulis recoctis, versionem hanc authenticam faciant, lapsuque seculorum fœdatam, à Papa Sixto V. è Bibliotheca Vaticana, restitutam & emaculatam esse glorientur. Omni cæteroquin modo committendum, ne versio ista, qualis nitidissima extat, studiosæ juventutis manibus excutiatur; utpote quæ non solum antiquitate & dexteritate sua venerabilis est, verum etiam cum eadem constet phraseologia, qua Novi Test. scriptores usi sunt, utri-

que

que instrumento illustrando insigniter conducit.

XX. In hisce omnibus videre est typum absolutissimæ, & omnibus sæculis memorandæ, quin imo imitandæ, Ecclesiæ illius temporis ad normam legis & doctrinæ Mosaicæ Reformationis; quam tantopere quoque spirant libri Esræ & Nehemiæ historici, Haggæi, Zachariæ & Malachiæ Prophetici. *Insignis Ecclesiæ hujus temporis* REFORMATIO.

XXI. Cujus Reformationis, quæ à primario illius auctore, Esraitica dici potest, præcipua fuerunt hæc septem capita. 1. Instauratio templi altarisque, statim à reditu cœpta. 2. Synagogæ magnæ circa Scripturam sacram labor & exactissima cura. 3. Verbi divini frequentior & accuratior, quam hactenus obtinuerat, prædicatio, ut Neh. 8:1. & seqq. videre est. 4. Cultus divini, quantum ad festum tabernaculorum, restitutio, ejuscemodique illius festi celebratio, qualis à tempore Iosuæ non obtinuerat. Neh. 8:15-18. 5. Rejectio impurorum hypocritarumque Cuthæorum, seu Samaritanorum, falso prætextu religionem præ se ferentium & structuræ templi se ingerere conantium; quos ab illa societate rejiciebant & à se segregabant. Esr. 4:2,3. 6. Cui rejectioni accessit separatio ab ἀθεμίτῳ μίξει cum gentilibus & populis profanis: quę prolixè narratur Esr. 9. & 10. Neh. ult. 7. Quin & altius ascenderunt. Consuetudini enim antiquissimæ, à Deo nunquam approbatæ, longa tamen sæculorum serie inveteratæ, plures uxores ducendi, easque leviculas ob causas legitimè junctas dimittendi, se opposuerunt viri prophetico spiritu instructi, Mal. 2: 14, 16. Et hæc fuit διαβόητος illa Ecclesiæ post Babylonicam captivitatem Reformatio, alterius post eductionem illius è spirituali Babylone præludium, qua doctrina Mosaica in pristinum honorem restituta fuit, & corrupti mores ad antiquam integritatem revocati, adeoque in pejus ruiturę Ecclesiæ res per aliquot sæcula sustentatæ sunt.

CAPUT XXXVIII.

De Ecclesia sub Principatu & Regno Asmonæorum.

Altera periodus sub Ducibus

I. Idemus plerunque, ubi in cumulum accreverunt populi peccata, præcipue si summis se sceleribus etiam adstrinxerint Magnates & Reipublicæ primi; continuo, si non tota pessum detur Respublica, tanto malo non inveniri remedium, nisi mutata regiminis forma. Usum hujus rei testata sunt omnia retro sæcula; tum maxime, in quibus nunc versamur, populus & temporis periodus, luculentissimum ejus specimen præbent; quando Ducibus & Pontificibus ad summa crimina delapsis, versa est Reipubl. facies, & prioribus deletis, exstincto Ducum nomine, successerunt Machabæi, in quibus Pontificatus, primo cum principatu, deinde etiam cum regno sociatus fuit. Vita enim functo Alcimo, populi suffragiis traditus est Pontificatus Judę Machabæo, filio Matathiæ Sacerdotis, è statione seu classe sacerdotali Joaribi. 1.Chron.24:7. 1.Mach.2:1.

MACHABÆIS, *seu* HASMONÆIS.

II. Machabæi D. Junio appellantur à quatuor literis initialibus verborum Exod.15:11. מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהֹוָה *Quis sicut tu, Deus*? מ.כ.ב.י. depictis in labaris & vexillis suis militaribus. Aliis aliunde potius petitur vocis hujus originatio. Cæteroquin Assamonæi vel Hasmonæi dicebantur; sive simpliciter *Præfectos* dicas; sive quod vox illa Arabice idem sonat ac *Venerandi Antistites*, quales illi patriæ religionisque erant. Rerum ab iis gestarum occasio nata fuit, ex oppressione Judæorum ab Ægypti Syriæque Regibus, inter quos siti erant medii; præcipuè verò à Rege Syriæ Antiocho Epiphane: de quo illustria sunt vaticinia Dan.8:9,23. *Et ex uno de illis egressum est cornu unum minus quam parvum; & crevit amplius* &c. *Et in extremo regni ipsorum, cum consummabunt defectores, surget Rex pertinax, intelligens ænigmata.* & 11:21. *Et stabit in loco ejus, spretus, cuique non tribuerant Majestatem Regiam; & veniet in tranquillitate, & occupabit regnum per blanditias.* Qui criminibus flagitiosissimis in se admissis, Jerosolymam occupat, per summum scelus in templo statuam Jovis Olympii collocat; Baccho festum indicit; Mosis &

Pro-

Prophetarum libros comburit; sacrificium juge in triennium & semestre tollit; denique fideles per atrocissima suppliciorum cruciamenta conficit & enecat. vide Mach.1:23. 2.Mach.5:6,7.capp. In hujus igitur crudelitatem insurgit Iudas Machabęus; Apollonium ducem ejus cædit, nono Antiochi anno, templum recuperat, illudque fœdissime violatum procurat & expurgat, anno admodum ante Christi Epiphaniam 168.

III. Libertate hoc modo asserta, Alcimoque mortuo, seu etiam vivente, ut alii volunt, populus sui juris factus, Iudæ Pontificatum tradit; quo cum per quadriennium functus esset, fortiter vindicans jura patria, infelici in prælio cecidit. 1.Mach.9:18. Pontifex idem & Princeps. Iudæ successit Ionathas frater ejus; post illum Simon itidem frater, quem excepit filius ejus Iohannes Hyrcanus, itidem, ut decessores sui, Pontifex simul ac Etnarcha; imo secundum Iudæos, etiam Propheta; cujus filius Aristobulus, misso principis nomine, regium usurpavit, atque Etnarchiam vertit in regnum. Hyrcanus hic, principum ideo Asmonæorum ultimus, Idumæos subegit, illosque ut circumcisionem susciperent, ritibusque Iudaicis defungerentur, coëgit; qua de causa post hæc tempora in unum cum Iudæis populum coaluerunt, & Iudæorum nomine censiti fuerunt. *Qui Principes & Pontifices.*

IV. Hi Asmonæi fuerunt principes, & simul Pontifices: quod posterius illorum munus legitimum plane fuit, neque per eos interrupta fuit Pontificum successio: nullo jure vero illi muneri adjunxerunt imperium, quod Levitis seu Pontificibus male conveniebat. Rempublicam tamen gesserunt suo ductu ac imperio, non præcariâ à Persis, Græcis aut Romanis potestate, ut quibusdam placet, cum excusso Græcorum jugo, regno reapse sint potiti, Romanorum non clientes fiduciarii, sed socii ac fœderati facti, sicut ex fœdere, quod cum Romanis iniit Iudas, abunde constat. 1.Mach. 8. *in quantum legitimi?*

V. Diligentiori consideratione dignæ sunt horum temporum res gestæ. Nam 1. Oppressionem Antiochi quod attinet, in ea observare est: quo pacto Deus instante insigni Ecclesiæ mutatione, gravissimas calamitates in eam concitare soleat. Appetente enim paulatim Messiæ adventu, per dirissimam hanc Antiochi persecutionem urgebatur Ecclesia, ut tanto majori cum desiderio Messiam, redemptorem suum, ejusque regnum anhelaret, à qua spe & exspectatione insigniuntur illorum temporum fideles. Luc.2:25. *Simeon, qui homo justus & religiosus, exspectabat consolationem Israelis.* Satis enim recens erat memoria hujus persecutionis *Rerum hoc tempore gestarum ratio & significatio. tum Ecclesiæ per Antiochum oppressa,*

tempore Christi. 2. Latuit in hisce, tanquam in imagine, status Ecclesiæ N. Test. Proinde enim ac primum Christi adventum antecesserunt atroces hæ persecutiones, Legis ergo; eundem ad modum non minora mala, ante alterum ejus adventum, fidelibus incumbent, Euangelicæ doctrinæ gratia. Adde, sicuti persecutor hic Antiochus templum sceleftissime violavit & invasit; idem omnino mansurum erat Ecclesiam ab Anti-Christo, cujus typum Antiochus retulit: quare etiam sub illius specie de Anti-Christo Daniel locutus creditur, c. 11: 36, 37, 38. *Et faciet pro voluntate sua Rex, & efferet se, & magnificabit se supra omnem Deum, & contra Deum Deorum loquetur mirabilia, & prospere aget, donec consummatus fuerit rigor. Nam decisum factum est. Et non habebit rationem Deorum patrum suorum; & non habebit rationem desiderii mulierum, & non habebit rationem illius Dei, quia supra omnia magnificabit se: & Deum arcium in locamento suo honorabit, & Deum quendam, quem non agnoverunt patres ipsius, honorabit auro & argento, & lapide pretioso & desiderabilibus.* Quibus tam exacte & vivis adeo coloribus deformatur Anti-Christus, ut de eo solo proxime hic agi quidam statuant.

tum ejusdem per Machabæos liberatæ.

VI. 2. Notanda in primis etiam est Ecclesiæ per Iudam liberatio. 1. Uti enim ab Antiocho occupatum fuit templum, per solidum triennium, & quod excurrit semestre; sic item ante vastationem templi per Romanos, tantundem effluxit; omniumque generum ærumnis & extrema belli miseria prælusum est. 2. itidem ac Antiochus, ejusque crudelissima tyrannis, repræsentabat Antichristianam Ecclesiæ insectationem; vicissim mirabilis ejus per Iudam fratresque vindicatio & templi purificatio, auspiciis tam exiguis, & instrumentis levibus peracta, effigiavit expurgationem Ecclesiæ N. T. ultimis seculis, qua ex tenuissimis initiis, via plane singulari, templum Dei fuit restitutum, & à sordibus fœdaque Anti-Christi illuvie, atque tyrannide assertum & elutum.

tum Idumæorum debellationis & cum Iudæis unionis.

VII. 3. Illustris etiam est cum debellatis Idumæis pactio & cum populo Dei, unio: qua 1. impletum fuit Bileami vaticinium de rebus hisce paulo ante Messiæ adventum eventuris. Num. 24: 18, 19. *Et erit Edom hæreditas* (Idumæi jungentur fœderi, & pars populi fient) *& erit hæreditas Seir, inimici ejus, & Israel faciet strenue. & dominabitur ex Jacobo, qui perdet superstitem ab urbe; & naves à latere Chittæorum* (ob occasu) *venient & domabunt Assyrium* (Græci Persas subjugabunt) *& domabunt Heberum* (Romani Iudæos). Vide & Amos. 9: 12. *Ut hæreditent reliquias Edomi, & omnium gentium, super quibus nuncupatum fuerit no-*

men

men meum, ait Jehova faciens hoc. 2. Claret hinc cur Esai. 34: 6. & 63: 1,2. & Mal. 1: 3,4, 5. Israël qui Christum cruci suffixit, *Edom* appelletur; quia nempe, inter alia, eo tempore quo hæc facta sunt, Israël & Edom unus erant populus, uni Regi, & quidem Herodi Idumæo subjecti.

VIII. Atque hactenus de Machabæis Principibus; quos exceperunt istius familiæ Reges; ut supra indicatum. Fuerunt illi quinque; quorum primus fuit Aristobulus, Hyrcani filius, qui imperio crudeliter gesto, post annum decedit, relinquens successorem sibi fratrem Alexandrum Jannæum. Huic duo filii ex Alexandra uxore, Hyrcanus & Aristobulus. Post patris mortem Alexandra vidua regnum per novennium administrat, Pharisæis addicta, in quorum gratiam Hyrcanum Pontificem creat: qui deinceps etiam mortua matre regnum capessit; qua utraque dignitate, post tres menses, exuit eum Aristobulus frater. *Machabæi Reges.*

IX. Huic fratrum dissidio, aptâ occasione, intervenerunt Romani, captaque urbe & templo, vinctum Aristobulum Romam deportavit Pompejus, Pontificatum & Etnarchiam, non vero regnum, Hyrcano reddens. Mortuo dein Aristobulo, filius ejus Antigonus, Parthorum auxilio, Hyrcanum capit, regnumque occupat; ab Antonio autem Antiochiæ, inusitato exemplo, Rex securi percutitur. *eorum dissidia & eversio.*

X. Evehitur interea Antipater Ascalonita, & propter magnitudinem meritorum ejus erga Iul. Cæsarem, Iudææ Procurator constituitur; cujus filius Herodes à Romano Senatu Rex declaratur: atque ille quidem reliquam Asmonæorum prosapiam excidit; Aristobulum Pontificem adolescentem inter natandum fraude scelesta suffocat; ipsumque Hyrcanum grandævum, optime de se meritum, tollit: postquam Pontificatus & Principatus in Asmonæorum domo hæsisset per 130. circiter annos, quorum res florentissimæ, mutuis odiis & truculentis sceleribus utrinque admissis, penitus interciderunt: ut ita regno funditus subverso, verus populi Dei Rex enixius eo & vehementius desideraretur. Unde etiam de corona Assamonæorum prædictum fuerat, *quod illa non sit*, hoc est, quod ea non sit illa, quæ promissa est, Ezech. 21:27.

CAPUT XXXIX.

De Sectis Iudæorum.

Sectarum inter Iudæos I. CUm multum turbaretur Reſpublica, Aſmonæis rerum potientibus; tum non minimum variis & in omnia alia abeuntibus opinionibus conſciſſa fuit Eccleſia Judaica: unde ſubjicientibus ſe perpetuo, tanquam ex Hydræ capite, litibus, in diverſas ſectas, quæ αἱρέσεις in Nov. T. dicuntur. Act. 5:17. 15:5. fuit diviſa; quibus divortiis duplex potiſſimum cauſa originem dedit.

Origo & cauſa. II. Deerant 1. Vates ſeu Prophetæ, qui ore Dei conſulto, populo reſponſa referrent, & litigantibus intercedentes, omnem diſceptationum materiam divino oraculo præciderent. 2. Lex, quæ olim aſſa & abſque gloſſis Magiſtrorum lecta, jam iis adjectis legebatur atque explicabatur; unde infinitæ ſuboriebantur concertationes, ex quibus, acri contentione & pertinaci ambitione vexatis, excluſæ tandem ſunt ſectæ; populuſque Iudaicus adhuc integer & indiviſus, variè ſectis & conſpiratis factionum partibus ſciſſus eſt: quarum præcipuæ fuerunt *Sadducæorum, Phariſæorum* & *Eſſæorum.* Phariſæis autem cum celebratiſſimum ſit nomen, primum dabimus locum.

HASIDÆI. III. Origo illorum refertur ad viceſimum vel quadrageſimum ſupra centeſimum, ante Chriſti natales, annum. Ioſephus jam tempore Ionathæ, fratris Iudæ Machabæi, eorum meminit. Orti vero ſunt ex antiquis Haſidæis, quorum mentio fit 1. Mach. 2:42. *Tunc congregati ſunt ad eos, congregatione ſua Aſidæi, valentes robore ex Iſraelitis, quicunque voluntariè adhærebant legi* &c. & 7:13. *Hi Aſidæi primi fuerant in filiis Iſraelis.* & 2. Mach. 14:6. *Qui ex Iudæis dicuntur* Ἀσιδαῖοι, *quorum dux eſt Juda Machabæus* &c. Qui חסידים / id eſt, benefici appellantur; eratque natio quędam hominum, poſt captivitatem Babylonicam, ſtudioſiſſima pietatis ac beneficentiæ, liberalitatiſque erga egenos, temploque figendis anathematis ac donariis effundendis; ut iſtis temporibus Judæorum pientiſſimi audirent & revera eſſent, ſingularique opera ſanctitatem affectarent. Unde Symbolum illorum erat; quicquid meum eſt, tuum eſt; quicquid autem tuum eſt, tui ſolius eſt. Ad quod diſcrimen חסדים ſeu beneficorum, ut & juſtorum, & impiorum, illis oppoſitorum,

Joseph. Antiq. 5. c. 2. et de bel. Jud. l. 2. c. 7

rum respicere videtur Apostolus Rom. 5: 6, 7. *Christus, quum adhuc impotentes essemus, suo tempore pro impiis mortuus est: vix enim pro justo quis moriatur. nam pro bono forsitan quis etiam sustineat mori.* Egregium & laudadile hactenus erat illorum institutum, nec sectæ quicquam habebat illud vitæ genus; deinceps ἐκουσιασμὸς ille, seu voluntarium sanctitatis studium, intra præceptorum fines & systema quoddam cogi cœpit, & affricata est superstitio; unde nati fuerunt δογματίσαι, qui hunc ἐκουσιασμὸν mutarunt in necessitatem, operibusque rigidioribus & supererogatoriis præstandis incubuerunt, separantes se à vulgo; quod dogma non statim in illud culmen excrevit; sed lapsu temporum perfectum est; tandemque hinc prodierunt *Pharisæi.*

IV. Nomen *Pharisæorum* quibusdam deducitur à פריש *exponere*, quasi פרושים *expositores legis*; originatione minus probabili, cum & fœminæ essent Pharisææ, pariter ac viri, quæ tamen legem non exponebant: potius ergo derivatur à פרש *separare*; ac si separatistas voces. Separabant ergo sese 1. Sanctitate & puritate externa. 2. Dignitate. 3. Vestibus & moribus. Huc à multis trahitur illud Zephaniæ 1: 8. *Et erit in die sacrificii Jehovæ, visitabo in principes, & filios regis, & in omnes, qui amiciuntur vestimento peregrino.* *Ex quibus* PHARISÆI.

V. Singulariter autem à reliquis Judæis dignoscebantur, cum *dogmatis* suis, tum *vivendi ritu.* Dogma eorum principale erat de traditionibus, quas urgebant maxime, legique scriptæ preferebant. Hinc quoque varias legi obduxerant corruptelas; præcepta ejus glossis suis undequaque incrustantes; quod docet Christus Matth. 5, 15. & 23. capp. Sigillatim 1. omnia assignabant Deo & fato, scilicet mathematico ex astris eorumque motu dependenti. Licet quidam rem aliter putent. 2. asserebant homini liberum suum arbitrium, cujus propriis conatibus in bono à Deo tantum succurri statuebant; non aliter ac posteris sæculis Semipelagiani. 3. ponebant, piorum animas per μετεμψύχωσιν migrare è corpore in corpus: malorum animas interminabili supplicio cruciari. Quò quidam respici putant Matth. 14:2. *Dixit Herodes servis suis, iste est Johannes Baptista: ipse suscitatus est ex mortuis, & propterea virtutes agunt in eo.* & cap. 16: 13, 14. *Interrogavit discipulos suos Jesus, dicens: quemnam esse me dicunt homines, filium hominis? illi vero dixerunt, alii quidem Johannem Baptistam, alii vero Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex Prophetis.* Joh. 9:2. *Et rogarunt eum discipuli ejus, dicentes: Rabbi, quis peccavit, hic, an parentes ejus, ut cæcus nasceretur?* 4. Resurrectionem corporum, *Illorum dogmata.*

tam

tam bonorum, quam malorum, profitebantur; illumque coram Deo justum esse qui pleraque mandata legis obſervasset. Ex hac priori ſententia apologiam ſibi meditatur, Judæorumque irruentium in ſe impetus ſiſtit, Paulus, dicens: *Ego Phariſæus ſum, filius Phariſæi: de ſpe & reſurrectione mortuorum ego in judicium vocor.* Act.23:6. & com. 8. *Sadducæi quidem dicunt non eſſe reſurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum: Phariſæi autem utrumque profitentur.* conf. cap. 24. 15. *Spem habeo in Deo, fore, quam & ii ipſi exſpectant, reſurrectionem mortuorum, tum juſtorum, tum injuſtorum.*

& vivendi ritus.

VI. Vitam illorum quod attinet, uno verbo abſolveris eos, ſi operarios voces; qui totam legem mutabant & recudebant quaſi in Philoſophiam & externam diſciplinam, per quam, adjunctis ſacrificiis, circumciſione, cæteriſque cerimoniis, certiſſimam peccatorum remiſſionem & juſtitiam ſibi pollicebantur. Ut omnis eorum vita nihil aliud eſſet niſi larvatæ pietatis proſcenium, totaque occuparetur in σκληραγωγίᾳ affectata, crebris jejuniis, lotionibus, purificationibus, longis precibus, quas in locis celebribus & platearum triviis ſtantes recitabant; decimandis rebus leviſſimis, phylacteriorum & fimbriarum dilatatione, aliique externæ diſciplinæ actionibus, quæ paſſim in Euangelio recenſentur. vide Matth. 9:14. *Cur nos & Phariſæi jejunamus multum, & diſcipuli tui non jejunant?* Luc. 18:12. *Jejuno bis hebdomade, decimo quæcunque poſſideo.* Matth. 6:5. *Quum precaberis, ne eſto ut hypocritæ, amant enim in conventibus & in angulis platearum ſtantes precari, ut appareant hominibus.* & cap. 23:14. *Væ vobis Scribæ & Phariſæi, hypocritæ, quoniam exeditis domos viduarum, idque in ſpeciem utentes longis precibus* &c. Adde v. 23. Marc. 7:3, 4. Luc. 7:39. Matth. 9:11. Ex quibus omnibus plurimum ſibi arrogabant, gloriabanturque ἀκριβεστάτην eſſe ſuam ſectam. Act. 26:5. magnamque ſibi conciliabant auctoritatem. Qualis vero quantique ea habenda, ediſſerit Servator Matth. 23.

VII. Ut autem ferax eſt ſuperſtitio & fatale ſeparatiſtis ſemper ulterius ſcindi, ſecta hæc deinceps in alias quoque diſcerpta & friata eſt ſectas; quæ ſeptem enumerantur in Thalmude. 1. Phariſæus Sichemita. 2. Phariſæus percuſſus, ſeu illidens. 3. Sanguinem eliciens. 4. Phariſæus mortarius. 5. Phariſæus qui dicit, quid faciam? ut ille juvenis Matth. 19:16. 6. Phariſæus timoris. 7. amoris.

VIII. Evanuit hæc quidem ſecta, nec hodie ſuperat inter Judæos; palmarium tamen eorum dogma, de traditionibus & earum appendicibus hæret,

vid. Trithem. Antiq. 508. et de Ber, Lib. 2: c. 7.

hæret, gliſcitque inter pleroſque Judæos in Europa; atque eo nomine plerique Judæorum, Rabbaniſtæ ſeu Phariſæi, diverſi ſunt à Karæis ſeu ſcripturariis, quorum rara eſt copia. Quinam vero inter Chriſtianos eorum ſint imitatores, & quodnam hominum genus noſtra ætate huic tam exacte reſpondeat, ut ovum ovo non ſit ſimilius, nimis quam toti Europæ patet.

IX. Nomen ſuum Saducæi debent Sadoko cuidam, Antigoni Sochæi, ſynagogæ magnæ poſt defunctum Symeonem juſtum, ſucceſſoris, diſcipulo; qui non intellecta mente magiſtri ſui Antigoni, cum æquali & commilitone ſuo Baitho, innocua & pia ejus verba; non eſſe Domino ſerviendum, inſtar ſervorum præmii ergo, pervertit; & inde extudit, nullum poſt hanc vitam manere præmium aut pœnam; atque ita novam Saducæorum & Baithuſæorum, reſurrectionem mortuorum & mercedem juſtorum in futuro ſæculo abnegantium, ſectam cudit. Aliter etiam à Judæis appellantur, Minæi, Epicuræi, Doſitheani, Samaritani, & Karæi, quia nempe traditiones cum Karęis rejiciebant. Ætas eorum incidit in annum quaſi ſextum & vigeſimum ſupra ducenteſimum ante Chriſti natales: ut Saducæi ex Judæorum ſectis ſint antiquiſſimi. SADUCÆORUM *origo.*

X. Inter eorum dogmata primarium erat; animam corpori non eſſe ſuperſtitem, ac præter craſin ac temperamentum, corporiſque habitum nil quicquam eſſe; quare corporum in cineres abeuntium & animarum reſurrectionem inficiabantur; præmia pœnaſque omnes poſt hanc vitam, & quod ex iis conſectarium erat, Angelos & Spiritus univerſos tollebant. Vide Matth. 22:23. *Illo die adierunt eum Saducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem, & interrogarunt eum.* & Act. 23:8. *Saducæi quidem dicunt non eſſe reſurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum.* Ab his proximum erat, quod fatum & Dei providentiam mundo exterminarent, hominis arbitrio omnia relinquentes; unde & Epicuræi dicti. Sigillatim etiam à Phariſęis diſtinguebantur, quod traditiones rejicerent. Adjiciunt quidam, eos legem ſolam ſeu Pentateuchum duntaxat recepiſſe, ſpretis reliquis V. T. libris, quo facere exiſtimant, quod Salvator ex lege ſola eos redarguit & confutat. Matth. 22. Fit tamen probabilius, univerſam Scripturam ab iis receptam, id eſt, legem ſolam; non Prophetis, ſed traditionibus ſeu verbo ἀγράφῳ rejectis. *Dogmata*

XI. Mores eorum depingit Joſephus, & confirmant dogmata, ut feros & ἀγρίους, tanquam hominum profanorum; unde licet ferme potentiſſimi eſſent, quamvis & pauci, nihilominus exoſi erant vulgo; cui *& mores.*

contra gratiosi erant Pharisæi, qui vulpinari noverant & in sinus hominum influere. Hinc immane discrimen inter utrosque observatur; illi scilicet justitiarii; hi profani: illi multa superaddentes legi; hi de eadem detrahentes non pauca: utrique à Deo devoti. Deut. 4. & 12. Hinc internecivum & æternum odium iis cum Pharisæis intercedebat; quod sæpius testantur sacræ literæ, ut Act.23:7. & alibi.

XII. Secta hæc non omnis periit, sed aliqua parte inter Judæos etiamnum superest; cum multi eorum animæ immortalitatem negent, quorum numerus frequens in Oriente & Turcia, ubi etiam multi Karæi: Europæi enim Judæi fere Rabbanistæ sunt. Paria cum Saducæis faciunt, inter aliis sectas Muhammedani: inter eos qui Christianum nomen profiteri volunt, Sociniani.

ESSENORUM *origo*, XIII. Dubiam habet Essæorum nomen Etymologiam; præ cæteris probabilis est originatio à verbo חשה *silere*; vel חסה *latitare*, seorsim à strepitu agere; vel אסא, quod *sanare* notat Syris & Rabbinis; quasi *sanatores* dicas: utrunque enim cum eorum vivendi ratione optime convenit. Osseni etiam alio nomine appellabantur. Ut nominis ita ipsorum hominum incerta valde est origo; quibusdam existimantibus, eos ex quodam Saducæorum cum Pharisæis temperamento esse natos, vitæ quippe sanctitate præstantes, & ab utriusque sectæ vitiis abhorrentes. Aliis vero censentibus, eos extitisse Machabæorum ævo, temporibus durissimis, ingruente persecutionum acerrima tempestate, quam subterfugientes multi, cum in loca sola & deserta se subduxissent, serenatis postea temporibus, licet jam periculo omni defuncti essent, in pristino tamen vitæ instituto & genere durarunt, & ab omnibus semoti solitariam deinceps vitam egerunt. Quæ res etiam Anachoretarum & Monachorum, inter Christianos, institutioni causam dedit.

Dogmata XIV. Opiniones eorum quod attinet, ad hæc ferme capita rediguntur. 1. Omnia fato subjiciebant, rebus nullis eximiis. 2. Angelos auguste summoque studio venerabantur; præcipue eos, qui sectæ eorum noti & familiares habebantur. 3. Solem orientem adorasse dicuntur; contra præceptum Dei, Deut.4: 19. *Ne sublatis oculis tuis versus cœlum, quum aspexeris Solem, aut Lunam, aut stellas, ullam rem exercitus cœlestis, tum impellaris, & incurvans te eis, colas ea* &c. Job.31:26,27,28. *Si vidi lucem, quod splenderet, & Lunam pulcrè incedentem; & seductum est in secreto cor meum, & osculum tulit manus mea ori meo. Et hæc pravitas judicialis est, nam abnegassem Deum, qui supra est.* Vide & Ezech. 8: 16.

quam

Hec circa erant litigationes et disputationes
Phariseorum et Sadducei habitabant [illegible]
[illegible] [illegible] ubi multas habebat de ant
de his vide Josephus antiq. 303. et de bello
Judaico l 2: c. 7.

quam tamen culpam ab iis rectius amoliuntur alii. 4. Nulla offerebant sacrificia, sanctioribus ritibus se astrictos opinantes; dona tamen sua templo vota solvebant, ideoque sectæ suæ capita quasi & principes Ierosolymis habebant, ipsi remotioribus in locis secreti degentes. 5. Pari religione juramento ac perjurio se abstinebant. 6. Sabbatum superstitiosissime observabant, non solum ab omni opere vacui, sed ipsi naturę debitam excretionem denegantes. 7. Pentecosten septies per annum celebrabant. 8. Animarum immortalitatem ajebant; de loco vero earum post mortem inepte philosophabantur. 9. Sectæ suæ initiandos, vel ipsos Judæos, non aliter ac paganos baptizabant.

XV. Singularibus hisce opinionibus respondebat vita non minus à communi vivendi ratione diversa. 1. Secreti ab hominibus in hortis suis, maxime circa Ierichuntem, agris colendis se totos mancipantes, vitam agrestem tolerabant; medicinam quoque fecisse, ægrisque sanandis operam dedisse volunt alii. 2. Bonorum communionem ante omnia usurpabant; distribuentibus ea præfectis, ut nulla emtio aut venditio, nullum divitiarum studium inter illos obtineret. 3. Iter facientibus ab eorum societate hospitium præbebatur. 4. Servis carebant, tum ob eorum infidelitatem, tum maxime quod alieni essent ab illa hominum disparitate, ut naturæ communi injuria. 5. Uxores à se repudiabant, ut vitæ tranquillitatem conservarent: ne tamen secta periret prorsus, alienæ prolis adoptatione cavebant; quin & aliqui ex illis eam ob rem matrimonio liberisque operam dabant, adhibitis etiam variis cautionibus. 6. Integerrimis erant moribus, inculpata justitiæ laude, quam mirum in modum captabant; inculti plane habitu & vestibus, voluptatum deliciarumque hostes acerrimi. 7. Silentium ante omnia observabant, & laboris penso absoluto, commune prandium sumebant, non aliter ac olim Monachi sacris exercitiis convivia intermiscentes; tenuis etiam victus & cibi paucissimi erant, in jejuniis frequentissimi. 8. Hemerobaptistarum more quotidie frigidà se abluebant. 9. Senum apud illos maxima erat reverentia. 10. In commnnionem & consortium sectæ nemo admittebatur, nisi toto quadriennio diligentissime spectatus, quando horrendo sacramento in sectæ illius religionem adigebatur. 11. Disciplinæ violatores à centumviris ex communitate proscribebantur; inedia herbisque noxiis tollebantur, quas instar pecudum depascebant, nisi interdum in mortis confinio vitæ gratia ipsis fieret. Juvenes difficulter & fastidiose recipiebant, at viros senesque. Plura de iis narrat *Josephus Antiquit.* lib. 18.

& vivendi mos.

cap. 2. & *de bello Judaico*, lib. 2. cap. 7.

XVI. Affines hisce erant ex Philosophis Gentilium Pythagoræi; ex hæreticis Messaliani, eorum simiæ; ex Christianis, in pluribus, Anabaptistæ; gemini vero illis sunt, & genuini imitatores Pontificiorum Monachi: quod in errorem etiam deduxit Eusebium, qui lib. 11. cap. 6. de Monachis Christianis dicta esse existimavit, quæ Philo Judæus in libro de vita contemplativa, de Essæis, ut plerumque creditur, refert; quod Pontificii avide arripiunt, qui Monachatus antiquitatem inde adstruere satagunt; cum tamen Essæi fuerint, non Christiani, sed infensissimi Christianorum hostes, sectaque omnium superstitiosissima.

Status Ecclesiæ Judaicæ inter hasce sectas.

XVII. Atque hoc fuit famigeratum illud Judæorum *Trihæresium*: cui quasi quartam sectam addidit Judas Galilæus; quintam verò acephali Herodiani. Miserum itaque ejusmodi in modum conscissa fuit Ecclesia Judaica per hasce sectas; quibus dum singuli student, Scripturæ & Prophetiarum studium eviluit, & indago earum neglecta est. Reservavit tamen sibi Deus Ecclesiæ reliquias in paucis fidelibus, ut Symeone & aliis, Messiæ adventum anxie desiderantibus. Interea loci in hac deformi Ecclesiæ Judaicæ facie, agnoscere licet delineatum statum Ecclesiæ N. Test. ante secundum Christi adventum, quando lacerata religio & in hæreses sectasque varias dissecta; superante nihilominus aliqua verorum fidelium parte, inter quos lex obsignetur. Vide Esai. 8: 16. *Liga testificationem, obsigna legem in discipulis meis.*

CAPUT XL.

De Ecclesia sub Herode, ejusque statu sub adventum Christi.

Ultima Ecclesiæ horum temporum periodus sub HERODE.

I. DEturbatis regno Asmonæis successit Herodes, qui illud aliquandiu cum filiis insedit. Herodis pater Antipater de Iulio Cæsare bene meritus, Iudææ procurator ab ipso constituitur, cum Hyrcani stupor imperio ineptus esset. Antipatri filius minor Herodes, ab eodem Iul. Cæsare Galilæę præficiebatur, adolescens annorum quindecim. Ex hisce initiis major tandem illis conciliata fuit potestas, quando pulsum ab Antigono, Aristobuli filio, Herodem.

dem regem Iudææ creat Senatus Romanus, illumque in regnum introducit Sosius; Antigonumque securi percutit Antonius. Contigit hoc ferme anno ante natum Christum nono & trigesimo, quo Rex creatus Herodes, idemque sexto & trigesimo in regnum immissus est; quare ad annum ejus 37 à quibusdam Christi nativitas refertur. De quo alias curatius.

II. Atque ita patre Ascalonita, gente domoque Idumæus erat Herodes, ex qua, licet jam ante sæculum, ut vidimus, Iudæis Idumæi intermixti essent, regem designari posse negant Iudæi. Quare, cum nullo jure regnum Israëlis ad eum, ut alienigenam, pertinuisse statuerent Magistri, ex cautione legis Deut. 17:15. *Tantum statuito super te Regem, quem elegerit Jehova Deus tuus: è medio fratrum tuorum statuito super te Regem, non poteris tibi præficere virum extraneum, qui non frater tuus sit*; ab eo LXX. Seniores fuisse sublatos narrant: quod tamen non sine multo sale capiendum est. Solus itaque, summotis quos volebat adversariis, regnum obnens Herodes, pro libidine sua, avita & patria instituta mutavit, nova tulit, in leges peccavit; Romanorum superstitionem, ludos, Amphitheatra & alia ejus generis faciendo, tacite introduxit; ipse Pontificatus ludibrio illi habebatur, Pontificibus, ut collubitum erat, admotis remotisque. Operum ejus caput & unicum laude dignum fuit, instauratio & amplificatio templi; quod ideo ex ejus nomine dictum fuit: de quo superius. Reliquam vitæ rerumque gestarum partem, non usitatis sceleribus & inaudita sævitia inquinatissimam habuit; donec tandem sibi, aliisque invisus, horrendo mortis genere se ad inferos penetraverit: exceptus ille est à filiis, licet impari dignitate, partim Regibus, partim Tetrarchis, ad excidionem usque templi. *Illius res gesta.*

III. Herodes igitur cum filiis, ultimi sceptrum Judaicum tenuerunt; Regesque in Iuda verius, quam de Iuda fuerunt; regni Davidici usurpatores, in quod nullum illis jus competebat; ita ut jam nutaret Iudæorum corona, quæ olim in Regibus Davidicis concussa; in Asmonæis graviter labefactata; denique in Herodis familia magis etiam quatienda, ruinam minitabatur; triplici illa comminatione, ut quidem multis visum, quasi penitus subruta; Ezech. 21:26,27. *Auferendo auferam cidarim, & tollendo tollam coronam. Hæc ea non est. Quæ humiliata est, exaltando exaltabo, & altum humiliando humiliabo. Corruptum, corruptum, corruptum ponam illam (etiam hæc nihil extitit) donec veniat, cujus est judicium & dem illud.* *Regni Iudaici in illo interitus.*

Et postmodum sacerdotii.

IV. Vergebat simul ad interitum Pontificatus, corrupta nimium successione. Hyrcanum autem secuti sunt Pontifices; Ananelus; Jesus Phabetis filius; Simon Boëthi filius, Herodis socer; Matthias Theophili filius; Ioazarus, Simonis Boëthi filius, Herodis uxoris frater; Eleazarus, Ioazari frater; Iesus filius Sie; Ioazarus iterum Pontifex; Ananus, filius Seth, Annas in Euangeliis dictus; Ismaëlus Phabi filius; Eleazarus Anani filius; Simon Camithi filius; Iosephus, dictus etiam Cajaphas, Anani seu Annæ gener; de quo utroque Lucas in Euang. cap. 3: 2. *Sub Pontificibus maximis Anna & Cajepha factum est verbum Domini ad Johannem Zachariæ filium in deserto.* Sub hujus Cajaphæ Pontificatu passus est Christus.

Iudææ sub adventum Messiæ conspectus.

V. Atque ita summatim fuerunt periodi Ecclesiæ post captivitatem Babylonicam usque ad Christum. Restat nunc ut faciem illius in hoc temporis articulo, appetente Messia, diligentius contemplemur, ut quam invenerit Ecclesiam, & in quæ tempora inciderit Messias, cognoscamus; quæ omnia tùm quoad Iudæorum politiam, tum quoad Ecclesiæ statum, quam brevissime fieri poterit, pertractabimus.

quoad politiam

VI. Politiam igitur quod attinet; elucebat undique divina benedictio, qua Deus populum hunc in captivitate Babylonica adeo concisum & diminutum, infinite adauxerat, ut multo numerosior esset sub templo secundo, quam unquam sub primo fuisset; quum Iudæam non solum, integram magis ac ante tenerent; verum & colonias per universam Asiam Africamque, nec non magnam Europæ partem dispersissent; quibus accedebat ingens proselytarum numerus. Act. 2: 5,9,10,11. Quod beneficium hoc ferme tempore præstandum, jam à multis seculis prædictum erat à Mose, Deut. 30: 5. *Et adducet te Jehova Deus tuus ad terram, quam hæreditaverant patres tui, & hæreditabitis illam, & bene tibi faciet, & multiplicabit te* (vel *majorem te faciet*) *præ patribus tuis.* Hosea, cap. 1: 10. *Et fiet numerus filiorum Israel ut arenæ maris, quæ non mensuratur; nedum ut numeretur; & fiet, loco ejus, quod dicebatur ipsis, non populus meus estis vos, dicetur illis; filii Dei vivi.* & Zachariæ cap. 2: 4. *Pagis habitabitur Hierosolyma, præ multitudine hominum & animalium in medio ejus.*

VII. Præter innumeræ multitudinis, maxima etiam potentiæ accessio facta erat. Nam 1. Synedrium nunc majori pollebat auctoritate, ac unquam Regum tempore; & Iudæi omnes uni nunc suberant senatui, sive in terra, sive extra eam habitarent. Deut. 30: 3. Ezech. 37: 16,17,21,22.

2. Po-

2. Potentiam hanc non parum augebat, quod per omnium populorum dispersiones Synagogas suas haberent, quæ, ut & universæ illæ Iudæorum coloniæ, à templo & senatu Ierosolymitano, tanquam à sede religionis & imperii dependebant. Ita Saulus *petiit a Pontifice maximo epistolas perferendas Damascum ad Synagogas: ut si quos invenisset hujus secta tum viros, tum mulieres, vinctos abduceret Hierosolymam.* Act. 9: 2. conf. c. 28: 21. 3. Vicinarum gentium plurimas armis subegerant, ut Palęstinam universam Phœniciamque possiderent, & Syrię partem: ex vaticinio Michę c.4:13. *Surge & tritura, filia Sion. Nam cornu tuum faciam ferreum, & ungulas tuas faciam æneas & comminues populos multos, & devovebo Jehovæ quæstum ipsorum, & opulentiam illorum Domino totius terræ.* & Zachariæ c. 12: 6. *Illo die ponam duces Iudæ ut foculum ignis in lignis, & ut flammam ignis in manipulo, & comedent ad dextram & ad sinistram omnes gentes circumquaque: & habitabit porro Hierosolyma in loco suo in Hierosolyma.* & c. 9: 7. *Et superstitabit etiam ille Deo nostro, & erit ut dux familiæ in Juda, & Accaron, ut Jebusæus.* Non solum sub potestatem, verum etiam in religionem adactis speciatim Idumęis. Quod superius vidimus. 4. Insuper innexi erant fœderibus & amicitiæ florentissimorum populorum & Principum; à quibus etiam donaria, anathematis in templo suspendendis & sacrificiis faciendis, mittebantur. De quibus fœderibus, singulariter Romanorum, prędictum fuerat Dan. 9: 27. *Et faciet prævalere fœdus propter multos septimana una.* & Zach. 11: 10. *Et accepi virgam meam, clementiam, & incidi illam, ad irritum faciendum fœdus meum, quod pepigeram cum omnibus populis.* 5. Accedebat, quod pleraque gentium imperia essent pessum data, totumque orbem *complanasset* populus Romanus, Esai. 40:4. Quæ erant signa illa temporum ostendentia tempus salutis adventare. Vid. Dan. 2:44. Zach. 6:7.

VIII. Felicitatem hanc interturbabat miserrime regnantium, præcipue posteriorum, aperta satis ad mores ritusque Græcanicos defectio, eorumque discordia, per quam intus labefactata Respublica, exterorum pręda fiebat, & tandem alienæ dominationis mancipium; quo modo ita ex Hyrcani & Aristobuli rixis Pompejo accessus datus, qui Jerosolymam, totamque Judæam Romanis primus vectigalem reddidit; usque dum post mortem Herodis, pulsoque Archelao, in provinciæ formam redacta est & Syriæ attributa; secundum vaticinium Esai. 7:8.

IX. Ex hoc diverso Reipublicę statu facile dignoscenda est Ecclesiæ facies; quæ bonis non paucis gavisa; malis etiam plurimis infestabatur. *& Ecclesiam.*

Lau-

Laudabile quidem erat. 1. Quod post Babylonicam captivitatem se ipsos religiose ab omni idololatria abstinuissent; edocti majorum exemplis, qui hujus peccati tam acerbas luerant pœnas. 2. Plena fruebantur *αὐτονομίᾳ*, præcipuè Ecclesiastica, in quibus Synedrii summa erat libertas; ut dictum est. 3. Splendorem non exiguum iis conciliabant Iudęi quaquaversum dispersi, qui sacrorum communionem, solemniter in festis Hierosolymam proficiscendo observabant & testabantur; quemadmodum & Hierosolymæ omnium gentium proselytos in Synagogis erudiebant, qui mox ipsi populares suos erudituri erant. 4. Accedebat hisce tandem S. Scripturæ in linguam Græcam translatio, passim Judæis Græcis, præcipuè Ægyptiis, usitata; ex quibus summus Ecclesiæ Iudaicæ splendor hoc tempore insigniter elucescit.

X. Nitorem hunc obfuscabant cum tenebræ, tum insuper maculæ, ex paribus, si non majoribus vitiis, illitæ: quando 1. miracula cessabant; quæ in liberatione Danielis è fovea leonum, Dan. 6. expirarunt. 2. Post exoleta miracula, donum prophetiæ quoque jam defecerat in Ecclesia: ut post Malachiam, Prophetarum ultimum, omni oraculo & revelatione caruerint; si eximas vocem illam cœlestem בת קול/ *filia vocis* ipsis dictam; de qua tamen ambiguum valde habetur, an non ex Diaboli artibus & Magistrorum fraudibus Magicis fuerit profecta. Adempta igitur cum miraculis erant prophetiæ dona, ut defectis hisce Ecclesiæ fulcris, eo acrius & vehementius expeteretur & flagitaretur Messias; qui sub quarta Romanorum Monarchia utrumque instauraturus erat: cui etiam eventus respondit. Ex quo tempore, post obsignatum N. Test. Ecclesia Iudaica miraculis omnibus & Prophetiæ donis plane caruit. Quod quidem eorum miseriam & exilium, præ omnibus V.T. calamitatibus immani pondere aggravat.

XI. 3. Ipsum sacerdotii munus, unicum post ablatum regni privilegium, miracula & prophetiam, reliquum factum, miris modis intervertebatur, & contaminabatur ab hominibus perditissimis, ut avaritiæ aucupium & sceleribus spolium quasi opimum esset; donec tandem plane abolitum fuerit. 4. Nec aliter comparatum erat, cum illorum temporum doctoribus; quos inter licet egregie multi excelluerint, acerrimis tamen contentionibus & rixis turbabant omnia: celebres ita fuerunt Hillelis & Schammai lites severissime vexatæ, nec unquam componendæ. Præterea cum illis temporibus eristica philosophia inanibus stipata vitilitigationibus à Græcis in lucem produceretur, eamque florentia Macedonum arma

longe

longe lateque per orientem dispergerent, illam etiam imbiberunt Iudæorum Doctores: quæ sensim in Ecclesiam introducta, non solum in magnas lites & contentiones, sed & in purioris doctrinæ perniciem cessit. Cui accessit, quod Doctores hi in vero legis & prophetarum sensu eruendo, talpis magis cæcutiebant, corrumpentes & fœdantes omnia glossis suis & traditionibus humanis; ut proscripta Patrum κατηχήσει de Messia & Regno cœlorum, in ejus locum successerit lutulenta Scribarum κατήχησις: prout prædictum erat Ier. 8: 8, 10. *Quomodo dicitis? sapientes nos & Lex Jehovæ nobiscum; Ecce legem in mendacium convertit stilus falsarius Scribarum — à minimo ad maximum omnes lucripetæ sunt, à Propheta ad Sacerdotem usque, omnes faciunt mendacium.* & Mal. 2: 1-8. *Nunc igitur ad vos est præceptum hoc, ô Sacerdotes* &c. — *Sed vos discessistis à via & multos fecistis impingere in lege. Corrupistis fœdus Levi, dixit Jehova, Deus exercituum.* & c. 3: 2, 3. *Et purificabit filios Levi, & fundet illos ut aurum & ut argentum.* Vide & Matth. 5. & 15:3. *Quare vos Scribæ & Pharisæi transgredimini mandatum Dei per traditionem vestram?* & Luc. 11: 52. *Væ vobis Pharisæis, qui decimatis mentham & rutam, & quodvis olus, sed præteritis judicium & charitatem Dei.*

XII. 5. Deploratissima & miserrima ex his omnibus plebis erat conditio. Illa enim cum gentibus mixta non solum linguæ sanctæ magna ex parte oblita est, illiusque usu excidit: unde in summam Legis divinæ ignorantiam adducta est; sed & præterea adempta *fuit illi clavis scientiæ à Scribis.* Luc. 11:52. id est, catechismus Patrum de Messia ejusque regno: ut tenebris plusquam cimmeriis & crassissimæ ignorantiæ omnia essent involuta, ipsis Pharisæis testibus: *Sed turba hæc, qui non norunt legem, maledicti sunt.* Joh. 7:49. quam comitabantur mores flagitiosissimi & summa scelerum licentia, ut peccatorum quasi diluvio inundaretur terra. Atque ejusmodi rerum statum, quoad Doctorum perversitatem & malitiam; plebis vero ignorantiam & impietatem, futurum, adveniente Messia, ipsi Judæi tradiderunt; quin & in Thalmude, speciatim in tractatu Sanhedrim, vivis coloribus delinearunt.

XIII. Ex hisce omnibus non mirum est, natum esse universalem à doctrina veritateque Mosaica defectum & apostasiam. Cum enim primarium illius caput in Scripturæ sacræ αὐταρκεία esset, quod principium omnium aliorum basis erat & fundamentum; illud primo loco irritum factum est per seniorum traditiones; ex quibus primo lites sectæque, & deinceps lex oralis, natæ; inde innumera figmenta in cultum & reli- *Vniversalis & finalis Ecclesiæ Iudaicæ apostasia.*

gionem illata ſunt, ipſum denique verbum Dei emaſculatum eſt, veruſque illius ſenſus & interpretatio adulterata & conſtuprata. Inde ad ſecundi fundamenti, quod conſtabat gratuita peccatoris coram Deo, Meſſiæ promiſſi meritis ac fide, juſtificatione, concuſſionem itum eſt. Propria enim fiducia inflati, externorumque privilegiorum opinione & ceremoniarum inani pompa infatuati, externis operibus & obſervationibus ſui coram Deo juſtificationem, peccatorum autem expiationem partim legalibus ſacrificiis, partim propriis meritis & perpeſſionibus, adde & confeſſionibus, palam aſſignarunt: ſpiritualem Meſſiæ redemtionem neq; curantes, neque exſpectantes. Et ita ceremonias depereuntes, tantum abeſt ut tertium Theologiæ Moſaicæ caput agnoſcerent, ut literæ jam ſervi facti, nulli veritati ſe magis infenſos præbuerint: ut non aliam magis ob cauſam, quam quod finem antiquis illis ritibus impoſiturum ſuſpicarentur, ipſum Meſſiam morte crudeliſſima ſuſtulerint. Haſce vero eorum defectiones comitata eſt morum extrema corruptio. Rejecta enim veritatis cœleſtis, quæ ſola ſanctificare potis eſt, efficacia, totus populus in ſcelus omne projectiſſimus & flagitiis perditiſſimus, ultimam ſibi acceleravit ruinam. Ita ergo Eccleſia Iudaica à captivitate Babylonica tam inſigniter inſtaurata, & durante miniſterio prophetico in puritate ſua mediocriter conſervata, illo ſublato, in horrendam & finalem illam apoſtaſiam lapſa eſt; qua tota illius moles in ruinam ceſſit.

Quæ extrema voce Meſſiam requirebat.

XIV. Tam triſtis, tam deſperata erat politiæ & Eccleſiæ Judaicæ facies, tantaque neceſſitas; quæ extrema omnia, ſecundum prophetarum vaticinia, tantum non conviciis clamabant, & una voce Meſſiam requirebant. Collapſo enim regno; ablata prophetia; deficientibus miraculis; profanato ſacerdotio; corrupta lege, doctoribus & populo in varias ſectas factioneſque ſciſſis; regnante ignorantia; graſſante impietate & malitia, verum juſtumque erat tempus; ſummaque vis & neceſſitas, ut appareret ille, de quo dicendum erat; *Jehova eſt Rex noſter, Jehova eſt Legiſlator noſter, Jehova eſt Rex noſter, ipſe ſervabit nos.* Eſai. 33: 22. A quo Tabernaculum Davidis excitandum iterum inſtaurandumque erat. *Illo die erigam tugurium Davidis jacens, & ſepiam rupturas illorum* (regnorum) *& deſtructa ipſius* (Davidis) *ſuſcitabo, & ædificabo illud* (tugurium) *ut diebus ſeculi: ut hæreditent reliquias Edomi, & omnium gentium, ſuper quibus nuncupatum fuerit nomen meum; ait Jehovah, faciens hoc.* Amoſ. 9: 11, 12. coll. Act. 15: 16, 17. Unde etiam, cum Malachias propheticum agmen clauſiſſet & adventum Angeli Fœderis proximè

mè instare declarasset, Mosique interim populum attendere, & pauca signa reliqua adventum ejus præcessura observare, imprimis vero Messiæ prodromum, quem *Eliam* & *Angelum Jehovæ* vocat, c. 3. & 4. audire jussisset; populus in spe propinqui adventus Christi constitutus est: qui licet tum videretur *tergiversari*, Hab. 2:3. attamen præ foribus erat; unde debebant *eum præstolari*, *quia veniendo veniet*, *& non post tempus veniet.*

F I N I S.

Errata graviora emendanda.

Pag.	lin.		Lege
4.	1.	Act.26:15.	Act.26:5.
8.	17.	erat	errat
39.	12.	Psal.15.	Psal.151.
	ult. quod adde: juxta quosdam.		
41.	6. à f.	2.Chron.36:18.	2.Chron. 36: 21.
106.	13. à f.	Exod.35: 20.23.	Exod. 33: 20,23.
170.	7. à f.	*matris suæ* adde: Prov.4:3.	
178.	8. à f.	post *vobis* adde: Ioh.16:14.	
208.	11. à f.	aliisque	aliique
246.	6. à f.	post 22:14. pone quod est l.7. à f. *multi vocati* &c.	
250.	14.	post *redemtionis* adde: c. 4: 30.	
	2. à f.	22,33.	22,23.
254.	9.	*indurat.* adde: v.18.	
261.	6. à f.	immobile	inamabile
263.	14.	cursum	cusum.
280.	in margine l. ult. post *Epicureorum de* adde: *mundis simul pluribus*		
293.	21.	*Christi* adde: 2.Cor.4:6.	
297.	11.	semel	simul
	18.	usus	visus
300.	5.	cousulti	consulti
353.	17.	2.Sam.16:20.	2.Sam.14:17.
357.	3. à f.	solum	potissimum
373.	15.	post *lex ad ipsos* adde: Deut.33:2.	
376.	5.	infernalis	infernæ

Pag.	lin.		Lege
	6.	in modo	in medio
394.	17.	1.Cor.15:49.	1.Cor.15:45.
396.	1.post Servatoris adde: Luc.17:10.		
405.	9.	ibid. Cananæa	Cananææ
423.	10. à f.	incommunicabiliter	incommutabiliter
426.	1.	non cadat	cadat
438.	19.	ille	illo
439.	in margine	*exprobat*	*exprobrat*
441.	12.	Eccleſ.44:7.	Eccleſ.4:17.
445.	13.	*gradatum*	*grabatum*
447.	19.	*vel*	vel
449.	13. à f.	abſimilis	abſimiles
468.	ult.	*obedientiæ*	*inobedientiæ*
471.	13. à f.	fœderis gratiæ	fœderis operum.
480.	5.	Hebr. 2:10. redundat.	
484.	11.	legis	leges
487.	21.	cruorum	cruorem
489.	20.	volens	*volentem*
498.	9. à f.	*promiſſionis*	*promiſſionibus*
513.	13.	Meſopotaniam	Meſopotamiam
518.	5.	Gal.1:17.	Gal.3:17.
522.	9.	Moſes.	Moſen.
526.	15.	partes	Patres
540.	11.	Hebr.11:19	Hebr.11:18.
	10.	dele conf. & l.11. poſt *Deus* ſcribe : conf.v.35.	
541.	ult.	em, ni	enim
548.	7. à.f.	montanea	momentanea
552.	7.	ſinum	ſuum
553.	19.	Act.21:2.	Act.21:9.
558.	17.	*Iſraelem*	*Iſmaelem*
559.	3.	1.Cor.7:10.	1.Cor.7:14.
563.	ult.	c. 3: 3.	c. 5: 3.
610.	20.	*carnibus*	*cornibus*
632.	5.	*holocauſta*, adde : alia *pro peccato & reatu*;	
656.	12. à f.	ראון	ארון
639.	9.	de meritum	demeritum
698.	10.	regio,	regia,

Cæterarum macularum quæ aut leviores ſunt, aut, ſi graviores, properantes oculos noſtros effugerunt, veniam dabit candidus Lector.

FRANCISCI BURMANNI

S. Theol. Doctoris & Professoris

SYNOPSEOS THEOLOGIÆ,

& speciatim Oeconomiæ

FOEDERUM DEI,

ab initio sæculorum usque ad eorum consummationem,

TOMUS POSTERIOR,

complectens Oeconomiam

NOVI FOEDERIS.

CUI ACCESSIT

Consilium de studio Theologico feliciter instituendo.

TRAJECTI AD RHENUM,

Apud CORNELIUM JACOBI NOENARDUM, Bibliopol.

cIↃ IↃ c LXXII.

Cum Privilegio.

CONSPECTUS
Locorum & Capitum
TOMI POSTERIORIS
SYNOPSEOS THEOLOGIÆ,
& ſpeciatim
Oeconomiæ Fœderum Dei.

LIBER QUINTUS.
De Meſſia, ejuſque perſona & ſtatu.

Locus XXXI. De Testamento Novo.

Locus XXXII. De Adventu Messiæ, Jesu Nazareni.

Locus XXXIII. De Christi Persona & incarnatione.

LOCUS XXXVIII. DE PROGRESSU BENEFICIORUM CHRISTI, IN JUSTIFICATIONE, EIQUE ANNEXIS BENEFICIIS.

LOCUS XXXIX. DE BENEFICIIS CHRISTI INTERNIS, SANCTIFICATIONE, ALIISQUE EI CONNEXIS.

LOCUS XL. DE CONSUMMATIONE BENEFICIORUM CHRISTI.

LIBER SEPTIMUS.

De Verbo & Sacramentis N. T.

LOCUS XLI. DE REVELATIONE, & VERBO SUB OECONOMIA N. FOEDERIS.

Locus XLII.

V. *De*

Locus

LOCUS LII. DE NOVISSIMIS.

CONSILIUM DE STUDIO THEOLOGICO FELICITER INSTITUENDO.

I N

Celeberrimi, Pietate ac Doctrina inſigni conſpicui V I R I

D. FRANCISCI BURMANNI

Synopſeos Theologiæ & Oeconomiæ Fœderum Dei partem alteram.

Eu triſte ſeclum! vulnus hæret vulneri.
Cœlo, ſolo, ſaloque preſſa, candida
Pax exul errat flebileſque fert notas.
Cunctis verendum Numen, in ſcelus ruens
Hominum genus ſeveriore pollice
Flagellat: atra nox furoris imminet.
Concuſſa tellus ſpirat horrendam necem,
Altaſque turres & domos *Mars* obterit,
Solum quevertit enſe, quod verti ſolet
Vomere. Novas Bellona mortis invenit
Et mille formas: ſexus imbellis cadit
Dulciſque proles militis manu impia.

* * Fa-

Fames habendi ſacra rumpit fœdera :
Horrenda Claſſis turbido mari incubat,
Fuſuſque tranſtris miles armatus fremit,
Rabieque mutua ferox in viſcera
Fraterna ſævit : prora proræ jungitur,
Innoxiumque ſanguinem Pontus bibit.
Enorme cuncto caruit exemplo nefas.
Sed ſontica non hoc caret culpa malum.
Hæc una. Cœlum fecimus ſatis nocens,
Dum innoxias & lacteas ſententias
Atro cruore ſæpius transſcribimus
Fratremque frater obruit calumniis.
Moroſus hic, ſeverioriſque ingeni
Emunctioris judicat ſapientiæ
Laciniam vetuſtiorem quod ſapit.
Si quid recentius labore maſculo
Quis invenit, novitatis id totum arguit;
Ipſe novus & cerebri miſer miſerrimi
Servus, pilos plicaſque inanes venditans.
Laſcivientioris hic genii ferax
Corrugat ad cunctum vetus nares ſuas :
Præco ſupercilii ſui leviſſimus.
Quis ille mos? ſectanda ſola veritas,
Libranda res fuerit vetus, fuerit nova.
Hoc

Hoc te ſtupenda dextra BURMANNI
docet,
Qui maſculam, lector! cupis ſcientiam.
Non illius chartis inerrant ſquallidæ
Leveſque curæ; non vides voces ſcabras,
Ut qui oſtiatim petere buccas ambiunt.
Non hic leges opiniones mucidas,
Non hic leges ſubtilitates rancidas,
Non hic leges diſtinctiones ſordidas,
Non hic leges antiquitates barbaras,
Non hic novos & noxios ſenſus vides,
Pietatis emptæ fronte vanas Nænias,
Inutilem rerum omnium farraginem.
(Qui ubique civis eſſe vult, hoſpes domi eſt.)
Miraberis rerum momenta ac pondera;
Pectus profundum, quod ſinu docto
tenet,
Quicquid perennis veritas habet uſpiam
Sacris recluſum paginis; miraberis
Vigens acumen, quod ſerenum aſpicit
Mutos magiſtros, & ſuo nixum pede
Ineptias calumniantis ſeculi

Truceſque vultus ridet. Hoc illi novum,
Illi vetus, quod lance mens recta integra
Livoris expers librat & trutinat bene.
Felix juventa, *Antiqua mater urbium*!
Felix juventa, quæ a labris pendet Viri
Deumque rite diſcit! Hunc virum cole;
Accede ſupplex; fata ut ipſi prorogent
Annos, labores ſoſpitent, mecum roga.

Sic vovet ex animo

B. T. E. A.

Ad eundem.

V*Ergit ad extremum ſemper natura laborem;*
Et magis huc vergit gratia ſancta Dei.
Sic, BURMANNE, *pios, doctos, cœptoſque labores*
Ingenio magno perficis, arte bona.
Ad metam properas, Numen cœleſte ſecundet!
Quod tibi ſic Scriptor mente manuque vovet.

Collegæ venerando poſuit

PETRUS MONTANUS.

SYN-

SYNOPSIS THEOLOGIÆ,

ET SPECIATIM

Oeconomiæ Fœderum Dei.

LIBER V.

De Meſsia, ejuſque perſona & ſtatu.

LOCUS TRIGESIMUS PRIMUS DE TESTAMENTO NOVO.

CAPUT. I.

De natura Teſtamenti Novi.

I. Atque hactenus Eccleſiæ infantiam & adoleſcentiam, tardoſque ejus auctus & incrementa vidimus, utque illa diu circa matrem ſuam luctata, ac Cananęæ finibus concluſa fuerit; in quâ, difficili miniſterio exercita, terrenæ iſtius hæreditatis pignus tractare, & templi umbris ac figuris ſeſe oblectare, ac *Fœdus gratiæ ſub V. T. excipit ejus œconomia ſub N. T.*

veluti per cancellos ejus, Salvatorem suum de longinquo tantum prospicere necesse habuit. Nunc vero clarior & illustrior rerum facies aperitur; &, fatis sese paulatim explicantibus, quicquid illa in occulto hactenus struxerant, in apertum producitur; & salutis humanæ opus dignissimo maximeque decoro Deo modo absolvitur. Estque hoc Ecclesiæ tempus longè beatissimum; quo illi Servatorem suum coram intueri ac amplecti, cunctaque quæ hactenus obscura ac velata fuerant, in puro liquidoque die pervidere datum fuit; postquam per adventum Messiæ discussæ nebulæ, remotæ umbræ, & quicquid ex veteri nocte reliquum erat, inducta luce & serenitate deletum est.

II. Cujus gratiæ tempora tractaturi, omnemque ejus ordinem ac ambitum breviter perlustraturi, quædam in ipso limine 1. de Novi Testamenti naturâ; 2. bonis; 3. ejus initio primisque auspiciis prælibabimus.

Quam Scriptura respiciens, duplex memorat tempus:

III. Diversa dari Ecclesiæ tempora Apostolus manifesto innuit, cum Eph. 1: 10. τῆς οἰκονομίας τοῦ πληρώματος καιρῶν meminit. Fuit enim tempus *præcedens* τὴν προθεσμίαν, *statutum tempus*, Hab. 2:3. quod tempus severitatis, ac jugi, & cærimoniarum erat: ac tempus quod illud consecutum est, quod Scriptura appellat *sæculum* & *mundum futurum*, Hebr. 1: 6. & 2: 5. tempus videl. libertatis & gratiæ, ac beatum Nov. Test. sæculum.

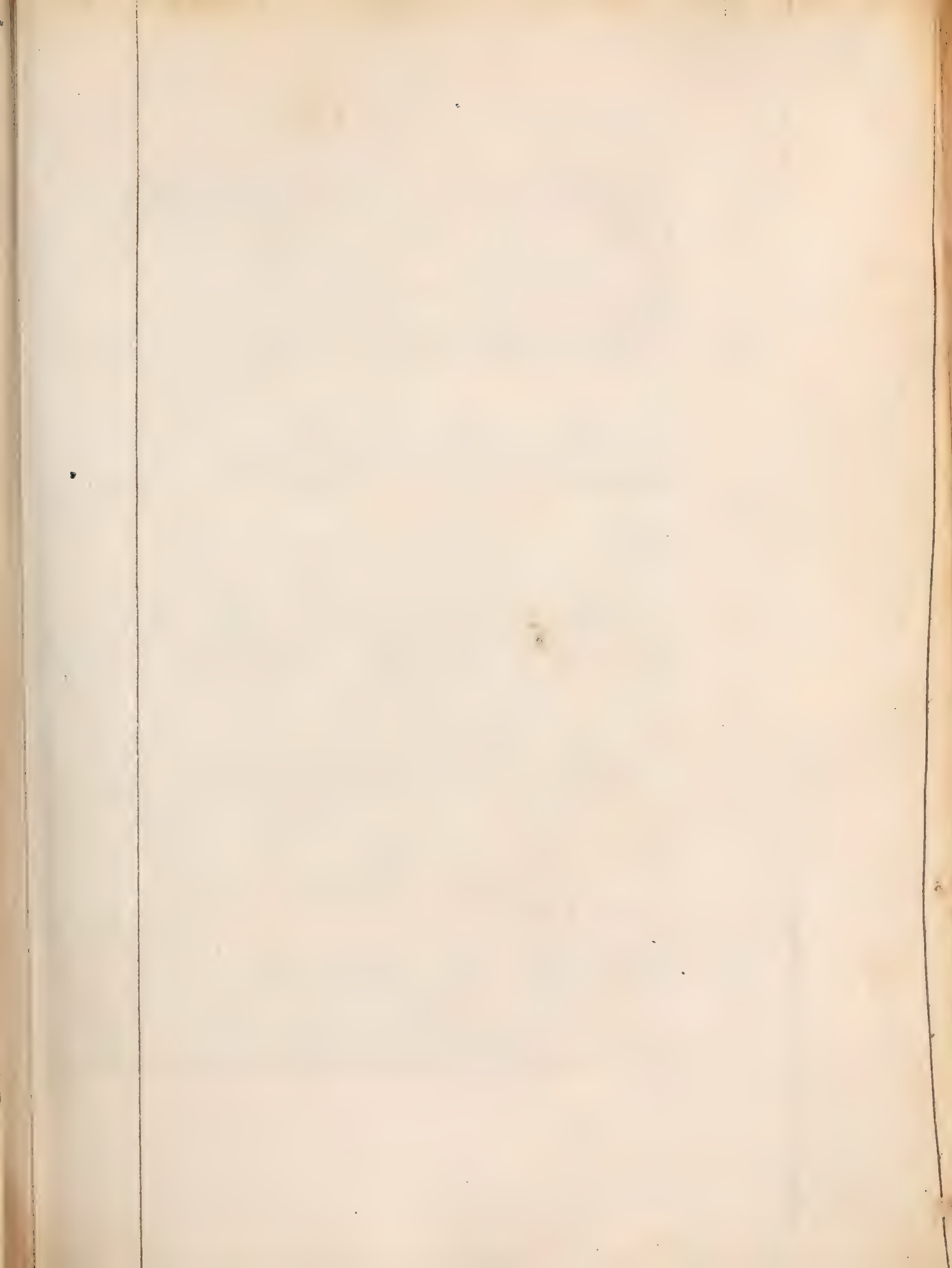
ac proinde duplicem œconomiam.

IV. Juxta quæ tempora diversa quoque Ecclesiæ fata fuere, ac diversum ejus regimen & *œconomia.* Ad *prius* tempus pertinet *spes* & expectatio Messiæ. Unde fideles ejus ætatis προηλπικότες dicuntur, *qui ante speraverant*, Eph. 1:12. conf. Act. 26:6,7. *Et nunc de spe promissionis, a Deo factæ ad patres, sto judicandus; ad quam duodecim tribus nostræ —— sperant pervenire.* Ad *secundum*, *fides* & gaudium de Christo revelato. *Antequam autem venisset fides, sub lege custodiebamur conclusi in fidem, quæ futurum erat ut revelaretur.* Gal. 3: 23. Quæ est œconomia Nov. T. de quâ nunc agendum.

Quarum posterior pertinet ad TESTAMENTUM NOVUM. *quod describitur.*

V. Dicit autem *Novum T.* eam consilii Dei partem, quâ, exhibito tandem, ultimis temporibus Christo, interveniente ejus morte, perfectiora ac spiritualia bona Ecclesiæ largiri statuit, justitiam ac libertatem plenam, una cum mundi hæreditate, in hac vita; ac post illam, cœlestis Canan¿æ possessionem, intemeratam, nulloque terrestri pignore ac jugo velatam. Duplex enim erat Dei propositum de hæreditate Ecclesiæ danda; aut duæ potius ejusdem propositi partes; prout Deus eam vel

in

in typo, & sub umbris figurisque ostentare, interimque Ecclesiam suam exercere; vel nudam perfectamque exhibere decreverat. Ut latius tomo priore, lib. IV. c. I. explicatum dedimus.

VI. *Novum* appellatur, cum temporis, tum præsertim successionis ratione; quod Veteri Test. antiquato, in locum ejus successerit. *In eo, quod dixit Novum, antiquavit primum. Quod autem antiquatur & senescit, prope abolitionem est.* Hebr. 8: 13. Post quod ulteriori innovationi ac tertio testamento, locus nullus est, cum illud morte testatoris obsignatum & immutabile redditum sit: nisi ipsum Dei fœdus inane, & decreta consiliaque ejus fluxa ac vana, & mortem denique Christi irritam ac nullo pretio statuas.

VII. Promittitur hoc Testamentum Jer. 31: 31. *Ecce dies veniunt, ait Jehovah; & pangam cum domo Israël, & cum domo Judæ fœdus Novum.* Quod fœdus cum immutabile sit, & à morte testatoris pendeat, Apostolus, Lxx. imitatus, rectè per διαθήκην *Testamentum*, vertit.

VIII. Ut autem Veteris Testam. hæreditas victimarum sanguine firmata est; ita cœlestis hæc hæreditas Christi quoque testatoris morte obsignata ac ratificata fuit. *Etiam tu,* ô Zion, *pro sanguine Test. tui, dimisi vinctos tuos è foveâ, in quâ non est aquâ.* Zach. 9: 11. *Ubi enim Testamentum* est, *mortem necesse est contingere Testatoris.* Hebr. 9: 16, 17. Ut Christus vi Testamenti hujus mortuus sit, tum ut sponsor ac mediator illius, tum etiam ut Testamenti illius auctor ac testator. *Et ego testamento dispono vobis regnum, ut Pater testamento disposuit mihi.* Luc. 22: 29. Unde *testamenti utriusque discrimen elucescit*: cum in priore sacerdotium modo typicum, & vilis pecudum cruor conspiceretur; hic autem ipse testamenti conditor, ejusdem mediator, ipseque sacerdos & victima factus, ac conversus in pretium Deus est. Quo solo sanguine Deus placari poterat. *Qui — per se ipsum purgatione factâ peccatorum nostrorum, consedit ad dextram magnitudinis in alto.* Hebr. 1: 3. *Ad pascendam Ecclesiam Dei, quam per sanguinem proprium acquisivit.* Act. 20: 28.

IX. Ut autem in omni testamento, præter testatoris consilium, testamenti conditionumque ejus promulgatio, ac promissæ hæreditatis oblatio locum habet: ita quoque testamenti hujus spectanda est, tum νομοθεσία, seu *legislatio*; quæ per legem seu mandatum fidei peragitur, quo scripti à Deo hæredes bona testamenti hujus desiderare, & am- *Ut & inde enatum Fœdus.*

plecti, tantamque salutem non negligere jubentur: tum *promissio*, non rerum terrestrium, ut olim, sed spiritualium ac cœlestium, omnisque istius hæreditatis, illis, qui salutis suæ cura ducuntur, atque illa accipere dignantur, facta. quæ promissio exstat Jer. 31:31,32. Hebr. 8.7. Ex qua testamenti νομοθεσίᾳ, atque adjunctis promissis, illud veluti in *Fœdus* & pactum commutatur, mutuâ stipulatione ac restipulatione firmatum ac immutabile redditum. Cum nec Deus frustra salutem promittere, nec homo in vanum illi promissioni confidere, seque ipsi salvandum dedere possit.

Quæ à Socinianis depravantur. X. Non tangimus autem hac vice Socinianorum ulcera, quæ jam sæpe nudavimus; quorum theologemata de fœdere ac testamento Dei nihil sani, quodve Deo homineve dignum sit, sapiunt; & merum pus ac venenum sunt. Ex quo fonte universa ipsorum religio corrupta est. Illis enim Testamentum Vetus est fœdus operum legale, nulla vitæ æternæ promissione adjutum; unde ejus in homine ad Deum convertendo imbecillitas: Testamentum autem Novum est idem fœdus, seu lex operum, nova dignitate ac præceptorum sanctimonia veterem legem longè exsuperans, à Christo lata, & cœlestibus promissis firmata, ipsoque sponsore (talem enim solum sponsorem agnoscunt, qui divinæ voluntatis interpres & internuntius, fusoque sanguine ejus sponsor sit) roborata; quo cœlesti præmio hominem efficacius duci, atque ita legem, alioqui pro captu ipsorum nimis sublimem, in cordibus ipsorum inscribi autumant. Quo pacto, ut alia omittam, omne Testamentum Dei, omneque ejus consilium de gratiâ faciendâ, quod Scriptura tam sæpe memorat, inane reddunt ac prorsus negant. Cum toto cœlo fœdus tale ac testamentum discrepent.

CAPUT II.

De bonis Novi Testamenti.

Septem N. T. bona. I. Equuntur secundo loco *bona* & prærogativæ Novi Test. præ veteri, œconomiam illius comitantia, jamque ex parte supra, ubi de Veteris Novique Test. discrimine, à nobis narrata. Sunt autem ea valde insignia, tum justificationem, tum sanctificationem, tum denique consolationem nostram spectantia; partimque ad fidelium *internum*, partim ad *externum* Eccle-

siæ

ſiæ ſtatum pertinentia; atque hiſce ſeptem potiſſimum abſolvuntur.

II. *Primum* eſt, *perfecta* cunctiſque numeris abſoluta *juſtitia*, quam Meſſias ſanguine ſuo paravit, Dan.9:24. cum pro humano genere victima factus peccatum totius terræ *uno die*, Zach. 3: 9. h. e. unico ſacrificio, ἅπαξ, Hebr.9:28. delevit. ut nihil ex veteri maledictione, ac multiplici illa iræ ſpecie, nunc ſuperſit, quod fidelium ſpem atque fidem concutere poſſit. Quæ *juſtitia* & *juſtificatio* per emphaſin ac excellentiori modo appellatur, ac nunc primum data eſt. *Ad adducendum juſtitiam æternam.* Dan.9:24. *in cognitione ſui* יצדיק *juſtificabit juſtus ſervus meus multos.* Eſai.53:11. I. JUSTITIA *perfecta*,

III. Conſequitur plenam hanc juſtitiam, atque ex ea ceu fonte promanat *peccatorum* ἄφεσις & *remiſſio* pleniſſima, in emphaſi ita dicta; ſine ulla criminatione, ac peccati tanquam necdum expiati ὀνειδισμῷ & improperio. Quæ Novi T. temporibus olim promiſſa (*Nam condonabo pravitatem eorum, & ipſum peccatum eorum non recordabor amplius.* Jer.31: 34. Heb.8:12.) ac exhibita eſt. *Ubi autem* ἄφεσις *remiſſio horum* peccatorum, *non adhuc oblatio pro peccato eſt*, Hebr.10:18. Veteris enim temporis potius erat πάρεσις, & noxarum diſſimulatio, ut Apoſtolus appellat Rom. 3: 25. διὰ τὴν πάρεσιν *propter tranſmiſſionem peccatorum ante factorum*: cum *Lex, umbras ſolum ac imagines futurorum bonorum exhibens, cultores ſuos per ſeſe non poſſet* τελειῶσαι. Hebr.10:1. II. *Plena peccatorum* REMISSIO.

IV. Ac comitatur hanc ἄφεσιν & remiſſionem conſcientiæ τελείωσις, *conſummatio*, ejuſque jam perpurgatæ ſumma tranquillitas & fiducia: cum, deletis jam peccatis omnibus, nihil queri, nihil paveſcere, ſemper autem gaudere ac lætari poſſit, in ſinu Dei poſita, ac ſanguine Chriſti inundata ac lota. *Lex — nunquam poteſt accedentes* τελειῶσαι *conſummare*, Hebr. 10: 1. *una enim oblatione conſummavit in perpetuum qui ſanctificantur.* v.14. Cum illi *ſine nobis conſummati non fuerint*, Hebr.11:39,40. *& conſcientiæ* CONSUMMATIO.

V. Huc pertinet quoque *tertium* bonum, quod Eccleſiæ nunc datus ſit *Spiritus* Chriſti. *Et effundam in domum Davidis Spiritum gratiæ & ſupplicationis.* Zach. 12: 10. *Hoc enim dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in ipſum. Nondum enim erat Sp. S. quia Jeſus nondum glorificatus erat*, Joh.7:39. Non *Spiritus ſervitutis*, ut olim, quando fideles legis tortoris verbera & flagellum quotidie experiebantur, & illiberali iſto miniſterio occupati, ac ſerviliter fere habiti, ſerviles quoque propemodum animas gerebant; ſed *Spiritus adoptionis*, qui blando ductu fideles cum fiducia ad Deum tanquam patrem accedere, ipſumque ingenuo III. *Effuſio* SPIRITUS *adoptionis.*

genuo ac liberali cultu propitiare docet. Rom. 8: 15. Gal. 4: 3, 5. *Ita & nos, quum essemus infantes, sub elementa mundi eramus in servitutem subjecti — ut eos, qui sub lege erant, emtos liberaret, ut adoptionem filiorum acciperemus.* Unde *adoptio* antonomasticè ac augustiori titulo N.T. tribuitur. *Ut adoptionem filiorum acciperemus.* Gal.4:5. *Sed accepistis Spiritum adoptionis,* Rom.8:15. Joh.1:12.

27. l. 4. l. 25. 1. 8.

IV. *Et inde* INSCRIPTIO LEGIS *in corda nostra.*

VI. A quo spiritu ac divino illius ductu *quarto* major ac perfectior Ecclesiæ istius quoque oritur *sanctitas.* Cum ejus sit *inscribere legem in corda fidelium*, Jer.31:33. atque illa veluti scripturam Dei sanctissimis notis perarare: *Qui estis epistola Christi, administrata à nobis, scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carneis,* 2.Cor.3:3. ut Lex jam non in saxo aut lapide tantum extet, & merè litera sit, sed pretiosioribus tabulis, intimisque cordis nostri fibris insculpta, ipsum nostrum animum vivam loquentemque legem faciat.

V. NOMINIS *Dei notificatio.*

VII. Sequitur *quintum* bonum, quod magis publicum erat, *Nominis Dei* in Ecclesia, atque hinc in universo mundo, *clara notificatio*: hoc est, virtutum, quæ nomen atque gloriam ejus absolvunt, Exod.34:6,7. uberior manifestatio; quæ non unquam alibi magis, quam in redemtionis opere patuerunt; ubi Deus omnem suam gloriam nudavit, cunctasque sapientiæ, justitiæ, ac misericordiæ suæ divitias ostendit, ac palam exposuit. Unde Christus, cujus adventu ac morte nomen illud Dei præsertim illustratum est, *nomen Dei nobis* edidisse ac *manifestasse,* Joh. 17: 26. *Patremque* hactenus mortalibus obscurum, luceque suâ impervium, *edisseruisse* traditur. Joh.1:18.

VI. PAX.

VIII. *Sextum* bonum, idemque externum & publicum, est *pax*, non *interna* solum cum Deo, per Christi sanguinem, per quem omnia pacata; cum in Veteri T. magis obtinerent induciæ, nec tam pax foret, quam pactio: *quem proposuit Deus propitiatorium per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter transmissionem peccatorum ante factorum in tolerantia Dei,* Rom. 3: 25. sed potissimum *externa*, extinctis populorum inimicitiis, nulloque amplius Gentium & Judæorum discrimine, quod mundum hactenus in duas magnas partes, duasque veluti civitates diviserat: *Ipse enim pax nostra, qui fecit utrumque unum, & intergerinum parietem solvit, inimicitiam — ad nihilum redegit; ut duos illos crearet in se in unum novum hominem, faciens pacem.* Eph.2:14,15. Cum Deus nunc sit omnibus idem; unusque omnium dominus; & una fides,

fides, & salus, & Ecclesia sit; gentesque ipsæ post longum repudium in Ecclesiæ sinum rursum receptæ sint: *Non enim est distinctio Judæi & Græci; nam idem est dominus omnium, dives in omnes qui nominant ipsum*, Rom.10:12. Quæ est illa *mundi hæreditas*, Abrahamo olim promissa. Rom.4:13.

IX. Sequitur tandem maximum bonum, quodque reliquorum omnium compendium habet, *libertas*. Quæ omnem illam veterem servitutem, omnemque ejus imaginem ac speciem longissime removens, Ecclesiam, per Christi sanguinem manumissam & verè liberam, omni prorsus dominatu, omnibusque dominis, præter Christum solum, liberat, statumque ejus beatissimum reddit. Multiplex enim in Vet.T. erat servitus, saltem quoad statum Ecclesiæ externum, multique domini: cum præter legem, quę plusquam maritali imperio peccatorem urgebat, ac terrebat, etiam homines, accepta ab ea potestatė, tanquam veteris sæculi principes ac dii, in gregem Domini, non sine injuria sæpe, dominarentur; quorum disciplinam Ecclesia perferre, subque ferulâ eorum gemere debebat. Quę cuncta veteris servitii mala nunc amota, soliumque deastrorum illorum eversum, Lexque ipsa pædagogico throno cedere, ac gratiæ potius subservire jussa est. VII. LIBERTAS,

X. Ita ut nunc omnimoda obtineat libertas. 1. Libertas videl. à superbo *Legis* dominatu, sævisque jussis, quibus peccatorem terrebat, & quotidianis diris exagitabat, ac tantum non enecabat. *Nam viro subjecta mulier, viventi viro devincta est per legem: quod si mortuus fuerit vir, liberata est à lege viri* — *Itaque fratres mei, vos quoque mortificati estis legi in corpore Christi* — *Nunc autem liberati sumus à Lege* &c. Rom. 7: 2, 4, 6. 2. Inde etiam ab ista mundi servitute, ac primis infantilis Ecclesiæ *elementis* liberati sumus, Gal. 4: 3, 9. *Dicit ei Jesus, mulier, crede mihi, quod veniat hora, quum neque in monte hoc, neque Hierosolymis adorabitis patrem.* Joh.4:21. 3. Libertas ab infinito illo & inexplicabili *Cæremoniarum* jugo & onere; quod non tam multitudine, quam tristi ac scævo significatu ac usu suo, Ecclesiam premebat. *Jugum* — *quod nec Patres nostri, nec nos potuimus ferre*, Act. 15: 10. Conf. Col.2:14. Gal.3:25. 4. Hinc quoque liberi sumus à *timore mortis*, cui olim obnoxii degebant fideles, juxta Hebr.2:15. *Ut liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.* conf.10:28. *Infringens quis legem Mosis, sine commiseratione, duobus aut tribus testibus, moritur.* Cujus rei exempla in Davide, Hiskia, aliisque sub V. T. *à varia servitute.*

vide-

videmus. Qui, cum omnes afflictiones, tanquam legis ſævientis verbera, ſerviles ſque notas, tum præſertim mortem immaturam horrere debebant. Qui terror non parum intendebatur, quod terrenum pignus, ac longævæ vitæ in terra iſta promiſſa à Deo accepiſſent; quo erepto, ac de manibus excuſſo, non poterant non lugere, & amarum tanquam ad irati Dei ſpeciem ingemiſcere. Cum nunc non uni terræ, tanquam glebæ, adfixi, eam vehementer adeo deamare, & tanquam ſacrum aliquid colere, & perpetuo tractare; iſtique pignori incumbere, & tantum non ſervire cogamur; ad quodvis calamitatum mortiſve impetum ſtupentes territique; ſed univerſa nobis tellus ex æquo patria & hoſpita, ac *cœlum* potius *civitas* noſtra ſit. Phil. 3: 20. & *gloriemur in* ipſis *afflictionibus*, Rom. 5:3. 5.Cumq; externis illis cærimoniis exercendis tunc præſiderent veteris Eccleſiæ principes, ac *patres carnis*, Hebr. 12: 9. & univerſa illa pædagogorum cohors; etiam hi, tanquam Eccleſiæ graves, & abolitis cærimoniis inutiles, remoti, & throno ſuo decedere juſſi ſunt. *Scriptum enim eſt, perdam ſapientiam ſapientum — ubi ſcriba, ubi inquiſitor hujus ſæculi?* 1. Cor. 1: 19. *Sapientiam vero loquimur in perfectis. Sapientiam autem non hujus ſæculi, neque principum hujus ſæculi abolendorum.* cap. 2: 6. Ita ut *Eccleſia* nunc non hominum, ſed ſolius *Dei vivi* peculium & cœtus ſit, 1.Tim. 3: 15. ac *cœlorum* quoddam *regnum*; in quo non aliud quam Dei nomen audiri debet; cum hæc nunc publica Eccleſiæ vox ſit, *Jehovah eſt judex noſter*; *Jehovah eſt Legiſlator noſter*, *Jehovah eſt Rex noſter, is ſalvat nos*, Eſai.33: 22. quo omnem hominum dominatum, omneſque dominos ac legiſlatores, quacunque ſpecie in plebem Dei graſſantes, & fidei legem ferentes, procul abſiſtere jubet. Igitur in regno cœlorum nec *angelis* ſubjicimur, Hebr.2:5. nec *œconomis* aut *tutoribus*, Gal. 4: 2. 6. Cui libertati, quo plenior, & ab omni humano nomine abſolutior foret, accedit ultimo libertas *à ſubjectione prophetarum*, juxta Jer. 31: 34. Hebr. 8: 11. *Et non docebunt amplius quiſquam proximum ſuum, & quiſquam fratrem ſuum, dicendo; cognoſcite Jehovam: nam omnes ipſi cognoſcent me, non minus parvus ipſorum, quam magnus ipſorum, ait Jehovah.*

XI. Quo loco duo docentur. 1. Non ſuperfore in Eccleſia amplius cathedram, collegium, aut locum aliquem, qui religionis metropolis & ſedes ſit; quæque cum auctoritate univerſam Eccleſiam doceat; atque à quo verba Dei haurire reliqui omnes neceſſe habeant, quaſi ad eam ſolam ea incorrupta perveniſſent. Qualis ex. gr. in Vet.T. fuit Hieroſolyma,

ma, ubi cathedra Mosis collocata erat, ad quam Christus etiam discipulos suos ablegat Matth. 23: 2, 3. *In cathedra Mosis sedent scribæ & Pharisæi; omnia igitur, quæ vobis dixerunt servare, servate & facite.* juxta Deut. 17: 9, 10. *Et venies ad sacerdotes Levitas — & indicabunt tibi rem judicii; & facies secundum id, quod indicabunt tibi ex eo loco, quem eliget Jehovah.* conf. Mal. 2: 7. Nunc enim nulli homini subjecta est Ecclesia, ob cujus nomen ac auctoritatem aliquid credere ac recipere debeat. *Et nullus glorietur in hominibus. Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollos, sive Cephas* &c. 1. Cor. 3: 21. *Pretio emti estis, ne fiatis servi hominum.* c. 7: 23. Cum *unctionem* nunc acceperint omnes; *nec opus habeant*, ut cum auctoritate aliquis *eos doceat*, 1. Ioh. 2: 20, 27. 2. Neque etiam restare amplius novi & hactenus inauditi verbi revelationem; qualis expectabatur antea, cum Messias nondum advenisset; cum multa adhuc explicanda, & clavi illa, quæ doctoribus credita erat, Luc. 11: 52. reseranda essent; doctrina enim Ecclesiæ nunc publica est, nec manet hominum certorum peculium, ut ex parte sub V. T. contigit. 3. Quibus *tertiò* additur, *omnes Deum cognituros, à parvo usque ad magnum.* Cui consonat Esai. 54: 13. Joh. 6: 45. *Et omnes filii tui discipuli Jehovæ.* Quæ Novi Test. prærogativa est. Sub V. T. enim pauci Deum verè cognoscebant; unde fidelibus de novo semper dici poterat, cognoscite Dominum. Quod nunc expositâ palam salutari doctrina, ac Ecclesia per Spiritum sponsi sui, quem aliunde petere cum Pontificiis opus non habet, de omnibus edoctâ, dici necesse non est. Quanquam profectu, ac quotidiana confirmatione in sacra doctrina opus sit. 1. Joh. 2: 24, 27.

XII. Atque in hisce consistit varia illa Ecclesiæ Novi Test. libertas; quæ & *satietatis*, Esai. 55: 1, 2. & *quietis*, Psal. 95: 11. Matth. 11: 28. nomine, oppositè ad Vet. T. sitim & lassitudinem, aliisque vocabulis appellatur: quam Pontificii tamen non una in parte violant, & contrario errore ipsi quoque Sociniani. Utrique enim (ut alias Romanæ Ecclesiæ theses, quibus veterem famem sitimque reducunt, & satiatam sitienti adjungere non verentur; diversasque illas servitutis apud ipsos species modosque omittam) servitutem hominum in Ecclesia retinuerunt. Illi quidem palam & apertâ fronte, dum novos legislatores, novas leges, ac cathedram in N. T. rursus erigunt. Hi autem aliâ viâ, dum Ecclesiam Christo, mero homini, subjiciunt; quem videl. ad summum in deorum nuncupatorum fastigio collocant; *de quibus scri-*

Cui libertati obluctantur Pontificii & Sociniani.

ptum est in lege, ego dixi, dii estis, Joh. 10:34. Quæ tamen appellatio sub N. T. cessat; *etenim licet sint dicti dii, sive in cœlo, sive in terra (ut sunt dii multi, & domini multi) nobis unus Deus est, Pater, ex quo omnia sunt, & nos ad ipsum; & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* 1. Cor. 8:5, 6. Diis istis *mortuis*, ac amotis, Psal. 82:6, 7. ac veteri isto cœlo convoluto, & cum diis suis decedere jusso.

XIII. Atque hæc præcipua illa Novi Test. bona sunt, quæ magnam partem angelico isto hymno, in ipsa Euangelii initiatione dicto, absolvuntur: *Gloria Deo in excelsis, & in terrâ pax, in hominibus beneplacitum,* Luc. 2:13. ac divinis Pauli ad Romanos verbis, c. 14:17. *Non est enim regnum Dei esca & potus, sed justitia, & pax, & lætitia, in Spir. S.* Unde & loci ad Hebræos, c. 8:6. sententia patet, ubi Apostolus meliora & potiora promissa Novo Test. præ veteri affirmat; quod de hisce similibusque bonis, quæ in hac vita Ecclesia nova præ veteri possidet, intelligendum est. Ut non necesse sit profano Socinianorum commento accedere, qui essentiale inter utrumque testamentum discrimen asserunt, ac de futuris & cœlestibus bonis Apostoli verba intelligunt; ac si in Vet. T. tantum terrestres promissiones obtinuissent. Quæ sæpius explosa sunt.

CAPUT III.

De Novi Testamenti initio.

Novi T. INITIUM.

I. Onstituenda tandem est Novi Test. veluti Epocha; verumque ejus *initium*, quo illud inceperit, ac veteris Test. servitus finierit, investigandum est. De quo nonnulla sententiarum est discrepantia, quæ tamen in consensum redigi facile potest.

variè inchoatum.

II. Quidam enim à Christi *nativitate*; alii à publico ejus *ministerio*; alii denique à *morte* ejus novi status exordium sumunt.

III. Quæ ita conciliari possunt: ut non unum momentum, sed aliqua latitudo ac spatium isti Ecclesiæ innovationi indulgeatur: &, primo ejus auspicio à Salvatoris adventu capto, Novum Test. per prædicationem ejus promulgatum; morte autem, ubi Veteris Test. vis propriè desiit, plenè ratificatum fuerit. *Et dixit ipsis Angelus, ne timeatis: ecce enim*

enim annuncio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quod natus ſit vobis hodie Salvator &c. Luc. 2: 10, 11. *A diebus Johannis Baptiſtæ uſque huc regnum cœlorum* βιάζεται *vim facit; & vim facientes rapiunt illud.* Matth. 11: 12, 13. *Et propter hoc Teſtam. N. mediator eſt, ut, morte obitâ* &c. Hebr. 9: 15. *Teſtamentum enim in mortuis firmum eſt; ſiquidem nunquam valet, quando vivit teſtator.* v. 17.

IV. Diſtingui etiam debet *vis* ipſa Novi T. ab ejus *promulgatione.* Ac vis quidem Novi Teſt. in morte ac expiatione Chriſti ſita eſt; promulgatio autem ſæpius, & per partes facta eſt; præcipuè autem, plenè ac ſollemnem in modum in die pentecoſtis, cum Novi Teſt. ſtatus publicè inauguratus, ac auſpicia ejus cœleſti miraculo conſecrata ſunt.

V. Pariterque diſtingui neceſſe eſt initium Euangelii ab initio Nov. Teſtamenti. Illud enim mox à nativitate Chriſti cœpit, cum adventus ejus protinus Euangeliſari cœptus eſt, Luc. 2: 10, 11. Hoc de jure in morte potius ejus collocandum eſt. Eo uſque enim Veteris T. vis ac rigor adhuc obtinebat; omniſque ejus cultus neceſſarius erat; ac Judaicæ gentis præ reliquo mundo ſanctitas perdurabat; quæ Veteris T. vim oſtendebant. *Si offeras donum tuum in altari* &c. Matth. 5: 23. *Abi, oſtende te ipſum ſacerdoti, & offer donum, quod juſſit Moſes, ipſis in teſtimonium,* c. 8: 4. *Ad viam gentium ne eatis, neque ingrediamini urbem Samaritanorum; abeatis vero potius ad oves domus Iſraëlis, quæ perierunt.* c. 10: 5, 6. Sub Novo Teſt. autem contigit illa Euangelii prædicatio, quæ facta eſt per Apoſtolos poſt aſcenſionem Chriſti, qua Euangelium ἐβεβαιώθη, Hebr. 2: 3.

VI. Atque hinc jam antiquationis quoque Veteris T. conſtitui epocha poteſt; quæ duos gradus habet. De jure enim illud in morte Chriſti abolitum fuit, quâ Novum Teſt. initiatum ac firmatum eſt: de facto autem non niſi ſpatio aliquo, per prædicationem Apoſtolorum, deſtructum; tandemque à Deo ipſo, everſo urbe & templo, quo ſolo ille Eccleſiæ ſtatus nitebatur, funditus everſum eſt. *quæ etiam ratio antiquationis Teſt. Vet.*

VII. Decidi quoque hinc poteſt quæſtio de *Iohanne Baptiſta*, ad quæ nempe tempora miniſterium ejus referendum ſit, ac cujus teſtam. miniſter fuerit? Si enim de epocha temporis quæratur, indubium eſt, vigente adhuc Vet. T. ipſum miniſterio ſuo functum: ſi vero ipſum ejus miniſterium conſideretur, illud ad Nov. Teſt. unicè pertinebat, cujus ſolius miniſter fuit; cum adventantis, jamque affulgentis iſtius lucis ac diei, nuncius, præco & phoſphorus fuerit. Ut perperam Ponti- *Quò referendum ſit miniſterium Iohannis.*

ſicii, aliique, eum Nov. Teſtam. miniſtrum negent; atque inde etiam baptiſmo ejus derogent. Cum miniſterium ejus prorſus Euangelicum fuerit. *Hic* (Iohannes) *venit in teſtificationem, ut teſtaretur de luce, ut omnes crederent per ipſum,* Joh. 1: 7. *Poſtridie videt Johannes Jeſum venientem ad ſe, & dicit; ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi,* v. 29.

LOCUS TRIGESIMUS SECUNDUS

DE

Adventu Meſsiæ, Jeſu Nazareni.

CAPUT IV.

De prodromo Meſsiæ, Iohanne Baptiſta.

Oeconomia N. T.

I. HIſce prædelibatis, ſequitur conſideranda ipſa Novi Teſt. œconomia, in univerſo ordine ac ambitu ſuo. Cujus hæc quatuor primaria erunt capita, 1. de *Meſſia.* 2. de *Beneficiis Meſſiæ.* 3. de *Sacramentis.* 4. de *Eccleſiâ.*

primum caput eſt de MESSIA.

II. *Meſſiam,* quod præcipuum œconomiæ hujus caput eſt, quo ſolo omnis iſte Eccleſiæ ſtatus nititur, conſiderabimus, 1. quoad *adventum.* 2. quoad *perſonam,* ac 3. *ſtatus* illius.

Cujus prodromus IOHANNES *Baptiſta.*

III. *Adventum* Meſſiæ præcedit ipſius *prodromus, Johannes Baptiſta*; cujus cum *perſona,* tum *miniſterium* ſpectandum eſt.

Illius ortus.

IV. *Johannes,* à miniſterio *Baptiſta* dictus, ſacerdotali genere fuit, patre Zachariâ, & matre Elizabethâ. A quibus, in tanta ætate, non ſine miraculo genitus, majoris in Chriſto miraculi rudimentum fuit; qui virgineo ex utero nulla viri opera progerminaret. Luc. 1: 5, 7. Meminit ejus non ſine honore Joſephus, aliique Hebræi auctores.

prædictus in V.T.

V. Adventus miniſteriumque ejus longè ante prædicta ſunt. Ut ex iſta etiam phoſphori luce ac radiis ſol juſtitiæ agnoſceretur. Ac præconem hunc deſignat Malachias, c.4: 5. *Ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Jehovæ, magnus ille & terribilis.* Ac concionantis vocem in deſerto audiri facit Jeſaias, cap. 40: 3. *Vox clamantis*

exſtat

[illegible] eius dat testimonium Joseph. Antiq. 5[illegible]
et [illegible] [illegible] 40h. [illegible] [illegible]

exſtat *in deſerto*: vacuam facite ~~*viam Domini, rectificate in ſolitudine*~~ *viam Domini, rectificate in ſolitudine viam munitam Deo noſtro.* Quę oracula ad Johannem applicant Euangeliſtæ, Matth. 11:14. *Et, ſi velitis ipſum accipere, hic eſt Elias, qui venturus erat.* & Luc. 1:17. *Et ipſe prægredietur coram facie ejus in ſpiritu & potentiâ Eliæ, ut reducat corda patrum ad filios, & inobedientes* ἐν φρονήσει δικαίων *in ſenſu juſtorum.* Quod Malachias dixit, *cor filiorum ad patres ipſorum*, id eſt, ut eadem ſentiant ac credant de juſtitia Dei, quæ patres ipſorum fideles crediderunt. & Matth. 3:3. *Nam hic ille eſt, de quo dictum eſt per Eſaiam Prophetam, dicentem, vox clamantis in deſerto* &c.

VI. Abſolvitur miniſterium Johannis hiſce tribus: prædicatione reſipiſcentiæ, quæ ipſi peculiaris erat; baptiſmo; denique inſigni teſtimonio Chriſto publice perhibito. Miracula enim ac ſigna nulla ipſe edidit, quanquam aliqua circa nativitatem ejus facta ſint: *Et multi veniebant ad illum, & dicebant, Johannes quidem ſignum fecit nullum: omnia autem, quæ dixit Johannes de hoc, vera erant*, Joh. 10:41. Ne videlicet putaretur ipſe eſſe Chriſtus & Meſſias. ***& miniſterium.***

VII. 1. Erat *reſipiſcentiæ præco. In diebus illis aderat Johannes Baptiſta, prædicans in deſerto Judææ, & dicens; reſipiſcite, appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. 3:1, 2. Quæ unica ad regnum Chriſti præparatio erat. Dum non ſolum depravatos populi mores ſeveriori diſciplina emendaret; ſed præſertim falſas iſtas de juſtitia ſententias, omneque Phariſæorum virus ac venenum ex auditorum pectoribus auferre niteretur. Unde & illorum hypocriſin, & perverſum legis ſtudium, triſteſque quas vultu portendebant ſanctimonias non leviter ſæpe perſtrinxit & jugulavit. Quam exhortationem ad pœnitentiam ſingulari vitæ inſtituto, ac perpetuâ veluti cenſurâ comprobavit. ***Quod erat, I. in prædicatione reſipiſcentiæ.***

VIII. 2. *Baptiſabat.* pro more Judæorum, proſelytos ſuos aqua luſtrantium. Nec differebat illa lotio, niſi reſpectu circumſtantiarum duntaxat, à Chriſti aut Apoſtolorum baptiſmo: cum & divinam auctoritatem haberet; & ritus, reſque ſignificata ac ritu illo obſignata, utrobique eadem forent. Non alios enim tingebat, quam qui abjectis vanis ac inanibus illis, quibus hactenus inſueverant, Meſſiæ jamjam venturi fidem profiterentur, inque eum ſpes ſuas omnes dirigerent. *Ego quidem baptizo vos aqua ad reſipiſcentiam, qui vero poſt me venit — ipſe vos baptizabit in Spir. S. & igne.* Matth. 3:11. *Iohannes baptizavit baptiſmum reſipiſcentiæ, populo dicens, ut credant in eum, qui poſt ipſum veniret,* ***II. Adminiſtratione Baptiſmi.***

id eſt, in Chriſtum Jeſum. Act. 19: 4. Quod & noſtri baptiſmi myſterium eſt. Unde & ritus ille in Eccleſia conſervatus, & à Chriſto ac Apoſtolis ejus ſimiliter uſurpatus fuit.

IX. Ut inique nimis Pontificii Baptiſmum Johannis minuant, aquaſque ejus (ut Tertullianus olim locutus eſt) *viduas*, & infœcundas, nec Spiritu S. fœtas, mentiantur: quo majori videlicet virtute Chriſtiani baptiſmi undam impraegnent; cujus efficaciam ſuperſtitioſè, & ultra quam fas eſt, augent, ut poſtea videbimus.

III. *Teſtimonio Chriſto perhibito.*

X. 3. Denique illuſtre Chriſto *teſtimonium* præbuit, & præſentem divino elogio ornavit: cum *perſonæ* dignitatem, tum præſertim *munus* ipſius magnificis verbis extollens; utpote *cui* ipſe *indignus* foret *qui calceos miniſtraret*, Joh. 1: 27. Matth. 3: 11. quique ſolus foret agnus verus ille & incontaminatus, *agnus Dei*, tot agnorum balatu & cruore in templo vocatus & poſtulatus, *qui* ſolus *peccata mundi ablaturus* & expiaturus foret. Cujus teſtimonii auctoritatem ne quis elevaret, ad iſtud uſque tempus Johanni Chriſtus dè facie ignotus erat; dumque forte concionanti præſens adſtaret, à Spir. S. monſtratus, ac, addito divinitus ſigno, agnitus & univerſo cœtui oſtenſus fuit. *Et ego neſciebam eum, ſed qui miſit me ad baptizandum aquâ, ille mihi dixit; ſuper quem videris Spiritum S. deſcendere, & manere ſuper eo, hic eſt, qui baptizat in Spir. S.* Joh. 1: 33.

XI. Atque hoc fuit miniſterium Johannis, prophetarum omnium maximi, ac euangeliſantium primi. *Sed ad quid videndum exiiſtis? prophetam? certe, dico vobis, etiam majorem propheta.* Matth. 11: 9. *Omnes enim prophetæ & lex, uſque ad Johannem prophetarunt*, v. 13. Quo ille expleto, Chriſto deceſſit, ac Veteris T. cœlum clauſit. Ut albeſcente aurora fieri videmus, cum languentes aſtrorum ignes ac emorientia ſidera cogit lucifer, & cœli ſtatione noviſſimus exit, ut ſoli in ſuo regno integer locus ſit. *Illum oportet creſcere, me vero minui.* Joh. 3: 30. Quare qui *in regno cœlorum minimus* eſt, *major* & beatior *Johanne* dicitur Matth. 11: 11.

C A-

Cfr. Mornaeus de verit. rel. c. 14 Christ[illegible]
contra Judaeos.

CAPUT V.

De adventu Meßiæ.

I. JOhannem præconem ac prodromum excipit *Meßias* ipse: de quo duo impræsens probanda sunt: 1. in genere, Messiam jam advenisse. 2. in specie, Jesum Nazarenum esse verum Messiam. *Meßiæ* ADVENTUS

II. *Meßiam*, qui Græce χριστὸς, Latinè *unctus*, (quæ appellatio bis in Vet. bis in Novo instrum. occurrit, Psal.2:2. Dan.9:24. Joh.1:42. & 4:25.) advenisse, ex generali argumento patet, à certitudine divinarum prædictionum & promissionum desumto; in quibus Deum falli, vel fallere velle impossibile est. De Messia autem talia oracula extare adeo manifestum est, ut universa prophetarum cohors, facto veluti cinno, ipsi testimonium perhibeat; idque præcipuum illorum munus fuerit; ipseque unus oraculorum omnium compendium & finis sit. Ut omnem illorum fidem laborare, omnemq; eorum intellectum ac explicationem perire, demto ac obscurato hoc religionis capite, necesse sit. Quod ex infelicibus Judæorum conatibus patet, qui, Christum in plerisque prophetiis non videntes, frustra illas tentarunt, & ne unius quidem capitis sinceram explicationem dederunt; cum *testimonium Christi* sit *Spiritus prophetiæ*. Apoc. 19: 10. conf. 1.Pet.1:10,11,12. *ostensus ex prophetarum vaticiniis generatim:*

III. Illustriora autem de adventu ejus vaticinia, ac temporis characterem exhibentia, sunt hæc: 1. Jacobi in ipsa morte oraculum, de Messiæ, ante reip. ac Ecclesiæ Judaicæ finem, adventu: *Non recedet sceptrum*, vel tribus, *ex Juda, & legislator*, vel doctor legis, *ex medio pedum ejus, donec veniat Siloh, cui erit obedientia populorum*. Gen. 49: 10. De quo supra egimus. 2. *Haggæi* diserta prædictio, de ipso venturo, stante templo illo, quod tum struebatur; quodque præsens olim incoleret, ac priori æde longè augustius redderet. *Et commovebo omnes gentes, & accedent ad desiderium omnium gentium, & implebo domum hanc gloria, ait Jehovah, Deus exercituum* —— *major fiet gloria domus hujus posterioris quam prioris* &c. cap.2: 8,9. 3. Cui concinit *Malachias*, prophetarum ultimus, qui illum præ foribus adstantem tantum non inclamat, & ad templum suum invitat, cap. 3: 1. *Ecce ego mitto angelum meum, ut vacuam* *speciatim ex dictis Gen.*49:10 *Hag* 2: 7,8. *Mal.* 3: 1.

cuam faciat viam ante me: & derepente veniet ad templum ſuum Dominus ille, quem vos quæritis, & angelus ille fœderis, quo vos delectamini; ecce venit; dixit Jehovah, Deus exercituum. Venturus ergo erat ſtante templo ſecundo; nondum abolitis paſtoribus & principibus, Eſai.49:7. qui tamen mox abolendi erant, Zach.11:7,8. Non debuit Damaſcus caput Judææ fieri, antequam naſceretur Immanuel, Eſai.8:14. Et debuit
Dan. 2: 44. in pace naſci, & omnibus bonis rebus abundante terra. ibid. 15. 4. *Danielis* expreſſa oracula; qui non ſolum, poſt regnorum illorum, quorum fata & exitum deſcripſerat, finem, regnum Meſſiæ æternum inducit; cujus in cætera omnia foret imperium; cum non uno mundi cardine claudendum, ſed toto orbe extendendum eſſet; quod partim eventu ipſo probatum, partim adhuc in fatis concluſum eſt: cap. 2: 44. *Et in diebus regum illorum eriget Deus cœli regnum, quod in ſæcula non corrumpetur; & regnum ejus populo alii non relinquetur; comminuet & con-*
& 9, 24, 25, 26, 27. *ſumet omnia hæc regna, & ipſum ſtabit in ſæculum.* Sed & nono capite, altiori ore ſonans, digitis omnium veluti ad calculum aptatis, ipſa venturi Meſſiæ tempora digerit & numerat; ac juxta captivitatis, in qua Eccleſia degebat, periodum, ſeptuaginta quoque annorum ſeptimanas ponit; intra quas prophetia omnis finiri ac impleri deberet. *Septimanæ ſeptuaginta deciſæ ſunt ſuper populo tuo, & ſuper urbe tua ſancta, ad coërcendum defectionem, & ad conſummandum peccata, & ad expiandum pravitatem, & ad adducendum juſtitiam æternam, & ad obſignandum viſionem & prophetam, & ad ungendum ſanctum ſanctorum* &c. cap. 9: 24, 25. Quod tempus rurſus in tres periodos diſtinguit. Quarum prima ſeptem hebdomadarum, ſeu 49. annorum eſt: quo tempore ſancta urbs & templum reſtauranda forent, quamvis ſummis in anguſtiis. Altera ſexaginta duas ſeptimanas, ſive annos 434. complectitur, ſecundo urbis ac reipubl. illius ſtatui futuro, in quo eam inventurus eſſet Meſſias, deſtinatos ac dimenſos. Tertia unius ſeptimanæ eſt; quæ Meſſiam oſtenderet, ac rurſus tolleret; inque urbis ac reipubl. iſtius funere ac excidio æterni ipſius regni fundamenta collocaret. *Et cognoſce, & animadverte ab exitu ſermonis de reducendo, & de ædificandis Hieroſolymis, uſque ad unctum principem ſeptimanas ſeptem, & ſeptimanas ſexaginta duas; quibus denuo ædificabuntur quoad forum & foſſam; & in anguſtia erunt quædam tempora; & poſt ſeptimanas illas ſexaginta duas exſcindetur unctus, & non erit ipſi quicquam; & urbem & ſanctum corrumpet populus principis advenæ, & finis ejus erit cum exundatione, & uſque ad finem*

x consule cap. 27. huius libri.

finem belli decisæ sunt desolationes. Corroborabit quidem fœdus multis septimana una. Sed in medio septimanæ ipsius abolebit sacrificium &c. cap. 9: 25, 26, 27. Nec vero de scrupulis Chronologicis hic quæstio est, sed de sæculis integris; cum, ut vel latissimè hæc tempora ordinentur, jam ante quindecim sæcula ea expiraverint. Ut certo certius sit Messiam jam dudum advenisse.

IV. Nec leve est argumentum, quod ab ipso *populi Judaici statu* desumitur. Satis enim constat Messiam ad *populum* illum, in tribus ac familias suas distinctum; ad *terram* illam; ad *templum* denique, in quo quotidiano cultu expectabatur, venire debuisse. Nunc autem Judæi nec *populus* sunt, cum rempublicam non habeant: nec à *gentibus discreti* ac separati, ut olim; sed iis partim immisti, partim toto orbe exules ac vagi in asperrima fortuna degunt: nec discretas *tribus* ac familias habent; cum genealogiis suis dudum caruerint; ut, si vel veniat ipsorum Messias, nulla nota ab ipsis agnosci posset: nec etiam *terram* suam habent; in qua tamen sola Messiam expectare debebant; quod præcipuum mysticæ illius terræ decus erat: nec denique *templum* amplius possident; omnisque ille cultus, qui figurando Messiæ solum serviebat, ac adventuri olim pompa & comitatus erat, non viso ipso desiit, & tantum non in mendacium ac ludibrium vertit; illeque, tamdiu expectatus, totque umbris expressus, Rex Ecclesiæ ad locum istum nunquam venit. Quæ omnia certe à misera gente attentius pensitari debebant, ut vel ex sese ipsis suoque statu errorem ac perfidiam suam agnoscerent.

Ex confuso reipub. & populi Iudaici statu.

V. Quam enim alioquin causam dicent, cur tot sæculis, à Deo neglecti, tam duris fatis exerciti, tam latè sparsi ac exules, universo generi humano adeo sævum ludibrium debeant? præsertim cum tam anxiè Messiam suum expectent, & quotidianis votis ac precibus vocent ac fatigent, nec revera adeo probrosi, vel idolorum cultu aliisve gentium vitiis fœdi sint, ut olim majores ipsorum. Ut certe aliam causam subesse necesse sit, quæ populum hunc, Deo olim perdilectum, miserè adeo errare sinat. Quæ non alia est, quam veri Messiæ flagitiosa rejectio ac cædes, & à vera fide apostasia, in qua ad hodiernum usque diem perseverant. Unde fata ipsis sua perpetim agitanda, pœnæque, quas Moses olim præsago ore cecinit, ad ultimum usque tempus exantlandæ manent.

VI. Quibus addimus proprias *Judæorum confessiones*. Ex quibus imprimis celebris est domus Eliæ traditio, quæ mundi tempora in tres periodos distribuit, omnemque ejus ætatem sex annorum millibus concludit,

& propriis ipsorum confessionibus.

cludit, ac poſtremos bis mille annos Meſſiæ regno tribuit. Eſtque hæc, ut alia ipſorum præteream, communis apud illos ſententia, impletos jam eſſe omnes terminos, nec aliunde univerſum negotium, quam à pœnitentia boniſque operibus dependere.

Generalis Judæorum exceptio ſublata.

VII. Non aliud autem crebrius contra hæc omnia excipiunt, quam Meſſiæ adventum, utcunque poſtulantibus ipſum prophetiis, ac tantum non laborante tot oraculorum fide, propter peccata differri, tum ſua, tum præſertim quæ majores ſui ſub utraque domo commiſerint. Ad quod reſpondemus. 1. Agi hic non de hoc vel illo vaticinio obſcuriore, ſed omnium prophetarum ac prophetiarum fide; quæ ad hunc terminum omnes ſpectant, factoque conſenſu, uno omnes ore, hoc Meſſiæ regnum, ſequentemque Eccleſiæ ac mundi ſtatum, canunt. Ut nulla univerſæ prophetiæ certitudo ac veritas ſuperſit, ſi in hoc capite, à quo reliqua omnia dependent, ea non præſtetur. Ut levi adeo exceptione tranſmitti hæc non debeant. 2. Nec Deus, ſi quid boni olim promiſit populo, ob peccata illius unquam intermiſit; ut ex illuſtribus ex Ægypto ac Babylone liberationis exemplis patet; quam cum longe ante, additis annorum ſpatiis ac numeris, prædiceret, non ultra terminum moratus eſt, ſed ipſo annorum fine promiſſa ſua præſtitit; etſi populus tunc non minus peccatis onuſtus foret, ac nunc. *Fuit vero exactis quadringentis triginta annis, fuit, inquam, eodem ipſo die, ut egrederentur omnes exercitus Jehovæ.* Exod. 12:41. conf. Gen. 15:13. *Nam ſic dixit Jehovah, ſimulac impleti fuerint Babylone ſeptuaginta anni, viſitabo vos; & faciam, ut exſtet ſuper vos verbum meum bonum, ut reducamini* &c. Jer. 29:10, 11. Ut ſimiliter in palmaria hac promiſſione, in qua univerſæ gentis bonum ſitum eſt, illud fieri, nec ultra 16. ſæcula ea negligi, ac tanti promiſſi fides labefactari debuerit. 3. Et an non hoc colore fieri poſſit, ut magna hæc promiſſio nunquam impleatur, atque univerſæ Eccleſiæ, à condito uſque mundo, in Meſſiam fides ac religio fruſtra ſit? Semper enim populus hic non prorſus ab omni ſcelere liber erit; atque inde ſi dependeat, ſemper differri Meſſiæ adventum oportebit. 4. Nec de corporali ac externo aliquo liberatore ac liberatione ſermo eſt, qualem illi expectant, & ob populi peccata cunctari ajunt: ſed de ſpirituali ſervatore, quo ſolo fides ac conſolatio Eccleſiæ nititur: quique adeo peccatis retardari non poteſt, ut ad ea averruncanda ac tollenda & populum ſuum mundumque univerſum ab erroribus ac ſceleribus convertendum, præcipuè venturus dicatur. *Et dabo illis cor unum, & ſpiritum*

novum

novum dabo in medio ipsorum &c. Ezech. 11:19,20. *Et erit illo die, ait Jehovah Deus, exscindam nomina idolorum ex terra, & non memorabuntur amplius; atque etiam prophetas & spiritum impuritatis faciam transire ex terra*, Zach. 13: 2. *Ut convertat cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres ipsorum.* Mal. 4: 6. 5. Unde non conditionaliter, si populus omni labe purus, ac Deo dignus foret; sed absolutè ille promissus est, tanquam certo venturus, nec ultra terminum tardaturus. Non enim, si incertus ejus adventus fuisset, fides Ecclesiæ tot sæculis in eum ferri potuisset. Quin & præcisum adventus ejus tempus designatum, variisque, ut ante vidimus, characteribus expressum fuit. Quod in conditionali promisso locum non habet. 6. Peccata autem Judæorum quod attinet; hoc unicum revera & summum eorum crimen est, quod tempore suo venientem Salvatorem repudiarunt, & contumeliosè tanquam pseudo-prophetam & magum obtruncarunt; inque eo scelere etiam hodie perseverant, ac quotidianis precibus ac execrationibus nomen ejus dispuunt & blasphemant. Hinc longa ipsorum captivitas.

CAPUT VI.

De Iesu Nazareno Messia.

I. PEracta disputatione de Messiæ adventu, jam in proclivi est ostendere, non alium eum esse quam *Jesum Nazarenum*; cum non solum alius nullus aliqua cum specie pro Messia hactenus sese gerere, atque mundo sui fidem facere potuerit; sed vero in Jesum nostrum illa omnia conveniant, quæ de Messia unquam prædicta ac præfigurata fuerunt. Quod tum ex iis, quæ *ortum* ac nativitatem ejus spectant; tum, quæ ipse inter homines & *fecit & docuit*; denique ex illis quæ *post exitum ejus in mundo consecuta* sunt, manifestum fiet.

JESUM NAZARENUM *Messiam promissum esse, confitcitur quadruplici argumento.*

II. 1. *Ortum* ejus quod spectat: natus fuit, quum *venisset temporis plenitudo*, Gal. 4: 4. quum *venisset annus assertorum* Dei, Esai. 63:4. illo *temporis* articulo, quo prophetæ Messiam venturum cecinerant; quoque Ecclesia, post longum desiderium, salvatorem suum singulis momentis expectabat. Cum fatorum stamine detexto, illa jam sese aperire, ac Messiam terris ostendere deberent. De quo tempore modo vidimus.

1. Ex ratione ortus & nativitatis ipsius; respectu temporis.

Loci III. Natus etiam eſt illo *loco*, quem Proheta Michæas Mariæ puerperio, ac Domini noſtri cunis, tot ſæculis ante deſignaverat. *At tu Bethlehem Ephratah, parva es, ut ſis inter familias Judæ? ex te mihi prodibit judex, ut ſit dominator in Iſraële, cujus egreſſiones ſunt ab initio, à diebus ſæculi.* cap. 5: 1. Ubi natus Jeſus noſter, non humano conſilio, ſed occulta manu ducentibus fatis, ac Chriſto naſcituro diverſorium metantibus. *Exiit enim edictum à Cæſare Auguſto —— & aſcendit Joſeph & Maria in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem.* Luc. 2: 1. Nunc autem fruſtra ille locus in Judæa quæreretur.

Familiæ. IV. Natus itidem eſt è tribu *Juda* atque è *Davidis familia*, cui tantus olim hæres deſtinabatur. Quod adeo ἐξαγώνιον eſt, ut nec ipſi Judæi refragentur, qui ipſum *propinquum regni*, h. e. regiæ ſtirpis ramum appellitant.

Matris. V. Tandemque ex intemerato *virginis* ſinu, puriſſimi inſtar floris progerminavit, ut Eſaiæ oraculum agnoſceremus: *Ecce virgo concipit, & parit filium, & vocabit nomen ejus Immanuel,* id eſt, nobiſcum Deus. cap. 7: 14. Ubi de Meſſiæ è virginali utero exortu agi, nec ipſis Judæis olim ignoratum fuit. Recentiores tamen magiſtri prænobile hoc vaticinium carpere, quam patrum ſuorum fidem ſequi, ac Meſſiæ elogia agnoſcere malunt. Hæc enim ipſorum exceptio eſt; cum regi ſignum propinquæ liberationis exhibeatur, non de longinquo Meſſiæ ortu cogitandum; nec de Meſſiæ matre, ac divino ejus partu, ſed de prophetæ uxore; nec adeo de virgine, ſed de conjugatâ, ſermonem eſſe: cum illa etiam vocis עלמה acceptio ſit. Qui ſubleſtus color eſt. Nam 1. non inſolens Deo eſt, ingentium promiſſorum commemoratione minorum fidem adſtruere; præſertim ubi majora illa ſine minorum fide non conſiſtunt. Quæ præſentis loci ratio eſt. Cum enim Meſſias è regia Davidis ſtirpe oriri olim deberet, idque durante illa republica; manifeſtum eſt, nec terram illam, cui prolixe adeo Rex Achaz metuebat, in poteſtatem hoſtium prorſus concedere, nec domum Davidicam penitus extirpari potuiſſe. Qui oraculi iſtius ſcopus erat. Et revera maximo illo Judaicæ gentis promiſſo, ac veluti peculio, in rebus dubiis ac aſperis confirmari piorum animi non vulgariter poterant. Cum exinde ſeſe Deo peculiariter curæ eſſe æſtimare ſatis poſſent. 2. Contra in prophetæ uxorem vaticinii iſtius pondus non congruit; cum non magnum ſignum ſit, mulierem de viro accipere, & parere. Nec in filium ejus cadunt elogia iſta *Immanuëlis*, ac *Domini terræ* illius; quæ altero capite Propheta ſub-

ſubnectit. 3. Quod autem de עלמה excipiunt, pariter infirmum eſt: cum vox illa in Scriptura ſemper uno illo virginis ſignificatu accipiatur.

VI. 2. Sequuntur illa, quæ Jeſus & *fecit*, & *docuit*, & *paſſus* eſt, dum in terris ageret. quæ adeo magnifica, adeo Deo digna, Joh. 7:17, 18, 19. denique Moſi & prophetiis omnibus adeo concinna fuerunt, Joh. 5:45, 46. ut nullum dubium ſuperſit, quin ille qui talia patravit, totque Meſſiæ notas & characteres geſſit, revera Meſſias fuerit. Impoſſibile enim eſt impoſtorem aliquem eopſe tempore, quo Meſſias expectabatur, Eccleſiæ fucum facere, ac Meſſiæ imagine ac habitu ſe oſtentare, omniaque quæ de ipſo prædicta erant implere; niſi prophetarum oracula fortuito, ac ab alienis perſonis adimpleri poſſe putemus; omnemque illorum fidem, ac Dei in mundo ac Eccleſia ſua providentiam tollamus. De Jeſu vero noſtri doctrina, miraculis ac morte, paſſim ex hiſtoria Euangel. conſtat. Vide potiſſimum Luc. 4:21, 22. *Spiritus Domini ſuper me eſt. Quia unxit Jehovah me ad Euangelium nuntiandum manſuetis. Miſit me ad obligandum confractos corde, ad prædicandum abductis in captivitatem libertatem, & vinctis acutum viſum.* Conf. Eſai. 61:1. *Multi vero ex populo crediderunt in ipſum. Et dicebant; Chriſtus, quum venerit, nunquid plura ſigna his faciet, quæ hic fecit?* Joh. 7:31. *De Jeſu Nazareno, qui erat vir propheta, potens in opere & ſermone coram Deo, & omni populo*, Luc. 24:19. Vid. Matth. 11:4, 5. conf. Eſai. 11:1. *Et exibit virga ex trunco Jeſſe — & quieſcet ſuper ipſo ſpiritus Jehovæ, ſpiritus ſapientiæ & prudentiæ, ſpiritus conſilii & fortitudinis, ſpiritus cognitionis & timoris Jehovæ.* Act. 17:3. *Aperiens Scripturas*, & *clare proponens, quod Chriſtum decuit pati, & reſurgere ex mortuis* &c. conf. Pſal. 22. & 69. Eſai. 53. Zach. 9. & 12.

II. *Ex doctrina & rebus geſtis illius.*

1 f. Cap. 13:

VII. 3. Denique eandem rem confirmant illa, quæ Jeſu noſtri prædicationem *in mundo conſecuta ſunt*. Non enim ipſe ſolum ſublimis in cœlum aſcendit; deque iſta ſede etiamnum mundum ac Eccleſiam moderatur; quod clariſſimis eventis à Novi Teſt. incunabulis ad hunc uſque diem patuit: ſed & in mundo agnitus, publiceque pro Meſſia acceptus eſt; genteſque, ut de ipſo prædictum erat Pſal. 20. & 22. & 117. Eſai. 42. & 49. miſſis idolis, Deo ſubditæ & ad fidem ejus converſæ ſunt. Quod certe maximum Dei in mundo opus à Meſſia ſolo expectari poterat. Nec enim mundi converſio falſæ cuidam doctrinæ ſine piaculo accepta referri poteſt.

III. *Ex iis quæ illum conſecuta ſunt.*

conf. 1 Joh. 5:18.

 VIII. 4. Tan-

IV. Ex ipsorum Judæorum testimonio.

VIII. 4. Tandem & Jesu nostro *testimonium* dant, non *Josephus* solum, Antiq. l. 18. c. 4. cujus testimonium falsitatis nondum demonstrationibus convictum est, non magis quam elogium, quod idem scriptor Johanni Baptistæ & Jacobo justo, fratri Domini, perhibet; sed & Judæi reliqui; ipsique Talmudici; quamquam admistis falsis multis & horrendis; per quas tamen blasphemias veritatis radii quidam interlucent. Quale est, quod Mariam meretricio cognomento, Stadam; & Josephum, cui juxta veteres Pantheri nomen, Pandiram indigitant. Narrant præterea ipsum magicas artes in Ægypto didicisse, atque ita mirabilia patrasse: veteri calumnia: *Pharisæi autem dixerunt; in principe dæmoniorum ejicit dæmonia*, Matth. 9:34. conf. 12: 424. Quæ tacita miraculorum ejus confessio est. Ita denique in Talmude *regni propinquus* fuisse, ac *vespera paschatis, propter præstigias* & *apostasiam* (h. e. miracula, quodque Deum Israëlis vocaret Patrem suum) *suspensus* legitur.

CAPUT VII.

Judæorum in hoc capite errores.

JUDÆORUM *in Messia agnoscendo cæcitas, eorumque errores.*

I. Tque ita veritas abunde patet, & *quem scripsit Moses in lege, & prophetæ, invenimus, Jesum, filium Josephi à Nazareth*, Joh. 1:46. Contra quem Judæorum natio tamen oculos claudit, atque animum suum ingenti odio obfirmat, & lucis istius radios ac tela tandem omnia in se extinguit: partim perversis de Messia ipso thesibus ac commentis, quæ eos aberrare faciunt ne verum unquam Messiam inveniant; partim nugacibus quibusdam contra Christum nostrum objectamentis & exceptiunculis; denique & à pseudo-Messiis suis sæpe decepti & ludibrio habiti.

1. Circa Messiam in genere.

conf. 631 l. 11-12.

II. *Circa Messiam ipsum*; quanquam aliqui ipsum Hiskiæ tempore jam olim venisse; alii pridem natum, & hodieque in mundo agere, sed dissimulato oris habitu, ut agnosci nequeat, testentur; manet tamen hic fidei Judaicæ articulus, expectandum Messiam, adventumque ipsius quotidianis votis ac precibus flagitandum. Quanquam illum, præ pudore, ac ne mundo iterum ludibrium debeant, ad finem ferme mundi, ac rerum omnium consummationem rejiciant.

III. Messiam autem suum faciunt duplicem; unum filium Josephi, ex

ex tribu Ephraim, qui in prælio contra Gogum occubiturus sit; alterum Davidis filium, victorem perpetuo & felicem: quod, ad oracula, quæ de utroque Messiæ statu, cum humili, tum glorioso, agunt, evitanda, excogitatum, & Scripturæ, & veterum Judæorum fidei, qui unicum tantum Messiam expectarunt, apertè refragatur.

IV. Revera autem nihil magni ac divini ab ipso expectant, cum regem solum terrenum faciant, qui Judæorum gentem, post longum exilium, liberaturus; ipsisque, paulo ante mundi interitum, terram, templum ac sceptrum suum redditurus; ac 40 circiter annos imperaturus sit. Quæ etiam ipsis Messiæ nota ac character est: non doctrina cœlestis, vel miracula: sed felicitas externa, belli gloria, gentis liberatio &c. Ut si quis inter eos vir insignis oriretur, qui ipsos liberare, ac in terram reducere posset; ille procul dubio ab ipsis pro Messia agnoscendus foret. Ita vero Judæi palam religioni ac spei suæ convitium fecerunt; ac profano isto de Messia commento omnem sibi ad verum Messiam agnoscendum aditum præcluserunt.

V. Unde non mirum est, eos nec *Jesum Nazarenum* pro vero Messia agnoscere posse. Cum notas illas, quas in suo Messia quęrunt, in ipso non inveniant. Offenduntur enim magnopere humili ejus in terris statu & mortis contumeliâ, quam à gente ista perpessus est. Cum tamen hæc veri Messiæ potius indicia sint; nec apud priscos Judæos quicquam celebrius sit, quam חבלי המשיח *dolores Messiæ.* 11. *Circa Iesum Nazarenum.*

VI. Quod enim præterea vatum quorundam sacrorum dicta adferunt, quorum fidem in Christo nostro requirunt: ut cum montis templi elationem supra alios omnes montes; & longa pacis tempora; & ferarum armentorumque concordiam, ipso regnante canunt, Esai. 2. Hag. 2. illa quidem ænigmata & parabolas esse vel cœcus videat; quibus partim doctrinæ è Zione prodeuntis celebritas, Ecclesiæ gloria ac latitudo, gentiumque omnium ad sacrum illum montem concursus; partim, rupto per Christi mortem velo intermedio, vocatisque ad Ecclesiam gentibus, & ferociam per mitem Euangelii sermonem ponere jussis, populorum sub Christo rege concordia, & publica mundi pax ac quies, cessante in nova Ecclesia Judæi ac Ethnici, omniumque omnino hominum, discrimine, augustis verbis denotatur. Quod externum enim rerum statum spectat, Ecclesiam tum nondum laboribus omnibus defunctam fore, sed æstuoso veluti freto iterum in altum resorbendam, ac restare ipsi adhuc altera bella, & longa rerum discrimina, antequam

quam regno suo potitura sit, nec prophetæ tacuerunt, nec Christus dissimulavit; *An putatis, me venisse ad pacem dandum in terrâ? non, dico vobis, sed potius divisionem.* Luc. 12: 51. atque ipsi denique Judæi fatentur; dum Messiam suum variarum gentium victorem faciunt; qui Judæos non sine vulneribus & cæde ad regnatas majoribus terras reducturus sit. Ut istorum temporum pacem alio modo accipere necesse sit; de pace nempè spirituali & cœlesti, deque gentium populorumque in eandem Christi doctrinam consensu & concordia, nullis exclusis, aut extra Ecclesiæ pomeria ablegatis.

III. Circa Pseudo-Christos

VII. Atque ex hoc, de vero Messia notisque ejus, errore, Judæi non solum Jesum Nazarenum, ut imparem, istoque fastigio minorem, impie repudiarunt: sed justo Dei judicio obvium quemque, qui sacrum illud nomen præferre ausus erat, acceperunt; & levissimi cujusque *impostoris* spolium & ludibrium fuerunt. Ut Christi vaticinio Joh. 5:43. *Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me. Si alius veniat in nomine proprio, illum accipietis*: fides fieret. Quales fuere, tempore Adriani imp. *Bar Cochab, filius stellæ,* juxta Num. 24:17. *Incedet stella ex Jacobo* &c. postea *Bar Cozba*, *filius mendacii* dictus. Sub Theodosio juniore, pseudo-*Moses Cretensis*. Maimonidis tempore, in Persia, *David al David*, præstigiator ac magus. Et superiori seculo Rabbi *Lemlem*, in Germania. Ne nostræ ætatis dedecora, nuperosque in Asia motus tangam. Quorum nullus discipulos sectamve superstitem reliquit; multo minus mundum à profanis ritibus expiavit, ac triuni cœli ac terræ conditori parere jussit. Quæ solius Jesu Nazareni laus & gloria est. Cujus reditus ac adventus ultimus, adhuc expectandus, & perpetuis precibus festinandus est.

Cur ad ultima mundi tempora Messiæ adventus dilatus sit?

VIII. Quæri autem nonnunquam solet, cur Messiæ adventus, de quo jam egimus, tam diu, atque in ista demum, quę vidimus, mundi tempora dilatus sit? Ad quod respondere licet, istam temporum œconomiam sapientibus de causis Deo placuisse, ut ex universa ejus administratione ac eventu patet. Ita enim umbræ debebant præcedere corpus; & magni adeo operis fundamentum prius jaci; & desiderium ac expectatio ejus excitari; denique peccati vis ac regnum, & omnium quæ unquam adhibitæ fuerunt expiationum imbecillitas ostentari: ut humani generis miseria magis elucesceret, Christique salvatoris necessitas ac pretium constaret.

LO-

VIII. consr. di Mag. Ital. 2 fol. 30–32.

Cf. de. Momma. lib. 2 cor. et seq. cap.

Maij Hal. 1° quia ipse est verbum Dei Joh. 1:1. placuit Deo per ipsum cum
hominibus loqui et agere Heb. 1:1. 2° quis potior apud Deum nobis acquirere
poterat apud Deum adoptionem quam [illegible] et unigenitus Dei filius,
in quo declarat se acquisitorem [illegible] Matth. 3: 3° quis potior nobis acquirere
erat renovationem ad imaginem Dei quam qui est imago effulgor gloriae
et expressa imago substantiae ejus Hebr. 1: 4° quis potior fuit
[illegible] ut essent sacerdos Dei et ipsius [illegible] electus
a Deo sacerdos unctus Hebr. 1: 5° quis aptior se poterat sistere
[illegible] in medio Dei et hominum, quam qui in trinitate medium
locum obtinebat.

LOCUS TRIGESIMUS TERTIUS

DE

Christi Persona & Incarnatione.

CAPUT VIII.

De persona & naturis Christi.

I. ATque ita de Messia, deque adventu ejus constat. Videamus nunc qualis quantusque inter homines apparuerit, & quis visus fuerit. *Deus* videl. *in carne manifestatus.* 1. Tim. 3: 16. *Et sermo caro factus, qui habitavit in nobis, plenus gratiâ & veritate.* Joh. 1: 14. Quam 1. *personæ* considerationem sequentur 2. ejus *status* & *officia*. *Christi persona qualis?*

II. Circa personam occurrunt 1. *naturæ* ejus diversæ: 2. earum *unio*. 3. Unionis illius consummatio ac terminus, in *incarnatione*. *Illius* NATURÆ;

III. Natura est, cum *assumens*, tum *assumta*.

IV. Natura *assumens* est *divina*, non in latitudine sua sumta, sed quatenus in persona filii seu λόγꙋ subsistit. Incaute enim loquuntur *Lutherani* quidam, cum naturam divinam corporatam dicunt; quod personæ proprium est. Estque hic gradus ad veterum Sabellianorum & Patripassianorum errorem; qui, cum de personarum distinctione, ut ante vidimus, non multum laborarent, totam trinitatem incarnatam dixere. Solent autem in scholis hæc ita distingui, quod incarnatio inchoativè & effectivè quidem totius trinitatis sit, terminativè autem solius filii. *assumens, sive* DIVINA, *Filii.*

V. Cur autem filius hominem induerit, & non alia trinitatis persona? itemque an non plures personæ eandem numero naturam assumere potuerint? quærere irreligiosum est. Fuitque hoc Scholasticæ Theologiæ probrum, illa Dei arcana tam parum revereri, ac ingenio suo tentare, cœlumque ipsum stultitia sua impetere. Quod non simplex scelus & flagitium est. Quanquam à posteriori, cum filium in carne visum Scriptura testatur, ultro tum agnoscimus, Deum non dedecere, filium suum,

quem amat, cujus gloriam quærit, & per quem mundum condidit, quique mundi salus & vita est, etiam, ad redimendum ac salvandum eum, in mundum mittere. Atque hic acquiescere debemus.

assumta, sive HUMANA; *vera.*

VI. Extremum alterum est *natura humana,* vera & integra nostræque per omnia similis, excepto solo peccato.

VII. *Veram carnem* induisse tum expressis sacræ Scripturæ testimoniis; tum ex singulis naturæ humanæ partibus, earumque proprietatibus & affectionibus constat. *Et sermo caro factus est.* Joh 1:14. *Quia ergo pueri communem habent carnem & sanguinem, & ipse similiter particeps factus est eorundem.* Hebr. 2: 14. *Debuit per omnia fratribus similari,* v.17. *Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed tentatum per omnia ad similitudinem absque peccato.* Hebr. 4: 14. *Enim vero morbos nostros ipse tulit, & dolores nostros bajulavit,* Esai. 53:4. *Videte manus meas, & pedes meos, quod ego ipse sim. Contrectate me, & videte; quod spiritus carnem nec ossa habeat, sicut me habere videtis.* Luc.24:39. Ac speciatim de corpore, corporeisque affectionibus, cum essentialibus, quod nimirum illud visibile, palpabile, numerisque ac partibus suis dimensum fuerit; tum accidentalibus, ipsisque etiam infirmitatibus corporeis, fame, siti, defatigatione &c. videre licet: *Corpus autem aptasti mihi.* Hebr. 10: 5. *Accipite, edite, hoc est corpus meum,* Matth. 26: 26. *Hic enim est sanguis meus* &c. v. 28. *Os non conteretur ipsi.* Joh. 19: 36. *Et Jesus profecit sapientia & statura* &c. Luc. 2: 52. *Non erat ei species, & non decus; & videbamus illum, & non erat spectabilis forma, & appeteremus illum.* Esai. 53: 2. *Clamans voce magna dimisit spiritum.* Matth. 27: 50. Ac de animâ ejusque proprietatibus omnibus; præsertim intellectu, voluntate, affectibus; quin & imperfectionibus non culpabilibus; videri pariter possunt sequentia loca: *Supra modum mœsta est anima mea ad mortem usque,* Matth. 26: 38. *Et Jesus profecit sapientia & statura,* Luc. 2: 52. *Non vero ut ego volo, sed ut tu vis.* Matth. 26: 39. *Qui in diebus carnis petitiones & supplicationes — cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus à metu, didicit obedientiam.* Hebr. 5:7. *Jesus igitur, ut vidit eam flentem, & qui venerant cum eâ Judæos flentes, infremuit Spiritu, & commovit seipsum.* Joh. 11: 33. *Et videns è longinquo ficum, habentem folia, venit, si forte quid in eâ inveniat. Et ad ipsam accedens, nihil invenit.* Marc. 11: 13. *De illo autem die & horâ nullus novit, neque angeli, qui in cœlo sunt, neque Filius, nisi Pater.* v. 32.

VIII. Ut

VIII. Ut rejiciendi hic veniant veterum hereticorum errores, qui Christi olim naturam humanam impugnarunt. Quam totam eversam ibant *Marcionitæ*, *Manichæi*, cæterique *Docetæ* dicti, qui non verum corpus, sed externam hominis speciem, corporisque phantasma ac spectrum Christo imposuere. Quos non male Tertullianus *imaginarios Christianos* appellat; atque hoc argumento obruit, *Si Christi caro phantastica, tum & omnia quæ per carnem gesta sunt.* Ex parte eam destruebant ἄψυχοι dicti, qui animæ loco λόγον ac divinitatem constituebant, ut *Arius* & *Apollinaris*, quanquam diversa uterque ratione. Nec abludebat *Eutyches*, qui confusis naturarum proprietatibus, unicam in Christo naturam restare, nec quicquam magnopere de homine superesse, docuit. Quem errorem cum aperta fronte fateri non auderent, per posticum revocabant *Monotheletæ*, unicam in Christo voluntatem statuentes. Sicut earum quoque propago fuerunt *Agnoëtæ* dicti, quorum princeps Themistius, Diaconus Alexandrinus; ut *Apellis*, *Valentini*, aliorumque portenta sileam, qui Christi corpus de syderum materia, animamque ejus de Dei substantia delibabant; & non ex virgine, sed per virginem, perque naturales ejus egressus in mundum editum dicebant. Ita hi omnes ὁμουσίαν naturæ Christi humanæ, eandemque cum nostrâ originem negabant; & Christo vel non veram, vel aliunde derivatam carnem tribuebant; ac animam vel tollebant prorsus, vel longe ante natum eum præ-extitisse, & ex Deo ipso decerptam, errabant.

Impugnata à variis hæreticis.

IX. Nostro sæculo (ut *Pontificios* prætercam, qui humanam Christi naturam nonnihil carpunt, ac veterum hæreticorum salivas lambunt; dum Christum viatorem simul & comprehensorem pronunciant, eumque nihil unquam ignorasse, nullisque perturbationibus agitatum, docent: quæ non tam extollendæ quam minuendæ veræ ejus humanitati faciunt) eandem sectam tenuere *Swenkfeldiani*, *Weigeliani* & *Anabaptistæ*; qui, etsi inter se discordes, in hoc tamen conveniunt, quod carnis dominicæ originem aliunde quam ex Mariâ virgine arcessunt. Nec abludunt *Sociniani*, qui non Adamo Christum ortum, sed è materia immediate à Deo creata, virginisque utero immissa, editum affirmant.

X. Quibus omnibus obstat 1. *Scripturarum auctoritas.* Quæ Christo non solum veram carnem, nostræ huic similem & ὁμοούσιον, ut jam vidimus; sed eandem nobiscum originem attribuunt: & Christum non solum *hominem*, sed passim *hominis filium*, *mulieris*, Evæ videlicet, quæ ex illo oraculo viventium mater dicta fuit, *semen.* Gen. 3: 15. *Abrahami*

& contra eos asserta.

hami ac *Davidis* ſobolem & *filium, ex viſceribus ejus ortum*, 2.Sam.7: 12. *quod carnem attinet*, Rom.1:3. appellant. Ad quos adeo, tanquam ad ſtirpis auctores, generis quoque ejus ſeries longo progenitorum ordine deducitur Luc. 3. Matth. 1. Ac de Maria ejus matre, utque uterum ferre cœperit, ac divino onere gravida iſtum filium ſuum ſueto tempore enixa fuerit, ac primogenitum ventris fructum ediderit, aliiſque, eodem modo ſermo fit, ut de aliis matribus fieri conſuevit. Quæ nimis valida ſunt, quam ut Chriſti per virginém tranſitum, ac divinitatis in corpore ejus hoſpitantis levem tantummodo moram deſignent. Quibus 2. Accedit & ratio ex Scripturis petita: quod munus ac officium ejus talem requirerent carnem, quæ nobis non aliena foret. Cum enim generis humani redemtor, ac Goël, atque electorum caput futurus foret; certe nos fratres ipſius atque membra debebamus eſſe; ut ipſe veluti verus Goël, cognatam ac conſanguineam ſibi carnem ſervare; electoſque homines tanquam proprium corpus, ipſoſque artus ſuos, ac membra, adſpicere, tenerrimeque adamare poſſet. Quod Apoſtolus urget Eph. 5: 23, 25, 26. *Quoniam vir eſt caput uxoris, ut & Chriſtus eſt caput Eccleſiæ: & is eſt qui ſalutem dat corpori. Viri diligite uxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſemet ipſum expoſuit pro eâ.* & Hebr. 2: 11. *Nam & qui ſanctificat, & qui ſanctificantur, ex uno ſunt omnes. Quam ob cauſam non erubeſcit eos vocare fratres.* Tandem & 3. adverſantium ſententiarum abſurditas & intemperies, quæ miris adeo modis Chriſti corpus contexunt, ut cœleſtis id originis faciant, illas ipſas ſatis perimit; ut debellandis illis monſtris inhærere neceſſe non ſit.

XI. Sed objiciunt: Chriſtum appellari *Dominum de cœlo*, 1.Cor. 15:47. & *factum in ſpiritum vivificantem*, v. 45. *deque cœlo deſcendiſſe*, Joh. 3: 13. & *ſine patre ac matre fuiſſe*, Hebr. 7:3. Quæ illi pro acumine ſuo de ſolâ ejus naturâ humana intelligunt; cum de toto Chriſto ſermo ſit, qui nobilioris naturæ reſpectu Dominus de cœlo fuit; deque cœlo veluti deſcendit cum ſeſe in carne oſtenderet; atque illa carnis cum deitate unione in ſpiritum vivificantem evaſit; denique & ſine patre ac matre in terris fuit.

Naturarum harum UNIO *perſonalis.* XII. Poſtquam utramque Chriſti naturam vidimus, ſequitur explicanda earum *unio*: quæ non mutatione vel converſione aliqua peracta eſt, cujus divinitas incapax eſt; ſed aſſumtione, ac divinæ naturę in humana carne manifeſtatione ac inhabitatione. *Non enim ſane uſpiam angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahami apprehendit.* Hebr. 2: 16. *Sed ſe*

ipſum

nit. [illegible] quaestionibus [illegible] promisisset [illegible] formas diabo[illegible]
[illegible] sermi[illegible] etc.

ipsum exinanivit, dum formam servi assumsit, quando in similitudine hominis esse incepit, Phil.2:7. *Deus est manifestatus in carne.* 1. Tim. 3: 16. *Et sermo caro factus est : & habitavit in nobis, plenus gratiâ & veritate.* Joh. 1: 14. Quæ assumtio vulgo *personalis* dicitur, quod propius considerandum.

XIII. Est autem *persona* natura rationalis, ipsa per sese subsistens, nec alteri cuidam unita. Quæ *subsistentia* non quidem aliquid positivum dicit, aut quidquam substantiæ superaddit, cum omni substantiæ per sese existenti necessario conveniat; sed illum substantiæ modum indicat, quo illa actu per se completa est, nec ad alterius rei compositionem vel constitutionem ordinatur. Accedente enim tali *ordinatione*, vel divinâ, vel humanâ, persona esse desinit: quæ ordinatio ipsi etiam personæ accidere potest. *qualis illa sit?*

XIV. Communicantur autem duæ substantiæ atque coalescunt in unam personam, ubi ita conjunguntur, ut actiones & passiones utriusque toti composito communi nomine appellato attribuantur. Per quod nihil quidem positivi illis substantiis superadditur, sed tantum relatio, atque inde denominatio aliqua, per ordinationem, seu divinam, seu humanam.

XV. Atque ita in hoc mysterio, *unio personalis* nihil aliud est, quam quod persona secunda trinitatis, cum antea non esset conjuncta cum aliâ naturâ ad constituendum unum suppositum, nunc per ordinationem propriam ita cum illa conjungatur, ut utriusque actiones & alterius passiones toti composito, communi nomine appellato, attribuantur. Unde ex duabus hisce naturis unum quasi in Christo oritur suppositum, quod verè subsistit, cum illi ulterior ad aliam substantiam ordinatio denegetur.

XVI. Humanitas ergo revera persona fuisset, si sola substitisset; nunc autem cum à primo ortu ad naturam divinam ordinata fuerit, in λόγῳ subsistit, & cum illo unum suppositum constituit. Ut male concludant Sociniani, naturam Christi humanam personam esse, quia est substantia prima intelligens. Quod in ea verum fuisset, uti in omni substantia intelligente, nisi ad divinam naturam condita & ordinata fuisset.

XVII. Bene autem concludi hinc potest, cum scholasticis, substantiam irrationalem hypostaticè assumi non potuisse. Sed male iidem rursus inferunt, personam humanam à λόγῳ assumptibilem non fuisse, cum illa jam propriam personalitatem habeat. Quid enim illa personalitas aliud dicit, quam quod illa ad aliam personam hactenus ordinata non

erat, utcunque eo ordinari posset? quam tamen ordinationem per divinitatis assumtionem acquisivisset, & sic persona esse desiisset. Quod nulla ex parte pugnat.

XVIII. Ad dubium: an duæ hæ naturæ duas partes fecerint, ex quibus persona veluti composita sit? Resp. impropriè, præsertim de divina natura, ista vocabula usurpari, cum potius principia diversa, divino nexu inter se conjuncta ac unita, dicenda sint. Similia etiam quæ hic adhibent, pleraque incongrua sunt. Appositissimum est, quod de anima humana in corpore hospitante accersitur; ubi duæ substantiæ, in sese completæ, ita divina ordinatione conjunguntur, ut exinde actiones utriusque & passiones toti composito communes sint. Quanquam nec hic omnia quadrent.

& quomodo à veteribus expressa? XIX. Veritas *modusque* hujus unionis optime expressus est à concilio Chalcedonensi A. C. 451. ubi coërcendis Nestorii ac Eutychetis erroribus, qui diversis ex partibus personam Christi lacerabant orthodoxi vocabulis quibusdam, ceu repagulis, Christianam fidem sepserunt; dum unionem eam factam sciverunt, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως, ἀτρέπτως & ἀσυγχύτως.

contra errores, cum Nestorii, XX. *Nestorii*, qui jam in concilio œcumenico Ephesino, A.C. 431. damnatus erat, error ferebatur: quod non naturas solum, sed & personas divideret; quas in Christo duas statuebat, divinam & humanam, pro duplici videl. natura. Quod revera, præterquam quod non *unum mediatorem* faciebat, juxta Paulum 1.Tim.2:5. 1.Cor.8:6. sed duplicem, divinitatis quoque Christi abnegatio, & tectum Arianismi virus erat; ac mediatorem faciebat nudum hominem, in quo divinitas non alio modo, quam in prophetis ac sanctis olim, præsens erat, ac externa quadam conjunctione, ac κατὰ παράθεσιν, ut loquebantur, inhabitabat: cum *totà plenitudo deitatis in ipso habitet corporaliter*, Col. 2: 9. Quanquam alii Nestorium excusare malint, nec tanta peccasse autument. Ut ut sit, etsi forte de Nestorio obscurius esset; error tamen quem edunt patres, recte damnatus & Synodi auctoritate confossus fuit.

tum Eutychis, XXI. Contrarius error fuit *Eutychis*, Archimandritæ Constantinopolitani: cum quo fecit Dioscorus, patriarcha Alexandrinus: unde sectæ hujus partiarii modo Eutychetæ, modo Dioscoritæ, appellantur. Ille autem, Nestorium oppugnans, in contrarium ferebatur; &, ne duas in Christo personas agnosceret, unam tantum in eo statuebat naturam. Ex eodem autem fonte peccabat, unde Nestorius. Damnatus est in concilio Chalcedonensi A. C. 451.

Quem

XXII. Quem errorem aliqua ex parte imitantur *Lutherani* qui- *recentio-*
dam, qui unionem naturarum in naturæ humanæ cum divina exæqua- *rumque.*
tione, vel divinarum proprietatum communicatione, collocare, ſaltem verbis quibuſdam, videntur. Gravius autem errant *Anabaptiſtarum* quidam, qui deitatem in humanitatem commutatam volunt; &, quanquam Chriſtum Deum & hominem affirmant, duas tamen in eo naturas negant: unam in eo delirantes ſupereſſe naturam, & vitam, & eſſentiam; quæ ſimul à patre proceſſerit, & ex patribus ſit genita; extinctâ prioris naturæ eſſentia, ubi altera cœperit. Ita illi omnem unionem hypoſtaticam abnegant. Graviſſimè vero peccant *Sociniani,* qui univerſum hoc incarnationis myſterium, omnemque naturarum unionem pro fabula & commento habent.

XXIII. Succedunt nunc unionis hujus *effecta*; partim in donorum *Unionis*
ac gratiæ communicatione, in *natura humana*; partim in communica- *hujus* EF-
tione idiomatum utriuſque naturæ, quoad *perſonam*. FECTA.

XXIV. Quæ humanæ naturæ ex ea unione communicata ſunt, hæc *1. In com-*
ſunt: 1. *Gratia unionis*, qua ea in divinæ naturæ ſocietatem aſſumta, *municatio-*
unum cum ea θεάνθρωπον conſtituit. Quod non exiguum decus atque *ne dono-*
χάρισμα eſt. Quod Deus in carne noſtra habitare, illamque ut ſibi *rum, &*
non alienam adamare, & tanquam proprium corpus divinitate ſua im- *gratiæ.*
plere voluerit. Ut natura noſtra hoc pacto proximè infra divinum fa- *quæ multiplex.*
ſtigium collocata ſit. 2. *Gratia habitualis*, donorumque omnium S. Spiritus communicatio, ea perfectione ac modo, quam creata natura capere poteſt. *Non enim ex menſura dat Deus* (ipſi, & in ipſo nobis) *Spiritum.* Joh. 3:34. *Propterea unxit te, ô Deus, Deus tuus oleo alacritatis ultra conſortes tuos.* Pſal. 45:8. conf. Hebr. 1:9. Quo pertinet & gratia, quâ Chriſtus peccare nunquam potuit; cum in tanta luce intellectus, ac perfecto voluntatis amore, ſanctiſque motibus, aberrare prorſus impoſſibile foret. Unde de ſe ipſo dicit: *In noctibus caſtigant me renes mei.* Pſal. 16:7. & ipſe appellatur *præco*, vel *index, qui non mentitur.* Hab. 2:3. & de ipſo dicitur. *Non eſt fraus in ore ejus,* Eſai. 53:10. ſed *judicat in juſtitia,* Eſai. 11:4. 3. Gratia *poteſtatis mediatoriæ*; qua Eccleſiæ ſponſor, caput & Rex, atque univerſi mundi judex eſt. *Et poteſtatem dedit ipſi etiam judicium faciendi, quia filius hominis eſt.* Joh. 5:27. 4. Quam conſequitur gratia *adorationis*, ſeu ſummus honor, & adoratio, quæ Chriſto θεανθρώπῳ debetur, Hebr. 1.6. Non quod proximum & formale adorationis fundamentum ſit munus mediatorium; cum illud ſit ipſius divi-

divinitas: multo minus quod, cum Lutheranis quibusdam, ipsa Christi humanitas, in persona τ λόγου adoranda sit; quod foret personas discerpere, & ad Socinianos ἀνθρωπολάτρας accedere. Sed quod illa persona, quæ mediator est, omnino adoranda sit; ipsumque munus mediatorium divinum honorem quoque includat: cum ad eum, qui isto munere fungitur, preces omnes, atque vota fidelium omnisque Ecclesiæ affectus & cultus tendere debeant: & non minus fideli redemtori nostro, quam creatori animas nostras credere possimus ac debeamus.

XXV. 5. Accedit tandem, tanquam effectus hujus unionis, quod *filius hominis* factus sit *filius Dei*; non adoptivus; ut olim volebant hæretici, *adoptionarii* dicti, Elipandus & Felix Urgelitanus, in concilio Francofurtensi, sub Carolo M. A. C. 794. damnati; sed verus & proprius: juxta Rom. 8: 32. *qui quidem proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum* &c. Quod dextre intelligendum est. Non enim stricte secundum humanam naturam, si eam abstractè sumas, ac de formali causa filiationis quæras, proprius Dei filius appellari potest. Sed proprie hæc appellatio τ θεανθρώπου est, ac Christo mediatori convenit: proprie quidem quatenus Deus est; sed consequenter etiam quatenus humana carne vestitus est; quæ in unitatem personæ accepta, ab ipso non aliena, nec tanquam extranea considerari potest; sed ista unione in eundem filiationis honorem & appellationem venit. Ut Deus Christum hominem, non tanquam filium adoptivum (est enim adoptio personæ extraneæ) sed tanquam proprium consideret, & amet: eademque persona, quæ homo est hominisque filius, etiam Deus propriusque Dei filius existat.

II. In communicatione idiomatum:

XXVI. Alterum hypostaticæ unionis effectum est, proprietatum atque *idiomatum* utriusque naturæ in eadem persona conspiratio & *communicatio*. Unde de persona illæ quoque prædicantur: idque vel *directius*, cum personæ naturæ illius proprietates adscribuntur, à qua ipsa tum appellatur; vel *indirectius*, cum, à diversa natura denominata, alterius naturæ proprietates gerit. Prior communicatio realis; altera, quę in prædicatione potissimum consistit, verbalis magisque impropria appellari solet. Quanquam, si fundamentum spectes, unionem personalem, omnis hæc prædicatio realis sit: cum solo loquendi modo verbalis & synecdochica sit, nimirum quoad diversas naturas; unde hæc prædicatio in concreto, non autem in abstracto peragitur.

detorta à

XXVII. Corruperunt hanc idiomatum communicationem, ac in rea-

quibuſdam Lutheranis.

realem divinæ naturæ proprietatum communionem ſic ſatis tranſmutarunt Lutherani quidam. Quam vetuſtiores unionis perſonalis formam; recentiores ejus effectum ac conſequens dixere; Rintelenſes autem nuper paulo aliter explicuerunt. Ipſa autem Auguſtana confeſſio commentum hoc ignorat; ac Flaccianorum illud inventum eſt, in ſubſidium ubiquitatis ſuæ advocatum.

Qui confutantur in genere.

XXVIII. Verum contra eam proprietatum divinarum transfuſionem facit: 1. ipſarum *proprietatum natura,* quæ, ſi verè proprietates ſunt, alii naturæ, utcunque unitæ (cum unio ea ſalvis rerum naturis & proprietatibus fiat) communicari nequeunt. 2. Ac præſertim ſumma *earum in Deo unio* eſt. Cum enim ab eſſentia divina non differant, ipſam ejus eſſentiam ſimul communicari & transfundi oportet. 3. Et quam rationem dabunt, cur non *omnes proprietates*, adeoque & ipſam Dei æternitatem, ſed quaſdam tantum commnicatas ſtatuant? cum ipſæ inter ſeſe non diſtinguantur, nec in Deo detur aliud & aliud. 4. Quin, ſi, vi unionis, de natura divina humana accipiat, cur non eadem ratione *humanæ naturæ proprietates* in divinam transfundentur; cum unio illa mutua & reciproca ſit? 5. Sed non ſolum naturam divinam, ejuſque proprietates, commento iſto multipliciter violant adverſarii; ſed ipſam naturarum *unionem* in Chriſto lædunt. Unio enim dicenda non eſt, ubi unius naturæ propemodum extinctio, atque alterius naturæ proprietatum tranſmeatio & confuſio aſſeritur. Cum tamen in Chriſto hæc diſtincta ſint; una videl. perſona, unumque agens; duo principia activa; atque hinc fluentes duplices actiones, veteribus θεανδρικαὶ dictæ; quæ in unum denique ἀποτέλεσμα atque opus rurſus coëunt & conveniunt.

in ſpecie,

XXIX. Hæc in genere. Speciatim autem naturæ humanæ communicatam volunt divinam λόγου *hypoſtaſin*; ejuſque attributa, *omnipotentiam, omniſcientiam, omnipræſentiam, poteſtatem judiciariam,* ſeu remittendi peccata, & *vim vivificandi.* Ad quæ in ſpecie reponimus.

ratione ſubſiſtentiæ.

XXX. 1. *Subſiſtentiam* perperam humanæ naturæ tribui, cum illa toti perſonę ac θεανθρώπῳ proprie conveniat. Atque iſte Apoſtoli ad Col. 2:9. ſenſus eſt, ubi de perſona Chriſti dicitur, in ea inhabitare omnem deitatis plenitudinem. conf. Eph. 3: 18, 19. Si enim ſeparatim quoque humanæ naturæ ſubſiſtentia tribuatur, jam duæ erunt in Chriſto perſonæ.

omnipotentia.

XXXI. Nec 2. *omnipotentia* illi tribui poteſt. Nam hoc pacto vel duæ omnipotentiæ ac duo omnipotentes erunt; vel, ſi eadem ſit utriuſ-

que naturæ omnipotentia, natura humana divinarum operationum formale principium ſtatuetur. Quod abſurdum eſt. Quanquam nuperi Rintelenſes paulo mitius ſententiam ſuam ediderint, & non tam omnipotentiam, quam divinam majeſtatem naturæ humanæ tribuerint, ſupremumque dominium, quod per omnipotentiam, ut principium hypoſtaticè ſibi conjunctum, exerceat.

XXXII. Atque huc quoque ſpectat quod objiciunt ex Matth. 28:18. *Data eſt mihi omnis poteſtas* &c. Quo loco non de humana natura in abſtracto, ſed de perſonâ agitur; nec de omnipotentia & imperandi virtute, ſed de poteſtate, ἐξουσίᾳ, & imperandi auctoritate, ſermo eſt: quæ ipſa humanæ naturæ ex parte convenit; cum adjunctam ſibi habeat divinam naturam, quæ infinitâ potentiâ ad id munus exercendum prædita eſt.

Omniſcientia.

XXXIII. 3. *Omniſcientiam* Chriſto homini adſcribunt; quæ, cum ex divinitatis conjunctione in illum transfuſa fuerit, ipſo actu ſemper in ipſo extiterit; cum λόγον, veluti oraculum aliquod, ſemper præſentem habuerit, eumque ſibi ſemper adradiantem, & tantum non obnoxium, ac perpetuâ luce humanitatem, in qua habitabat, colluſtrantem expertus fuerit. Sicut & *Pontificii*, quanquam alio ex fonte, Chriſtum ab initio conceptionis ſapientia perfectum ſtatuunt; quod tamen de ſcientia habituali ac infuſa, non vero de acquiſita ac experimentali, intelligunt.

XXXIV. Nos quod attinet, in Chriſto homine agnoſcimus triplicem ſcientiam, *naturalem, infuſam* ſive revelatam, denique *beatificam*, qua humana ejus natura nunc in cœlis fruitur; nullam autem omniſcientiam. Nam ſcientia ejus *naturalis*, pro ætatis auctu, incrementa ſumſit; tum ex ideis innatis, quæ paulatim clariores ac defœcatiores ipſi affulgebant, idque longe felicius ac celerius quam ulli hominum; tum ex rerum experientia ac uſu, quomodo lectionem, ſcriptionem, ut reliqua infantum ætas, atque artem quoque fabrilem addidicit. *Nonne iſte eſt faber ille, filius Mariæ?* Marc. 6:3. Scientia *infuſa* ex divinæ gratiæ arbitrio ac modo, ac pro diverſa lucis iſtius radiatione ac copia, gradus ſuos habuit: cum λόγον, veluti domeſticum oraculum, in poteſtate ſua non haberet; nec illuminationes ejus accipere poſſet quotiens liberet; ſed, non aliter ac prophetæ, licet longè majori gradu, lucis illius tempora ac modum expectare cogeretur. Imo qualiſcunque illa illuminatio ponatur, eo ipſo omniſcientiam tollit. Tandem nec ſcientia ejus in cœlis, quanquam humanitatem ejus ſatiare & prorſus beare poſſit, infinita eſt, cum longo

longo intervallo infra Dei ipsius scientiam posita sit.

XXXV. Unde & ignorantia quarundam rerum in Christo fuit, dum in terris ageret. Non illa quæ in vitio poneretur, quæque ipsum in judicando aberrare faceret; cum extra peccati noxam positus, illum mentis habitum haberet, ut de rebus nisi benè perceptis ac examinatis non judicaret; sed quæ simplicis esset nescientiæ, extra culpam ac animæ labem. Quomodo *diem judicii* ignorasse dicitur, Marc. 13:32. cum ille in fatis adhuc lateret, nec mortali ulli revelatus esset. Ac de *ficu* arbore hęsit, ac dubitavit, an forte, alieno anni tempore, præcoces fructus haberet, quos præmaturo virore & frondibus spondebat. Marc. 11: 13. Unde & scientia ejus incrementi capax fuit. Sicuti Luc. 2: 40. dicitur: *Puerulus crescebat & corroborabatur spiritu, implebaturque sapientia, & gratia Dei erat super eum*: & com. 52. *Iesus vero proficiebat sapientia, & statura apud Deum & homines.* Primæ enim ejus ætatis auctus ac læta incrementa isto in loco narrantur, memorato insigni sapientiæ ejus in teneris annis rudimento.

XXXVI. 4. Similiter *omnipræsentiam*, & *πανταχουσίαν* Christi humanæ naturæ tribuunt: quam maximè adoptarunt Lutheranorum illi, qui cuderunt formulam concordię Bergensis; atque eam præcipue ex naturarum unione deduxerunt, quam perperam in exæquatione earum constituunt. Ac miris distinctionum formis ac præstigiis insociabilem ac contradictoriam istam sententiam tuentur: dum Christi corpus non uno modo præsens esse nugantur, videl. *circumscriptivè*, à parte naturæ; & *definitivè*, à parte unionis; *localiter*, in uno loco; & *spiritualiter*, in omnibus: rursusque quoad *actum naturalem*, cui certo tantum in loco esse concedunt; & *personalem*, cui omnipræsentiam adfingunt; idque vel *in actu* primo, dum in statu exinanitionis esset; vel *in actu secundo*, in exaltatione. Quomodo & diversos corporis Christi respectus statuunt, vel secundum *naturæ* proprietates, vel *gratiam* unionis, vel *gloriam* exaltationis. Quæ omnia pugnantia sunt. Verum tot velamentis opus est, ad insanæ sententiæ dedecus tegendum; istoque ambitu eo tandem veniendum erat, ut natura humana tantum non deificaretur. *Omnipræsentia.*

XXXVII. Contra, Christi humanitatem aut omnipręsentem aut multipræsentem esse, nec Scriptura, nec natura patitur. Ut enim Christianæ fidei articulos prætercam, in quos propudiosa ista sententia incurrit; aperta extant Scripturæ testimonia, quæ corpus ejus finitum, nec toto orbe sparsum ac diffusum testantur. Ad statum enim exinani-

tionis pertinet, quod est Joh. 6:24. *Quum igitur vidit turba, ibi Jesum non esse.* & 11: 15. *Lætor propter vos* (ut credatis) *quod non fui ibi. Sed eamus ad ipsum.* & 16: 28. *Exivi à patre, & veni in mundum: rursus relinquo mundum & proficiscor ad patrem.* Atque ad statum exaltationis pertinent loca sequentia: *Semper enim pauperes habetis vobiscum; me vero non semper habetis.* Matth. 26: 11. *Et factum est, cum ipse benediceret illis, distitit ab ipsis, & sublatus est in cœlum.* Luc. 24: 51. *Nostra autem civitas est in cœlis, unde & Salvatorem expectamus, Dominum Jesum Christum,* Phil. 3: 20. *Quem oportet cœlum quidem capere* &c. Act 3: 21.

XXXVIII. Obstat & ratio, ac corporum natura, quorum loca & spatia multiplicari non possunt, nisi & ipsa multiplicentur, cum spatium reipsa unum sit cum corpore. Atque ita corpus, quod hic, & alio in orbe & in cœlo præsens est, non unum, sed diversum erit ac multiplex. Adeoque unum & non unum. Quod se ipsum perimit. Quas autem mirabiles distinctionum chimæras adferant ad pugnas has tollendas, jam vidimus.

XXXIX. Quod autem argutantur, humanam naturam in λόγῳ subsistere; adeoque unionem naturarum lædi, nisi illa una cum λόγῳ omnipræsens statuatur; tum enim λόγον fore extra carnem assumtam; id facile tollitur, mysticâ illa unione rite explicata. Quæ profecto facta non est juxta locorum spatia; sed, ut vidimus, in divina ordinatione consistit, qua humana natura à divina assumta est, ut in ea habitet, operetur, patiatur, resurgat &c. ita ut quicquid illi accidit, filio Dei non alienum, sed à proprio ejus corpore patratum sit. Unde & actiones passionesque ejus personæ ab utraque natura denominatæ tribuuntur. Ad hoc autem non pertinet, nec necessarium est, ut humana natura divina idiomata acquirat, ac simul cum ea omnibus in locis præsens sit.

Potestatis judiciaria.

XL. Sequitur 5. *potestas judiciaria*, quam humanæ Christi naturæ adscribunt. Quæ tamen potestas personæ in universum competit, atque ex mediatorio munere fluit. Ut divina pariter & humana natura hic suas partes habeant; ut in progressu operis videbimus.

& vis vivifica.

XLI. Cui addunt 6. deniq; *vim vivificam*, quam ipsius carni tribuunt; juxta Joh. 6: 56. *qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in ipso.* Sed valde impropriè. Fons enim vitæ propriè Deus est. Ac vivificatio est opus mediatorium, toti personæ commune; ad quod divina natura principaliter & efficienter, ac humana natura meritoriè concurrit.

Atque

XLII. Atque hi Lutheranorum in graviſſimo hoc capite errores ſunt; quibus tamen ipſi, quod & alibi eos facere vidimus, prudenter obicem ponunt, ne univerſam Chriſti perſonam perimant; ac Eutychianiſmum pariter & Neſtorianiſmum utrimque damnant; maluntque imperceptibilia & pugnantia loqui, quam iſtas Chriſtianæ fidei apices tangere, ac Salvatoris perſonam violare, & non-hominem fateri. Ne jam dicamus, ſententiam illam apud plurimos eorum magis in loquendi formulis fallacibuſque terminorum ambiguitatibus & ſtrophis, quam in rei ipſius abnegatione conſiſtere. Unde de *momento* quæſtionis hujus, alioquin graviſſimæ, judicari poteſt. *Errorum horum momentum,*

XLIII. Eſtque hæc etiam unica cum ipſis *reconciliationis* & tolerationis via & ratio; ut totum videl. Chriſtum, ac naturæ utriuſque veritatem & proprietates agnoſcant; quod pro fundamento ſtatui debet. *Modus* autem eſt, ut ad veteris Eccleſiæ fidem redeant, parſque utraque intra quatuor Chalcedonenſis concilii vocabula maneat, quæ naturarum in Chriſto unionem facta docet ἀδιαιρέτως ἀχωρίστως, ἀτρέπτως & ἀσυγχύτως. Quæ ſi quis teneat, circa perſonam Chriſti errare non poteſt. Solari autem ſeſe debet Eccleſia, dum non ab extraneis ſolum, Judæis, gentibuſque, de Servatore ſuo controverſiam ſibi moveri, ſed ipſos ſuos filios de eo contendere videt, prophetarum dictis, quæ id ejus fatum cecinerunt, Eſai. 41, 45, 48, 50, 52, 53. capp. Unde ille in ſcandalum futurus prædicitur, Eſai. VIII: 14, 15. Et plus quam unica vice in myſtico illo Salomonis Cantico fideles de ſponſo ſuo litem ſibi moveri audiunt, idque ab ipſis puellis Hieroſolymitanis, rogantibus, *quiſnam eſt dilectus tuus* &c. quibus ſponſa viciſſim de Servatoris ſui perſona, cunctoque decore & ornatu pulcherrimam confeſſionem edit. vide cap. 5. *eorumque reconciliandorum ratio.*

CAPUT IX.

De Incarnatione, conceptione & nativitate Chriſti.

I. VIdimus perſonam Meſſiæ, naturamque ejus duplicem, & utriuſque naturæ unionem. Sequitur propius conſideranda unionis illius *conſummatio* & perfectio, in *incarnatione*: quæ Chriſti *conceptione* & *nativitate* perfecta eſt. INCARNATIONIS *Chriſti*

 II. Di-

nomina. II. Dicitur ea vocabulis, partim ſcripturariis, partim Eccleſiaſticis, *incarnatio*, ἐνσάρκωσις, ex analogia loci Joh. 1: 14. ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. 1. Tim. 3: 16. *Deus eſt manifeſtatus in carne.* Ἐνανθρώπησις; quod Belgæ imitantur. Ἐξαποστολὴ, Gal. 4: 4. *Quum vero venit plenitudo temporis,* ἐξαπέστειλεν *emiſit Deus filium ſuum. Viſitatio* filii hominis. Pſal. 8: 5. *Quid eſt homo, quod memor es ipſius, & filius hominis, quod viſitas ipſum?* Luc. 1: 78. Ἐπιφάνεια & θεοφάνεια. Nunc *autem manifeſtata* διὰ τῆς ἐπιφανείας *per apparitionem Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti,* 2. Tim. 1: 10. In *quibus nos viſitavit ortus* ἀνατολὴ (vide Hebr. 7:14.) *ex alto*, Luc. 1:78. Quod deſumtum ex Eſai. 40: 5.

Poſſibilitas. III. *Poſſibilem* eſſe Dei corporationem aut incarnationem, ac poſſe ſummum numen in humano corpore hoſpitari, ſeque mortalibus viſendum & contrectandum præbere, ac familiariter inter homines agere, & loqui, & operari, & pati; quanquam natura myſterium illud proprio lumine non detegat; tamen ubi aliunde illud accipit, non invita admittit & adſentitur. Poteſt enim Deus humano corpore uti ut organo ac inſtrumento per quod operetur, eâque veluti veſte ac velo majeſtatem ſuam tegere: ut olim nube, tanquam paludamento, indutus, voce humana, quæ vox Dei dici poterat, oracula edebat; quod in rubo, in monte Sinai, ac diutiſſimè in tabernaculo ac templo factum. Quid ni ergo, qui vocem hominis ſibi fabricare potuit, etiam oculos, manus, & integrum corpus, animam denique humanam, in quo obedire ac pati queat, ſibi formare poſſit? Certe nihil hic eſt, quod naturæ rerum adverſetur.

Neceſſitas. IV. *Neceſſitatem* autem myſterii hujus, & quomodo Salvator noſter, ad humanum genus ſalvandum, Deus pariter & homo eſſe debuerit; ſupra, libri ſecundi cap. xv. parag. 5, 6. vidimus. Quod vero Oſiandro, & Pontificiis quibuſdam, Socinianis denique, quanquam diverſo ſcopo, placuit, Dei filium etiam extra iſtam humani generis neceſſitatem incarnandum fuiſſe; inquirere curioſum, & aſſerere temerarium eſt. Ac ſatius eſt in divinis Scripturis acquieſcere, quæ non aliam adventus Chriſti in carne cauſam & occaſionem dicunt, quam humani generis à priſca labe redemtionem & reſtitutionem. *Fidelis eſt ſermo & omni receptione dignus, quod Chriſtus Jeſus venerit in mundum, ad peccatores ſalvandum.* 1. Tim. 1: 15. *Venit enim filius hominis quærere & ſalvare id quod perditum erat.* Luc. 19: 10.

Veritas. V. *Futuram* denique olim Dei incarnationem prædixit Vetus Teſt. *Ecce virgo concipit, & parit filium, & vocabit nomen ejus Immanuel.*

Eſai.

trinb. f. font. [illegible] ... tamen ... fuisse
[illegible] ... magnum ... deponendas
quit Soc.ni Quidam dicunt ut homines in statu innocentiae mortales, et morituri [illegible]
[illegible] in mortalitate donaret aliis, om de voortreffelijckheyt des menschs [illegible]
[illegible] volmaeckinge ende volstreckinge aller dingen [illegible]
[illegible] menschelijcke geslacht [illegible] natuere [illegible]
[illegible] Nos. propter peccata [illegible]

Esai. 7: 14. *Nam puer natus est nobis, & filius datus est nobis.* cap. 9: 5. *Ecce dies venient, ait Jehovah, & excitabo Davidi germen justum, quod regnabit Rex, & prosperabitur, & faciet judicium, & justitiam in terra.* Jer. 23: 5. Ac veritatem ejus ostendit & implevit Novum Test. Ac S. Johannes præsertim pulcherrimis verbis Euangelium suum exorditur: *In principio erat sermo, & sermo erat apud Deum, & Deus erat sermo* —— *& sermo caro esse incepit, & habitavit in nobis, plenus gratiâ & veritate.* cap. 1: 1, 14. Quibus verbis ad veterem Dei in tabernaculo inhabitationem alludit, quæ inhabitationis in carne & typus & rudimentum erat. Ad istum enim modum hæc corporatio filii Dei intelligi debet. Unde & Apostolus simili figura *manifestationem Dei in carne* appellat; in qua *visus* totique mundo ostensus fuit. 1. Tim. 3: 16.

VI. *Peracta* autem res ipsa est in tempore duobus veluti gradibus; Christi videl. *conceptione*, & *nativitate*. ***Primus ad illam gradus fuit Christi* CONCEPTIO.**

VII. In *conceptione* Christi duplex considerandum principium, ab unâ parte, Spir. S.; ab altera, Maria virgo. Illud principium activum, hoc passivum fuit.

VIII. De Spiritu S. est Luc. 1: 35. *Spiritus S. veniet super te* &c. Ubi per Spiritum S. veterum quidam tertiam S.S. Triados personam, cujus informando Christi corpore præcipuæ partes fuerunt, juxta illud, *corpus aptasti mihi*, Hebr. 10: 5. alii personam divinam filii, divinumque ejus spiritum ac potentiam, quo proprium sibi templum, in quo habitaret, fabricavit, intelligunt: juxta Zach. 6: 12. *Ecce vir,* GERMEN *nomen ejus, & de subter se germinabit, & ipse ædificabit templum Jehovæ,* & Phil. 2: 7. —— *formam servi assumsit, quando in similitudine hominis esse incepit.* Quem utrumque sensum *Catechesis Heidelbergensis* conjungit, dum filium Dei naturam humanam ex carne & sanguine virginis, per Spiritus S. operationem, assumsisse dicit. ***de Spiritu S.***

IX. Habuit autem Spiritus S. sese efficienter, non materialiter; ut perversè Anabaptistæ nonnulli. Neque ideo tamen Christi pater dicendus est; cum ex ejus substantia humana Christi natura progenita non sit.

X. Hæc vero Spiritus partes fuerunt: 1. Semini virginis vim prolificam indidit, beatumque ejus uterum sancto onere constipavit. 2. Ex massâ ista virginea Christi corpus effinxit, & per gradus suos, naturæ porro manibus, ut in aliis hominibus fieri solet, efformavit, ac infuso deinde spiritu animavit. 3. Utque anima Christi ab ipso ortu erat sanctissima, ***Illius hic operationes.***

ctissima, ita quoque corpus ab omni labe defœcavit, sive potius ab omni impuritate præservavit; ut non nisi sanctissimis motibus obtemperaret, dignumque Deo habitaculum esset. 4. Tandem istam, præparatam veluti numini sedem, filio Dei inhabitandam tradidit, ut ab eo gratiâ donisque omnigenis impleretur, ac pro individuo organo & instrumento ei inserviret, nec alium rectorem pateretur. Unde quicquid in corpore isto gestum est, & quicquid illud vel egit, vel passum est, ad filium auctorem refertur. Quæ vera unionis hypostaticæ ratio & perfectio est.

E sanguine virginis Mariæ.

XI. Alterum principium fuit Maria virgo: quæ de suo quidem sanguinem ac genitale semen contulit; sed quod Spiritu demum animante fœcundum redditum fuit. Unde principii potius passivi rationem habuit. Qua tamen ratione *mater* ejus, ac Christus illius *filius* verè dicitur, Matth. 2: 11. & 1: 25. *Sicut* enim *pueri communem habent carnem & sanguinem, & ipse similiter particeps factus est eorundem.* Hebr. 2: 14.

In qua non momento, sed solito tempore perfecta fuit.

XII. Rejicimus autem Scholasticorum nugationem, qui, temporum videlicet moras ac tarda molimina à Spir. S. gratia excludentes, ipso conceptionis momento Christi corpus plenissimè conformatum hariolantur. Cum tamen temporis spatia in hoc negotio S. Scriptura expresse numeret, ejusque initium & finem memoret; *mense autem sexto* &c. Luc. 1: 26. *Et factum est, cum ipsi ibi essent, impleti sunt dies, ut ipsa pareret.* Luc. 2: 6. Nec aliter quam humano more, utque in aliis matribus fieri consuevit, de virginis conceptu ac partu loquatur: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium* &c. Matth. 1: 23. Quin ea quoque in parte Christum humanæ infirmitati similem fuisse dicat: *Unde debuit per omnia fratribus similari* &c. Hebr. 2: 17. conf. 4: 15. Quo pertinent quoque Hieronymi ad Eustochium verba: *Novem mensibus in utero ut nascatur expectat, fastidia sustinet, cruentus egreditur* &c.

XIII. Nec satis verecunde iidem de ipso conceptionis momento disceptant. Hoc certum est, eam non factam antequam angelus legationem absolvisset: *Et vocatum est nomen ejus Jesus, sic vocatum ab angelo, prinsquam ipse conciperetur in utero.* Luc. 2: 21. conf. cap. 1: 31.

XIV. Atque hac conceptione Christi, qua ille nostra de causa adeo sese demisit, ut tanta majestas intra materni uteri angustias delitescere, utque nasceretur novem mensibus expectare, non dedignata est, conjunctâ cum reliqua ipsius obedientiâ, immunda nostra conceptio ac genitura, obtecta & expiata est. Utque spiritu fœcundante illa peracta & absoluta fuit, ita inde novæ quoque vitæ capienda auspicia, deque eo novum homi-

a Anno 387 contra quem scripsit Hieronymus.

[illegible]

Ds jacobi [illegible] ick sal [illegible] niet [illegible] tot dat ick sal [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

hominem renaſci ac animari debere, præ-oſtenſum fuit. *Quod natum eſt ex carne, caro eſt; quod natum eſt ex Spiritu, Spiritus eſt*, Joh. 3:6.

XV. Conceptionem excipit *nativitas* Salvatoris, ex matre virgine. Quæ Davidis regis ſanguis (Matth. 1: 1. *Indiculus ortus Chriſti, filii Davidis, filii Abrahami.* Rom. 1:3. *Qui extitit ex ſemine Davidis, ſecundum carnem.*) quo & genus ejus à Luca deducitur; Joſepho, ejuſdem ſtipitis longinquo ramo, denupta; quo matris pudori ac filii olim honori conſuleretur; ſub honeſto matrimonii velo divinum illum partum edidit. *Deſponſata enim Joſepho mater ejus — inventa eſt gravida* &c. Matth. 1:8. 18. *Alter gradus fuit ipſius* NATIVITAS; *è virgine regia.*

XVI. *Virgo* autem Maria Deum fudit infantem: ut prophetarum oracula cecinerant, Eſai. 7: 14. *Ecce virgo concipit* &c. Jer. 31:22. *Nam creavit Iehovah novum in terra: fœmina circumdat* in utero *maſculum.* conf. Apoc. 12: 5. Aliter autem virginitas ejus ſeſe habuit ante partum, aliter in partu, aliter denique poſt partum. Ante partum, virginem eam fuiſſe fide divina credimus: *Dixit vero Maria ad angelum: quomodo erit hoc, quoniam virum non cognoſco?* Luc. 1: 34. *Et non cognovit eam, donec peperit filium ſuum primogenitum.* Matth. 1: 25. Pariterque nec in partu virginitas ejus imminuta eſt. Poſt partum autem virgineum florem retinuiſſe, fide humana ac veteris Eccleſiæ conſenſu conſtat; nec ad fidem ultra neceſſe eſt. Probabile enim eſt, uterum illum, in quo Servator noſter vitæ auſpicia accepit, atque unde tanquam è templo in mundum hunc egreſſus eſt, tanto hoſpite conſecratum ac ſanctificatum fuiſſe. *Salva illius virginitate.*

XVII. Ut male olim Helvidius Mariam ἀειπαρθένον negaverit, leviſſimis fretus argumentis: utpote, quod *Chriſto fratres* tribuantur in Euangelio; quod ex more Hebræorum eſt, qui omnem cognatum vel affinem ſanguinem ita appellant: quod *matris primogenitus* appelletur; quod apud eoſdem commune primi partus, qui integrum adhuc matris uterum reſolvit, vocabulum eſt, ſive eum alii conſequantur, ſive non; conf. Num. 18: 15. Exod. 13:2. quod denique de virginitate Mariæ non ultra teſtetur Scriptura, quam *donec peperiſſet filium primogenitum*, quo futurum tempus excludatur; cum tamen particula *donec* illud non inferat. conf. Gen. 28:15. 2. Sam. 6:23. Matth. 28:20. Quanquam ab altera parte Pontificii ultra quam fas eſt tendant, dum votum perpetuæ virginitatis à Maria emiſſum volunt; quod ex verbis ejus ad angelum, Luc. 1: 34. *quoniam virum non cognoſco*: fruſtra exſculpunt.

XVIII. Nec partus de virginitate Mariæ quicquam delibavit, cum ea congressu solo polluatur. Partus autem miraculosus fuit, qua virgineus; naturalis vero, quia consueto matribus more enixa est.

Non tamen clauso utero.

XIX. Fabula enim est, quod Pontificii Mariam clauso utero, ac illæso fœminali, peperisse ajunt; contra Scripturam, ac rationem, ac veteris quoque Ecclesiæ auctoritatem. Diserte enim Scriptura Luc. 2: 6. *Factum est, quum illi ibi essent, impleti sunt dies ut ipsa pareret.* & v. 22,23. *Adduxerunt eum Hierosolymas, adsistendum coram Jehovah (ut scriptum est, quod omnis mas, aperiens vulvam, sanctus Jehovæ vocabitur.)* conf. Exod. 13: 2. *Omnem primogenitum, aperientem omnem uterum.* Hebr. 2:17. *Unde debuit per omnia fratribus similis fieri* &c. Ac rei quoque natura istam dimensionum penetrationem, ac duorum corporum uno in loco moram non fert. Corpus enim à spatio non differt, & ne cogitatione quidem ab eo separari potest. Unde & apud veteres, *tantam majestatem per genitales fœminæ transiisse egressus*, Ruffinus dixit.

Nec sine partitudinis dolore.

XX. Eorundum quoque commentum est, sine dolore Mariam enixam, quod vel nullo, vel falso fundamento asserunt. Non enim Maria, ut volunt, peccato caruit. Unde & peccati pœnas, ac primævam matrum sortem perferre debuit. *Dixit ad fœminam — in dolore paries liberos*, Gen. 3:16. *Fœmina, quando parit, tristitiam habet, quod venit hora ipsius.* Joh. 16: 21.

Maria ergo Christi mater & θεοτόκος.

XXI. Atque ex hac conceptione ac nativitate rectè Christus Mariæ filius appellatur. Duæ enim in Christo filiationes sunt, pro diversarum naturarum respectu. Non tamen duo filii. Hoc enim personæ vocabulum est: quæ unica tantum est. Ac Maria non solum χριστοτόκος, sed & θεοτόκος recte appellatur: contra ac Nestorium voluisse vidimus.

Initium æræ Christianæ.

XXII. Auctuarii vice quædam de tempore nativitatis Christi annectemus: quod considerari potest vel generalius, respectu præcipuarum Epocharum; vel specialius, quod ad ipsum diem natalem.

Iuxta epocham generalem anni,

XXIII. Ac priori respectu occurrit, epocha *conditi mundi*, ad cujus annos Christi nativitas præcise ordinari non potest: cum hodiernus calculus, quo à Christo nato tempora signamus, sero demum usurpatus fuerit, auctore Dionysio Exiguo. Unde temporum ratio, præsertim anterioribus sæculis, non parum confusa fuit. Communissimæ autem sententiæ Christi natalem ponunt, à condito mundo A. 3928. aut 3949. aut 3970. vel 4020. 2. *Secunda epocha* est *Romanorum imperatorum.* Constat autem sub Augusto Christum natum; qui cum 44 annos,

nos, post victoriam Actiacam, in rei Romanæ arbitrio egerit, trigesimo, vel etiam trigesimo primo ejus anno præstantissimi auctores nativitatem Christi deputant. Baptisatus vero est anno Tiberii 15. seu 16. inchoante. 3. *Tertia* est *epocha* regni Herodis, quæ paulo incertior est: cum de ipsis Herodis annis auctores discrepent, eique vario respectu vel 37 vel 34 annos tribuant, quibus regnum vel acceperit, vel gesserit. Hoc certum est, sub extrema Herodis Christum natum, nec longo admodum tempore illum superfuisse. 4. denique respectu *principum Synedrii magni*, sub Hillelis Babylonii præfectura, anno ejus circiter 27, Christus in carne apparuit. Alii tamen aliter calculum hunc ordinant.

& speciatim diei natalis.

XXIV. Quod specialius anni tempus, *ac diem* Christi *natalem* spectat, pariter diversæ sunt auctorum sententiæ; nec ex Scripturâ ille constat; quæ tribus illis locis, quæ temporum Christi characterem habent (videl. Matth. 2:1. *Jesu vero nato Bethlehemi Judaæ, in diebus regis Herodis.* Luc. 2:1, 2. *Et factum est in diebus illis, exivit decretum à Cæsare Augusto, ut totus orbis censeretur. Hic census primus actus est, præsidente Syriæ Cyrenio.* & 3:1. *Anno decimo quinto imperii Tiberii Cæsaris —— factum est verbum Dei ad Johannem*) generalem tantum eorum notam tradere contenta, nihil præcise de die determinat. Inter veteres, orientis Ecclesiæ die sexto Januarii illum celebrarunt, quem θεοφανείας appellabant; quemque cum manifestatione Dei in carne confundebant. Nec felicius Scaliger, ut aliorum sententias prætereàm, circa festum Scenopegiæ, Septembri mense, illum collocat; quem ex sacerdotum in templo stationibus ac ἐφημερίαις ingeniosè subducit, ex Luc. 1:8. nam & ille calculus multis partibus laborare videtur, nec ubique certus est. Communiori vero praxi hodierna Ecclesia fine anni, die Dec. 25. natalem Christi celebrat. Quæ sententia à Romanis ubi Christi fidem accepissent, ex tabulis censualibus, quæ Romæ asservabantur, hausta, ac Ecclesiæ tradita dicitur, indeque in totum porro orbem Christianum dimanasse. Ad quas publicas tabulas vetustissimi Patrum sæpe provocarunt. Tertull. lib. 4. contra Marc. *Constat census actos sub Augusto —— apud quos genus ejus inquirere potuissent.*

XXV. Atque hæc probabiliter de natali Christi haberi possunt. Scriptura enim, cum alioqui multa levioris momenti tempora tradat, hunc tamen diem data opera silentio involvit: ostendens temporum doctrinam adeo necessariam non esse ad æternitatem festinantibus; atque hac in parte Novi Test. Ecclesiam cum veteri exæquans, quæ cum Salvato-

rem ſuum tot per ſæcula expectaret, tamen non niſi in latitudine aliqua adventantis tempora dimetiri ac menſurare poterat, ut videl. ſemper in ſpeculâ ſtarent fideles. Quanquam myſterio non caret, quod in univerſa Scripturâ nullius unquam hominis præciſum nativitatis tempus annotetur; mortis vero nonnunquam. Qua in re Chriſtus reliquis Adami filiis aſſimilari voluit.

LOCUS TRIGESIMUS QUARTUS

DE

VITA & OFFICIIS CHRISTI.

CAPUT X.

De vita Chriſti privata.

STATUS *Chriſti duplex.* I. PErſonam Chriſti excipit ejus ſtatus, qui duplex eſt, *exinanitionis & exaltationis. At Jehovah volentem enervare ipſum infirmavit; ubi poſuit ſatisfactionis pretium anima ejus, videbit ſemen quod prolongabit dies, & beneplacitum Jehovæ in manu ejus proſperabitur.* Eſai. 53: 10. *Qui quum eſſet in forma Dei, non raptum duxit eſſe inſtar Dei, ſed ſe ipſum exinanivit, dum formam ſervi aſſumſit —— quemadmodum & Deus ipſum ſuperexaltavit, & in gratia donavit ei nomen quod ſupra omne nomen eſt.* Phil. 2: 7-10. *Perſcrutati in quod & quale tempus manifeſtavit Spiritus Chriſti, qui in ipſis erat, ante teſtatus paſſiones, quæ Chriſto evenirent, & glorias poſt haſce.* 1. Pet. 1: 11. *An non oportebat Chriſtum hæc pati, & in gloriam ſuam ingredi?* Luc. 24:26.

Primus fuit humiliationis. II. *Humiliatio* Chriſti tum in *vita*, tum in *morte* ejus ſpectanda eſt. Alteram κενώσεως *exinanitionis,* alteram ταπεινώσεως *humiliationis* nomine Apoſtolus Phil. 2. præcipuè deſignat.

quam antecesſit ipſius exinanitio. III. Non autem ſimpliciter ad κένωσιν ſpectat ipſius incarnatio. Non enim divina majeſtate indignum eſt, humano corpore veſtiri, ac creaturis videndum ſeſe præbere. Ac Chriſtus, poſtquam jam cœleſti gloria fruitur,

tur, non tamen humanæ carnis exuvias depoſuit. Talis autem humanæ naturæ ſtatus divinæ ejus gloriæ officit, qui non patitur ipſum eſſe ἴσα θεῷ, quique ſervi forma ipſum induit, omnibuſque naturæ infirmitatibus obnoxium, ac legi tandem ipſi ſubditum ac execrabilem fecit. Unde etiam humana ejus natura minoribus inſtructa fuit donis & commodis, ac poſtea acquiſivit. In intellectu ipſius emicuit maxima & puriſſima ſcientia, ſed quæ incrementi fuit capax, Luc. 2:40, 52. Voluntas ejus exornata fuit perfecta ſanctitate, quæ nullius quidem incrementi fuit capax, ſed tamen talis, qualis viatorem decebat: neque potentiæ ejus humanæ tum datum fuit evitare & depellere infirmitates corporis, quibus ſubjectus fuit: neque etiam iſtis corporis dotibus tunc effulſit, quibus poſt exaltationem condecoratus fuit.

IV. Conſideranda autem in hoc ſtatu: 1. vita Chriſti privata. 2. publica. 3. paſſio & mors.

V. Privata Chriſti vita complectitur infantiam ejus, reliquamque ætatem, uſque dum publice munus ſuum capeſſeret. Quam paucis Euangeliſtæ tangunt Luc. 2. & Matth. 2. *Vita Chriſti* PRIVATA.

VI. Pueritiam enim ac incipientis ætatis primordia more aliorum puerorum egit. *Ecce virgo concipit, & parit filium —— bytyrum & lac comedet, donec dignoſcat reprobare malum & eligere bonum*, Eſai. 7: 14, 15. *Cum eram puer, ut puer cogitabam, ut puer loquebar, ut puer ratiocinabar.* 1. Cor. 13: 11. Hoc ſolo, quod ab illius ætatis peccatis ac erroribus liber, & mature ſpiritu auctus, æqualibus ſuis longè præfulſerit; & ſub ſanctiſſima parentum diſciplina occultæ inſtar arboris creſcens, tandem, maturantibus fatis, ex ignobili domo tantus derepente prodiit, ac publico oſtenſus fuit. *In qua primò ipſius infantia:*

VII. Memorabilia illius ætatis hæc præcipuè erant: nativitatis ejus promulgatio angelorum miniſterio facta: circumciſio, ac primi cruoris libatio; iſtoque in ſacramento ſacratiſſimi nominis Jeſu impoſitio: ejuſdem, ex primogenitorum lege, in templo oblatio, & pauperum matris ſacrificium: magorum adventus, & recens nati regis adoratio, ac auri, myrrhæ & thuris honores: inſidiæ ab Herode infanti paratæ, ac cunæ tot puerorum cæde cruentatæ: fuga in Ægyptum, ductore angelo; ac, mortuo tyranno, eodem deducente, reditus: & Nazarethanum denique domicilium, ubi educatus fuit; natumque hinc, errore an improperio populi, Prophetam tenui municipio ortum dedignantis, Nazarenum cognomentum. A qua appellatione, etſi ex vulgi conſuetudine vel contu- *quæ variis rebus memorabilis fuit;*

meliâ ortâ, tamen Dei consilium non abfuit. Unde nunquam Bethlehemæum, ubi Christus natus, sed Nazarenum semper eum indigitatum legimus. Quo vocabulo Deus fidelium aures animosque ferire volebat, eosque sono illo ad vetus oraculum considerandum advertere, quod Christum non semel נצר *surculum* illum, ac magnum Davidicæ domus incrementum appellat, Zach. 6: 12. Jes. 11: 1. *Et exibit virga è trunco Jesse*, ונצר *& surculus ex radicibus ejus fructificabit.* Cui geminum Jer. 23: 5. *Ecce dies veniunt, ait Jehova, & excitabo Davidi* צמח *germen justum.* Affinis enim τῷ נצר erat Nazareth; atque inde Christi Nazareni appellatio.

præcipuè autem nomine JESU.

VIII. Propius vero paulo considerandum est nomen *Jesu*, quod ab angelo Gabriële (quem in ministerio hoc, & olim Dan. 9: 21. & nunc Luc. 1: 26. à Deo adhibitum, Hieronymus *cunarum Domini custodem, cubiculi Mariæ janitorem, ac infantis Jesu gerulum* appellat) antequam natus foret, infanti inditum, Servatorem, sive, ut Ecclesia maluit loqui, Salvatorem significat: non Græcâ, ut quidam olim nugati sunt, ab ἰάομαι; sed Hebræâ origine: non ex יהוה & איש, ut Cabbalisticè Reuchlinus; sed simpliciter à forma הושיע, unde יהושע seu *Iosua*, Num. 13: 17. quod, omisso in capite ה Syrorum more, ac extrema gutturali, ex Græcorum consuetudine, in ς emollita, in Ἰησοῦς transiit: quod non sine occulto scelere Judæi per *Jeschu* efferre malunt, ad Psal. 109: 13. alludentes.

Cujus vis

IX. Fuit vero Salvator, non externa ac corporali liberatione, qualis Josua Dux, aut Pontifex ejusdem nominis, Hebr. 4: 8. coll. Act. 7: 45. Zach. 3: 1. sed spirituali ac æterna: non potentia tantum ac vi, quales illi potissimum erant; sed merito ac lytro: non solum agendo, sed præcipuè patiendo.

evertitur à Socinianis

X. Nec satis digne Samosateniani ipsum salvationis ministrum, non vero proprio nomine Salvatorem volunt, qualis ipsis solus Pater est. Nam triplici eum modo salutem nostram peregisse statuunt: 1. *annuntiatione*, per doctrinam. 2. *confirmatione*, per vitam sanctissimam, miracula, mortem denique ac proprii sanguinis testimonium; & tandem, devicta morte, in vitam reditum, quo præsens suoque in exemplo veritatem doctrinæ suæ assereret. 3. *communicatione*, ac actuali collatione, qua datâ à Patre potestate, omnibus in se credentibus vitam confert. Quę cuncta à mero homine præstari possunt, nec Deum, qualem nec illi Christum habent, præsentem postulant.

XI. Male

c. Contra [illegible] eisdem collo appendunt, vel scribunt id contra ligationes
xvi f. diaboli, vel verba diis conferre [illegible], vel miracula patrare, qui
fiunt superstitiones exorcistarum Act. 19:13–15. quia diabolus audiet
ubi audit nomen diaboli, nam ipse nominavit Marc. 5:7. Jesu fili Dei altissimi
xviii l. Argentinenses [illegible] caepit praedicat concidit [illegible] nominis illius
aut formam sed ad ipsius personae veritatem attenderet et ad internam
animi devotionem externa accedentia sive opinione meriti
[illegible]tatis accederet.

xvii l. Quod omnes creaturae rationales ipsi subjiciuntur, imo ipsi hostes inimici ut Marc.
tibus angeli et diaboli de quibus hic sermo proprie genua [illegible] habent. Rabi-
normam [illegible] [illegible] [illegible].

XI. Male etiam Episcopius, ac cum sacri istius nominis imminutione, Christum duplici modo Servatorem disserit; partim sine effectu, in iis quibus salutis media offert, qui ea accipere dedignantur; partim cum effectu, in fidelibus actu credentibus & perseverantibus: quomodo non nisi novissimo die, ut Rex, Salvator Ecclesiæ dici posset; cum quandiu in mundo degit Ecclesia, omnia adhuc suspensa & incerta sint. *ac Remonstrantibus,*

XII. Sed de universo nominis hujus valore, ipsoque salvationis negotio, postea plenius. Tangenda nunc verbo superstitio *Pontificiorum*: qui 1. nomen illud Cabbalisticè, per aspirationem ex nomine Jehova assumtam, aut magico propemodum ritu tribus tantummodo litterulis I. H. S. quarum mediæ crux appicta sit, exprimunt. 2. idque longe sanctius habent quam ipsum nomen Jehova. 3. cumque cordi præcipue inscribendum esset, amuleti instar collo appendunt. 4. ac religioso ritu venerantur. *& exinanitur superstitione à Pontificiis,*

XIII. Quod & *Lutherani* imitantur ex Phil. 2: 10. *Quamobrem & Deus ipsum superexaltavit, & in gratia donavit ei nomen, quod supra omne nomen est* &c. Quos tamen illum cultum nominibus *Christi*, *Dei*, *Jehovæ*, aut adorandæ *Triados*, quæ tamen non minus sacrosancta sunt, exhibere non videmus. Ut syllabarum veneratio, ac ægri animi error & superstitio sit, istud unum Salvatoris nomen, non autem alia isto ritu prosequi, ac cultum illum magna cum necessitate aliis imponere: quod veteri Ecclesiæ incognitum, nec ab Apostolo præceptum fuit, qui loco isto non de externo nomine, sed de Salvatoris persona, ac mediatoris potestate & honore agit. Quanquam alioquin religiose Dei ac Salvatoris nostri nomina habenda ac usurpanda non inviti fateamur. Et Scriptura cæteroquin discrimen quoque servat, nec promiscue Servatoris nominibus utitur. *& ex parte à Lutheranis.*

XIV. Duodecimo ætatis anno, peractâ pueritia, egregium futuri muneris specimen ac rudimentum edidit; in sapientum cœtu de lege patris sui, ad stuporem omnium, gravissimè disserens, Luc. 2. *Succeßit ipsius adolescentia, qua rebus magnis præluſit.*

XV. Cætera privatus vixit in parentum domo, quæ priscâ sanctitate, quanquam in re tenui, agebat, eosque omni honore ac obsequio percoluit. Ac maturescente ætate fabrilem quoque artem, ut videtur, exercuit: *Nonne hic est faber, filius Mariæ?* Marc. 6: 3. Quod adeo non dedecori ipsi fuit, ut idem celebrium apud Judæos doctorum, ac præsertim Pharisæorum, institutum fuerit. Unde scitum magistrorum Misnah Aboth. 2: 2. *Pulchra est doctrina legis cum via terræ* (id est, opificio)

ficio) *nam labor utriusque facit hominem oblivisci pravitatis.* Quomodo & Paulus σκηνοποιὸς dicitur, Act.18:3.

XVI. Sed nec sibi soli in longo isto otio vixit, sed jam tum altiores curas volvens, ac magna illa, ad quæ paulatim surgebat, meditans, in privatis rebus nostrum tamen negotium egit. In omni enim vita sese pro nobis sanctificavit, & ab ipso ejus initio, legis subjectione, paupertate, continua mortis meditatione, precibus & supplicationibus, denique jugi illa ad munus publicum præparatione, & præstituti temporis expectatione, sese jam tum generis humani vadem ac Servatorem præstitit. conf.Gal.4:4. *Misit Deus filium suum —— subjicientem se legi.* Luc.9: 58. *Vulpes lustra habent, & volucres cœli nidos; filius autem hominis non habet ubi inclinet caput.* 2.Cor.8:9. *Cognoscite enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quod propter vos pauper factus est, quum esset dives, ut vos paupertate ipsius ditesceretis.* Hebr. 5:7. *Qui in diebus carnis petitiones & supplicationes, ad eum, qui poterat eum salvum facere ex morte, cum clamore valido, & lacrymis offerens; & exanditus à metu* &c.

XVII. Eclipsis autem ac tentatio fidei fuit, in illis qui Messiæ adventum jam acceperant, ubi ob Herodis insidias exulare jussus, Phari accola, in Ægypto aliquandiu delituit. Quo tempore piorum desiderium ac expectatio non leviter concutiebatur, cum Messias, qui jam Ecclesiæ ostensus erat, non amplius esse videretur. Qua de re propheta agit Jer.31: 15, 16. & reditum illius ex terra hostium pollicetur: *Vox in Ramâ auditur, ejulatus, ploratus amari, Rachelis plorantis super filiis suis, quæ recusat consolationem admittere super filiis suis; quià ipse non erat. Sic dixit Jehovah: Prohibe vocem tuam à ploratu, & oculos tuos à lacrymâ. Nam est merces in operæ-pretium tuum, ait Jehovah, & revertentur ex terrâ inimici.*

Pontificiorum apocrypha.

XVIII. Rejicimus autem Pontificiorum apocrypha, de *miraculis infantiæ Christi*, aliaque ejus commatis, quibus quisquiliis plebis Christianæ aures contaminare & pascere illi solent: silente non solum Scriptura, sed & contra insulsas istas fabulas præscribente, Joh. 2: 11. *Hoc initium signorum fecit Jesus Canæ*, oppido *Galilææ*. Vera enim miracula doctrinam non præcedere, sed comitari & subsequi amant. Nec παιδικὰ ac puerilia miracula facere ex majestate Dei est. Ejusdem auctoritatis est Suidæ figmentum de Christo Pontifice ante justam ætatem; aliæque id genus næniæ frigidissimæ.

CAPUT XI.

De initiatione & unctione Christi.

I. INeunte trigesimo ætatis anno, ex Levitarum instituto, *Initiatio*
Christus in publicum productus, ac munera sua auspica- *Christi*
tus est. *Et ipse Jesus inceperat quasi triginta annorum esse*, Luc. 3: 23. Ubi consideranda 1. ejus *initiatio* 2. *ministerium*, ac *munera* quæ gessit. 3. vitæ denique publicæ *conclusio*. Ad primum pertinet *baptismus*, per Johannem ministratus; atque eum consecuta *tentatio* in deserto.

II. Potissimum initiatio ejus facta est per *baptismum* ipsius, quem *per* BA-
accipere & proprio in corpore consecrare voluit; tum ut isto ritu pro hu- PTIS-
mano genere sese vadem sisteret, omnemque obedientiam lege debitam MUM.
sponderet; tum ut istud amoris ac gratiæ divinæ pignus ac arrhabonem pro se, ac pro fidelibus omnibus, præciperet & prælibaret; tum ut in ipso remissio peccatorum & ablatio jugi obsignaretur.

III. Quanquam altius quoque hæc spectarent. Cum enim cœlesti voce pater interveniret, atque hunc filium suum mundo publice ostenderet & traderet; fuit in baptismo simul illius inauguratio ad munera publica. Quorum non levia indicia hic comparent. *Rex* enim monstrabatur, qui filius ac hæres Dei erat. Et *sacerdotem* pater admittebat, quem sibi placere, ac cujus sacrificium sese accipere testabatur: conf. Jes. 42:1. בחירי רצתה נפשי *electus meus, quem accipit anima mea.* Præsupponit autem רצון τὸ כֹּפֶר & piamentum. Denique *propheta* erat, qui de cœlo commendabatur, ut sine exceptione audiendus. Atque hæc omnia visibili Spiritus S. descensu confirmabantur, qui leni motu, instar columbæ, in ipsum allabi certo modo visus est.

IV. Jordanis aquis ablutus, ac, cœlo teste, non dubius salutis auctor *(quem ex-*
& præco, *in desertum* abductus est; in secreto illo familiarius Deo suo *cepit ipsius*
fruiturus, ac cum inferorum principe pugnaturus; istoque auspicio ple- TENTATIO.)
nissime munus suum inchoaturus.

V. Atque in solitudine illa non simplici cum diabolo certamine defunctus est. Matth. 4. Nam & in corpore, quod historiæ simplicitas ac verborum emphasis ostendit, abreptus; & in anima complures inferni

prædonis insultus tulit. Sed cunctis ejus artibus superior, quanto priori Adamo fortior ac major foret ostendit: istoque pugnæ rudimento bellum, quod sibi ac Ecclesiæ suæ cum diabolo restabat, imbuit; ac denique felicem faustumque ejus exitum fore ostendit. Præterquam quod & ad obedientiam, quam Deo debebat, pertinuit, omnes Satanæ suggestiones ac fraudes vincere, quo ea omnibus numeris perfecta foret: ac muneris ejus intererat, cuncta hominum mala degustare, ut proprio exemplo edoctus, miseriis eorum promtius succurrere posset.

quò pertinet ipsius UNCTIO.

VI. Ad hanc initiationem pertinet unctio illa Christi, à qua *unctus*, & *Christus*, & Hebraicè *Messias* dicitur: quæ licet ab initio incarnationis ipsius, imo certo respectu, ut videbimus, ante eam locum habuerit, quia tamen in publica illius initiatione munerumque ipsi impositorum administratione præcipuè emicuit, hoc loco eam considerabimus.

cujus sub V.T. typus,

VII. Erat autem unguentorum usus in populo Dei frequens; tum ad honestam vitæ voluptatem, Joh. 11:2. & 12:3. Psal. 23:5. 141:5. tum in præcipuo aliquo officio mandando usurpatus. Unde metaphora Prov. 8:23. *A sæculo uncta sum, à capite, à primis terræ.*

VIII. Ungebantur in adeundo munere non omnes, sed qui celsioris gradus erant; præcipuè terni ordinis homines: 1. *Prophetæ*, quanquam rarius, & vix illo ritu. *Jehu autem filium Nimschi ungito in regem, super Israëlem; & Elisam ungito in Prophetam loco tuo.* 1. Reg. 19:16. conf. Psal. 105:15. 2. *Sacerdotes*, præsertim *Pontifices.* 3. *Reges.* De quorum unctione supra lib. IV. cap. VIII. §. 14, 15.

in ipso impletus:

IX. Christus autem externo oleo delibutus non est. Non enim typicis istis institutis opus erat, cum non externo ritu, ut aliquis de sæculo Rex, aut veteris templi minister; sed sublimiori ac spirituali modo munera ista impleturus foret. Unde & unctio quoque mystica ac spiritualis fuit: partimque in personæ ejus ad munus mediatorium designatione; partim in deitatis in carne ejus inhabitatione; partim in donorum ac charismatum collatione consistit.

tum ipsius ordinatione;

X. *Ordinatio* ejus dupliciter considerari potest: tum prout æterno Dei consilio isti muneri destinatus fuit: *Præcogniti quidem ante jacta mundi fundamenta, manifesti autem facti ultimis temporibus propter vos.* 1. Pet. 1:20. tum prout in tempore ad illud rite administrandum in terram ablegatus ac dimissus (*emisit Deus filium suum*, Gal. 4:4. *A me non veni; sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis.* Joh. 7:28.) inque munus cœlesti ritu introductus, Matth. 3. rursusque in cœlum receptus

a [illegible] Christo a Messias [illegible] nomen [illegible] excellentiori modo competit [illegible] et aliis [illegible].

uit le b Erat analogia inter signum et signatum. want gelijck de olie [illegible] Is. 10:4 [illegible] 1 Sam. x: 1. 6: [illegible]
c. Exod. 29: 7. Levit. 8: 12 [illegible]
d. als Saul David Salomon, 1 Sam. x: 1. et 16: 13. 1 Reg. 19: 16. et 2 Reg. 9: 6. hinc dicuntur uncti Domini, 1 Sam. 12: 3. et alibi. Judic. 9: 8. [illegible]

d alius est divinus [illegible] vocatio missio sanctificatio Joh. x: 36. die de vader geheiligt en in de werelt gesonden heeft.

† Ordinatio est prima et praecipua pars renovationis ipsa est [illegible] comminationis [illegible]
Joh. 3: 34. want dien God gesonden heeft die spreeckt de woorden Godts, want God
geeft hem den geest niet met mate. 1° [illegible] ambas naturas 2° [illegible]

V. Paulus accusatus [illegible] voorstander van de secte der Naza-
2. renen hoc nomine in N.T. non significat [illegible] ad differentiam [illegible]
[illegible] Remonstr. [illegible] contra hoc nomine
indicat [illegible] Apostatas
[illegible] Christus. fuit [illegible] in V.T.
[illegible]
[illegible] in [illegible]

o. Gelijck iemant lyt als een Christen. Act. 26. 28. [illegible] etc.

Q. [illegible] divinae naturae 2 Pet. 1: 4. [illegible] in quantum in creaturas cadit [illegible]
bonitas et sanctitas etc.

ptus est; quæ similiter quædam ejus in Ecclesiæ regem quasi inauguratio fuit. *Certo igitur cognoscat tota domus Israëlis, quod Deus illum Jesum, quem vos cruci affixistis, Dominum & Christum fecit.* Act. 2: 36.

XI. Unctus etiam est, quatenus divinitas in carne ejus *inhabitavit*, cum potentia dandi Spiritum S. Unde *Spiritus Jehovæ* dicitur *esse super ipsum*; idque *quia unxit ipsum Jehova ad Euangelium nunciandum mansuetis*, Esai. 61: 1. *tum deitatis in ipso inhabitatione;*

XII. *Charismata* denique in naturam ejus humanam effusa sunt magna copia. *Propterea, unxit te, ô Deus, Deus tuus oleo alacritatis, ultra consortes tuos.* Psal. 45: 8. *Et ex plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Joh. 1: 16. *Non enim ex mensura dat Deus Spiritum.* c. 3: 34. Unde ab ipsa nativitate *quiescebat super ipso Spiritus Jehovæ, spiritus sapientiæ & prudentiæ, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus cognitionis & timoris Jehovæ*, Jes. 11: 2. ita tamen, ut pro ætate majori postea auctu & incremento ageret: *Et Jesus profecit sapientia & statura, & gratia apud Deum & homines*, Luc. 2: 52. tum præsertim cum publicè pro Servatore ac Messia sese gesturus foret: *Vidi Spiritum descendentem, tanquam columba, ex cœlo, & mansit super eo —— Hic est, qui baptizat in Sp. S.* Joh. 1: 32, 33. Unde *unctus est spiritu & virtute*, Act. 10: 38, Quæ in cœlesti gloria majori cumulo adaucta dubitari non potest: ex qua proinde Sp. S. *effudit*; ita *factus*, h. e. demonstratus *Christus*, Act. 2: 33, 36. *tum charismatum collatione.*

XIII. Atque ex hac unctione Christus suscepto muneri renunciare, humanumque genus semel in fidem acceptum abdicare nunquam potuit. Ut Remonstrantes asserere audent. Cujus sententiæ labem ac periculum lib. 2. cap. 15. §. 16, 17, 18, 19. fusius ostendimus.

XIV. A Christo appellantur fideles Christiani; qui in nascente Ecclesia *Discipuli* & *Nazareni* dicebantur, Act. 9: 1. & 24: 5. Postea Nazarenorum vocabulo pseudo-prophetis, qui legem cum Euangelio miscebant, relicto, Christiani dicti sunt. Quæ appellatio Antiochiæ primum nata, Act. 11: 26. ac deinde porro usurpata fuit, 1. Pet. 4: 16. quanquam Apostolorum tempore, ut videtur, rarius; cum suavia illa discipulorum, fratrum, ac fidelium, nomina magis placerent. Atque ad novum istud nomen referunt quidam prophetæ oraculum: *Et videbunt gentes justitiam tuam, & omnes reges gloriam tuam; & nominaberis nomine novo, quod os Jehovæ exprimet.* Esai. 62: 2. *A qua ejus unctione nos quoque Christiani dicimur.*

XV. Dicuntur autem Christiani, quasi unctionis Christi participes

 & hæ-

& hæredes; quod non de superstitioso aliquo ritu, aut impuro chrismate, quale vel catechumenorum, vel sacerdotum, vel infirmorum in papatu est; sed de divina Spiritus S. gratia intelligendum est; qua fideles inuncti, & prophetæ, & sacerdotes, & reges sunt. *Et vos unctionem habetis à Sancto.* 1. Joh. 2:20.

in quod nomen injurii Pontificii.

XVI. Iniqui sunt in sacram hanc unctionem apud Pontificios *Monachi*, è *Dominici*, *Francisci*, *Antonii* &c. familia, qui ab humano nomine censeri malunt, divisque istis impiâ devotione se obstringunt. Quorum dedecus augent *Minoritæ*, *Franciscum* suum, ut ipso Jesu vix minorem, ipsaq; ejus stigmata præferentem, Jesum typicum appellantes. Ac majori adhuc fastu *Loiolitæ*, qui, Christiano nomine non contenti, *Jesuitas* ac *Iesu socios* sese jactant: quæ appellatio & schismatica, & ambitiosa, & irreligiosa est. Nam vel solos sese Jesu discipulos, vel sibi solis collatam Jesu Domini gratiam ac salutem, vel denique ejus in divino munere socios sese mentiuntur.

CAPUT XII.

De munere Christi prophetico.

Unctus est Christus ad tria munera,

I. MUnera, ad quæ Christus unctus est, tria sunt, propheticum, sacerdotale, regium: quæ tum ex nostra necessitate, tum ex salutis conferendæ ordine colliguntur. Nos enim laborabamus profunda rerum divinarum *ignorantia*, & turpi *peccatorum labe ac reatu* obstricti, in summa ad Deum redeundi *impotentia* veluti vincti ac ligati jacebamus. Cui triplici necessitati Christus subvenit, & partim docendo, ut Propheta; partim pro noxis nostris satisfaciendo, ut sacerdos; partim beneficia illa applicando, ut Rex; salutem nostram ordine quodam peregit. Ac singula hæc munera prophetarum vocibus jam ante ipsi attributa videmus. *Prophetam excitabo ipsis ex medio fratrum eorum, sicut te; & dabo verba mea* (quæ nemo præter me potest eloqui) *in ore ipsius.* Deut. 18:18. *Juravit Jehova, & non pœnitebit ipsum. Tu es sacerdos in sæculum, secundum ordinem Melchizedeki.* Psal. 110:4. *Et unxi Regem meum in Zionem, montem sanctum meum.* Psal. 2:6.

ipsi singu-

II. Licet autem multi olim in populo Dei prophetæ & sacerdotes, ac reges

a Ingens consistat cujusque Christiani tempore minimis et quid requiri
quodque vide de Witte Catech. p. ~~240~~ 244. 247. [illegible]
Luther. et Pontif. Calvinistae, [illegible], Huguenotti, [illegible]
dicuntur Protestantes et Reformati vide ibidem.

vide b. Het noemt [illegible] dat is [illegible] Math. 20 als dit
[illegible] bruyloftskleet als in [illegible] Math. 22: als Judas Iscariotes Math. 26
habeant [illegible] id nomen: vel forte de societate [illegible] sunt ut latrones
[illegible]: Andries [illegible] Esau van Esau des ongodlijcken Hebr. 12:16.
[illegible] dat is [illegible] van [illegible] [illegible] qui [illegible]
[illegible] inquit Thomas [illegible].

1 Ick sal mijnen geest uytgieten over alle vleesch ende uwe sonen ende uwe dochteren sullen propheteren etc. Joel 2: 28. 29. Act 2: 17. 18.
2 Apoc 1: 6. die ons gemaeckt heeft tot coningen ende priesters Apoc 5: 10. 1 Pet 2
3 [illegible] ende [illegible] gebouwt tot een geestelijck huys tot een heylich priesterdom v. 9. [illegible] een coninglick priesterdom. Jes. 61: 6. [illegible] [illegible]

+ [illegible] soust wachtes veele coningslicke [illegible].

reges fuerint; vix tamen ullus cuncta iſta munera pleno titulo ſimul complexus fuit: quod ſolius Chriſti eſt. Qui ideo non ſimplici diademate inſignitus legitur, Apoc.19:12. & prophetis omnibus, ſacerdotibus, ac regibus longè celſior ac ſublimior extitit. Propheta vel ipſo Moſe major, Deut.18:18. Hebr.3:1-6. inque domo Dei ſolus audiendus, Matth. 17: 5. & 23:8. Sacerdos, ſupra Aaronis ſanctitatem, utpote alterius ſacerdotii, Pſal. 110. & epiſt.ad Hebr. Rex denique, qui non terreno in ſolio, ſed in cœlo ſublimis, divoſque, mortaleſque turbas, imperio regit unus æquo. Pſal.110:1. Pſal.89:28. *Etiam ego primogenitum faciam illum, ſummum regibus terræ.* Quod regium munus officiorum ejus colophon & apex eſt; cui reliqua ſubordinantur. *l. ria.*

III. Primum ordine eſt ſacerdotium Chriſti; tum ratione ſponſionis, tum quia ut Propheta de ſacerdotio ſuo debuit loqui. Ut tamen receptum ordinem ſequamur, cum etiam Chriſtus, antequam ſe offerret, verba Dei locutus ſit, præmittamus officium ejus *propheticum*. Per hoc de ſinu ac concilio veluti Dei in terram miſſus, mortali ore hactenus indicta ediſſeruit; ac *verba Dei*, quæ Deum Deique filium ſolum proloqui fas erat, locutus eſt; omneque redemtionis myſterium planiſſime nudavit ac evulgavit. *Deum nemo vidit unquam. Unigenitus filius, qui eſt in gremio patris, ille ediſſeruit*, Joh.1:18. *Quem enim miſit Deus, verba Dei loquitur.* c.3: 34.

Munus ipſius PROPHETICUM,

IV. Venturum eum promiſit olim Moſes, prophetarum omnium maximus; ac ſeſe majorem hoc ipſo faſſus eſt, cum ipſi teſtimonium perhibeat, ut ſervus domino ſuo: (*Si enim crederetis Moſi, crederetis mihi: de me enim ſcripſit*, Joh.5:46. *Moſes quidem fidelis in tota domo ipſius, ut famulus —— Chriſtus autem tanquam filius.* Hebr. 3: 1-6.) atque in Eccleſia reſtare quædam adhuc λαληθησόμενα non obſcure innuat, quæ *verba Dei* appellat, in emphaſi. Deut.18:18. conf. Hebr. 3: 5. quæ non à ſervo, ſicuti Moſes erat, ſed à filio ac divinæ familiæ hærede proloquenda erant; qui ſub excidii pœna audiendus erat. Deut. 18:18. *Erit autem, ut quiſquis non auſcultaverit verbis meis, quæ loquuturus eſt in nomine meo, ego repoſcam ab illo.* conf. Matth. 17: 5. *Hic eſt filius meus dilectus, in quo beneplacitum habeo: ipſum audite.* Quæ profecto auguſtiora ſunt, quam ut in alium quemvis ex prophetarum numero conveniant; quæ Judæorum corruptela eſt. Sed & reliquorum prophetarum de prophetico Chriſti munere vaticinia extant. *Filii Zion gaudete & lætamini in Jehova, Deo veſtro, quia dedit vobis Doctorem illum*

olim prædictum,

ad justitiam: *qui fecit vobis cadere pluviam primam & serotinam in primo mense.* Joël. 2: 23. *Ecce servus meus, quem teneo*; *dilectus meus, quo acquiescit anima mea. Dedi spiritum meum super ipsum, judicium gentibus proferet.* Jes. 42: 1. *Ecce testem nationum dedi ipsum, principem & præceptorem nationum.* Jes. 55: 4. *Spiritus Domini Jehovæ super me est, quia unxit Jehova me ad Euangelium nuntiandum mansuetis*, Jes. 61: 1. conf. Luc. 1: 76. Hebr. 3: 1. *Considerate Apostolum & Pontificem astipulationis nostræ Christum Iesum.* Unde quoque sub nomine prophetæ cognitus est; concludente vel ipsa turba: *Hic est verè propheta, qui venit in mundum*, Joh. 6: 14.

quibus constet partibus,

V. Munus autem prophetarum hisce fere absolvebatur partibus: 1. quod populum docerent, ac in fide patrum, & præcipuo illo de Messia articulo, confirmarent. *Et loqueris ad illos omnia verba hæc, & non auscultabunt tibi*; *& vocabis illos, & non respondebunt tibi*, Jer. 7: 27. 2. quod futura, tum præsentem, tum sequentem Ecclesiæ statum spectantia, prædicerent. 3. quod miracula patrarent. *Dixit enim Elisa, vir Dei, veniat ad me, & cognoscat quod sit Propheta in Israële.* 2. Reg. 5: 9. Quæ omnia Christus plenissimè præstitit. Nam & passim in Euangelio docentem audimus; variisque ænigmatis & parabolis, ac apertis quoque verbis novæ Ecclesiæ fatum, ad extremum usque finem, describentem, Matth. 13. & 24. & cuncta denique magnificis operibus ac stupendis miraculis confirmantem videmus.

& quomodo à Christo obitum sit:

VI. Prophetam vero egit, *tum* priscis temporibus, sub Vet. T. per Spiritum S. prophetasque ministros: *Perscrutantes in quod & quale tempus Spiritus Christi, qui in ipsis erat* &c. 1. Pet. 1: 11. *In quo* (spiritu) *abiens, spiritibus, qui in custodia sunt, præconiavit.* c. 3: 18, 19. Unde ejus nomen est המדבר *is, qui loquitur*, Esai. 52: 6. sicut & dicit se *initio locutum*, Joh. 8: 25. conf. Esai. 48: 15, 16. *tum* præsertim sub Novo T. cum præsens Ecclesiam suam doceret, non externo affatu solum, sed & interiori vi ac potentia, qua apud animum pollebat: discedens *denique* reliquit Ecclesiæ Spiritum suum ducem, & Apostolos doctores, sequentemque eos Euangelizantium turbam. Eph. 4. Perverse enim Sociniani Novi Test. ministros ultra Christi in terris prophetiam ascendere, ac perfectiora longè tradere, blasphemant, quæ videl. à Christo, vel regnaturo, vel regnante, acceperint.

in primo ejus specimine.

VII. Primum muneris specimen dedit duodecimo ætatis anno, quando templum ingressus, interque doctores assidens, futuro ministerio prælu-

o scripsit Effrigiant scripsit locos qui dicunt ante ascensionem et incarnationem [illegible] apud Patres fuisse.

prælusit, Luc. 2. publicè autem illud auspicatus est post baptismum, quo decedenti Johanni veluti succederet, cœptumque ab ipso Euangelium perficeret & consummaret. *Postquam vero traditus esset Johannes, venit Jesus in Galilæam, prædicans Euangelium regni Dei.* Marc. 1: 14. coll. Matth. 4: 12-17.

VIII. Ubi notanda Socinianorum fabula: qui ut Christum pro mero homine agnoscunt, qui tam sublimem ac divinam doctrinam, quæ veteri lege longè sanctior ac perfectior fuerit, ex pectoris sui adyto proferre nequiverit; eam ab ipso de cœlo, ubi post baptismum sublatus, ac aliquo tempore moratus fuerit, è divino contubernio haustam asserere non dubitant: non solum nulla Scripturæ auctoritate, quæ raptum istum nullibi narrat: sed & nulla necessitate. Cum enim, si quisquam mortalium, Christus Deo plenus, ac cœlesti spiritu inunctus foret; sua de cœlo profecto arcessere, ibique arcana doctrinâ erudiri, necesse non habebat; neque eo ad muneris sui auspicia rite capienda ascendere tenebatur, cum istud non in cœlo, sed in terra, sollemniter præstiterit. Ac tandem omnis hæc nugatio contra manifestam Scripturam est; quæ Christum *semel* tantum in cœleste sanctuarium ingressum docet, Hebr. 9: 12. & proximis post baptismum diebus non in cœlo, sed in deserto egisse, & à diabolo tentatum testatur. Matth. 4.

an exinde in cœlum raptus sit?

IX. Obivit ministerium suum Christus deinceps plenissimè & perfectissimè. Nam 1. doctrina, quam tradebat, præceptis sanctissimis, ac pretiosissimis de salute & vitâ æternâ promissis, constabat. 2. & modus docendi erat omnibus numeris absolutus; cum divina quadam auctoritate, quæ ipsi pro eloquentia erat, polleret; nec humili sermone, qualis eorum est *qui de terrâ* loquuntur, sed cœlesti suada auditorum mentes afficeret; quæ, quanquam non multum humani cultus præferret, simplicitate tamen potens & veneranda erat. Accedebat orationis libertas, summa cum prudentia conjuncta, & perspicuitas, & modo illecebræ, modo aculei & stimuli, nudandæ impiorum hypocrisi; quo in genere immensum valebat. *Docebat enim ipsos, ut potestatem habens, & non ut scribæ.* Matth. 7: 29. *Novimus quod verus sis, & viam Dei in veritate doceas, & non curæ tibi sit de ullo: non enim aspicis personam hominum.* c. 22: 16. *Responderunt ministri, nunquam ita locutus est homo, ut hic homo.* Joh. 7: 46. 3. Denique, cum doctrina Christi potissimum in moribus consisteret, & solam fidem ac resipiscentiam doceret, nec ritibus ac ceremoniis magnopere occuparetur, ita ea comparata erat, ut longè lateque à

Deinceps in publico ministerio.

cun-

cunctis gentibus adoptari, atque ad ultima mundi tempora perdurare posset.

Inde ejus in hoc munere supra omnes alios excellentia

X. Unde excellentia Christi supra omnes alios Prophetas apparet; quæ potissimum in hisce tribus elucet. 1. quod cæteri aliunde accepto lumine, nec nisi per intervalla coruscante; hic autem proprio gauderet; nec aliunde petere Spiritum necesse haberet, quem in proprio corpore hospitantem habebat. 2. quod illi omnia Dei nomine & auctoritate gererent, hic autem in proprio nomine ad Ecclesiam venerit, tanquam ad propria; erat enim Dei filius, ac familiæ istius princeps & hæres. Hebr. 3: 6. Unde locuturus erat ut *testis, princeps ac præceptor*, Esai. 55: 4. & ut *legem suam*, Esai. 42:4. 3. quod illorum opera exteriori ministerio absolveretur; Christus autem interiori sermone mentem ipsam affari, & victam sub jugum suum ducere poterat. *Et dixit unus ad alium, nonne cor nostrum erat urens in nobis, quum loqueretur nobiscum in viâ, & quum aperiret nobis Scripturas?* Luc. 24: 32. *Omnis igitur, qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me.* Joh. 6: 45. Quibus adde, cæteros, cum nudi homines forent, ex terrâ locutos; Christum autem, de sinu Patris demissum, quæ viderat quæque audiverat mortalibus enarrasse: *Qui supernè venit, supra omnes est: qui è terra est, terrenus est, & terrena loquitur: qui è cœlo venit, supra omnes est. Et quod vidit & audivit, hoc testatur.* Joh. 3: 31, 32. Ut pateat Prophetam hunc simul Deum fuisse. *Quis enim hominum novit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? sic etiam ea, quæ sunt Dei, nemo novit nisi Spiritus Dei.* 1.Cor. 2: 11, 16.

Errores prophetiæ Christi oppositi. 1. Socinianorum, de nova Christi lege.

XI. Atque hæc de prophetiâ Christi. Videndi nunc oppositi errores, quibus ea ab hæreticis passim defœdata est. Atque occurrunt hic primo *Sociniani*; qui, ut justitiam Euangelicam abnegant, eamque in operibus collocant, eo etiam Christi ministerium subservire faciunt. Cum enim vita æterna, ut ipsos sæpius docentes audivimus, ex veteris legis præceptis sperari non posset; sanctiori quadam lege ac perfectioribus præceptis opus erat, quibus æternæ beatitudinis præmium annecteretur. Hinc jam Christum novum legislatorem faciunt: cumque prisca lex nec præceptis, nec promissis perfecta esset, Christum illam partim correxisse, partim variis in partibus sanctitatem ejus intendisse, denique novis ac propriis præceptis adauxisse docent. Inque eo munus ejus propheticum absolvi tradunt. Quæ propius excutienda sunt.

XII. Ac de *Christo legislatore*, & quo sensu id nomen ferre vel non ferre

ferre possit lib. 2. cap. 16. §. 6. vidimus. Sine convitio autem *novæ* & sanctioris *legis*, novique ac perfectioris fœderis (quod pariter operum fœdus foret) auctor dici nequit. Quod ita ostendimus :

XIII. 1. Illud foret divinæ *legis* sanctitatem criminari, ejusque perfectionem abnegare, quam Scriptura tam luculenter testatur. *Lex Jehovæ est integra, restituens animam.* Psal. 19: 8. *Omne quod præcipio vobis, hoc observabitis, ut faciatis; neque ad hoc addes, neque ab eo diminues.* Deut. 12: 32. Nec enim perfectius ac sanctius quiddam illibato Dei ac proximi amore cogitari potest, quem omnem divina lex jubet, Matth. 22:37. Unde vitam ex ea sperare juvenis ille in Euangelio ab ipso Christo jubetur. Matth. 19: 17. *Quod revincitur.*

XIV. 2. Quin est illud ipsius *Dei sanctitatem* abnegare. Cujus expressio est in lege. Ut enim Deus sanctitatem & imaginem suam intus in cordibus nostris expressit; ita eandem in legis tabulis quoque exaravit. Est autem eadem utrobique sanctitas; tum in Deo ipso, tum in imagine ejus; sive ea in hominum animis, sive in legis tabulis spectetur. Ut legis sanctitate & perfectione negata, ipsa Dei sanctitas & imago blasphemetur.

XV. 3. Sed *& hypocriseos Deum* arguunt; qui imperfectam sanctitatem olim præscripserit, istoque pacto coli voluerit; vitamque æternam ad istum cultum dederit: ac si pro justitia accipere posset, quod justitia non erat; suique communionem eâ viâ largiri, qua tamen ad Deum non itur, sed potius ab eo disceditur.

XVI. 4. Denique quod de *nova* non solum *lege*, sed & *fœdere* jactant; quod tamen rursus operum fœdus sit; id eo nititur, quasi Christus novam religionem, patribus inauditam, introduxisset: quod quantopere veterum sanctitati ac religioni injurium; spei ac fidei ipsorum inimicum; reique ipsi, ac Veteris Novique Testam. Scripturis adversum, cumque iis aperta fronte pugnans sit, sub Veteris Test. œconomia non uno loco demonstravimus. Est enim *Jesus Christus & heri & hodie idem, & in sæcula.* Hebr. 13: 8. Sicut nec per adventum Christi religio veterum mutata, aut lex Dei irrita facta fuit. *Legem igitur inutilem reddimus per fidem? absit. Imo legem stabilimus.* Rom. 3: 31. Præsertim cum ipsi illi legi Christus obedire, atque hoc pacto salutem nostram peragere deberet. *Factus ex muliere, factus legi subjectus.* Gal. 4: 4.

XVII. 5. Accedere tandem posset ipsius *Christi* consideratio, &

Euangelii summa, quæ certe longè alio spectant, quam ad salutem per nova opera quærendam.

An legem Dei correxerit? XVIII. Atque ita patet, pessimè ab adversariis ipsius munus mutari, quod sine legis Mosaicæ criminatione perficere non poterant; quam videl. emendaverit, additoque novo rigore, propriisque præceptis, auxerit. Quæ ipsorum ad singula præcepta additamenta, quæ memorant, percurrere nunc animus non est; cum illa tractatio ad decalogum pertineat. Sufficit sententiæ istius fundamentum, ac pręcipuum præsidium, quod in cap. Matth. 5. quærunt, breviter examinasse. Ad quod hæc annotamus. *juxta* Matth. 5.

ỳ. 17. XIX. 1. Versu 17. Christum legem *implevisse*, non eam corrigendo, vel, sicubi deficeret, perficiendo; sed, tum sermone, eam explicando, (conf. Rom. 15: 19. *ab Hierosolyma usque ad Illyricum* πεπληρωκέναι *annunciationem Christi.* Col. 1: 25.) tum opere, omnem ejus sanctitatem adimplendo; tum denique reipsa legum Mosaicarum umbras & typos, inducto corpore, spissando & complendo.

ỳ. 21,27, 33,38,43. XX. 2. Versu 21,27,33,38,43. per *dicta* ac tradita *antiquis*, non lex ipsa, patribus tradita, aut veterum fides ac religio, vel incorrupta Patrum Catechesis; sed Scribarum traditiones intelliguntur; ut ex iis ipsis, quæ Christus ibi adfert constat, quæ certe in lege non omnia extant. vid. v. 44. *Audistis dictum fuisse, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Erat enim hæc traditionariorum istorum formula, *dictum esse antiquis*; ut videri potest Misnah Sanhedr. cap. x. §. 2. quo fuco errores suos facile venditabant. Ac si quando à Christo vel ipsa Mosis dicta citantur, non illa, sed sublestus sensus, quem Pharisęi iis dabant, corrigitur.

Circa præceptum sextum, XXI. 3. Versu 21. & 22. *Audistis quod dictum sit veteribus, non occides; qui autem occiderit, reus est judicii. Ego autem dico: quod quisquis irascitur contra fratrem suum temere, reus est judicii; & quisquis dixerit fratri suo raka, obnoxius est consilio; & omnis, qui dixerit fatue, obnoxius est gehennæ ignis*: non *sextum præceptum,* sed perversa Scribarum glossa castigatur; ac si ille solum, qui proximi sanguine sese polluisset, judicii reus foret. Quod Christus ad fratrum iras ac odia etiam extendit; quæ apud Deum capitalia censeri, ac pro cæde reputari, phrasibus ab humanis judiciis desumtis ostendit. Hoc autem etiam sub Veteri Testam. obtinuit. *Maledicta sit ira ipsorum, quia robusta, & excandescentia ipsorum, quia gravis.* Gen. 49: 7. *Irascimini, & ne peccate.* Psal. 4: 5. coll. Eph. 4: 26.

XXII. 4. Pa-

tick heb dit verbont gemaeckt met mijne ooghen hoe soude ick dan
gegheven hebben op een maeght.

XXII. 4. Pariter ℣. 27, 28. *Audiſtis dictum fuiſſe veteribus, non mœchaberis. Ego vero dico vobis, quicunque aſpicit mulierem, ut eam concupiſcat, jam adulteravit eam in corde ſuo*; non augetur *præceptum ſeptimum*, ſed vis ac ſanctitas ejus oſtenditur; quæ ipſos cordis motus, aſpectuſque omnes lubricos & adulteros coërcet: ſicut & in veteri œconomia illi damnantur: *& viderunt filii Dei filias hominis, quod pulchræ illæ eſſent*, Gen. 6:2. conf. Iob. 31: 1. Quod nec prorſus diffiteri Socinus potuit. *ſeptimum*

XXIII. 5. Quæ de *libello repudii* ℣. 31. Servator addit, illa legem politicam, non moralem, ſpectant. Nec à Moſe licentia illa divortiorum, tanquam labe omni careret, approbata, ſed Judæis potius duriſſimum ipſorum cor non ſine probro ingeſtum ac exprobratum fuit. Cujus maniſeſtum exemplum ac publica accuſatio erat, in frequentibus illis uxorum repudiis, quibus maritorum aſperitas propalam vulgabatur, ac non leviter traducebatur. Quod non Chriſtus ſolum, ſed inter veteres Prophetas Malachias jam notavit: qui Deum repudiatarum ſuſpiriis veluti fatigatum, aramque ejus non ſanguine magis quam lacrymis ac quærimoniis ipſarum plenam, inducit; acriterque contra maritorum iras invehitur, quos *injuriam ſuperinduiſſe veſtimento ſuo* dicit, ut peccata ipſorum cuivis nota eſſent, Mal. 2: 16. Quibus conſonant Chriſti verba Matth. 19: 8. Moſes πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν *conceſſit vobis uxores veſtras dimittere. ſed à principio non ita fuit*. Manifeſtum enim eſt primævo conjugii inſtituto, ex qua, veluti certiſſima lege, leges omnes interpretandæ veniunt, hanc divertendi libidinem directâ fronte repugnare; ac lacerare par illud, quod Deus propria manu conjunxit, & initio rerum in Paradiſo collocavit.

XXIV. 6. Verſu 33. ad *tertii præcepti* corruptelas Chriſtus pergit, & magiſtrorum axiomata de votis & juramentis corrigit. Fas enim ipſis non ſolum per nomen Dei, ſed & templum, & aram, ac præſertim dona templi jurare; idque temere ſæpe & nulla cogente religione, quin & leviculo, uti putabant, peccato per quædam eorum pejerare. *Qui juraverit per templum, nihil eſt; qui vero juraverit per aurum templi, debet — Et qui juraverit per altare, nihil eſt, qui vero juraverit per donum, quod eſt ſuper altare, debet*. Matth. 23: 16-19. Quam ipſorum hypocriſin Chriſtus caſtigat, & non ſolum ſpuriis iſtis juramentorum formulis, ſed vero omni jurejurando extra neceſſitatem abſtinere jubet, ne vulgari ac quotidiano uſu Dei nomen, quod omnino ſanctum haberi debet, evileſcat. *& tertium.*

Non feres nomen Domini Dei tui in vanum. Exod. 20. cui concinit Ecclesf.9:2. *Qui jusjurandum metuit.* & Jac. 5:12. *Fratres mei, ne juretis, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud ullum juramentum.* Ac præsertim Christus hoc ipso loco: *Ego vero dico vobis, ne jurate omnino: neque per cœlum* &c. *neque per terram* &c. *neque per Hierosolymam* &c. *neque per caput tuum* &c. *Esto autem sermo vester etiam, etiam; non, non. Quod autem supra hæc redundat, a malo est.* v.34.

circa judicia

XXV. Versu 38. *Audistis dictum fuisse, oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, ne obsistite improbo* &c. fatetur ipse Socinus non sensum legis, sed perversam ejus glossam carpi: cum ne quidem sub Vet. T. privatæ vindictæ indulgere licuerit. Quam tamen, sumto è legis verbis, (Exod. 21: 24. *oculus pro oculo, dens pro dente*) colore, vulgo homines exercebant, atque illis peccato suo veluti nubem obducebant. Cum tamen de publicis judiciis lex illa diserte agat. conf. Exod. 21: 22. *Si viri rixati fuerint, & percusserint — multando multabitur — dabit è sententia judicum.* Lev. 24: 19. *Vir, cum, inflixerit proximo suo vitium, secundum quod fecit, sic ipsi fiet.* Deut. 32: 35. *Mea est vindicta & retributio.* Quod autem nunc ne illa quidem privata in causa implorare Christiano fas putet, magnopere fallitur. Ad vim enim ac injuriam arcendam tribunalia exposita sunt, ac publicè adire ea sine crimine licet; sed absque fremitu & indignantis animi motu, ne condita nobis odia magistratibus imputantes judiciorum sanctitatem livore ac animi tabe præpolluamus: nedum, ut unice nobis propositum sit, legibus ipsis odia nostra armare, fratremque evertere, ac jacenti insuper illudere; quæ sæva ἐπιχαιρεκακία est, & olim, & nunc, vetita.

& amorem proximi.

XXVI. 8. Sequitur tandem Scribarum circa amorem proximi κατήχησις, immitis nimium & implacida, nec ex veri amoris lege. Cum enim peculiaribus de causis devotam Cananæorum gentem exscindere juberentur, Deut. 7: 2. illi credita sibi odia malè regentes, quicquid uspiam gentium ac populorum extra Judaicum nomen est, tanquam ad Deum nihil pertinens, isti præcepto includebant, eosque abominari ac palam odisse, pro justo ac sancto habebant. Cujus impietatis surculus est, quod apud Matth. v. 43. occurrit. *Audistis dictum fuisse, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Quæ certe à lege charitatis valde aliena erant. Unde Christus veri amoris regulam uberius explicat, ipsosque *hostes diligendos esse, maledicentibus benedicendum, osoribus nostris benefaciendum, & precandum pro iis qui damno nos afficiunt, ac persequun-*

quuntur, monet; addita v.45. ratione, quæ Vetus quoque Testam. spectat: *Ut sitis filii Patris illius vestri, qui est in cœlis; facit enim ut sol suus exoriatur super malos & bonos, & pluit super justos & injustos.* Atque ad alienigenas etiam, ipsosque inimicos nostros, sanctum illud proximi nomen extendendum luculenta pictura ac parabola ostendit, Luc.10:30. Quæ & legis sententia erat. Quæ enim de proximo & fratre Lev.19:17, 18. *Non odio prosequeris fratrem tuum in corde tuo, redarguendo redargues proximum tuum, & non feres ejus causa peccatum; non obtrectabis populari tuo; non stabis contra sanguinem proximi tui; non vindictam sumes, & non observabis iram cum popularibus tuis, & amabis proximum tuum sicut te ipsum.* ego *Jehovah*: ac ipso nono legis præcepto, *non respondebis falsum testimonium contra proximum tuum*; jubentur, omnibus, ni fallor, hominibus, ipsisque inimicis debemus, quos tam propinquo nomine conciliare nobis divina lex voluit. Neque hæc Novi Testam. solum explicatio est, Rom. 13:10. *Dilectio proximo malum non facit. Impletio itaque legis dilectio*: cui concedere tamen adversarii debebant: sed & ipsius legis auctoritatem habet: *Cum occurres bovi inimici tui, aut asino ejus erranti, reducendo reduces eum ipsi: cum videbis asinum osoris tui recubantem sub onere suo, an omittis vacare ipsi? vacando vacabis cum eo.* Exod.23:4,5. Cui concinit quoque Parœmiastæ dictum cap. 25: 22. *Si esurit osor tuus, ciba illum pane: &, si sitit, pota illum aqua.* Quod repetitur & confirmatur Rom.12:20.

XXVII. Atque hoc quidem pacto Christus Patris sui legem expurgavit; Levitarum fæces, quibus aurum sanctuarii obscuraverant, abradendo, & divina sua limâ illud pristino nitori restituendo, denique duos illos omnium officiorum fontes, Dei ac proximi amorem, qui oblimati jacebant, ac hominum incuria lutulenti fluebant, rursus recludendo, salubresque inde aquas derivando. Quæ scribarum ac magistrorum censura ipsi jam olim debebatur, ex Malachiæ vaticinio, cap. 3: 3. *Nam ipse quasi ignis conflatoris, & ut smegma fullonum est. Ut sedet conflans & purgans argentum, ita purgabit filios Levi; defæcans eos velut aurum & argentum.*

XXVIII. Sed legem non solum correctam, ac sanctitatem ejus in singulis præceptis non parum intensam, sed trium præterea præceptorum appendice de novo adauctam statuunt: quæ sunt, de abnegando semet ipso, ferenda cruce, ac Christo imitando: quæ peculiaria Christianæ philosophiæ placita ajunt, iis qui ad ipsam aggregari volebant, in *An nova præcepta superaddiderit? moralia?*

discipulatus rudimentum imposita : *Si quis velit post me venire*, *abneget se ipsum*, *& tollat crucem suam*, *& sequatur me*. Matth. 16: 24. Quod ex perverso adversariorum studio proficiscitur : quo Veteris Novique Testam. non discrimen solum , sed propemodum dissidium statuunt; unde totis Scripturis, quæ huc facere posse putant, venantur, ut non sine Veteris T. spoliis ac injuria novum hunc Ecclesiæ statum exornent.

XXIX. Quid enim tria hæc, quæ adferunt,præcepta aliud sunt,quam generalia ad excellentissimam virtutem, ac perfectissimam Dei obedientiam monita & hortamenta,quæ jam olim sub præcepto perfectæ *Dei dilectionis*, ac purissimæ *sanctitatis* , *sicut Deus sanctus* est,Deut.6: 5 Lev. 19:2. continebantur, & ab Abrahamo, à Mose,aliisque sanctis viris dudum præstita fuerunt ? Certe in Mose trinæ hujus sanctitatis compendium extat, qui *negavit* dici filiæ Pharaonis filius; elegit *vexari* cum populo Dei; ac majores divitias duxit improperium *Christi*; quem calcatis Ægypti deliciis in desertum usque secutus est. Hebr. 11: 24. Nec levius Abrahami exemplum est , qui patriam cognatosque *deserens, Deum* præ-euntem *secutus* est; ac novus Cananææ accola non simplici *calamitate* isto in exilio exercitus fuit. Ac speciatim abnegationem sui sextum, septimum, octavum, nonum,ac præsertim decimum legis præceptum apertè satis comprehendunt : tolerantiam crucis cunctæ Veteris Test.Scripturæ,ac præsertim Psalmi suadent : ac imitari Deum,sanctitatemque ejus æmulari vel ipse Moses expressis verbis jussit : *Sitis sancti, quia ego sanctus*, Lev.19:2.

positiva ? XXX. Absurdiores adhuc sunt adversarii, cum moralibus hisce præceptis unicum preterea cerimoniale de *sacra Cœna* superaddunt.Ita enim amoris Dei pignora ac sigilla in præcepta commutare ipsis libet. Et quasi non vetus quoque Ecclesia illa habuerit ? Quin & ipsius legis præceptum non sit, ubi Deus favoris sui signa exhibet,ea amplecti , & publico isto ritu eum Deum suum fateri ?

II. Anabaptistarum & Remonstrantium, XXXI. Cum Socinianis paria errant *Anabaptistæ* & *Remonstrantes* multi ; præsertim primores illorum , *Puppius* & *Episcopius* : qui non aliud æque crepant , quam mandatorum Christi obedientiam , quę immensum in modum supra Mosis præcepta evehunt. Quo in genere copiosi admodum sunt,nec eodem omnes ordine ea digerunt. Quæ ambages in Socinianæ impietatis summam aliquo modo perveniunt , ac Christum in novum legislatorem , fidem in opera , & justitiam Euangelicam in justitiam legalem commutant ; & pro Christi obedientia nostram obe-

r
r
f
n
a
la
ta
C
ru
fa
&

T.
tra
per
por
rem
fa a
de c
grati
ctior
git.
& ipl
dim.
fitur
conte
idem
turs e
cilia
pro d
uch m

obedientiam ferè ſubſtituunt; omnemque prope fidei juſtitiam, ipſumque Chriſtianæ religionis apicem, evertunt ac produnt.

XXXII. Accedunt tandem & *Pontificii*, qui, in divinæ legis opprobrium, conſilia ſua Euangelica jactare non deſinunt, quæ Dei præceptis ſanctiora prædicant. In religioſâ autem monachorum ſuorum diſciplina illa potiſſimum conſtituunt. Quæ ipſorum conſilia revera *præcepta* ſunt *hominum*, Eſai.29:13. quin imo *conſilium improbi*, ut Scriptura ea merito infamat, Pſal.1:1. dum religioſo prætextu veram reſipiſcentiam ac fidem in Chriſtum non parum obſcurant, ac ad falſam juſtitiam paulatim deflectunt, & à Chriſto tandem apoſtaſiam inducunt. Huc enim tandem omnia evadunt, ac ſpecioſis iſtis verbis & legis ſanctitas, & Chriſti meritum, ac præcipua Novi Teſtam. bona injurioſo pede proruuntur. In externa autem monachorum diſciplina, quicquid boni ac ſancti eſt, divina lege continetur; quicquid autem ultra illam ſeſe tendit, & malum,& ſuperſtitioſum, ac Chriſto denique inimicum eſt.

III. Pontificiorum, de conſiliis Euangelicis.

XXXIII. Nec ſatisfaciunt quæ in cauſam ſuam afferunt; nos ſub N. T. ad puriorem ſanctitatem teneri, nec diſplicere Deo pietatem, quæ ultra imperata ſe extendat. Eſt enim extra omnem controverſiam lex perfectiſſima ſanctitatis formula. Et ſi vel Novi Teſt. fideles, pro temporum iſtorum felicitate, atque uberiore divinæ gratiæ copia, ſupra veterem populum longe eminere deberent; iſtud tamen ex ejuſdem legis juſſu ac poſtulato foret. Illa enim cum ſanctitatem omnimodam, toto corde cunctiſque ex viribus præſtandam, jubeat, illi profecto, qui majorem gratiæ menſuram acceperunt, ad peculiaria quædam charitatis ac dilectionis officia obligari poſſunt, ad quæ aliorum mediocritas non pertingit. Ut, ſi quem Deus, non ex vulgo athletam, ad martyrii honorem, & ipſa Chriſtianæ militiæ decora vocet; certe ille, non ex conſilio quodam, quod facere majoris quidem meriti, omittere autem peccatum non ſit, ut adverſarii loquuntur; ſed ex ipſa amoris Dei lege ad palmam iſtam contendere debet. Quo tamen accedere non alii jubentur, quam quibus idem Spiritus audendi auctor eſt, &, pari undique rerum ſorte, depugnaturis eundem veluti campum aperit. Quo ſenſu ſi adverſarii perpetuam caſtitatem, & angelicum vitæ candorem, aliaque ſublimiora quibuſdam, pro donorum ac occaſionum occurſu, peculiariter ſervanda urgerent, in rectum ſenſum exire illa poſſunt. Verum iſtud quidem ab iis non agitur.

C A-

CAPUT XIII.

De miraculis Christi.

Prophetiæ Christi annexa I. MIRACULA *ejus.*

I. D prophetiam Christi pertinent ejus *miracula*, & vitæ mortisque *exemplum*; quibus doctrinam suam validè confirmavit.

II. Miracula enim, cum vera doctrina conjuncta, non exiguum ad eam commendandam robur habent; suntque veluti divinæ manus signacula, quibus illam sibi curæ esse publicè testatur. Unde in Ecclesiæ exordio ea plerunque adhibita fuere, tum olim sub Vet. T. tum etiam in novâ Ecclesiâ à Christo.

quæ vera fuerunt

III. Verorum autem miraculorum quatuor ponunt conditiones: 1. ut opus aliquod sit stupendum, ac supra naturæ ambitum. 2. ut idem sit publicum ac patens, & luce sua oculos perstringens. 3. ut non longo molimine veluti elaboratum, sed repente ac protinus, ad nutum Dei, productum sit. 4. tandemque non aliqua ex parte imperfectum, ut naturæ manus agnoscas, sed perfectum atque integrum sit. Quæ omnia in Christi operibus locum habuerunt; quæ naturæ vires immensum supergressa, & publica, & perfecta, ac ad solum loquentis jussum repente edita fuerunt. Quod non dubium divinitatis ejus testimonium fuit.

& planè singularia.

IV. Quibus accedunt in Christi miraculis quædam *singularia*, quæ ipsum supra reliquos Prophetas longè evehebant: 1. quod miracula ejus non divinæ omnipotentiæ solum, sed & bonitatis opera erant; ac talia quæ Messiam ipsum faterentur; quæque Deo ipso, si, humani generis misertus, in terras venire, illudque gratiosè visitare vellet, dignissima erant. In quo manifesto à Mosis miraculis differebant. Bis autem, peculiaribus de causis, severitate usus legitur; tum circa Gadarenorum porcos, Matth. 8. tum circa ficum istam mendacem ac sterilem, Matth. 21. 2. Quod opera post se relinquerent permanentia, ut in ægrorum sanationibus patet. Longe aliter ac illa erant, quæ Moses coram Pharaone gessit. 3. Quod in omni naturæ parte ea ediderit, in cœlo, in terrâ, in mari &c. ea veluti universâ doctrinæ ipsius suffragante. 4. Quod singularis exempli forent, *à sæculis non exaudita*. Joh. 9:32. 5. Nec ea parcè exhibita, sed frequentia, & numero propemodum infinita; certe multitu-

titudine ſua omnia retro Moſis ac prophetarum oracula non exæquantia ſolum, ſed ſuperantia. 6. Quod propriâ poteſtate illa peregerit; quod & publicè faſſus eſt, Matth. 9: 28. *Dixit ipſis Jeſus, an creditis quod poſſum hoc facere? dixerunt ipſi, na Domine.* Unde & pro arbitrio ea patravit, quoties liberet: *Domine, ſi vis, potes me purificare.* Matth. 8: 2. eorumque patrandorum poteſtatem aliis quoque fecit: *Dedit ipſis* (diſcipulis) *poteſtatem, ſpiritus impuros ejiciendi.* Matth. 10: 1. Tandemque illa non vanæ gloriæ, aut commodi ſtudio; ſed in Dei ſolius, ac, quod non vanum deitatis argumentum erat, in ſuam quoque ipſius gloriam, ſuæque divinitati teſtandæ, fecit. *Dixit Jeſus, hæc infirmitas non eſt ad mortem, ſed propter gloriam Dei, ut glorificetur filius Dei per eam,* Joh. 11: 4.

V. Ac pertinent huc etiam aliæ quædam eorum *circumſtantiæ*: 1. quod, cum Chriſtus ſurgeret, à multis ſæculis miracula nulla erant facta. 2. Nec quiſquam majorum Chriſti, ac ſpeciatim nullus de tribu Juda, miraculis celebris fuerat. 3. Ac ætate Chriſti, nemo ante illum ea ediderat; ne Johannes quidem Baptiſta, Chriſti adventantis præco. *Et dicebant: Johannes quidem ſignum fecit nullum,* Joh. 10: 41. 4. Quod nemo unquam in templo ea patraverat. Hoc enim ſoli Chriſto, templi domino, ſervabatur. *Et acceſſerunt ad ipſum cæci & claudi in templo, & ſanavit ipſos.* Matth. 21: 14. 5. Quod nullius unquam nativitas & mors miraculis inſignita fuerat; quod Chriſti ſolius decus fuit. 6. Denique quod nulli unquam homini cœlum ipſum ac univerſa rerum natura adeo famulata fuerit, & continuo propemodum obſequio, ad ſingularia quæque vitæ ejus momenta, nativitatem, baptiſmum, mortem, reſurrectionem, aſcenſionem, ſeſſionem ad dextram &c. veluti obſecundaverit. Quæ omnia certe tantummodo non clamant, hunc verum eſſe Meſſiam & verum prophetam, qui tot divinis teſtimoniis ornatus, ac tanto honore de cœlo ipſo publicè commendatus fuerit.

VI. Efficiens miraculorum cauſa erat divina in Chriſto natura, miniſtrans humana. Ac ordine quodam & gradu in iis proceſſit, dum minoribus miraculis majoribus præluſit ac veluti auſpicium fecit. Signorum enim ejus primum fuit, quod in Cana Galileæ fecit, ubi fluvialem undam in vini laticem commutavit. Cumque non ſemel eſurienti turbæ cibos in deſerto præbuiſſet; ab alimentis ad morborum ſanationem progreſſus; tandem & mortem ipſam expugnavit, mundo redonatis qui jam ſupremum defleti ac humati erant, victimæ nil miſerantis orci. *Eorum ordo & ratio,*

in diebus carnis ipsius.

VII. Nunquam autem in proprium commodum miracula fecisse legitur, & esuriens licet ac sitiens, utcunque omnes ipsi creaturæ obsequerentur, non aliis tamen quam naturæ manibus cibari voluit. Matth. 4. Joh. 4. Sicuti enim in aliorum bonum solum venerat, ita hominum commodis unicè inservivit, inque eo ad mortem usque perseveravit.

post resurrectionem.

VIII. Postquam autem resurrexit, non ita vulgo inter homines egit, nec morbos, ut ante, sanavit, Esai. 53:4. Matth. 8:17. & ne in templo quidem amplius visus fuit; peracto videl. sacerdotio, positisque infirmitatibus nostris, quibus antea succinctus erat, ac consummato denique certamine; post quod non in templum, terrestrem numinis ædem, vilemque jam domum, sed in cœlum ingredi, ibique regnare debuit.

cur interdum celari jussa?

IX. Quod celare nonnunquam miracula sua jusserit, id non modestiæ causa fecit, quæ in eo sita non erat, sed peculiaribus de causis. 1. Non enim propere nimis, ac saltu veluti in ora famamque hominum venire, sed spatio & mora invalescere debebat; Judæisque de Messia quærendi, & miracula sua examinandi tempus largiri volebat. *Et dixit ipsi Jesus: vide, nemini dicas: sed abi, ostende te ipsum sacerdoti, & offer donum, quod præcepit Moses.* Matth. 8:4. Unde sparsit quidem radios quosdam, quibus agnosceretur: *Si opera non fecissem in ipsis, quæ nullus alius fecit, peccatum non haberent: nunc vero & viderunt, & oderunt, & me & patrem meum.* Joh. 15:24. nimia autem luce illorum oculos ferire ac offendere noluit. 2. Præsertim, cum sufficerent illa, quæ publicè extabant, quædam intra privatos parietes gesta intempestive nimis efferri vetuit. Matth. 9:30. coll. Marc. 8:26. 3. Idoneo enim tempore ista in lucem ventura erant. Sicuti maximam eorum partem, non nisi post resurrectionem ejus, ut & alia ad ipsum pertinentia, primum publicata constat. Quod sapienti de causa fiebat, ut ab opere isto omnium maximo, ac publico divini favoris testimonio, reliqua ipsius miracula, ac doctrina universa, pondus ac auctoritatem acciperent. Unde & antea nonnunquam non miracula solum quædam, Matth. 17:9. sed & sese Messiam esse aperte nimis divulgari vetuit, Matth. 16:20. Luc. 9:21. Atque huc spectat signum illud quod flagitantibus Judæis ut omnium maximum pollicitus est; *Tunc responderunt quidam ex Scribis ac Pharisæis, dicentes, præceptor, velimus ex te signum videre. Ipse vero respondens dixit eis: gens mala & adulterina signum requirit, sed signum non dabitur ei nisi signum Jonæ Prophetæ: sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tres dies & tres noctes; ita erit filius hominis in corde terræ tres dies & tres noctes.* Matth.

Matth. 12:38, 39, 40. 4. Magis autem indignabatur, si à mendaci spiritu ipsi testimonium præberetur, quod non nisi infamandæ ipsius doctrinæ servire poterat: unde os istud impurum sæpe compescuit. Marc. 1: 34. & 3: 12. Matth. 12:16.

X. Tandem non Christus solum ipse miracula patravit, sed & Apostolos ea virtute induit, qui & post ipsius discessum miraculorum gloria claruerunt, ut isto commeatu doctrina sacra mundo placeret. Unde cum toto orbe sermonem illum spargere deberent, qui à Christo in Judæâ solâ prædicatus fuerat, operum magnitudine & copia Christo non inferiores, sed propemodum majores fuerunt. *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ille faciet, & majora his faciet; quia ego ad patrem proficiscor,* Joh. 14:12. *Patrata in ipsius nomine quoque ab Apostolis:*

XI. Quanquam inter Apostolorum & Christi Domini miracula hoc interfuerit: 1. quod illi in nomine Jesu miracula fecerint, nullo proprio honore: *Dixit vero Petrus — in nomine Jesu Christi Nazareni, surge & ambula.* Act. 3:6. *Quid miramini, quasi potentia propria, aut pietate, fecissemus hunc ambulare?* ℣. 12. Christus autem & suam & patris gloriam sæpissime testatus ea peregerit: *Jesus autem respondit eis: Pater meus huc usque operatur, & ego operor.* Joh. 5:17. *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ, & manifestavit gloriam suam.* cap. 2: 11. 2. Illi, cum facultatem eam aliunde accepissent, eandem aliis tradere nequiverint: Christus autem Apostolis, successoribus suis, eam quoque largitus fuerit: *Ecce, do vobis potestatem ambulandi super serpentes & scorpiones* &c. Luc. 10:19. *Infirmos sanate, leprosos purificate, mortuos suscitate, dæmones ejicite, gratis accepistis, gratis date.* Matth. 10: 8. 3. Denique quod nec ipsi Apostoli, quoties ac ubicunque vellent, facultatem eam ad manum haberent, ac non sine precum ambitu eam plerumque à Deo eblandirentur. Quod in Christo aliter sese habuit, cui ad nutum omnis natura præsto erat: *Ita enim filius, quos vult, vivificat,* Joh. 5:21. *quo discrimine à miraculis Christi?*

XII. Quæ vero contra miracula Christi objectant Judæi, levia admodum, & ex mero odio ad fulgorem eorum obscurandum quæsita, dignitatem eorum minuere nullo modo valent. Quem enim colorem habet, quod ea dæmonis ope, vel magico ministerio peracta blasphemant, quæ regno ejus adeo adversa fuerunt, ut potentiorem contra Satanæ castra bellatorem Servatore nostro mundus habuerit neminem? *Ad hoc manifestatus est Filius Dei, ut solvat opera diaboli,* 1. Joh. 3:8. quem & invitum regno suo occupatisque corporibus cedere sæpe coëgit: *Et* *Vindicata illa à Iudæorum calumniis.*

rogarunt ipſum, ne ipſos juberet in abyſſum abire, Luc. 8: 32. *Si Satanas Satanam ejicit, contra ſe ipſum eſt diviſus.* Matth. 12: 26. quæque non falsâ vel inani ſpecie oculos præſtringerent, ut magorum artes agnoſceres, ſed vera & manſura in genus humanum beneficia erant; qualia aut diabolo, aut magis imputari nulla ratione poſſunt. Quod autem ipſos Scribarum quoque diſcipulos dæmonas fugaſſe addunt, Matth. 12: 27. id ipſum Chriſti miracula non deſtruit, ſed confirmat; cum ne illi quidem niſi appellato Chriſti nomine iſtam in dæmonas poteſtatem exercuerint. *Filii veſtri per quem ejiciunt dæmones?* Matth. 12: 27. *Novimus quendam, qui in nomine tuo ejicit dæmones.* Luc. 9: 49. *Multi dicent, in nomine tuo ejecimus dæmonia,* Matth. 7: 22.

XIII. Talia ergo cum undiquaque fuerint miracula Chriſti, vera & divina, imò & Moſis prophetarumque miraculis majora, apparet non fuiſſe illa ad Iſraëlem tentandum compoſita, ut pſeudo-prophetarum ſigna, Deut. 13: 1, 2, 3. ſed verbis doctrinæque ejus fidem feciſſe. Eſai. 8: 18. Joh. 20: 31. Hebr. 2: 3, 4.

II. *Ejus* EXEMPLUM.

XIV. Præter miracula ad munus Chriſti propheticum pertinet quoque vitæ ac mortis ejus *exemplum. Æmuli mei ſitis, ut & ego Chriſti.* 1. Cor. 11: 1. conf. 1. Theſſ. 1: 6. *Qui dicit, ſe in ipſo manere, debet, ut ille ambulavit, & ipſe ſic ambulare,* 1. Joh. 2: 6. *Ad hoc enim vocati eſtis, quod etiam Chriſtus paſſus ſit pro vobis, relinquens nobis exemplar, ut ſequamur veſtigia ejus.* 1. Pet. 2: 21.

XV. Vita enim ſanctiſſimâ doctrinæ, quam prædicavit, non mediocriter alluxit; nobiſque omnibus præluxit, ut eandem vitæ ſectam teneremus. Non quidem ubi mortale faſtigium ſupergreſſus divinam virtutem exerit, vel mediationis opere perfungitur, & ſalutem noſtram apud patrem peragit; quæ ſupra noſtram mediocritatem ſunt. Sed ubi eximiâ morum ſanctitate nobis præit, utque ipſi eandem quoque ſemitam tereremus, preſſa pedum poſuit claris veſtigia ſignis.

XVI. Nec parum denique doctrinam ſuam veluti ſupremo actu confirmavit morte ſua ac martyrio: *coram Jeſu Chriſto, qui teſtatus eſt coram Pontio Pilato pulchram illam confeſſionem.* 1. Tim. 6: 13. *à Jeſu Chriſto, teſte illo fideli, primogenito ex mortuis.* Apoc. 1: 5. Ut de reſurrectione ac cœleſti ejus gloria taceam, quæ totidem divinæ ejus doctrinæ publica fuerunt teſtimonia, ac de cœlo edita præconia.

CA-

[illegible]
[illegible]

CAPUT XIV.

De munere Christi sacerdotali.

I. CUm salutem humano generi non solum promulgari, sed & exhiberi ac præstari oportuerit; post propheticum Christi munus, sequitur sacerdotale, ac denique regium ejus officium. *Munus Christi* SACERDOTALE,

II. Considerandum autem sacerdotale Christi munus dupliciter: 1. in genere, quoad naturam & dignitatem ejus muneris. 2. in specie, quoad præcipuas illius functiones.

III. Sacerdos describitur Hebr. 5: 1. talisque Christus, cum sponsor & angelus Jehovæ intercessor esset, exhibitus jam olim fuit, Psal. 110:4. *Tu es sacerdos in sæculum, secundum ordinem Melchizedeci.* Zach. 6: 13. *Et erit sacerdos in throno ejus. & consilium pacis erit inter utrunque.* Dan. 9:24. *Septimanæ septuaginta decisæ sunt — ad consummandum peccata, & ad expiandum pravitatem, & ad adducendum justitiam æternam.* Et in Novo T. Hebr. 9:11. *Christus autem quum advenit, sacerdos summus futurorum bonorum* &c. & 3: 1. *Considerate Apostolum & Pontificem adstipulationis nostræ Christum Jesum.* *prædictum in Vet T.*

IV. Adeptus autem id munus est, ex patris jussu ac vocatione: *Sic & Christus non semet ipsum glorificavit, ut fieret Pontifex, sed qui locutus est ad eum, filius es meus tu, ego hodie genui te.* Hebr. 5:5. Cum enim filius foret, ad ipsum merito divinæ familiæ sacerdotium pertinebat. conf. Num. 3: 12, 13. *Ecce ego cæpi Levitas pro omni primogenito — nam mihi est omnis primogenitus — sanctificavi mihi omnem primogenitum ex filiis Israëlis.* & Psal. 89: 28. *Etiam ego primogenitum faciam illum, summum regibus terræ.* Nec simplici mandato, sed jurisjurandi religione illud ipsi confirmatum legimus; quo propositi Dei de salute hominum immutabilitatem intelligeremus. *Et in quantum non sine juramento (nam illi quidem sunt, qui sine juramento sacerdotes extiterunt: hic autem cum juramento, per illum, qui dicit ad eum, juravit Dominus, & non pœnitebit illum —) in tantum melioris testamenti extitit sponsor* Jesus. Hebr. 7: 20, 21, 22. 24.

adumbratum in Melchizedeco

V. Fuit vero ſacerdos, non ex Aaronidarum inſtituto, ſed ex Melchizedeci ritu & ordine, Pſal.110:4. qui Aaronidis ſacerdotibus & antiquior & major fuit. Qualis ille nobis Melchizedecus, in Cananææ partibus, paulo poſt mundi à diluvio renaſcentis exordium occurrit, inter cives ſuos regnum pariter & Pontificatum gerens. Quo in genere, interprete Apoſtolo, eximius fuit typus Chriſti, tum in iis, quæ de ipſo in S. Scripturâ narrantur; tum etiam quæ prætereuntur, & religioſi ſilentii ſupparo involvuntur: in quo ſupra reliquos typos eminet.

VI. Narrantur enim de ipſo 1. munus ipſius ſacerdotale ſimul ac regium; cum foret Rex idem hominum, cœlique ſacerdos. 2. ejus præ ipſo Abrahamo dignitas; à quo decimas accepit; cuique ſollemnem in modum benedixit. 3. Sacerdotii ejus præ Levitico antiquitas. 4. Nec ſacrificium ejus prorſus præteritur, cum decimarum mentio occurrat, de quibus de more ſacrificavit. 5. Tacentur autem ſucceſſores ejus, ipſeque ſolus derepente ea in gente ſacerdos prodit. 6. quin & reliqua ejus univerſa hiſtoria reticetur; &, nulla vitæ mortiſque mentione, ipſe prorſus ἀγενεαλόγητος, & tanquam ex ſe natus, producitur. Ut non ſacerdotium ſolum Chriſti ἀπαράβατον & perpetuum, ſed & perſonæ ejus æternitatem figuratam intelligamus. Quæ Paulus latius in epiſt. ad Hebr. c. 7. exequitur, ubi Melchizedecum hunc ex tenebris illis, quibus eum ſacra hiſtoria non ſine myſterio obtexerat, evolvit; ac ſacerdotii ejus dignitatem præ Levitico multis in rebus oſtendit; iſtumque Chriſti typum per partes explicat ac oſtendit.

& Aarone.

VII. Neque ſolum in Melchizedeco, ſed & in hieratico Aaronidarum ordine Chriſti ſacerdotium expreſſum fuit: ut jam tunc ſacerdotem ipſum viguiſſe ſciamus, ac per miniſtros, & vicarium pecudum ſanguinem, id munns peregiſſe. Quales, ſicuti ante adventum ipſius in Eccleſia dari potuerunt, ut venturo viam panderent, eumque fidelibus de longinquo oſtentarent; ita, peracto nunc Chriſti ſacrificio, & vero ſanguine libato, nulli amplius ejus vicario vel myſtarchæ in terris locus; quales ſeſe falſo ſacrificuli in papatu, cum ſuo ſacrorum rege, jactant. Poſſidet enim Chriſtus ſacrificaturam ἀπαράβατον, nec ulli mortalium communicandam. Hebr.7:14.

Muneris illius partes.

VIII. Ut autem ad muneris hujus præcipuas *functiones* pergamus, conſtitit illud in ſacra ἱερουργίᾳ Deo placando ac hominibus conciliando, peccatiſque ipſorum digno cruore expiandis, inſtituta. *Et per ipſum omnia reconciliare ad ſe, pacem faciens per ſanguinem crucis ejus, tum*

quæ

quæ in cœlis, tum quæ in terris ſunt. Col. 1: 20. *Quod Deus in Chriſto mundum ſibi reconciliavit, non imputans ipſis lapſus ipſorum.* 2. Cor. 5: 19. Ac duabus partibus abſolvebatur 1. *Sacrificii immolatione,* & 2. *interceſſione*: quæ & veteris ſacerdotii partes erant.

IX. *Immolatio* Chriſti ſui ipſius oblatio erat, ac proprii ſanguinis libatio, quem *per ſpiritum æternum obtulit, immaculatum Deo, purificantem conſcientias noſtras.* Hebr. 9: 14. Ubi Chriſtus ſimul ſacerdos, & victima, & altare fuit. IMMOLATIO.

X. *Sacerdos* fuit juxta utramque naturam, cum actus hic θεανθρωπικὸς fuerit, præcipua tamen divinæ naturæ dignitate ac uſu; qui *ſpiritus ille æternus* eſt, per quem ſe ipſum obtulit. Hebr. 9: 14. Non enim in ſacerdotii hujus honorem latronum turba, qui ipſum cruci ſuffixerunt, venire poteſt. Quicquid enim illis Chriſtus in ſacrum ſuum corpus permiſerit, ipſe ſolus animam ſuam, nulli hominum obnoxiam, poſuit, & propria voluntate patri obtulit. *Nemo tollit eam à me, ſed ego depono eam per me ipſum.* Joh. 10: 18. *in qua ipſe ſacerdos,*

XI. *Victima* maxime fuit ſecundum humanam naturam. Oblatio enim *corporis Chriſti* appellatur Hebr. 10: 10. 1.Pet.2:24. Cui divinitas pretium & valorem contulit. Cum non hominis cujuſlibet, ſed *Dei* fuerit ille *ſanguis*, qui fundebatur, Act.20:28. Unde *unus pro omnibus mori* potuit, 2. Cor. 5: 15. eoſque *unico* illo *libamine* expiare, Hebr.9:26. Nam ille Chriſti θεανθρώπου amor, illudque amoris martyrium tanti profecto erat, ut humanum genus univerſum & amplecti & ſalvare potuerit. *victima*

XII. *Altaris* autem cum duplex olim uſus foret, tum victimarum carnes ſuſtinendi, tum eaſdem conſecrandi; quo præſertim ignis ſacer in ara perpetuo excubans faciebat: priori reſpectu altare hujus ſacrificii fuit crux, in quam Chriſtus *ſurſum elatus fuit*, 1. Pet. 2: 24. Secundum reſpectum ipſa ejus divinitas & ſpiritus æternus ſuſtinuit, qui victimam hanc conſecravit diviniſque flammis accendit, Hebr.9:14. *Qui per ſpiritum æternum ſe ipſum obtulit, immaculatum Deo.* Joh.17:19. *Et pro ipſis ego ſanctifico me ipſum.* Utque duæ olim in templo aræ erant, una pro victimis, altera pro odoribus: ita utramque in Chriſti ſacrificio reperire eſt. Non enim ſolum peccata noſtra ab eo expiata ſunt, ut *ſanctorum animæ requieſcere ſub altari illo* ſuaviter poſſint, Apoc. 6: 9. conf. Hebr. 13: 10. ſed & preces noſtræ, ab ipſo ſanctificatæ & odoræ redditæ, in altaris illius aurei fumo recta in cœlum eunt. *Et alius angelus venit, & con-* *& altare.*

constitit apud altare, habens thuribulum aureum; & data sunt ei thymiamata multa, ut daret orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est coram throno. Apoc. 8: 3.

illius tempus.

XIII. *Tempus* peracti hujus sacrificii idem fuit, quod olim lege definitum erat; inclinante videl. vespera, quando juge mactari moris erat, Num. 28:4. idque juxta angeli vaticinium apud Danielem, cap. 9. Matth. 27:46. *Circa horam autem nonam clamavit Jesus voce magna.*

INTERCESSIO *Christi.*

XIV. Altera sacerdotii Christi functio est *intercessio*. Quæ preces sunt non privatæ, quales illæ quæ Matth. 26:39. occurrunt: *& precatus est; Pater mi, si possibile est, transeat à me poculum hoc. sed non ut ego volo, sed ut tu vis*: sed publicæ; quales & olim, Joh. 17. & maximè nunc in cœlis fundit. *Introiit in ipsum cœlum, ut nunc appareat faciei Dei pro nobis.* Hebr. 9: 24. Et, si quis *peccet,* παράκλητον *advocatum habemus apud patrem, Jesum Christum justum,* 1. Joh. 2:1. *Quis est, qui condemnat? Christus is est qui mortuus est, imo qui & suscitatus est, qui etiam est ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis,* Rom. 8: 34. Quod ex veteris quoque sacerdotii ritu; ubi publicam intercessionem in intimo sanctuario offerri, deique veluti solio affundi à Pontifice moris erat.

XV. Atque hac ratione παράκλητος seu *Advocatus* noster dicitur, 1. Joh. 2: 1. quod nomen & Spiritui S. tribuitur, sed diverso sensu. Non enim ille preces propriè pro nobis fundit, ut Christus sacerdos noster; sed suspiria ac tacitas preces nobis insinuat ac dictat, atque interioribus responsis animam nostram mulcet ac solatur. *Nam quod oremus, quemadmodum oportet, nescimus: sed ipse Spiritus interpellat pro nobis gemitibus, qui sermone non explicantur.* Rom. 8:26. *Emisit Deus Spiritum filii sui in corda nostra, qui clamat, Abba Pater.* Gal. 4:6.

illius modus & ratio;

XVI. Non autem supplici ritu, in humum prostratus, patrisque genibus minor, hac generis humani advocatione perfungitur; sed glorioso patrocinio causam nostram in cœlis agit; sanguinemque suum ac exantlatos pro Ecclesia labores, ipsam denique crucem suam testatur; eademque in voluntate, quâ olim in terras venit, nunc etiam in cœlis perseverat, debitumque laboribus suis pretium poscit. Unde ipse *sanguis ejus clamare* dicitur, Hebr. 12:24.

secundum utramque naturam.

XVII. Concurrit enim ad preces has, quæ θεανθρώπου sunt, divina ejus natura & humana. Hæc, intimis visceribus commota, laboranti Ecclesię condolere, proque ea patrem rogare, fusumque olim sanguinem osten-

ostentare non cessat. *Debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret —— in eo enim quod passus est ipse, potest iis, qui tentantur, auxiliari.* Hebr. 2: 17, 18. *Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, & Deum meum & Deum vestrum.* Joh. 20: 17. Quod eo majori efficacia facit, quod ipsa jam in regnum evecta rebus Ecclesiæ majori cum auctoritate præsit. Illa autem non orat, sed exorat, & dignitate sua intercessioni Christi pretium facit.

ita ut soli Christo conveniat, non verò sanctis.

XVIII. Cumque hæc intercessio θεανθρώπῳ conveniat, & sacerdotalis sit, atque universa Christi merito nitatur, facile patet quam impiè in honoris hujus societatem sancti adsciscantur; quos Pontificiorum Ecclesia, non sine delectu, invocare & apprecari, ac Dei præsertim parentem veluti summo ac præcipuo solio sedentem propitiare consuevit. Quasi aliquem in sanctuario versari fas sit qui Pontifex non sit: vel Christus socia hominum opera indigeat, cum in summis animæ laboribus solus torcular calcaverit: vel denique sine servorum adstipulatione impetrari non possit, quod à patre filius postulat. Sed vide de his uberius tomi superioris lib. 2. cap. 14. §. 14.

XIX. Sed non ipse solum intercedit Christus, sed & preces sanctorum, sanguine suo tinctas & lustratas, ad Dei thronum perfert; quod quoque ex sacerdotali officio facit, ac juxta veterum sacerdotum ritum. Quomodo & in sacra Apocalysi à Johanne visus est c. 8: 3.

Huc quoque spectat sacrificii Christi applicatio & nostra benedictio.

XX. Ad intercessionem quoque Christi, & sacerdotii ejus in cœlis actus, spectat *sacrificii* ejus *applicatio*, sanguinisque adspersio, quæ per Sp. sanctum peragitur. *In sanctificatione Spiritus, ad obedientiam, & adspersionem sanguinis Christi.* 1. Pet. 1: 2. *Sed accessistis ad sanguinem adspersionis, præstantiora loquentem præ Abel.* Hebr. 12: 24. Et sacerdotalis denique *benedictio*, Num. 6: 22, 23. quam non moriens solum in cruce, Gal. 3: 13, 14. sed vivens præsertim & regnans in cœlesti solio nobis impertit: *Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo*, Eph. 1: 3. palamque ac plenissime in extremo mundi actu largietur. *Tunc dicet Rex iis, qui ad dextram ipsius erunt: venite benedicti patris mei, hæreditario jure possidete præparatum à fundatione mundi regnum.* Matth. 25: 34

Sacerdotii Christi fructus & effectus.

XXI. Has sacerdotalis officii functiones sequuntur fructus ejus & effectus: qui sunt 1. peccata nostra expiare ac delere. *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris*, 1. Joh. 2: 2. *Per se ipsum purgatione facta peccatorum nostrorum.* 2. peccatores cum Deo reconciliare: *Gloriantes in Deo,*

per Dominum nostrum Jesum Christum; per quem nunc reconciliationem accepimus, Rom. 5:11. *Omnia vero sunt ex Deo, qui nos sibi reconciliavit per Jesum Christum.* 2. Cor. 5: 18. 3. cœlum nobis aperire, templumque istud sanguine suo consecrare: *Necesse ergo, figuras quidem eorum, quæ in cœlis sunt, hisce mundari; ipsa autem cœlestia melioribus hostiis præ ipsis.* Hebr. 9:23. 4. tandemque Ecclesiam suam ista mercede acquirere ac sibi desponsare: *Ad pascendam Ecclesiam Dei, quam suo illo proprio sanguine acquisivit.* Act. 20: 28. Quod ex more veterum. conf. Gen. 29: 20, 28. 1. Sam. 18: 25. Hos. 3:1,2.

Errores Socinianorum circa sacerdotium Christi; qui

XXII. Sequitur tandem errorum circa sacerdotium Christi ἀντίθεσις & ἀνασκευή. In quibus agmen ducunt & omnium instar sunt Sociniani. Qui ut Christi satisfactionem negant, eumque sacerdotem revera non credunt; ita, quo testatam ac obviam adeo in Scripturis veritatem evadant, mirum in modum sese torquent. Cum enim sacerdotem eum persæpe appellari, cunctasque officii illius partes tribui ipsi videant; quo vim istam effugiant. 1. Sacerdotem quidem vulgo prædicant, sed sacerdotium ejus à regno non distinguunt, saltem Ecclesiæ suæ respectu. 2. Oblationem omnem negant, nisi quod tenui sensu pro se ipso, propriisque infirmitatibus obtulisse eum fingunt. 3. Propriè autem munere sacerdotali in cœlis demum fungi statuunt. 4. Atque illud denique omne in sola intercessione, atque hanc rursus in fiduciario in Ecclesiam regno, ac continua pro ea cura ponunt. Quæ corruptelæ paucis profligandæ sunt.

1. Sacerdotium Christi cum regno ejus confundunt.

XXIII. Ac *primò* quidem sacerdotium Christi cum regno confundunt: quod quid aliud est quam verum ejus sacerdotium negare, & figuratè solum ac improprie sacerdotem fateri. Quod hi homines aperte audent. Quod enim propriè regnum est, impropriè sacerdotium appellant; quia videl. non solum potestate, quod meri regis est, verum etiam benigna voluntate ac amore, ad instar sacerdotis, Ecclesiam suam curet & pascat. Scripturæ autem sacerdotium & regnum Christi distinguunt; cum hoc munus apud homines, illud apud Deum peragat: *Omnis enim Pontifex, qui ex hominibus capitur, pro hominibus constituitur, in iis quæ apud Deum agenda sunt,* Hebr. 5: 1. *Ego inungens regem meum præfeci Zioni, monti sanctitatis meæ.* Psal. 2: 6. illumque non externo nomine, & figura quadam, sed verum sacerdotem describunt, cunctasque ejus muneris partes exequuntur; ac veterum denique sacerdotum turbam ministerio ejus prælusisse, ac munus ipsius figurasse docent: qui certe si umbræ

umbræ fuerint, in Christo veritas & corpus existere debent. Col. 2: 17. *Quæ sunt umbra rerum futurarum, at corpus est Christi.*

XXIV. Sed & *secundò* oblationem Christi negant, quæ cum sacerdotii præcipua pars ac sequentis eam intercessionis fundamentum sit, hinc sacerdotem quoque eum omnino negare debent. Quod enim in terris, non pro Ecclesia, sed pro se ipso obtulisse ajunt, ut olim Veteris T. sacerdotes, hancque solam ejus oblationem intelligunt; quem colorem, aut quem revera sensum habere potest? Utcunque enim, dum mortali in corpore versaretur, infirmitatibus nostris & ærumnis, non tamen peccatis succinctus erat. Obtulisse autem Christus in Scripturis cum dicitur, non id mortalis corporis sortem, ut ab eo liberemur, sed peccata solummodo spectat. Unde pro se obtulisse dici non potest, cum peccatis caruerit. Verum adversarii oblationem pro peccatis, qui tamen communissimus ejus locutionis sensus est, ignorare volunt; ac ad humanæ vitæ infirmitates, corporisque nostri ærumnas, & mortem denique ipsam, hoc quicquid Christo tribuunt muneris referunt; quæ ille videl. ut sacerdos, aut potius ut rex, sanaverit & abstulerit. Unde & repererunt, quomodo, cum peccata non haberet, pro sese tamen ipso in terris offerre potuerit; ad veterum videl. sacerdotum morem. Quæ insincera sunt, ac tollendo ejus sacerdotio excogitata. Hic enim à veterum sacerdotum instituto Christus paulum diversus fuit, cum iis, utpote peccatoribus, pro sese ipsis primo litandum foret, Lev. 4: 3, 4. Quo & Paulus spectat Hebr. 5:2,3. *Omnis Pontifex ex hominibus assumitur — Qui æquanimis esse possit ignorantibus & errantibus: quoniam & ipse circumdatus est infirmitate; & propter eam debet, quemadmodum pro populo, ita & sua causa offerre pro peccatis.* Quæ ubi Christo applicat, misericordem nobis sacerdotem, & infirmitatibus obnoxium, sed absque peccato, contigisse ait, ac infirmitatum illarum finem ac usum ostendit: *Non enim habemus Pontificem, qui non possit affici sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum in omnibus similiter, absque tamen peccato.* Hebr. 4: 15. *Quamvis filius esset, tamen ex iis, quæ passus est, didicit obedientiam.* Hebr. 5:8. Ac pro illis suis infirmitatibus non nisi lacrymas & preces libasse dicit ℣. 7. *Qui in diebus carnis suæ deprecationibus & supplicationibus oblatis, cum clamore valido & lacrymis* &c. Aliter ac Aaronidę olim, *quibus necesse fuit, prius pro peccatis propriis victimas offerre, deinde pro peccatis populi,* Hebr. 7:27. *2. oblationem ejus tollunt,*

XXV. Cum autem sacerdotium Christi non in oblatione ejus collocent; *3. & quacent;*

lemcunque ponunt, ab ingressu ejus in cœlum demum exordiuntur.

cent; nec ſanguinis fuſionem ad eam pertinuiſſe exiſtiment; denique non in liberatione à peccatis, per interpoſitum lutrum ac pretium, ſed in liberatione à miſeria ac peccatorum pœnis per potentiam, quicquid iſtud muneris eſt conſiſtere faciant, hinc & *tertiò* exordium ſacerdotii ab ejus ingreſſu in cœlum demum arceſſunt; & mortem ejus, ac quicquid in terra pro humani generis ſalute egit, ab ea excludunt. Quod commentum 1. non ſolum ex veteris ſacerdotii analogia refutatur, cujus multæ partes peragendæ erant, antequam victimarum ſanguis in adytum inferretur: quin & erant victimæ nonnullæ, quarum ſanguis nunquam in interiorem thalamum inferebatur: quomodo & Chriſtus præcipuos ſacerdotii actus in terra peregit; in cœleſti adyto autem non de novo obtulit, ſed hoſtiam in terris oblatam ad patrium limen ſtitit, ac, peracto officio, in cœlum redux, pro animæ labore mercedem flagitavit. 2. Sed & apertis N. T. Scripturis refragatur, quæ oblationem ejus ab oblationis in cœlo repræſentatione accuratè diſtinguunt: *Purificatione peccatorum noſtrorum per ſe ipſum facta, ſedit ad dextram majeſtatis illius in locis excelſiſſimis.* Hebr. 1: 3. *Per proprium ſanguinem ingreſſus eſt ſemel in ſacrarium, æternam redemtionem nactus.* c. 9: 12. *Una pro peccatis oblata in perpetuum victima, conſedit ad dextram Dei.* c. 10: 12. Ac ſanguini ejus in terris fuſo peccatorum purgationem; ſeſſioni autem ad dextram patris jugem pro Eccleſia ſua interpellationem aſſignant: *Et ſanguis Jeſu Chriſti Filii ejus, purificat nos ab omni peccato.* 1. Joh. 1: 7. *Quis eſt qui condemnet? Chriſtus is eſt, qui mortuus eſt, imo vero qui etiam ſuſcitatus eſt, qui etiam eſt ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Rom. 8: 34. Hebr. 7: 25.

4. denique intercessionem ejus in precaria potentia collocant.

XXVI. Denique *quarto* ipſum quoque Chriſti ſacerdotium in cœlis, pariterque regnum ejus, corrumpunt. Ne enim Deus eſſe ſummus putetur, qui abſoluta poteſtate Eccleſiam regat, ſacerdotem potius quam regem appellare malunt. Et ſacerdotale illud munus in cura quadam, & precario in Eccleſiam imperio, collocant. Unde infirma profecto fides naſcitur. Cum Chriſtus, juxta ipſos, poteſtatem nullam niſi precariam alterique obnoxiam habeat. Ac multo ſatius ſit, ipſum Deum recta adire, nec tali ſponſore ac interprete niti, qui non ſolum noſtram fidem roborare non poſſit, ſed & in contumeliam ipſius Dei cedat; quaſi ipſi ſoli, ſine homine fidejuſſore, qui pro ipſo ſpondeat, confidere non liceat.

XXVII. Atque ita planè ſacerdotium Chriſti hi homines tollunt, cum

I.
me[illegible]
Est [illegible]
que [illegible]
Deo [illegible]
com[illegible]
ci, [illegible]
dim[illegible]
III [illegible]
[illegible]

cum nullam ſalutis impetrationem, nullam à peccatis liberationem, nullam victimam, nullam denique mediatoriam in cœlis interceſſionem agnoſcant; quæ cuncta ut non-neceſſaria rejiciunt. Similitudine ſolum quadam, regnum Chriſti, ut & illud corrumpant, ſacerdotium appellant; quod videl. benevole, & ſummo in genus humanum amore, illud adminiſtret, acceptaque à patre poteſtate, Eccleſiam à peccatorum pœna, (quæ pœnæ ablatio illis omnis peccatorum expiatio eſt) liberet: denique in Chriſto metaphoricam ſacerdotis ac Pontificis appellationem ſolum ſupereſſe docent.

CAPUT XV.

De munere Chriſti regio.

I. POſt ſacerdotium Chriſti de *regno* ejus agendum: cujus tum natura, tum partes, ac functiones præcipuæ conſiderandæ. ***Chriſti* REGNUM**

II. Ac principio diſtinguendum venit regnum ejus mediatorium à regno naturali, quod juxta cum Patre ac Spir.S. obtinet. Eſt enim hic quædam diverſitas σχέσεων, pari cæteroquin regni utriuſque majeſtate ac honore. Cum illud Chriſto qua θεανθρώπῳ, hoc qua Deo competat; illud ſpeciatim Eccleſiam, hoc autem cunctas creaturas complectatur. Ut male Pontifex, qui ſe Chriſti in Eccleſia vicarium facit, hoc colore univerſa mundi regna faſtigio ſuo ſubjecta velit. Cum alii mundi, alii Eccleſiæ fines ſint; ac diſpar utriuſque ſit gubernatio. ***naturale***

III. Eſt autem regium Chriſti munus, ea mediatoris poteſtas ac auctoritas, qua, Eccleſiæ caput ac Rex conſtitutus, ſuprema poteſtate in cœlo ac terrâ viget; cunctaque ad Eccleſiam ſpectantia pleno jure gubernat; eamque & verbo ac interiore ſpiritus ſui potentia regit & perficit, & adverſus hoſtium quorumcunque aſſultus & potentiam tuetur, tandemque victricem, ac corpore animoque perfectam, in cœlo æternum coronabit. ***& mediatorium:***

IV. Regem Meſſiam fore omnia prophetarum oracula canunt: vide Pſal. 2:6. *Et ego unxi regem meum in Zionem montem ſanctum meum.* Dan. 2:44. *In diebus regum illorum, eriget Deus cœli regnum, quod in ſæcula non corrumpetur* &c. Luc. 1:33. *Et regnabit in domum Jacobi* ***prædictum inVet. Teſt.***

in sæcula, & regni ejus non erit finis. Psal.89:28. *Primogenitum faciam illum, summum regibus terræ.* Esai.9:5, 6. *Venit principatus in humerum ipsius —— ad amplificationem principatus, & pacem sine fine super throno Davidis.* Jer. 25: 15. *Et excitabo Davidi germen justum, quod regnabit Rex, & prosperabitur.* Zach. 9: 9. *Gaude admodum, filia Zion; Ecce rex tuus venit tibi* &c. Prima autem regni ejus mentio in vaticinio Bileami extare videtur: *Incedit stella ex Jacob, & surgit sceptrum ex Israële; & defligit angulos Moab, & demolitur omnes filios Seth -- Et Israël strenue aget, & dominabitur aliquis ex Jacobo, & perdet superstitem de urbe.* Num. 24: 17, 18, 19. Ac deinde in Hannæ Cantico: *Jehova judicabit in fines terræ, & dabit robur invictum regi suo, & efferet cornu Uncti sui.* 1.Sam. 2:10. Post quæ Davidi regia ista proles promissa est, 2. Sam. 7. 1.Chron. 17. A quo tempore Messias in Ecclesia expectatus fuit, tanquam Rex stirpis Davidicæ: *Et servient Jehovæ Deo suo, & Davidi regi suo; quem excitabo ipsis,* Jer. 30: 9. *Et constituam super ipsas pastorem unum, & pascet eas, servum meum Davidem; —— & ego Jehovah ero ipsis in Deum, & servus meus David princeps in medio earum.* Ezech.34: 23, 24. *Postea convertentur filii Israel, & quærent Jehovam Deum suum, & Davidem regem suum.* Hos. 3: 5.

Est autem illud spirituale & cœleste:

V. Est autem regnum hoc spirituale ac cœleste; non qualia inter homines regna ac principatus videmus, externa vi ac potestate subnixa, ac multum humani splendoris præferentia; sed plane alterius generis. Cum in hominum animis ejus sedes sit, inque cordibus Deum amantibus, ac humana cuncta calcantibus, Christique crucem læto animo sequentibus, consistat. Ad quæ profecto externa vi ac imperio opus non erat. Unde nec Christus regio apparatu in mundum venit; sed, tanquam cœlestis sapientiæ doctor, divinam istam philosophiam tum ipse, tum per discipulos palam tradidit; veteremque humani generis labem sanguine suo eluit; atque eo pacto mundum devicit, inque eo adhuc regnat.

VI. Tantum autem abest, quod externum in eo regnum erexerit, quod sacrorum illud regnum, nomenque humanum, quod in Ecclesia adhuc extabat, abrogaverit; & sacerdotum thronos ac veterum regulorum solium everterit; & ne qua ejus erigendi amplius vel occasio vel necessitas foret, carnalem illum cultum superinducto meliori deleverit; ipsamque tandem regni ejus sedem ac palatium, templum Hierosolymitanum, devastaverit ac exciderit. Denique, ne quis in externo nomine amplius gloriaretur, carnalem illum populum repudiavit, & cœlo

soloque

× [illegible] yeare shall be ended wt [illegible] rightly. he shall have [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] hym [illegible] halfe [illegible] [illegible].

p
J
di
He
nisi
nis
aliq
host
drag
ipsa
quoc
certe,
que
quam
cum
IX.
[illegible]

soloque exulem toto terrarum orbe errare jussit, novumque gentium populum in Ecclesiæ hæreditatem succedere fecit. Unde Christus rectè Joh. 18: 36. *Regnum meum non est de hoc mundo* &c. & Apostolus Rom. 14: 17. *Non enim est regnum Dei esca & potus, sed justitia, & pax, & gaudium per Sp. S.*

VII. Unde regni hujus præstantia patet, quod & cœleste prorsus, & divinum, ac denique æternum est. *Ascendisti in altum, egisti prædam, accepisti dona in hominibus* &c. Psal. 68: 19. *Et agnus vincet eos, quia dominus dominorum est, & Rex regum.* Apoc. 17: 14. *Dixit dominus domino meo, sede ad dextram meam.* Psal. 110: 1. *Talem habemus sacerdotem maximum, qui consedit in dextra throni magnitudinis in cœlis,* Hebr. 8: 1.

VIII. Ut Judæorum stuporem admirari liceat, qui ut Messiam non nisi carnalem regem agnoscunt, instar Davidis vel Salomonis, ita religionis ipsorum hoc nunc præcipuum caput ac compendium est; exorturum aliquem de gente ipsorum regem, qui Judæos exules, non sine multa hostium cæde, in patrias sedes reducturus sit, ubi tamen fortè quadraginta annorum regnum sibi polliceri audent. Atque hæc est spes, ut ipsi appellant, Israëlis; ac huc tendit omnis ipsorum religio. Quod profecto indignum est, hoc pro religionis capite, quin & summa, habere, quod terrenus aliquis rex forte oriturus & late imperaturus sit. Quod certe, si vel verum esset, non animam satiare, non hominem beare, neque fides ista iis, qui beata ista tempora non attingunt, prodesse quicquam posset. Non ultra enim insanam istam opinionem vexare attinet, cum id sæpius præstitum sit. Ita autem Judæorum acies in regio isto Messiæ fulgore stupet, ut huic præcipua ejus beneficia, ac magnam illam salutem, quam attulit, considerare nec velint, nec possint.

(malè in terrenum à Judæis conversum)

IX. Sicut autem regnum Messiæ spirituale, ita & universale est, omnium sæculorum, omniumque terrarum fideles, quin & universæ naturæ potentiam, ambitu suo complexum. *Jesus Christus heri & hodie idem est, & in sæcula.* Hebr. 13: 8. *Et huic datus est dominatus, gloriaque & regnum, ut omnes populi, nationes & linguæ ei serviant; cujus dominatus est perpetuus, qui non præterit* &c. Dan. 7: 14. *Et omnia subjecit ejus pedibus, eumque constituit caput super omnia Ecclesiæ.* Eph. 1: 22. Quod Judæi certe de suo illo Messia præstare non possunt, de cujus regno veteres omnes Ecclesiæ patres nihil degustarunt; nec Abrahamus, nec David, nec alii veteris Ecclesiæ principes, imo ne ullus quidem in hunc usque diem fidelium.

adeoque & universale.

X. Si-

X. Similiterque regno huic ſubduntur omnia, omneſque ei creaturæ famulantur: *Facis ipſum poteſtatem habere in opera manuum tuarum; omnia poſuiſti ſub pedes ejus.* Pſal. 8: 7. coll. Hebr. 2: 8. 1.Cor. 15: 27. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & terrâ.* Matth. 28:18. Non quod omnes ad regnum illud propriè pertineant; ſed quod ſine infinitâ illa poteſtate adminiſtrari nequeat.

illius ſubjecti. XI. Subjecti ac vera hujus regni membra, ſunt ſoli fideles, populus ille voluntarius, Pſal. 110. qui non ex Judæis ſolum, ſed maximam partem ex gentibus conſtat. In Chriſto enim inane iſtud populorum diſcrimen ſublatum eſt: eſtque Deus nunc omnibus idem & unus. Gal. 3: 20.

Regni hujus adminiſtratio varia, ſub V. & N.T. XII. Adminiſtratio autem ejus hoc modo ſe habuit. Veteris Teſtamenti temporibus, cum iidem reipubl. Judaicæ ac Eccleſiæ fines eſſent, regnabat, etiam quoad externa, eo in populo proprie Deus; ac regimen illius θεοκρατεια quædam erat. Erat enim ibi terrenum ejus ſolium, omniaque ad principalis domus formam compoſita: erant & regni miniſtri, Levitæ ac ſacerdotes, qui cærimoniis præſiderent, populoque jugum imponerent; qui cum majori quadam poteſtate inſtructi eſſent, Dei regnantis ſocii, & dii, ac veteris ſæculi principes dicebantur, Pſal. 45: 8. Pſal. 82. 1. Cor. 8. &c. Unde cum Deus non proximè aut ſolus Eccleſiam iſtam curare videretur, vigente qualicunque iſto hominum imperio ac dominatu, nondum plenè ibi erat regnum Dei. Quod demum ſub N. T. manifeſtatum ac promulgatum fuit; ubi omne hominum in Eccleſia regimen ſublatum eſt. Qui rerum ſtatus in Scripturis Novi T. *Regnum cœlorum* perſæpe appellatur.

præcone Iohanne. XIII. Præco regni illius, regiſque jam adventantis præambulo fuit Johannes Baptiſta. *Lex enim ac prophetæ,* ac omnino vetus ille Eccleſiæ ſtatus, *uſque ad Johannem* duravit, Matth. 11:13. cujus adventu fata in melius commutata ſunt, ac Dei regnum, non ſine motu, explicare ſeſe cœpit. *A diebus vero Johannis Baptiſtæ uſque nunc regnum cœlorum vim patitur* (vel vim facit) *& vim facientes rapiunt illud.* Matth. 11:12.

Rege Chriſto. XIV. Chriſtus ipſe, Rex Eccleſiæ, quanquam à nativitate Rex erat, diſſimulatâ tamen plerunque majeſtate in terris egit: niſi quod miraculis & doctrina eam nonnunquam oſtenderit Verum tenuia erant illa initia. Poſtquam autem è morte revixit, ac in cœlum aſcendit, tum demum publicè regem faſſus eſt; atque inde potiſſimum regni ejus faſti originem ſumunt. *Hunc Jeſum ſuſcitavit Deus* —— *Certo ſciat ergo tota*

ta

a Jes. 59: 21: mijn geest die op u is en mijne woorden die ik in uwen mond [illegible] [illegible] van uwen monde niet wijken. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] suis [illegible]
[illegible] [illegible] gratia [illegible] et [illegible]
[illegible] [illegible] cognitione [illegible] [illegible]
Jerem. 31: 33. Ps. 23: 2. 3. et 119: 3. [illegible] Ps. 119: 36. 143
Rom. 8: 14. [illegible] 1 Cor. 10: 13. [illegible] vos in omni
Ezech. 36: 26. 27.

ta domus Israëlis, quod Deus hunc fecerit Dominum & Christum &c. Act.2:32, 36. *Et nunc glorifica me, tu, Pater, apud te, gloria, quam habui, priusquam mundus esset, apud te.* Joh. 17: 5. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Matth. 28: 18.

XV. Regia ejus functio duabus potissimum partibus constat, Ecclesiæ *gubernatione* & *defensione*. ***à quo est Ecclesia***

XVI. *Gubernat* eam, tum *verbi*, tum *Spiritus* efficacia. *Scipionem robustum tuum emissurus est Dominus Zione* &c. Psal.110:2. *Sceptrum rectum est sceptrum regni tui.* Psal.45:7. *Et ego rogabo patrem, & alium advocatum dabit vobis, ut maneat vobiscum in sæculum, Spiritum veritatis, quem mundus accipere non potest.* Joh. 14: 16, 17. *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: siquidem Spiritus Dei habitat in vobis.* Rom. 8: 9. ***tum gubernatio,***

XVII. Cumque nec hostes, nec certamina ipsi desint, non homines solum ac mundus hic, qui Christum regnantem plerunque dedignantur; sed præsertim intestina vitia, atque homo sibi ipsi parum concors; & dæmonum denique vis ac furor, ac multiformes orci pestes; quæ tum interno tumultu, tum externa vi ac terrore fideles quotidie infestant; ab omnibus illis tutos ac invictos suos Christus præstat. Ut frustra infernalis lupus ovile Domini circumgemat; cum æternæ pastoris nostri excubiæ gregem suum ab ejus rabie defendant; nec ulla unquam ovicula inferni raptoris præda fiat. *Simon, Simon, ecce Satanas appetit vos, quos ventilaret sicut triticum: sed ego deprecatus sum pro te, ne deficiat fides tua.* Luc. 22:32. *Qui virtutis Dei præsidio custodimini per fidem, ad salutem paratam revelari.* 1.Pet.1:5. *Quis nos separabit à charitate Christi? num afflictio, num angustia, num persecutio, num fames? —— imo in his omnibus amplius quam victores sumus per eum qui dilexit nos. Nam mihi persuasum est, neque mortem, neque vitam, neque angelos, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque sublimitatem, neque profunditatem, neque ullam rem aliam conditam posse nos separare a charitate Dei.* Rom. 8: 34. &c. ***tum defensio.***

XVIII. A gubernatione fluit vocatio, resipiscentia, fides, nova obedientia; itemque dona illa extraordinaria, quæ nascentis Ecclesiæ originem illustrarunt, nunc autem constituta ea ac firmatâ, necessaria non sunt. A defensione ejus est fidelium perseverantia, crebræ Ecclesiæ liberationes, hostium vel conversio, vel interitus; tandemque peracto certamine fidelium coronatio & glorificatio. Ut satis pateat, non alium

quam Christum, Deum, Ecclesiæ caput ac regem esse posse, cum non alius ab illo munia ista explere possit; Papam autem, vel quicunque Christi vices subire, ac supremam in Christi populum auctoritatem sibi arrogare audet, esse Antichristum. *Nam fundamentum aliud nemo potest statuere præter id quod positum est, quod est Jesus Christus*, 1. Cor.3: 11. conf. Eph.2:20,21.

Adjuncta regni hujus.

XIX. *Adjuncta* regni hujus illud ab imperiis terrenis aperte distерminant. Imperat enim Rex noster in ipsas animas hominum, iisque leges figere, ac pœnas statuere potest. *Ne timete vobis ab iis, qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare: sed timete potius eum qui potest & animam & corpus perdere in gehenna.* Matth. 10: 28. Nec solum externo ministerio virtutum præcepta docere, sed & per Spiritum suum eadem animis potenter insinuare novit: *Hoc illud est fœdus* —— *indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam eam.* Jer.31: 33. Dispensat præterea absolutissima potestate vitam & mortem æternam, ac ultra sæculi hujus cursum dominatu suo pervadit; & inferni carcerem ac cœli gaudia solo nutu, pro singulorum meritis, destribuit. *Habeo claves inferorum & mortis.* Apoc. 1: 18. Denique regnum ejus æternum ac incorruptibile est. *Temporibus regum istorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in sæcula non destruitur.* Dan.2:44.

An illius detur finis?

XX. Finem enim Christi regnum ignorat. Cum & Deus, & mediator, ac supremum Ecclesiæ caput perpetuo mansurus, nec ab isto fastigio unquam descensurus, aut gloria sua cariturus sit. Quæ enim ex verbis Apostoli, 1.Cor.15,24,25. nectitur difficultas, recto explicatu facile dissolvi potest. De regno enim Christi in terris, medios inter hostes, deque pugnis ac certaminibus ejus, eo loci Apostolus agit, ac finem eorum prædicit, deque Christi ac Ecclesiæ victoriis loquitur. Atque hoc est quod ait, *postea finis erit*. Præsentis enim regni faciem tantum mutandam toto contextu narrat. Ac simili modo Christus *regnum Patri tradet*, regnum videl. in terris gestum consummatum ac pacatum exhibendo, non in terra amplius, sed in cœlo regnaturus. Nisi potius passivè per *regnum Christi* ipsam ejus Ecclesiam, ex terris assertam & victricem, ac post longum exilium cœlo redonatam, intelligas. Quod est eam *Patri tradere*, h. e. triumphantem cœlo inducere, ac ante ora Patris *sistere, gloriosam, Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut quicquid talium, sed ut sit sancta & sine vitio*, Eph. 5: 27. Atque ita etiam *filius subjicietur Patri*, ℣.28. nempe in corpore suo mystico, ac in Ecclesia illa,

cujus

cujus princeps & caput eſt: *Ecce ego, & pueri mei, quos donavit mihi Jehova*, Jeſ. 8: 18. coll. Hebr. 2: 13. Qui ſtatus præſentis finis regno gloriæ initium ac auſpicium dabit.

XXI. Componendi nunc cum hiſce veniunt adverſariorum, ac præcipue Socini, de regno Chriſti errores; qui potiſſimum circa initium, naturam, amplitudinem, ac denique durationem ejus verſantur. Quos & alibi (præſertim ubi de filii divinitate) tactos, enumerare tantum ſufficiet. *Socinianorum errores circa regni Chriſti*

XXII. Ac regem quidem Chriſtum recentem ac modernum tantum faciunt, ex quo videl. devicta morte in cœlum aſcenderit, ac triumphalia adeptus fuerit, juxta Matth. 28: 19. *Data eſt mihi omnis poteſtas* &c. Joh. 17: 5. *Et nunc glorifica me, tu, Pater, apud te, gloria, quam habui, prius quam mundus eſſet, apud te.* 1. Pet. 3: 22. *Qui eſt in dextra Dei, ingreſſus in cœlum, ipſi ſubjectis angelis, & poteſtatibus, & potentiis*: diverſa regni ejus tempora, vel clariora, vel minus illuſtria, diſcernere non valentes. Sub Vet. enim Teſt. prorſus regnaſſe nolunt; &, ſi qua regni Meſſię ibi mentio, id de regno tantum aliquo terreno à piis tum intelligi potuiſſe aſſerunt. *initium,*

XXIII. *Naturam* deinde regni ejus talem tradunt, ut illud Patri ſubordinatum, atque ab eo dependens ſit; utpote ab eo donatum. Patrem enim in Vet. Teſt. ſolum regnaſſe, in Novo autem Teſt. Chriſtum ſocium ac collegam adſciviſſe, diviſumque cum eo imperium poſſidere; ac, ſervato ſibi reliquo mundo, Eccleſiam potiſſimum ipſi regnandam tradidiſſe, docent. Quanquam illud quoad exercitium rurſus abſolutum & independens faciant. Quæ pugnantia ſunt. *naturam,*

XXIV. De *amplitudine* regni ejus ita philoſophantur: *Eccleſiæ* finibus imperium ejus contineri; circa *res* autem *alias* non aliter quam in quantum Eccleſiæ uſus poſtulat verſari: naturale autem Chriſti regnum *in cœlum ac terram* abnegant, ſolique illud patri creatori ac conſervatori tribuunt. Ac Dominum quidem *angelorum* quoque eum fatentur, ſed poſt exaltationem demum dominum factum. Quando & in *diabolos* poteſtatem acceperit, ad eos nunc quidem ſceptro ſuo coërcendos, extremo autem fine abolendos. Et quid de animabus piorum atque impiorum ſtatuant notum eſt. Ut in anguſtum exeant quæ alioquin tam magnificè de Chriſti regno, independente & abſoluto, jactant. *amplitudinem*

XXV. Denique, ut Chriſtum regem nuper factum aſſerunt, ita eundem regem πρόσκαιρον & ἐφήμερον facere non dubitant. Ut enim illum *& finem.*

 poſt

poſt quatuor annorum millia ſub N. T. demum regnare cœpiſſe ajunt, ita die noviſſimo regnum abdicaturum, ac de rege ſubjectum ac privatum rurſus futurum docent. Cum autem nunc in multis anguſtiis Eccleſiam regat, ac extremo demum mundi actu, in celebri illo humani generis comitio ac judicio, ſeſe verè regem ac Eccleſiæ vindicem præſtiturus ſit, hoſtibus ejus reſuſcitatis, publice damnatis, ac una cum diabolis æternum perire ſive annihilari juſſis, revera unicum tantum diem pleniſſime Chriſtum regnaturum ferunt. Quod manifeſtè verbis angeli repugnat, Luc. 1: 33. *Et regnabit in domum Jacobi in ſæcula, & regni ejus non erit finis.*

CAPUT XVI.

De Chriſti obedientia.

Vita Chriſti ærumnoſa fuit,

I. Ita autem Chriſti publica laborum, calamitatum ac miſeriarum plena fuit. *Tunc dicit ei Jeſus, vulpes habent luſtra, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet ubì caput reclinet,* Matth. 8:20. Quanquam ignominia & mendicitas abfuerint; quam non piè ſatis mendicantium familię in papatu Chriſto adſcribunt.

cum ſenſu miſeriæ noſtræ.

II. Utque ad hominum præcipuè calamitates mollis & tener erat, ita intimo earum ſenſu tactus illacrymaſſe iis ſæpenumero legitur: 1. ad ſepulchrum Laſari, Joh. 11. 2. ſuper Judaicæ gentis excidio, quod jam tum prævidebat ac prædicebat, Luc. 19. 3. denique ſuper univerſo genere humano. *Qui in diebus carnis petitiones & ſupplicationes —— cum clamore valido & lacrymis obtulit.* Hebr. 5:7.

In ea præcipuè eminuit OBEDIENTIA *Chriſti:*

III. Eminuit vero in vita ejus *obedientia* illa perfectiſſima. Unde Paulus Phil. 2:7. Cum dixiſſet, eum *formam ſervi accepiſſe*, addit com. 8. quod *ſemet ipſum ſubmiſerit, factum obedientem.* &c. Sicut & inde per ἀντονομασίαν *ſervus Jehovæ* appellatur, Eſai. 42: 1, 19. 43: 10. 49: 3, 5. 52:13. 53:11.

duplici reſpectu ab ipſo præſtita.

IV. Dupliciter autem eam debuit; tum qua *homo* & creatura, quæ Deo ſubjecta eſſe neceſſario debebat, à quo nexu ne nunc quidem in gloria ſolutus eſt; tum qua *ſponſor* (licet ordine naturæ ſponſio præceſſerit, ex qua aſſumtio naturæ humanæ profluxit) quatenus legi ſe ultro ſubjecit,

jecit, & peragendæ saluti nostræ certum obedientiæ curriculum implevit. Qui appellantur *dies carnis* ejus. Hebr. 5:7,8. De quo vide lib.2. cap.15.§.8,9.

V. Cum enim θεάνθρωπος foret, ac sine ullo certamine ac mora beatitudine potiri posset, ad illud obedientiæ curriculum, legisque postulatum, pro sese quidem non tenebatur; neque hoc pacto sub lege erat. Postquam autem ex sponsione hominem induerat, jamque humano generi in summam miseriam lapso succurrere poterat; amor certè ille immensus, ac charitatis ardor, quo proximum suum, deique gloriam, adamabat & quærebat, ipsum ad mediatorium munus capessendum, & perfectam illam obedientiam præstandam urgere non cessabat.

VI. Qui eo major ac admirabilior fuit, quod ex tanto fastigio (θεάνθρωπος quippe jamque filius & hęres omnium, ab ipso assumtæ carnis initio erat) descendere, & gloriam suam humani generis necessitatibus posthabere, jamque paratâ beatitudine ad tempus carere, atque infimas denique calamitates & crucem ipsam perpeti maluit; ut eam tanquam operæ impensæ præmium & mercedem acquirere, hominemque servare, eorumque caput & ad salutem dux fieri posset.

VII. Perfectissima autem fuit hæc ejus obedientia, tum sanctitate animæ habituali, tum actuali ejusdem præstatione, & divinæ legis obsequio; denique constanti & ad finem usque currente perseverantia, constans. Hæc enim requirebantur ad δικαίωμα legis implendum, quæ justitiam non habitibus solum, sed præcipuè actibus circumscripserat ac definierat. *idq; quam perfectissimè.*

VIII. Nec dirimenda obedientia ejus *activa* ac *passiva*. Utramque enim nostro nomine debuit; tum vitæ tum mortis obedientiam. Ac in passionibus obedientia ejus vel maxime sese exeruit; ac charitas præcipuè emicuit, tum vel maxime circa hominum salutem laborans & operans, tantoque experimento prorsus consummata.

IX. Quam ipsius obedientiam ut perimit *Durandi* blasphemia, qui Christum peccare ac damnari potuisse non sine flagitio docuit: ita non parum lædunt eam *Remonstrantes*, dum eundem mandatum munus sine crimine deponere potuisse asserunt. Quæ quantopere Dei fœderi ac testamento, Christi sponsioni, ac denique fidelium spei ac fiduciæ adversentur, lib.2. cap.15. §.16,17. vidimus. *Cui obedientiæ renunciare non potuit.*

X. Ita ergò non solum officiis omnibus legis naturalis seu dilectionis, cui omnis homo subjectus est, defungi voluit, verum etiam majoris *Ita obediens fuit per*

omnem vitam. humiliationis & subjectionis servilis testandæ ergo, legibus Dei positivis propter peccatum impositis illudque commemorantibus, se submisit; ut hac ratione se peccata nostra in se suscepisse testatum faceret. Hinc circumcidi se passus est, Luc.2:21. (ut in ipso nobis obsignaretur consummata circumcisio,Col.2:11.)oblationemque pro se,tanquam immundo, offerri, com. 22, 24. Ita etiam aliis legibus ceremonialibus se subjecit; Paschatis festum celebrando, Luc.2:42,43. & Hierosolymam circa tempora festiva adscendendo; quod passim historia Euangelica testatur.Ipse tamen non obtulit victimas, nec pro ipso illæ unquam nominatim oblatæ leguntur. Civem reipublicæ istius se etiam professus est, ut vel ex didrachmi persolutione patet, Matth.17:24.& seqq. Nec minus sacramentis N.T. initiatus est: baptizatus, Matth.3:16,17. & S. Cœnæ æque, ut videtur, conviva,quam ejus auctor, Matth. 26: 29. Ita nimirum *omnem justitiam implens.* Matth.3:15. Quin non Deo solum minor est factus. Joh.14:28. sed & diis reliquis ac Ecclesiæ istius dominis, h.e.angelis reliquisque potestatem habentibus, & veteris populi tutoribus. Ita *minor paulisper factus est angelis*, Hebr.2:7. subjectus nimirum legi, angelorum ministerio latæ, iisque vindicibus munitæ, Act. 7:55. & *servus factus potestatem habentium*, Esai.49:7. Ne jam dicam de obedientiæ ejus colophone,quem superaddit tandem Apostolus Phil. 2:8. *Factus obediens usque ad mortem*, *mortem autem crucis.* Per quam mortem servitus ipsius finita est; de quo suo loco.

Quantum ministerii ipsius publici fuerit curriculum? XI. Quæri hic solet de obedientiæ Christi spatio ac curriculo, quot annos in publico ministerio egerit? Quos certo definire non licet. Probabilissimus vero calculus est, qui à numero paschatum, quorum in historia Christi mentio est, desumitur. Quæ alii quatuor, nonnulli quinque numerant. Quatuor colligunt ex locis, Joh.2:13,14. cum purgaret templum; & c.5:1. cum sanaret paralyticum circa piscinam: coll.cum c.4:35. *Nonne vos dicitis,adhuc quatuor menses sunt, & messis veniet?* & c. 6: 4, 9,10. cum turbam miraculose pasceret: denique θανάσιμον ejus Pascha occurrit Matth. 21: 12. cum rursus purgaret templum. Hisce quatuor autem quidam quintum, ex Luc.6:1.superaddunt, ubi σαββάτου δευτεροπρώτου mentio fit. Cum verò hic ipse numerus non prorsus certus sit, ut in re non omnino liquida, rectius alii sibi statuere videntur, Christum anno 30 ineunte ministerium incepisse, Luc. 3:23. ac anno 33 decurrente absolvisse. Ut omne id spatium vitæ publicæ trium annorum ac dimidii sit. Quo alludi putant Luc.13:7. *Ecce tres annos venio,*

quæ-

quærens fructum in ficu hac, & non invenio, exscinde eam. Cum vero duo duntaxat Paschata Christi à baptismo ejus exacta adstrui solide possint; rectius statuisse videntur veterum illi, qui multò contractius illud ministerii Christi publici curriculum ponendum esse crediderunt.

LOCUS TRIGESIMUS QUINTUS

DE

HUMILIATIONE CHRISTI.

CAPUT XVII.

De Christi Passionibus.

I. DUplici quasi facie, duplicique gradu, circa hæc probe notando, contemplandum nobis sese objicit status humiliationis Christi. Quorum alter gradus dicitur κένωσις seu exinanitio & evacuatio, qui constitit in incarnatione, & forma servi accepta; quem hactenus explicatum dedimus. Restat alter gradus expediendus, ταπείνωσις dicta, quæ exinanitæ jam deitatis, totiusque personæ quædam fuit depressio; quando velut radix è terra, in passionibus & morte sua fuit conculcatus. Fundus hujus distinctionis est ad Phil. 2:7,8. *Se ipsum* ἐκένωσε *exinanivit, assumens formam servi* —— *&* ἐταπείνωσε *humiliavit, dum se præstitit obedientem usque ad mortem, mortem autem crucis.* *Christi exinanitionem excipit ejus humiliatio.*

II. Passionum nomine veniunt hic omnia ea, quæ Christus, præter naturalem voluntatis suæ propensionem propter peccata nostra tulit. Nam ea demum est passio, quæ invito homini accidit, & naturali corporis constitutioni, indeque ortæ mentis proclivitati contraria est: non tamen hæc tollunt, quin sponte quis patiatur; atque ita Christus, ipse lubens se invitum vicit, atque illam naturæ imbecillitatem, prolixa in homines voluntate superavit; ut *zelus domus Dei ipsum*, hoc modo etiam, *devoraverit.* Joh. 2:17. Siquidem *pro proposito ipsi præmio, sustinuit crucem,* Hebr. 12:2. & sic quidem, ut *nemo vitam tollat ab ipso, sed ipse ponat* *Quò pertinent ejus* PASSIONES.

ponat eam à se ipso. Joh. 10: 19. Ita memoratur *labor animæ ejus,* Esai. 53: 11. quo scilicet se ipsam etiam expugnavit, & *se ipsam effudit in mortem.* com. 12. conf. Joh. 21: 18. *Quum senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & feret quò non vis.* Item Joh. 10: 18. Gal. 2: 10.

III. Strictiori autem significatu, illæ appellantur passiones, quas Christus proximis duabus ante mortem diebus perpessus est. Nihilominus tamen ad eas referuntur, omnes infirmitates, contumelię, passiones & dolores, quos ab inde exordio vitæ tulit; quæ ipsi in pœnam irrogata fuisse, vel hinc conficitur, quod *nostri causa pauperem factum fuisse* doceat Paulus 2. Cor. 8: 9. ex qua paupertate, simili ratione, de reliquis etiam malis ejus putare debemus.

quæ veteribus notæ fuerunt.

IV. Harum rerum non ignaros fuisse veteres luculenter testatur Petrus 1. Epist. 1: 11. utpote quibus testificatus fuerit Spiritus, passionem Christi, non unam & singularem, sed παθήματα, numero plura. Sicut inde etiam tam celebres sunt apud Judæos Messiæ dolores, חבלי המשיח. Vide Act. 26: 23.

Illarum in genere consideratarum subjectum,

V. Passionum harum *subjectum*, pro vario considerandi modo, dicitur vulgo vel *subjectum quod*, vel *quo*. *Illud* est persona Christi; *hoc*, humana ejus natura. Passa quidem tota est persona, at passa tantum in *carne.* 1. Pet. 4: 1. Hebr. 5: 7, 8. Quæ caro non corpus solum notat, sed & animam; ut utriusque fuerint passiones, eæque iterum vel *in genere damni*, vel *in genere sensus.* de quibus consulendi auctores. Corporis vero passiones non ita dicimus, ac si corpus ipsum etiam doleret, aut sentiret, quod menti proprium est; sed dolor corporis ille vocatur, quem anima percipit, ex turbato & male affecto corpore; vel qui, per corpus, tanquam per instrumentum animæ sufficitur, aut cujus occasionem per sensus exteriores præbet: quibus omnibus Christus obnoxius fuit. Dolor autem animæ est, quem citra læsionem corporis aut occasionem per illud exhibitam proxime in anima sustinuit. De quibus doloribus generalius agit Paulus Hebr. 5: 7. *Qui in diebus carnis petitiones & supplicationes ad eum, qui poterat eum salvum facere ex morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, est exauditus à metu.* Specialius autem eos exprimunt Euangelistæ, Matth. 26: 37, 38, 39, 42, 44. Luc. 22: 43, 44.

VI. Alienum igitur à veritate statuunt Pontificii, quasi satis fuissent dolores corporis, nec anima Christi pati debuisset: contrarium enim evincunt loca Esai. 53: 10. *Ubi posuit satisfactionis pretium, anima ejus videbit semen.* Luc. 22: 41, 44. Matth. 27: 46. *Deus mi, Deus mi, cur me dese-*

ſeruiſti? vid. 1. Cor. 6: 20. Inſulſe etiam iidem cum Thoma excipiunt, dolores illos tantum fuiſſe in parte animæ inferiori, aut ex ſympathia ejus cum corpore: commentitia enim eſt iſthæc animæ diviſio, cum eadem anima indiviſa ſentiat atque intelligat. Tum etiam ipſe in ſe ipſo, non ex ſympathia tantum, maledictionem tanquam ſponſor noſter ſuſtulit Chriſtus, *factus pro nobis execratio.* Gal. 3: 13.

VII. Ingens fuit harum perpeſſionum cumulus: *In eo enim quod paſſus eſt ipſe quum tentaretur, poteſt iis qui tentantur, auxiliari.* Hebr. 2: 18 *Tentatus per omnia ad ſimilitudinem abſque peccato.* Hebr. 4: 15. Tentationes enim ipſi tum ab hominibus, tum à diabolo, tum etiam à Deo Patre ſuo obvenerunt. Quid ab hominibus ſuſtinuerit notum eſt. Concertationem cum diabolo tentationeſque ejus, juxta primævum oraculum Gen. 3: 15. ſibi imminentes ipſe indicavit Joh. 14: 30. *Venit princeps hujus mundi & in me non habet quicquam.* Quo etiam reſpexiſſe videtur Luc. 22: 53. *Hæc eſt hora illa veſtra & poteſtas tenebrarum.* Denique à Deo ſe *deſertum* in cruce pendens conqueſtus eſt Matth. 27: 46. *diverſitas & magnitudo.*

VIII. Tenenda hic ſunt duo, 1. Paſſionem hanc Chriſti, licet pœnarum noſtrarum vim omnem quoad intenſionem quaſi exhauſerit, non tamen æternitatem earum tuliſſe: temporis enim infinitatem, infinita perſonæ dignitas recompenſavit; in cujus perſonæ omnigena ſubjectione tam in vita, quam in morte, qua ſeſe Patri ſubjecerat, ſatis luculenter apparuit ira Dei adverſus peccatum; atque integer honos independentiæ Deo ampliſſime reſtitutus eſt, quem noſtra illi ereptum iverat inobedientia: quare non eadem Chriſti ac noſtri erat ratio, qua æterna nobis pœna ſubeunda erat, quod honorem illum Deo nunquam reſtituere liceret. *Ita tamen, ut abfuerit ab iis 1. durationis æternitas.*

IX. 2. Nec minori etiam cum jure, omni peccati culpa abſolvendus eſt Chriſtus, in omnibus ſuis paſſionibus; nam licet peccatum ſæpe peccati pœna ſit, ipſaque pœna peccatum pariat, non tamen ad eſſentiam pœnæ pertinet; ſed adjunctum quoddam eſt in peccatoribus, illis accidens; ideoque illud in Chriſto uſu venire non potuit. Nihil enim erat in illo, quod ingruente quaſi pœnarum vento turbari poſſet. Ut nullus omnino blaſphemiæ locus fuerit in Chriſto; qui Deum dilexit vel in media pœna, lubenſque eam ſubiit. Joh. 14: 31. *Ut cognoſcat mundus, quod diligam Patrem, & quemadmodum præcepit mihi Pater, ita faciam.* Remotiſſimus etiam fuit ab omni murmure & deſperatione: non enim damnatorum, ſed damnandorum pœnas ſuſtulit: quin nec ipſa hæc mala, propriè ad pœnas infernales ſpectant, quarum auctor eſt Deus; *2. omnis peccati labes.*

ſed tantum iis accidunt in homine damnato; à Chriſto vero alieniſſima fuerunt. Matth.26:39. *Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me poculum hoc; ſed non ut ego volo, ſed ut tu.* Act.2: 24. *Quem Deus reſuſcitavit, quum ſolviſſet dolores mortis , ſicut non erat poſſibile , ut ipſe ab illa teneretur.* Joh. 2: 19. Matth. 20: 18, 19.

Pontificiorum hic diabolismus.

X. Inſignis igitur Pontificiorum diaboliſmus eſt, noſtros, & præcipue Calvinum, hujus tam fœdæ blaſphemiæ accuſare; ac ſi Chriſtum deſperaſſe diceret; quo nihil falſius eſt, cum, objectionem ex adverſariorum ſententia fingens, Chriſto tantum deſperationis vocem tribuat, id eſt, qualem homines ferme ex deſperatione edere ſolent; non vero qualis ipſius Chriſti revera fuit, ut ipſe hoc propius explicat. Vide eum in harm. & Inſtit. l. 11. c.16. §.12. Nihilo æquius ex ejus verbis conficiunt Chriſtum cruciatus damnati hominis pertuliſſe; cum ſolummodo eas tuliſſe velit, quibus obnoxius fuiſſet homo damnatus; & ſpeciatim damnationem pro condemnatione intelligat.

Paſſionum Chriſti ſpeciales partes.

XI. Atque ita delibavimus quædam quæ huc pertinent, nunc ipſam porro aggrediamur paſſionem; cujus partes præcipuæ tres ſunt. I. mortis antecedanea. II. mors ipſa. III. mortem conſequentia.

Mortis antecedanea 1. in horto; agonia ejus.

XII. Antecedanea mortis fuerunt vel in horto; vel in ipſa crucifuſſixione, eique adjunctis malis & circumſtantiis. In horto fuit 1. ipſa agonia. 2. effectus ejus; tum in ſudore ſanguineo; tum in vehementiſſima deprecatione. Eſt quidem proprie agonia, vitæ mortiſque confinium & inter utramque quaſi certamen; hic vero notat, certamen Chriſti cum extremis doloribus & animi angoribus, ex tentationibus Satanæ, aliiſque cauſis, mox dicendis; atque inde natum horrorem: tum in genere damni, tum ſenſus, ut loquuntur: caruit enim gaudio, quippe divinam gratiam, tot doloribus ſtupefactus, ſentire non poterat; lethalis quoque triſtitia animum ejus affecit. Matth. 26: 37, 38. *Incipiebat contriſtari & angi —— valde triſtis eſt anima mea uſque ad mortem.* Joh.12: 27. *Nunc anima mea turbata eſt.* Luc.22:44. *Et conſtitutus in agone intentius orabat. Erat autem ſudor ejus* &c.

illius cauſa:

XIII. Hujus quidem horroris cauſa fuit, non metus naturalis mortis, ſic enim infirmior eſſet Chriſtus multis martyribus; verum tentationes Satanæ. *Tu conteres ipſum quoad calcem.* Gen. 3: 15. quibus procul dubio acceſſerunt, ſenſus iræ divinæ, & συμπάθεια cum Eccleſiæ ſuorumque tentationibus & malis. Quare mors ejus alterius omnino generis fuit, ac mors martyrum , conjuncta quippe cum ſenſu judicii divini & acu-

& aculeo peccati. 1. Cor. 15: 56. *Stimulus autem mortis, peccatum: vis autem peccati lex.*

XIV. Significatum hoc fuit per calicem illum, qui Christo ostensus fuit; hoc velut emblemate exprimente genus loquendi inter illas gentes de doloribus perferendis frequentatum. Perverse hunc calicem *Smalcius* refert ad angorem illum animi & corporis antequam caperetur; ac si tantum constitisset in illo metu mortis jam imminentis; pariter ut *Episcopius* προπάθειαν illam Christi in horto, compositam arbitratur fuisse ex omne genus doloribus & ærumnis piorum in hac vita, quibus Deus Christum hic proxime & totum delibutum & immersum dedisset; ut *misericors* esset *Pontifex*. Hebr. 2: 17, 18. *Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret & fidelis sacerdos* &c. Hebr. 4: 15. *Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed tentatum per omnia ad similitudinem, absque peccato.* Hæc enim eo spectant, ut sensum iræ divinæ à Christo amoliantur, eamque propter peccata nostra ipsum subiisse negent; quæ tamen utramque hic, ut vidimus, fecerunt paginam.

XV. Sequuntur effectus hujus ἀγωνίας; quorum primus est, quod sanguinem sudaverit, Luc. 22: 44. qui sudor sanguineus, verus fuit; non enim particula ὡσεὶ hic similitudinis, sed veritatis nota est. Sic Joh. 1: 14. *Ut unigeniti à Patre.* Luc. 24: 11. ὡσεὶ λῆρος. Fuit etiam in illo Christi statu naturalis; quemadmodum omnium ejus symptomatum naturales causæ & exempla prorsus gemina, in summis angoribus, reddi possunt. Refertur huc à quibusdam locus Gen. 49: 11. *Juda lavat in vino indumentum suum & in sanguine uvarum, tegmen suum.* Magis autem huc respicitur ab Esaia cap. 63: 2. *Quare rubrum adest vestimento tuo, & vestes tuæ sunt, ut calcantis in torculari.* & com. 1. *Quis est veniens ex Edom, maculatis vestibus Bozra?* *effectus: in sudore sanguineo*

XVI. Alter effectus fuit anxia illa deprecatio calicis, ut transiret, si pote. Matt. 26: 39. *Si possibile est, transeat à me poculum hoc; sed non ut ego volo, sed ut tu.* sive *hora*. Marc. 14: 35. Joh. 12: 27. *Salva me ex hora hac.* quas preces tertia vice iterasse legitur Matth. 39: 42, 44. Ita ut non absoluta fuerit, hæc deprecatio, sed ea lege, si Patris voluntati consentanea esset; neque adeo Christus per eam indicavit constantem voluntatem suam, sed potius naturæ desiderium, quæ mortem non horrere non potest; ut non tam diserta & articulata fuerit Christi vox, quam extortum naturæ dolenti suspirium. Quare citra peccatum omnino fuit hæc correctio, seu *& deprecatione calicis.*

anticipatio; cum *Christus etiam ex iis quæ passus est, obedientiam didicerit.* Hebr. 5: 8.

Moderatio in hac agonia Christi. XVII. Non defuit huic passionis quasi antecœnio modus etiam suus & remissio, qua respirare aliquantum & ad se redire datum est; ut par esset, & locus concederetur officiis ab eo præstandis. Fuit autem hæc remissio vel interna; vel externa. Interna erat, quando animus ex anxietate maxima paululum relaxatus ad hominum curam & officia iis debita se advertebat. Hebr. 5:9. *Et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ.* Externa vero ex angeli consolatione ipsi fuit collata, Luc. 22:43. *Apparuit vero ipsi angelus è cœlo, corroborans ipsum.* Unde aqua Christo quasi aspersa,& otium datum est,in depressissima hac humiliatione, etiam miracula præstandi; ut ne tunc quidem ulla in parte officiis suis defuerit.

2. in cruce. XVIII. Ex hoc propylæo quasi, in ipsum passionis adytum deducimur; ubi insolito Judæis supplicio, lurida mortis imago se conspiciendam præbet; ubi medio in monte, stipes erectus cum antenna, & cruciarius adstat, cruci suffigendus; mortis genus atrocissimum, tum vero servile & ignominiosum valde; prædictum tamen de Messia: *Cœtus maleficorum me cingunt, foderunt manus meas & pedes meos.* Psal. 22: 17. & 69:22. *Et dederunt in cibo meo* (vel *refectione mea*) *venenum, & in siti mea potarunt me aceto.* Esai. 53: 8. *Excisus est ex terra viventium propter defectionem populi mei.* Zach. 12: 10 & 13: 7. *Gladie excitare in pastorem meum & in virum proximum meum* (vel, *qui est instar mei*) *ait Jehovah Deus exercituum.*

Illius supplicii necessitas: XIX. Quam mortem Christus non fortuito adiisse censeri debet; cum maledictio legalis necessario hanc illi irrogaret; quippe quæ à Christo erat auferenda; illa vero speciatim incumbebat illi,qui è ligno suspensus erat. Deut. 21: 23. Non enim omnia peccata expiabat, aut omnem maledictionem tollebat Lex. *Non delectaris sacrificio; aliasdarem: holocaustum non accipis. Sacrificia Dei* sunt *spiritus fractus.* Psal. 51:18,19. Quinimo quosdam ipsos peccata sua,id est,pœnam eorum ferre jubebat; maledicens talibus quantum in se erat. Gal. 3:10. *Quotquot enim sub operibus legis sunt, sub maledictione sunt.* in cujus maledictionis signum graviores peccatores è ligno suspendebantur. Gal. 3: 13. *Maledictus omnis qui pendet è ligno*: hanc igitur maledictionem ut tolleret Christus,ipse eam prius subire, & è ligno suspendi debuit. Joh. 3: 14. *Quemadmodum Moses extulit serpentem in deserto; ita efferri oportet filium*

homi

hominis. & cap. 12: 32. *Et ego quum elatus fuero ex terra, omnes traham post me.* Item cap. 18: 32. *Ut sermo Jesu impleretur, significans quali morte moriturus esset.* Ut nulla de causa mors hæc Judæis scandalo esse debeat, cum & prædicta fuerit, & necessum etiam, ut mortem hanc oppeteret Messias.

XX. Raptus fuit Christus ad hoc supplicium ex sententia judicis, postquam se stiterat ejus judicio; quo adumbrata fuit forma judicii divini; sicut eo respicit Apost. Rom. 8:32. Ut in hac judiciaria morte appareret satisfactio pro peccatis nostris; quæ in morte naturali non fuisset conspicua. Intervenit hic etiam, singulari Dei providentia imperium Romanum; ut ita à toto quasi orbe, quo illi potiebantur, condemnaretur Christus; & quemadmodum imperium illud, partem aliquam fecerat in ejus nativitate, ita non exiguam hic facit in morte. *eaque interveniente judice Romano.*

XXI. Ad externum hoc & dirissimum supplicii genus, accessit internus dolor acerbissimus, ex iisdem causis ex quibus dolor antea in horto conceptus, animumque ejus afflixit; cujus ingentem paroxysmum ostendebat querela illa desertionis divinæ. Psal. 22: 2. *Deus mi, Deus mi, quare deseruisti me?* conf. Matth. 27:46. Quæ facta non naufragio unionis hypostaticæ, sed cohibita, per paulum temporis, virtute divina. *Sed paulisper præ angelis minoratum videmus Jesum (qui propter passionem mortis gloria & honore coronatus est) ut gratia Dei pro omni gustaret mortem.* Hebr. 2:9. Ad quem ultimum vitæ ejus articulum præcipuè pertinet illud quod de eo refert Paulus Hebr. 5: 7. *Quod in diebus carnis petitiones & supplicationes ad eum, qui poterat eum salvum facere ex morte, cum clamore valido & lacrymis obtulerit, & exauditus sit à metu.* *In quo acerbissimos animi angores sustinuit.*

CAPUT XVIII.

De morte Christi.

I. QUemadmodum salus nostra ex uno Christo dependet, & in illo consummatur, quicquid per orbem terrarum salvum est; ita Christus ipse, in morte sua perficitur; quando non solum consummatum est, quicquid prophetarum vaticinia prædixerant, sed ipse hactenus consummatus fuit Christus; *Passionum Christi terminus fuit ipsius MORS.*

utpote in quam derivarentur omnes ejus passiones, quas nostri gratia subiit; ita ut nisi in hunc tandem finem terminatæ fuissent, vanus fuisset omnis labor anteactus, & tam pertinaci studio exantlatus; *Mortem* enim *gustare pro omnibus debebat*, & hac ratione tanquam *princeps salutis per passiones consummari,* Hebr. 2: 9,10. Atque hanc ob causam Euangelistarum singuli certatim, historiam hanc mortis diligentissime referunt.

Illius 1. Veritas.

II. Accuratissima autem hæc quatuor Euangelistarum enarratio, omnimodo docet veram hanc fuisse mortem, non fictam aut simulatam. Naturalis quoque fuit, quatenus per causas naturales fuit adscita; at supernaturalis eadem fuit, quatenus ex absoluta sua potestate, vitam lubens posuit. Joh. 10: 18. *Potestatem habeo ponendi eam* (vitam) *& potestatem habeo recipiendi eam.* & Joh. 2: 19. *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Quare licet maxime violenta, non tamen eo minus voluntaria fuit.

An in ea desierit esse homo?

& θεάνθρωπος.

III. Subnascitur hic quæstio; num mortis hoc triduo, Christus verus fuerit homo? quod merito negatur à Thoma; licet æquivoce homo dici posset, id est, homo mortuus; non autem univoce. Quo vero modo desiit esse homo, eo etiam hactenus desiit esse θεάνθρωπος: licet cæteroquin laxato vinculo animæ & corporis, illæsa manserit utriusque unio cum λόγῳ; & soluta unione naturali, perstitit tamen personalis.

Lutheranorum hic error,

IV. Sicut autem immerito nostram sententiam criminantur Lutherani; quasi dicamus merum hominem pro nobis mortuum; cum subjectum *quo* quidem referamus ad solam naturam humanam; subjectum vero *quod*, ad totam personam θεανθρώπου, ut divinam naturam non excludamus: ita vicissim è contrario, jure maximo carpendi hic veniunt iidem, qui Deum proprie & sine tropo, atque adeo ipsam divinam naturam pro nobis passam volunt; quin SS. Trinitatis funus, in morte Christi, elatum esse, quidam eorum dicere sustinent. A quibus non abludunt

nec non Anabaptistarum.

Anabaptistæ Flandri, qui Christum mortuum statuunt in natura divina, & nihil in illo vivum mansisse præter Spiritum, quem Patri tradebat; ipsum autem cadaver filium Dei fuisse. Ex qua quidem sententia aut efficietur plures esse Deos; sin vero; triduo illo mortis Christi, mundum absque Deo fuisse; quod eadem opera qua recitamus, item refellimus. Deum autem illum diserte ait Scriptura. *Si enim novissent, non crucifixissent Dominum gloriæ.* 1. Cor. 2: 8. *Deus Ecclesiam proprio sanguine acquisivit.* Act. 20: 28.

V. Ve-

a Jac. 1: 17. by welcke is geen veranderinge of schaduwe van omkeeringe. [illegible] 1 Tim. 6:15, 16. de immortalis.

[illegible] in [illegible] ([illegible]) et narrat in [illegible]
[illegible] calumniator [illegible]
[illegible]

V. Veritatem hujus mortis indubitate probavit perfossum hasta latus, & flumen illud sanguinis largiter prorumpens, eumque subsecuta ex eodem vulnere aquæ unda. *Unus militum lancea ipsius latus pupugit & statim exivit sanguis & aqua.* Joh. 19:34. Cui rei explicandæ non illico ad miraculum, tanquam ad sacram anchoram confugere necesse est; cum ex ipsis naturæ legibus & solito cursu, ad istam causam, effectus iste consequi debeat. Quid, quod quantum hac in re tribuitur miraculo, tantum à veritate passionis Christi intervertitur; quem enim nos violaveramus naturæ ordinem, illum non præter ordinem restituere oportebat. Effluxerunt autem humores isti, non indistincte, atque promiscue, sed separatim; quod graves illæ contestationes, & accurata Johannis observatio satis luculenter docet. Joh. 19: 35. *Et qui vidit, testis est, & vera est ipsius testificatio, & ille novit quod vera dicat, ut vos credatis.* & 1. Joh. 5: 6. *Hic est Jesus Christus, qui venit per aquam & sanguinem, non in aqua solum, sed in aqua & sanguine.* At nec lateris hujus transfactio à Prophetis fuit tacita; utpote quam diserte prædixerit Zacharias cap. 12: 10. *Et intuebuntur me cum* (eo), *quem transfoderunt, & plangent super illo, ut planctum super unigenito.* coll. Apoc. 1:7. *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, etiam qui eum transfixerunt.* *1. Certitudo, ex perfosso ipsius latere.*

VI. Non enim altiori significatu, aut mysterio cassum est, quod studiose notat Johannes 1. Epist. 5:6. *Christum venisse per aquam & sanguinem.* Quippe docuit ille effluxus, in una Christi morte concurrisse & impletum esse, quidquid olim per ingentem illum baptismorum apparatum, largissimam aquarum profusionem; per exundantem sacrificiorum cruorem præfiguratum erat. 1. Joh. 1: 7. Eph. 1: 7. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius.* Rom. 3: 25. Apoc. 1: 5. *Qui (Christus) dilexit nos & lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Quibus, in quantum erant sacramenta, cum maxime respondent baptismus & S. Cœna. Hebr. 10: 19, 23. *Habemus igitur fiduciam ad introitum sanctorum in sanguine Jesu — accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala & abluti corpus aqua munda.* *Illius mysterium & ratio.*

VII. Exprimebatur etiam hoc emblemate justificatio nostri, & regeneratio ex aqua & sanguine Christi; id est, ex pura ejus obedientia, quæ vim purificandi habet, & merito mortis, simul cum potentia Spiritus. *Nisi quis nascatur ex aqua & spiritu, non potest intrare in regnum Dei.* Joh. 3: 5. Denique etiam per hanc transfossionem, singulari Dei providentia præoccupatum fuit ossifragium; quando enim vibrata ma-

nu centurionis hasta, latus hausit apertum, nec ullum vitæ signum appareret, supersedere solito cæteroquin crurifragio. Joh. 19:32, 33. *Ut viderunt eum mortuum, non confregerunt ipsius ossa* &c. in quo retulit Christus typum agni paschalis. Exod. 12: 46. *& os non frangetis in eo.* atque explevit, vimque dedit verbo illi consolationis Psal.34:21. *Servat omnia ossa ejus, unum ex illis non frangitur.*

3. tempus. VIII. Atque ita omissa supplicii capitalis accurata descriptione; tum quoque personarum, loci, aliarumque rerum circumstantiis; memorabile præ cæteris est tempus, tum quoad periodum annorum, tempestatem, mensem, diem denique atque alia, quæ nunc diffusa omnem in partem cogitatione, exequi non est animus. Illud unum obiter adverte, ipsam etiam horam qua Christus mortuus, eandem esse, quam olim prædixerat angelus apud Danielem, c. 9: 21. & seqq. *Et vir ille Gabriel, advolitans celeritate maxima pertingebat ad me circa tempus doni vespertini, & docebat* &c.

4. necessitas. IX. Morti huic summa stetit necessitas, illa de causa, quod Christus noster ἔγγυος & mediator & testator erat. Hebr. 9:15, 16. *Et propter hoc Test. Novi mediator est, ut morte obita -- promissionem accipiant vocati æternæ hæreditatis. Ubi enim testamentum est, mortem necesse est contingere testatoris.* Quo faciebat typus vaccæ rufæ. Num. 19: 9. Unde in hac morte vis & efficientia divinæ justitiæ demonstrata fuit. Rom. 3: 25. *Quem proposuit Deus propitiatorium, per fidem in sanguine ipsius.* 2. Cor. 5: 21. *Qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut simus justitia Dei in ipso.* Quare etiam non solum corpore, sed & anima pati debuit Christus, ferendo omnes quæ nobis debebantur, pœnas. Esai. 53: 11. *A labore animæ suæ videbit* semen & *satiabitur.* Rom. 6: 23. Matth. 26:28. *Valde tristis est anima mea, usque ad mortem.*

X. Ut eximiis solis vitiosis affectionibus, quæ in nostris pœnis ex peccato accidunt, Christi mors fuerit genere & proportione eadem, cum illa morte, quæ peccatis nostris ex justitia convenit, eosdem omnino gradus, membra & species exhibens; quæque idcirco omnem miseriam & pœnas nobis debitas, exhausit. Unde per synecdochen mors & passio Christi sæpe notat universam maledictionem illi incumbentem, & pro tota ejus satisfactione, tam in vita, quam in morte sumitur. *Angelis minoratus est, ut gratia Dei pro omni gustaret mortem.* Hebr. 2: 9.

XI. In-

v pelats wittende de france [illegible].

XI. Ineptiunt igitur Pontificii, cum guttulam ſanguinis Chriſti ſufſeciſſe prædicant; quomodo cum ſibi videntur pretium & dignitatem meriti Chriſti immane quantum extollere; omnem ejus vim eludunt, & ſolutionem quandam imaginariam faciunt; Deoque crudelitatis notam inſignem inurunt, Legique & Euangelio contradicunt. Non enim per particulas adeo conſcindi debet aut poteſt Chriſti mors, non magis quam lux illa ſolis, quæ vel tanta requiritur, ut unum illuſtret hominem, quanta eſt, cum rebus omnibus lætos afflat honores. *quam elevant Pontificii.*

XII. Tandem denique hac morte Chriſti ademtus eſt morti ſtimulus & aculeus 1. Cor. 15: 55, 56. non ſolum circumciſa ab omni parte ejus dominatione, ſed penitus ſublata; ut nullo modo nunc formidoloſa ſit, qualis olim erat ſub ſervitute legis & metu mortis. Hebr. 2: 14, 15. *Ut per mortem aboleret illum, qui mortis habebat poteſtatem, hoc eſt, diabolum; & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant ſervituti.* quod Davidis, Ezechiæ, aliorumque exempla evincunt. Reliquos illius effectus nunc mittimus. *5. effectus.*

CAPUT XIX.

De Satisfactione & fructibus mortis Chriſti.

I. FUit ipſa mors & paſſio; reſtat, ut quænam inde fruges redundarit, & cui bono fuerit, videamus; niſi enim hoc conſtiterit, vana erit mors, vanus ipſe Chriſtus. Fructus autem hic conſiderari poteſt, pro duplici fine; nempe οὗ, *cujus gratia*; & ᾧ, *cui perſonæ.* Prioris reſpectu, tres ſunt fructus primarii, ſeu fructuum capita, ex quibus alii derivantur: *ſatisfactio* nimirum; ex qua profluit noſtri cum Deo *reconciliatio*, & *hæreditas* vitæ æternæ. *Mortis Chriſti fructus*

II. Ipſa ſatisfactionis vox, quæ forenſis eſt, & alterius ſenſus, αὐτολεξεὶ in ſacris paginis non legitur; at parium & æquivalentium vocum abunde eſt; ut λύτρωσις, ἀντιλύτρωσις &c. Originem ejus debemus adverſariorum importunitati & fallaciæ, quæ illam nobis expreſſit. *primus eſt* SATISFACTIO *pro nobis.*

III. Satisfacere eſt idem quod τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι Marc. 15: 15. tantum facere, quantum poſtulanti ſatis eſt, ſeu verbis ſeu factis illud fiat. Quare in ære alieno & re debiti, eſt exolvere. In cauſa injuriæ, eſt illius compenſatio & redintegratio. Ita Chriſtus vadem ſe ſiſtens noſtro loco, ju- *quæ deſcribitur.*

N ſtitiæ

ſtitiæ Dei ſatisfecit; reſtituens illi omnimoda ſubjectione ſua, tam in vita, quam in morte, auctoritatis & independentiæ honorem integrum, quem nos delibaveramus; injuriamque per nos Deo illatam propulſans; nec minus nos debitis tam ingentibus exolvens. Unde *Deus per juſtitiam ſanctificatus* dicitur, Eſai. 5:16.

Illius præcipua capita. IV. In hac ſatisfactione videbimus 1. rem ipſam. 2. errorum ἀντίθεσιν. In ipſa re ſe conſiderandum offert 1. ejus *neceſſitas*. 2. *veritas*. 3. *pretium*. 4. *Cui* id oblatum & perſolutum? 5. ſolutionis ejus *modus* & jus. 6. *meritum* pretio conjunctum.

1. Neceſſitas. V. *Neceſſitatem* 1. docet juſtitia Dei, ſeu conſtans ac æterna illius voluntas, qua, ſecundum ordinem immutabilem à ſe conſtitutum, cuique ſuum reddit, adeoque & peccatori, malum facienti, malum rependit, & ab eo ſeſe ſeparat. Ita ut niſi huic ordini ſatisfiat, Deus peccatori ſimilis eſſet, & cum illo communionem haberet. Qui tamen *negare ſe ipſum non poteſt*. 2. Tim. 2: 13. *Viſitat peccata patrum in filios, in tertios & quartos oſorum ſuorum*. Exod. 34: 5, 7. & 20: 5. *Hæc feciſti, & ſilui, putaſti (quod) omnino tui ſimilis exſtiturus ſim: arguam te, aciem dirigam contra oculos tuos*. Pſal. 50: 21. Rom. 1: 32. & 2: 5. & 3: 25, 26. 2. Theſſ. 1:6.

VI. Porro hanc neceſſitatem demonſtrant II. comminationes quas denunciat Deus. *Quo die comederis de ea, moriendo morieris*. Gen. 2:17. *Maledictus qui non ſtare facit verba legis hujus, ut faciat ea*. Deut. 27: 26. III. Eodem pertinent prophetarum vaticinia. Eſai. 53: 4, 5. & ſeqq. *Enimvero morbos noſtros ipſe tulit & dolores noſtros bajulavit* &c. aliiſque in locis; tum quoque IV. ſacrificia Vet. Teſt. *Quæ parabola eſt in præſens tempus, quo munera & ſacrificia offeruntur, quæ non poſſunt quoad conſcientiam conſummare eum, qui cultum præſtat*. Hebr. 9: 9.

VII. V. Quin ipſa lex operum idem evincebat, utpote quæ ſine promiſſione vitæ & comminatione mortis ferri aut juberi non poterat. Lev. 18. Deut. 27. jam vero *per carnem imbellis facta eſt*. Rom. 8: 3. atque ita nos per peccatum præmii compotes facere, aut peccatum accuſans condemnare nequibat, alii locum præſtans. VI. Nec minus ex ipſa Chriſti paſſione veritas & neceſſitas hujus rei conficitur; quippe indignum Deo facinus erat, hominem ſanctum, & ſummo Dei amore dignum, morti tradere, ſi non cogat, durum telum, neceſſitas: adde, quod hoc pacto, Deus in morte Chriſti, non ſuum erga nos amorem patefeciſſet, ſed ſummum potius in Chriſtum jus & imperium; imo ſupervacuam

cuam impositionem dolorum super hominem innocentem, & suo, & alterius nomine: præterquam Paulus docet Rom. 5: 8. *Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, quod quum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.* Ex quibus omnibus abunde liquet decentia passionum Christi, & consummationis ejus per illas. Hebr. 2: 10. *Decebat enim ipsum —— Principem salutis ipsorum per passiones consummare.* coll. cap. 5: 7, 8, 9.

VIII. Dissolvunt hanc necessitatem Durandus, aliique scholastici, negando necessariam fuisse satisfactionem; à quibus hæresin suam hausit Socinus. Si enim citra satisfactionem peccata remittere potuerit Deus, solvitur omnis lex, eaque soluta, nil quicquam à Christo præstari opus fuit. *frustra negata à Durando & Socinianis.*

IX. At opponunt nobis, Deum ut partem offensam, quæ id potest, imo debet, de jure suo remittere potuisse: verum non solum ut pars offensa, sed præcipue ut judex considerandus venit hic Deus, cum de pœnarum irrogatione & remissione agatur; quod judicis est; quam personam Deus hac in re primario gerit, nec unquam deponere potest, licet simul sit pars offensa. Quod regerunt, etiam supremum judicem juri suo renunciare posse; verum equidem est, si legem suam violet; at hoc Deo tribuere, impium & blasphemum est. Nec quoque Deus summum & absolutum dominii sui, & crediti jus prosecutus est, sed justitiam suam hîc ostendit: ut apparet ex Rom. 3: 25, 26. *Quem proposuit Deus propitiatorium per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ —— ad hoc ut ipse sit justus.* *Horum objectiones.*

X. Objiciunt porro; si tanta hinc rerum difficultas importetur, facili negotio, peccatum impediendo, potuisse Deum prævenire omnem hanc satisfactionis necessitatem. Verum enimvero nostrum non est juri vel voluntati divinę intercedere; licuit Deo jus suum exequi, quamvis inde lapsus hominis consequeretur; multo magis quam homini illud licet, etiamsi peccatum proximi extra suam culpam inde consequatur. Peccatum cohibere aut permittere divini fuit arbitrii; at vero jam commissum sine satisfactione à Deo condonari non potest. Denique, quamvis nullum ex peccato commodum vel incommodum patiatur Deus, nullisque gaudii vel tristitiæ affectibus ducatur, eadem tamen manet necessitas puniendi.

XI. Hæc vero satisfactionis necessitas ex rigore justitiæ, ipsam tamen ponit gratiam; tum qua vocatus & distinctus fuit Christus ad satisfacien- *Non tamen hic rigor*

 dum;

ſine gratia eſt. dum : tum qua ſatisfactio illa accepta eſt noſtro nomine , & in noſtrum bonum. 1.Joh.3:16. Rom.3:24. *Qui juſtificamur gratis ipſius gratia per redemtionem,quæ eſt in Chriſto J.*& 5:15.*Gratia Dei & donatio in gratia, quæ eſt unius hominis I.Chriſti,in multos abundavit.*Juſtitia igitur fuit in ſatisfactione ipſa & in Chriſto; gratia in modo diſpenſationis & in nobis.

II.Veritas. XII. 11. Oſtenſa neceſſitate, *veritas* hujus ſatisfactionis ſeſe probandam offert; idque triplici potiſſimum via ex analogia ſacrificiorum. 1. Chriſto peccata noſtra fuiſſe imputata. 2. ipſum ob ea noſtro loco fuiſſe mortuum. 3. morte hac peccata expiata eſſe.

Quia 1. illi peccata noſtra imputata ſunt. XIII. Imputata fuiſſe Chriſto peccata noſtra, variis modis patet. 1. Cum appellatur ſponſor noſter. *In tantum melioris teſtamenti extitit ſponſor.* Hebr. 7: 22. quare illum pœnæ noſtræ vicarium ſucceſſiſſe oportet : atque hinc etiam vices noſtras in peccato tulit, factus pro nobis peccatum. *Qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut ſimus juſtitia Dei in ipſo.* 2. Cor.5:21. *Attigerunt me pravitates meæ, & non poſſum cernere, numeroſiores ſunt pilis capitis mei.* Pſal. 40: 13. Chriſtum enim ibi loqui patet ex comm. 7, 8, 9, 10. ideoque peccata noſtra portaſſe dicitur; eodem ſcilicet modo, quo fiebat in victimis. *Et id* (ſacrificium pro peccato) *dedit* Deus *vobis, ut feratis pravitatem cœtus, ad expiandum pro ipſis coram Jehova.* Levit. 10: 17. *Nam ſanguis ille pro anima expiationem facit.* ibid. 17: 11. Eodem etiam modo Chriſto tribuitur; quod *morbos noſtros ipſe tulit & dolores noſtros bajulavit.* Eſai.53:4. *Ecce agnus Dei,qui tollit peccata mundi.* Joh. 1: 29. *Qui noſtra peccata ipſe ſurſum tulit in corpore ſuo ſuper crucem.* 1.Pet.2:24. hinc tam notanter, peccata noſtra in ipſum incurriſſe,& ab eo exacta fuiſſe dicuntur.*Iehova in eum fecit incurrere pravitatem omniū noſtrum.*Eſ. 53:6.

XIV. 2. Quando mors ejus dicitur מוּסָר id eſt, pœna exemplaris, coërcitio. *Paradigma pacis noſtræ ſuper ipſo erat.* Eſai. 53: 5. Et ejuſdem capitis com. 10. dicitur אָשָׁם *ſatisfactio*, ſicut vox hæc eodem modo de victimis uſurpatur. Eadem mors alibi etiam λύτρον vocatur. *Venit filius hominis, ut daret animam ſuam λύτρον, redemptionis pretium pro multis.* Matth.20:28. & ἀντίλυτρον. *Qui dedit ſe ipſum ἀντίλυτρον redemptionis pretium pro omnibus.* 1. Tim. 2: 6. quod dicit vicarium redemptionis pretium: ſicut & ad alias res pretioſiſſimas, aurum & argentum, tanquam ſub hoc reſpectu , ejuſdem naturæ, contenditur. *Non auro aut argento empti eſtis —— ſed pretioſo ſanguine —— Chriſti.* 1. Petr. 1: 18. *Pretio empti eſtis.* 1. Cor. 6: 20. Adde quod hac ratione, & vi iſtius pretii,

λύ-

λύτρωσις & *ἀντιλύτρωσις* *redemtio* Chriſto adſcribatur. *Mortem obiit ad redemptionem tranſgreſſionum, quæ ſub priori teſtamento erant.* Heb.9:15.

XV. Vitilitigant hic adverſarii; redemptionem illam notare tantum liberationem impropriam, quæ fit per vim & potentiæ robur, non pretium; ſicut olim ex Ægypto Iſraëlem redemiſſe dicitur Deus: quibus non inficiamur, interdum hoc modo redemptionem ſumi; at hic ea tantum notione venire, id vero pernegamus; ubi tum ipſe modus redemptionis explicatur; tum *λύτρον* adjungitur: ut non ſolum propria fuerit reſpectu pœnarum ex jure dominii & potentiæ; verum etiam reſpectu peccatorum, ex jure judicii & pretii. *Quam Eccleſiam Deus proprio ſanguine acquiſivit.* Act. 20:28.

XVI. Propter peccata noſtra, noſtro loco mortuum eſſe Chriſtum, *2. Ipſe propter peccata noſtra noſtro loco mortuus eſt.*
probatur etiam variis ex locis. 1. Cum dicitur mortuus pro aliis. *Tradidi vobis imprimis, quod & accepi, Chriſtum mortuum eſſe pro peccatis noſtris, ſecundum ſcripturas.* 1.Cor.15:3. *Judicantes hoc, quod ſi unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt.* 2. Cor. 5:15. non tantum *ὑπὲρ ἡμῶν*. Rom.5:8. ſed & *ἀντὶ ἡμῶν*, ſeu *ἀντὶ πολλῶν*. Matth. 20:28. Marc.10:45. *ἀντὶ* enim vel oppoſitionem, vel ſubſtitutionem notat. Atqui cum priori modo nullum hic locum habeat; poſteriori ut veniat neceſſum eſt; quemadmodum & vidimus 1.Tim.2:6. mortem ejus *ἀντίλυτρον* dici. Non alia ratione ac olim *ἀντίψυχοι* vocabantur homines ſeu victimæ, quæ pro alio morti tradebantur; ita & Chriſtus. 2.Sam. 19:2. &c. 1. Cor. 1:13. *An Paulus crucifixus eſt pro vobis?*

XVII. 2. Cum ſignificantiſſimo loquendi genere, *pro nobis execratio dicitur factus.* Gal.3:13. conf. Deut.21:23. cui formulæ tantum abeſt ut ſatisfaciant adverſarii, ut nihil omnino commune cum illa habeat eorum doctrina, quam de Chriſti munere, ejuſq; partibus tradunt. 3. Ubi perhibetur mortuus *διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν* *propter lapſus noſtros.* Rom.4:25. *ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἡμῶν* *pro peccatis noſtris.* 1.Cor.15:3. *Ipſe enim unam pro peccatis oblatam habens hoſtiam, in perpetuum conſedit in dextra Dei.* Hebr.10:12. & *περὶ ἁμαρτίας*. ~~Gal.1:4.~~ *Pro peccato condemnavit peccatum in carne.* Rom.8:3. & 1.Pet.3:18.

XVIII. Tandem etiam per mortem Chriſti peccata noſtra expiata *3. Morte ſua ea expiavit.*
eſſe liquet ex loco Rom. 5:9, 10. *Si enim quum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filii ipſius, multo magis reconciliati ſalvi erimus in vita ipſius.* 2. Cor. 5:19. *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non imputans ipſis lapſus ipſorum.* 1.Joh.2:2. *Et ipſe* Chriſtus

 expia-

expiatio est pro peccatis nostris. Huc pertinet, quod mors hæc sacrificium pro reatu appelletur. Esai. 53: 10. Eph. 5: 2. *Christus tradidit se ipsum pro nobis oblationem & sacrificium Deo, odorem fragrantiæ.* Hebr. 9: 14. *Per spiritum æternum se ipsum obtulit* Christus *immaculatum Deo.* Sacrificium videlicet illud, quod per victimas, Lev. 17: 11. & sacerdotes antiquos, Lev. 10: 17. adumbratum erat. Quæ omnia èam ob causam post peractum Christi sacrificium cùm maxime cessant. *Una enim oblatione consummavit in perpetuum, qui sanctificantur.* Hebr. 10: 12, 14. Cum qua expiatione conjuncta est ἡ ἄφεσις proprie dicta, seu perfecta peccatorum remissio; sine exactione chirographi aut commemoratione peccati. Hebr. 10: 3, 4, 18. Eodem refer quod Christus dicatur venisse εἰς τὸ ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας. Hebr. 9: 28. quod non notat solum ablationem peccatorum, sed sublationem eorundem sursum in crucem; ut 1. Pet. 2: 24. *Qui ipse nostra peccata sursum tulit in corpore suo super crucem.* Quod & contentio primi cum secundo Christi adventu ibidem docet. Ut frustra sint adversarii, qui ferre peccatum, nihil aliud indicare volunt, quam ea auferre.

XIX. Iidem hæc omnia eludere conantur, purgationem hanc peccatorum per sanguinem Christi in alium sensum detorquendo. Idque 1. quia scilicet effusio illa sanguinis non pretium, sed causa fuerit, per quam Christus accepit potestatem nos purgandi à peccatis, id est, liberandi à pœnis eorum. At vero obstat locus disertus Matth. 26: 28. *Hoc est sanguis meus Novi Test. qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorum.* tum quoque ipsa illa purgatio per sanguinem, potestatem Christi antecessit. 2. Reponunt, purgare peccata, nihil aliud esse, quam purgationem eorum demonstrare; quatenus Christi sanguis promissiones Dei nobis confirmat, & promissam olim remissionem peccatorum nunc declarat. Verum illud vel minimo è Prophetis licuit, nec sanguine Christi hac in parte opus fuit, cum abunde per miracula præstari potuerit. 3. Pergunt obtundere; ergo purgare peccata ad summum erit, conferre symbolam aliquam ad nostram regenerationem, videlicet argumentum quo persuaderi, & ad eam moveri possimus. At contra facit illud 1. Joh. 1: 7. *Sanguis J. Christi filii ipsius purificat nos ab omni peccato.* Ubi sanctificatio & purgatio peccatorum discernuntur. Vide & 1. Petr. 1: 2. *Secundum præcognitionem Patris, in sanctificatione Spiritus, ad obedientiam & conspersionem sanguinis Jesu Christi.* Conf. Apoc. 1: 5. Atque ipse etiam fatetur Socinus, τὸ καθαρίζειν, quod sanguini Christi tribuitur, rectius libe-

liberationem à pœna, quam animi emendationem notare.

XX. III. Sequitur nunc ſatisfactionis *pretium.* Pretium proprie eſt res aut factum aliquod, quod alicui pro alio perſolvitur, ut ejus valore redimatur alter; atque eo nomine pretium hac in re venit. *Venit filius hominis — ut daret animam ſuam redemptionis pretium pro multis.* Matth. 20: 28. 1. Tim. 2: 6. 1.Pet. 1: 18, 19. Pretium vero illud ad legem Dei relatum; vel illius execrationem reſpicit, cui ſatisfactum per execrationem Chriſti, Gal.3:13.vel ejus mandatum & jus ſeu *δικαίωμα,* quod impletum eſt Chriſti obedientia. *Per obedientiam unius juſti conſtituuntur multi.* Rom. 5: 19. Quamvis autem ad prius potiſſimum membrum ſatisfactio hæc referatur; non tamen divellenda eſt ſatisfactio mortis ab obedientia vitæ; cum alteram ab altera non ſejungas, niſi utrique noxam inferas; & ex utraque juncta, plena tandem ſurgit ſatisfactio; ſine illa enim obedientia vitæ, nulla nobis conferri potuiſſet vita. *Per unum juſtitiæ meritum* (ſeu cauſam) *in omnes homines, in juſtificationem vitæ.* Rom.5:18. conf.com.19. *Qui* Chriſtus Jeſus, *factus eſt nobis juſtitia* &c. 1.Cor.1:30. Honor enim abſoluti dominii divini, ut redintegraretur, requirebat utramque hanc obedientiam, licet ultimum complementum huic ſatisfactioni in paſſionibus Chriſti adjectum ſit. *Decebat ipſum — principem ſalutis ipſorum per paſſiones conſummare.* Hebr.2:10.

III. Pretium.

XXI. Inane igitur eſt, quod cauſatur Socinus, pretium ſemper eſſe aliquid externi & adventitii, ut aurum, argentum, ſimilia; quod cum deſit in Chriſti ſatisfactione, deeſſe quoque vult pretium: cum ſæpe pretium conſiſtat in facto aliquo; non enim in pœna aliquid annumeratur, uti fit in re concredita, ſed omne debitum perſolvitur præſtando illud quod præſtari debebat. nec aliter Chriſtus.

XXII. Pretium hoc ſufficiens fuit, & merito contra carum. Tum propter perſonam perſolventem, qui fuit ipſe Deus; ex cujus dignitate pretii valor creſcit. Tum propter intrinſecam rei oblatæ dignitatem; cum Deus & homo ſemetipſum obtulerit. *Deus Eccleſiam proprio ſanguine acquiſivit.* Act.20:28. Tertio etiam propter modum offerendi, qui divinus fuit, in perſona divina; à qua, licet paſſiones in ſe eſſent finitæ, moralem tamen reſpectum infinitatis aliquo modo acceperunt.

Quod ſufficiens fuit.

XXIII. Unde conſequens eſt, ſatisfactionem hanc Chriſti, ſuffeciſſe quoad ſubſtantiam; ſuperabundantem vero fuiſſe quoad circumſtantias illas, quæ Chriſto non conveniebant; æternam videlicet pœnæ durationem,

nem, desperationem &c. quæ tamen aliunde, ut jam vidimus, satis superque fuerunt compensatæ. Consequens item erit satisfactionem hanc non fuisse acceptilationem; quæ est commentitia & imaginaria solutio, quæque nihilo secius per victimas & cerimonias legales præstari potuisset, quod negatur Hebr. 9: 9. *Quæ* sacrificia *non possunt quoad conscientiam consummare eum qui cultum præstat.* Cum igitur tam operosa, tam cara Christi mors requisita fuerit, facile patet veram hanc & plenam esse solutionem.

adeoque nihil minus præstari potuit, nec superflui quid præstitum est.

XXIV. Declinanda igitur hic ab una parte, ridicula Pontificiorum superstitio; qua sanguini Christi ita parcunt, ut putent vel solam guttam ejus suffecisse; cum in ea nec Deus fuisset ex æquo sanctificatus, nec odium ejus adversus peccatum satis ostensum; quam ad rem tractu temporis opus erat. Ab altera parte cavendum est, ne putemus, plus solutum esse, quam oportuit; cum pretium infinitum requiratur, ut infinitorum bonorum compotes fiamus, & æterna mala depellantur; quemadmodum ex luce solis nihil quod demas, superest, si vel uni duntaxat homini luceat, cum tamen eadem luce mundus universus illustrari, & multo plures perfundi queant.

IV. *Cui id pretium solutum?*

XXV. Videndum nunc IV. *cui* proprie pretium hoc solutum fuerit. Primo in vestibulo hic se iterum objicit Socinus; cavillando, pretium alicui solvendum esse; verum in morte Christi, nulli cuiquam quicquam solutum; quare nec in ea pretium esse. At norunt Jurisconsulti, pœnæ creditorem proprie non dari; non enim judex in ea se, suamque privatam spectat utilitatem, uti supra dictum, sed bonum tantummodo publicum & ordinem rerum; itaque in pœna nulli proprie aliquid solvitur; quamvis improprie; atque illo etiam modo à Christo factum est. Idque non diabolo, qui carnificis & tortoris tantum vices egit: sed Deo tanquam judici. *Unus est legislator, qui potest salvare & perdere.* Jac. 4: 12. *Ne aliquando adversarius te tradat judici & judex te tradat ministro, & in custodiam conjiciaris.* Matth. 5: 25. Patrique speciatim, qui ratione œconomiæ illius divinæ, judicis personam gerit; cui exhibita fuit hæc solutio. Nam quamvis filius quoad essentiam & re ipsa à Patre diversum quid non sit, est tamen diversus ab eo, qua θεάνθρωπος & quatenus spectatur in hoc statu.

V. *Solutionis illius modus & jus.*

XXVI. V. Indaganda sunt *modus & jus* hujus satisfactionis; quo pacto Christus hanc præstare potuerit; ipse innocens pro nocentibus. Ubi notandum venit, in pœnis humanis capitalibus hunc quidem à Deo po-

positum esse obicem, ne filius patris vicem gerat in subeundis pœnis. *Non occidentur patres pro* (in textu est, *propter* vel *cum*) *filiis, & filii non occidentur pro patribus, quisque ob peccatum suum occidetur.* Deut. 24: 16. 2.Reg.14:6. Ezech.18:20. *Anima peccans illa morietur, filius non feret de pravitate patris, nec pater feret de pravitate filii.* Non tamen illam sibi Deus fixit metam, quin interdum pro jure suo, propter peccata patrum filios puniat; ut patet ex secundo præcepto decalogi, & 2.Sam. 21. quod ipsa naturæ lex dictat; quin certis in casibus inter gentes publici & legitimi juris est.

XXVII. At vero præ hisce omnibus æquior causa & majus quoddam jus est Deo puniendi Christum ob peccata nostra; utpote qui non solum arctissimo naturæ & sanguinis nexu, sed etiam prolixo voluntatis consensu, nobiscum sit conjunctus: fidem enim suam pro nobis adstrinxit, & spopondit; quod sicut ab humanis legibus non abhorret, ita multo magis absoluto Dei imperio convenit. Atque hoc pacto patet, quomodo Deo non indecorum fuerit, Christum nostro loco punire. Verum nec etiam alienum à Christo fuit, sponsionem hanc suscipere, & fidem suam jubere; quo facit duplex potestas Christo peculiaris. 1. qua licuit ipsi ponere animam. *Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum accipiendi eam.* Joh. 10: 18. tanquam membrorum suorum Dominus, quod nulli homini competit. 2. qua potuit illam liberare, & forti manu à morte vindicare; ut ibidem ipse ait Christus; quod nec item de ullo homine, pro alio morituro dici potest. Ut undequaque liqueat juste omnino Christum, Goëlem nostrum, cognatum, itemque vindicem & fidejussorem, pro nobis pati potuisse.

XXVIII. Subdole hic agit Socinus, dum plena manu largitur, posse Deum affligere creaturam innocentem occasione alienorum peccatorum; non vero punire. At 1. falsum est prius membrum. 2. Jam vidimus casus quoque dari, in quibus propter aliena peccata alii puniri possunt. 3. Christus insons, non afflictus est occasione alienorum peccatorum, ut quidem illi contendunt, sed veras dedit pœnas à Deo judice ipsi irrogatas. *Ut liberi essemus ab execratione legis, dum pro nobis execratio factus est.* Gal. 3: 13. Non enim hunc in finem, vel ex ipsa Socini hypothesi, opus fuisset tam acerba Christi morte. Apertius vero contra hanc doctrinam excipit, inauditam esse; & nunquam locum habere hanc surrogationem vadis in pœnis corporalibus, at tantum in mulctis pecuniariis. Nec mirum sane, cum in rebus humanis similis casus nun-

quam obtigerit: verum nec desunt exempla surrogationum in pœnis corporalibus; qualia videre licet Gen. 42:37. *Et dixit Ruben ad patrem suum, dicendo, duos filios meos occides, si non reducam illum ad te* 1. Reg. 20:39--41. Tum quoque peculiaris est Christi ratio, ut §. præced. ostensum.

VI. Meritum: XXIX. VI. Restat nunc considerandum hujus satisfactionis *meritum*; nam quæ satisfactio fuit respectu Dei, meritum fuit respectu nostri. *Per obedientiam unius multi constituentur justi.* Rom. 5:19. & com. 21. *Ut quemadmodum regnavit peccatum ad mortem, ita etiam gratia regnaret per justitiam ad vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum* —— quod meritum fuit proprie dictum; cum omnes conditiones meriti in eo reperiantur; quin propter infinitam personæ dignitatem meritum hoc fuit ex condigno, ut ajunt. Quod quidem meritum à satisfactione reapse non differt; sed pro vario tantum considerandi modo, prout vel ad Deum relatum, satisfactionis respectum habet; vel ad homines, meriti. Quare nullo modo meritum hoc divellendum est; ut vel morti ejus denegetur, in qua maxima meritus est; vel dicatur Christus, in vita nobis vitam meruisse, in morte tantum satisfecisse, cum in ipsa satisfactione meritum positum esse viderimus. Conjungenda ergò potius arctissime obedientia ejus vitæ & mortis, simulque universa humiliatio; exclusa tantum à merito exaltatione humanæ ejus naturæ.

XXX. Male igitur Sociniani obducunt; Christum nihil meritum esse; quia nempe creditori tantum satisfecit, in qua solutione debiti, nullus merito locus superest; quod largimur omnino, siquidem proprio creditori, debitum à se contractum solvendo; alia vero jam est ratio, cum alieno satisfecerit. Male iidem meritum Christo respectu sui adscribunt, quod denegant ei respectu nostri, ac si illa invicem pugnarent: quod tantum abest, ut verum sit, ut quicquid sibi meruerit, nobis omne illud meruisse maxime censendus est; & nihil ferme sibi meruerit, nisi in nostrum bonum. Sibi vero meruisse gloriam illam & beatitudinem in humanitate, docet Paulus Philip. 2:9. *Se ipsum exinanivit* —— *quamobrem & Deus ipsum superexaltavit & in gratia donavit ei nomen, quod supra omne nomen est.* At de hoc negotio pluribus etiam visum lib. 11. cap. XV. §. X. —— XIV.

& inde Christi ju- XXXI. Ex hac satisfactione sua Christus quoque justificatus est à debito, quod sponsor contraxerat, & à præcepto, quo obligabatur ad

præ-

justificationis [illegible] in specie

præstandam justitiam & omnes gratias N. T. de qua justificatione ejus videre est Psal. 16: 2. 1.Tim.3:16. Unde etiam ipsi competit hæreditas, præcipuè gentium, quâ habet nos ut περιποίησιν & λαὸν περιούσιον, sive κληρονομίαν. Tit. 2: 14.

...stificatio, ejusque peculium.

Αντίθεσις errorum circa satisfactionem Christi.

XXXII. Atque ita nobis de veritate hujus satisfactionis constat, vidimusque rem ipsam nobis eo modo tradi ex S. Literis; contendamus nunc hanc lucem ad tenebras huic veritati offusas, ut ex utriusque comparatione lux hæc manifestior fiat. Quo in negotio nobis res erit cum *Pontificiis*, *Socinianis*, *Anabaptistis* & *Remonstrantibus*.

1. Pontificiorum.

XXXIII. Ut igitur horum errorum scaturiginem repetamus, unde ad reliquos dimanarunt, initium faciendum erit à Pontificiis: qui 1. satisfactionem Christi temere & sceleste circumcidunt, eamque solum factam volunt pro peccato originali, vel actualibus ante baptismum commissis; pro iis vero quæ post baptismum committuntur, non admittunt, nisi ea lege, ut sint tantum mortalia, & restringatur ad reatum culpæ, pœnamque æternam; cætera enim hominibus reliqua faciunt, aliis modis expianda. Verum omnem circumcisionem & coarctationem tollit Paulus Rom. 8: 1. NULLA *igitur nunc condemnatio iis, qui sunt in Jesu Christo.* 1. Joh. 1: 7. *Sanguis Jesu Christi filii ipsius purificat nos ab* OMNI *peccato.*

XXXIV. Illud autem hac in re peccant Pontificii, 1. quod satisfactiones illas quæ Canonicæ tantum erant & externæ in foro Ecclesiæ, transtulerint nimis sinistre ad satisfactiones veras & internas, apud Deum. 2. Diminuunt eandem Christi satisfactionem, & parte sui non exigua mutilant, quando omnem obedientiæ ejus imputationem tollunt, & præter mortis ejus promeritum aliquod, nihil ad nos pertinere contendunt. 3. 3. Majorem etiam in modum offuscant hanc, suffecto in ejus locum, aut saltem succenturiato alio sacrificio propitiatorio, missæ nempe; contra Rom. 3: 24, 25. *Qui justificantur gratis, ipsius gratia per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiatorium per fidem cum sanguine ipsius.* 1. Joh. 1:7.

II. Socinianorum. quorum dogmata

XXXV. Excipit hos Socinus, qui post Abailardum, statuit 1. peccata remitti à Deo per acceptilationem, sine vero & proprio pretio mortis Christi: de quo vidimus. 2. negat satisfactionem Scripturæ testimonio probari posse. 3. Subdole tamen fatentur satisfecisse Christum; ita nempe, ut expleverit omnia, quæ ipsi obeunda erant, ut summam illam potestatem adipisceretur; nequaquam vero justitiæ Dei satisfecisse vo-

lunt. 4. Largitur etiam illum victimam piacularem fuiſſe, pro peccatis noſtris, id eſt, ſecundum ejus gloſſam, pignus ſeu depoſitum gratiæ divinæ, nobis datæ; non vero quaſi pœna ab illo eſſet ſublata. 5. Tandem quoque dat nobis, illum expiaſſe peccata, ſed caſſo hoc & nullo prorſus ſenſu; ſcil. illum accepiſſe poteſtatem nos ab omni miſeria liberandi. Hinc illum, doctrina magis & exemplo, ut alias viſum, quam merito ſalvatorem facit.

XXXVI. Ultimo denique facile etiam nobis concedit, noſtri cauſa mortuum eſſe Chriſtum; at non niſi poſito hoc obice, ut metonymice, (quę ſolita ſcilicet eorum acies eſt, in fingendis tropis & ſchematibus) per mortem nihil aliud intelligatur, quam poteſtas illa, ipſi in bonum noſtrum, morte interveniente, conceſſa. Atque hinc ſpeciatim tres hoſce mortis Chriſti fines ponunt. 1. ut hoc pacto novum fœdus, illique adjuncta promiſſa divina ſanciret. 2. ut homines ad amplectendas fœderis conditiones adduceret: per illas autem conditiones intelligunt, tum obedientiam mandatorum Chriſti, tum ſpem promiſſionum divinarum; atque hanc utramque fidei nomine comprehendunt. 3. ut Chriſtus hac ratione miſericordiam edoctus, & ſupremam hanc poteſtatem adeptus, tanquam Pontifex, iſque miſericors nobis ſuccurreret, & promiſſa divina reapſe præſtaret. Has potiſſimum ob cauſas mortuum eſſe Chriſtum ſtatuunt. Ex quibus liquet, quemadmodum ſubruto hoc fundamento, & negata ſatisfactione, cadat ſimul huic innixa fides vera & ſalvifica; quam idcirco aliam omnino faciunt; & pro vera fide ſubſtituunt obedientiam mandatorum Chriſti.

Strictim revincuntur; in genere.

XXXVII. Quibus omnibus ut ſigillatim quicquam reponamus, nihil attinet; accurate interim hæc tenebimus, unde ſingula facile cadunt; 1. Chriſto ſic nihilo plus tribui, quam ipſis martyribus tribuitur à Paulo Col. 1:24. *Nunc lætor in meis paſſionibus, pro vobis, & viciſſim impleo reliquias afflictionum Chriſti in carne mea pro corpore ejus, quod eſt Eccleſia.* coll. 2. Tim. 2: 10. quod tamen ipſe negat Paulus 1. Cor. 1:13. *An Chriſtus diviſus eſt? an Paulus crucifixus eſt pro vobis; aut in nomine Pauli baptizati eſtis?* 2. Ita dicendum potius eſſet, Chriſtum pro nobis reſurrexiſſe; quam cruci affixum eſſe, cum poteſtatem illam quam ipſi tribuunt, ex reſurrectione nactus fuerit: contra ac S. Scriptura, quæ ſalutem cruci ipſius adſcribit. *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum.* 1. Cor. 1:23.

XXXVIII. 3. Ex hac ſententia fructus mortis Chriſti in nullos redun-

t
f
H
L
fi

ft
to
ex
Ch
De
pro

om
rum
guis
rum
cula
min
mag
quan
cæte
X
Chri
ex ipf
Chri
unive
cato
ut in
XL
Chri

dundant, nisi solos fideles N. T. exclusis plane V. Test. fidelibus; cum tamen Scriptura diserte testetur, à Christo, ut fidejussore, etiam pro fidelibus V. Test. redemptionis pretium solutum esse. *Et propter hoc Testamenti Novi mediator est, ut morte obita ad redemptionem transgressionum, quæ sub priori testamento erant, promissionem accipiant, vocati æternæ hæreditatis.* Hebr. 9: 15. 4. Nunquam refert Scriptura, Christum tantum mortuum esse, ut Prophetam & martyrem; verum expressissimis loquendi generibus, ut testatorem & testamenti conditorem. Hebr. 9: 15, 16, 17. Gal. 3: 17. *Testamentum ante ratum factum à Deo in Christum, lex, quæ post quadringentos & triginta annos extitit, non facit irritum; ad abolendam promissionem.* Act. 20: 28.

XXXIX. 5. Tum non sine insigni in Deum injuria statuitur, Christum nobis in morte sua solummodo exemplum exhibuisse; eo quippe tollitur 1. omnis demonstratio justitiæ Dei in peccatores. 2. quasi Deus ex se non sit fide dignus, & alio egeat, qui fidem pro ipso adstringat; Christum, qui nostro nomine apud Deum sponsorem agit, faciunt pro Deo apud nos spondere, qui homo cum sit, divina nobis confirmabit promissa; atque ita simul rerum ordinem invertunt.

XL. Fines illi particulares, quos morti Christi adsignant, ejusdem omnino commatis sunt. 1. Quid confirmatio illa novi fœderis, divinarumque promissionum magis dicit, quam quod etiam martyrum sanguis præstare potuit, qui Euangelium confirmarunt, sine tamen peccatorum remissione? 1. Cor. 1: 13. tum quoque tantundem ipsa Christi miracula efficere potuerunt. *Ut cognoscatis, quod potestatem habeat filius hominis in terra remittendi peccata* &c. Matth. 9: 6, 7, 8. quin & multo magis fecerunt illud Christi resurrectio & gloria; quibus tamen nunquam peccatorum remissio adscribitur; ut peculiare quicquam & quod cæteris commune non est, in morte Christi indicetur. *in specie. de confirmatione N. Fœderis.*

XLI. 2. Similiter vanus est ille prætextus finis, de adducendis per Christi mortem hominibus ad ineundas conditiones Novi Test. nam vel ex ipsorum sententia, non adeo illustris apparuit Dei charitas in morte Christi; neque certius, aut præclarum magis exemplum dedit hæc, quam universa ejus vita; neque ira Dei vehementior exarsisse visa est, ut à peccato deterreremur; neque aliquid per illam nobis revera acquisitum est, ut ad virtutem alliceremur, & novis argumentis constringeremur. *de adducendis hominibus ad amplectendas conditiones N. T.*

XLII. 3. Eadem omnino est ratio tertii illius finis, quo volunt Christum morte interveniente accepisse potestatem nos servandi & à pec- *de accepta potestate*

 catis

nis servandi. catis absolvendi. Nam 1. ipse Socinus fatetur, Christum jam eam potestatem in terra habuisse, quod ex Scriptura saltem vel maxime palam est. *Ut cognoscatis quod potestatem habeat filius hominis in terra, remittendi peccata.* Matth. 9: 6. 2. Ita quoque, ut jam vidimus, ad fideles Veteris Test. nullo modo spectasset hęc mors, ejusque effectus, cum tamen illi per Christum vitam æternam adepti sint; quando Christus, ex placito Socini, nondum illa potestate præditus fuit. 3. nec ipse Socinus dabit hoc, Christum nos liberasse à servitute peccati, sed tantum à miseria & malo ejus; quippe qui ne quidem salutem ipsam nobis præstiterit, sed viam duntaxat monstraverit, qua nosmet ipsos ipsi liberemus. At vero liberavit nos Christus per λύτρον, quod sane non datur liberandis, sed illi, à quo sunt liberandi, ut per hujus valorem, libertatem & salutem eorum impetret: qui verus est & dignus mortis Christi effectus, non ii, quos commentus est Socinus. Rom. 3: 24.

III. Anabaptistarum. XLIII. Rudiores hisce in rebus sunt, at sæpe non meliores Anabaptistæ; qui 1. negant Christum in anima sua iram Dei percepisse, aut pœnas infernales sensisse: qua scilicet Scriptura totidem verbis illud non dicit: quasi vel corpus sine anima dolore affici possit, nec dolores animæ ejus memorentur. 2. Christum etiam stricte loquendo, pro nobis non satisfecisse, sed tantum exemplum præbuisse: scripto videlicet consignatum est, unum pro altero non moriturum. Ezech. 18. verum hisce jam supra occurrimus.

IV. Remonstrantium. XLIV. Errant pariter Remonstrantes. 1. Dum quidam eorum statuunt Christum non sustinuisse nostro loco pœnas gehennales, sed mortem duntaxat temporariam; eamque plenę satisfactionis vice à Deo fuisse habitam & acceptam. De quibus jam actum. 2. dum contendunt, huic solum fini Christum mortuum, ut Patri acquireret jus nobiscum redintegrandi fœdus, & de remissione peccatorum contrahendi, quacunque vellet conditione. Sed 1. non Patri quicquam acquisivit Christus, cui omnia competebant; at nobis, & quidem reconciliationem actualem, utpote quibus omnia deerant. 2. Posita morte Christi, nova conditio justitiæ iniri non poterat; nisi hæc sola, quæ nunc rata est, & testamento Christi unicè innititur; neque enim novo pacto legali ullus locus concedi poterat. 3. non ita nobis impetrata fuisset reconciliatio, sed tantum nova conditio & modus constitutus, quo reconciliari possemus, dum modo nobis ipsi ne desimus. 4. nec esset inde, quare magis Christo illud imputaremus, quam nobis ipsis, quippe qui conditio-

tionem illam præſtiterimus. 5. denique repugnat hoc naturæ ſponſionis, per quam conſtat, primarium debitorem ipſo actu, ut ajunt, liberari debere; nos vero hic non liberari cenſemur, niſi accedente demum novo pacto.

XLV. III. Dum non abſolutam, ſed conditionariam reddunt hanc ſatisfactionem; quæ Deo quidem plena ſit, ſed nobis non efficax, niſi demum, ubi eam prona voluntate acceperimus; cæteroquin ipſam hanc Dei voluntatem irritam facimus: quomodo non veretur Epiſcopius profari. Verum obſtat hiſce; quod 1. morti Chriſti aſſignetur, præſens & actualis reconciliatio, tanquam repræſentato jam pretio; quæ idcirco ex nulla conditione ſuſpendi poteſt. *Et ipſe Jeſus Chriſtus expiatio eſt pro peccatis noſtris.* 1. Joh. 2: 2. Rom. 3: 25. *Omnia autem ſunt ex Deo, qui reconciliavit nos ſecum in Jeſu Chriſto.* 2. Cor. 5: 18. *In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, remiſſionem peccatorum.* Col. 1:14. *Et placuit per ipſum omnia reconciliare ad ſe, pacem faciens* (ſive *dum pacem fecit*) *per ſanguinem crucis ejus per ipſum.* com. 20. Rom. 8:34. & præcipue 5:10.

XLVI. 2. Cum conditio hæc ſuſpenſa hæreret ex voluntate hominis, eaque indifferente & ambigua; incertum omnino & ambiguum fuiſſet, totum hoc opus; quod tum Deo indignum eſt, quem mutata hominis voluntate, ipſum mutari neceſſe eſſet: quique cum æternum præſciverit, quoſdam mortem Chriſti aſpernaturos, nullo tamen conſilio, nulloque ſcopo filium pro iis morti tradidiſſet: tum Dei rerumque naturæ contrarium fuiſſet; nam cum hominum voluntates Deus flectat, fruſtra fingitur exſpectare, quo tandem evaſurus ſit earum motus: tum quoque promiſſis Novi Fœderis non convenit. *Quod ſuper potioribus promiſſionibus in legis formulam redactum eſt.* Hebr. 8:6.

XLVII. 3. Denique cum ſatisfactio ſit ſurrogatio unius pro alio, abſonum omnino erit illam ex conditione ſuſpenderi. *Hoc judicantes, ſi unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt.* 2. Cor. 5:15. *Ipſe cruciabatur propter defectiones noſtras, continebatur ob pravitates noſtras.* Eſai. 53:5.

XLVIII. IV. Contra dicunt hoc modo; ſatisfactionem Chriſti univerſalem eſſe pro omnibus, ſubſtratam quippe fœderi gratiæ univerſalis, ut pro pereuntibus æque, ac ſalvandis Chriſtus mortem obierit; nam merito mortis ejus tantum effectum eſt, ut Deus cum peccatoribus ſit reconciliabilis, iiſque det gratiam ſufficientem ad reconciliationem conſequen-

ſequendam, ſi velint. Huic gemina eſt aliorum diſtinctio; qua Chriſtum dicunt mortuum pro omnibus ſufficienter, non vero efficaciter. Vide Apolog. pag. 94, 95.

XLIX. At 1. inſolens eſt & inauditum in S. Scriptura, eodem prorſus modo mortuum eſſe Chriſtum pro damnandis ac ſalvandis. vide Matth. 21. Joh. 10. & 17. Eph. 5. 2. Itidem abſurdum eſt, Deum reconciliabilem factum, & peccata poſſe remitti; cum non ſemel expreſſiſſime peccata dicantur jam reapſe condonata. *Hoc judicantes, ſi unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt.* 2. Cor. 5: 15. & com. 18. *Omnia autem ſunt ex Deo, qui reconciliavit nos ſecum in Jeſu Chriſto.* 3. Turpiter hoc modo ſe ipſos jugulant, cum ſufficienter mortuum velint Chriſtum, non vero efficaciter; quæ ſe mutuo tollunt; cum ſine efficacia nulla ſit ſufficientia. 4. Omnia illa quæ huc aurigantur, tum ipſe ſatisfactionis modus in Chriſto; tum omnes loquendi modi, notant ſemper aliquid quod jam revera ſit, non quod poſſit eſſe. Ita in Scriptura mori pro aliquo ſemper ſignificat ſurrogationem, adeoque actualem ſatisfactionem; quare vel peccata noſtra in Chriſto punita ſunt, quando ſimul vere remiſſa eſſe oportet; ſin vero; vanam eſſe omnem Chriſti ſponſionem neceſſe eſt. De quibus amplius cap. ſeq.

L. v. Fallunt item, cum ita ordinant decreta Dei; ut Deum prius velint decreviſſe filium dare morti; tum eos eligere, quos prævidit in illum credituros; in quo Lutheranorum veſtigia premunt: ut mors Chriſti præordinata ſit electioni ad vitam æternam. At nihil abſurdius eſt, quam ut Deus prius media ordinaverit, quam finem; cum ſatisfactio medium ſit ad ſalutem, ubi videlicet hæc duo inter ſe conferuntur; reſpectu enim Dei coordinata ſunt hæc omnia, qui ſimul deſtinavit ſalutem, ſimulque ſatisfactionem; adeo ut in decreto Dei mors Chriſti non præceſſerit noſtram fidem; quamvis in executione res aliter ſe habeat.

Alter mortis Chriſti fructus eſt noſtri cum Deo reconciliatio: detorta à Socinianis.

LI. Poſt hanc ſequitur alter mortis Chriſti fructus, ex ſatisfactione fluens, quæ eſt noſtri cum Deo reconciliatio.

LII. Hæc autem reconciliatio, ne in ipſo limine impingamus, non eſt concipienda μονόπλευρος, ut fingit Socinus, ſeu tantum à noſtra parte, quæ fiat per regenerationem, qua revertimur ad Deum, illique nosmet ipſos ſupplices objicimus, prætexto loco 2. Cor. 5:20. *Reconciliamini cum Deo.* —— nam liquet apertiſſime ex Scriptura, æque nobis Deum reconciliatum eſſe, quam nos Deo. 2. Cor. 5: 18, 19. Eph. 2: 15, 16. Col. 2: 14.

2: 14. Rom. 5: 10. Col. 1: 19-21. Hebr. 10:14, 17. Vide & 1. Theff. 1: 10. Eph. 2: 18. Hebr. 12: 23, 29.

LIII. Repugnat hiſce etiam ſiniſtra Remonſtrantium opinio, qui impetratam quidem omnibus reconciliationem, ſed non applicatam volunt, ut Deus non niſi credentibus & obedientibus ſit reconciliatus; reconciliabilis tamen omnibus. Primum intelligi volunt 2. Cor. 5: 19. *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non imputans ipſis lapſus*: ſecundum ibidem com. 20. *Itaque nomine Chriſti legatione fungimur, & velut Deo rogante per nos, oramus Chriſti nomine, reconciliamini Deo.* Verum hoc pacto 1. tollitur Teſtamentum Novi fœderis, quod non hypotheticum eſt, ſed abſolutum. *Ubi enim teſtamentum eſt, mortem neceſſe eſt contingere teſtatoris: Teſtamentum enim in mortuis firmum eſt.* Hebr. 9: 16, 17. *Ego diſpono vobis, ſicut mihi Pater diſpoſuit regnum.* Luc. 22: 29. 2. cum hypothetica hac reconciliatione, conciliari non poſſunt loca Eph. 2: 15, 16. Col. 2: 14. Hebr. 10: 14. *Una oblatione conſummavit in perpetuum qui ſanctificantur.* & ℣s 17. *Peccatorum ipſorum & iniquitatum ipſorum non recordabor amplius.*

& Remonſtrantibus; qui diſtinguunt inter reconciliationem impetratam & applicatam,

LIV. 3. Non conſiſtit cum ea mors Chriſti, ut ſponſoris noſtri, per quam reapſe reconciliati ſumus. *In tantum melioris teſtamenti extitit ſponſor Jeſus.* Hebr. 7: 22. *Hoc judicantes, ſi unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt.* 2. Cor. 5: 15. Cæteroquin enim, ut ſupra vidimus, non punita ſunt in ipſo noſtra peccata. 4. Fruſtra quoque reconciliationem illam priorem univerſalem faciunt, cum ipſi extra illam amandent fideles Veteris Teſt. 5. Denique ita fieri potuiſſet, ut lytrum ſolviſſet, mortemque obiiſſet Chriſtus, nulli bono; quippe, unde ipſe nihil reportaſſet præmii, nec quiſquam alius ex ea vel minimum ſalutis retuliſſet: ſimulque teſtator fuiſſet Chriſtus, cum tamen nullum ſorte habuiſſet hæredem: quare fruſtra mori, fruſtra teſtari potuiſſet Chriſtus; quod tamen negat Paulus Gal. 2: 21. *Si enim per legem eſt juſtitia, ergo Chriſtus fruſtra mortuus eſt.*

LV. Huc etiam velificantur illi, qui diſpartiuntur reconciliationem in abſolutam, & in comparatam, ſeu ex conditione ſuſpenſam; ut Chriſtus non prorſus propitiationem & placamentũ impetraverit, niſi ea lege, ut ipſa hæc reconciliatio per Sp. ſanctum & fidem intimaretur. Quæ ſane indigna fuiſſet filio Dei ratio, & labori ſuo tam immani non conveniens, ut beneficium tam care acquiſitum, non niſi poſt novam conditionem aliunde præſtandam, daretur. Nullam ergo hæc reconciliatio

abſolutam & conditionatam,

agnoſcit legem aut conditionem; ſed merus eſt effectus ſponſoris, iſque ſecundum pactum aliquod, ex quo dictum, reconciliationem hanc abſolutam in homines per Sp. Sanctum & fidem redundaturam eſſe; atque ita juxta promiſſus eſt Sp. Sanctus & fides, citra omnem incertam conditionem.

plenam utrinque, & non plenam,

LVI. Interpolans hæc Epiſcopius, realem omnino ait & actualem eſſe, etiam à parte Dei, hanc reconciliationem; ea tamen lege, ne homo illam negligat; ut nulla quicquam ex parte deſit, ſed utrinque plena ſit & perfecta. Verum liquido contra apparet, Deum non omnibus quantum in ſe, placatum eſſe, aut eodem affectu proſequi; quo nihil crebrius & ſtudioſius Scriptura inculcat. Ita 1. ſub Veteri Teſt. ut anteacta Patrum tempora prætereamus, adoptat Iſraëlitas, rejectis gentibus. *Nam populus ſanctus tu es. Jehovæ Deo tuo, te elegit Jehovah, ut ſis ipſi in populum* סגלה *περιποιήσεως ſepoſitionis ex omnibus populis.* Deut. 7: 6. Pſal. 147: 18, 19. 2. In Novo Teſt. verſis rerum vicibus, Judæis exterminatis, adſciſcit gentes. *Quod quærit Iſraël, hoc non eſt conſecutus. Electio autem conſecuta eſt, reliqui vero occalluerunt (quemadmodum ſcriptum eſt, dedit illis Deus ſpiritum compunctionis: oculos, ut non videant, & aures ut non audiant, uſque in hodiernum diem.* Rom. 11: 7, 8. 3. nec etiamnum multis hominibus, quinimo populis, modus & via ſalutis oſtenſa eſt, quod tamen fieri oportuiſſet, ſi quidem omnibus impetrata ſalus. 4. Nec abſoluta erit illa reconciliatio, quæ ex mutabili hominis voluntate & conditione prorſus incerta, ſuſpenſa eſt. 5. Tum quoque non niſi ad adultos ſpectabit hæc reconciliatio, alienis ab ea infantibus, utpote quibus hæc conditio offerri non poſſit.

ut & inter redemtionem prævenientem & completam,

LVII. Porro pergit errare Epiſcopius, circa redemptionem Chriſti; quam duplicem facit; alteram prævenientem, quæ ad homines movendos conducit ut redimi ſe patiantur. 2. Cor. 5: 18, 20. Alteram, qua, perſuaſi jam homines, & in mutuam gratiam cum Deo reverſi, reapſe à morte liberantur; quæ redemptio completa illi dicitur, eaque locum habet in iis, qui conſtanter Chriſto obedire perſeverant; ſicut priorem inde incompletam vocat. Sed indigna nimis & perverſa hæc eſt rei tractatio; nam 1. redemptio illa præveniens, nomen ſuum tueri non poteſt; cum redemptionis tantum ſit oblatio; uti nec altera, quæ ejuſdem eſt applicatio, qua homines vel illam ſibi, vel ad illam ſe applicant. 2. Quod alteram illam completam vocet, non niſi demum poſt emenſum vitæ noſtræ ſtadium, fallit itidem, cum redemptio incompleta nulla detur; & etiam

in

in hac vita certo redimantur omnes, pro quibus Christus mortuus est. Act. 26: 17, 18.

LVIII. Ex iisdem lacunis hausit idem, cum duplici modo Christum redemptorem vocat: priori, redemptor est sine effectu; quatenus ad salutem consequendam homines adducit, nulla tamen certa cum efficientia: posteriori modo, cum effectu; quatenus post perseveratum sanctitatis studium, plenam salutem eamque irrecusabilem confert. Quando Christus Salvator noster erit, non ut Sacerdos, sed ut Rex tantum, qui ex mera sua potestate vitam æternam nobis largitur; cum tamen & reapse & certissimo cum effectu, tanquam sacerdos, propitiatorio suo sacrificio nos salvet. *Una oblatione consummavit in perpetuum, qui sanctificantur.* Hebr. 10: 14. & 9:24. *Ipse salvabit populum suum à peccatis ipsorum.* Matth. 1:21.

& inde inter Christum redemtorem sine effectu, & cum effectu.

LIX. Ultimus denique mortis Christi fructus restat; quo legata est salvandis hæreditas vitæ æternæ. *Et ego dispono vobis, sicut Pater mihi disposuit regnum.* Luc. 22: 29, 30. quem etiam intercipiunt, quin plenum ejus effectum negant, Sociniani & Remonstrantes: sed planissime probari potest. 1. Ex testamentaria Christi dispositione, quæ morte ejus confirmata est. *Testamentum enim in mortuis firmum est.* Hebr. 9: 17. 2. Ex mandato Patris, cui cum Christus satisfecerit, omnibus etiam sibi datis vitam æternam acquisivit. *Hæc est voluntas Patris qui me misit, ut omne, quod dedit mihi, non perdam de eo. Hæc vero est voluntas ejus qui me misit, ut omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.* Joh. 6: 39, 40. 3. Ex ipso fine mortis Christi, qui is erat, ut vitam æternam nobis reapse conferret. *Introduxit in gloriam multos filios.* Hebr. 2: 10. 4. Ex jurejurando Patris, per quod sancitum & firmatum est Christo regnum sacerdotale. Psal. 110. regnum vero illud absque iis qui tanquam vere salvati, regno illi subjecti erunt, vanum prorsus erit & inane. 5. Ex certissima consolatione, quam solam ex morte Christi, contra damnationem & mortem capere licet. *Quis est, qui condemnet? Christus is est, qui mortuus est.* Rom. 8:34. & 5: 17, 22. Joh. 5:24. *Qui sermonem meum audit & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam, & in judicium non venit, sed transiit ex morte in vitam.* 6. Ex sollemni Christi precatione, jamjam morituri, eoque efficaciori. *Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi ego sum, etiam illi sint mecum.* Ioh. 17: 24. 7. Secus nulla foret in hac vita, vel adoptionis gratia, vel ejus hæreditas. Rom. 8: 16, 17. Eph. 1: 5. *Dum definivit nos ad adoptionem filio-*

Ultimus mortis Christi fructus est hæreditas vitæ æternæ.

filiorum per Jesum Christum. 1. Pet. 1: 3, 4. *Regenuit nos ad spem vivam —— ad hæreditatem incorruptibilem.* quin imo ne quidem electio ad gratiam; hæc enim simul sunt & se mutuo ponunt. Eph. 1: 5.

LX. Ut huic negotio nullo modo respondeat adversariorum pactio hypothetica, qua acquirenda statuitur vita æterna, post nostram demum obedientiam: cum ultro & indubitate illa ex morte Christi fluat; unde tum plena reconciliatio, tum hæreditas indivulse & necessario consequitur. *Qui dedit se ipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni adversus legem delicto, & purificaret sibi populum in divitiis suis perpetuo habendum.* Tit. 2: 14. 1. Joh. 1: 7.

CAP. XX.

De Objecto mortis Christi, sive pro quibus Christus mortuus sit.

OBJECTUM *mortis* **Christi,** *seu pro quibus mortuus sit.*

I. Idimus quem in finem susceptum sit tantæ molis opus, & quo scopo mortem obiverit Christus; restat nunc considerandus finis ῷ, seu pro quibus ingens hoc negotium fuerit confectum. Sicut enim provinciam hanc non subivit Christus temere ex vana gloria, nec incerta de causa, quod ab insania non multum distaret; ita quoque eventus tanto conatui minime defuit, & quem sibi proposuit scopum certissime assecutus est. Qua in re dum versamur, præcipua nobis opera collocanda erit in retundendis adversariorum ictibus, quos veritati intentant.

Triplex hic sententiarum divortium.

II. Triplex potissimum sententiarum divortium est. 1. Agmen ducunt Sociniani, qui inficias eunt, Christum, ut sponsorem mortuum esse; verum tamen omnium hominum bono: quos supra refutatos dedimus. Secunda sententia est eorum, qui non omnimodo sponsoris vices Christo derogant, at illum mortuum volunt pro omnibus & singulis hominibus, quibus licet reconciliationem promeruerit, nemo tamen, præter fideles, illius particeps fit. Atque hæc Remonstrantium est opinio. Ultima sententia est, quæ Christum agnoscit vadem, non quidem omnium & singulorum hominum, at vult tamen, redundare ex morte Christi, utilitatem aliquam in omnes; ut pro omnibus & singulis, sufficien-

cienter mortuus esse dici possit, quorundam scilicet loco; aliorum vero bono: quam suam faciunt quidam inter Reformatos.

III. Quibus quidem sententiis, quatenus in eandem hanc universalitatem conspirant, opponemus primo Scripturæ veritatem; tum argumenta eorum & objectamenta examinabimus. Hæc enim sententia, quę antiquorum etiam Pelagianorum fuit, statuentium pro universo genere humano Christum mortuum esse, palam ex S. Scriptura & rei veritate refellitur. Nam 1. cum morte Christi, salvati sint fideles ante Christum; fatentibus illud, ut videtur, quibusdam adversariorum, necessario hinc sequitur, mortuum illum duntaxat esse, pro iis qui jam revera salvati erant; nam pro damnatis mortuum esse, quo colore dici posset? quamvis illud affirmare non vereantur Remonstrantium quidam. Nec meliori etiam cum specie mortuus dicetur pro iis qui peccarunt in Sp. sanctum, jam ante mortem Christi. *Qui dixerit* verbum *in Sp. sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Matth. 12: 31, 32. coll. 1. Joh. 5: 16. *Serpentes, progenies viperarum, quando effugietis judicium gehennæ?* Matth. 23: 33. Joh. 8: 24. ita nec mori potuit pro Juda proditore. *Nemo ex iis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleretur.* Joh. 17: 12. *Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis est diabolus?* Joh. 6: 70. & 13: 11. *Rejicitur universalitas mortis Christi.*

IV. 2. Nequaquam etiam unquam pro omnibus intercessisse legitur. *Non pro mundo rogo, sed pro iis, quos dedisti mihi.* Joh. 17: 9. *Da peccatum ad peccatum illorum, & non veniant ad justitiam tuam. deleantur ex libro viventium, & cum justis non scribantur.* Psal. 69: 28, 29. Jam vero arctissimo & indivulso nexu hæc utraque, intercessio nimirum & satisfactio, inter se cohærent; quinimo hac quodammodo illa major & latior est.

V. 3. Si pro omnibus mortuus sit Christus; 1. etiam omnes actu reconciliati erunt. Hæc enim mortis ejus vis est & efficientia. *Hoc judicantes, quod, si unus pro omnibus mortuus est; ergo illi omnes mortui sunt.* 2. Cor 5: 15. 2. Omnium peccata erunt remissa. *Hoc est sanguis meus — qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorum.* Matth. 26: 28. 3. Omnibus omnia gratificabitur Pater, & sanctificati erunt omnes. *Quomodo non etiam cum eo* filio, *omnia nobis largietur Deus?* Rom. 8: 32. *Et pro ipsis ego sanctifico me ipsum, ut & ipsi sint sanctificati in veritate.* Joh. 17: 19. quod falsum esse apparet. *Quem Spiritum veritatis mundus non potest accipere, quia non vidit eum, neque cognoscit eum.* Joh.

 14: 17.

14: 17. 4. Omnes erunt amore summo dilecti. *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut quis animam suam ponat pro amicis suis.* Joh. 15: 13. coll. 1. Joh. 3: 16. at contra est. *Tum profitebor ipsis, quod nunquam novi vos.* Matth. 7: 23. 5. Ita nullus revera posset condemnari. *Quis est qui condemnet? Christus is est, qui mortuus est* &c. Rom. 8: 34. aliter ac habetur Marc. 16: 16. *Qui vero non credit, condemnabitur.*

VI. 6. Omnibus foret acquisita fides. *Quem Jesum Christum proposuit Deus propitiatorium per fidem in sanguine ipsius.* Rom. 3: 25. *Fides ex auditu* &c. Rom. 10: 17. cujus contrarium evincitur ex Psal. 147: 19, 20. *Indicat verba sua Jacobo, statuta sua, & judicia sua Israëli; non fecit sic ulli genti, & judicia*, quod attinet, *non cognoverunt ea.* Act. 13: 48. *Et crediderunt, quotquot erant ordinati ad vitam æternam.* Act. 16: 6. *Prohibiti a Spiritu sancto loqui verbum in Asia.* 2. Thess. 3: 2. *Non enim omnium est fides.* 7. Omnes liberati erunt à servitute peccati, & habebunt spiritum regenerationis. *Hoc scientes, veterem nostrum hominem una crucifixum esse, ut aboleatur corpus peccati, ut non amplius serviamus peccato.* Rom. 6: 6. 2. Cor. 5: 15. Hebr. 2: 14, 15. Jer. 31: 33. quod experientia quotidiana refellit. 8. Nullus erit ex natura filius iræ, sed omnes in statu gratię; diserte contra Eph. 2: 3. *Eramus filii natura iræ, ut & reliqui.* 1. Cor. 7: 14. *Alioqui liberi vestri vestri impuri sunt.* 9. Quinimo omnes erunt participes vitæ æternæ. *Propter hoc Testamenti Novi mediator est, ut, morte obita, ad redemtionem, quæ sub priori Testamento* (erant) *transgressionum, promissionem accipiant vocati æternæ hæreditatis.* Hebr. 9: 15. quod negat Paulus. *Si autem filii, & hæredes sumus.* Rom. 8: 17.

VII. 4. Hinc S. Scriptura, ut huic errori occurreret, diligenter admodum notat, mortuum esse Christum non pro omnibus hominibus, sed distinctè pro iis, qui ex hominibus electi sunt. *Et audivi numerum signatorum, centum & quadraginta quatuor chiliades, ex omni tribu filiorum Israël.* Apoc. 7: 4. *Acquisivit Deus per sanguinem suum Ecclesiam.* Act. 20: 28. atque idcirco passim pro multis illum mortuum testatur, non sine accurata notione, qua liquido negatur, pro omnibus morte functum. Es. 53: 11, 12. Matth. 20: 28. & 26: 28. *Hoc est sanguis meus -- qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorum.* Hebr. 9: 28. & 2: 10. Ita speciatim mortuus perhibetur pro *populo suo. Ipse autem salvabit populum suum à peccatis ipsorum.* Matth. 1: 21. *Futurum erat ut Iesus moreretur pro gente.* Joh. 11: 51. *Ipse est salvator corporis.* Eph. 5: 23. & pro *ovibus suis.* Joh. 10: 15.

15. *Animam meam pono pro ovibus.* & com. 28. *Ego do vitam æternam eis, & non peribunt in seculum.*

VIII. 5. Denique ex ipsa adversariorum hypothesi destruitur universalis mors Christi. Nam 1. non statuunt mortuum, pro infantibus, quos à peccato originali immunes faciunt; quare mediatore non egent. Licet aliter doceamur Matth. 1:21. 1. Cor. 7:14. *Alioquin liberi vestri impuri sunt.* Conf. Act. 2:39. 2. Mortuum etiam nolunt pro iis qui vixerunt ante N. Test. sine cognitione vitæ æternæ; & qui sub Novo Test. vixerunt, sine notitia Euangelii; illi enim æternæ condemnationi non sunt obnoxii. 3. Nec etiam pro reliquo genere humano; cum negent peccatum originale; & ab actuali, omnes sibi cavere potuisse, à multis revera cautum esse velint. Unde certo consequitur, maximæ hominum parti inutilem fuisse Christi mortem.

IX. Hisce satis superque deturbavimus hanc universalitatem mortis Christi. Nunc etiam loco suo movenda veniunt, quæ speciose huic errori prætendunt argumenta. Qualia sunt. 1. quod passim *pro omnibus mortuus* dicatur Christus. 2. Cor. 5: 15. Hebr. 2: 9. *Ut gratia Dei pro omni gustaret mortem.* 1. Tim. 2: 6. qua in re tenendum hoc est, voculam *omnis* creberrime ita usurpari, ut excludat omnem διαστολὴν distinctionem; non vero exceptionem. *Dicit enim Scriptura, omnis, qui credit in eum, non pudefiet; non enim est distinctio Judæi & Græci* —— &c. Rom. 10: 11, 12. Gal. 3: 26, 27, 28. Col. 1: 20, 28. Rom. 11: 32. *Conclusit Deus omnes* (utrosque, Judæos & gentes) *ut omnium misereatur.* Ut per hanc vocem quidem innuatur sublatum esse omne discrimen inter Judæos & gentes; nequaquam tamen efficiatur omnes omnino Judæos & gentiles, sine ulla exceptione salvandos. 2. Aperte satis respicitur hac voce ad promissionem Abrahamo factam, qua semen seu hæreditas ex omnibus gentibus adeunda ipsi promissa & confirmata fuit. *Benedicentur in te omnes familiæ terræ.* Gen. 22: 18. & 12: 3. & 28: 14. Hinc dicitur: *hæres mundi.* Rom. 4:13. Gal. 3:8. ut *omnes* hic intelligendi sint, non de omnibus universim hominibus, sed de omni semine Abrahamo promisso. *In Isaaco vocabitur tibi semen.* Gen. 21:12. *Non enim omnes, qui ex Israële; hi Israël.* Rom. 9:6.

Revictis adversariorum argumentis. Quod mortuus dicatur pro omnibus.

X. Atque hinc facile etiam apparet, quis speciatim sensus sit singulorum locorum in quibus hæc vocula occurrit. ut 1. Hebr. 2:9. *Ut gratia Dei pro omni gustaret mortem.* & com. 10. *Multos filios in gloriam introduxit.* 2. Rom. 5: 18. *Per unum justitiæ meritum* (seu *causam*) *in*

omnes

omnes homines in justificationem vitæ. Vide & com. 19. *Per obedientiam unius justi constituentur multi.* 3. 2. Cor. 5:15. *Hoc judicantes, quod si unus pro omnibus mortuus est; ergo omnes mortui sunt.* & com. 17. *Siquis in Christo, nova* est *creatura.* & com. 18. *Omnia sunt ex Deo* &c. tum etiam illi omnes sunt illi qui *Christi jam vivunt,* com. 15. quales non sunt omnes & singuli. Vide & 1. Cor. 15:22, 23. Act. 2:39.

pro mundo. XI. Deinde, quod sæpe pro *mundo* Christus mortuus dicatur. Joh. 1:29. facile illud explicari potest; nam, ut omissis cæteris mundi significationibus, illas tantum recenseamus, quæ nostro instituto inserviunt; sumitur interdum pro universitate electorum; sæpe pro solis gentilibus; quandoque pro semine illo promissionis, ex gentibus sine discrimine. qua notione hisce in locis commodissime capi potest.

XII. Sic 2. Cor. 5:19. *Deus erat mundum secum reconcilians in Christo,* intelliguntur gentes; non vero omnes universe homines. vide com. 17, 18, 19. *Omnia sunt ex Deo, qui nos secum reconciliavit per Jesum Christum* &c. Col. 1:20. *Per ipsum omnia reconciliavit ad se.* quemadmodum 1. Joh. 2:2. per *peccata totius mundi* non intelliguntur omnium hominum, verum electorum ex gentilibus, seu potius universi seminis Abrahæ, ex Judæis non solum, sed etiam ex gentibus collecti. Vide Joh. 11:52. *Non tantum pro gente, sed ut & filios Dei dispersos cogeret in unum.* idem indicat quoque dictio tota epistolæ scriptæ ad Hebræos, ut *pro nobis* sit tantundem ac pro Judæis; *pro mundo* ac pro gentilibus. Ita & Joh. 3:16. *Sic enim dilexit Deus mundum; ut filium suum* &c.

1 Tim. 2: 4. XIII. Objiciunt nobis locum 1. Tim. 2:4. ad quem responderi potest; non dici σώζειν, sed σωθῆναι, quod quid sit, explicatur mox; nempe *ut perveniant ad cognitionem veritatis,* id est Euangelii: posito fine rei & consequente, pro antecedente: sicut Marc. 16:16. *Abeuntes per totum mundum prædicate Euangelium omni creaturæ.* quare nos ita censere debemus, Deum velle, ut omni homini Euangelium annuncietur, atque idcirco juxta *pro omnibus orandum esse.* com. 1:2. Quo facit, quod com. 5, 6. Christus dicatur *se dedisse ἀντίλυτρον pro omnibus;* illud autem non pro omnibus & singulis factum est, at tantum pro semine promissionis. *2. Pet. 3: 9* Similiter 2. Pet. 3:9. *Sed* Dominus *longanimis est in nos, nolens ullos perire, sed omnes venire ad resipiscentiam,* sermo tantum est de electis.

Rom 14: 15. XIV. Par ratio est locorum Rom. 14:15, 20. *Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est.* & 1. Cor. 8:11. non enim in illis agitur

de

u
a
q
n
to
D
et
sci
gu
2. T
pro
san
serv
Deu
popu
nem
X
repo
sum
pro is
que c
tum
pentu
sus m
quod
omnib
quem
ta, me

de effectu ipso, & eventu quem res sortitur, sed de conatu & molimine, quando nimirum per infirmorum scandalum frater infirmus, quantum in nobis est, perditur, non quidem funditus & internecivo prorsus interitu, aliqua tamen ex parte. Similes phrases vide Matth. 5:28. *Quicunque aspicit mulierem, ut concupiscat eam, jam adulteravit eam in corde suo.* Hebr. 6: 6.

XV. Nec tandem etiam aliquid efficitur ex loco 2.Pet.2:1. ubi *falsi doctores abnegare* dicuntur *Dominum, qui eos redemit.* Nam vox illa δεσπότε, distincta à voce κυρίε, secundum multos Patri hic tribuitur. ut Luc.2:29. *Nunc dimittas servum tuum δέσποτα, Domine, secundum verbum tuum in pace.* & ex quorundam sententia 2. Tim. 2: 21. Jud. 4. *Negantes illum solum δεσπότην Herum, Deum & τὸν κύριον Dominum Jesum Christum.* 2. At demus licet per δεσπότην, Filium hic intelligi, aliter tamen consideratur ut δεσπότης, *herus*; aliter ut κύριος *Dominus*, qualis est non nisi verorum Ecclesiæ membrorum; at herus etiam est eorum, quos quocunque modo in Ecclesiam visibilem adsciscit. *In magna domo non sunt tantum vasa aurea & argentea, sed & lignea & testacea, & alia quidem ad honorem, alia autem non ad honorem.* 2.Tim.2:20. Joh.8:35. Gal.4:30. 3. Adde, quod empti dicantur illi non pretio, 1.Cor.6:20. *Empti estis pretio.* 1.Pet.1:19. *Redempti estis pretioso sanguine Christi*: sed empti tantum, id est, sine pretio; ut operarii & servi mercede & externis beneficiis conducti. Vide Matth. 20: 1, 2, 3. Deut.7:8. & 9:26. *Et oravi Dominum & dixi: Domine Deus, ne perdas populum tuum & hæreditatem tuam, quam redemisti per magnitudinem tuam, quam* vel *cum eduxisti eam ex Ægypto, per manum fortem.* *2.Pet 2:1.*

XVI. Atque ita cum nullum ex S. Scriptura præsidium causæ suæ reportent, ad inanes logos & ratiocinationes recurrunt; clamantes Christum pro omnibus esse mortuum, quod omnes debeant credere, illum pro se esse mortuum; secundum πολυθρύλητον illud; quod unusquisque credere debet, illud est verum. Resp. 1. quod formam, argumentum hoc paralogismum esse; hoc pacto restituendum: quicunque tenentur credere Christum pro se mortuum esse, sunt ii, pro quibus Christus mortuus est; atqui omnes & singuli tenentur credere &c. 2. Resp. quoad materiam, non omnes & singulos hoc debere credere; nam 1. non omnibus & singulis Euangelium annunciatur. *Quomodo autem credent, quem non audiverunt?* Rom. 10: 14. 2. Tum illi, quibus annunciatur, credere quidem debent, Jesum esse Filium Dei, recepturum omnes *An omnes teneantur credere, Christum pro se esse mortuum?*

resipiscentes & ad se confugientes; non tamen continuo pro se esse mortuum, quinimo impœnitentes contrarium credere jubentur. *Ne date sanctum canibus; neque projicite margaritas vestras coram porcis.* Matth. 7:6. & cap. 16: 19. Joh. 20:23. *Non est tibi pars, neque sors in verbo hoc.* Act. 8:21. 2. Cor. 13:5. 3. Patet ex hisce, juberi omnino, ut omnes fide sua in Christum recumbant. *Ut omnis qui credit in eum, non pereat.* Joh. 3: 16. per modum & rationem præcepti. *Ubi igitur gloriatio? exclusa est: per quam legem? operum? non; sed per legem fidei.* Rom. 3: 27. post quæ jussa, jubetur demum fides in Christum tanquam pro nobis mortuum. Vide Rom. 6 3--8.

An simulate agatur cum reprobis?

XVII. Instant, Deum hoc modo non posse simulationis crimine absolvi, qui tales jubeat credere. Verum non jubet Deus, ut impœnitentes credant, sed ut pœniteant & credant, atque ita vult, generatim nunciari, Christum pro pœnitentibus & fidelibus mortuum esse; ut hisce hæc consolatio serio nec temere proponatur; reliquis vero monstratur via, quam calcare deberent, ut fructus mortis Christi reciperent, idque sine omni simulatione.

An Christus sufficienter sit mortuus pro omnibus? secundum Remonstrantes.

XVIII. Extricanda nunc restat quæstio; an non Christus, non quidem quoad efficaciam, sed tamen quoad sufficientiam mortuus sit pro omnibus? Hanc autem ut recte ponamus, discernendum accurate est, inter ea quæ Remonstrantes sentiunt, & quæ à quibusdam ex nostris traduntur.

XIX. Remonstrantes quod attinet, discrimen illi fecerunt inter salutis impetrationem & applicationem: illam dicunt esse factam à Christo, ex consilio Patris, pro omnibus & singulis; hanc relinquunt uniuscujusque arbitrio. Ita olim constituerunt in collatione Hagiensi. 1. Deum morti destinasse filium suum, antequam quemquam destinasset saluti. 2. Redemptionem in sese indeterminatam esse, adeoque mortem Christi pertinere ad omnes. 3. Deum non intendisse eam mortem alicui applicare ad salutem, sed scopum suum obtinuisse mortuo Christo; adeo ut ejus morte non legata sit alicui vita æterna, sed via tantum patefacta Novo Fœderi, in quo per mandata Christi vitam æternam quilibet adipisci potest. 4. Et hæc illis est salutis impetratio, dum per mortem Christi effectum est, ut Deus salva sua justitia, peccatorem salvare possit, seu per fidem, seu per opera; ex quo aliud etiam decretum posterius fabricantur. 5. Inde dicunt Christum tam indeterminato & vago modo morti destinatum, nec pro fidelibus, nec pro infidelibus (utrisque qua talibus) mortuum esse, sed pro omnibus; ex quibus postea quidam fideles,

fideles, quidam infideles fiunt, ut ea intentione æque pro Pharaone ac Maria ſit mortuus. 6. Quicquid autem deinceps fiat in applicatione poſt præſtitam ab homine conditionem requiſitam, id, ſecundum illos, confertur, non ſub ratione finis, ſed præmii ac mercedis, adeoque potius ad juſtitiam, quam ad gratiam & charitatem ſpectat. 7. Quin etiam ex eorum ſententia Chriſtus ſibi jus acquiſivit infideles perdendi. 8. Quidam tamen eorum docent univerſum genus humanum, actu non ſolum reconciliatum eſſe, modo in eo perſiſtant, ſed & univerſalem applicationem docere videntur, ſtatuentes univerſalem & ſufficientem gratiam omnibus & ſingulis dari. Quam applicationem alii negant, nolentes Chriſtum intendiſſe in impetratione applicationem reconciliationis, uti dictum eſt, ſed eam tantum velle poſt impetrationem completam.

XX. Circa hæc autem notandum eſt; tum quod ſupra etiam obſervavimus, à Chriſto ita Teſtamentum factum, abſque hæredum inſtitutione, in qua tamen omnis Teſt. fundamentum & ratio poſita eſt; tum diſtinctionem hanc impetrationis ab applicatione hauſtam eſſe è lacunis Pelagii, quo libero arbitrio litaret; quod tamen diſcidium res ipſa non patitur. Nam 1. vana eſt omnis impetratio ſine applicatione, nec una mutilari debet, aut latius extendi, quam altera, infauſto diſcidio: utramque enim in morte ſua intendit Chriſtus, qui mortuus eſt, ut ſalvaret electos; ad quod tam impetratio, quam applicatio requirebatur. 2. Tum ab ea excludentur infantes, donec eam reipſa ſibi applicent, vel potius illa non egent, quippe qui & peccato originali careant. Imo nec adultis erit neceſſaria, cum à peccato actuali cavere ſibi poſſint, & in morte æterna, quæ quidem peccati pœna ſit, natura non hæreant. 3. Denique univerſalis illa reconciliatio ſeu impetratio, ne unum quidem hominem amplius ſalvari facit, quam abſolutum illud, quod noſtris tribuunt, decretum; unde ſupervacuam eſſe abunde conſtat. *qui confutantur.*

XXI. Porro cauſam ſuam non parum produnt, dum reconciliationem hanc univerſalem per fidem applicari volunt. Fides enim illa, vel erit modus & via, per quam Deus reipſa reconcilietur, & tum cauſa erit divinæ voluntatis, qua nos ſalvare velit; quod Deo indecorum; vel duntaxat inſtrumentum erit applicationis; qua ratione Deus, cum fides hæc ex hominis arbitrio ſuſpenſa hæreat, incertus plane erit, quis ſalutis impetratæ futurus ſit particeps. Summum igitur hinc nihil aliud conficitur, quam per impetrationem hanc effectum eſſe, ut Deus peccatorem ſalvare poſſit, modo velit; cum qua poſſibili redemptione homo æternum perire poteſt.

XXII. Facile hinc existimare datur, quo respectu mors Christi dici possit sufficiens pro omnibus. Ita nempe, ut si intrinsecum illud mortis pretium consideretur, omnino sufficiens sit; hinc tamen non efficitur, Christum pro omnibus sufficienter esse mortuum: quoties enim in Scriptura Christus pro aliquo mortuus dicitur, notatur vera substitutio in locum ejus, pro quo mortuus est. *Hoc judicantes, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt.* 2. Cor. 5:15. hoc autem nullo respectu de Christo respectu omnium dici posse, ante docuimus.

secundum Lutheranos.

XXIII. Huic errori etiam innexi sunt Lutherani, qui, cum eadem distinctione sufficientiæ & efficaciæ, Christum ex sua & Patris intentione pro omnibus & singulis mortuum esse volunt; quod difficilius illi tuentur; cum applicationem mortis Christi non suspendant ex viribus liberi arbitrii, sed ex gratia Dei. Ut ita ex illorum hypothesi fingi nequeat, quomodo salutis impetratio latius patere possit, quam ejus applicatio.

secundum quosdam Reformatos.

XXIV. Aliter paulo concipiunt hæc quidam Reformatorum, quamvis omnes etiam non eodem modo. Nam 1. volunt quidam Christum ita sufficienter pro omnibus esse mortuum, & salutem iis impetrasse, ut applicatio tamen illius pendeat à sola Dei gratia. 2. Alii, cum dicunt Christum sufficienter mortuum esse pro omnibus, tantundem volunt significare ac bono & utilitate omnium. Ita ut Christum non velint mortuum loco omnium (hoc enim electorum tantum est) sed bono, eoque non tanto, ut salutem in eo assequantur, sed communiori, quo, vi hujus mortis, reprobi etiam vocentur, illuminentur, sordes & inquinamenta seculi effugiant &c. Hebr. 6:4,5. unde mors Christi iis manifestatur, cum obligatione eam non negligendi. Verum usui Scripturæ repugnat hæc expositio: nam illa, ubi de morte Christi loquitur, particulam *pro*, eo semper significatu accipit, ut notet vice ac loco alicujus, nunquam vero, in alicujus bonum ad hanc vitam pertinens. Phrasis vero illa nunquam enervanda est; cum generalis sit hæc regula, non solum locum habens in particula ἀντὶ, verum & in altera ὑπὲρ; quæ quidem aliquando latius sumitur, ut Col. 1:24. *Vicissim impleo reliquias afflictionum Christi in carne mea* ὑπὲρ *pro corpore ejus, quod est Ecclesia.* cum tamen usurpatur de morte Christi, ex analogia aliorum locorum sumenda est.

XXV. Quam tamen utilitatem illi ex morte Christi pro reprobis arcessunt, non negamus quidem talia beneficia communia illis conferri, quamvis ipsi illis abutantur. *Abnegantes herum, qui ipsos emit.* 2. Pet. 2:1.

want als hij di[illegible] falle op mijn ligaem [illegible]

[illegible] voor [illegible] was [illegible]

[illegible] af van [illegible] dit bewaert [illegible]

2: 1. non tamen hæc illis conceduntur à Deo tanquam redemptore, ut illos servet, at potius, ut in iis demonstret longanimitatem & potentiam suam, & simul duritiem cordis illorum. *Deus volens ostendere & notam facere potentiam suam, tulit in multa longanimitate vasa iræ aptata ad interitum.* Rom.9:22. Esai.5:3,7. multo minus respectu talium beneficiorum & illius utilitatis, Christus pro illis & maxime pro reprobis mortuus dici potest. Nec repetenda sunt illa beneficia, ex amore Dei erga tales, qui sit fructus mortis Christi, sed potius ex providentia Dei, qua eos damnare non vult citra demonstrationem bonitatis suæ tam illustris. Ut hoc respectu Christus nequaquam mortuus pro iis dici debeat: adeoque novis hisce loquendi generibus & formulis in Scriptura non usitatis abstinendum potius est. Tantum de morte Christi.

CAP. XXI.

De Sepultura & descensu Christi ad inferos.

I. Ultimus exinanitionis Christi gradus, seu complementum ejus, fuit sepultura; non enim decebat Christum gustata morte continuo emergere, sed per aliquantum temporis quasi mortis vinculis irretitus teneri debebat, ut veritas mortis eo magis elucesceret & patesceret justitia Dei. *Cum vero absolvissent omnia*, quæ *de ipso scripta* erant, *auferentes à ligno, posuerunt* ipsum in sepulcro. Act. 13: 29. conf. Matth.26:12. Joh.12:7. *Mortem Christi excepit ejus* SEPULTURA.

II. Prædicta fuit hæc sepultura. *Et quod* [illegible] *est, & quod excitatus est, tertio die, secundum scripturas.* 1. Cor. 15: 4. præcipue Esai.53:9. *Dedit cum improbis sepulturam ejus & cum divite in mortibus ipsius.* quibus verbis duo dicuntur 1. sepulcrum ipsius futurum fuisse cum improbis, more facinorosorum. 2. Providentiam tamen divinam effecturam, ut non in illis facinorosorum sepulcris, sed in divitis sepulcro sepeliretur; quod & factum. Matth.27:59,60. *Joseph (homo dives, Aritmathæensis,* com. 57.) *cum accepisset corpus, involvit illud syndone pura, & posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra.* Marc.15:43. Luc.23:50. Joh.19:38. *qua secundum prædictionem peracta.*

III. Ut modum hunc sepulturæ Christi rectius cognoscamus, scienda est sepulcrorum Judaicorum ratio. Erant autem ea, nimirum nobi- *illius modus,*

liora, hanc ferme in formam, ut primo aream haberent in medio ad ingressum sepulcri; ab utroque autem latere speluncam, area quatuor cubitis depressiorem, quæ suos iterum habebat loculos, in quibus componebantur cadavera, numero fere octo, interdum etiam tredecim; qualis loculus כוך appellabatur: unde ratio universa sepulcri Christi intelligi potest, ut & historiæ Euangelicæ Luc. 24: 3, 12. Marc. 16: 5. Joh. 20: 5, 11.

ratio IV. Speciatim hæc ita fieri voluit divina providentia; 1. ut sepulcrum hoc in petra esset Matth. 27: 60. ne per occultos meatus Christum inde extractum calumniari possent. 2. ut novum esset Luc. 23: 53. *Et posuit illud corpus in monumento, in saxo inciso, ubi nondum ullus erat positus.* Matth. 27:60. ne objici posset, Christum aliena virtute inde resurrexisse; ut 2. Reg. 13:20, 21. 3. ut alienum esset, quo Christus pro aliena salute mortuus & sepultus ostenderetur.

& honor illi in ea habitus. V. Præterea ex consuetudine Judæorum, qui variis ritibus fidem suam circa mortuorum resurrectionem testabantur, corpus Christi, puræ syndoni, cum aromatibus, fuit involutum. Matth. 27: 59. Joh. 19:39, 40. non autem Christi corpus pollinctum etiam fuit, propter temporis brevitatem, instante nempe Sabbato. *Et regressæ præpararunt aromata & unguenta, & Sabbato quidem quieverunt secundum præceptum.* Luc. 23: 56.

VI. Factum vero illud confici potest 1. ut declararetur Christi innocentia. 2. ut probrum crucis honesta sepultura jam propulsaretur. 3. ut notaretur vivificum odorem è sepultura Christi emanaturum. 4. Quod autem pollinctura non fuerit adhibita, contigit, ut ostenderetur, Christum, etiam sine illa, corruptioni non fore obnoxium. *Non dabis pium tuum, ut videat corruptionem.* Psal. 16: 10. tum quoque ne virtuti illius integritas & incorruptio corporis Christi adscriberetur.

Saxum advolutum. VII. Ingens præterea saxum sepulcro Christi fuit advolutum, Judæorum rogatu. *Abeuntes vero munierunt sepulcrum, obsignato lapide cum custodia.* Matth. 27: 66. quod factum quibusdam videtur secundum Thren. 3: 53. *Manciparunt foveæ vitam meam, & conjecerunt lapidem in me.* quo pacto simul à ludibrio custoditum fuit Christi cadaver, & obsignata simul resurrectionis veritas. Atque ita contraria adversariorum studia veritatem & justam causam non solum non lædere, sed promovere debent.

Sepultura VIII. Sepultura hæc hos in fines instituta fuit. 1. ut Scriptura impleretur.

retur. Psal 16: 15. & 22: 16. *In pulverem mortis disponis me.* Psal. 88: 7. *Reputatus sum cum descendentibus in foveam, extiti, ut vir, sine viribus —— posuisti me in fovea profundissima, in tenebris, in abyssis.* Esai. 53: 9. 2. ut constaret certissimis argumentis, eum vere mortuum esse. *Pilatus, advocato centurione, interrogavit eum —— & rem cognoscens* &c. Marc. 15: 42, 43. 3. ut expiationem peccati morte sua peractam esse testaretur & confirmaret; ex typo Deut. 21: 23. *Nam execratio Dei est suspensus.* quo vetabatur ut cadaver suspensi in ligno relinqueretur; nam cum in hoc supplicio per mortem Christi abolenda esset execratio, non debebat, aut ipsum corpus Christi, aut suspensi illius è ligno, in Veteri Test. sub execratione illa noctem transigere. 4. Ut mortem in ultimo quasi arcis suę angulo & asylo persequens, illam inde deturbaret, & sepulcra nostra sanctificaret. 5. Ut peccata nostra secum sepeliret; cujus rei veritas & certitudo obsignatur nobis in baptismo. *Consepulti sumus igitur ipsi per baptismum in mortem.* Rom. 6: 4. Col. 2: 12. 6. ut Sabbatum cæterasque legis Mosaicæ cerimonias simul etiam ut emeritas & rude donatas tanquam cadaver in sepulcro componeret; quare & Sabbatismum suum in sepulcro peregit. *Christi fines.*

IX. Appendix huic articulo adjecta, lustranda hic nobis etiam est; quæ hisce verbis concepta; *descendit ad inferos*; tum historicæ, tum dogmaticæ disquisitionis est. In antecessum tenendum hic est, quod nunc omittimus, Symbolum Apostolicum male statui compositum ab Apostolis; neque ab initio tot quoque articulorum fuit, ac nunc deprehenditur. *Appendix de DESCENSU Christi ad INFEROS*

X. Articulum igitur hunc, qui nobis sub manibus est, quod attinet, ultro patet, ab Apostolis compositum non esse; quo maxime facit, quod nec in Veteris Ecclesiæ Symbolis, usque ad tempora Caroli Magni; nec in ipso hoc Symbolo, quod Apostolicum dicitur, apud Orientales & Romanos etiam compareat. Prima ejus mentio fit in Symbolo Athanasiano, quod tamen Athanasii non est. Ex hisce igitur probabilis, nec haud difficilis est conjectura: cum in Symbolo Niceno habeantur verba, *sepultus est*; in Athanasiano vero, omissis iis, legatur: *descendit ad inferos*; sequentibus seculis ad verba Symboli Niceni: *sepultus est*; ex Symbolo Athanasiano in margine, explicationis gratia, adjecta fuisse verba; *descendit ad inferos*; quæ deinceps ex margine in ipsum Symbolum recepta, simulque eodem tenore recitata fuerint; quod ex variis MSS. Codicibus ostendi potest. *quomodo sepultura ejus adjecta?*

XI. Hæc

Illius varia interpretatio.

XI. Hæc ergo cum eorum verborum origo ſit, quid auctores per illa intellexerint, cum non fuerint Apoſtoli, ſcire non multum refert; laborandum potius eſt, quis conveniens ſenſus ex iis erui poſſit.

XII. Plurimas equidem interpretationes articulus hic eſt paſſus. Aliis eum ad deſcenſum duntaxat virtualem, ut vocant, referentibus; aliis ad realem; iique rurſus quadruplici ſententiarum genere diſtrahuntur. 1. Quidam volunt, deſcenſum hunc ſolummodo factum ſecundum divinitatem. 2. Alii, quoad animam ſolam: idque vel *metaphorice* ſumunt, vel de ſtatu animæ in loco inviſibili, vel de acerbiſſimis ejus doloribus, vel de dormitione, triduo mortis: vel etiam *ſecundum literam*: quando volunt, vel animam adſcendiſſe in cœlum, vel deſcendiſſe in locum obſcurum terræ, ſive ille ſit limbus Patrum & Purgatorium, ſive puerorum & Gehenna ſimul, ſive etiam hæc tantum; varios item fines hujus deſcenſus in hæc loca comminiſcentes; *intrantes* ſeu involantes, *in ea quæ nunquam viderunt.* Col. 2: 18. 3. Intercedunt quidam, volentes deſcenſum hunc factum ſecundum corpus & animam, idque iterum vel realiter, ut quidam Lutherani; vel ita, ut anima & corpore apud inferos relictis, divinitate ſola in cœlum aſcenderit, ut olim hæretici χειστολύται. 4. denique alii ſoli corpori deſcenſum hunc tribuunt, quando nimirum per triduum in ſepulcro fuit detentum; vel de ſtatu corporis intelligunt, quando per triduum iſtud vita naturali caruit; vel ſimpliciter de ſepultura ſumunt, ut in his verbis ſit propior explicatio priorum; ſicut infernus pro ſepulcro ita paſſim venit. Gen. 42:38. 1. Reg. 2:6, 9. Pſal. 16:10.

Senſus illius literalis,

XIII. Senſus ergo horum verborum idoneus ſtatui poteſt, vel literalis, vel metaphoricus. Literalis notat Chriſti deſcenſum in ſepulcrum, ſeu triduanam perſeverationem ſtatus illius ſub dominio mortis. *Quem* Jeſum *Deus excitavit, ſolvens dolores mortis, ſicut non erat poſſibile ipſum ab ea teneri.* Act. 2:24. conf. ℣. 27, 31. quod notatur etiam Eph. 4:9. ubi explicatur per κατώτερα τῆς γῆς. Confer Matth. 12: 40. *Sic filius hominis erit tres dies & tres noctes in corde terræ.* Vide & Pſal. 69: 16.

metaphoricus.

XIV. Analogice etiam & metaphorice per hæc verba notari poſſunt cruciatus & dolores Chriſti, tum in horto, tum in cruce tolerati, per quos improprie in infernum deſcendit: ita ut externis Chriſti paſſionibus in Symbolo ſubjungantur paſſiones animæ internæ; conf. 1. Sam. 2:6. Pſal. 18:6. 116:3. 88:16, 17, 18. ut inepte Pontificii, prætextu horum

[illegible]

[illegible]
3 [illegible]

ſ
in
p
fa
lo
de
lin
ſun
Et
diſc
X
in S
nota
eſt;
16:
pon
in ſ
mortu
men
eſt, d
carce
tus, ſ
[illegible]
ſ
S. A
[illegible]
Vide

horum verborum negent ſpirituales Chriſti dolores ab ipſo toleratos. Ab altera tamen parte cavendum item ne cum aliis ſtatuamus, Chriſtum poſt mortem in anima paſſum eſſe, quod repugnat verbis Chriſti: *Conſummatum eſt.* Joh. 19: 30. verum dolores illos tulit in vita, poſt ultimam cœnam, Matth. 26:37, 38. *Et incepit* Chriſtus *affici triſtitia & graviſſime angi; tunc dixit ipſis, valde triſtis eſt anima mea uſque ad mortem.* Luc. 22: 44. & in cruce, Matth. 27: 46. qui etiam improprius in infernum deſcenſus repræſentatus fuit tenebris. Matth. 27: 45. Luc. 23: 44, 45.

XV. Male ergo Pontificii & Lutherani caput hoc Symboli de deſcenſu incruſtant & detorquent; cum deſcenſionem hanc Chriſti in infernum localem faciunt; quamvis non eodem ſenſu omnes; cum alii præterea hunc deſcenſum pœnalem, alii triumphalem efficiant. Verum falſa horum omnium eſt hypotheſis, ac ſi effecta illius in variis inferni locis quæ fingunt, peragi à Chriſto nequiverint, niſi anima ejus reipſa deſcenderit; tum quoque conceſſo licet hoc deſcenſu, non tamen inde limbus vel purgatorium efficietur, ſed infernus tantum. Præterea falſum eſſe quem huic hypotheſi ſuperſtruunt errorem, patet Luc. 23:43. *Et dixit ipſi Jeſus, hodie mecum eris in Paradiſo.* ut anima quæ in Paradiſo jam erat, ſimul in inferno eſſe non potuerit. *detortus à Pontificiis & Lutheranis.*

XVI. Nec quicquam turbat hanc ſententiam, vox *inferni*: illa enim in Scriptura, non locum damnatorum, ſed mortuorum, ſeu ſepulcrum notat; quæ ſola tum Hebræi nominis שאול, tum Græci ᾅδης, notio eſt; niſi forte uno in loco Luc. 16:23. nec aliud probatur ex locis Num. 16: 30. 1. Sam. 2: 6. Matth. 11: 23. ubi infernus pro ſepulcro etiam ponitur. Fruſtra quoque objicitur 1. Pet. 3: 19, 20. *In quo Spiritu abiens, iis ſpiritibus, qui in carcere ſunt prædicavit.* & c. 4: 6. *Ad hoc enim etiam mortuis euangelizatum eſt.* nam licet *carcer* ibi inferos ſignificet; non tamen eo profectus fuit Chriſtus per animam ſeparatam, ſed *in Spiritu,* id eſt, divina inſpiratione per Noachum prædicavit ſpiritibus, qui ſunt in carcere; quæ iterum non jungenda ſunt, ac ſi prædicaverit iis jam mortuis; ſed à ſe mutuo ſeparanda; dum ſcilicet in vivis erant. Act. 2: 27. ubi *anima Chriſti in inferno fuiſſe* dicitur, per ſynecdochen anima ſumitur pro cadavere. ut נפש Lev. 21: 1, 11. Num. 19: 11. Luc. 6: 9. Vide & Act. 2: 31. Nihil amplius etiam infert, quod *in corde terræ* dicatur fuiſſe Matth. 12:40. cum illud tantundem ſit, ac infra terram deſediſſe. Vide Ezech. 28: 2. & Eph. 4: 9. de quo ſupra viſum. *illorum ratiuncula.*

R L O-

LOCUS TRIGESIMUS SEXTUS

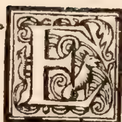
DE

EXALTATIONE CHRISTI.

CAP. XXII.

De statu Exaltationis & Resurrectione CHRISTI.

Humiliationem Christi insecuta fuit ejus EXALTATIO.

I. Æ sunt rerum humanarum vices, ut non nisi post depugnatam rite pugnam victoria reportetur, & post depressionem sequatur demum exaltatio. Hasce etiam vices subivit Christus: qui se ad infernum usque abjici passus est, at vicissim etiam in cœlos sublatus; & tanquam herba terræ conculcatus, excrevit demum immensum in modum: unde *ταπείνωσιν humiliationem* & abjectissimum ejus statum mox subsecuta est *ὕψωσις exaltatio. Minorem eum fecisti paulisper Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.* Hebr.2:7.ex Psalmo 8:6.Esai. 50:8,9.& 52:13. *Ecce, feliciter aget servus meus, efferetur,& extolletur valde.* 1.Petr.1:11. *Spiritus Christi ante testatus est, passiones in Christum, & post eas, glorias.* Luc. 24:26. *Nonne oportuit Christum hæc pati & ingredi in gloriam suam?* conf. Dan.9:25,26. Zach.9:9. 6:13.

quæ describitur.

II. Hanc autem ut explicatius teneamus, sciendum est, eam non consistere in abdicatione humanæ naturæ, ut ea quasi rude donata sit; sed tantum formæ servilis, ejusque commutatione in gloriam cœlestem: quoad humanam igitur naturam recepit illa reapse; quoad divinam egit illa, & gloriam suam æternam tantum manifestavit. Phil.2:9. Joh. 17:5. *Et nunc glorifica me tu, Pater, apud te gloria quam habui, prius quam mundus esset, apud te.*

illius gradus.

III. Sicut autem non statim in extremum illum humiliationis statum devolutus; ita quoque paulatim superas evasit ad auras, & non nisi per gradus quosdam in fastigium gloriæ surrexit. Gradus hi potissimum

tres

Ar Witte in Symbolu

Resurrectionem Xti B. Dne testatz Josep. Anti 1750

tres ſunt. Prima eſt, reſurrectio è mortuis. 1. Cor. 15: 45. *Factus eſt primus homo Adam in animam viventem, ultimus vero Adam in Spiritum vivificantem.* Secunda, aſcenſio in cœlos Act. 1: 11. *Sic veniet, quemadmodum vidiſtis ipſum abeuntem in cœlum.* Tertia, Seſſio ad dextram. Phil. 2: 9. Eph. 1:20. *Eum excitavit ex mortuis & collocavit ad dextram ſuam in ſupercœleſtibus.* Hebr. 10: 12.

IV. Reſurrectio quidem eſt, qua natura ejus humana, vere ad vitam fuit reſuſcitata; ſuo ſcilicet & improprio modo anima; corpus vero propriè. Partes ejus ſunt, tum interna excitatio, facta per reſarcitam corporis vivificationem, & animæ cum illo unionem; tum externus è ſepulcro exitus in dias luminis auras. Cæterũ de hac reſurrectione videnda 1. illius *veritas.* 2. *natura* & modus. 3. cauſa *efficiens.* 4. *tempus.* 5. *rationes* & *effectus* *quorum primus eſt* RESURRECTIO.

V. Certitudo ejus maximi, ſi quicquam, eſt momenti; niſi enim hoc conſtiterit, actum eſt de nobis & Chriſto. *Si autem Chriſtus non ſuſcitatus eſt, vanum igitur præconium noſtrum, vana autem etiam fides veſtra; deprehendimur etiam falſi teſtes Dei, quia teſtati ſumus de Deo quod excitavit Chriſtum.* 1. Cor. 15: 12, 14, 15. liquido autem illa patet, cum ex Veteri, tum ex Novo Teſt. Primo loco occurrunt vaticinia. *Quod ſuſcitatus eſt tertio die, ſecundum Scripturas.* 1. Cor. 15:4. qualia ſunt Pſal. 16:10. *Non relinques animam meam in inferno; non dabis pium tuum, ut videat corruptionem.* quem locum de Meſſia ſolo intelligendum eſſe docet Petrus Act. 2:27, 31. Ita & Eſai. 55:3. eodem pertinere, luculentum Pauli teſtimonium evincit Act. 13: 34. Nec aliter Eſai. 53: 10, 11. Pſal. 22. & 40. &c. *Illius* 1. *veritas prædicta in V. T.* *vaticiniis*

VI. Vaticiniis ſecundo loco ſuccedunt typi, Gen. 2:2. qualis & illuſtris admodum eſt *Iſaacus*, Gen. 22:12, 13. Hebr. 11:18, 19. deinde *Joſephus*, Gen. 41: 14. *Jonas.* Jon. 3: 1. *Ezechias*, 2. Reg. 20:5. *Ecce ego ſano te, tertio die adſcendes in domum Jehovæ.* quorum primus & duo poſteriores ipſum etiam reſurrectionis tempus præfigurarunt. Partes hic etiam ſuas habet Simſon. Jud. 16: 3. Huc etiam pertinet caro ſacrificii euchariſtici, quæ ex præſcripto legis ante tertium diem comedi debebat. Lev. 7:16, 17, 18. Huc etiam ſpectabat *manipulus* ille Lev. 23. qui in Paſchate, poſtridie Sabbati, offerebatur, & agitabatur eo die, quo Chriſtus ſurrexit. *& typis.*

VII. Omnium vero clariſſime tota hæc res conficitur ex hiſtoria Novi Teſt. & ſerie univerſa narrationis. Nam primo corpus idem fuit, ut ex novo monumento apparet. Luc. 23: 53. Joh. 19: 41. deinde *confirmata ex hiſtoria N. T.*

ſurto ablatum non eſt; ſive illud factum dicatur à diſcipulis timidiſſimis; ſeu à militibus cuſtodiæ illius admotis; quod etiam ſomnus eorum evertit; ſeu ab hoſtibus, qui cadaver illius oſtentaſſent; ut undequaque cadat hæc ſuſpicio. Contra vero vivum fuiſſe Chriſtum apertiſſime liquet 1. ex teſtimonio Angelorum, qui Angeli fuerunt lucis, quales ſe ſuo fulgore ſatis probabant, atque ideo mentiri non poterant. Matth. 28: 6. *Non eſt hic, excitatus eſt, ſicut dixit.* Luc. 24: 5, 6. 2. mulierum innocentiſſimarum, in quas nulla fraudis ſuſpicio cadebat, cum Chriſtum ſurrexiſſe ignorarent, quin & dolerent. 3. Petri & Johannis. Joh. 20: 5--8. qui ſepulcrum videbant inane; & ſpeciatim ſepoſitum cum linteis ſudarium; quod ſecuritatem Chriſti reſurgentis teſtabatur. 4. Thomæ aliorumque infidelitas maximum & graviſſimum reſurrectioni præbet argumentum. Joh.20:25,27. 5. Ante omnia faciunt huc tot apparitiones Chriſti, eæque variis modis factæ, omnes efficaciſſime reſurrectionem probantes. Apparuit quippe variis perſonis, vicibus, locis, modis, & diuturno ſæpe tempore. Graviſſimus etiam & locupletiſſimus hujus rei teſtis eſt univerſa Eccleſia, quando in memoriam reſurrectionis Chriſti diem Dominicum dedicavit. Nec tenue eſt argumentum in baptiſmo gentium, poſt illam reſurrectionem inſtituto, Judæorum non credentium judicio &c.

VIII. Maximi ergo momenti eſt hic articulus, & fidei Chriſtianæ compendium. *Quod ſi confeſſus fueris ore tuo Dominum Jeſum, & credideris in corde tuo quod Deus eum excitaverit ex mortuis, ſalvus futurus es.* Rom. 10: 9. Ut præfractus ſit Judæorum error, quo in hanc veritatem invictam inſurgunt. *Multum argentum dederunt militibus; dicentes: dicite quod diſcipuli ipſius, nocte venientes, ſurripuerunt ipſum* &c. Matth. 28: 12.

11. Natura & perfectio: quoad animam

IX. Conſiderandam nunc ſe offert reſurrectionis *natura* & perfectio. Per hanc autem animæ dotes eximia acceſſione fuerunt adauctæ, pro natura ſcilicet humanæ animæ: ſumma lux fuit in intellectu, ut perceperit & noverit omnia, quæ ſcire potuit aut debuit humana natura; ſumma itidem in voluntate fuit ſanctitas, gaudium &c. quæ ſumma caritate ejuſque reciproco ſenſu cum Deo fuit conjuncta. *& corpus;* Corpus vel in ſepulcro, corruptioni nequaquam fuerat obnoxium; quod factum tum ob brevem in eo moram, tum præcipue omnipotente vi divinæ ejus naturæ, vivificantis illud & ab omni labe præſervantis; *quod glorioſum reſurrexit:* reſurrexit vero glorioſum, & depoſito pulvere, in naturam cœleſtium corporum tranſiit. Phil.

n
p
p
af
A
fu

ris
2.C
ut
ejus
Vid
cu

X
pof
jectio
tis;
tim
51. N
XI
coguna
vocum
re mo
rani
ubi
cogita
quod
[illegible]

Phil.3:21. Act.13:34.Rom.6:9,10.1.Cor.15:44,49.Hebr.2:9,14.Phil. 2:9. Matth.26:29. quod & editæ ejus operationes satis demonstrant.

X. Quod hisce obtendant, Christum edisse & bibisse post resurrectionem, frustra est. Non enim illud fuit humanæ indigentiæ, sed benignitatis prorsus divinæ & liberæ œconomiæ, ad demonstrandam veritatem resurrectionis suæ, ideoque semel tantum factum est, Luc.24:41. 43. nam sæpius id contigisse ex Luc. 24:30. *Et factum est, cum ipse accumberet cum illis, accepto pane benedixit, & fracto dedit ipsis.* Joh.21:13. Act.10:41. cogi non potest. Pariter solvitur, quæ de cicatricibus vulnerum ipsius nectitur difficultas. Primo enim dubitari non immerito potest, an eas semper habuerit. Joh. 20:24,25. an vero in illud tempus tantum, pro arbitratu suo & œconomice assumpserit, & deinceps sit assumpturus. *Videbit eum omnis oculus, & qui eum transfixerunt.* Apoc. 1:7. Deinde, si vero eas habuerit, œconomicum nihilominus fuit, nec de glorioso corporis illius statu quicquam demit. *non obstante œconomia contraria,*

XI. Obscurata tamen & obnubilata fuit hæc gloria quantisper in terris egit, quo conversari cum discipulis posset: quod docet analogia loci 2.Cor.3:7. *Si autem ministerium mortis — in gloria factum fuit; adeo ut filii Israëlis non possent intueri faciem Mosis, propter gloriam faciei ejus, quæ periret; quomodo non magis ministerium Spiritus erit in gloria?* Vide Luc.24:16. Act.22:11. *Cum vero non viderem præ,* vel *à gloria lucis illius, manu deductus — veni Damascum.* *qua gloriam suam in terris agens texit.*

XII. Non ergo amplius *secundum carnem cognoscendus est Christus,* post resurrectionem. 2. Cor. 5:16. id est, quoad infirmitatem & subjectionem sub lege. Mansit tamen corpus illud idem numero & substantia; retinuit etiam essentiam & proprietates essentiales corporis; speciatim quoad locum & dimensionem. *Surſum latus est in cœlum.* Luc.24: 51. Matth.28:6. *Salva semper natura ipsius veritate.*

XIII. Inepte igitur Pontificii corpus illud intra angustias hostiolæ cogunt, & sub specie panis contineri volunt, per esse sacramentale, ut vocant; cum esse illud tantopere ab essentia corporis differat, quantopere modus & significatio rei sacramentalis ab ipsa re. Nec melius Lutherani dimensionem ab hoc corpore auferunt, per commentum suum de ubiquitate, seu multipræsentia & replicatione, quæ sine multiplicatione cogitari nequit. Nec obstat quod ἄφαντος dicatur factus. Luc.24:31. quod notat illum ex conspectu eorum subductum esse, sive quod discipulorum oculos perstrinxerit & præpedierit; sive quod celerrime se iis *Quam subvertunt Pontificii ac Lutherani,*

ſurripuerit: non quod ἀφανής aut inviſibilis ſit factus, ſed quod iis non amplius ſit viſus. Ita nec clauſo ſepulcro reſurrexit, ut liquet Matth.28: 2. Nec *per clauſas januas* ſe penetravit, Joh.20:18. illud enim loquendi genus vel tempus duntaxat ſignificat, veſpertinum ſcilicet, cum *clauſæ* jam eſſent *januæ*; non vero modum: ſin vero; non tamen clauſæ manſerunt; ut patet ex analogia loci Act.5:19. *Angelus Domini nocte aperuit fores carceris.* & com. 23. *miniſtri —— renuntiarunt, carcerem invenimus quidem clauſum, cum omni certitudine.* conf.c.12:10.

ut & Sociniani. XIV. Graviter hic errant etiam Sociniani. Qui primo, Chriſtum ante reſurrectionem, tempore mortis, eſſe deſiiſſe volunt, ſeu in infernum non exiſtentiæ detrudunt; quod ab horrenda blaſphemia non abeſt. Permanſit enim 1. *Anima. Hodie mecum eris in Paradiſo.* Luc. 23:43. & corpus. *Non dabis pium tuum, ut videat corruptionem.* Pſal. 16:10. 2. Ipſe erat *vita. Ego ſum via & veritas & vita.* Joh. 14:6. & 11:25. habet *potentiam vitæ indiſſolubilis.* Hebr. 7:16. 1. Cor. 15: 45. 3. Ita Chriſtus bis ἐξ οὐκ ὄντων emerſiſſet, ſemel in generatione, iterum in reſurrectione. Secundo iidem negant, corpus Chriſti, ſtatim à reſurrectione glorioſum eſſe factum, ſed demum poſt aſcenſionem: præter quam ſupra vidimus.

III. Cauſa efficiens: quæ eſt Chriſtus, virtute propria, XV. Succedit nunc reſurrectionis *cauſa efficiens.* Facta quidem illa eſt virtute Chriſti propria, Joh.2:19.& 10:18.1.Cor.15:45. Zach.6:12. Joh.5:26. Act.1:3. tribuitur tamen generatim Deo. *Hunc Jeſum excitavit Deus, cujus nos omnes ſumus teſtes.* Act.2:32. Patri vero. *Quam,* præpollentiam virium, *operatus eſt* (Pater gloriæ. com. 17.) *in Chriſto, dum eum excitavit ex mortuis.* Eph. 1:20. Sp. Sancto. *Spiritus ejus qui Jeſum è mortuus excitavit.* Rom. 8:10. *Chriſtus quidem mortificatus eſt carne, vivificatus autem Spiritu.* 1. Pet. 3:18. Speciali ratione Patri

ſpeciali ratione Pater. adſcribitur, utpote qui in hoc negotio tanquam judex ſpectatur, qui Filium pro peccatis jam mortuum excitando, abſolvit à culpa, qua peccatorum nomine tenebatur, & è carcere demiſit. *Qui traditus eſt propter lapſus noſtros, & ſuſcitatus propter juſtificationem noſtri.* Rom.4:25. conf. c. 6:4. & Hebr. 13:20. Cæteroquin virtus hæc & operatio toti Trinitati fuit communis. Ut nulla cum ſpecie Sociniani & Anabaptiſtæ Filio hoc denegent, quia nempe Patri tribuitur.

Oſtenſa inde divinitas Chriſti. XVI. Recte igitur hinc probatur Chriſti deitas & divina filiatio. Rom. 1:4. ὁρισθείς, nempe *Filius Dei ex reſurrectione.* Longe aliter ac Sociniani, qui illum inde Filium Dei denominatum fingunt, quo detor-

n
c
r
t
c
ſp
di
Jo
ip
Co
no

ſti,
eſt
ters
chie
hen
Un
Ma
illo
veſ
grum
XI
ſimi
quam
typ
mad
Chriſ
& ſine
XX
quod

torquent locum Psal.2:7. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* coll. Act. 13: 32, 33. & Hebr. 5:5. Col. 1:18. contra locorum istorum genium.

XVII. Negligenda circa hoc negotium minime etiam est *circumstantia temporis.* Fuit autem tertius dies. *Et occident ipsum, & tertio die excitabitur.* Matth. 17:23. Luc. 24:21. Joh. 2:19. *Solvite templum hoc, & tribus diebus excitabo illud.* Act. 10: 40. *Hunc Jesum excitavit Deus tertio die.* 1. Cor. 15: 4. Tempus hoc Christo plane peculiare fuit; cum nec sub V. nec Novo Test. ullus tertio die excitatus legatur. Vide speciatim Joh. 11: 39. *Dixit ipsi Martha, Domine, jam olet, quarti enim diei est.* Præfiguratum illud fuit in tribus præcipue viris Isaaco, Ezechia, Jona; Patriarcha, Rege, Propheta. Distinctissime verò typum hunc in se ipso exhibuit Jonas. Matth. 12: 40. Reliquos typos supra lustravimus. Conf. Hos. 6: 2. *Vivificabit nos à duobus diebus: die tertio resuscitabit nos, & vivemus coram illo.*

IV. Tempus, tertio die. quod Christo peculiare; juxta prophetiam.

XVIII. Ad difficultatem quam hic nectunt de triduo mortis Christi, cum summum per quadraginta tantum horas mortuus fuerit; facilis est responsio: triduum illud recte dici posse, tam proprie & ex nudo literarum sensu; quam ex analogia. Proprie quidem, ut per Synecdochen, sub tribus hisce diebus, eorumque partibus, noctes etiam comprehendantur; quod Judæis & S. Scripturæ frequens est. Vide Gen. 1: 5. &c. Unde & numerum hunc ipse Sp. Sanctus ad tertium diem coarctat. Matth. 16: 21. &c. Vide & 1. Sam. 30: 12. & seqq. Esth. 4: 16. & 5: 1. Luc. 2: 21. Analogice vero si sumatur, intelligi triduum illud potest, de toto illo tempore humiliationis Christi, ab extrema cœna, usque ad primam vesperam, qua se discipulis vivum tot monumentis exhibuit; quod integrum adeo est triduum.

An triduum illud fuerit integrum?

XIX. Dies quam in sepulcro exigit, fuit Sabbati; atque hactenus similis fuit omnibus mortuis, unquam resuscitatis: nunquam enim quisquam illo die excitatus legitur. Conveniebat illud utique etiam, ut ita typum Sabbati simul expleret. Dies resurrectionis fuit primus hebdomadis, qui inde in memoriam resurrectionis, ab Ecclesia primitiva Christianorum sacris conventibus dicatus & distinctus est; quare & læti & sine geniculationibus diem illum transigere debebant. Quomodo vero simul impleti sint typi veteres, alias visum.

Sabbatum in sepulchro transegit; primo autem hebdomadis die resurrexit.

XX. Tandem sequuntur hic denique advertenda resurrectionis *effecta* & *fructus*; tum Christi, tum nostrûm respectu. Christum quod spectat, resurgendo declaratus est victor mortis & dux vitæ.

V. Effecta & fructus.

Jesus

Jesus Christus, primogenitus ex mortuis & princeps Regum terræ. Apoc. 1:5. *Rursus autem quum introducit primogenitum in orbem habitabilem, dicit: & adorent eum omnes Angeli Dei.* Hebr. 1:6. regius sacerdos. *Dabit ipsi Dominus Deus thronum Davidis, Patris ipsius.* Luc. 1:32. *Unde & salvare ad perfectum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro ipsis.* Hebr. 7:25. Rom. 8:34. Nos quod attinet, per resurrectionem Christi ad nos pervenit testamenti ejus executio, quæ præstari debebat ab ipso Christo vivo. *Qui traditus est propter lapsus nostros, & suscitatus propter justificationem nostri.* Rom. 4:25. Hebr. 9:12. atque ita fructus omnis mortis Christi in nos derivatus est.

XXI. Oritur ergo hinc 1. certitudo justificationis nostræ; cum resurrectione sua absolutus sit Christus ab omni reatu nostri ergo ipsi incumbente. Rom. 4:25. *Quem* Jesum *Deus excitavit, solvens dolores mortis, sicut non erat possibile, ipsum ab ea teneri.* Act. 2:24. cum & hîc obtineret illud Matth. 5:26. *Amen dico tibi, non exibis inde, donec dederis ultimum quadrantem.* Hinc *baptismus est* ἐπηρώτημα *bonæ conscientiæ per resurrectionem Christi.* 1. Pet. 3:21. 2. In hac resurrectione exemplar nobis datum est & arrha nostræ resurrectionis futuræ. *Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me, etiamsi moriatur, vivet.* Joh. 11:25. Rom. 8:11. 1. Pet. 1:3. 1. Cor. 15:12. *Si autem Christus prædicatur quod ex mortuis excitatus sit, quomodo quidam inter vos dicunt, quod non sit resurrectio mortuorum?* inde Christus dicitur *primitiæ eorum qui obdormiverunt* 1. Cor. 15:20. cum tota fidelium massa in eo sit sanctificata. 3. Agnoscitur in ea deformatio resurrectionis nostræ spiritualis. *Sicut surrexit Christus ex mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* Rom. 6:4. & 7:4. *Vos mortificati estis legi, per corpus Christi, ut fieretis alterius, qui ex mortuis surrexit, ut fructum feramus.*

perversi à Socinianis.

XXII. Plane alienum est, quod hic statuunt Sociniani, Deum per resurrectionem hanc nihil aliud intendisse, quam gloriam suam, respectu sui ipsius; respectu vero nostri confirmationem fidei nostræ, ut credamus hominem mortalem, Deo obedientem, excitari posse. Quod mirari licet, cum carnis resurrectionem negent.

CAP.

Ap. Amyraldus et Witz in Symbolū.

[illegible] met [illegible] [illegible] [illegible] Abram.

CAP. XXIII.

De Ascensione Christi.

I. ALter gradus exaltationis Christi est ejus ascensio, quando triumphali quasi curru ovans in cœlum sublatus est. Act. 1: 11. Eph. 4: 10. *Qui descendit, ipse est & is qui ascendit, supra omnes cœlos, ut impleat omnia.* Cujus tractatio ut ordine fiat, videnda 1. *ascensio* ipsa. 2. ejus *certitudo.* 3. *locus.* 4. *tempus.* 5. *causa.* 6. *finis* & *fructus.*

Progressus exaltationis Christi est in ASCENSIONE *ad cœlos.*

II. Ipsi Deo interdum ascensio tribuitur ἀνθρωποπαθῶς. Gen. 11: 5. & 17: 22. & 19: 21. hic autem proprie sumitur pro translatione substantiæ corporeæ è loco inferiore ad superiorem, seu à corporum inferiorum vicinia in viciniam corporum superiorum. Act. 1: 11. *Hic Jesus qui sublatus est à vobis in cœlum.* &c. Marc. 16: 19. Luc. 24: 51. Proprie ergo convenit naturæ Christi humanæ, divinæ tantum figurate, quatenus nempe in illa manifestavit gloriam suam; & metonymice, quatenus ascensionis fuit causa; unde & de tota persona divina ascensio prædicatur. Psal. 47: 6. *Ascendit Deus cum clangore, Jehovah cum voce tubæ.* & 68: 19. *Ascendisti in cœlum, egisti prædam, accepisti dona in hominibus*; & ex eo Eph. 4: 8, 9.

I. illius modus.

III. *Certitudo* constat 1. Ex vaticiniis. Psal. 68: 18, 19. & Psal. 110. conf. Act. 2: 34. 2. Ex typis. Ita, sicut Pontifex, semel quotannis, & quidem post exordium novi anni, intrabat in Sanctum Sanctorum, non sine sanguine Lev. 16. idem Christo etiam faciendum erat, in initio temporis gratiæ & libertatis, fuso suo sanguine, ut viam in cœlum apertam nobis dedicaret. Hebr. 9: 23, 24. *Necesse ergo figuras quidem eorum, quæ in cœlis sunt, hisce mundari; ipsa autem cœlestia majoribus hostiis præ ipsis. Non enim in manu facta Sancta introivit Christus, verorum instar habentia, sed in ipsum cœlum, ut nunc appareat faciei Dei pro nobis.* rupto velo carnis suæ. Hebr. 4: 16. & 10: 20. *Quam initiavit nobis viam recentem & vivam, per velamen, id est, carnem suam.*

II. Certitudo.

IV. Eodem spectabat Enochi & Eliæ raptus, Gen. 5. 2. Reg. 2. quorum ille sub promissione, iste sub lege in cœlum translati sunt; sicut Christus sub gratia; in exemplar fidelium omnium ætatum. Miracu-

lum etiam hoc primum omnium fuit à creatione mundi, quemadmodum & ultimum futurum eſt, in conſummatione ſeculi. Notandæ autem hic ſunt differentiæ, inter hanc Chriſti aſcenſionem, & aliorum ſublationes: illi nempe aſcenderunt virtute aliena, Chriſtus propria: illi vivi, Chriſtus poſt mortem, quam ſuperare & hoc modo triumphare debebat.

V. 3. Indubitate probatur ex teſtibus, quorum numerus ſufficiens, & ſanctitas ſupra omnem calumniam; partim Angeli; partim duodecim Apoſtoli, Act.1:9,10. 1.Cor.9:1. *Nonne* ſum *Apoſtolus*? *an non liber*? *an non Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum vidi.*?

an ſocios in ea habuerit? VI. Turbas hic excitant Pontificii, Chriſto ſocios in aſcenſione adſignando; alii Patres è limbo liberatos; ex Pſal.68:19. cum potius cogitari debeat Chriſtus, pro more triumphantium, Diabolum cum morte, peccato & inferno, revinctis manibus in captivitatem poſt ſe traxiſſe. Alii ergo malunt adjunctos illi fuiſſe ſanctos illos, qui in morte Chriſti reſurrexerant, Matth.27:53. ſed exigua itidem probabilitate.

III. *Locus quem reliquit.* VII. *Locus* in aſcenſione duplex conſiderari poteſt; vel unde ſolverit quaſi; vel ubi appulerit. Prior Act.1:12. dicitur *mons Oliveti*. Luc. 24:50. vero, *Bethania*. Confer Act. 1:12. & Joh.11:18. Quod ita in concordiam redigi poſſe videtur; ut aſcenderit Chriſtus ex monte Oliveti, eo nempe loco, quo ab urbe diſtabat per octo ſtadia (quantum eſt iter Sabbati Act.1:12.) qui ejus tractus jam inde denominabatur *Bethania*, à palmis ibi conſitis, uſque ad 15 ſtadia. Joh.11:18. ſicut primus ejus tractus urbi vicinus appellabatur *Bethphage*, à groſſis: cum generale & commune nomen horum tractuum fuerit mons Oliveti; ad quod nomen reſpicitur Act.1:12. Quæ vero de veſtigiis Chriſti, monti huic impreſſis ſcripſerunt veteres, fide ſua carent.

quem occupavit. VIII. Locus quo aſcendit, eſt cœlum. *Aſcendiſti in altum.* Pſal.68:19. *Hic Jeſus, qui a vobis ſublatus eſt in cœlum* &c. Act. 1: 11. Marc. 16:19. 1.Petr.3:22. *Qui eſt in dextra Patris, cum abiiſſet in cœlum.* Eph. 4:10. ſive cœlum ſummum. *Jeſus Pontifex maximus pertranſiit cœlos.* Hebr.4:14. & cap.7:26. *Altior cœlis factus.* Eph. 4: 10. *Qui deſcendit, ipſe eſt, qui aſcendit ſupra omnes cœlos, ut impleat omnia.* Pervertunt hæc Lutherani ubiquitarii, errorem novo errore tecturi, ne pateat; cœlum etiam ubiquitarium fingentes; atque ita non loci, ſed ſtatus tantum mutationem factam eſſe: contra ac eſt Joh.6:62. *Si igitur conſpiciatis Filium hominis aſcendentem, ubi erat prius.* & c.14:2. *Proficiſcor, ut parem vobis locum.* Phil.3:20. *Noſtra autem civitas in cœlo eſt, unde & Salvato-*

vatorem exſpectamus Dominum Jeſum Chriſtum. Eph. 4:10. 1. Theſſ. 4:16. Hebr. 12:23.

IX. *Tempus* aſcenſionis, fuit quadrageſimus à reſurrectione dies. Act. 1:3. qui numerus frequenter in S. Scriptura obſervatur, tum in Moſe, Elia, aliiſque, tum ſpeciatim in Chriſto, ſecundum varios ipſius excellentiæ gradus. Luc. 2: 22. Matth. 4: 2. Act. 1:3. *Quibus & ſtitit ſe ipſum vivum, poſtquam paſſus ipſe eſſet, per multa ſigna, per quadraginta dies viſus ipſis, & diſſerens ea quæ ſunt regni Dei.* Per quadraginta vero iſtos dies converſatus eſt cum hominibus, & loquutus cum diſcipulis de rebus regnum Dei ſpectantibus. Act. 1:3. quando *invigilans viſit* amicos ſuos, *ut irrigaret animam linquentem, & omnem animam ægram impleret; & ſomnus ſuus fuit ſuavis ipſi.* Jer. 31:25, 26. Quod Chriſto proprium & peculiare fuit ex omnibus iis qui è mortuis excitati ſunt. IV. *Tempus.* V. *Cauſa.*

X. *Cauſa* fuit quidem Pater illum aſſumens, Act. 1:11. 1. Tim. 3:16. ita tamen, ut divina ſua potentia, qua ſe excitaverat, Joh. 10: 18. ſimul aſcenderit, Luc. 24:51. Joh. 20:17. & 3:13. *Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui ex cœlo deſcendit, filius hominis, qui eſt in cœlo.* & 14:2. *Proficiſcor, ut parem vobis locum.* conf. Joh. 8:23. & 3: 31. *Qui de furſum venit, ſupra omnes eſt.* Eph. 4:9. Heb. 2:10. Quo conferebat corporis glorificati ratio, quod ſpiritui ſubjectũ, eadem facilitate ſurſum ac deorſũ moveri poterat.

XI. Occurramus nunc erroribus, qui veritati huic offucias obducunt. Quibus ſe intricarunt homines, ad carnales ſuas cogitationes omnia metientes; quorum πρῶτον ψεῦδος eſt, Chriſtum in S. Cœna corporaliter eſſe præſentem; quod ut tuerentur, pervertenda quoque fuit ejus aſcenſio. Ante omnes Lutherani hic toto cœlo aberrant, diſtinguentes inter aſcenſionem Chriſti viſibilem & inviſibilem; illam ſemel, hanc variis vicibus factam eſſe volunt. Quos varios aſcenſionis inviſibilis gradus, ſecutam fuiſſe viſibilem ſeu ultimam & diſpenſatoriam ſtatuunt, quam in diſparitione & glorificatione corporis ejus collocant. Quamvis in hiſce omnibus non omnes conſentiant. *Ἀντίθεσις errorum,* *1 Pontificiorum & Lutheranorum.*

XII. At 1. vanum eſt illud aſcenſionis diſcidium in viſibilem & inviſibilem; cum Scriptura unam tantum agnoſcat. *Per proprium ſanguinem intravit ſemel in ſancta, æterna redemptione inventa.* Hebr. 9: 12. Act. 1:9. Joh. 20: 17. *Aſcendo ad Patrem meum.* 2. Aſcenſio non conſiſtit in ſola glorificatione corporis. Aliud enim eſt *aſcendere*, aliud *glorificari.* Matth. 17:2. *Et transformatus eſt coram ipſis, & ſplenduit facies ejus, ſolis inſtar.* 3. Neque etiam modo loquendi ſatisfit, cum di-

citur disparuisse; quod magis etiam ab ascensione distat, quam glorificari. Vide Marc. 16: 19. *Dominus igitur postquam locutus esset cum ipsis, sublatus est in cœlum.* Luc. 24: 51. Act. 2. 34. secus enim sæpius jam ascendisset. *Ipsorum autem oculi aperti sunt, & cognoverunt ipsum & ipse disparuit ab illis.* Luc.24:31.

Illum secundum carnem in terris non esse.

XIII. Liquet igitur hinc, Christum non amplius in terris degere, nempe secundum naturam humanam. Matth. 26: 11. & 28: 6. Joh. 16: 28. *Rursus relinquo mundum, & proficiscor ad Patrem.* 2. Cor. 5: 16. *Si autem etiam Christum novimus secundum carnem, sed nunc non amplius cognoscimus.* quamvis quoad personam suam & spiritualem efficientiam, quæ ex humana natura etiam originem trahit, ubique sit semper. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.* Matth.28:20. cæteroquin in cœlos Christum se contulisse, relictis terris docetur Act.3:21. Ὃν δεῖ οὐρανὸν δέξασθαι. *Quem oportet, ut cœli capiant, usque ad tempora restitutionis omnium.*

nec omnibus aut multis locis præsentem.

XIV. Ruit ergo Pontificiorum πολυτοπία, & Lutheranorum quorundam παντοπία naturæ humanæ Christi. Repugnant quippe illæ 1. Ascensioni Christi, Act.1:9. Col.3:1. *Ea quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est, ad dextram Dei sedens.* Hebr.8:4. 2. Plerisque Symboli capitibus. 3. Ipsius Christi prædictioni. *Quando igitur dicant vobis, ecce in deserto est, ne exite; ecce in ciboriis, ne credite.* Matth. 24: 26, 27. Joh. 6: 61, 62. 4. Institutioni S. Cœnæ. 1. Cor.11:25,26. 5. Naturæ corporis, cui si locorum spatia & dimensiones demas, ipsum corpus tolli necesse est.

XV. Putide contra hanc rem argutantur adversarii, Christum, ut iter hoc conficeret, plus quam quingentorum annorum intervallo opus habuisse. Qua in re quotidianus naturæ usus, ut divinam Christi potentiam prætermittamus, eos arguere potest: parilem enim motus velocitatem in motu planetarum & materiæ subtilis animadvertimus; qualem agile illud corpus Christi etiam recipere potuit. Nec majoris sunt ponderis, quæ obtendunt ex eo, quod Christus postea in terris sit visus. Primum Stephano, Act.7:55, 56. Verum apparuit ipsi non in terra, sed in cœlo conspiciendus; tum omnino fit vero simile, visionem hanc fuisse ecstaticam; quo facit, ut alia mittamus, quod dicitur, *Impletus Sp. sancto.* Secundum, visum volunt Christum esse Paulo, Act.9:4,17. 22:6. & 26: 19. At primitus non visus est Paulo Jesus, sed auditus duntaxat. Act.9:3, 4,17. & 22:9. Deinceps conspectus quidem à Paulo est Christus, sed mota men-

f
c
1
C
fe
ne
de
ca
2.
tra
fen
ut
carn
Car
X
Chri
nunc
in cœ
even
XV
ficut
erat:
24.
Nocu
tum. H

mente & visione interna. Act. 18: 9. *Dixit autem Dominus per visionem noctu Paulo: ne time, sed loquere, & ne sile.* 22: 17, 18. & 23: 11. & 26: 13. 1. Cor. 9: 1. *An non Jesum Christum Dominum nostrum vidi?* Postea Johanni etiam conspiciendum se præbuisse dicunt Christum Apoc. 1: 10, 12, 13. Quam visionem emblematicam esse, locus ipse vel prima fronte docere potest.

XVI. Veritatem hujus rei etiam Sociniani intervertunt. Quando non solum plures una Christo tribuunt ascensiones, de quo supra actum: verum etiam, quamvis corpus Christi in ascensione demum glorificatum fuisse velint, carne & sanguine absorptis quasi, & in spiritum mutatis; aliud tamen corpus in cœlum ab eo illatum volunt, gloriosum nempe, & ejusmodi quidem, ut corpus & ossa non habeat. Quæ si vera sunt 1. Christus glorificatus constabit ex duobus spiritibus. 2. Ne quidem ascensione prima, quam vult Socinus, Christus corpore suo in cœlum potuerit ascendere. 3. Et nos in cœlo corpus habere nequibimus. Cum *oporteat nos omnes manifestari coram tribunali Christi, ut quisque ferat, quæ per corpus fecerit.* 2. Cor. 5: 10. Contra vero 1. corpus carneum & osseum ipsi post resurrectionem adscribitur. Luc. 24: 39. *Videte manus meas & pedes meos: contrectate me & videte: nam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me conspicitis habere.* conf. Act. 1: 11. 2. Et talis apparebit in futuro judicio. *Et intuebuntur me cum* eo, *quem transfoderunt.* Zach. 12: 10. Apoc. 1: 7. 3. Caro ejus corruptionem non sentiit, aut ei unquam fuit obnoxia. Psal. 16: 10. *Non dabis pium tuum, ut videat corruptionem.* Act. 2: 31. 4. Non citra blasphemiam, cœlum carni Christi inaccessum putant, perperam intellecto loco 1. Cor. 15: 50. *Caro & sanguis non possunt regnum Dei hæreditare.* II. *Socinianorum.*

XVII. Alieni ab hisce etiam non sunt Anabaptistæ, fatentes quidem Christum corpore suo resurrexisse; at vero quali corpore, aut quo modo nunc dextram Patris claudat, ignorare se profitentes; quin volunt eum in cœlo abdicasse naturam & proprietates corporis: sed contrarium jam evictum est. conf. Act. 1: 9. *Et hæc dicens, ipsis videntibus, sublatus est.* III. *Anabaptistarum.*

XVIII. Sequuntur denique ascensionis *Finis* & *Effectus*. Necessaria siquidem illa fuit, tum Christi ergo: *Primus homo ex terra pulvereus erat; secundus homo, Dominus ex cœlo.* 1. Cor. 15: 47. Hebr. 9: 6. & 12: 24. tum præcipue nostri causa. 1. Ut cœlum nobis reseraret. *Nondum manifesta erat facta via; adhuc priore tabernaculo habente statum.* Hebr. 9: 8. 2. Ut pro nobis intercederet. Rom. 8: 34. *Quis est,* VI. *Finis & fructus.*

qui condemnat? Christus est is — *qui etiam interpellat pro nobis.* 3. Ut nostro nomine cœlum occuparet. *Et conresuscitavit & collocavit in cœlestibus in Christo Jesu.* Eph.2:6. & *locum nobis* illic *pararet.* Joh.14: 2. 4. Ut Spiritum suum in nos effunderet. *Si vero proficiscar, mittam eum paracletum ad vos.* Joh. 16:7. cujus virtute cœlestia quæreremus. *Ea quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est, ad dextram Dei sedens.* Col.3:1--3. *Nostra autem civitas in cœlo est, unde & Salvatorem exspectamus, Dominum Jesum Christum.* Phil. 3:20. 5. Ut τεκμήριον & certissimum nostræ ascensionis argumentum in promptu haberemus. *Si quis mihi ministret, me sequatur, & ubi sum ego, ibi & minister meus erit.* Joh.12:26. *Assumam vos ad me, ut ubi ego sum, ibi & vos sitis.* Joh.14: 3. Phil.3:20,21.

quos evertunt Sociniani.

XIX. Pessime vero Sociniani adulterinas & fictas hasce ascensionis causas ponunt. 1. Ut per eam divino modo immortalis fieret, h.e. mori amplius nequiret. Cum videlicet idem corpus ante ascensionem Christo non fuerit, cum eo quod nunc habet, hoc per ascensionem ipsi acquirendum fuisse, supponunt. 2 Ut salutem nobis procuraret & præstaret. Qualem nempe in procuranda salute Servatorem illum pro arbitratu suo fingunt. De quibus tum proxime, tum alio loco egimus.

CAP. XXIV.

De Sessione Christi ad dextram Patris.

Supremus gradus gloriæ Christi est SESSIO *illius ad* DEXTRAM *Patris.*

I. Ualis olim Regum in Oriente erat consuetudo, ut quos vellent insigni honore mactatos, & in secundum ab ipsis locum evectos, ad dextram suam collocarent; eodem etiam modo Spiritus sanctus exaltationem Christi describit, iisdemque utitur loquendi generibus: ita enarraturus supremum illum gradum gloriæ Christi, in quem evectus est, dicit eum *ad dextram Dei sedisse.* Quæ prærogativa soli Christo peculiaris est & propria. *Consedit ad dextram magnitudinis in altis.* Hebr. 1:3. *Eum excitavit ex mortuis, & collocavit ad dextram suam in supercœlestibus.* Eph. 1:20.

quæ ipsi prædicta.

II. Prædicta fuit hæc gloria. *Dixit Jehovah Domino meo, sede ad dextram meam.* Psal.110:1. Confer Matth.22:42,43. non enim illud Davidi, vel ulli alii convenire potest.

III. *Dex-*

[illegible] [illegible] [illegible] in [illegible]

Quid dextra Dei & sedere ad eam?

III. *Dextra Dei* interdum potentiam Dei notat. *Juravit Jehovah per dextram ſuam, & per brachium roboris ſuum.* Eſai. 62: 8. *Dextra Dei exaltatus & promiſſione Sp. Sancti a Patre accepta, effudit hoc, quod nunc videtis & auditis.* Act. 2: 33. Hic vero nobis paulo propius conſideranda eſt phraſis, *ſedere ad dextram*; quæ deſumpta à more Regum Orientalium, qui proximos à ſe ad dextram collocare ſolebant. 1.Reg.2:19. Matth.20:21. Pſal.45:10. *Stat Auguſta ad dextram tuam in auro Ophirino.* 3.Eſdr.4:29. Notatur ergo hoc loquendi genere honos à regio ſecundus, quin etiam quandoque pro re nata æqualis. *Qui quum eſſet in forma Dei, non raptum duxit eſſe inſtar Dei.* Phil. 2: 6. ubi Chriſtus dicitur ἴσα θεῷ εἶναι, paria cum Deo facere. Ut perverſiſſime Sociniani, ab una parte Chriſtum hic honoratiori loco poſitum velint, quam ipſe Pater; (quibus & aſſentitur Maldonatus Jeſuita) ab altera parte nihilominus dignitatem hanc precario ipſi collatam, & honorem non niſi à Patre ſecundum ipſi obtingere.

Per quod notatur ſuprema gloria

IV. Seſſio hæc non externo & corporeo modo fingenda eſt, ſed figurate, ad honoris hujus ſtabilitatem ſignificandam. *Vidi Dominum ſedentem in throno celſo & elato.* Eſai. 6: 1. *Qui feciſti judicium & jus mecum, conſediſti in ſolium judex juſtus.* Pſal. 9: 5. 2.Theſſ.2:4. Apoc. 17: 14. alibi etiam *ſtare ad dextram* dicitur Chriſtus. Act. 7: 55. & *ambulare.* Apoc.1:13.

V. *Seſſio* igitur hæc ſupremam gloriam & honorem denotat. *Collocavit eum ad dextram ſuam in ſupercœleſtibus, ſupra omnem principatum, & poteſtatem, & potentiam, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non tantum in ſeculo hoc, ſed etiam in futuro.* Eph. 1:20, 21. Phil. 2: 9--11. Hebr.1:3. *Conſedit ad dextram magnitudinis in altis.* & 2:7, 8. & 8: 1. 1.Pet.3: 22. Hebr. 12: 2. Luc. 22: 69. Matth. 26: 64. huic gloriæ juncta ſimul eſt poteſtas & imperium. *Sede ad dextram meam, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum; virgam roboris tuam mittet Jehovah è Zione; dominare in medio inimicorum tuorum.* Pſal. 110: 1, 2. 1.Cor. 15: 25. ut univerſa regia poteſtas ſeſſioni huic includatur.

& poteſtas, ſeu regnum.

Quod regnum œconomicum eſt in Eccleſiam.

VI. De regno illo Chriſti ita habendum eſt; non eſſe illud naturale, ſed œconomicum; in quo tanquam caput & mediator Eccleſiæ eam gubernat, & aſſertam potenti manu tuetur, omniaque in bonum ejus dirigit. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Matth. 28: 18. Phil. 2: 7, 8, 9. quæ poteſtas non eſt proprietas Dei eſſentialis, ſed œconomi-

nomi-

nomica, quæ finem habitura est in consummatione seculi, quando externa ejus administratione defunctus regnum illud Patri tradet. *Deinde finis, quando tradet regnum Deo & Patri.* 1. Cor. 15: 24. & com. 28. *Et ipse filius subjicietur ei.* ut scilicet regni illius functione œconomica abdicata, immediate regnet, & simul cum Patre omnia sit in omnibus. Vide lib. 1. cap. XXXIII. §. XVI.

Illius varii actus. VII. Primus actus hujus regni, unde illud auspicatus est, fuit effusio Sp. Sancti in Apostolos & Ecclesiam. Act. 2: 33, 36. Quod factum est in templo, seu cœnaculis & conclavibus ejus: de quibus vide 1. Paral. 28: 12. *Et dedit formam omnium, quod erat per Spiritum apud ipsum, de atriis domus Jehovæ, & de omnibus conclavibus circumquaque.* Jer. 36: 10. Illos autem in iis egisse, patet ex Luc. 24: 53. *Et erant semper in templo* &c. conf. Act. 1: 13. *Ascenderunt in superiorem domus partem*: juxta illud Psal. 2: 6. *Et ego unxi regem meum, in Zionem montem sanctum meum.* coll. Act. 2: 1, 2. &c. Effusionem hanc Sp. sancti consecuta est concessio ministeriorum ad Ecclesiæ ædificationem necessariorum. *Ipse dedit alios quidem Apostolos, alios autem Euangelistas, alio vero pastores & doctores —— ad ædificationem corporis Christi.* Eph. 4: 10--13. Ad regiam hanc dignitatem pertinet quoque inter alia, judicium vivorum & mortuorum; regium enim illud est, & peculiariter etiam Christo soli competit.

æternitas. VIII. Cæterum regnum hoc æternum est. *Venit principatus in humerum ipsius —— ad amplificationem principatus, & pacem sine fine, super throno Davidis, & super regno ipsius.* Esai. 9: 5, 6. 2. Sam. 7: 13. Psal. 45: 7. *Solium tuum, ô Deus, in seculum & perpetuum.* Confer Hebr. 1: 8. Luc. 1: 33. quod enim illud Patri traditurus dicatur, 1. Cor. 15: 24, 28. non probat, illum regno movendum, sed adducturum solummodo Ecclesiam ad Deum, ut illam, & se in illa, Deo sistat consummandam. Vide superius l. v. c. xv. §. xx.

Dignitas illa regia in reliqua ipsius munera quoque derivatur. IX. Dignitas illa regia derivatur etiam in reliqua ejus munera: ita regiam nunc exercet prophetiam, regium item sacerdotium. *Prophetiam*, dum Spiritum in omnem carnem effundit, & ministris suis succurrit. Matth. 28: 18-20. Marc. 16: 20. *Ipsi vero egressi prædicarunt ubique: Domino cooperante & verbum confirmante per signa subsequentia. Sacerdotium,* dum non humiliter, sed gloriose, & convenienter regiæ majestati, causam nostram in cœlo agit. *Tu es sacerdos in sæculum, secundum ordinem Melchizedeci.* Psal. 110: 4. Zach. 6: 13. Hebr. 7: 25. *Unde & salvare*

ad

ad perfectum potest accedentes per ipsum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. & 9: 24. & 10: 12, 13. Rom. 8: 34.

X. Adscribenda est hæc gloria toti simul personæ mediatoris & quoad utramque naturam, pro ratione utriusque: humanæ scilicet, proprie & reapse data est. Matth. 28: 18. Phil. 2: 9. *Deus ipsum superexaltavit & in gratia donavit ei nomen, quod supra omne nomen est.* Hebr. 2: 9. divinæ convenit quoad usum & φανέρωσιν potentiæ & gloriæ suæ æternæ. Joh. 17: 5. *Et nunc glorifica me, tu Pater, apud te, gloria quam habui prius quam mundus esset, apud te.* Ut infinita & absolute summa gloria personæ Christi conveniat: humanitati vero summa quidem competat, sed non nisi comparate ad creaturas, quibus omnibus major est. *Collocavit eum ad dextram suam in supercœlestibus, supra omnem principatum* &c. Eph. 1: 20. Joh. 5: 27. Liquet ex hisce quemadmodum in uno Christo concurrant omnes omnino prærogativæ & privilegia, tam dignitatum, quam aliarum rerum miraculosarum, quæque singulatim ulli unquam homini obtigerunt, eas in summo quoque fastigio unus tulit Christus; & quod nulli unquam datum est, solus ad dextram Dei sedet. *Competit illa toti personæ Christi, pro ratione naturarum.*

XI. Testes etiam laudatissimos gloriæ hujus fecit sibi Christus, Stephanum & Paulum; illum martyrum primum, hunc Apostolorum ultimum. Act. 7: 55, 56. 1. Cor. 9: 1. & 15: 8. *Testes illius.*

XII. Pellucent facile, ad hanc veritatem compositi, adversariorum errores. Ita 1. perversa est Socinianorum glossa, quando *sedere ad dextram* tantundem volunt notare, ac gerere vices Dei; ut scilicet Pater nunc non regnet, sed filius, qui propterea aliquomodo honoratior sit ipso Deo. Quod tamen ipsi subruunt, negantes Christum esse æternum illum Deum, imo potestatem hanc statuentes causam adorationis ejus; insuper Christum ideo facientes Dei vicarium, quod gubernet Dei Ecclesiam, eamque non suam, sed Patris. Ut potestas hæc non sit dominium, sed tantum potestas volendi quod communis Dominus vult, seu consensus cum eo. Cum quibus quo pacto constare poterit, quod profitentur, Christum absolute & independenter potestatem hanc exercere? longum abit ab hisce Apostoli sententia, qui cum Christum hæredem omnium dicit, divinitatem ejus manifeste supponit, per quem scil. Deus *secula fecerit.* Hebr. 1: 2. *Adversariorum errores. I. Socinianorum.*

XIII. 2. Lutherani interdum quidem *sedere ad dextram* bene interpretantur per τὸ βασιλεύειν. *Oportet enim ipsum regnare, usque dum* *II. Lutheranorum.*

posuerit omnes inimicos sub pedibus suis. 1. Cor. 15: 25. Plerumque tamen per eam intelligunt communicationem omnipræsentiæ & ubiquitatis factam naturæ humanæ. Verum ita 1. natura humana non erit omnipræsens vi unionis. 2. Diversum omnino est, gloriosum esse & omnipræsens; huc enim tantum abest, ut quid conferat omnipræsentia, ut gloriam humanæ naturæ tollat potius. 3. Omnipræsentia naturæ humanæ ad regnum Christi necessaria modo non est, sed & nulli cuiquam bono. Eph. 1: 20. Hebr. 1: 3. *Consedit ad dextram magnitudinis in altis.* & cap. 8: 1. Act. 7: 56. *Vidit Stephanus gloriam Dei, & Jesum stantem a dextris Dei.* Joh. 17: 24. Matth. 26: 11. *Semper enim pauperes habetis vobiscum, me vero non semper habetis.* Joh. 16: 28.

XIV. Inepte equidem hic objiciunt *dextram Dei* ubique esse, ergo & id quod *ad dextram Dei sedet.* Qua in re peccant tum in formam syllogismi, adhibentes quatuor terminos; nam omnino differunt *dextra Dei,* & *sedere ad dextram Dei*: tum in rem ipsam; sedet enim ad dextram Dei secundum naturam humanam Christus, non quatenus dextra illa ubique est, sed quatenus maxime gloriosa in cœlo est. Eph. 1: 20. Hebr. 1:3. & 8: 1. Adde quod eadem etiam opera naturam Christi humanam æternam esse probari posset, cum dextra Dei æterna sit.

XV. At pergunt errare Lutherani, cum sessionem hanc humanæ tantum Christi naturæ convenire arbitrantur: contra quam est Psal. 110: 5. *Dixit Deus Domino meo; sede ad dextram meam*: ubi natura divina satis clare & aperte includitur. Et frustra reponunt; divinam naturam esse ipsam Dei dextram; atque ita secundum eam Christum non posse dici, *ad dextram Dei sedere*: ad quæ iterum regerimus; aliud notare *dextram Dei*; aliud, *sessionem ad dextram.*

XVI. Hisce erroribus mantissam adjiciunt illi inter eosdem, qui Christum secundum naturam humanam, ab utero matris, ad dextram Dei sedisse volunt; quod præter Scripturam non solum est, sed & contra eam, quando satis liquido docet, non nisi post exaltationem demum ad dextram Dei collocatum esse Christum. *Dominus igitur postquam cum illis locutus esset, sublatus est in cœlum, & consedit a dextris Dei.* Marc. 16: 19. Luc. 24: 26. Hebr. 1:3. Apoc. 3:21. *Qui vincit, dabo ei sedere mecum in throno meo, quemadmodum & ego vici, & consedi cum Patre meo in throno ipsius.*

Fructus hujus sessionis.

XVII. Fructus hujus sessionis potissimum hi sunt. 1. Intercessio Christi pro nobis. *Quis est, qui condemnet? Christus is est, qui mortuus*

est;

est; imò qui & suscitatus est; qui etiam est ad dextram Dei; qui etiam interpellat pro nobis. Rom. 8:34. 2. Defensio Ecclesiæ militantis. *Tu es Petrus, & in hac petra ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferni non prævalebunt eam.* Matth. 16:18. 3. Communio gloriæ cum Christo, servata capitis & membrorum proportione. *Nos convivificavit cum Christo, & conresuscitavit & collocavit in cœlestibus* &c. Eph. 2:5, 6. Apoc. 3:21.

LOCUS TRIGESIMUS SEPTIMUS

DE

Iis quæ Exaltationem Christi consecuta SUNT.

CAP. XXV.

De Euangelio.

I. SUblato in cœlum Christo, non vasta & vidua relicta est terra, sed continuo Spiritus ejus replevit omnia; nec omnis abiit Christus, sed potius per terras undequaque in prædicatione Euangelii se ipsum exhibuit; & quo altius ascendit in cœlos, eo illustrior in terris apparuit per annuntiationem harum rerum toto orbe factam, inceptam primo felicibus auspiciis, effuso scilicet in Apostolos Spiritu sancto, die Pentecostes Act 2. & deinceps propriis suis temporibus. *Qui dedit se ipsum redemptionis pretium pro omnibus, testimonium temporibus suis.* 1. Tim. 2:6. *Exaltationem Christi insecuta fuit ejus annunciatio per* EUANGELIUM.

II. *Euangelium* Græcis notat vel lætum nuntium; vel munus dandum, læta nuncianti, vel supplicationes & sacrificia pro re feliciter gesta. In sacris mutuata est hæc vox à Græcis LXX. interpretibus, qui illa frequenter utuntur. *Quam decori sunt in montibus pedes* מבשר (LXX εὐαγγελιζομένου) *nunciantis Euangelium, qui facit audiri pacem; qui nunciat bonum?* Esai. 52:7. Venit autem apud S. Scriptores in significatione prima & propria pro læto nuntio, speciatim de Messia; quamvis aliqua cum varietate, modo notet historiam Christi, Marc. 1:1. *Illius significatio,*

Principium Euangelii J. Christi filii Dei. modo promulgationem gratiæ Christi. *Abeuntes in totum mundum, prædicate Euangelium omni creaturæ.* Marc.16:15. 1.Cor. 9: 14. & 15: 1. 2.Cor.8:18. modo doctrinam ipsam, prædicatione illa comprehensam. *Spiritus Domini Jehovæ super me est: quia unxit Jehovah me, ad Euangelium nuntiandum mansuetis.* Esai. 61: 1. Luc. 4: 10. Gal. 1: 15, 16. Indolem suam produnt Judæi, quando impie vocem Euangelii detorquent in און גליון *revelationem iniquitatis.* Blaspheme item monachi, prædicatores & Minoritæ, Anno 1250. aliud Euangelium sibi & mundo cuderunt, *æternum* ipsis dictum, ex abusu loci Apoc.14: 6. *Et vidi alium Angelum volantem in medio cœli, qui habebat Euangelium æternum.*

Initium, III. Euangelium hoc non demum cum incunabulis Christi incepit, ut mallet Socinus, sed ab ipso mundi exordio jam promulgatum fuit. Gen.3:15. Rom.1:2. & 10: 15, 16. *Etenim nobis bonus nuncius allatus est, quemadmodum & illis.* Hebr. 4: 2. *Ad hoc enim & iis qui mortui sunt Euangelizatum est; ut judicentur quidem secundum homines carne, vivant autem secundum Deum spiritu.* 1. Pet. 4: 6. quamvis tunc proprie ἐπαγγελία fuerit. *Et nos vobis Euangelizamus promissionem factam ad Patres, quod Deus hanc impleverit, nobis filiis ipsorum, dum excitavit Jesum.* Act. 13: 32. *Populus, quem formavero mihi, glorificationem meam narrabunt.* Esai. 43: 21. Gal. 3: 18.

impletio IV. Speciatim vero & ἐμφατικῶς Euangelium notat בשורה טובה, ipsam rei bonæ annuntiationem, distinctam ab ἐπαγγελίᾳ. *Vivificit cor meum verbo bono; dico ego: opera mea regi: lingua mea stilus scribæ expediti.* Psal.45:2. *Qui bonum gustaverunt Dei verbum, ac virtutes futuri seculi.* Hebr. 6: 5. Matth.4:23. Marc. 1: 15. Rom. 16: 25,

& summa. 26. Summam hujus Euangelii breviter exhibet Apostolus Rom.1:3,4. Qui filius *extitit ex semine David secundum carnem, qui definite notatus est filius Dei in potentia, secundum Spiritum sanctitatis, ex resurrectione mortuorum.* Vide & cap. 10: 15, 16. ex Esai. 52: 7. Continetur ergo in eo. 1. *Veritas*; quatenus nimirum per illud ostenditur, & luce meridiana clarius effulget; tum fides Dei; tum nomen ejus: *Notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.* Joh.17:26. id est, virtutes & attributa ejus; sigillatim, justitia & misericordia. II. *Pietas. Sine dubio, magnum est pietatis mysterium: Deus est manifestatus in carne.* 1. Tim. 3: 16. Tit.2:11,12.

Non con- V. Naturam illius Euangelii omnino pervertunt, qui id transfundunt

dunt in legem operum, eamque Mosaica perfectiorem; cum Euangelium proprie non sit lex, sed annuntiatio rei bonæ, neque lege Mosaica quicquam perfectius dari potest, ut supra demonstratum. *Lex* autem vocatur Rom. 3: 27. *Ubi est gloriatio? exclusa est. per quam legem? operum? non; sed per legem fidei.* Rom. 8: 2. *Lex Spiritus vitæ in Christo Jesu liberum me fecit à lege peccati & mortis.* Gal. 6: 2. *Complete legem Christi.* Jac. 1: 25. quatenus est demonstratio viæ, (quam Hebræis vox תורה significat) illius scilicet, qua per Christum peccatori Deum accedendi facultas conceditur: quod dicitur Jer. 31:33. *Do legem meam in medium ipsorum, & super corde eorum scribam eam.* quare etiam ad instar legis sua mandata & promissiones habet. Marc. 1: 15. *Resipiscite & credite Euangelio.* Rom. 1: 17. *Justitia Dei ex annunciatione Christi, revelatur ex fide in fidem.* 1. Joh. 2:25. *vertendum in legem operum:*

VI. Differt autem à lege hisce modis; nam 1. Lex data fuit homini integro; Euangelium misero. 2. Illa exigebat justitiam operum; hoc fidem. 3. Illa promittebat vitam æternam; hoc salutem. 4. Illa nitebatur viribus hominis; hoc divina gratia. 5. Illa est ministerium mortis, & *litera occidens*, considerata nempe sine Euangelio & Spiritu Christi; hoc *Spiritus vivificans. Litera occidit, Spiritus autem vivificat. Si vero ministerium mortis — fuit in gloria -- quomodo non ministerium Spiritus?* &c. 2. Cor. 3:6, 7. quia Spiritus eo utitur; ut nos deducat ad vitam æternam per Christum. *Quare lex pædagogus noster extitit ad Christum, ut in Christo justificaremur.* Gal. 3:24. & com. 26. *Omnes enim filii Dei estis, per fidem in Christo Jesu.* *a qua differt;*

VII. Quæ tamen differitates non impediunt, quo minus lex Euangelio subordinari possit; hac videlicet ratione, ut stupentem in peccatis hominem denuntiatione iræ divinæ excitet, dejiciat deinde & consternet, mox ab Euangelio erigendum. Gal. 3. 24. Rom. 10: 4. *Finis legis Christus, ad justitiam omni credenti.* Quare etiam Euangelium legem non tollit, sed eam stabilit potius. Rom. 3: 31. *Legem igitur irritam facimus per fidem? absit. imo legem stabilimus.* quatenus nempe ostendit 1. Christum finem legis. Rom. 10:4. 2. confirmat comminationes legis impletas in Christo. *Deus, quum filium suum misisset in similitudine carnis peccati, & quidem pro peccato, condemnavit peccatum in carne.* Rom. 8:3. Gal. 3:10, 13. 3. approbat justitiam legis, eamque implet, per Christum. *Ut jus legis impleatur in nobis, qui secundum Spiritum ambulamus.* Rom. 8: 4. 4. adoptat & exigit omnia præcepta legis. *illi tamen subordinatum.*

Affulsit gratia Dei — erudiens nos, ut abnegata impietate — temperanter, juste & pie vivamus in hoc seculo. Tit. 2: 11, 12. 5. Vires nobis dat legem per Spiritum pro modulo implendi, cum illa per peccatum impotens facta esset, & viribus destituta. *Lex Spiritus vitæ in Christo Jesu, liberum me fecit à lege peccati & mortis* &c. Rom. 8:2,4.

Pontificiorum & Socinianorum hic errores. VIII. Male ergo Pontificii, hac in re Socinianis præluserunt; dum Euangelium lege perfectius faciunt; inde nimirum nova illa & perfectior lex Christi nata est. Cum tamen tam exacte & diligenter lex facienda exigat; quam Euangelium credenda: tum quoque Euangelium proprie non continet leges morum, sed conscientias lege perterrefactas sedat; & unice in eo regnat gratiâ, ad quam reliqua omnia, quæ in Euangelio sunt, conspirant & ordinantur.

Quomodo sit concio pœnitentiæ? IX. Ad quæstionem quam hic ponunt Lutherani, an Euangelium sit concio pœnitentiæ; responderi potest: pœnitentiam, ubi duntaxat dolorem ex peccato notat, legalem proprie esse; at ubi dicit veram resipiscentiam, solius fidei esse, atque ita ex Euangelio originem trahere. Act. 15: 9. Gal. 3: 5. *Qui igitur vobis suppeditat Spiritum, & operatur potentias in vobis,* an hoc facit *ex operibus legis*, *an ex auditu fidei*? & quicquid huc confert lex, non nisi per Sp. sancti specialem gratiam & opem præstare potest.

CAP. XXVI.

De vocatione Gentium.

Promulgationem Euangelii secuta fuit vocatio GENTIUM. I. Uangelii præcipuum opus fuit, Gentium ad Ecclesiæ sinum collectio; quas, sylvescentibus quotidie Judæorum ramis, Ecclesiæ stipiti inseri & ad mitiorem naturam redigi oportebat. Cujus insignis adeo, ac maximi, si quodquam unquam, Dei in mundo operis, tum prædictiones & vaticinia olim edita; tum implementum; ac fructus denique & effecta consideranda sunt.

quæ olim fuit prædicta, II. Satis autem monstratam illam olim Gentium felicitatem, ex universa Vet. Test. Scripturâ patet. Gen. 3:15. 9:27. 12:3. 17:4,5. 49: 10. Deut. 4:6. 29:24,25,29. 32:43. Psal. 2:8. 8:2. 22:29. 40:10,11. 45: 10, 13,17. 68:19. 72:3,9,10,11. 82:8. 86:9. conf. Apoc. 15:4. & 87:4,5,6. 96:7,8,9,10. 110:2,3. Jes. 2:3,5. 11:10,12. 19:18,19. & 35. & 42:1,4. & 49:

p
p
b

pr
an
qu
run
Ch
non
va
Chr
cum
lum
[illegible]
[illegible]
[illegible]
V
tem
am
ac
tra
tam
[illegible]
no

& 49:6,20. 52:10,15. 55:1,2. 56:6. Jer.16: 19. Joël.2:23. conf. Act.2: 21. Ac in Euangelio Christus quoque paulo ante id docuit: *Alias etiam oves habeo, quæ non sunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere: nam vocem meam audient: fietque unus grex, & unus Pastor.* Joh.10:16. Ac variis parabolis illarum adventum delineavit, Matth.20. & 21. Luc.14 & 15.

III. Apostolus autem, ubi adductionem earum *mysterium, præcedentibus ætatibus nondum patefactum*, appellat, Eph.3:5. loquitur de mysterii illius impletione, quæ ultimis demum temporibus reservabatur; deque omni ejus modo & ratione: quod videl. faciliori longe modo, ac olim Judei, sine legis ac rituum onere, sola fide salutem acciperent: *gentes esse cohæredes & concorpores, consortesque promissionis ejus in Christo per Euangelium*, ℣s 6. *Et nullum descrimen posuit inter nos & illos, fide purificans corda ipsorum*, Act.15:9. Quod Judæi vel maxime indignabantur.

IV. Consiliis autem Dei tandem se explicantibus, non pauci quidam proselyti, ac de ingenti messe spicæ nonnullæ, ut olim in veteris Ecclesiæ angustiis; sed totæ nationes, ad Christum conversæ, baptismum fidemque acceperunt. Ut Judæorum Ecclesiam non tam, adfluente convenarum sobole, ditasse ac dilatasse; quam novam Ecclesiam novumque Christi populum condidisse videri possint; obliterata paulatim Judaici nominis gloria. Quod deinde infidelibus de gente illa mansit: dum nova illa Euangelii massa novum quoque nomen sortita, ac de Christo Christiana appellata est. Act.11:26. *Ita ut ab Hierosolyma ad Illyricum impleverim annunciationem Christi.* Rom.15:19. *Quod* Euangelium *prædicatum est in omni creatura, quæ sub cœlo est.* Col.1:23. *Stupor invicem contigit Israëli, donec plenitudo gentium intret.* Rom.11:25. *An parturitur terra uno die? an nascitur gens una vice? nam parturivit; simul peperit Zion filios suos.* Esai.66:8.

& suo tempore impleta.

V. Factum hoc, tum externo Euangelii præconio: *Quomodo autem credent, quem non audiverunt?* Rom. 10: 14. Deo non peregrino amplius sono, ut olim; sed, uti domesticos sese factos agnoscerent, notâ ac familiari linguâ ipsos alloquente: Græcè enim Nov. Test. mysteria tradita sunt; factusque tum Deus Judæis barbarus est: *Nam tunc vertam ad populos labium purum.* Zeph. 3: 9. *Cum peregrino sermone, & lingua exotica allocutus sit populum istum Jehova.* Jes.28:11. tum interno Spiritus alloquio, ac potenti vi. Quale Dei verbum est, quo *vocat ea*

Facta autem fuit præconio Euangelii,

quæ

quæ non sunt, tanquam sint. Rom. 4: 17. *Ut accipiant prmissionem hi, qui vocati sunt ad hæreditatem, quæ est in æternum.* Hebr. 9: 15.

sine jugo Legis; VI. Compellati autem sunt non alio quam Euangelii & fidei verbo, absque legis ac rituum Mosaicorum onere, Act. 15. & in epist. ad Galat. Cum Deus non foret προσωπολήπτης, Act. 10: 35. qualis in Vet. Test. aliquo modo videri potuerat, ubi Judæorum gentem præcipuè deamabat. Qua nudâ ac facili via dum Apostoli, ac præsertim Paulus, gentes adducerent, non mediocrem invidiam subiere. Fuitque ea in recenti illa Ecclesia prima litium ac disputationum materia, ut ex actis Apostolicis liquet; dum fideles ex Judæis non sine dolore veterem istum cultum, dilectosque olim Deo ritus, antiquari viderent.

Occasione infidelitatis Judæorum. VII. Crevit vero gentium Ecclesia præcipue ex Judæorum ruinis; qui dum frigidius ferrentur in oblatam sibi salutem, eamque aversarentur, & Euangelium odisse ac pertinaciter persequi tandem in animum inducerent; ex ista nocte, veluti vices servante Dei gratia, plenissima lux gentibus affulsit. *Si vero delictum ipsorum divitiæ sunt mundi, & damnum divitiæ gentium* &c. Rom. 11: 12. Atque ita *omnes sub obedientiam conclusi sunt, ut omnes misericordiam acciperent*, vs 32. Ac, veluti Abrahami ac Judæorum vocatio creationis, ita gentium conversio generationis imaginem habuit. Sicuti Apostolus insitionis figura utitur, dum illi, à sylvestri matre avulsi, Judaico trunco inolescere jussi sunt. *Advenientes radicabit Jacobus.* Esai. 27: 6.

Fructus conversionis gentium. VIII. Nec exigui operis istius in mundo fructus fuerunt: 1. Dii enim Deæque omnes, quæ hactenus meliori orbis parti illuserant, facessere & in orcum remeare jussi sunt. *Et idolorum quantum est, abibit. Illo die projiciet homo Deos nihili aureos suos -- ad talpas & ad vespertiliones.* Jes. 2: 18, 20. *Ad te gentes venient a finibus terræ; & dicent, meram falsitatem hæreditaverant patres nostri, vanitatem, & in quibus non erat utile.* Jer. 16: 19. 2. Oracula, si quę fuerint, conticuerunt, vocalesque olim sylvæ & quercus responsa edere cessarunt, ipseque Apollo Delphicus infans redditus est. 3. Deus vero, mundi conditor ac redemptor, publicè in mundo agnitus est. 4. Lexque ejus ac cœlestis doctrina, ut vera ac divina, celebrata est. 5. Innumeri denique mortales, atque integræ nationes, feræ hactenus & barbaræ, Euangelio colla subdiderunt, ac mansuetum Christi sermonem acceperunt, & pulsa barbarie ad pietatem ac modestiam formatæ sunt. Quod in ænigmate cecinit Jesaias cap. 11. Et, quod maximum est, Judæos, veterem Dei populum, non æquaverunt illi

illi solum, sed rerum divinarum cognitione, morum pietate, cunctisque bonis artibus, immensum superarunt. Ut ipsi hodie Judæi legis suæ mysteria, ac linguæ intellectum, omnemque patriam eruditionem, ab iis, quos gentiles ipsi appellant, petere pene necesse habeant.

IX. Quæ omnia certe Euangelii divinitatem ac veritatem testantur. Illa enim doctrina, quę talia ac tam magna in mundo præstitit, ac cui tam multum humanum genus debet, & vera, & sancta,& divina esse debet. Nisi Deum rebus humanis illudere, gentesque à paganismo non ad fidei Solem, sed ad aliam noctem & impietatem esse prolapsas impie dicas. Quomodo nec verum quicquam in mundo unquam fuerit, nec futurum porro unquam sit: sed quicquid hoc ævi est, in tenebris omne degendum restabit. *Ostensa inde simul Euangelii veritas:*

X. Sed & modus, quo mundus per Euangelii sermonem conversus, ac tantum non triumphatus est, admiratione plenus est, ac divinitati ejus non mediocrem fidem adstruit: sive 1. doctrinæ genium, 2. sive doctores, 3. sive denique docendi modum spectes.

XI. Ille enim *doctrinæ* istius genius erat, ut ab hominum sensu maxime remotus esset, ac absterrendis iis, quam alliciendis serviret. Nam qui in istam disciplinam veniebant 1. nihil prius imbuebantur, quam patrias religiones exuere, & profana omnia dicere quæ hactenus sacra habuerant. 2. Credere autem ac animo accipere, quæ incredibilia ac imperceptibilia erant: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Græcis autem stultitiam.* 1. Cor. 1:23. *Quæstiones autem quasdam habebant — de Jesu quodam, qui mortuus est, quem Paulus dicebat vivere.* Act. 25:19. *Quid? incredibile vobis videtur, quod Deus mortuos excitat?* c. 26: 8. 3. Ac pietatem sequi duram ac difficilem, nec ad desidis ac marcentis mundi genium compositam; illumque vitæ morem induere, qui concessis etiam voluptatibus modum poneret: cujus formula extat Matth. 5, 6, 7. capp. & c. 16: 24. *Si quis vult pone me venire, abdicet semet ipsum, & attollat crucem suam, ac sequatur me.* 4. ac ob disciplinam istam dura omnia ac acerba perpeti, & omnia vitæ commoda, ac vitam denique ipsam vilia habere: *Et omnes vero volentes piè vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur,* 2. Tim. 3: 12. Non aliud ob pretium, quam quod immortalitem sperarent, atque ignavum ducerent rediture parcere vitæ. Quæ mira doctrinæ ratio erat, dum sese revicturos crederent, interim mori non dubitare. *tum ratione doctrinæ ejus;*

XII. Nec *doctores* ii erant, quibus mundus facile accederet. Jesus, *tum ratio-*

V fabri

ne Doctorum; fabri filius, ex paterna officinâ ipse prodiens, tandemque à gente sua necatus, quod non leve novæ isti doctrinæ scandalum fuit. *Nos audivimus ex lege, quod Christus maneat in sæculum*; & *quomodo tu dicis, oportere efferri filium hominis?* Jos. 12:34. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Græcis autem stultitiam.* 1.Cor.1:23. Discipuli autem, seu Apostoli ejus, viri erant obscuri, idiotæ, nulla arte, ingenio, aut eruditione celebres, iique numero pauci, duodecim enim erant; quos mundum partitis operis, veluti Domini sui regnum, inter sese divisisse, & tam vasta ac incredibilia cogitavisse, supra fidem fuit. Non alia autem ad tam stupendum opus præsidia habebant quam doctrinæ veritatem, vitæ sanctitatem, ac miraculorum gloriam: quibus de mundo tandem triumpharunt, quanquam non sine sanguine; nam & ipsi operi isti immortui suo cruore salutem mundi dedicarunt.

tum denique ratione docendi modi. XIII. Denique *docendi modus* non erat ad florentis sæculi genium, cui ipsa veritas nisi compta ac ornata non placebat; sed simplex ac inaffectatus, procul omni cultu ac humano lenocinio, ut virilem ac robustam sapientiam, vereque Dei filiam, agnosceres; non armis denique aut ulla sæculi potentia adjutus & instructus. Ut omnia Deo ac cœlesti veritati deberet, quæ, ictu fulmineo potentius, celsa mundi, & quicquid Euangelio inimicum erat, pene momento prostravit. *Et prædicatio mea non fuit in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in demonstratione Spiritus & potentiæ.* 1.Cor. 2:4. Quæ & universa & singula divinam hanc doctrinam, Deumque ejus auctorem commendabant.

CAP. XXVII.

De Iudiciis Dei in Iudæos.

JUDÆORUM *triplex status.* I. Dductionem gentium sequutum est Judaicæ gentis repudium: quæ hactenus Dei in terris sponsa, nunc ab eo diffidens, ac pudorem suum alienis diis substernens, in profanum scortum degeneraverat. Qua imagine Hoseas statum ejus depingit, cap. 1. ubi triplici veluti periodo cuncta ejus populi fata complectitur: 1. quando fuit *Ammi*, ac Dei populus. 2. quando, repudium passus, factus est *Lo-ammi*. 3. denique quando olim

p
m
6
ph
ne
ne
co
Ch
V
in D
erat.
tum
pafla
demo
VI
cum
propr

olim ad Dei fœdera rursus redibit, & ad priorem virum revertetur, ac *Ruchamah* erit.

II. Statum populi ejus quando in Dei fœdere agebat, superiori libro, sub secundo temporum intervallo, latius vidimus. Unde & Messias non ad alios prius venire quam ad ipsos, nec aliis prius Euangelium annunciari debebat. Hæc enim fœderis istius prærogativa erat. *Abite autem potius ad oves perditas domus Israëlis.* Matth. 10: 6. *Necesse erat vobis primum prædicari verbum Dei,* Act. 13:46. *Prima illis Euangelii annunciatio facta:*

III. Unde ipsi novæ Ecclesiæ primitiæ fuerunt. Ac prædicante quidem Christo, jam non pauci ex ipsis crediderant. *Si eum*, Jesum, *sic omittamus, credent omnes in eum,* Joh. 11:48. coll. 7:49. Erantque hæc ejus de gente illa spolia & manubiæ, quæ ipsi debebantur. Post mortem autem ac ascensionem ejus haud paulo majori studio ad disciplinam ejus aggregabantur: *Additæ sunt Ecclesiæ die illo animæ quasi ter mille.* Act. 2: 41. & 5: 14. *Vides, frater, quot myriades sint Judæorum credentium.* Act. 21: 20. Quin & integræ ferè provinciæ ad Euangelii vexillum se erexerant: quibus ingens præterea numerus ex Judæis exteris, inter gentes degentibus, accedebat; ad quos pleræque Apostolorum epistolæ extant. Quæ non exigua Euangelii in gente ista primordia erant. *cum multorum ex iis ad Christum conversione.*

IV. Nec hi de vulgo solum Judæi erant: sed & Sacerdotes multi ac primores Christo nomen dederunt. *Et de principibus multi credebant in ipsum,* Joh. 12:42. *Et magna turba Sacerdotum obediebat fidei.* Act. 6:7. Inter quos eminent, Simeon, de quo Luc. 2:25. Nicodemus, & Josephus Arimathæensis; quorum & fasti Judaici sub variis involucris meminere. Quibus quidam, quanquam parum certo, accensent Gamalielem senem, Pauli præceptorem, cujus moderatum circa Christianæ rei exordia consilium legitur Act. 5. Ac præter hos etiam mulieres non ignobiles in Christi comitatu leguntur, Luc. 8:3. magna fidei incrementa.

V. Ac hæ quidem gentis istius primitiæ erant, ac flos delibatus, quem in Ecclesiæ aream cogi, istoque auspicio mundi messem consecrari inter erat. Cæterum gens ipsa universa, si publicum ac communem ejus statum spectes, Euangelio rebellis permansit: unde & repudium à Deo passa, ac tandem funditus deleta est. Qui infidelitatis, repudiationis ac denique excisionis ejus gradus speciatim considerandi sunt. *Ita tamen, ut gens ipsa infidelis & contumax manserit.*

VI. Est autem hoc admirandum valde, ac fidei præsertim grave, cum Christus Ecclesiæ Judaicæ tot sæculis promissus foret; illiusque proprium peculium ac decus existeret; quin & religionis ac fidei maxi-

mum hactenus apud illos caput faceret; tamen à gente illa sua non agnitum, sed rejectum,tandemque necatum fuisse: contraque gentes, hactenus ab Ecclesia segreges, eum accepisse, ac debitum Judæis Servatorem veluti intercepisse. Sed S. Scriptura dudum scandalo isti obviam ivit, rem ita olim futuram clarissimis vatum oraculis longe ante significans. Deut.31.& 32. Psal.2:1,2. & 81.& 95.& 118:22. Esai.6. & 43. & 53: 8. Hab. 1: 5. 2:4. Zach.12:10. Malach. 2:11. conf. Joh.19:37. Act.2: 23,36,37.

Illius infidelitatis causæ.

VII. Sed operę pretium est causas tam prodigiosæ perfidię investigare; quę, aliis latius narratæ, præcipuę hæ erant: 1. quod terram illam, & urbem, & politiam, miro affectu deperibant. Unde pignore isto excuti æquo animo ferre non poterant. Cujus rei indicium est: Ioh. 11: 48, 50. *Si enim Jesum omittamus sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nostrum & locum & gentem —— conducit nobis ut unus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat.* Quare cum & Iohannes Baptista, & Christus, supremum urbis illius diem, fatumque gentis propinquare prædicarent, ac vana ista contemnere, jamque ad exitum sese comparare, juberent, ingenti offensioni erant; cum Iudæi urbem illam, utpote religionum caput, æternam fore inani superstitione sibi persuaderent.

VIII. 2. Cui conjunctus erat idem erga templum, omneque ejus ministerium affectus: cui plus æquo ad hærescentes ipsum templi Dominum agnoscere non potuerunt, sed in externo illo cultu ac γυμνασίᾳ stupentes justitiam ac salutem suam ab eâ pendere existimabant. A quo errore profectum est, quod legem fidei agnoscere, seque ei subjicere non possent. Loci enim ac cultus illius reverentia obstabat, qua perculsi ac attoniti ad molem istam perpetuo suspirabant; nec adduci ullo modo poterant, ut Christum,qui imagines ac umbras istas evacuatum ibat, nudum ac sine choragio illo reciperent. Unde in actis sæpe Apostolos hoc crimine petitos legimus, quod contra urbem, & templum, ac instituta Mosis concionarentur.

IX. 3. Nimia autem hæc externorum veneratio,quæ, uti olim Ecclesiæ fidem aluerant, ita tum objecto obice morabantur, profecta erat ex perversa *Scribarum Catechesi*; quæ, cum verbum Dei paulatim negligeretur, contra ac ultimus prophetarum monuerat, *memores estote legis Mosis, servi mei,* Mal. 4: 4. præcipua religionis capita corruperat: cum nihil sani de Fœdere Dei, de Justitia peccatoris, de fide Patrum, de regno Dei,

regno Dei, de Messia Deique filio, deque beneficiis illius sentirent.

X. 4. Contraque *Traditionum* studium invaluerat: circa quas cum ista ætate mirum in modum insanirent, magisque quid Magistri edixissent, quam quid Deus jusserat, in promtu haberent, ista labes Ecclesiam prorsus devastaverat.

XI. 5. Denique non minima culpa erat in ipso religionis apice, de *Messia*, corrupto: circa cujus personam ac regnum cum errarent, non mirum est, quod adventantem, nec ista quæ illi quærebant signa præferentem, recipere dedignarentur. Avulsum enim illud primarium religionis caput ab ipsa religione tum temporis erat. Cum enim illa spiritualis sit, ac salutem animæ spectet, hi Messiam expectabant, Regem, externa gloria præfulgentem, qui Judæorum rempubl. pristino nitori restitueret. Quod veræ doctrinæ stuprum, ut & cætera, Doctorum inertiæ ac impietati, de qua acerbas apud vatum postremum querelas legimus, adscribendum erat.

XII. Atque hæc populi infidelitas, & Messiæ rejectio, *abdicationis* ipsorum propria ac unica causa erat. Cum enim alia populi illius peccata minoribus olim pœnis castigata forent; atque antea idololatriam ejus Deus Babylonis exilio, ac brevi veluti divortio, vindicasset; hæc Messiæ rejectio ac cædes, quæ totalis à Dei fœdere apostasia, & summa denique perfidia erat, non nisi universæ gentis repudio expiari poterat. Recte enim, qui à Fœdere Dei primi abierant, fidemque jam non læserant solum, sed prorsus exuerant, iidem à Deo abdicari, ac instar profanæ, nec Deo amplius fœderatæ gentis, haberi poterant. Quod futurum Prophetæ olim prædixerant. *Omisisti populum tuum, domum Jacobi!* Esai. 2: 6. *Et fiet ipsis verbum Domini, præceptum ad præceptum — ut eant, & lapsent retro, & confringantur, & illaqueentur.* Esai. 28:13. *Quomodo dabo te,* Israel, *ut Adamah, ponam te ut Zeboim!* Hos. 11: 8. *Et urbem, & sanctum corrumpet populus principis advenæ.* Dan. 9: 26. Hos. 1. Ezech. 16. *Hinc secuta populi illius abdicatio.*

XIII. Hoc gentis repudium denique non magno intervallo consecutum est ejus *excidium*, itidem à Prophetis prædictum. Num. 24:24. Lev. 26. Deut. 29: 19, 20, 21. & 31. & 32. conf. Rom. 11:32. 1. Thess. 2:16. Deut. 18:19. conf. Act. 3:23. Esai. 8:14, 15. Joel. 2:30, 31, 32. conf. Act. 2:19, 20, 21. Zach. 5:1--4. & 11. Mal. 2:3, 12. & 4:6. Matth. 24:6. conf. Dan. 9: 24- 27. *ejusque excidium.*

XIV. Cujus ultimi tamen supplicii moras quasdam Deus indulsit, *Cujus va-*

rii fuerunt gradus: colligendis prius ex gente illa fidelium reliquiis. Unde per partes illud executus eſt,ac veluti gradibus quibuſdam rempublicam, templum, ac gentem denique totam afflixit & tandem evertit. Quem judiciorum Dei ordinem obſervare licet, quomodo cœperit, ac per partes progreſſus fuerit, donec tandem conſumta omni miſericordia, cum nihil ſancti, nihilque bonæ frugis in Eccleſiæ area ſupereſſet, arentes ac ſteriles prædii ſui ſtipulas ſanctiſſimo ac juſtiſſimo incendio depopulatus eſt.

in republica, XV. Primus judicii gradus erat, quod *reipublicæ* auctoritas, per Romana arma jam antea non parum imminuta, tum prorſus languere cœperit, ſublata judiciorum capitalium poteſtate: *Dixerunt igitur ipſi,* Judæi, *nobis non licet occidere quenquam*, Joh. 18:31. Quod anno ante excidium 40. contigit, non neceſſitate aliqua, ſed religione quadam ipſorum. Ac cum judiciis ſimul intercalandi facultas diminuta, ac à præſidum nutu ſuſpenſa fuit.

urbe, XVI. Hunc reipublicæ caſum, accelerantibus gentis fatis, exceperunt deinde crebræ ſeditiones, & latrocinia; ac bellum denique cum Romanis, ſæpius per arma ipſorum civilia dilatum, iterumque repetitum, ac Tito victore tandem abſolutum. Quando *urbis* ipſius fatum maturavit. Qua, poſt ultimæ miſeriæ exempla, tandem expugnatâ ac deletâ, *gens* univerſa in metropolis ſuæ funere concidit.

templo, XVII. Ac cum urbe ſimul everſum eſt *templum*, eodem, quo primum templum abſumtum erat, die; ubi varia numerorum myſteria ac reſponſus oſtendi poſſent. Ac cum templa ſacra quoque gentis illius interiere, cum extra locum illum celebrare illa nefas foret. Atque tum nova fidelium Eccleſia prorſus conſtituta; ac, remoto templo, quod utriſque adibatur, à reliquo infidelium Judæorum grege ſeparata eſt, juxta illud Eſai. 52:11. *Recedite, recedite, exite inde, impurum ne tangite.*

Pontificibus, XVIII. Cum templo defecerunt 4. *Pontifices*; quorum ultimus fuit Phannias, ſeu Phannaſus, homo rudis, & divinarum cærimoniarum imperitiſſimus. Atque ita poſtquam verus Sacerdos adveniſſet, tandem quoque externum illud ſacerdotium periit.

Doctoribus, XIX. 5. Utque omne decus ſuum gens illa amitteret, etiam *Doctores* hac ætate defierunt; quorum ultimus fuit Hillel princeps, Judæ ſancti nepos. Cum extra terram ſanctam iſtum honorem capeſſere non liceret. Qui ſecuti enim ſunt Doctores Babylonici, longe minoris dignitatis erant.

tribubus, XX. 6. Confuſæ porro ſunt *tribus* & *familiæ*, deperditis ac exuſtis cum

cum templo genealogiarum faſtis ac tabulis. Sapienti autem conſilio Deus id accidere permiſit, 1. ut populi, generis ſui nobilitate ac ſanctitate præferocis, animos paulatim accideret, odiumque in externos, ut ſibi longe impares, ponere adſueſceret; ſenſimque diſcrimen illud Judæi & Græci de mundo tolleret: *Omnes enim filii Dei eſtis per fidem, in Chriſto Jeſu*, Gal. 3: 26. 2. utque pro carnali cognatione ſpirituale illud genus, quod à Chriſto ſolo arceſſitur, æſtimare, iſtique ſtirpi nos inſerere doceret, quæ ſola in cœlis cenſetur, quæque unica Chriſtianorum nobilitas eſt. *Qui autem fecerit voluntatem Patris mei, qui eſt in cœlis, ille eſt frater meus, & ſoror, & mater.* Matth. 12: 50. *Flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti, ex quo tota familia in cœlis & in terrâ nominatur.* Eph. 3: 14, 15. Unde inutilis nunc & vetita infinita illa genealogiarum ſcrutatio. *Neque attendere — ad genealogias ſine carentes, quæ quæſtiones exhibent magis, quam ædificationem Dei in fide.* 1. Tim. 1:4. coll. Tit. 3:9.

XXI. 7. Conſecuta hæc fuit tandem univerſæ gentis *captivitas* & ſervitus; dum cœlo ſoloque ſuo extorres, ac toto orbe vagi, miſerrima fata ſua ubivis agitanda habent; omnium nationum ludibrium ac ſervi, cum nullibi gentem aut rempubl. componant, nec ullum terrarum angulum poſſideant. Cum qua hodierna eorum captivitate nulla præterita comparari poteſt. *Nam diebus multis ſedebunt filii Iſrael, ſine rege, & ſine principe; & ſine ſacrificio, & ſine cippo: & ſine Ephod, & ſine imaginibus. Poſtea convertentur filii Iſrael, & quærent Jehovam Deum ſuum.* Hoſ. 3: 4, 5. *univerſæ denique gentis exilio ac ſervitute,*

XXII. Eſtque miſeriarum illarum colophon, quod non corpore magis quam animo ſervi, atque in perfidia ſua obſtinati redditi ſunt; contra omnem Euangelii lucem animum oculoſque pertinaciſſimè obfirmantes, & clauſi undique ac impervii. *Sed obduratæ ſunt mentes ipſorum.* 2. Cor. 3: 14. *Nolo enim vos ignorare — quod ſtupor invicem contigit Iſraëli, donec plenitudo gentium intret.* Rom. 11:25. *animique cæcitate & obſtinatione.*

XXIII. Unde rari admodum ex illis, licet in longa adeo miſeria, ad Eccleſiæ gremium convertuntur. Cujus rei cauſa eſt, partim *juſtum Dei judicium*, populi iſtius perfidiam ulciſcentis: partim *inſita genti pertinacia*, atque hoſtile in alias gentes odium, quas divinę legis cognitione, quam pro corona ac decore Iſraëlis ſolius habent, præ ſeſe præſtare non ferunt: unde, ne Chriſtianis concedere videantur, vaniſſimis exceptionibus, ac præſtantiſſimorum locorum detorſionibus, ſeſe adverſus fidem *unde rara illorum converſio.*

eo-

eorum muniunt; ac, nubes & inania captare adſueti inſulſſimas tandem nugas & fabulas pro liquidiſſimis veritatibus habent: denique & *oblata à Chriſtianis ſcandala*, ſectæ, hæreſes, mores denique, non ſatis ad legis illius, quam profitentur, ſanctitatem caſtigati.

hodierni Iudaiſmi facies.

XXIV. Ut hinc tandem appareat quid de hodierno Judaiſmo cenſendum ſit; quod videl. non fides, ſed perfidia, & à Patrum doctrina apoſtaſia, atque erga regnum Chriſti mera rebellio ſit. Unde fœcunda errorum omnium ac hæreſium, quæ vel hodie fidem Chriſtianam exercent, vel mater, vel nutrix eſt. Quæ peſtilentiſſimæ hæreſes, in varios ramos exeuntes, univerſam religionem depopulantur ac penitus devaſtant. Omnes autem à Judaicâ perfidiâ vel ortum habeant, vel incrementum, vel denique in eam deſinunt; juxta illud Prophetæ: *Ex te exivit cogitans contra Jehovam malum, conſiliarius nequitiæ.* Nah. 1:11.

XXV. Ut vero Theologiæ ac religionis ſcopo Judæi exciderint. Cum enim ille unice in Dei gloria, ac animarum ſalute poſitus ſit; illi non niſi humano cultu Deum devenerantur, &, pro ſuperſtitionis ingenio, levibus quibuſdam præceptis, ac hominum inſtitutis, eum colunt; iſtiſque figmentis, magico propemodum ritu, eum ſibi devinctum ac obnoxium arbitrantur. Veram autem animarum ſalutem adeo non aſſequi poſſunt, ut eam ne quidem ſperent aut expectent: ſed, ut cultum ſuum potiſſimũ externis operibus abſolvunt, ac Meſſiam ſolum terrenum quendam Regem futurum putant; quod tamen fidei ac ſpei ipſorum primarium caput eſt; ita etiam vix aliam quam terrenam ac carnalem felicitatem ſomniant; nec magnopere de animæ poſt mortem ſtatu ſolliciti, moleſtas illas diſputationes Rabbinis ſuis potius relinquunt. Ut non ſatis recte Sociniani, ac alii, Judęos verum Deum colere; ac fidem habere, quæ bonorum operum mater exiſtat; quin & externo legis ſuæ cultu Deo placere poſſe contendant. *Et me noſtis, & noſtis unde ſim; & à me non veni, ſed eſt verus, qui miſit me, quem vos neſcitis.* Joh. 7:28. *Eſt Pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis Deum veſtrum eſſe, & non cognoviſtis eum.* Joh. 8:54, 55. *Novi opera tua — & blaſphemias eorum, qui dicunt Judæos eſſe ſe, & non ſunt, ſed congregatio Satanæ.* Apoc. 2:9.

L I-